

SAKSALAISTEN SOTILAIDEN LAPSET

Ulkomaalasten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948 Osa I

THE CHILDREN OF GERMAN SOLDIERS

Children of Foreign Soldiers in Finland 1940–1948 Volume I

Lars Westerlund

Lars Westerlund

Saksalaisten sotilaiden lapset

Ulkomaalasten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948

Osa I

The Children of German Soldiers

Children of Foreign Soldiers in Finland 1940–1948

Volume I

Kansikuva: Saksalaisen aliupseeri ja suomalainen nainen vuoteella Oulas-hotellissa Oulussa jatkosodan aikana. Aliupseerin kaverit on kutsuttu kylään. Noin yhdeksän kuukautta myöhemmin syntyi pariskunnan lapsi. Valokuva: Kansallisarkisto

Cover photo: A German non-commissioned officer and a Finnish woman in a bed in Hotel Oulas in Oulu in 1942. Since the NCO's friends are there, this could be an event to mark an engagement. Nine months later a child was born to the couple. Photo: The National Archives

Painopaikka: Nord Print, Helsinki 2011

ISBN 978-951-53-3348-3

ISBN 978-951-53-3349-0

Tekninen toimitus: Jyri Taskinen

SISÄLLYS

Lukijalle	5
Väestötilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940–48 Avioliitot ja -erot, miesten poissaolo, syntyvyys, raskaudenkeskeytykset, kondomien käyttö ja vierailevien sotilaiden jälkeläiset.....	8
Avioliitot ja kihlaukset rotupolitiikan varjossa Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten avioliitto- ja kihlausilmoitukset sanomalehdissä 1941–44	116
Saksalaisten sotilaiden lapset Äitien ja isien tausta sekä lasten elämänvaiheet.....	186
Suomen ja Saksan sopimus 15.6.1944 saksalaisten sotilaiden lasten elatuksesta	304
Saksalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa	319
Raastoi rintaani ja sydämelle pahaa tek´ Suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa kansanomaisissa pilkkalauluissa sekä Valtion tiedotuslaitoksen seuranta.....	325

TABLE OF CONTENTS

To the Reader.....	6
Demographic Traces of Foreign Servicemen in Finland in 1940–48 Marriage, divorce, and birth rates, abortion, the use of prophylactics, the absence of men, and the offspring of visiting soldiers	99
Marriages and Engagements in the Light of Racial Doctrine Engagement and marriage announcements between German soldiers and Finnish women in newspapers 1941–44	176
Children of German Soldiers in Finland.....	293
The 15.6.1944 Finnish-German Agreement on Support for Children of German Soldiers	317
Children of German Soldiers in the Occupied Soviet Karelia 1942–43.....	323

Stabbed Through the Heart Relationships between Finnish women and German soldiers as portrayed in popular song and in surveillance reports from the state information bureau in 1941–1944 **345**

Lukijalle

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 Suomessa -hanke perustettiin valtioneuvoston kanslian ja Kansallisarkiston toimesta vuodenvaihteessa 2009–10 vuoden mittaiseksi tutkimushankkeeksi. Keskeisenä aloitteentekijänä hankkeelle oli Rovaniemellä vaikuttava Saksalaisten sotilaiden lapset r.y., jonka kanssa Kansallisarkisto on ollut jatkuvassa yhteistyössä. Onkin luonnollista, että saksalaisten sotilaiden lapset ovat Kansallisarkiston tutkimustoiminnan keskipisteenä, sillä juuri nämä lapset ovat lukumäärältään selvästi suurin ryhmä vuosina 1940–48 syntyneiden ulkomaalaisten sotilaiden lapsista. Kansallisarkisto toteutti kuitenkin hankkeen kiinnittämällä huomiota myös em. ajanjakson muihin vastaaviin lasten ryhmiin eli ulkomaalaisten vapaaehtoisten, neuvostosotavankien ja liittoutuneiden valvontakomission lapsiin.

Tämän niteen ensimmäinen kirjoitus tarkastelee väestötilastojen pohjalta ulkomaalaisten sotilaiden jättämiä jälkikasvun jälkiä suomalaiseen yhteiskuntaan. Kirjoituksessa huomioidaan kaikki em. ulkomaalaisten sotilaiden lasten ryhmät. Muuten nide otsikon mukaan keskittyy yksinomaan saksalaisten sotilaiden seurusteluun suomalaisten naisten kanssa ja heidän lapsiinsa. Toinen kirjoitus valaisee saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisiä sodanaikaisia avioliittoja ja kihlauksia Saksan harjoittaman rotupolitiikan varjossa. Kolmas ja laajin kirjoitus käsittelee seurustelevien saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten taustoja sekä heidän yhteisten lastensa elämänvaiheita. Lisäksi erillisissä kirjoituksissa on kiinnitetty huomiota Saksan ja Suomen välille kesäkuusta 1944 saatuun em. lasten elatusasioita koskevaan sopimukseen sekä saksalaisten sotilaiden miehitetystä Itä-Karjalassa ns. kansallisten naisten kanssa siittämiin lapsiin.

Viimeisen kirjoituksen aiheena on seurustelevia suomalaisia naisia käsittelevät pilkkalaulut, jotka jatkosodan vuosina saavuttivat suuren suosion suomalaisten rintamasotilaiden keskuudessa. Alun perin tarkoituksena oli paneutua huomattavasti laajemmin saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua koskevaan neuvostopropagandaan. On arvioitu, että juuri tässä suhteessa neuvostopropaganda oli poikkeuksellisen tehokasta ja onnistui varsin hyvin tarkoituksessaan vahvistaa suomalaisissa rintamamiehissä kytevää epäluuloa em. sotilaita ja heidän naisystäviään kohtaan. Ajanpuutteen vuoksi neuvostopropagandaa käsittelevää jaksoa ei kuitenkaan saatu syvennettyä.

Vaikka kirjateoksen alkuperäistä suunnitelmaa ei sellaisenaan pystyttykään toteuttamaan, on kuitenkin syntynyt laajahko, järjestelmällinen ja lähtötilanteeseen verrattuna huomattavasti tarkempi kuva tutkituista ilmiöistä.

Tekijä kiittää niitä saksalaisten sotilaiden lapsia, jotka ovat luovuttaneet tietojaan tutkimushankkeelle, samoin kaikkia muita yhteistyötahoja ja hankkeen johtoryhmää heidän panoksestaan.

Helsingissä joulukuussa 2010

Lars Westerlund

To the Reader

The Children of Foreign Soldiers in Finland, 1940-48 project was commissioned by the Prime Minister's Office and the National Archives of Finland at the beginning of 2010 and was designed to last one year. During the project, the National Archives of Finland worked closely with the Association of Children of German Soldiers in Rovaniemi, which played a key role in initiating these efforts. The children of German soldiers are a natural focus of attention for the National Archives because they represent the biggest and most important group of children of foreign soldiers born in 1940-48. However, the project also investigated other corresponding groups of children born during the war and in the immediate postwar period, including the children of foreign volunteers, the children of Soviet prisoners of war and the children of members of the Allied Control Commission.

The first article is a study based on population statistics that examines the traces left by foreign soldiers in Finnish society. This research looks at all the different groups of children of foreign soldiers. Otherwise, this work focuses, as the title indicates, on the relationships between German soldiers and Finnish women and their children. Thus, the second article deals with attempts by German soldiers and Finnish women to marry and get engaged in the context of racial doctrines. The third and most extensive article is about the backgrounds of these German soldiers and Finnish women and the fate of their children. There are also separate articles on the 1944 German-Finnish agreement on child support payments and on the children of German soldiers in occupied Soviet Karelia.

The last article is about songs composed and sung by Finnish soldiers about women who consorted with German soldiers. These songs were very popular among Finnish frontline soldiers during the war. Originally, the author intended to include considerably more information on Soviet propaganda about this phenomenon. It seems that Soviet propaganda on the topic was exceptionally effective and succeeded in strengthening the distrust of Finnish frontline soldiers towards these German soldiers and their Finnish female companions. However, it proved impossible to add to the section on Soviet propaganda due to a lack of time.

Nevertheless, the final result of this project is an extensive, systematic and considerably sharper picture of this aspect of World War Two and the immediate postwar era. The author wishes to thank the children of German soldiers who have graciously assisted this project by supplying their information, as well as all the other parties and persons who contributed and the project board for its support.

Helsinki, December 2010

Lars Westerlund

Väestötilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940–48

Avioliitot ja -erot, miesten poissaolo, syntyvyys, raskaudenkeskeytykset, kondomien käyttö ja vierailevien sotilaiden jälkeläiset

Suomessa syntyi vuosina 1940–45 yhteensä noin 478 000 lasta, joista hyvin vähäinen osa oli ulkomaalaisten sotilaiden siittämiä. Tässä kirjoituksessa on tarkoitus tarkastella, minkälaisia jälkiä ulkomaalaisten sotilaiden lapsista sotavuosina jäi väestötilastoihin.

Sekä sotavuosina että niitä ennen ja niiden jälkeen väestösuhteet olivat etenkin muuttoliikkeen vuoksi jatkuvassa muutostilassa, joten keskeinen kysymys on, miten voidaan todeta ulkomaalaisten sotilaiden jälkeensä jättämä vaikutus väestötilastoihin, joissa väestöoloihin yhdistyvät erilaiset yleiset muutostrendit. Jotta tällainen todentaminen olisi mahdollista, sovelletaan aiheen käsittelyssä menetelmiä, joista kerrotaan jatkossa tarkemmin. Ote väestötiedoista, Väestötilastoa lääneittäin vuosina 1934–51, on liitteessä 2.

Vaikka tarkastelun pääkohteena ovat ulkomaalaisten sotilaiden sotavuosina syntyvyystilastoihin jättämät demografiset jäljet, on kokonais kuvan luomiseksi huomioitava myös joitakin muita aiheeseen oleellisesti liittyviä seikkoja, joista aluksi tarkastellaan avioliittojen ja avioerojen lukumääriä. Sen jälkeen käsitellään elävänä syntyneitä lapsia, kuolleina syntyneitä lapsia ja avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia sekä sodanaikaisen syntyvyyden vuosikohtaisia vaihteluja. Syntyvyyttä koskevissa jaksoissa tarkastelun pääpaino on au-lapsissa, sillä tilastoaineiston perusteella ei ole mahdollista tarkastella ulkomaalaisten sotilaiden jo naimisissa olevien suomalaisten naisten kanssa siittämien lasten esiintymistä. Kuitenkin joitakin oletuksia esitetään tästäkin asiasta.

Esitykseen kuuluu myös katsaus ulkomaalaisten sotilaiden valmiuteen käyttää kondomeja, sillä tämä seikka lienee huomionarvoisella tavalla rajoittanut näiden sotilaiden siittämien lasten lukumäärää.

Tarkastelussa sovelletut menetelmät

Tutkimuksen pohja-aineistoina on käytetty silloisen Tilastollisen keskustoimiston kokoamia väestötilastoja ja erityisesti sen aikaisemmin julkaisemattomia

kuntakohtaisia raakatietoja. Tätä aineistoa säilytetään Tilastokeskuksen arkistossa.¹ Ote siitä, *Aviolapset ja au-lapset lääneittäin ja kunnittain vuosina 1940–1945*, on liitteessä 1. Tilastoaineiston tarkastelemiseksi käytetään kolmea erityistä menetelmää: 1) raakatietojen kuusivuotisjaksottelua, 2) ympäristökohtaista tarkastelua ja 3) suhteuttamista yleiseen väestömäärään. Lisäksi sovelletaan erinäisiä vertailevia näkökulmia.

Kuusivuotisjaksottelu. Jotta syntyisi mielekkäitä vertailukelpoisia kokonaisuuksia, on tilastoaineisto soveltuvin osin koottu kolmeen kuusivuotiskauteen, 1934–39, 1940–45 ja 1946–51. Näistä jakso 1940–45 kattaa syntyvyyden osalta melkein kokonaisuudessaan sotavuodet, sillä talvisota puhkesi loppuvuotena 1939 ja pääosa armeijaan kutsutuista kotiutettiin vasta syksyllä 1944. Ulkomaalaisten sotilaiden siittämät lapset lienevät syntyneet lähes kokonaisuudessaan juuri vuosina 1940–45 ja ainoastaan pienehkö määrä vuoden 1946 aikana.

Oletuksena on, että em. jaksottelu mahdollistaisi erottelun pitkäaikaisten ja sodanaikaisten trendien välillä. Koska ulkomaalaisten sotilaiden lasten määrä varmuudella oli pienehkö suhteessa yleiseen syntyvyyteen, voitaneen pitkäaikaisten trendien vaikutuksen olettaa näkyvän muodossa tai toisessa myös sotavuosina ja ulkomaalaisten sotilaiden siittämien lasten lukumäärien esiintyvän tilastoaineistossa ainoastaan pieninä tai jokseenkin pieninä ilmentyminä.

Alueellinen ja paikallinen tarkastelu. Ilmaisulla alueellinen ja paikallinen tarkastelu tarkoitetaan tässä, että tilastoaineistoa tarkastellaan tiettyjen alue- tai paikallisyksiköiden pohjalta. Nämä kokonaisuudet ovat koko maa, kaupungit ja maaseutu sekä sotavuosien kahdeksan läänin. Tämän tarkastelutavan perusteena on, että ulkomaalaiset sotilaat eivät sotavuosina jakaantuneet maantieteellisesti tasaisesti. Ulkomaalaiset vapaaehtoiset oleskelivät useimmiten erällä tietyillä paikkakunnilla, kun taas saksalaiset sotilaat sijoitettiin varsinkin Lapin ja Oulun lääneihin sekä Pohjan- ja Suomenlahden rannikkokaupunkeihin. Maataloustöihin sijoitetut neuvostosotavangit elivät puolestaan melkein kokonaisuudessaan maaseudulla. Liittoutuneiden valvontakomission (LVK) neuvostoupseerit ja -virkamiehet toimivat taas etupäässä tietyillä tunnetuilla paikkakunnilla.

Suhteuttaminen yleiseen väestömäärään. Jotta olisi mahdollista selvittää syntyvyyttä koskevat trendit, on syntyvyys suhteutettava kunkin tarkasteltavan alueen yleisiin väestösuuksiin. Siten on mahdollista havaita kunkin tarkasteltavan alueen poikkeavuuksia ja hakea selityksiä niihin.

¹ Väestötillasto 1939–1960. Väestötillastotoimisto. Elävänä syntyneet avioisuuden ja sukupuolen mukaan. Tilastokeskuksen arkisto

Avioituminen, eroaminen ja sotallesket

Jaksossa tarkastellaan avioitumista, eroamisia ja sotalleskeyttä koskevia piirteitä. Tarkoituksena on selvittää erityisesti näiden ilmiöiden vaikutusta syntyvyyteen. Lisäksi kiinnitetään huomiota ilmiöiden ja ulkomaalaisten sotilaiden välisiin kosketuspintoihin.

Avioliitot

Vuosina 1934–51 yli yhdeksän kymmenesosaa lapsista syntyi avioliitoissa eli avioitumisen ja syntyvyyden välillä oli erittäin vahva yhteys. Tästä syystä tarkastellaan aluksi avioitumisen rakenteita, erityisesti sotavuosien osalta. Taulukosta ilmenee tietoja solmittujen avioliittojen lukumäärästä lääneittäin ja kaupungeissa ja maaseudulla kuusivuositain vuosina 1934–51:²

Taulukko 1. Solmitut avioliitot lääneittäin ja kuusivuositain vuosina 1934–51

Lääni	1934–39	1940–45	1946–51
Uusimaa	33 497	41 305	41 814
Turku ja Pori	24 800	28 256	34 540
Ahvenanmaa	1 089	1 074	973
Häme	20 746	24 626	31 045
Viipuri/Kymi*	31 553	25 194	22 794
Mikkeli	8 774	9 844	12 486
Kuopio	18 026	21 330	25 134
Vaasa	23 969	28 667	34 075
Oulu	17 878	15 882	19 832
Lappi**	2 459	7 022	10 762
Kaupungit	50 803	65 969	75 396
Maaseutu	131 988	137 231	158 059
Koko maa	182 791	203 200	233 455

* = Vuosina 1940 ja 1944 luovutettu alue mukana, ** = Lapin lääni erotettiin Oulun läänistä vuonna 1938

² Suomen virallinen tilasto VI A. Väestötilasto. Väestönmuutokset 1933–1945. Taulukot 82, 85, 95, 96 ja 102; Väestönmuutokset 1946–1951. Taulukot 103–107

Avioliittojen lukumäärä. Taulukosta ilmenee, että jaksana 1934–39 solmittiin 182 791 avioliittoa ja jaksana 1940–45 yhteensä 203 200 avioliittoa eli 20 409 enemmän (11,2 %), vaikka noin 95 000 nuorehkoa miestä kuoli sodassa. Jaksana 1946–51 avioituminen kuitenkin vasta lisääntyi, sillä tällöin solmittiin 233 455 avioliittoa eli 30 255 enemmän (14,9 %) kuin edellisenä kuusivuotisjaksona. Sama kehitys näkyy tarkasteltaessa avioliittojen lukumäärää suhteessa väestömäärään: jaksana 1934–39 avioitui 4,8 % väestöstä, jaksana 1940–45 vastaava osuus oli 5,2 % ja jaksana 1946–51 jopa 5,7 %.

Avioliittojen jakaantuminen kaupunkien ja maaseudun välillä. Avioliitoista 27,8 % solmittiin jaksana 1934–39 kaupungeissa, jaksana 1940–45 vastaava osuus oli 32,5 % ja jaksana 1946–51 32,3 %. Kun näitä osuuksia tarkastellaan suhteessa kaupunkien asukasmäärään, ilmenee, että avioliittojen esiintyvyys ylitti selvästi kaupunkilaisten osuuden koko maan väestöstä: jaksana 1934–39 ylitys oli 6,4 % ja jaksana 1940–45 jopa 9,2 %, kun osuus jaksana 1946–51 taas väheni 6,5 %:iin. Asian tätä laitaa selittänee se, että keskimääräistä suurempi osa aviopareista muutti maaseudulta kaupunkeihin avioitumisen yhteydessä. Se ei kuitenkaan selitä sotavuosien poikkeuksellisen suurta ylitystä. Selityksenä ilmiöön täytyy olla, että jaksana 1940–45 kaupunkilaiset avioituivat maaseutulaisia herkemmin ja useammin.

Avioitumisen läänikohtaiset erot. Sotavuosina avioliittojen lukumäärä ylitti ainoastaan Uudenmaan läänissä selvästi läänin asukkaiden osuuden maan väestöstä. Jaksana 1940–45 keskimäärin 15,6 % väestöstä asui Uudellamaalla samalla kun avioliitoista 20,3 % solmittiin läänissä. Tämä tarkoittaa sitä, että ylitys oli 4,7 %. Tämä ilmiö lienee suurelta osin johtunut pohjoisesta ja idästä etelään ja etenkin pääkaupunkiseudulle kohdistuneesta muuttoliikkeestä, sillä vastaava ylitys oli Hämeen läänissä 1,2 % sekä Turun ja Porin läänissä 0,1 %. Lisäksi Kuopion läänissä oli pienehkö 0,2 %:n ylitys, joskin syy tähän ei ole selvä.

Kaikissa muissa lääneissä solmittujen avioliittojen osuudet alittivat näiden läänien suhteellisen osuuden väestöstä: Viipurin/Kymen läänissä 3,3 %:lla, Vaasan läänissä 1,4 %:lla, Oulun läänissä 0,7 %:lla, Mikkelin läänissä 0,5 %:lla, Lapin läänissä 0,2 %:lla ja Ahvenanmaan läänissä myös 0,2 %:lla. Viipurin/Kymen läänin osalta selitys alitukseen on asukkaiden evakuoimisessa, sillä osa evakoiduista on sulautunut muiden läänien asukkaisiin samalla kun epävakaa tilanne jaksana 1940–45 lienee ainakin jossain määrin hidastanut tavanomaista avioitumista. Muiden läänien osalta yleistä muuttoliikettä etelään voitaneen pitää selittävänä tekijänä solmittujen avioliittojen keskimääräistä pienempään osuuteen.

Sodanaikaiset avioliitot eräissä muissa maissa. Paitsi Suomessa myös ulkomailla sodanaikainen avioituminen vaihteli sekä maakohtaisesti että ajallisesti. Myös useissa muissa maissa kuin Suomessa on avioitumisen todettu sotavuosina lisääntyneen, joskin eräissä maissa avioituminen toisaalta hiipui. Lisäksi osa ulkomailla palvelleiden länsiliittoutuneiden sotilaista hankki avioivaimon

palvelusmaidensa naisista. Toisessa maailmansodassa tämä koski etenkin yhdysvaltalaisia sotilaita. Vuosina 1941–46 palveli yhteensä noin 16 miljoonaa yhdysvaltalaista sotilasta jossakin ulkomaassa. On arvioitu, että lähes miljoona näiden maiden naista meni naimisiin yhdysvaltalaisen sotilaan kanssa ja näistä noin ¾ osaa lähti miehensä kanssa Yhdysvaltoihin. Tämä kymmenissä maissa esiintyvä ilmiö tunnetaan ns. sotamorsiamina (war brides).³ Jatkossa valaistaan sodanaikaista avioliittotilannetta muutamissa maissa.

Iso-Britannia. Iso-Britanniassa solmittujen avioliittojen osuus vuosina 1939–40 lisääntyi 25,4 %:lla verrattuna vuosiin 1935–38. Tutkija *J.M. Winter* on selittänyt ilmiön sillä, että monet pariskunnat päättivät avioitua, kun tämä vielä oli mahdollista. Myöhemmin sotavuosina taipumus mennä naimisiin tosin väheni 5,4 %:lla vuosina 1941–42 ja jopa 24,2 %:lla vuosina 1943–45.⁴ Silti toinen maailmansota tarkoitti pysyvää muutosta naisten taipuvuuteen avioitua, sillä ennen sotaa lähes viidesosa naisista Iso-Britanniassa ja Walesissa ei avioitunut vastaavan osuuden ollessa sotavuosina ja sen jälkeen ainoastaan noin 5 %. Sotavuosina naiset menivät entistä nuorempina naimisiin. Eräs vaikutin tähän oli aineellinen, sillä sotavuosina viranomaiset maksoivat perheille avustuksia (family allowances) samalla kun sotaeläkkeet syrjivät naimattomia henkilöitä.⁵

Yhdysvaltain sotamorsiamet ja sodanaikaiset avioliitot. Yhdysvalloissa syntyi ilmaisu ”sotahäät” (war weddings)⁶ ja sotamorsian (war brides)⁷ kuvaamaan määrältään runsaita sodanaikaisia avioliittoja. Syinä ilmiöön olivat tutkija *Evelyn Millis Duvallin* havaintojen mukaan mm. kummankin aviopuolison pyrkimykset taata henkilökohtaista turvallisuutta ja morsiamien kokema uhka jäädä miesten lähtiessä naimattomiksi. Myös sota-ajan parantunut työllisyystilanne vaikutti avioliittojen lisääntymiseen, sillä puolisoiden kasvaneet tulot ja työelämän tuomat paremmat huoltajusmahdollisuudet loivat entistä suotuisimmat edellytykset avioitumiselle.⁸ Myös tutkija *John Modell* on todennut Yhdysvaltojen hallituksen toisen maailmansodanaikaisen sosiaalipolitiikan tähänneen sotilaiden perheiden tukemiseen ja avioliitosta nuorille naisille houkuttelevan mahdollisuuden luomiseen. Miespuolisille sotilaille avioliitto ei puolestaan ollut pelkkä taloudellinen etu, vaan myös yhdysside taakse jääneeseen siviilielämään. Modell on myös todennut avioituminen edistäneen sotilaiden sotilaallista uraa.⁹

³ Shukert-Scibetta 1988, 1, Fallows 2002, x-xi

⁴ Winter 1986, 151-153

⁵ Winter 1986, 174-175

⁶ Duvell 1942, 73-76

⁷ Zeiger 2010

⁸ Duvall 1942, 73-76

⁹ Modell 1988, 195-218

Yhdysvaltain kongressi säätöi 28.5.1945 ”The War Brides Actin” ja 29.6.1946 ”The Fiancés Actin”,¹⁰ joiden perusteella yhdysvaltalaisien sotilaiden kanssa naimisiin menneille tai meneville ulkomaalaisille naisille myönnettiin muuttolupa maahan.

Sodanaikaiset avioliitot Saksassa. Saksassa valtio tuki jo 1920-luvun loppupuoliskolla äitejä lastenneuvola-aseilla ja lisäksi lapsiaan imettävät äidit saivat noin 100 Suomen markkaa kuukaudessa avustusta.¹¹ Noustuaan valtaan Saksassa vuonna 1933 kansallissosialistit rajoittivat perhettä, synnytystä ja avioitumista koskevalla politiikallaan tuntuvasti kansalaisten mahdollisuuksia avioitua vapaasti, sillä vahvana pyrkimyksenä oli vaalia saksalaisen veren puhtautta. Vuonna 1935 säädettiin veren suojelua, valtakunnankansalaisuutta ja avioliiton terveystä koskevat lait. Sisäasiainviranomaiset valvoivat tarkasti kansalaisten naimakelpoisuutta ja avioparien oli esitettävä todistuksia rotunsa puhtaudesta ja siitä, ettei heillä ollut perinnöllisiä vammoja (Ehetauglichkeitszeugnis, Ehefähigkeitszeugnis). Valvonnan ja seurannan tehostamiseksi luotiin valtakunnallinen sukujuurirekisterijärjestelmä (Sippenregistratur), johon vuoteen 1942 mennessä kirjattiin noin kymmenen miljoonaa kansalaista.

Samalla kun Saksan hallitus kokonaisella sarjalla määräyksiä rajoitti kansalaisten mahdollisuuksia avioitua, pyrki se kuitenkin kasvattamaan maan väkilukua edistämällä avioitumista ja synnytystä. Jo 1933 otettiin tässä tarkoituksessa käyttöön avioliittotilanteen kohentamisen julkinen lainajärjestelmä. Sen mukaan avioliiton solmineelle avioparille voitiin myöntää tuhannen markan laina, joka vastasi yhdeksän kuukauden palkkaa. Jokaisesta syntyneestä lapsesta kuuletettiin sen jälkeen neljäsosa lainasta. Vuosina 1933–40 myönnettiin noin 1,7 miljoonaa avioliittolainaa.¹²

Lisäksi käyttöön otettiin lapsiavustuksia ja monilapsisille perheille myönnettiin verohelpotuksia ja vuokra-avustuksia. Mutter und Kind -järjestö suoritti puolestaan erilaisia huoltotehtäviä kansallissosialistisen kansanhuollon (Nationalsozialistische Volkversorgung, NSV) välityksellä.¹³ Kun vuonna 1934 oli noin 16 500 Mutter und Kind -järjestön apuasemaa, vastaava lukumäärä vuonna 1940 oli noin 34 000. Tänä aikana asemien palveluja käyttäneiden henkilöiden lukumäärä kasvoi kahdesta kuuteen miljoonaan samalla, kun päivälasten-, apulasten- ja lastentarhojen sekä elonkorjuuseimien lukumäärä kymmenkertaistui. Vuonna 1942 hoivattiin noin kolmasosaa Saksan lapsista eri lastentarhoissa. Vuoteen 1940 sai 450 000 äitiä useamman viikon virkistysloman ja 5,2 miljoonaa lasta lähetettiin maalle, mm.

¹⁰ Shukert-Schibetta 1988, 266-268

¹¹ | Tyskland belönas de mödrar, vilka amma sina barn. 80 % av spädbarnen undersökas regelbundet i rådgivningsstationer. Elsa Brändströms hem för barn till avlidna krigsfångar en märklig institution. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 24.11.1927

¹² Kopp 1936, 121-129, Tatsachen und Zahlen über Deutschland 1941, 72-73

¹³ Rilke 1942, 15

Kinderlandverschickung -järjestön välityksellä.¹⁴ Saksa oli vuonna 1942 jaettu noin tuhanteen terveystoimintakeskukseen, joissa toimi noin 28 000 terveyslaitosta ja -asemaa (Gesundheitsamt). Näissä järjestettiin mm. vastasyntyneitä koskevaa neuvontaa. Lisäksi kansallissosialistinen Wohlfahrt-järjestö ylläpiti noin 42 000 asemaa, jotka huolehtivat mm. hätäkärsivien äitien ja lasten terveydestä.¹⁵

Vuonna 1938 perustettiin äitien tähdistö, joka myönsi ns. äitiysristejä (Mutterkreuz) ansioituneille äideille. Neljä tai viisi lasta synnyttäneille äideille voitiin myöntää pronssiristi, kuuden tai seitsemän lapsen äideille hopearisti ja kultaristi naisille, jotka olivat synnyttäneet vähintään kahdeksan lasta.¹⁶ Vuonna 1942 säädettiin äitiyssuojelulaki, joka korvasi vuoden 1927 lain toimesta pitämisestä ennen synnytystä ja sen jälkeen. Se pidensi huomattavasti äitiysloman kestoa ja vakiinnutti sen asemaa, joskin pitempiä äitiyslomia oli esiintynyt aikaisemminkin Saksan työrintaman naisviraston suosituksesta työnantajille.¹⁷

SS:ssä palvelevat miehet velvoitettiin jo vuonna 1931 menemään naimisiin, joskin vaimoille asetettiin tiukat rodulliset edellytykset. Vuonna 1936 tavoitteeksi asetettiin, että jokainen SS-mies hankkisi vähintään neljä lasta. SS-miehen, joka ei tähän yltänyt, toivottiin hankkivan rotuehdot täyttäviä kasvatuslapsia.¹⁸

Lisäksi avioitumisensa jälkeen työpaikkansa jättäneet aviovaimot saivat kansallissosialistisena aikana edullisia kodinperustamislainoja (Ehstandsdarlehen). Avioon aikoville naisille oli myös ns. aviokouluja (Eheschulen, Bräuteschulen), joita oli runsaat 150 vuonna 1936 ja myöhemmin 270. Aviokouluissa opetti tuhatkunta opettajaa ja vuoden 1936 puolivälissä niissä koulutuksen saaneita naisia oli 673 000. Lisäksi perusti NS-Frauenschaft naiskattojärjestö Deutsche Frauenschaftin puitteissa erityisen äitejä kasvattavan koulutustoiminnan, johon osallistui tavalla tai toisella vuonna 1937 613,000 ja vuonna 1938 jopa 1,8 miljoona naista, mikä sekin kuitenkin oli vain murto-osa Saksan naisista.¹⁹ Myös Norjassa järjestivät saksalaiset tahot ns. äitiyskouluja (Müterschule, mødraskole) saksalaisten sotilaiden lapsia odottaville norjalaisille naisille. Keskeisin näistä oli Drammenin Lierissä sijaitseva Store Reistad Herregårdshotell, jossa 28 äidille tarkoitettu koulu toimi vuosina 1942–45.²⁰

¹⁴ Tatsachen und Zahlen über Deutschland 1941, 75-76, Kansallissosialistisen kansanhuollon (NSV:n) toiminta äidin ja lapsen hyväksi 1942, 18-20. Bartelt 1942. 8-11, von Grönhagen 1942, 25, Pohl 1943, 379-383

¹⁵ Tyske hälsöledaren för vitaminer och finnbastu. Barnvården huvudpunkten i den tyska hälsövården. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 16.10.1942

¹⁶ Olsen 1998, 35

¹⁷ Rilke 1942, 15-17

¹⁸ Lillienthal 1985, 39

¹⁹ Guenther 2004, 97-98

²⁰ Olsen 1998, 92-93, 130

Saksan hallituksen eri tukitoimenpiteiden seurauksena avioliittojen lukumäärä lisääntyi 516 000:een vuonna 1934 ja 740 000:een vuonna 1935.²¹

Au-lapsia ei Saksassa katsottu sosiaalisiksi ongelmaksi, sillä hallituksen aikomuksena oli edistää syntyvyyttä. Tässä tarkoituksessa perustettiin vuodesta 1935 lähtien mm. puolijulkiset Lebensborn-kodit, joissa kasvatettiin erityisesti SS-miesten naimattomien naisten kanssa siittämiä lapsia. Sotavuosina Lebensborn koteja perustettiin myös Saksan miehittämiin maihin, mm. Tanskassa oli kaksi tällaista ja Norjan 9–15 kodeissa syntyi noin 8 000 lasta.²²

Saksassa sodan alkuvuosina oleskellut yhdysvaltalainen lehtimies J.C. Harsch kirjoitti kansallissosialistien luomasta ns. terveellisestä erotiikasta (Gesunde Erotika) mm: ”Toimistossa työskentelevä naimattomasta työstä, riippumatta siitä onko toimisto valtiollinen tai yksityinen, ei ole mitään kummallista olla poissa työstä muutaman viikon lapsen synnyttämistä varten. Synnytyksen jälkeen hän palaa työhön aivan kuten mitään tavanomaisesta poikkeavaa ei olisi tapahtunutkaan. Äitiys tuo naiselle niin monta etua, että monet eivät edes varo tulla raskaaksi, vaan päinvastoin yksinkertaisesti pyrkivät siihen. Tällainen tyttö on työllistymisen ja palkan suhteen turvassa ja hänelle myönnetään vielä verovähennyksiä. Jos hän sen verran vielä arvostaa vanhoja tapoja, että hän toivoo rouvan arvonimeä, niin valtio järjestää asian.”²³

Ainoa tarpeellinen asia lapsen oikeusaseman järjestämiseksi, että hän sen isäksi ilmoittaa jonkun sodassa kaatuneen sotilaan. Tällainen menehtynyt sotilas julistetaan sitten oikeudellisessa mielessä lapsen isäksi; aviovaimo ja lapsi ottavat hänen sukunimensä ja joku puolueen jäsen nimitetään kummiksi lasta ja äitiä valvomaan. Ainoa mitä äidin oikeastaan tulee tehdä on löytää kaatuneen rintamasotilaan nimi. Hänen valittuaan nimen kaikki sujuu itsestään. Avioliitto ja synnytys julkaistaan laveasti sanomalehdessä. Mutta äiti ei edes tarvitse avioliiton turvaa. Vaikka hän ei menisikään naimisiin hän voi saada asunnon kohtalaisella alueella joutumatta poissuljetuksi tavanomaisesta seurustelu- ja työelämästä.”²⁴

Kansallissosialistien valtakauden alkuvuosina avioliittojen lukumäärän kasvaessa Saksan hallitus ylpeili niiden yleistymisellä. Kun vuosina 1931–32 solmittiin vuosittain keskimäärin noin 520 000 avioliittoa, oli vastaava luku vuosina 1933–34 lähes 690 000 eli melkein kolmasosa enemmän. On kuitenkin arvioitu, että avioitumisen lisääntyminen oli vain tilapäinen ilmiö, sillä 1930-luvun vaihteen lamavuosina monet avioliittoa suunnittelevat parit olivat lykänneet vihkimistä tuonemmaksi. Täten avioituneisuus palautui pitkälti, joskaan ei kokonaan 1930-luvun loppupuoliskolla 1920-luvulla vallinneisiin peruskuvioihin.²⁵ Signal-lehdessä

²¹ Müller-Brockhausen 1941, 8-10. Das grosse Lexikon des Dritten Reiches 1985, Peters 1994, 180, Pine 1996, 15-39, Czarnowski 1997, 94-102, Stephenson 2001, 46-47

²² Clay-Leapman 1995, Olsen 1998, 56-147, Aarnes 2009

²³ Harsch 1943, 233

²⁴ Harsch 1943, 234

²⁵ Frietsche 2008, 107-108

mainittiin tosin sota-avioliittojen lisääntyneen 330 000 ”ennusteita enemmän” syyskuun 1939 ja huhtikuun 1940 välisenä aikana.²⁶ Näin oli, sillä vuonna 1939 solmittiin poikkeuksellisesti jopa lähes 775 000 avioliittoa. Sen jälkeen solmittujen avioliittojen lukumäärä kuitenkin väheni. Kun vuosina 1935–39 oli vuosittain solmittu noin 640 000 avioliittoa, oli vastaava luku vuosina 1940–43 enää ainoastaan 539 000 eli 15,8 % vähemmän. Vuosilta 1944–45 tilastotiedot puuttuvat, mutta laskusuunta lieenee jatkunut.²⁷

Kansallissosialististen tahojen propagandassa korostettiin voimakkaasti avioliittojen ja lukuisten lasten syntymisen tärkeyttä ja sen tarkoituksena on katsottu olleen vaihtoehdon luominen naisten vapautumiselle. Propagandassa tähdennettiin myös avioelämän mukavuutta ja vakautta. Kansallissosialistien käsityksen mukaan sekä sotilaat että teollisuustyöläiset olisivat sitoutuneempia tietäessään, että heidän perheistään huolehdittiin ja suvunjatkamisesta palkittiin.²⁸ Häävastaanottoa varten viranomaiset myönsivät avioparille sota-aikana ruoka-annokset 12 henkilölle ja se sai myös perhearkiston pesämunaksi albumin, jossa luki ”Saksan yhtenäisperheen kantakirja” (Deutsches Einheits-Familien-Stammbuch). Lisäksi viranomaiset myönsivät myös vuodevaatteiden ja verhojen ostoluvan (Bezugschein für Spinnstoffwaren).²⁹ Kansallissosialismin syntyvyyttä edistävää sosiaali-, terveys- ja rotupolitiikka leimasi kuitenkin samalla vahva pyrkimys rajoittaa ei-toivottua syntyvyyttä. On arvioitu, että vuosina 1933–45 estettiin eri keinoin noin viidesosan Saksassa asuneista naisista hankkimasta omia lapsia. Naisista noin 200 000 eli suunnilleen prosentti steriloidtiin.³⁰

Sotilaiden avioitumista säädeltiin sotavuosina lukuisilla Wehrmachtin sisäisillä määräyksillä, jotka korostivat ja suosivat saksalaisen veren ylemmyyttä. Sotilaiden ei yleensä sallittu avioitua vierasrotuisten (Fremdrasse) naisten kanssa. Poikkeuksena olivat kuitenkin veriheimolaiset, kuten alankomaalaiset ja skandinaivialaiset naiset – laskettiin mahdollisesti suomalaisetkin naiset näihin, ei ole tiedossa. Vuodesta 1941 jokaisen naima-aikeissa olevan saksalaisen naisen oli puolestaan esitettävä viranomaisille avioliiton moitteettomuustodistus (Eheunbedenklichkeitsbescheinigung) rodullisen ja lääketieteellisen soveltuvuuden todentamiseksi. Ilmeistä on, että sekä siviili- että sotilasviranomaisten tiukka valvonta ja monet noudatettavat rajoitukset vaikuttivat vähentävästi avioitumiseen. Toisaalta pyrittiin erityisesti Reichsbund Deutsche Familie -järjestön kautta yhdistämään poissaolevat sotilaat ja kotiseudun nuoret naiset luomalla mahdollisuuksia ”kirjeromansseihin” ja suhteita välittäviin toimistoihin sekä

²⁶ When a German girl marries ... 1984 (ei paginointia)

²⁷ Eheschliessungen, Ehescheidungen, Geborene und Gestorbene 1895-1945. Deutsches Reich. Statistisches Bundesamt VI B. Br – Presse- und Informationservice. Ulrike Türki-Schroeterin n antama tieto

²⁸ Atlas of Nazi Germany 1987, 80-81

²⁹ When a German girl marries ... 1984 (ei paginointia)

³⁰ Nätkin 1997, 69

oikeuttamalla aviopuolisoja solmimaan avioliitto valtakirjojen ja puhelinsoittojen välityksellä.³¹

Armeijan piirissä voitiin 17.10.1942 annetun asetuksen mukaan järjestää ns. kaukovihkimisiä (Ferntrauung), jotka solmittiin sotilaan palveluspaikkakunnalla morsiamen poissa ollessa. Vastaavasti järjestettiin morsiamen kotipaikkakunnalla toiset vihkimiset, joissa poissaolevaa sulhasta edusti teräskypärä (Stahlhelmstrauung). Vuodesta 1941 mahdollistettiin ns. post mortem ruumiinvihkimisiä (Leichentrauung), joissa morsian solmi avioliiton kaatuneen tai kadonneen sotilaan kanssa. Toimituksen seurauksena yhteinen lapsi sai avioliitossa syntyneen aseman. Tällaisia avioliittoja solmittiin vuoteen 1945 mennessä yhteensä noin 20 000. Toisaalta otettiin vuonna 1943 käyttöön kuolemanjälkeisiä avioeroja (Todesscheidung), joilla kunnottomilta leskiltä poistettiin muille sotalleskille tulevat sosiaaliset etuudet.³² Vuonna 1943 perustettiin NSDAP:n ja Wehrmachtin toimesta Lepzigiin sotavammaisille sotilaille tarkoitettu avioliittojen välitystoimisto, jonka tehtävänä oli helpottaa vaikeasti haavoittuneiden ja sotasokeiden avioliittojen solmimista. Sotavammaiset sotilaat ja naimahaluiset naiset tapasivat illanvietoissa. Avioitumis päätöksen tehneille naisille järjestettiin hoito-opastusta erityisissä sisäoppilaitoksissa.³³

Vaikka yleistilanne oli sekava ja naimajärjestelyt osittain keinotekoisia, lienee sodanaikaisten avioliittojen lukumäärä Saksassa silti ollut melkoinen. Valvonnasta ja rajoituksista huolimatta esiintyi Saksassakin ilmaisu ”sota-avioliitto” (Kriegsehe). Se tarkoitti *John Bornemanin* ja *Andreas R. Batloggin* mukaan nopeasti solmittua ja viranomaisten vahvistamaa avioliittoa, jota kuitenkin pariskunnan yhteiselämää ajatellen leimasi epämääräinen tulevaisuudennäkymä, sillä usein vihkimisen jälkeen mies palveli jossakin muualla sotilana.³⁴

Sodanaikaiset avioliitot Neuvostoliitossa. Venäjällä ortodoksinen kirkko oli pitänyt avioliiton ulkopuolella harjoitettua yhdyntää suurena syntinä. Bolševikkien valtaantulon jälkeen toteutettiin Neuvostoliitossa 1920-luvulla naisten jonkinlainen sukupuolinen tasavertaisuus. Se ilmeni siten, että avioitumisesta ja eroamisesta tuli ilmoitusasioita ja raskaudenkeskeytykset sallittiin. Tämä jakso jäi kuitenkin väliaikaiseksi, sillä 1930-luvulla hallitus alkoi voimakkaasti tavoitella taloudellista kasvua ja sosiaalista vakautta, mikä vuosina 1936–44 ilmeni pyrkimyksenä vahvistaa avioliittoa perhepoliittisena instituutiona ja edistää syntyvyyttä. Tämä tarkoitti mm. sitä, että raskaudenkeskeytykset kiellettiin.

Neuvostoliiton lainsäädännön mukaan oli rekisteröityjen avioliittojen rinnalla myös ns. tosiasiallisia eli rekisteröimättömiä avioliittoja. Tällaisen avioliiton syntymiseksi riitti, että pariskunta piti suhdetta aviosuhteena. Avioliiton

³¹ Stephenson 2001, 48

³² Hein 1942, 10-11, Vihkiäiset rintamalla 1942, 12-13, Lexikon III. Reich 1994, 123, Essner-Conte 1996, 201-227

³³ Avioliittojen välitystä sotavammaisille. Suomi-Saksa -lehden kirjoitus nro 3.1943, 88

³⁴ Borneman 1992, 292, Batlogg 2002, 388

rekisteröimiseksi edellytettiin 18 vuoden ikää, ja etteivät avioliiton solmineet olleet toisessa joko rekisteröidyssä tai rekisteröimättömässä avioliitossa, etteivät he olleet vähäjärkisiä tai mielisairaita eivätkä sukua suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa eivätkä myöskään täys- tai puolisisaruksia. Neuvostoliiton perheoikeus ei tehnyt eroa aviolaisten ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman suhteen, sillä vanhempien velvollisuudet liittyivät vain tosiasialliseen äiteyteen ja isyyteen.³⁵

Miesvaje lienee 1930-luvulla vaikuttanut jonkin verran hillitsevästi avioitumiseen, sillä vuonna 1939 sata naista kohden ikäluokissa 35–59 vuotta oli ainoastaan 80,1 ja ikäluokissa 16–34 vuotta 96,1 miestä. Syynä miesvajeeseen oli Venäjän sisällissota vuosina 1918–22 sekä miespuoliset henkilötappiot ns. kollektivisoinnin, poliittisten vainioiden ja karkotusten yhteydessä.³⁶

Avioituminen Neuvostoliitossa lisääntyi huomattavasti kesä- ja heinäkuussa 1941. Syynä on pidetty pariskuntien pyrkimystä turvallisuuteen ennen miehen välttämätöntä lähtöä. Avioliitto sai *John Barberin* ja *Mark Harrisonin* havaintojen mukaan tässä tilanteessa roolin henkilökohtaisen turvan vertauskuvana. Sotatapahtumista johtuen avioliittojen lukumäärä kuitenkin kääntyi jyrkkään laskuun ja lienee puolittunut. Avioliittojen lukumäärän lasku on myös yhdistetty ilmiöön, että sotavuosina epävirallisten ja väliaikaisten parisuhteiden esiintyvyys kasvoi erityisesti liikkuvan väestön keskuudessa. Vuosina 1944–45 avioituminen lisääntyi taas voimakkaasti, vaikka miesvaje sodan miespuolisten henkilötappioiden johdosta oli entistä mittavampi. Ikäluokissa 35–59 oli vuonna 1946 vain 59,1 ja ikäluokissa 16–34 72 miestä sata naista kohden.³⁷

Heinäkuussa 1944 säädettiin Neuvostoliiton uusi perhelaki. Sen perusteella mahdollisuus hankkia avioero vaikeutettiin, sillä eroamisesta tuli kallis ja aikaa vievä oikeustoimi. Tämän jälkeen avioero edellytti kahta eri käsittelyä ja hinnakkaita rahasuorituksia. Au-lasten syntymätodistuksissa jätettiin isän nimi pois eikä ollut enää mahdollista saada isyyttä todistetuksi. Samalla tapa myöntää arvonimiä äideille laajeni ja äitejä alettiin palkita siten, että viranomaiset myönsivät etuuksia ensisynnyttäjille ja monta lasta synnyttäneille naisille. Lisäksi henkisen työn tekijät saivat pidemmät äitiyslomat samalla kun raskausklinikoita, lastenhuoltolaitoksia ja maitoasemia lisättiin. Näiden kaikkien toimenpiteiden nojalla hallitus pyrki edistämään ns. vastuuta perheestä.³⁸ Raskaudenkeskeytykset sallittiin taas vuonna 1955 ja niistä tuli taas ehkäisyn pääväline. Toimenpiteen

³⁵ Y.J. Hakulisen muistio neuvosto-venäläisen avioliittojärjestelmän huomioimisesta miehityshallinnon kestäessä. Itä-Karjalan sotilashallinto, T 9728/13. Kansallisarkisto, Helsinki 1979, 173-174

³⁶ Lapidus 1978, 169

³⁷ Lapidus 1978, 169, 251, Barber-Harrison 1991, 91-92

³⁸ Lapidus 1978, 116-117, Goldman 1991, 243-244, Clements 1991, 268-269, Wagner 2004, 899-900, Kustanovich 2007, 552-553

hinnaksi vahvistettiin silloin viisi ruplaa kaupunkilaisnaisille ja kolme ruplaa maaseudun naisille.³⁹

Sota-avioliittojen erityiset sodanaikaiset vaikutukset Suomessa. Valtakunnallisesti ei liene tilastoitu nimenomaisesti ns. sota-avioliittoja. Helsingin maistraatissa arvioitiin kuitenkin vuoden 1940 alussa noin kolme neljäsosaa solmituista avioliitoista olevan sota-avioliittoja. Samaan aikaan oli neljässä viidesosassa Helsingin eteläisistä ruotsinkielisistä seurakunnista noudatettu nopeutettua kuulutusmenettelyä ja muissakin kaupungin ruotsinkielisissä seurakunnissa suunta oli samantapainen.⁴⁰ Tilanne muilla paikkakunnilla ja koko maassa lienee pitkälti ollut samanlainen eikä pelkästään talvisodan, vaan myös jatkosodan aikana.

Miksi avioliittojen lukumäärä kasvoi sotavuosina, vaikka parhaimmillaan puoli miljoona miestä oli mobilisoituna etupäässä rintamalla tai joka tapauksessa kotipaikkakuntansa ulkopuolella? Sota-avioliittoja tutkinut *Aarre Tunkelo* on katsonut niiden merkinneen osittain avioitumista lyhyen tuttavuuden perusteella, elämänhallinnan ja turvallisuuden lisäämistä ja taloudellisten etujen saamista.⁴¹ Syyt sota-avioliittojen solmimiseen olivatkin sekä moninaisia että vaihtelevia.

Ensimmäinen syy sotavuosien lisääntyneeseen avioitumiseen on sota-avioliittojen käytännön leviäminen. Ominaista sota-avioliitoille oli rauhanaikaa nopeampi vihkimismenettely, joka taas puolestaan edellytti pariskunnilta vähemmän valmisteluja ja suunnitelmallisuutta kuin aikaisemmin. Sotatila Suomessa vuosina 1939–44 näet mahdollisti vihkimisen nopeutetun julkisoikeudellisen käsittelyn yksinkertaistamalla kuulutusmenettelyä, ja jossain vaiheessa alettiin yleisesti puhua ”sota-avioliitosta”. Ilmaisuuksien saattaminen alun perin kulkeutunut Suomeen Ruotsista, sillä sodanuhan seurauksena 26.4.1940 Ruotsissa yksinkertaistettiin uudella säädöksellä puolustusvoimiin kutsuttujen osalta vihkimistä edeltävää kuulutusmenettelyä. Sen mukaan voitiin palvelukseen kutsuttu sotamies vihkiä ilman ennakkokuulutusta.⁴² Tätä menettelyä kuvaamaan syntyi kansanomainen ilmaisu ”krigsvigsel”. Suomessa sota-avioliittoa edeltävä kihlaus aika lienee joko lyhentynyt reippaasti tai jäänyt kokonaan pois.⁴³

Suomen vuoden 1929 Avioliittolain mukaan kirkollinen vihkiminen edellytti kuulutusta kolmena peräkkäisenä sunnuntaina kirkossa tai seurakunnassa. Kuulutus siviiliavioliittoon oli puolestaan ennen vihkimistä pantava julki neljännentoista päivän ajaksi julkipanopäivää lukuun ottamatta (17 §). Jos kihlakumppani oli sodan aikana sotapalveluksessa tai siihen kutsuttu, kirkollinen vihkiminen voitiin toimittaa

³⁹ Stern-Stern 1980, 137-140, Goldman 1991, 245-266, Maddock-Kon 1994, 125-126, Kon 1995, 61-62, 178-193, Brederlow 2002, 398-399

⁴⁰ Krigshausse råder på äktenskapsmarknaden. Tryggt med en hustru där hemma, tycka krigarna. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 19.1.1940

⁴¹ Tunkelo 1951, 105-118

⁴² Lag om ändrad lydelse av 3. kap. 6 § och 4 kap. 7 § giftermålsbalken. Svensk författningssamling Nr 273 26.4.1940.

⁴³ Haavio-Mannila 1993, 318

lukemalla kuulutus vain yhden kerran ja siviiliavioliittoon vihkeminen kuulutuksesta (20 §).⁴⁴ Nopeutettu tapa pohjautui vanhaan tapaan, sillä vastaava säädös oli myös vuoden 1734 lain naimakaaren 7:2 §:ssä. Tämän säädöksen mukaan riitti yksi kuulutus kaksi päivää ennen vihkimistä miehen ollessa sota-aikana kutsuttuna sotaväkeen.

Uudet vihkimistä koskevat järjestelyt olivat korostetusti sota-aikaan liittyvä ilmiö, sillä aselevon jälkeen lokakuussa 1944 luovuttiin osittain nopeutetusta kuulutusmenettelystä. Silloin helsinkiläiset kirkkoherrat päättivät siirtymisestä seitsemän päivää käsittävään kuulutusaikaan.⁴⁵

Toinen selittävä tekijä avioliittosuhteiden sodanaikaiseen kasvuun Suomessa lienee väestön sotavuosien suurten väestösiirtojen aiheuttama sosiaalipsykologinen mukautuminen uusiin oloihin. Armeijaan tai työpalvelukseen määrättyjä ja siirrettyjä lienee sotavuosina ollut lähes miljoona suurelta osin nuorehkoa miestä ja naista. Armeijaan kutsuttuna oli talvisodassa enimmillään noin 350 000 miestä ja jatkosodassa 550 000. Talvisodassa sotatoimialueella oli noin 25 000 lottaa, kun taas jatkosodan aikana noin 90 000 lottaa ja muuta naista palveli sotatoimialueella. Jatkosodanaikaisia naispuolisia työvelvollisia oli vähintään noin 120 000. Suurten kaupunkien lapsiperheet siirrettiin usein väliaikaisesti maaseudulle. Puolivirallisissa huoltojärjestöissä liikkui suuri määrä vapaaehtoisia työntekijöitä ja talkoolaisia. Lisäksi oli 0,4 miljoonaa evakkoa ja vuosina 1943–44 Suomeen saapui vielä noin 64 000 inkeriläistä siirtolaista. Sotavuosina maan sisäinen muuttoliike oli täten kokonaisuutena varsin mittava sekä väestön asuin- ja oleskelupaikkakuntien rakennetta läpikotaisin mullistava.

Koska monet sijoitetuista, siirretyistä tai muuten liikuteltavista eivät juuri pystyneet vaikuttamaan päätökseen sijoittamisestaan, syntyi käsitys, että oli tartuttava ilmaantuviin tilaisuuksiin. Tällainen sopeutuminen sota-ajan oloihin koski inhimillisen toiminnan kaikkia osa-alueita kuten asumista, ruoan hankintaa, työtilaisuuksia, huveja ja seurustelua ja vaikutti myös taipumukseen avioitua. Monen kansalaisen asennoitumista lienee leimannut vakaumus, että oli vältettävä suotuisan tilaisuuden menettäminen, sen sijaan oli syytä toimia ripeästi ja päättävästi ilmaantuneeseen mahdollisuuteen tarttumiseksi ja sen hyödyntämiseksi.

Kirjoittaessaan vuoden 1940 alussa avioliittomarkkinoiden silloisista korkeasuhdanteista Hufvudstadsbladet katsoi sota-avioliittojen johtuvan etupäässä rintamamiesten toivomuksesta omistaa kotipuolella ”naispuolinen olento, joka kasvattaa heidän kenttäpostiaan ja sulostuttaa heidän lomiaan”.⁴⁶ Jokseenkin samaan tapaan em. Tunkelo katsoo sota-avioliitot yhdeksi paremman

⁴⁴ Avioliittolaki 234/1929

⁴⁵ Det nya lysningsförfarandet. Nödiga åtgärder vidtagna i Helsingfors. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 8.10.1944

⁴⁶ Krigshausse råder på äktenskapsmarknaden. Tryggt med en hustru där hemma, tycka krigarna. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 19.1.1940

turvallisuudentunteen välikappaleeksi vihittävien pyrkimyksessä torjua ”elämän epävarmuus”.⁴⁷

Tietokirjailija *Jouko Kallioniemen* havainnon mukaan sota-aikana elämän ollessa joka hetki ”hiuskarvan varassa” heittäydettiin helpommin keskinäisiin suhteisiin kuin ennen sotaa oli tehty.⁴⁸ Tämän *Elina Haavio-Mannila* on puolestaan kiteyttänyt toteamukseen, että poikkeusaikana seurustelupäätökset ”tehtiin nopeammin, tilaisuuksiin tartuttiin kärkeämmin ja niin tutustuttiin nopeammin”.⁴⁹

Osalle kansalaisista avioliitto lienee täten ollut keino vaalia etujaan. Sota-avioliitoista osan on todettu perustuneen kotiseudun sotaa edeltäviin lapsuus- ja nuoruusajan tuttavuuksiin osan sattumavaraaisempiin kohtaamiin työ- ja palveluspaikoilla tai tansseissa. Miehet lienevät kuitenkin olleet hieman aktiivisempia ja kiireisempiä kosinnassa. Yleisemmin koettiin sotaolojen yhdistävän ihmisiä, mikä helpotti lähisuhteiden solmimista. Vaikeasti hallittavissa oloissa avioliitto oli yksi henkilökohtaista turvallisuutta tuovista keinoista, sillä julkisen sitoutumisen koettiin helpottavan erossaoloaikaa ja vahvistavan keskinäistä uskollisuutta pitkien poissaolojen aikana. Helsingin tuomiokunnan tuomari *J.F. Selin* kertoi, että ns. ”rintama-avioliitoja” (frontäktenskap) solmittiin vilkkaimmillaan vuonna 1942. Vuoden 1944 tilanteesta hän kertoi: ”Tällä haavaa solmitaan monta avioliittoa eivätkä erot ole harvinaisempia. Avioliitot solmitaan entistä kevytmielisemmin ja hätäisesti: kaikki haluavat elää nopeammin ja vaarallisemmin, kun tulevaisuudesta ei tiedetä mitään. Lomalle tullut sotilas saa yhtäkkiä ajatuksen mennä naimisiin ja lähtee enemmän tai vähemmän tilapäisen heilansa kanssa pormestarin luo. Pariskunta ovat loman aikana yhdessä eikä sen jälkeen jatkosta tiedetä”.⁵⁰

Kolmas avioitumista edistävä tekijä oli sota-ajan elatusta koskeva lainsäädäntö. Asetuksella asevelvollisten palkkaoloista 9.2.1940 luotiin mm. ns. sotakuukausipalkka,⁵¹ jota maksettiin asevelvolliselle perheen elatusta varten.⁵² Asetusta uudistettiin seuraavana vuonna ja 1.6.1941 lähtien sotakuukausipalkka maksettiin asevelvollisten puolisoille ja muille perheenjäsenille.⁵³ Uuden asetuksen mukaan vaimolle suoritettiin miehensä palvelusluokan perusteella joko 2 500, 1 800, 1 400, 1 100 tai 800 markan kuukausipalkka. Jos perheenjäseniä oli useita, maksettiin heistä lisäksi ensimmäiselle 200 markan ja seuraaville 150 markan

⁴⁷ Tunkelo 1951, 108

⁴⁸ Kallioniemi 1998, 238

⁴⁹ Haavio-Mannila 1993, 317

⁵⁰ Giftas och skiljas i krigstid. Nimimerkki N:n kirjoitus Vår värld –lehdessä 15.6.1944

⁵¹ Asetus asevelvollisille sotatilan aikana suoritettavasta palkkauksesta ynnä eräistä muista eduista 51/1940

⁵² Krigstidsavlöningen för militären omregleras. Alla värnpliktiga med familj erhålla utöver dagspenningen en månadslön. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 20.2.1940, Avlöningssystemet för de värnpliktiga. En orienterande redogörelse för de nya bestämmelserna och deras genomförande i praktiken. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 25.2.1940

⁵³ Asetus asevelvollisille sekä puolustuvoimain viran ja toimen haltijoille poikkeuksellisissa oloissa suoritettavasta päivärahasta ja äraistä muista eduista 463/1941

kuukausipalkka. Lisäksi oli mahdollista hakea erilaisia lisätukia kuten huolto- ja vuokratukia. Sotakuukausipalkka takasi jatkosodan aikana varsinkin monille aviovaimoille säännöllisen tulon tai jopa melko merkittävän lisätulon, sillä jos vaimo oli työelämässä, hän sai sekä oman palkkansa että sotakuukausipalkan.⁵⁴

Sotakuukausipalkka oli kuitenkin elatusmuotona jokseenkin niukka, sillä työmiehen hyvä kuukausiansio sotavuosina oli 2 500–3 000 markkaa ja työssä olevan naisen 1 500 markkaa. On kuitenkin otaksuttavaa, että mahdollisuus tulla oikeutetuksi sotakuukausipalkkaan ja muihin sodanaikaisiin taloudellisiin etuihin on vaikuttanut edistävasti joidenkin naisten halukkuuteen avioitua. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsauksessa 15.8.1942 todettiin: ”Avioliittoja solmitaan vain sotakuukausipalkan vuoksi, ja on päästy niin pitkälle, että miehen tultua kotiutetuksi ja sotakuukausipalkan lakatessa on otettu ero”.⁵⁵ Tietokirjassaan ”Tuntematon Emäntä” *Onerva Hintikka* ja *Kirsti Häppölä* ovat puolestaan päättelleet, että jatkosodan vuosina ”ihan aina ei rakkaus ollut pääasia avioliittoa päätettäessä. Niin sanottuja pakkoavioliittoja solmittiin, jos oli lapsi tulossa. Isättömän lapsen asema oli siihen aikaan erittäin huono, joten väkisinkin solmittu avioliitto oli parempi kuin julkinen isättömyys. Pika-avioliittojakin solmittiin aivan lyhyen tuttavuuden perusteella. Miehiä saattoi houkuttaa vihkiloma, tyttöjä vaimolle maksettava sotakuukausipalkka. Monet näistä pika-avioliitoista purkautuivat sodan päätyttyä.”⁵⁶

Helsingin raatimies *Axel A. Palmgren* kuvasi kesällä 1944 tilannetta: ”On huomionarvoista, että sota-avioliitoissa nainen on usein vanhempi. Selitys tähän on ehkä yksinkertaisesti se, että kolmessa kymmenissä olevalla naisella on taloudellinen asema, joka vahvempi kuin mitä sotilaidenikäisillä tytöillä on. Varttuneimmilla naisilla on paremmat mahdollisuudet lähettää paketteja ja he voivat hankkia itselleen oman huoneen – lomalle saapuneet sotilaat hakevat mielellään rauhallista paikkaa, jossa on kotoinen olo. On tapauksia, joissa nainen on noin puolet vanhempi kuin mies ja tämä on tietenkin hyvin arveluttavaa”. Esimerkkinä *Palmgren* mainitsi naisen, joka oli mennyt naimisiin sotakuukausipalkan vuoksi, sillä se oli parempi kuin edellisen avioliiton kaatuneesta pojasta saatu eläke.⁵⁷

Varsinkin rintamasotilaiden taipuvaisuuteen avioitua lienee vaikuttanut vihkiloman mahdollisuus. Jos rintamasotilalla oli ennestään tyttöystävä tai kihlattu, oli mahdollista sopia avioliitosta joko lomalla tai kirjeitse. Kun muodollisuudet oli hoidettu, ko. yksikön komentaja lienee hyvin usein myöntänyt vihkiloman anojan toivoman ajankohdan mukaan. Eräs silloin 21-vuotias nainen kertoo, kuinka hänen

⁵⁴ Militärlönen blir ofta en extra slant. Understöden rätt ofta omotiverade. Hufvudstadsbladets kirjoitus 12.7.1942, Krigsinkallades familjer få lön, icke understöd. Sammanlagt utbetalas c:a 160 milj. mark i månaden. En tillrättaläggning av försvarsministeriet. Hufvudstadsbladets kirjoitus 15.7.1942, Vuorenmaa-Kerminen 1994, 214–217, Sinerma 1995, 444–445

⁵⁵ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 15.8.1942

⁵⁶ Hintikka-Häppölä 2006, 185

⁵⁷ Giftas och skiljas i krigstid. Nimimerkki N:n kirjoitus *Vår värld* -lehdessä 15.6.1944

kihlattunsa mitään etukäteen ilmoittamatta eräänä kesäpäivänä 1941 yhtäkkiä saapui vihkilomalle: ”Mutta pihassa oli asepukuinen mies. Nokinen, laiha, väsyneen näköinen mies. En ollut tuntea – Aarne! Tajuntani melkein sumeni. Kun oli käyty uimassa ja syöty, asia selvisi. Aarne oli tullut vihkilomalle. Viikot rintamalla olivat olleet jatkuvaa piinaa, kuolema vaanimassa joka puolella. Ja yhtäkkiä väläys: kihloissa oleva mies voi saada loman! Siinä hän nyt oli. Se oli torstai 7. päivä elokuuta -41. Perjantaina menimme pappilaan kertomaan rovastille. Sunnuntaina 10. elokuuta kuulutettiin avioliittoon ja saman tien vihittiin”.⁵⁸

Naimisissa oleva rintamamies sai vielä lisätuna vuorolomia useammin kuin poikamies. Oman lapsen ristiäisiä varten myönnettiin myös loma.⁵⁹ Neuvostoliittolaisessa propagandalehdessä *Sotilaan Ääni* kertoi sotavangiksi jäänyt alikersantti *M. Ylitalo* Suomen armeijan lomajärjestelyistä: ”Lomia ei saa muut kuin isojen talojen isännät ja jotka menevät muijan ottoon”.⁶⁰ Avioituminen tarjosi täten eräille sotilaille mahdollisuuden päästä pois raskaista rintamaoloista ainakin hetkeksi juhlimaan vaatimattomasti lähisukulaisten kanssa perheen muodostamista.

Väestöpoliittinen huolenpito perheistä ja syntyvyyden kasvattaminen valistus-, tutkimus- ja tukitoiminnan avulla. Ruotsinkielinen terveystieteiden keskusjärjestö Samfundet Folkhälsan ja sen edeltäjä, ns. Florinska kommissionen palkitsivat vuodesta 1920 ruotsalaisia äitejä, jotka olivat synnyttäneet vähintään neljä elinkelpoista lasta. Vuoteen 1931 jaettiin 601 kunniakirjaa ja 211 rahapalkintoa ns. äitienpalkintona (moderskapspremiering). Tämän jälkeen äitien palkitsemistoimintaa joutui huomattaviin vaikeuksiin seuran omassa piirissä esitetyn arvostelun johdosta. Vuosina 1932–34 jaettiin enää vain 18 kunniakirjaa ja yhtä monta rahapalkintoa ja vuosina 1938–39 vastaavasti 13 kunniakirjaa ja rahapalkintoa. Tukitoiminta hiipui siis merkityksettömäksi 1930-luvun kuluessa. Arvostelu kohdistui palkattavien äitiedokkaiden seulontaan, jossa oli suuria puutteita. Osa ruotsinkielisistä seuduista jäi jatkuvasti palkitsemistoiminnan ulkopuolelle eikä seulontajärjestö pystynyt toiminaan asianmukaisella tavalla. Folkhälsanin johtaja, perinnöllisyystieteen professori ja Suomen johtava rotyhygienikko *Harry Federley* totesikin jälkeinpäin avustuksia myönnettyä vuosina 1920–31 aivan liian runsaskätisesti, harkitsemattomasti ja melko mielivaltaisesti. Näistä syistä palkitsemisessa oli tapahtunut monta erehdystä.⁶¹ Kokonaisuutena äitienpalkitsemishanke lienee laajalti epäonnistunut eikä täyttänyt Folkhälsanin johdon tavoitteita tai odotuksia. Äitienpalkitsemistoiminnan tarkoituksena ei tosin niinkään ollut kokonaisvaltainen rodunparannus kuin keino

⁵⁸ MV:SO/Vastaus nro 449. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto, Hintikka-Häppölä 2006, 185–186

⁵⁹ Sinerma 1994, 357

⁶⁰ ”Lomia ei saa muut kuin isojen talojen isännät ...”. Rintamalehti Sotilaan Äänen kirjoitus 10.1.1942.

Kansan Arkisto. Suomi toisessa maailmansodassa. Sarja II. Sotatapahtumat. Neuvostoliiton julkaisema kirjallisuus. Rintamalehti Sotilaan Ääni (1941-44) sekä pienpainatteita. Kansio 17

⁶¹ Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland. Förhandlingar 1932-44, Federley 1932, 8, Federley 1946, 127-134, Steinby 1998, 125, Hakusanat Folkhälsan ja Rashygien Uppslagsverket Finlandissa, osa 2 2004, 85 ja osa 4 2006, 203–204

edistää ruotsinkielisen väestönosan tietoisuutta perinnöllisyystekijöiden merkityksestä kansanheimon kehitykseen ja kohtaloon. Folkhälsanin äitienpalkitsemistoiminnan päällimmäisenä tavoitteena lieneekin ollut saada osapuolet harjoittamaan perinnöllisysharkintaa parinmuodostamisessa.⁶²

Viranomaisten ja johtavien poliittisten piirien tuella toteutettiin 1940-luvun alkuvuosista lähtien kokonaisvaltaisuutta tavoittelevaa väestöpolitiikkaa, jonka tarkoituksena oli edistää perheenmuodostamista ja syntyvyyttä lisäämällä avioliittoisuutta ja aikaista naimisiinmenoa. Tässä tarkoituksessa perustettiin Suomalaisuuden Liiton aloitteesta vuoden 1941 alussa Suomen Väestöliitto⁶³ ja loppuvuotena 1942 sen ruotsinkielinen rinnakkaisjärjestö Svenska Befolkningsförbundet.⁶⁴

Ennen näiden yhdistysten perustamista oli perheitä tuettu mm. verohelpotusten ja palkkoihin liittyvien ns. perhelisien muodossa. Ensimmäisenä varsinaisena väestöpoliittisena toimenpiteenä alettiin vuodesta 1938 jakaa äitiysavustuksia vähävaraisille ja vuodesta 1940 jokaiselle synnyttäjälle. Avustuksen suuruus oli aluksi 450 markkaa jokaista vastasyntyneestä. Vuonna 1941 tukisumma oli 600 markkaa ja vuonna 1944 tuhat markkaa. Vuosina 1938–40 jaettiin keskimäärin noin 50 800 avustusta ja vuosina 1941–42 noin 53 200 avustusta. Kun vuonna 1938 kaksi kolmasosaa syntyneistä sai avustuksen, oli sen kattavuus vuonna 1942 kolme neljäsosaa. Viimeiseksi mainittuna vuotena kuitenkin 49 prosentille kaupungeissa syntyneistä lapsista maksettiin avustus maaseudun osuuden ollessa 84 %.⁶⁵

Vastaperustetun Väestöliiton aloitteesta otettiin käyttöön muitakin perheen tukimuotoja. Niinpä alettiin vuonna 1941 koko maassa viettää erityistä äitienpäivää toukokuun toisena sunnuntaina ja lokakuussa 1943 vietettiin ensimmäistä kertaa ns. kodin viikkoa. Kesällä 1943 astui voimaan eduskunnan säätämä perhelisälaki, jonka tarkoituksena oli tukea perheitä, joiden lasten lukumäärä oli suuri.⁶⁶ Väestöliitto perusti vuonna 1944 hankintatoimiston, joka ryhtyi välittämään perhelisätarvikkeita lapsiperheille. Lisäksi se pohjusti vuoden 1945 kodinperustamislain ja vuoden 1947 lapsilisälain säätämistä, joskaan näitä tukimuotoja ei toteutettu sota-aikana.

Voitaneen otaksua myös kummankin väestöliiton toiminnan jo sotavuosina edistäneen seurustelevien pariskuntien taipuvaisuutta avioitua ja hankkia lapsia. Lukumääräarvioita ei tosin ole. Väestöliittojen toimintamallit lienevät alkuvuosina

⁶² Federley 1926

⁶³ Lento 1946, 41-85, Nieminen 1946, 86-115, Perheen puolesta 1991, Mukana elämässä 2001

⁶⁴ Hemmet är den primära betingelsen för samhället. Svenska befolkningsförbundet inleder sin verksamhet. Svenska Pressenin kirjoitus 4.12.1942, Familjebildarna för skänkas allt rimligt stöd. Svenska befolkningsförbundet presenterar sitt program. Arbetarbladets kirjoitus 9.12.1942, Eklund 1944

⁶⁵ 50,000 mödrar fingo statsunderstöd 1938. Nio tiondedelar av understöden gingo till landsbygden. Hufvudstadsbladets kirjoitus 29.10.1939, Moderskapsunderstöden ha nu utdelats sju år. I norra Finland få nästan alla mödrar understöd. Hufvudstadsbladets kirjoitus 11.11.1944, Steinby 1998, 125

⁶⁶ Perhelisälaki 375/1943

olleet pitkälti ulkomailta omaksuttuja, sillä Euroopan useissa maissa oli joko 1930-luvulla tai sotavuosina säädetty mm. kodinperustamislainoja koskevia lakeja, esim. Saksassa vuonna 1933, Italiassa vuonna 1937, Ruotsissa vuonna 1938, Ranskassa vuonna 1939, Espanjassa vuonna 1941, Unkarissa vuonna 1942 ja Bulgariassa vuonna 1943. Sisällöltään nämä lait poikkesivat suuresti toisistaan ja jokaisessa maassa oli kansallisia sovelluksia.⁶⁷

Sota-avioliittojen kasvu vaikutti ainoastaan vähäisesti syntyvyyteen. On perusteltua otaksua, että sotavuosien kasvanut taipuvaisuus avioitua on jokseenkin suoranaisesti vaikuttanut myös syntyvyyden lisääntymiseen, sillä kun avioliittoja on solmittu entistä enemmän, on niiden suoranaista seurauksena myös syntynyt enemmän lapsia. Tosin on huomioitava, että sotavuosina avioituneet miehet ovat osittain kaatuneet, osittain haavoittuneina hoidettu vuodepotilaina kenttä- ja sotasairaaloissa sekä osittain viettäneet pitkähköjä aikoja muualla eivätkä näin ollen ole voineet asua säännöllisesti vaimojensa kanssa. Tämä on jossakin määrin hillinnyt syntyvyyttä.

Yleisemmin sotavuosien lisääntynyt taipuvaisuus avioitua ei kuitenkaan liene kovin suuressa laajuudessa erityisesti edistänyt syntyvyyden kohentumista. Jaksolla 1940–45 solmittiin 20 409 avioliittoa enemmän kuin jaksolla 1934–39, mikä vastaa 11,2 %. Vuosikohtainen tarkastelu antaa kuitenkin tarkemman kuvan tilanteesta. Vuonna 1940 solmittiin 30 778 avioliittoa ja vuonna 1941 yhteensä 37 662 eli 22,4 % enemmän kuin edellisenä vuotena. Vuonna 1942 tapahtui jyrkkä lasku, sillä avioliittoja solmittiin silloin vain 26 891. Tämä tarkoittaa sitä, että vähennys vastasi jopa 40,1 %. Vuonna 1943 ja 1944 avioliittojen lukumäärät olivat taas 31 954 ja 31 535 eli kasvua verrattuna vuoteen 1942 oli noin 18,0 %. Vuotta 1945 leimasi puolestaan avioliittojen voimakas lisääntyminen, sillä niiden lukumäärä oli silloin 44 380 eli 39,8 % enemmän kuin vuosina 1943–44.

Vuoden 1941 lisääntynyt taipuvaisuus avioitua lienee merkittävimmin vaikuttanut syntyvyyteen vasta vuodesta 1943 lähtien, sillä vaikka vuoden 1941 avioliitot kasvoivat viidenneksellä, väheni syntyneiden lukumäärä vuonna 1942 lähes kolmanneksella verrattuna edellisen vuoden vastaavaan lukuun. Avioliittojen lukumäärän raju vähennys vuonna 1942 on täytyntä vaikuttaa rajoittavasti syntyvyyteen vuodesta 1943 lähtien, mutta silti vuosina 1943–45 syntyi noin 15,7 % enemmän lapsia kuin vuosina 1940–42. Kun kuitenkin jätetään vuosi 1945 huomioimatta, solmittiin varsinaisina sotavuosina 1940–44 yhteensä 158 820 avioliittoa. Tätä lukua voidaan vertailla avioliittojen lukumäärään vastaavana neljävuotisjaksona 1935–39, joka oli 155 286. Näin ollen varsinaisina sotavuosina solmittiin ainoastaan 3 535 eli 2,3 % enemmän avioliittoja kuin neljänä edeltävänä rauhan vuotena. Sotavuosina solmittujen avioliittojen todellinen kasvu oli siten kokonaisuutena ainoastaan vähäistä. Huolimatta siitä, että talvisodassa kaatui tai katosi noin 12 000 ja jatkosodan alkuvaiheena noin runsaat 29 000 eli yhteensä

⁶⁷ Nieminen 1946, 175–192

noin 41 000 etupäässä 18–40-vuotiasta naimatonta miestä⁶⁸, avioitumiseen taipuvaisuus lisääntyi. Avioitumisen vähäisen kasvun merkitys syntyvyyteen oli kuitenkin vain pientä.

Avioerot

Tarkastelujaksona 1934–51 avioeroja otettiin vähän suhteessa myöhempisiin vuosikymmeniin. Silti on hyvä tarkastella avioerojen rakenteellista esiintymistä, sillä se valaisee oleellisella tavalla sotavuosien erikoisia oloja. Useissa maissa, kuten Iso-Britanniassa ja Walesissa, Ranskassa ja Ruotsissa avioerojen lukumäärä kaksinkertaistui vuosina 1939–41 ja 1944–56, joskin taipuvuus erota pysyi vielä suhteellisten vähäisenä verrattuna sodanjälkeisen kauden laajahkoon eroamiseen.⁶⁹ Australiassa avioerot lisääntyivät voimakkaasti vuodesta 1942 lähtien johtuen mm. siitä, että sotaväessä palvelevat miehet olivat lähteneet pois ja aviovaimot löytäneet uuden miehen joko toisten australialaisten miesten tai yhdysvaltalaisien sotilaiden joukosta.⁷⁰ Saksassa esiintyi sen sijaan vuosina 1940–41 lähes kymmenesosa vähemmän avioeroja kuin vuosina 1938–39. Neuvostoliitossa avioeroja oli vuonna 1940 noin 206 000 ja vuonna 1950 enää noin 67 000. Syynä laskuun oli varsinkin avioeroja koskevan lainsäädännön huomattava kiristäminen vuonna 1944, mutta myös usean miljoonan nuorehkon miehen kaatuminen sotavuosina lienee vaikuttanut.⁷¹

Avioerojen lukumäärä Suomessa kasvoi sotavuosina tasaisesti. Kun avioerojen lukumäärä jaksona 1934–39 oli 9 094, oli vastaava luku jaksona 1940–45 jo 16 876 eli lisäystä oli 85,6 %. Kasvutrendi jatkui myös muutaman vuoden aikana sodan jälkeen, sillä jaksona 1946–51 lukumäärä oli 25 260. Tämä vastasi enää 49,7 %. Eräissä tutkimuksissa on todettu avioerojen esiintyvyyden nousseen 1,6 promillesta solmituista avioliitoista vuonna 1938 aina 18,8 promilleen vuonna 1944.⁷² On kuitenkin syytä huomioda, että avioero oli siihen aikaan vielä aikaa vievä asia. Vireille panon ja tuomioistuimen lopullisen päätöksen välillä lienee säännönmukaisesti kulunut pari vuotta. Koska avioerojen vuosittaiset lukumäärät vähenivät jonkin verran sodanjälkeisenä kautena, voidaan kuitenkin todeta avioerojen selvästi lisääntyneen nimenomaan sotavuosina. Tästä viestivät myös yksittäisten sotavuosien avioerotilastot.⁷³

⁶⁸ Mela 2005, 23–24

⁶⁹ Winter 1986, 160

⁷⁰ Fallows 2002, 20

⁷¹ Lapidus 1978, 116–117, 251

⁷² Tunkelo 1951, 105–118

⁷³ Suomen virallinen tilasto. VI A. Väestötilasto. Väestönmuutokset 1933–45. Taulukot 82, 85, 95, 96 ja 102, Väestönmuutokset 1946–51. Taulukot 103–107

Taulukko 2. Avioerojen lukumäärä jaksolla 1940–45

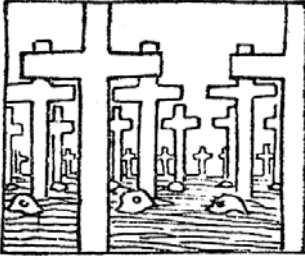
Vuosi	Avioerot (n)	Lisäys (n)
1940	1 433	- 168
1941	1 580	+ 255
1942	1 954	+ 374
1943	3 166	+ 1 212
1944	3 246	+ 80
1945	5 605	+ 2 359
Yhteensä	16 876	+ 4 280

Avioerojen sodanaikaiset lukumäärät. Taulukosta ilmenee, että avioerojen vuosittainen lukumäärä oli vielä vuosina 1940–41 noin 1 400–1 600, mutta vuonna 1942 lähes 2 000, mikä tarkoitti lähes kolmannesta enemmän. Sen jälkeen lukumäärä kasvoi selvästi, sillä vuosina 1943–44 avioeroja oli 3 200 eli kasvu vastasi lähes kahta kolmasosaa. Vuonna 1945 avioerojen määrä oli noin 5 600 eli noin kolme neljäsosaa enemmän. Taulukon sisältämien lukujen perusteella voidaan päätellä vuoden 1943 suhteellisen suurehkon kasvun ilmaisevan avioerotilannetta jatkosodan ensimmäisenä vuotena 1941. Vastaavasti kuvaa vuoden 1945 huipentuma tilannetta jatkosodan vuosina 1943–43.

Helsingin raatimies *Torsten Nilsson* katsoi puolestaan kesällä 1944, että kolmas- tai neljäsosa avioeroista koski sotavuosina solmittuja avioliittoja.⁷⁴

⁷⁴ Giftas och skiljas i krigstid. Nimimerkki N:n kirjoitus *Vår värld* -lehdessä 15.6.1944

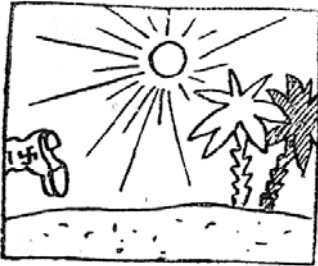
SANOI ...

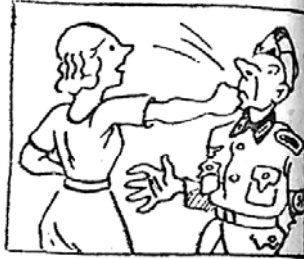
„Uusi Eurooppa“, sanoi sotamies Jussila hautausmaata.

„Totaalinen mobilisatio“, sanoi Helsingin poika, kun paidastaan täitä haki.

„Ehtiiköhän se Jussin päiväksi Berliiniin“, sanoi sotamies Makkonen, kun Rommelin livohkasta kerrottiin.

„Onko sulle saatanalla annettu minuunkin kauttakululupa“, sanoi Turun tyttö, kun saksammi seuraava tarjosi.

„Tuossa on sulle kauttakululupa taivaan valtakuntaan“, sanoi Oulun poika, kun saksammin kuoliaaksi löi.

„Saksamminin kauttakuluväylä“, sanoi sotamies Heiskanen lottakanttiinia.

Sotilaan Äänen strippi heinäkuulta 1943.

Ensimmäinen ruutu muistuttaa ”Uuden Euroopan” puolesta kaatuneista, toisessa ruudussa helsinkiläissotilas hakee täitä ja kolmannessa ruudussa ivailleen kenraali Erwin Rommelin perääntymisiä Pohjois-Afrikassa.

Muut kolme ruutua on omistettu ns.

”eroottisen kauttakulkuun” eli saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurusteluun.

Neljännessä ruudussa turkulaisyttö torjuu pontevasti saksalaisen sotilaan lähentelyä.

Viidennessä ruudussa oululaisotilas tappaa puukollaan arvattavasti suomalaisvaimon kanssa seurustelleen saksalaisen sotilaan.

Ruutu kuvaa tositapahtumaa Tuirassa, vaikka sotamies todellisuudessa käytti pitempänä käyttö kivääriään. Kuudes ruutu kuvaa lottakanttiinin toimintoa ”sakemanningin

kauttakuluväylänä” divaanille. Lotan pudottamat korkokengät antavat lukijan mielikuvitukselle selkeän vihjeen. – Cartoon strip in the Soviet propaganda paper *Sotilaan Ääni* (The Soldier's Voice in July 1943). The three first frames contain general propaganda about the war while the three last frames target relationships between German soldiers and Finnish women.

Avioerojen esiintyvyys kaupungeissa ja maaseudulla. Kaupungeissa odotetusti esiintyi suhteellisesti enemmän avioeroja kuin maaseudulla. Huomioon ottaen kaupunkilaistumisen asteen ero oli merkittävä, sillä jaksolla 1934–39 kaupunkilaisten osuus kaikista avioeroista oli 55,4 %, jaksolla 1940–45 jopa 61,8 % ja jaksolla 1946–51 vielä 59,6 %. Kaupunkilaisia oli edellä mainittuina jaksoina 21,4, 23,3 ja 25,8 %, mikä tarkoittaa, että avioerojen yliedustus oli vastaavasti 34, 38,5 ja 33,8 %. Sotavuosina otettiin siten erityisen runsaasti avioeroja nimenomaan kaupungeissa.

Avioerojen läänikohtaiset vaihtelut. Myös avioerojen läänikohtainen esiintyvyys vaihteli voimakkaasti jaksolla 1940–45. Avioeroista Uudenmaan läänin osuus oli 36,3 % eli 20,7 % enemmän kuin läänin väestöpohja. Myös Hämeen läänissä esiintyi hieman väestöpohjaa runsaammin avioeroja, sillä niiden yliedustus vastasi 2,5 %. Kaikissa muissa lääneissä avioerojen osuudet alittivat useimmiten selvästi läänin väestöpohjan: Viipurin/Kymen läänissä alitus oli 7,1 %. Vaasan läänissä 5,6 %, Kuopion läänissä 3,3 %, Oulun läänissä 3,2 % ja Mikkelin läänissä 2,3 %. Ainoastaan Turun ja Porin, Lapin sekä Ahvenanmaan lääneissä avioerojen osuus oli jokseenkin lähellä ko. läänin väestöpohjaa eli – 0,8, – 0,8 ja – 0,4 %.

Avioerojen syyt. Virkamiehet tarkkailivat jo sotavuosina voimakkaasti kasvavien avioerojen syitä. Helsingin raatimies *Torsten Nilsson* totesi kesällä 1944 avioeroja esiintyvän yhtä paljon kaikissa yhteiskuntaluokissa. Helsingin tuomiokunnan tuomari *J.F. Selinin* mukaan avioerojen selvästi merkittävin syy oli aviorikos: ”Uskottomuus on lisääntynyt valtavasti. Nykyään ei ole edes sensaatiomaista, että kumpikin osapuoli vaatii avioeroa kummankin osapuolen uskottomuuden perusteella”. Avioerojen toiseksi merkittävin syy oli miehen väkivaltaisuus tai juopottelu. Lisäksi vaikutti myös jommankumman aviopuolison rikollinen toiminta avioeroihin.⁷⁵

Väestötieteilijä *Aarre Tunkelo* on pohtinut sodanaikaisten avioerojen syitä ja katsonut sota-ajan avioliittojen rakentuneen liian lyhytaikaiseen ja pintapuoliseen tutustumiseen. ”Ei ollut mahdollista muuta kuin lyhyiden lomien aikana ottaa selville, sopivatko ajatukset, näkökannat ja elämäntavat yhteen. Sen vuoksi vihittyjen joukossa oli paljon sellaisia pareja, joilla ei ollut mahdollisuuksia kestää rauhanomaisissa oloissa ja tavallisen arkielämän vallitessa. Vasta tällöin huomattiin sellaistaikin, mikä sodan temmellyksessä oli ollut taka-alalla. Harmaan arkipäivän probleemithan ovat aivan toisenlaisia kuin sodan vallitessa ja ensilemmen ilossa ajatellaan. Siksi on sodan aikana solmittujen avioliittojen edessä ollut tavallista enemmän vaikeuksia ja niiden joukossa on jo ennakolta voitu arvella olevan runsaasti sellaisia, jotka väistämättömästi tulisivat johtamaan avioeroon”.⁷⁶

⁷⁵ Giffas och skiljas i krigstid. Nimimerkki N:n kirjoitus *Vår värld* -lehdessä 15.6.1944

⁷⁶ Tunkelo 1951, 109

Tunkelon selostuksessa avioliiton osapuolten puutteellisesta tutustumisesta ja siitä johtuvista yhteensopivuuden vajavaisista edellytyksistä kierretään hieman kaunopuheisesti todelliset syyt, jotka hän tuo yksityiskohtaisemmin esille tuonnempaan. Ilmenee nimittäin, että sotavuosina lisääntyneet avioerot johtuivatkin etenkin aviollisesta uskottomuudesta, törkeästä pahoinpitelystä, sukupuolitaudeista ja huumaavien aineiden käytöstä. Kun 1930-luvun loppupuoliskolla runsas kymmenesosa avioeroista johtui aviorikoksista, lienee osuus sotavuosina ollut noin kolmasosa. Vastaavasti nousivat sukupuolitaudit avioeron syynä yhdestä prosentista kolmeen prosenttiin. Pahoinpitelyistä hän ei esitä vertailua. Tunkelon katsaus ei tosin ole läheskään järjestelmällinen eikä lainkaan tyhjentävä.⁷⁷

Tosiasiallisesti aviorikoksia, pahoinpitelyjä, juopottelua ja sukupuolitauteja lienee rauhanvuosina 1930-luvulla esiintynyt suhteellisesti jokseenkin yhtä paljon kuin sotavuosina. Oleellisena erona oli kuitenkin, että sotavuosina tuomioistuimissa esitettiin entistä avoimemmin eron syyt, mitä aikaisemmin kaihdettiin. Tämä tehtiin nopeamman ja mutkattomamman eron toivossa. Sotavuosina ja sotaa välittömästi seuranneina vuosina avioero tuli Tunkelon käsityksen mukaan ”välttämättömäksi, koska oli löydetty uusi `ihastus`, jonka kanssa pyritään avioliittoon mahdollisimman pian. Sodan jälkeisinä vuosina on nimittäin todettavissa, että uudestaan avioliittoon menneiden eron saaneiden lukumäärät ovat nousseet jokseenkin nelinkertaisiksi rauhanaikaisista luvuista”.⁷⁸

Tilastollisen keskustuomiston julkaiseman oikeustilaston mukaan esiintyi jatkosodan vuosina suku- ja aviorikoksia seuraavasti: vuonna 1941 sellaisia oli 64, vuonna 1942 edelleen vain 69, mutta vuonna 1943 kaiketi 155 sekä vuosina 1944 ja 1945 peräti 306 ja 385.⁷⁹ Verrattuna vuosiin 1941–42 kasvoi täten suku- ja aviorikosten lukumäärä vuosina 1943–45 yli kuusinkertaisesti. Tuomittujen suku- ja aviorikosten kokonaislukumäärä pysyi kuitenkin melko pienenä. Niiden osuus kaikista avioeroista oli vuosina 1941–42 noin 3,8 %. Jaksolla 1943–45 vastaava osuus oli 7,0 % eli suhteutettuna avioliittojen kasvavaan lukumäärän lähes kaksinkertainen.

Valpon Oulun osaston tilannekatsauksen mukaan purettiin Oulun raastuvanoikeudessa 54 avioliittoa tammikuussa 1943. Katsauksessa todettiin, että ”jokaisessa tapauksessa oli avioeron syynä naisen uskottomuus ja antautuminen saksalaisten käyttöön”. Lisäksi oli Ouluun jouduttu perustamaan sukupuolitautilien erikoissairaala lääkärin ilmoituksen mukaan ”sodan aiheuttamista syistä”. Saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevat suomalaiset naiset koostuivat työläisnaisista ja tarjoilijattarista ”puhumattakaan alaikäisistä koulutytöistä, joitten sivistystaso on keskitason alapuolella ja joita ei voida pitää mitenkään isänmaallisesti valveutuneina. Taas nuo `aviorikolliset` kuuluvat niihin kerran

⁷⁷ Tunkelo 1951, 117

⁷⁸ Tunkelo 1951, 117

⁷⁹ Suku- tai aviorikokset. Suomen virallinen tilasto. Oikeustilasto 1941–44

kuulutuksella avioliittoon vihittyihin, jotka parin kuukauden naimissa olonsa jälkeen ovat valmiita toimimaan vieraan maan sotilaan vaimonakin”.⁸⁰

Valpon Kuopion osaston tilannekatsauksessa tammikuussa 1943 avioerot yhdistettiin puolestaan etenkin naisten lisääntyneisiin käyttövaroihin: ”Melko usein tulee osaston tietoon tapauksia, jotka osoittavat reservissä olevien miesten aviovaimojen eleskelevän varsin vapaamielisesti vieraiden miesten ja alkoholin seurassa. Erikoisesti on todettu Varkauden kauppalassa tuollaisen kevytmielisen elämän rehottavan. Siellä on jo haettu useita avioeroja. Pohdinnoistaan huolimatta kauppalan huoltolautakunta ei ole keksinyt mitään keinoja tilanteen parantamiseksi. Lukuun ottamatta miesten poissaoloa, vaikuttanee moraalia löydyttävästi se, että useilla naisilla on rahaa käytettävänä huomattavasti enemmän kuin ennen ja kuin mitä he ovat tottuneet käyttämään ja tarvitsisivat tavalliseen toimeentuloonsa”.⁸¹

Neuvostoliittolainen propagandalehti Sotilaan Ääni julkaisi puolestaan vuonna 1943 erään suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan seurustelua koskevan vitsin: ”Oleks sinä saatana saanut Rydiltä sinnekin kauttakulkuluvan, sanoi kapteeni Heiskanen, kun saksalaisen vaimonsa vierestä tapasi”.⁸²

Todennäköistä on, että ulkomaalaisetkin sotilaat ovat jossain määrin aiheuttaneet suomalaisten aviopuolisoiden aikaisemmin solmittujen avioliittojen purkautumisia, joskin tämä on tapahtunut ehkä usein noin kahden vuoden aikaviiveellä. Tällaisten tapausten lukumäärä ei kuitenkaan liene kovin suuri ja lisäksi suurehko määrä ulkomaalaisia sotilaita katosi ulkomaille viimeistään syksyllä 1944. Avioeron saaneet ja uudestaan naimisiin menneet naiset lienevät täten sodan jälkeen yleensä avioituneet suomalaisen eikä ulkomaalaisen miehen kanssa.

Saksalaisten kanssa seurustelusta johtuneita avioeroja. Sodanaikaiset avioerot lienevät yleensä johtuneet joko puolison uskottomuudesta tai rintamalta palanneiden sotilaiden väkivaltaisuuksista. Muistelmia-aineistoissa on myös aika lailla tietoja avioeroista, joiden syy on ollut aviovaimon seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa. Pelkästään Museoviraston kyselyaineistossa on tietoja tällaisista tapauksista Helsingistä, Helsingin maalaiskunnan Malmilta, Ilomantsista ja Kiuruvedeltä, Kotkasta, Kälviältä, Liperistä, Loviisasta, Oulusta, Paltamosta, Pihlajavedeltä, Ranualta, Sievistä, Sotkamosta, Suistamosta, Turusta, Tuupovaarasta, Viipurista ja Äänekoskelta.⁸³ Muissa aineistoissa vastaavia tietoja

⁸⁰ Valpon Oulun läänin tilannekatsaus 9.1.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot 1943. Kansio 1402. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

⁸¹ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 6.2.1943. EK-Valpo I. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. Kansallisarkisto

⁸² Sanoi. Kirjoitus Sotilaan Äänen nro 11:ssä 1943. Suomi toisessa maailmansodassa. Sarja II. Sotatapahtumat. Neuvostoliiton julkaisema kirjallisuus: Rintamalehti, Sotilaan Ääni (1941–44) sekä pienpainatteet. Kansio 17, Kansan Arkisto.

⁸³ MV:K34/Vastaukset nro 825, 1625, 208, 225, 1460, 31, 1151, 1338, 1606, 1885, 133, 956, 799, 598, 296, 483, 384, 1051 ja 1717. Museoviraston kysely, Museovirasto

on myös Helsingistä sekä Kemijärveltä ja Sallasta.⁸⁴ Koska em. muistelma-aineistojen mukaan ilmiö tunnettiin ainakin 20 paikkakunnalla eri puolilla maata, se on tuskin ollut aivan vähäpätöinen. Ranualaisen sotavuosina noin 35-vuotiaan naisen kertoman mukaan halveksittiin paitsi saksalaisten kanssa seurustelleita aviovaimoja myös erityisesti heidän aviomiehään.⁸⁵

Länsi-Pohjan suojeluskuntapiiriin esikunta mainitsi mielialaraportissaan 14.9.1942 tapauksen, jolloin lomalle tullut sotilas Kemissä löysi talostaan vaimonsa luona saksalaisen sotilaan.⁸⁶ Helsingissä mainitaan ravintoloiden Paris, Wien ja Hungaria omistajan vaimon seurustelleen saksalaisen upseerin kanssa sillä seurauksella, että mies ei ainoastaan ottanut eroa, vaan myös muutti sukunimensä. Tällainen reagointi lienee sukuniemen vaihtoa lukuun ottamatta ollut melko tavanomaista, mutta on myös useita kertomuksia aviomiehen väkivaltaisuudesta ja kostotoimenpiteistä.

Turkulaisessa tapauksessa saksalaisen kanssa seurustellut aviovaimo oli perustellut suhdettaan kertomalla saksalaisten olevan niin kivoja, koska he halusivat vielä rakastelun jälkeenkin. Sotkamolainen nainen oli kansakoulun opettaja ja lotta. Helsingin maalaiskunnan Malmilla muuan talon emäntä piti tusinan lottatähtänsä kanssa suuria juhlia saksalaisten sotilaiden kanssa, mikä herätti kyläläisissä paljon paheksuntaa lottien maineen pilaantumisen vuoksi. Tuhlailevan elämäntapansa takia emäntä nosti suurehkoja, joskin katteettomia pankkilainoja. Pankin kärsittyä miljoonien markkojen vahingot kotitontti ja kaikki omaisuus joutui pankin haltuun ja avioeron lisäksi emäntä joutui vielä sovittamaan viiden vuoden vankeustuomion. Liperissä saksalaisten kanssa muhinoineita emäntiä oli kaksi tai kolme ja Kotkassa seurustelevia aviovaimoja pidettiin hutsuina. Seurustelleista aviovaimoista tosin ainoastaan yksi oli synnyttänyt lapsen saksalaiselle sotilaille, mutta neljässä tapauksessa naisella oli avioliitossaan omia lapsia ja suistamolaisnaisen tapauksessa jopa neljä lasta. Oulussa oli kertomuksen mukaan suomalainen sotilaspattio eräänä yönä tavannut saksalaisen pataljoonan majoitustiloista 40 suomalaista naista vuoteista. Useimmat heistä olivat rouvia, joiden miehet palvelivat rintamalla tai muualla.

Toisinaan petettyjen aviomiesten asennoituminen saattoi kuitenkin olla säyseämpää. Niinpä Oulaisissa noin 35-vuotiaan naisen kertomuksen mukaan menivät eräät junista halkopinojen taakse parittelemaan paikkakunnan huonomaineisten naisten kanssa. Eräs näistä oli naimisissa, mutta rintamalla ollut aviomies ei silti hyljännyt häntä. Em. korsuperinneaineistossa on myös kaksi kertomusta petetyn aviomiehen jossain määrin suvaitsevasta suhtautumisesta vaimonsa petokseen. Ensimmäisessä kertomuksessa suomalainen sotilas löysi lomalle tullessaan saksalaisen nukkumasta vaimonsa vieressä. Sotilas osoitti

⁸⁴ MV:SO/Vastaukset nro 570, 1268 ja 1359. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Museovirasto

⁸⁵ MV:K34/Vastaukset nro384 ja799. Museoviraston kysely, Museovirasto

⁸⁶ Sutela 1984, 116

hiljaisesti saksalaiselle ovea, kipusi sänkyyn saksalaisen paikalle eikä ollut moksiskaan vaimon herätessä.

Toisessa samanlaista tapahtumaa koskevassa kertomuksessa tapahtumapaikkana oli Rovaniemi. Tämän mukaan oli suomalainen luutnantti saanut tuttavilta vihjeen siitä, että hänen kauniilla vaimollaan on salasuhte saksalaisen yliluutnantin kanssa. Aviomies olikin tavannut tämän ”rysan päältä”, ampunut pistoolillaan laukauksen seinään ja pakottanut yliluutnantin juomaan 6–7 litraa vaimon alapäänsä puhdistukseen käyttämää, lämmintä pesuvettä. Lopuksi hän teki yliluutnantin vaatteista käärön, jonka hän ripusti tämän kaulaan. Sidottuaan yliluutnantin kädet yhteen hän ajoi tämän alasti ulos pakkaseen.⁸⁷ Nämä kertomukset saattavat tuntua ”parannelluilta”, mutta alkuperäisten käsikirjoitusten perusteella niissä lienee kylläkin jokin totuuspohja.⁸⁸

Vielä rajummasta reagoinnista viestii silloin 20-vuotiaan helsinkiläisnaisen kertomus Katajanokan sotilassataman valtavasta räjähdyksestä aamuyöllä 14.9.1941. Sen seurauksena tuhoutui 5. R-Flottille 2. Gruppeen kuuluvat saksalaisten miinanraivaajat R60, R61 ja R62 samalla kun useat saksalaiset ja suomalaiset apulaivat sekä lukuisat Katajanokan ja Kruununhaan rakennukset vaurioituivat. Huhun mukaan tuhotyön järjesti suomalainen mies, jonka vaimo vieraili eräällä tuhoutuneella aluksella. Laivassa oli kertoman mukaan myös kuollut suomalaisia naisia.⁸⁹ Erään toisen tiedon mukaan olisi tuntematon naishenkilö vienynt kassissaan räjähdyspanoksen alukseen ja aiheuttanut räjähdys.⁹⁰ Saksalaisten aluksilla on hyvin saattanut olla joitakin suomalaisia naisia, sillä raivaajat olivat saapuneet satamaan lauantai-iltana 13.9.1941 noin kello 19:n aikaan, jonka jälkeen miehistön iltalomat ja -huvittelut alkoivat. Naisten kutsuminen tai tuominen aluksille oli yleistä.

Turun ampumisvälikohtaus marraskuussa 1941. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsauksessa 5.12.1941 mainittiin rintamamiehiltä Helsinkiin kulkeutunut kertomatieto siitä, kuinka suomalainen upseeri tultuaan rintamalta kotiin oli ampunut vaimonsa ja tämän luona olleen saksalaisen upseerin.⁹¹ Tämä välikohtaus lienee tapahtunut Turussa, sillä Kiestingin rintamalohkolla vuoden 1942 alkupuoliskolla levitetystä neuvostoliittolaisesta lentolehtisessä ”Suomen armeijan sotilaat!” suomalainen sotavanki kertoi: ”Turussa asuva tyttötuttavani *Hjördis Gustafsson* kertoi minulle seuraavan tapauksen, joka oli sattunut Turussa marraskuun puolivälissä v. 1941. Sotamies Heinonen (ikä 30 vuotta) saapui

⁸⁷ Sotasavotta 1974, 202–203

⁸⁸ Johan K. Harjun ja Jukka Savolaisen vastaukset. Korsuperinnekokoelma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

⁸⁹ MV:K34. Vastaus 2040. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁰ Sudenniemi 1987, 246, Rönkkänen 1991, 341

⁹¹ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 5.12.1941. Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

kotiinsa lomalle. Kotona hän yllätti vaimonsa saksalaisen kanssa. Heinonen tempasi pistoolin ja ampui saksalaisen sekä vaimonsa”.⁹²

Oulun ampumisvälikohtaus helmikuussa 1943. Eräs todellinen ampumisvälikohtaus Oulussa talvella 1943 synnytti huhuja, jotka levisivät laajalti suomalaisten sotilaiden ja koko maan siviiliväestön keskuuteen. Eräs rintamamies kertoo tästä uskottomuustapauksesta: ”Juttuja kyllä riitti toisinkin. Saksalaisten heiloista puhuttiin paljon. Siinä oli totta osaksi ja paljon tehtyjä juttuja (...) Loma saatiin asemansodan aikana aina 16 viikon välein. Se oli odotettu aika kun tuli vuoro. Kotona odotettiin ja monia odotti morsian tai kirjeenvaihtotoveri. Muutamille kävi niinkin kun menivät yllättäen illalla kotiin tapasivat vieraan miehen vaimojensa luota. Kerrottiin että joku tiesi varautua tällaiseen, oli ase mukana ja ampui molemmat siihen. Tiedän jonkun sellaisen tapauksen että ero tuli. Ampumisista en tiedä”.⁹³

Samantyyppinen tai ehkä aivan sama tarina on myös SKS:n kokoamassa Korsuperinneaineistossa ja sen mukaan upseeri oli ”ampunut sakemannin akkansa viereen. Oli ollut vuoteessa naimissa akka, kun mies tuli yllättäen lomalle”.⁹⁴ Oululainen silloin noin 18-vuotias nainen on puolestaan kertonut todennäköisesti em. selostetun ampumisvälikohtauksen tapahtuneen Tuuran kaupunginosassa Oulussa. Rintamalta palannut sotilas ampui vaimonsa luona tavatun saksalaisen sotilaan. Kertoja mainitsee nähneensä pihalla peitetyn ja verta vuotavan ruumiin. Surmaaja oli jälkeensä valitellut tekoaan ja katsonut vaimon paremmin ansainneen kuoleman. Kertomuksen mukaan sotilas vapautettiin ja palasi rintamalle. Ilmeisesti samaa tapahtumaa koskevan toisen kertomuksen mukaan aviomies oli ampunut oman vaimonsa hengiltä saksalaisen viereen sänkyyn. Tapahtuneen hän oli kuitenkin sanomalla, että sekin huora sai ansaitsemansa mukaan, kun oli mennyt sakun kanssa vuoteeseen.⁹⁵

Huhuja synnyttänyt ampumisvälikohtaus tapahtui Oulussa 26.2.1943. Komennuksella ollut suomalainen autosotamies saapui klo 6.30 aamulla kaupunkiin aikomuksenaan poiketa kotonaan aamukorvikkeella. Saapuessaan kotiin ulko-ovea ei kuitenkaan avattu. Murtautumalla autosotamies sai kuitenkin oven osittain auki. Selostuksen mukaan hän silloin havaitsi sisällä ”kaksi puolipukeista naista, joista toinen vaimonsa ja kaksi saksalaista sotilasta, jotka pistoolilla uhkasivat ja ainakin toinen ampui, mutta ei osunut. Suomalainen palasi autonsa luo saksalaisten seurattessa perässä ja otti auton kopista kiväärinsä, jolla ampui toista saksalaista päähän. Toinen pakeni paikalta. Surmansa saanut oli alppijääkäreihin kuulunut vääpeli. Ampuja teki heti ilmoituksen tapahtumasta poliisille, joka saapui paikalle. Pian saapui siihen myöskin saksalainen

⁹² Lentolehtinen Suomen armeijan sotilaat!. T 618. Saap. 25.6.1942, Kansallisarkisto

⁹³ Oripäääläisen Tauno Torkkelin muistelmä s. 8. Korsuperinnekoelma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

⁹⁴ Sotasavotta 1974, 202–203

⁹⁵ MV:K 34. Vastaukset nro 2293, 589, 1606 ja 1006. Museoviraston kysely, Museovirasto

poliisipartio, joka vei omansa mennessään, käyttäytyen täysin asiallisesti”. Selvittelyssä ilmeni, että seurue oli viettänyt ”orgioita” asunnossa ja että surmattu väepeli oli autosotamiehen vaimon ystävättären ”sulostuttaja”. Autosotamies vangittiin kenttäoikeuden käsittelyä varten, joskin hänen arveltiin vapautuvan syyteestä. Saksalaiset eivät puolestaan ottaneet yhteyttä asiasta, mutta Ouluun majoitetuille SS-joukoille määrättiin kahden viikon lomakielto. Muiden saksalaisten yksiköiden sotilaat liikkuivat tavalliseen tapaan Oulun kaduilla ja ravintoloissa.⁹⁶

Vertailtaessa huhuja ampumisvälikohtauksen kulusta on todettava, että tarinat kuvaavat todellista tapahtumaa, joskin joitakin vain kuviteltuja yksityiskohtia on lisätty. Yhdessä tarinassa autosotamiehestä on täten tullut upseeri, sotilas on saapunut kotilomalle rintamalta eikä työkomennukselta, tapahtuman ajankohta on ilta ja paikka avioparin vuode. Toisessa tarinassa vaimokin on surmattu. Yllättäen todellinen tapahtuma seksiorgioineen, oven murtamisineen ja laukaustenvaihtoineen on dramaattisempi kuin välikohtauksen synnyttämät huhut. Tarinoissa suomalaisen sotilaan käyttäytyminen on määrätietoista ja jämäkkä, kun automies todellisuudessa kertomansa mukaan oli ”perin kiihtynyt” eikä hänen tarkoituksenaan ollut ”muuta kuin säikäyttää saksalaista”. Näyttäisi täten siltä, että etenkin tarinan miespuoliset kertojat ovat pyrkineet painottamaan petetyn aviomiehen teon moraalista oikeutusta ja yleisemmin repivän perhetapahtuman sosiaalista hallittavuutta.

Oulun uhkauskirje talvella 1945. Valpon Oulun osasto sai talvella 1945 haltuunsa paikallisen ”puhdistusjärjestön” eräälle saksalaisen sotilaan kanssa seurustelleelle naiselle toimitetun kirjeen. Kirjeessä luki: ”Säälittävä Kansalainen. Koska on ilmennyt, että olette pitäneet yhtä Saksalaisten kanssa. Mikä ilmenee eittämättömästi tästä kirjeestä, joka seuraa mukana. Tästä johtuen olette nyt niin sanotulla mustalla listalla, sillä kaikki, jotka myyneet maansa haureuden siivottomuudella tullaan pitämään sotarikollisina. Tämä kaikki vain siksi, että olette tietoinen tulevasta kohtalostanne. Mikään ei tule teitä pelastamaan, sillä järjestömme on ehdottomasti salainen. Ette ole ainoa. Teidät on nyt rekisteröity kirjoihimme H X/84. Rangaistuksemme tulee kohtaamaan teitä kaikkialla kirjaimellisen tarkkuudella. Kunniottaen Puhdistusjärjestö. K.M. KOUKKA”.

Valpon osaston arvelun mukaan jokin mustasukkainen sulhasmies oli laatinut tekeleen.⁹⁷

Neuvostosotavankien kanssa seurustelusta johtuvia avioeroja. Jatkosodan vuosina myös maatilojen emäntien ja muiden rouvien seurustelu maatalous- tai muihin töihin sijoitettujen neuvostosotavankien kanssa johtui useissa tapauksissa

⁹⁶ Valpon Oulun osaston tilannekatsaus 4.3.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot 1943. Kansio 1402. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

⁹⁷ Valpon Oulun osaston tilannekatsaus 15.3.1945. Valtiollisen poliisin alaosastojen tilannekatsaukset. Valtion tiedotuselimet 1939–1948. Kansallisarkisto

avioeroon. Oulun läänin Siikajoella rintamalta kotilomalle tullut isäntä löysi sotavangin emännän vierestä ja seurauksena oli avioero.⁹⁸ Vastavia tapauksia esiintyi myös Vaasan läänin Isossakyrössä,⁹⁹ Hämeen läänin Tammelassa¹⁰⁰ ja Mikkelin läänin Sysmässä.¹⁰¹

Hämeen läänin Kuhmoisissa otettiin kaksi avioeroa naimissa olevien rouvien seurusteltua sotavangin kanssa.¹⁰² Vaasan läänin Ilmajoella muuan emäntä synnytti lapsen sotavangille, jonka jälkeen petetty ja kiukustunut isäntä surmasi sekä lapsen että sotavangin ja erosi vaimostaan.¹⁰³ Kuopion läänin Pieksämäen käräjillä käsiteltiin juttua, jossa aviomies vaati avioeroa sillä perusteella, että hänen vaimonsa oli syyllistynyt aviorikokseen sotavangin kanssa. Oikeus katsoi teon toteen näytetyksi ja tuomitsi avioeron.¹⁰⁴

Sotalesket

Suomen käymissä kolmessa sodassa vuosina 1939–45 kaatui tai katosi yhteensä 31 617 aviomiestä eli 95 011 sotilashenkilön tappioista lukumäärä vastaa tasan kolmasosaa.¹⁰⁵ Koska menehtyneiden aviomiesten lukumäärä oli vajaat 32 000, on myös naispuolisten leskien lukumäärän täytynyt olla samaa suuruusluokkaa. Sotaleskien lukumäärän arvioitiin 1950-luvun vaihteessa olevan noin 30 000. Vuoteen 1947 tehtiin 24 682 sotaleskien ja lasten huoltoeläkehakemusta ja vuonna 1953 nautti 18 682 leskeä huoltoeläkettä. Vuonna 1950 oli sotahuoltoeläkettä saavien sotaleskien määrä 17 190.¹⁰⁶ Vuoteen 1954 mennessä oli 13 625 sotaleskeä eli noin 43 % kaikista sotaleskistä mennyt uudestaan naimisiin. Tosin huoltoeläkettä nauttivien sotaleskien lukumäärä vuonna 1977 oli noin 24 000.¹⁰⁷

Kuten luvuista ilmenee, lienee varsinaisina sotavuosina kuitenkin jokseenkin vähäinen määrä naispuolisia sotaleskiä avioitunut uudestaan, sillä sotaleskien sodanaikaisia avioliittoja lienee ollut ehkä vain noin parisentuhatta. Näiden avioliittojen vaikutus sodanaikaiseen syntyvyyteen ei täten ole voinut olla kovin suuri.

Suomen vuosien 1939–45 sotien sotaorpojen lukumäärää koskevat arviot vaihtelevat suuresti. Suurimman arvion mukaan olisi sotavuosina Suomessa jäänyt

⁹⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1960. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁹ MV:SO/Vastaus nro 638. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹⁰⁰ MV:K34/Vastaus nro 1220. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰¹ MV:K 34/Vastaus nro 1956. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰² MV:K 34/Vastaus nro 1046. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰³ MV:K 34/Vastaus nro 701. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰⁴ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 6.5.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo. Kansallisarkisto

¹⁰⁵ Suomen sodissa 1939–45 –menehtyneiden nimitiedosto. Kansallisarkiston Anna-Maija Ortamo-Närvän antamat tiedot. Tiedot ovat noin-lukuja, sillä tietokannassa on jonkin verran kahdentumia.

¹⁰⁶ Ahonen 1994, 214

¹⁰⁷ Ahonen 1994, 261, Sinerma 1995, 442–443

jopa noin 82 500 lasta isättömiksi, joskin Mannerheimin Lastensuojeluliiton tietoon tuli ainoastaan 55 000 lasta.¹⁰⁸ Erään tiedon mukaan sotaorvoiksi kirjattiin jääneen 50 343 lasta.¹⁰⁹ Sotaorpoja arvioitiin 1950-luvun vaihteessa olevan noin 50 000. Vuonna 1953 huoltoeläkettä nauttivien sotaorpojen lukumäärä oli 33 494.¹¹⁰ Tämäkin tieto viittaa siihen, että noin kolmasosa sotaorvoista kuului tässä vaiheessa perheeseen, jossa oli taas myös miespuolinen huoltaja.

Saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleista suomalaisista leskistä ei ole kattavia tietoja. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsauksessa 11.7.1942 kiinnitettiin huomiota ilmiöön, että sotallesket Kemissä olivat usein tapaillessaan mm. saksalaisia sotilaita vajonneet ”ilotyttöasteelle”. Mainittiin muutamia, jotka olivat ”hyljänneet lapsensa ja kiertävät nyt vapaina paikkakunnallamme tai muualla”.¹¹¹ Eräs sodan aikaan 16-vuotias varkautelainen tyttö kertoo muisteluissaan, kuinka hänen äitinsä toi naispuolisen seinänaapurin kanssa eräänä yönä joulukuun 1941 alussa kotiin kaksi saksalaista upseeria. Äiti oli jo sitä ennen rauhan vuosina ottanut vastaan miehiä maksusta, vaikka perheessä oli aviomies.¹¹²

Syntyvyys

Jaksossa tarkastellaan syntyvyyden peruspiirteitä erikseen elävänä ja kuolleena syntyneiden lasten osalta. Lisäksi pohditaan sota-ajan syntyvyyden vaihtelun vuosikohtaisia syitä. Pyrkimyksenä on hahmottaa perusrakenteet ja tärkeimmät kehityslinjat.

Elävänä syntyneet lapset

Tarkasteluajanjaksona yli yhdeksän kymmenesosa lapsista syntyi elävänä. Jaksosatarkastellaan elävänä syntyneitä lapsia koskevia tilastotietoja vuosina 1934–51.

Elävänä syntyneitä aviolapsia ja au-lapsia oli lääneittäin seuraavasti:

¹⁰⁸ Elossa olevat sotaorvot tulisi rekisteröidä. Majja Väisäsen kirjoitus Helsingin Sanomissa 29.4.2008, Barndomen tog slut då pappa stupade. Benita Hansas-Mattilan kirjoitus Vasabladetissa 18.5.2008

¹⁰⁹ Näre 2007, 139

¹¹⁰ Ahonen 1994, 214

¹¹¹ Mielialakatsaus 11.7.1941. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 1941–44. Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948. Kansallisarkisto

¹¹² Muistitietotoimikunta TMT 315:1319/2, Työvään Arkisto

Taulukko 3. Elävänä syntyneet aviolapset ja au-lapset lääneittäin ja kuusivuositain vuosina 1934–51

Lääni	1934–39		1940–45		1946–51	
	Aviolapset	Au	Aviolapset	Au	Aviolapset	Au
Uusimaa	42 273	3 953	59 486	5 187	76 548	5 205
Turku ja Pori	50 598	5 080	54 420	4 800	77 794	5 296
Ahvenanmaa	2 074	174	2 386	203	2 291	143
Häme	38 184	4 353	45 448	4 171	68 581	4 851
Viipuri/Kymi*	69 610	4 009	63 036	4 675	59 055	3 069
Mikkeli	23 132	1 736	23 788	1 729	34 972	1 753
Kuopio	50 715	3 143	53 033	3 306	75 983	3 326
Vaasa	62 975	3 791	66 687	3 927	91 280	4 363
Oulu	56 036	3 878	45 805	3 085	64 231	3 240
Lappi**	7 359	655	20 828	2 185	29 560	2 480
Kaupungit	58 893	5 672	92 799	8 738	132 037	9 223
Maaseutu	344 063	25 100	342 212	24 530	448 258	24 503
Koko maa	402 956	30 772	435 011	33 268	580 295	33 726

* = Vuosina 1940 ja 1944 luovutettu alue mukana, ** = Lapin lääni erotettiin Oulun läänistä vuonna 1938

Elävänä syntyneiden lasten lukumäärä. Taulukosta ilmenee, että elävänä syntyneiden lasten lukumäärä nousi jatkuvasti: jaksolla 1934–39 syntyi 433 728 elävää lasta, jaksolla 1940–45 vastaava luku oli 468 279, mikä vastaa 8,0 % lisäystä. Jaksolla 1946–50 lasten lukumäärä oli 614 021, mikä tarkoittaa 31,1 % lisäystä.

Elävänä syntyneistä lapsista oli jaksolla 1934–39 au-lapsia 7,1 %, jaksolla 1940–45 heitä oli niin ikään 7,1 %, mutta jaksolla 1946–51 enää 5,5 %.

Elävänä syntyneiden lasten jakaantuminen kaupunkien ja maaseudun välillä. Elävänä syntyneistä aviolapsista 14,6 % syntyi jaksolla 1934–39 kaupungeissa, jaksolla 1940–45 osuus nousi 21,3 %:iin ja jaksolla 1946–51 vielä 22,8 %:iin. Elävänä syntyneiden aviottomien lasten vastaavat osuudet olivat 18,4, 26,3 ja 27,3 %. Kun nämä luvut suhteutetaan kaupunkien väestömääriin, voidaan sotavuosien osalta todeta, että kaupungeissa syntyi kahdesta kolmeen prosenttia enemmän lapsia kuin oli kaupunkilaisten väestöllinen osuus. Tämä ilmiö ei tosin esiintynyt pelkästään sotavuosina, vaan myös jaksoina ennen ja jälkeen sotakautta. Syy tähän ilmiöön ei todennäköisesti kuitenkaan ole kaupunkilaisnaisten suurempi

hedelmällisyys kuin maaseutunaistenkaan taipuvaisuus synnyttää lapsia. Selityksenä lienee pikemmin seikka, että eräät maaseudun naiset ovat synnyttäneet lapsensa kaupunkien synnytyslaitoksissa tai sairaaloissa. Koska nämä lapset rekisteröitiin syntymäpaikkakuntansa perusteella, he esiintyvät tilastoissa ikään kuin kaupunkilaisina, vaikka todellinen kotipaikkakunta sijaitsi maaseudulla. On jopa todennäköistä, että maaseudun naisten hedelmällisyys oli suurempi kuin kaupunkilaisten, sillä kaupungeissa osa naisista oli koulutettuja ja myös ehkäisyvälineiden yleinen saatavuus oli parempi kuin maaseudulla.

Elävänä syntyneiden lasten läänikohtaiset erot. Elävänä syntyneiden lasten läänikohtaisen jaon osalta kuvio on hyvin selvä sekä jaksolla 1940–45 että muina jaksoina. Sotavuosina syntyi elävänä ainoastaan Mikkelin, Kuopion, Oulun ja Lapin lääneissä enemmän aviolapsia kuin näiden läänien asukkaiden lukumäärä olisi väestöllisesti edellyttänyt. Tämän ylisyntyvyyden aste ei ole kuitenkaan kovin suuri, sillä se pysyi haarukassa 0,3–2,0 %. Vastaavasti esiintyi väestöllistä alisyntyvyyttä Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaan, Hämeen, Viipurin/Kymen sekä Vaasan läänin osalta. Myös nämä vaihtelut mahtuvat vastaavaan haarukkaan ollen 0,2–1,9 %. Todettakoon kuitenkin ääripäät: Oulun läänissä ylisyntyvyys oli 2,0 % ja Lapin läänissä 1,1 %, kun alisyntyvyys Uudenmaan läänissä oli 1,9 %. Tilanne oli jokseenkin samantapainen myös jaksoilla 1934–39 ja 1946–51, joskin hieman selkeämpi. Oulun läänin ylisyntyvyys oli näinä jaksoina täten 3,3 ja 2,3 % ja Lapin läänin ylisyntyvyys 0,6 ja 1,1 % sekä Uudenmaan läänin alisyntyvyys 4,3 ja 3,0 %.

Tarkasteltaessa elävänä syntyneitä au-lapsia oli perustilanne jokseenkin samanlainen, joskin ryhmiä oli sotavuosina nyt kolme: Suhteellista väestöllistä ylisyntyvyyttä esiintyi Lapin läänissä (+ 2,9 %), Hämeen läänissä (+ 1,6 %), Oulun läänissä (+ 0,8 %) sekä Turun ja Porin läänissä (0,6 %). Vastaavaa alisyntyvyyttä ilmeni Vaasan läänissä (– 3,7 %), Viipurin/Kymen läänissä (– 1,6 %), Kuopion läänissä (– 0,4 %) ja Ahvenanmaan läänissä (– 0,1 %). Uudenmaan ja Mikkelin lääneissä syntyvyys vastasi näiden läänien asukkaiden lukumääriä. Yleisesti voidaan elävänä syntyneiden au-lasten osalta todeta tilanteen olleen aviolaisten tilanteeseen verrattuna tasaisempaa. Näin oli tilanne myös suhteessa muihin jaksoihin, joissa läänikohtaiset erot olivat hieman suurempia ja selkeämpiä kuin sotavuosina. Tarkastelun lopputulokseksi ulkomaalaisia sotilaita ajatellen jää kuitenkin loppuhavainto, että väestöllinen ylisyntyvyys sekä elävänä syntyneiden aviolaisten että au-lasten osalta oli suurimmillaan nimenomaan Oulun ja Lapin lääneissä, joihin pääosa saksalaisista sotilaita oli vuosina 1941–44 sijoitettuna.

Kuolleena syntyneet lapset

Kuolleena syntyneet lapset muodostavat oman ryhmänsä, jota on mielekästä tarkastella kirjoituksen tehtävän näkökulmasta.

Kuolleena syntyneet lapset jakaantuivat aviolapsittain, au-lapsittain ja lääneittäin seuraavasti:

Taulukko 4. Kuolleena syntyneet lapset

Lääni	1934–39		1940–45		1946–51	
	Aviolapset	Au	Aviolapset	Au	Aviolapset	Au
Uusimaa	470	78	1 080	186	1 116	146
Turku ja Pori	1 054	243	965	155	1 311	172
Ahvenanmaa	40	7	36	3	22	5
Häme	790	179	870	149	1 211	109
Viipuri/Kymi*	1 883	227	1 135	168	1 040	85
Mikkeli	767	106	639	85	712	72
Kuopio	1 513	191	1 387	172	1 644	121
Vaasa	1 324	153	1 318	145	1 505	121
Oulu	1 418	231	984	120	1 327	111
Lappi**	150	29	361	58	606	70
Kaupungit	1 210	276	1 804	353	2 351	294
Maaseutu	8 199	1 168	6 971	888	8 143	718
Koko maa	9 409	1 444	8 775	1 241	10 494	1 012

* = Vuosina 1940 ja 1944 luovutettu alue mukana, ** = Lapin lääni erotettiin Oulun läänistä vuonna 1938

Lukumäärä. Kuolleena syntyneiden lasten osuus elävän syntyneistä oli jaksolla 1934–39 noin 2,2 %, jaksolla 1940–45 noin 2,0 %, mutta jaksolla 1946–51 enää 1,7 %. Sama vähenevä trendi ilmeni myös au-lasten osalta, sillä vastaavat osuudet olivat 0,3 %, 0,3 % ja 0,2 %. Ilmeistä on kuitenkin, että koko tarkastelujaksona syntyi kuolleena suhteellisesti enemmän au-lapsia kuin aviolapsia. Syy tähän ilmiöön lienee, että au-lapsia on sekä abortoitu synnytyksen loppuvaiheessa enemmän ja todennäköisesti myös jossain määrin surmattu synnytyksen yhteydessä tai pian sen jälkeen. Niinpä eräs noin 35-vuotias tyrvääläinen nainen on muistellut, kuinka paikkakunnan talon palvelijatyttö synnytti saunassa lapsen saksalaiselle sotilaille ja surmasi sen. Kuultuna asiasta hän vastasi, että tapetaanhan saksalaisia muuallakin. Nainen sai vankilatuomion.¹¹³

¹¹³ MV:K34. Vastaus nro 1980. Museoviraston kysely. Museovirasto

Jaksolla 1934–39 elävänä syntyneiden au-lasten osuus aviolaisten lukumäärästä oli 7,1 %, jaksolla 1940–45 samoin 7,1 % ja jaksolla 1946–51 enää 5,5 %. Sen sijaan kuolleena syntyneiden au-lasten osuus kuolleena syntyneiden aviolaapsista oli em. jaksoina 13,3, 12,4 ja 8,8 % eli ylikuolleisuus oli vastaavasti 6,2, 5,3 ja 3,3 %. Koko jaksolla 1934–51 kuolleena syntyneiden au-lasten keskimääräinen osuus kuolleena syntyneistä aviolaapsista oli 11,4 % elävänä syntyneiden vastaavan osuuden jäädessä 6,9 %:iin. Keskimääräinen erotus oli täten 4,5 %. Asetelmassa ilmeni kuitenkin selvä pitkäaikainen vähenevä trendi eikä sotavuosina yleensä syntynyt huomattavan paljon kuolleita au-lapsia suhteessa muihin jaksoihin. Absoluuttiset luvutkaan eivät ole erityisen suuria, vaan suuruusluokat olivat jaksoittain noin 1450, 1250 ja 1000.

Erot kaupunkien ja maaseudun välillä kuolleena syntyneissä lapsissa. Kuolleena syntyneiden lasten osuus kaikista syntyneistä lapsista oli jaksolla 1940–45 kaupungeissa 1,8 % vähemmän kuin kaupunkilaisten osuus väestöstä ja vastaavasti 1,8 % suurempaa maaseudulla. Pääsyy tähän asetelmaan lienee synnytys- ja lääkehoidon parempi saatavuus ja korkeampi taso kaupungeissa verrattuna maaseutuun. Erotus oli kuitenkin suurempi sekä edellisenä jaksolla 1934–39 (+ 7,7 %) että myöhempana jaksolla 1946–51 (+ 3,0 %).

Jaksona 1940–45 esiintyi kuitenkin huomattavia eroja kuolleena syntyneiden aviolaisten ja au-lasten välillä. Kuolleena syntyneitä aviolaapsia syntyi kaupungeissa 2,7 % vähemmän kuin kaupunkilaisten osuus väestöstä. Sen sijaan au-lasten osuus kaikista kuolleena syntyneistä lapsista oli 28,4 % kaupunkilaisten yleisen osuuden ollessa 23,3 % eli tässä ryhmässä ylikuolleisuutta kaupungeissa oli 5,1 %.

Syynä em. asetelmiin on saattanut olla useampia. Todennäköistä näet on, että kaupungeissa tehtiin sotavuosina enemmän abortteja tai surmattiin vastasyntyneitä lapsia kuin rauhanvuosina. On kuitenkin myös sekä mahdollista että todennäköistä, että terveydenhoidon taso kaupungeissa sijaitsevilla sairaaloissa ja synnytyslaitoksissa sotavuosina laski, kun huomattava osa lääkäreistä ja sairaanhoitajista palveli sotaväen lääkintä- ja hoitoyksiköissä. Tästä johtuen synnyttäjät eivät sotavuosina liene saaneet aivan yhtä tasokasta lääketieteellistä hoitoa kuin rauhanvuosina sillä seurauksella, että jonkin verran enemmän lapsia on kuollut synnytyksen yhteydessä.

Läänikohtaiset erot kuolleena syntyneissä lapsissa. Jaksona 1940–45 kuolleena syntyneiden aviolaisten kuolleisuudessa löytyy kaksi aluetta. Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaan, Hämeen, Viipurin/Kymen ja Vaasan lääneissä kuolleisuus alitti 0,3–5,5 %:lla näiden läänien väestön vastaavat osuudet. Vastaavasti esiintyi muissa lääneissä kuolleena syntyneiden lasten suhteellista ylikuolleisuutta. Suurimmillaan tämä oli Kuopion läänissä (+ 5,5 %) ja sen jälkeen Oulun (+ 2,7 %), Mikkelin (+ 2,1 %) ja Lapin (+ 1,4 %) lääneissä. Nämä erot kuvaavat todennäköisesti etupäässä sen aikaisia alueellisia eroja terveyden- ja synnytyshoidon laadussa.

Kuolleena syntyneiden au-lasten osalta läänikohtaiset erot eivät kuitenkaan olleet yhtä suuria kuin kuolleena syntyneiden aviolaisten osalta. Tosin suunnilleen samantapainen alueellinen kahtiajako ilmenee myös kuolleena syntyneissä au-lapsissa. Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaan, Viipurin/Kymen sekä Vaasan lääneissä syntyi kuolleena suhteellisesti vähemmän au-lapsia kuin näiden läänien asukkaiden osuudet koko väestöstä. Alikuolleisuuden osuudet vaihtelivat 0,5–2,2 %:n välillä. Kuolleena syntyneiden au-lasten hieman huomattavampaa ylikuolleisuutta esiintyi Kuopion läänissä (+ 3,6 %). Mikkelin (+ 1,6 %), Oulun (+ 1,2 %), Hämeen (+ 1,1, %) ja Lapin (+1,0 %) lääneissä ilmeni tasoltaan vähäisempää suhteellista ylikuolleisuutta. Nämäkin läänikohtaiset erot kuvaavat todennäköisesti osittain terveyden- ja synnytysshoidon alueellisia laatuvariaatioita. Osittain osuudet ilmaisevat myös abortti- ja surmatapojen.

Sota-ajan syntyvyyden vuosikohtainen vaihtelu ja vuoro- ym. lomien merkitys

Vaikka syntyneiden lasten lukumäärä oli suurempi jaksona 1940–45 kuin 1934–39, silti syntyvyyden ajoittainen väheneminen varsinaisina sotavuosina hiipui. Sotavuosien yksittäisten vuosien syntyvyysluvut olivat seuraavat:¹¹⁴

Taulukko 5. Syntyneiden vuosittaiset lukumäärät vuosina 1940–45 (n)

Vuosi	Elävänä syntyneet	Kuolleena syntyneet	Yhteensä
1939	78 164	1 716	79 880
1940	65 849	1 383	67 232
1941	89 565	1 914	91 479
1942	61 672	1 395	63 067
1943	76 112	1 621	77 733
1944	79 446	1 641	81 087
1945	95 635	1 613	97 248

Taulukosta ilmenee, että syntyvyys vuonna 1940 laski 15,8 %:lla, jonka jälkeen se nousi ollen 36,1 % suurempaa vuonna 1941. Seuraavana vuonna 1942 syntyvyys laski kuitenkin ja oli 31,1 % vähäisempää kuin edellisellä vuonna. Vuoden 1943 aikana tapahtui taas nousu, jonka suuruus vastasi 23,3 %. Vuonna 1944 nousu jatkui, mutta laimeasti, sillä lisäystä oli nyt vain 4,3 %. Seuraavana vuonna 1945 nousu kiihtyi ollen 19,9 %. Herää kysymys, miten nämä sotavuosien syntyvyyden suurehko vaihtelut ovat selitettävissä.

¹¹⁴ Suomen virallinen tilasto VI Väestötilasto 1933–45. Väestönmuutokset. Taulukot 95, 96 ja 102

Syntyvyys vuonna 1940 oli siihen mennessä pienin Suomen väestötilastoinnin historiassa koskaan todettu.¹¹⁵ Syntyvyyden yleisen vähenemisen syynä vuonna 1940 lienee etupäässä ollut kaksi syytä. Ensinnäkin talvisodassa oli marraskuun lopusta 1939 kesäkuuhun 1940 kaatunut tai muuten menehtynyt noin 27 000 sotilasta.¹¹⁶ Toiseksi palvelukseen kutsuttuja oli noin 350 000 sotilasta, jotka olivat pitkiä jaksoja muualla kuin kotiseudullaan, jossa vaimo tai tyttöystävä asui. Seurauksena tästä oli, että yli kymmenen tuhatta lasta, jotka rauhanaikana olisi siitetty ja synnytetty jäi syntymättä. Nuorehkojen miesten lopullinen tai ajoittainen poissaolo kotiseudulta selittää siis osan syntyvyyden laskusta vuonna 1940. Asiaan perehtyneessä lehtikirjoituksessa vuonna 1944 todettiin, että syntyvyyden hiipuminen vuonna 1940 oli laajojen kutsuntojen ja pitkäaikaisten lomaraajoitusten seuraus.¹¹⁷

Syntyvyyden reipas lisääntyminen vuonna 1941 johtui taas sotilaiden kotiuttamisesta talvisodan päättymisen jälkeen. Tosin kotiutus oli puolinen ja venyi pitkäksi. Kesällä 1940 oli vielä yli 60 000 sotilasta riveissä, sillä talvisodan jälkeen ylläpidettiin jatkuvasti tietty sotilaallinen valmius ja lisäksi koulutettiin miehiä, joita ei ollut aiemmin kutsuttu asepalvelukseen. Näitä ryhmiä lukuun ottamatta valtaosa talvisodanaikaisista sotilaista pääsi kuitenkin kotipaikoilleen ja sai täten tilaisuuden siittää lapsia.

Syntyvyys vuonna 1942 oli vielä pienempi kuin vuoden 1940 ennätyksellisen pieni luku.¹¹⁸ Syntyvyyden merkittävä lasku vuonna 1942 johtui taas siitä, että kesäkuusta 1941 lähtien kutsuttiin yhteensä noin 550 000 sotilasta palvelukseen. Jatkosodan hyökkäysvaihe kesti heinäkuusta joulukuuhun 1941, jolloin kotilomia myönnettiin säästeliäästi. Aivan kuten vuonna 1940, syntyvyyden hiipuminen vuonna 1942 oli laajojen kutsuntojen ja pitkäaikaisten lomaraajoitusten seuraus.¹¹⁹

Asemasodan aikana kevästä 1942 lähtien kotilomia myönnettiin melko säännöllisesti sotilaille, mutta kuntoisuus- ja ns. syyloimia lukuun ottamatta lomavuorojärjestelmän perusteella. Sen käyttöönotto mahdollisti suhteellisen vähäiset taistelutoimet rintamalinjojen vakiinnuttua. Lisäksi jatkosodan hyökkäysvaiheessa kesällä ja syksyllä 1941 kaatui, katosi tietymättömiin tai muuten kuoli noin 26 900 sotilasta, mutta vuonna 1942 vastaava henkilötappioluku oli enää runsaat 9 700.¹²⁰ *Martti Sinerma* on kiinnittänyt huomiota lomavuorojärjestelmän vaikutuksiin syntyvyyteen: ”Sotaoloissa seurustelu tapahtui

¹¹⁵ Befolkningsfrågan sedd ur finlandssvensk synpunkt. År 1942 torde uppvisa ett nativetsminimum. Ett föredrag av mag. (Gunnar) Fougstedt vid partidagen i Borgå. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 31.5.1943

¹¹⁶ Lentilä-Kurenmaa 2004, 21

¹¹⁷ Moderskapsunderstöden ha nu utdelats sju år. I norra Finland få nästan alla mödrar understöd. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 11.11.1944

¹¹⁸ Befolkningsfrågan sedd ur finlandssvensk synpunkt. år 1942 torde uppvisa ett nativetsminimum. Ett föredrag hållet av mag. (Gunnar) Fougstedt vid partidagen i Borgå. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 31.5.1943

¹¹⁹ Moderskapsunderstöden ha nu utdelats sju år. I norra Finland få nästan alla mödrar understöd. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 11.11.1944

¹²⁰ Lentilä-Kurenmaa 2004, 21

lähes pelkästään vuorolomilla, joita pahimpaan aikaan oli pari kertaa vuodessa ja parhaimmillaan kolmen kuukauden välein”.¹²¹ Lisäksi talolliset laskettiin työlomalle hoitelemaan ne tehtävät, joita talon naisväki ei voinut tehdä.¹²² Jalkaväenkenraali *Yrjö Keinänen* mainitsee muistelmissaan rintamalta, kuinka naisten puute oli vaikein ongelma, jota ei kyetty ratkaisemaan. Rintamasotilaat panivat kuitenkin toivonsa lomien tarjoamiin mahdollisuuksiin ja tästä Keinonen kirjoittaa: ”Lomalle lähtiessään pataljoonamme tiedustelu-upseeri kysyi kavereiltaan mitä he haluaisivat tuliaisiksi. – Vitun hajua vaikka kynnen alla, herrasmiesadjutantti heitti. Hän katsoi kademielin lomallelähtijää, jonka kuvitteli viimeistään vuorokauden kuluttua kiihkeästi halaavan nuorta, pehmeää, ihmeellistä naista”.¹²³

Saksan armeijassa ylimääräisiä lomia myönnettiin sotilaille nimenomaan siinä tarkoituksessa, että he voisivat käydä kotona siittämässä lapsia. Taustana oli mm. saksalaisten neuvostoarmeijaa vastaan kärsimät suuret henkilötappiot, joiden johdosta valtiojohto pyrki edistämään ”arjalaisen veren” syntyvyyttä. Todettuaan, että monet jopa kaksi vuotta naimissa olleet sotilaat eivät vielä olleet saaneet lapsia lähetti NSDAP:n kansanterveysosasto (Abteilung für Volksgesundheit) sotilasyksiköille kiertokirjeen, jossa korostettiin sotilaiden lomien merkitystä syntyvyydelle. Kiertokirjeessä selostettiin yksityiskohtaisesti naisen kuukausittainen ovulaatiokierto ja hedelmöitymiselle suosiollisen ajankohdan laskemisen tekniikka.¹²⁴

Suomen armeijassa pääsi talvella ja keväällä 1942 ainoastaan osa sotilaista käymään kotona. Tosin on arvioitu noin 50 000 sotilaan olleen päivittäin lomalla,¹²⁵ mikä asemasotavaiheen aikana tarkoitti noin 12 % palveluksen kutsutuista. Erään rintamasotilaan kertoman mukaan hänen rautatieasemalla odottava vaimonsa tervehti häntä samalla tavalla joka kerta, kun hän saapui lomalle: ”Päivää, Paavo, ja tervetuloa kotiin. Meille tuleekin sitten taas pieniä”.¹²⁶ Eräs maaseudun nainen muistelee puolestaan: ”Syksyllä 1942 tulivat `sotaurhot` viljelyslomalle, näitä oli neljä kaverusta, kaikki naapuruksia. Ja sattuiapa kaikille kummasti: keväällä -43 viikon sisällä syntyi kylälle neljä tyttöä”.¹²⁷ Rintamalla Uhtuan suunnalla ollut *Matti J. Huotari* kertoo muistelmissaan, että ”juuri naisissa ja lomissa keskustelu usein liikkuihin. Eräs kaveri kertoi lomalle tulleen yöllä. Hän koputti ikkunaan ja kurkisti siiten siitä. Vaimo näki hänet, otti ensin housut jalastaan ja tuli sitten vasta avaamaan ovea”.¹²⁸

¹²¹ Sinerma 1994, 357

¹²² Sinerma 1994, 419–420

¹²³ Keinänen 1977, 9

¹²⁴ Olsen 1998, 35–36

¹²⁵ Sinerma 1994, 420

¹²⁶ Sinerma 1994, 421

¹²⁷ MV:SO/Vastaus 428. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Museovirasto, Hintikka-Häppölä 2006, 126

¹²⁸ Matti J. Huotarin muistelmä. Korsuperinnekokoelma 1973. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Seuraavina sotavuosina syntyvyys kasvoi jatkuvasti, sillä 1943 lasten lukumäärä oli lähes 78 000 ja vuonna 1944 noin 81 000. Vuonna 1943 oli enää suhteellisen hiljaista rintamalla ja henkilötappioluku laski vajaaseen 6 200:aan. Kesän 1944 vetäytymisvaiheessa henkilötappiot tosin moninkertaistuivat, sillä noin 21 100 kaatui, katosi tai menehtyi muista syistä. Nämä henkilötappiot eivät kuitenkaan enää vaikuttaneet vuoden 1944 syntyvyyteen.

Vuonna 1945 syntyi runsaat 97 000 lasta. Tämän ennätysluvun taustana ovat sotilaiden laajat kotiuttamiset syksyn 1944 aikana, jonka jälkeen lähes kaikki sotilaat pääsivät vaimonsa tai tyttöystävänsä luokse.

Aviottomat lapset valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsauksissa. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsauksissa kiinnitettiin jatkosodan aikana huomiota aviottomiin lapsiin kahteen otteeseen. Huhtikuussa 1942 päiviteltiin katsauksessa: ”Eräs omalaatuinen mielialailmiö voitaneen ottaa puheeksi sodan nyt kestettyä lähes 10 kuukautta. Jahvetin kirjelaatikkoon kirjoittavat hätäntyneet äidit, jotka ovat olleet ’vain vihkimistä vailla’ tai muuten viime keväänä suhteissa vastasyntyneiden lastensa isäin kanssa, jotka ovat sotapolulla ja siellä joko ’tulleet katumapäälle’, kuten moni valittaa, kaatuneet tai muista syistä vaikeasti tavoitettavissa (luonnollisesti esiintyy näissä asioissa niin yleistä piileskelyä, joka on helppoa, kun ainoa yhdysside kotiseutuun on helposti miehen tavoittamattomaksi auttava kenttäposti). Tätä nykyä näyttää näistä tapauksista olevan päänvaivaa sekä äideillä että lastenvalvojilla, niin kuin koko sodan ajan on ollut, mutta tilastojen mukaan tähän vuodenaikaan syntyy muutenkin tavallista enemmän aviottomia lapsia. Puheena oleva ’mielialailmiö’ tulee kylläkin tässä muodossaan luonnollisista syistä ehkä huomattavastikin menettämään merkitystään, kun niin suuri prosentti miespuolisesta väestöstä on ollut kohta vuoden sotatoimissa. Toisaalta taas, kun normaaliaikoina syntyy vuosittain maassa 5 000–6 000 aviotonta lasta, ansainnee tämäkin ihmistaimien joukko – näin sodankin jaloissa – oman huomionsa”.

Neljä kuukautta myöhemmin elokuussa 1942 todettiin aviottomien lasten lukumäärän lisääntyvän sekä valloitetuilla alueilla Kannaksella ja Itä-Karjalassa että rintaman takanakin olevien naimattomien naisten keskuudessa.¹²⁹

Valtion tiedotuslaitoksen aikoinaan salaiset ja ainoastaan muutamille valituille ministereille ja vaikuttajille jaetut selostukset osoittavat valtion tiedotuslaitoksen yhdistäneen vastasyntyneet au-lapset suomalaisiin miehiin eikä saksalaisiin tai muihin ulkomaalaisiin sotilaisiin. Tämän perusteella voitaneen otaksua, ettei saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien siittämiä au-lapsia tällä taholla koettu miksikään kovin suureksi uhkatekijäksi sotapolitiikan yleisen kannatuksen osalta. Mielialakatsauksissa kosketeltiin kylläkin rinnakkain paikallisten naisten sosiaalista ja huvittelu- tai nautintohakuista seurustelua saksalaisten ja sotavankien

¹²⁹ Valtion tiedotuselimet 1939–1948. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 25.4. ja 15.8.1942. Dg 1, Kansallisarkisto

kanssa sen perusteella, että nämä ilmiöt herättivät mielihapaa suomalaisissa sotilaissa ja kotiväen keskuudessa. Sen sijaan mielialakatsaukset eivät kertaakaan maininneet saksalaisten sotilaiden tai sotavankien au-lapsia – arvattavasti joko syystä ettei niihin haluttu kiinnittää aktiivista huomiota tai syystä, että asia katsottiin vähäpätöiseksi.

Syntyvyyden väheneminen sota-aikana yleisenä ilmiönä. Väestötutkimusten perusteella on voitu todeta syntyvyyden yleensä vähenevän sota-aikaa. Näin oli erityisesti ns. kolmikymmenvuotisen sodan aikana Keski-Euroopassa vuosina 1618–48, ns. seitsenvuotisen sodan eli Pommerin sodan aikana 1756–63, Venäjän ja Ruotsin sotien aikana 1741–43 ja 1789, Venäjän ja Ranskan sodan aikana 1812 ja ns. Krimin sodan aikana 1853–56 sekä Ranskan ja Preussin välisen sodan aikana 1870–71.¹³⁰ Ensimmäisen maailmansodan aikana 1914–18 syntyvyys aleni jokaisessa sotaan osallistuneessa maassa, joskin maiden välillä esiintyi suurehkoja eroja. Toisessa maailmansodassa syntyvyys kehittyi puolestaan hyvin erilaisiin suuntiin. Ranskassa, Belgiassa ja Englannissa syntyvyys väheni vuosina 1940–41. Ranskassa syntyvyys lähti kuitenkin nousuun vuodesta 1943, johtuen siitä että sen sotajoukot eivät juuri enää osallistuneet sodankäyntiin. Italiassa ja Jugoslaviassa syntyvyys aleni jatkuvasti, kun se taas Unkarissa pysyi jokseenkin vakiona. Näin oli tilanne myös Japanissa vuoteen 1945. Itävallassa, Suomessa ja Romaniassa taas on syntyvyyden todettu kohonneen jonkin verran vuonna 1943.¹³¹ Yhdysvalloissa syntyi sodan alkuvuosina entistä enemmän lapsia, mutta syntyvyys vähentyi hieman vuosina 1944–45. Iso-Britanniassa syntyvyys koheni ollen vuosina 1942–45 16,8 % suurempi kuin vuosina 1940–41. Tosin syntyneiden lasten lukumäärä aleni vuonna 1945. Syynä siihen, että syntyvyys sodan loppuvaiheessa pieneni, lienee länsiliittoutuneiden aikaisempaa mittavimmat sotatoimet Euroopan mannermaalla.¹³²

Neuvostoliitossa syntyvyys väheni huomattavasti vuonna 1943 ja tuolloin se lienee ollut enää noin kolmannes verrattuna vuoteen 1941. Sodan aikana syntyneiden lasten määrän on arvioitu olleen ainoastaan puolet oletettavasta normaaliaikana syntyvien lasten lukumäärästä. Useat tekijät vaikuttivat vähäiseen syntyvyyteen: asekuntoisten miesten pitkäaikainen tai lopullinen poissaolo, heikon ravintotilanteen haitallinen vaikutus naisten hedelmällisyyteen, naisten työvoiman huomattavasti laajennettu käyttö tuotantoelämässä ja perheenjäsenten heikentyneet mahdollisuudet osallistua lastenhoitoon.¹³³

Saksassa syntyvyys kasvoi 1930-luvulla seurauksena kansallissosialistisesta perhepolitiikasta.¹³⁴ Sotaretket Puolaan sekä Belgiaan, Alankomaihin ja Ranskaan

¹³⁰ Urtanis 1992, 228–232

¹³¹ Urtanis 1992, 233–237

¹³² Winter 1986, 151–153

¹³³ Barber-Harrison 1991, 90–93

¹³⁴ 1,5 miljoner barn födas per år i Tyskland. Den tyske rikshälsövärdsledaren dr Conti höll i går ett föredrag om den tyska hälsövärdens. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 22.10.1941,

eivät vaikuttaneet syntyvyyteen. Sen sijaan mittava sotaretki Neuvostoliittoa vastaan aiheutti syntyvyyden merkittävän laskun vuonna 1942. Tänä vuonna syntyvyys vastasi 74,1 % vuoden 1940 syntyvyydestä. Vuonna 1943 syntyvyys kuitenkin kasvoi 7,4 %:lla laskeakseen taas vuosina 1944–45 ja ollen 30,1 % vuoden 1940 syntyvyydestä.¹³⁵

Raskaudenkeskeytykset

Suomessa ns. sosiaaliin syihin perustuvat raskaudenkeskeytykset laillistettiin vasta sotien jälkeen vuonna 1950. Sotavuosina voimassa olivat vuoden 1889 rikoslainmääräykset, jonka mukaan sikiönlähdettäminen oli rangaistava teko (22:5 ja 6). Tosin katsottiin ns. lääketieteellisiin syihin perustuvien raskaudenkeskeytysten olevan lainmukaisia.¹³⁶ Näiden lukumäärätiedot sisältyvät ainakin osittain em. kuolleena syntyneitä lapsia koskeviin tilastotietoihin, kuten oletettavasti myös pienehkö osa tosiasiallisista laittomista raskaudenkeskeytyksistä.

Hataran tietopohjan johdosta ei ole mahdollista luoda täysin asianmukaista kuvaa sodanaikaisista raskaudenkeskeytyksistä. Suomessa on tosin arveltu 1940-luvun alussa esiintyneen vuosittain noin 20 000 laitonta raskaudenkeskeytystä.¹³⁷ Sen sijaan ei ole tietoja mihin suuntaan kehitys kulki nimenomaan sotavuosina, mutta vuonna 1946 todettiin rikollisten keskenmenojen lukumäärän nousseen vuosi vuodelta.¹³⁸ Tosin on 1940-luvun loppupuoliskolla joka neljännen tai jopa kolmannen raskauden arvioitu päättyneen lainvastaiseen keskeytykseen.¹³⁹ Kovin merkittävää kasvu ei liene ollut, sillä laittomia raskaudenkeskeytyksiä on 1940-luvun loppupuoliskolla arvioitu suoritettuna vuosittain 20 000–22 000.¹⁴⁰ Näiden lukujen perusteella näyttäisi jopa siltä, että raskaudenkeskeytysten suhteellinen osuus raskauksista olisi 1940-luvulla vähentynyt, joskin niiden lukumäärä hieman noussut. Syntyvyys näyttää joka tapauksessa kasvaneen voimakkaammin kuin laittomat raskaudenkeskeytykset. Ilmeistä on kuitenkin että laittomat raskaudenkeskeytykset jaksona 1940–45 rokottivat syntyvyyttä ehkä jopa noin kuudesosalla. Osuus ei tosin liene kovinkaan paljon poikennut tilanteesta jaksoina 1934–39 ja 1946–51. Laittomista raskaudenkeskeytyksistä viides- tai neljäsosa on 1940-luvun puolivälissä arvioitu tehdyn Helsingissä. Tämä vastaisi vuosittain 4 000–5 000 tapausta.

Ei ole myöskään saatavilla kovin runsaasti tietoja raskaudenkeskeytysten suorittajista. Jos jokainen sikiönlähdettäjä hoiti vuosittain muutamia abortteja, olisi

¹³⁵ Urtanis 1992, 235–236

¹³⁶ Aborttilakikomitean mietintö 1968 A:11, 13

¹³⁷ Aborttikomitean mietintö 1945:6, 11, Mukana elämässä 2001, 6

¹³⁸ Nieminen 1946, 110

¹³⁹ Nieminen 1951, 299

¹⁴⁰ Turunen 1956, 64

koko maassa sikiönlähdettäjiä ollut yhteensä ehkä noin 3 000. Kiinni jääneiden lukumäärä oli joka tapauksessa vain murto-osa tekijöistä. Poliisi- ja oikeuslaitoksen kokoamien tilastotietojen mukaan paljastettuja sikiönlähdettäjiä oli vuonna 1940 75, vuonna 1941 72, vuonna 1942 51, vuonna 1943 56, vuodelta 1944 tieto puuttuu ja vuonna 1945 taas 75.¹⁴¹ Luvut viittaavat siihen, että ainoastaan noin joka viideskymmenes sikiönlähdettäjä jäi kiinni.

Eräs aineisto valaisee kuitenkin melko yksityiskohtaisesti yhtä paikallista ryhmää. Vuosina 1943–47 koottiin selvitys 196 helsinkiläisestä sikiönlähdetyksestä pidätetystä ja tuomitusta henkilöstä. Näistä lähes jokainen oli nainen, sillä miehiä oli ainoastaan kahdeksan. Sikiönlähdettäjistä 88 % oli yli 30-vuotiaita ja heidän joukossaan oli etenkin naisia, jotka ammatiltaan olivat hierojia, siivoojia, ompelijoita, kylvettäjiä, kampaajia, ravintola-apulaisia, tiskaajia, liikeapulaisia, kassanhoitajia yms. Otaksunan mukaan useimpien sikiönlähdettäjiä ura oli lähtenyt käyntiin sen jälkeen, kun he henkilökohtaisesti olivat nuoruudessaan itse kokeneet onnistuneen raskaudenkeskeytyksen. Nämä naiset tulivat sittemmin työssään ja työpaikoissaan helposti kosketukseen asiakkaiden ja yleisön kanssa. Eräs 24 sikiönlähdettäjiä käsittävää ryhmää luonnehdittiin ”suurabortööreiksi”, sillä nämä olivat hoitaneet yhteensä 125 tapausta eli keskimäärin noin viisi raskaudenkeskeytystä. Toimintaan liittyi varteenotettavia riskejä ja em. 125 tapauksen joukossa oli 17 kuolintapausta eli kuolleisuus oli 13,6 %. Sikiönlähdettäjiä toiminnan vaikutin lienee auttamishalun lisäksi pitkälti ollut mahdollisuus ansaita. Vuonna 1943 palkkio sikiönlähdettämisestä oli arviolta 1 500–2 000 markkaa eli yhden tapauksen korvaus vastasi naispuolisen työntekijän tavanomaisia kuukausituloja.¹⁴²

Syksyllä 1942 Iisalmen Sanomat julkaisi kirjoituksen ”Enkelintekijät”, jossa todettiin Helsingin naistensairaaloissa olevan hoidettavina niin runsaasti ”keskenmenotapauksia”, että kunniasyistä oli pitänyt jättää tilastot niistä julkaisematta. Poikkeuksellisen suorapuheinen lehti esitti arvionsa tilanteesta seuraavin sanoin: ”Tämä on surullinen ajankuva. Se on myöskin hätkähdyttävä ajankuva”.¹⁴³

Eräs harvoista helsinkiläisistä miespuolisista sikiönlähdettäjistä oli puolestaan 44-vuotias Kirkkonummella syntynyt kalastaja ja ”tohtori” *Mauritz Öström*. Hän oli vuokrannut keskustan läheltä neljä huonetta ja keittiön käsittävän huoneiston, jossa hänen klinikkansa sijaitsi. Huoneiston keittiö toimi toimenpidehuoneena. Potilailleen hän esiintyi melkein valmiina lääkärinä ja hän jopa mainosti vastaanottoaan. Asiakasliikenne oli hyvin vilkasta, kun hän joutui kiinni vuoden 1943 alussa. Öström hoiti ainakin seitsemää potilasta. Kun eräs heistä kuoli

¹⁴¹ Tilastollinen vuosikirja vuosilta 1940–47, taulukko Poliisin tietoon tulleet rikokset ja niiden jakaantuminen syyteeseen pantuihin, muulla tavoin selvitettyihin ja selvittämättömiin rikoksiin

¹⁴² Kaprio-Niemineva 1951. 145–157

¹⁴³ ”Enkelintekijät”. Selostus kirjoituksesta Sotilaan Äänessä nro 121 7.12.1942

raskaudenkeskeytyksen seurauksena, hänet tuomittiin yhdeksäksi vuodeksi kuritushuoneeseen.¹⁴⁴

Eräs sotavuosina ammatillisessa mittakaavassa toiminut sikiönlähdettäjä oli *Amanda*-niminen 57-vuotias ompelija ja työmiehenvaimo Sodankylästä. Hänet tunnettiin myös ”varakättilönä”, Kivi-Mandana. Kesään 1942 mennessä hän toteutti kymmeniä laittomia sikiönlähdetyksiä ja hänen ”klinikallaan” kävivät sekä oman kylän ja lähiseudun naiset että pitkämatkalaisia Kotkasta saakka. Asiakkaisiin kuului ainakin yksi saksalaiselle sotilaille raskaana oleva nainen. Amandan hoidon ”virallinen taksa” oli 500 markkaa, mitä voidaan verrata siihen, että tarjoilijan kuukausipalkka oli 700 markkaa ja liikeapulaisen 1 100. Asiakkaat eivät tosin juuri koskaan suorittaneet täyttä korvausta, vaan korvasivat usein toimenpiteet ruokatarvikkeilla, vaatekappaleilla tai hintapyyntöä huomattavasti pienemmällä rahalla. Amandan sikiönlähdetystoiminta päättyi kuitenkin kesällä 1942, kun hän sai vankilatuomion.¹⁴⁵

Maaseudulla sikiönlähdettäjinä toimi erään muistelman mukaan ”pirttiämme”, jotka auttoivat”.¹⁴⁶ Eurajoen välikäräjillä tuomittiin helmikuussa 1944 naispuolinen hieroja Rauman maalaiskunnan Syväraumasta sikiönlähdettämisestä kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen.¹⁴⁷

Sotavuosinakin laittomien raskaudenkeskeytysten ja lastenmurhien esiintyvyys Lapin ja Oulun lääneissä oli vähäisempää kuin muissa lääneissä. On kuitenkin tietoja useista tapauksista, joissa saksalaisen sotilashenkilön kanssa seurustellut nainen keskeytytti raskautensa tai surmasi lapsensa. Kemissä eräs nainen lähdetti sikiönsä vuonna 1942, kuten myös 21-vuotias maksua vastaan sukupuoliyhteyksiä harrastanut nainen Rovaniemen maalaiskunnassa vuonna 1943. Etelä-Suomesta kotoisin oleva Vappu-niminen 27-vuotias nainen meni kesällä 1941 saksalaisille keittiötöihin Rovaniemen maalaiskunnan Hirvaalla. Tultuaan raskaaksi saksalaiselle miehelle hän jätti vuoden 1942 lopussa työt, mutta ei saanut kunnon asuntoa mistään. Lapsi syntyi joulukuussa. Epätoivossaan nainen tukehdutti lapsen ja kätki ruumiin pajupensaas juureen Kemijoen törmälle. Kun ruumis löytyi keväällä 1943, nainen tuomittiin lapsenmurhasta.¹⁴⁸ Eräät muutkin saksalaiselle sotilaille raskaana olleet pohjoissuomalaiset naiset muistitietojen mukaan surmasivat vastasyntyneen lapsensa.¹⁴⁹

Oulussa toiminut ompelija tuli vuonna 1943 raskaaksi saksalaiselle sotapoliisille. Tämä oli viemässä naista Mikkeliin, jossa oli tuttu SS-lääkäri. Tämä olisi

¹⁴⁴ Fosterfördrivare dömd till 9 års tukthus. En av patienterna avled av behandlingen.

Hufvudstadsbladetin kirjoitus 19.5.1943

¹⁴⁵ Lähteenmäki 1999, 126–129

¹⁴⁶ MV:SO/Vastaus 498. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Museovirasto, Hintikka-Häppölä 2006, 126

¹⁴⁷ Eurajoen välikäräjät. Satakunnan Kansan kirjoitus 23.2.1944

¹⁴⁸ Junila 2000, 275–277

¹⁴⁹ Junila 2008, 37

suorittanut raskaudenkeskeytyksen. Nainen ei kuitenkaan suostunut siihen, vaan karkasi. Saksassa jo naimisissa oleva sotapoliisi ja lastensa isä raivostui naiselle, koska hän olisi halunnut toimenpide tehtävän. Tapahtuman seurauksena hän lähti Sallaan ja yhteys naiseen katkesi. Ompelija synnytti vuonna 1944 hänen lapsensa.¹⁵⁰ Toisessa tapauksessa Kemissä saksalaisen sotasairaalan lääkärin kanssa seurustellut nainen pyysi lääkäriltä raskaudenkeskeytystä. Mies oli naistentautien lääkäri ja kirurgi ja olisi pystynyt itse huolehtimaan asiasta, mutta ei suostunut siihen.¹⁵¹

Norjassa on esitetty arvelu, että raskausajan ja vastasyntyneiden lasten kuolleisuus oli tavanomaista kuolleisuutta huomattavasti suurempaa niiden naisten keskuudessa, jotka miehitysvuosina olivat raskaana saksalaisille sotilaille. Erityisiä tietoja aiheutetuista raskaudenkeskeytyksistä ei kuitenkaan ole. Otaksuman mukaan osa raskaana olevista naisista on kuitenkin paikallisyhteisön ahdistelun seurauksena päätynt raskaudenkeskeytykseen.¹⁵²

Vierailevien sotilaiden jälkeläiset

Jaksossa tarkastellaan eri ulkomaalaisten sotilaiden ryhmien vaikutusta sodanaikaiseen syntyvyyteen. Esityksessä pohditaan tilastoaineiston perusteella ulkomaalaisten vapaaehtoisten, saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien siirtämien lasten tilastollista esiintyvyyttä. Vastaavaa tarkastelua Liittoutuneiden valvontakomission jäsenten osalta ei sen sijaan tehdä, sillä sellainen ei onnistu käytettävissä olevan tilastoaineiston pohjalta.

Ulkomaalaisten vapaaehtoisten lapset

Talvisodan aikana Suomeen saapuneista lähes 12 000 ulkomaalaisesta vapaaehtoisesta ainoastaan etupäässä Ruotsin muutama tuhat vapaaehtoista palveli varsinaisella sotatoimialueella. Muut ehkä noin 9 000 vapaaehtoista sijoitettiin tietyille paikkakunnille selustaan, jossa heillä oli hyvät mahdollisuudet seurustella paikallisten lottien ja muiden naisten kanssa. Seuraavassa taulukossa on tietoja syntyneiden au-lasten lukumäärästä ulkomaalaisten vapaaehtoisten 20 pääasiallisella sijoituspaikkakunnalla:

¹⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto

¹⁵¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 70. Kansallisarkisto

¹⁵² Larsen 1999, 302

Taulukko 6. Au-lasten syntyvyys vuosina 1939–41 paikkakunnilla, joilla oli majoitettuna talvisodan vapaaehtoisia (n)

Paikkakunta	1939	1940	1941
Petsamo	22	31	30
Rovaniemi	73	49	74
Tornio	6	6	5
Kemi	48	48	25
Oulu	53	43	43
Vaasa	51	73	56
Lapua	12	10	16
Laihia	8	5	8
Savonlinna	18	24	23
Jyväskylä	24	34	25
Korpilahti	9	12	21
Joensuu	15	9	7
Varkaus	3	-	-
Lappeenranta	20	26	16
Mikkeli	21	13	20
Lahti	70	76	67
Loviisa	5	6	-
Virolahti	9	10	20
Miehikkälä	4	13	8
Turku	106	121	102
Yhteensä	577	609	566
- Muutos		+ 32	- 43

Taulukosta ilmenee, että verrattuna vuoteen 1939 syntyi vuonna 1940 ainoastaan 32 au-lasta enemmän. Tämä seikka viittaa vahvasti siihen, että ulkomaalaisten sotilaiden lasten lukumäärä jäi vähäiseksi. On tosin mahdollista, että em. sijoituspaikkakuntien naapurikunnissa tai muissa kunnissa on myös syntynyt ulkomaalaisten sotilaiden lapsia, sillä vapaaehtoisten muonitukseen ja huoltoon lienee osallistunut vähintään useita tuhansia lottia, joista epäilemättä valtaosa palveli kotipaikkakunnallaan. Mikään seikka ei kuitenkaan erityisesti viittaa siihen, että ulkomaalaiset vapaaehtoiset olisivat laajalti seurustelleet nimenomaan kaukaa tulleiden lottien tai yleisemmin varsinkin ulkopaikkakuntalaisten naisten kanssa. Päinvastoin lienee kohtuullista otaksua, että jos ulkomaalaisille vapaaehtoisille olisi syntynyt suurehko määrä lapsia, niin tämä olisi heijastunut näkyvällä ja ilmeisellä tavalla sijoituspaikkakuntien elämään. Kun näin ei kuitenkaan ehkä

joitakin yksittäisiä paikkakuntia lukuun ottamatta ollut, voidaan johtopäätöksenä todeta ulkomaalaisten vapaaehtoisten lasten lukumäärän jääneen ehkä alle sadan.

Osa talvisodan aikana Suomeen saapuneista ulkomaalaisista vapaaehtoisista jäi Suomeen vuodeksi tai kahdeksi tai joissakin tapauksissa pidempään. Heidän lukumääränsä oli kuitenkin niin pieni, ettei tilastoaineistoissa ole todettavissa heistä jälkikasvun merkkejä. Vuoteen 1940 verrattuna vähenivät em. sijoituspaikkakuntien au-lasten syntyvyysluvut 43:lla eikä tämäkään seikka viittaa mihinkään merkittävään ulkomaalaisten vapaaehtoisten alullepanemaan syntyvyyteen.

Ulkomaalaiset vapaaehtoiset lienevät jossain määrin seurustelleet myös jo naimisissa olevien suomalaisten naisten kanssa. On mahdollista, että heiltä on jäänyt joitakin avioliitossa syntyneitä lapsia, joskaan tietoja sellaisista ei ole. Ilmiön laajuus lienee kuitenkin ollut vähäistä.

Saksalaisten sotilaiden lapset

Saksalaisten sotilaiden läpikulkuliikenne Suomessa alkoi syyskuussa 1940 ja alkukesällä 1941 Suomen alueelle saapui kokonainen Saksan armeija, jossa parhaimmillaan palveli runsaat 200 000 miestä. Valtaosa näistä palveli Petsamon, Sallan ja Kiestingin itäpuolen rintamalla, mutta huomattava osa oli myös jatkuvasti sijoitettuna huolto- ja kuljetustehtäviin selustaan etupäässä Lapin ja Oulun lääneissä. Tästä syystä on mielekästä tarkastella au-lasten sodanaikaista syntyvyyttä erityisesti näissä kahdessa läänissä. Seuraava taulukko välittää tietoja tästä:

Taulukko 7. Au-lasten vuosittaiset lukumäärät Lapin ja Oulun lääneissä vuosina 1939–45

	Vuosi						
Lääni	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Lappi	394	330	368	309	379	412	387
Oulu	538	496	448	380	501	576	644
Yhteensä	932	826	856	689	880	988	1 031
- Muutos		- 106	+ 30	- 167	+ 191	+ 108	+ 43

Koska alkukesällä 1941 saapui runsaasti saksalaisia sotilaita Pohjois-Suomeen, voitaisiin odottaa au-lasten syntyvyyden suurta kasvua, jos he olisivat laajalti siittäneet lapsia. Taulukon tietojen perusteella tällaista ei kuitenkaan ole todettavissa. Vuonna 1942 au-lasten syntyvyys Lapin ja Oulun lääneissä väheni 19,5 %:lla, mutta kasvoi tosin vuonna 1943 noin 27,7 %:lla, vuonna 1944 noin 12,3

%:lla ja vuonna 1945 noin 4,3 %:lla. Syntyneiden au-lasten lukumäärä jäi kuitenkin melko pieneksi ja vastasi sotaa edeltäneiden vuosien lukuja. Vuosien 1942–45 luvuissa on epäilemättä saksalaisten sotilaiden lapsia, mutta taulukon tietojen perusteella voitaneen arvella niiden suuruusluokan yhteensä olevan ehkä ainoastaan muutamia satoja. Vuosina 1942–45 Lapin ja Oulun lääneissä syntyi tosin 3 588 au-lasta, mutta valtaosa näistä on selvästikin suomalaisten miesten eikä saksalaisten sotilaiden tai muiden ulkomaalaisten miesten siittämiä. Tosin ei kertoman mukaan olisi ollut harvinaista, että isättömille lapsille etsittiin saksalaisten majoituspaikoista isiä, jotka tunnettiin saksalaisista ralleista otetuilla nimillä kuten ”Siigheil” (Sieg Heil) ja ”Faanehooch (po. Die Fahne hoch). Eräälle kirkkoherralle tuotiin tarinan mukaan kastettavaksi vastasyntynyt lapsi, jonka nimeksi tahdottiin ”Ihliipetih” (po. Ich liebe Dich).¹⁵³

Toinen tapa tarkastella saksalaisten sotilaiden vaikutusta Pohjois-Suomen syntyvyyteen sotavuosina on todeta syntyneiden au-lasten lukumäärä niillä rintamalinjojen selustan paikkakunnilla, joihin oli sijoitettuina erityisen paljon saksalaista sotaväkeä. Tällainen tarkastelu tehdään seuraavassa taulukossa:

Taulukko 8. Au-lapset Lapin ja Oulun läänien kunnissa, joihin oli sijoitettuna erityisen paljon saksalaista sotaväkeä 1941–44

Lapin lääni							
Kunta	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Petsamo	22	31	30	27	35	43	34
Inari	7	16	11	5	11	13	14
Sodankylä	12	12	14	4	24	24	17
Rovaniemi	73	49	74	64	96	112	54
Kemijärvi	40	19	35	30	26	27	27
Kemi	48	48	25	25	41	37	47
Kemin mlk	9	6	5	7	10	6	10
Tornio	6	6	5	4	5	12	22
Alatornio	16	11	17	14	23	16	23
Salla	36	36	26	22	18	27	23
Yhteensä	269	234	242	202	289	317	271
- Muutos		-35	+ 8	- 40	+ 87	+ 28	- 46

¹⁵³ Jermo 1974, 305

Oulun lääni							
Kunta	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Oulu	53	43	43	45	95	122	119
Kajaani	4	9	15	11	20	14	15
Kajaanin mlk	7	7	10	5	12	7	12
Suomussalmi	17	20	6	12	23	33	22
Hyrnsalmi	2	4	7	3	3	6	9
Taivalkoski	3	7	6	4	9	10	10
Kuusamo	28	28	28	9	10	28	31
Yhteensä	135	118	115	89	172	220	218
- Muutos		- 17	- 3	- 26	+ 83	+ 48	- 2
Läänit yht.	404	352	357	291	461	537	489
- Muutos		- 52	+ 5	- 14	+ 170	+ 76	- 48

Taulukon tiedoista ilmenee, että saksalaisen sotaväen merkittävimmillä sijoituspaikkakunnilla esiintyi ainoastaan syntyneiden au-lasten vähäistä kasvua vuosina 1942–44, kun sen sijaan lukumäärä väheni vuonna 1945. Koska yleinen syntyvyys koheni vuosina 1943–45, ei tilastojen perusteella ole eroteltavissa erityisesti saksalaisten sotilaiden alullepanemaa lisäsyntyvyyttä, mutta vaikutelmaksi jää, ettei tämä ole voinut ollut kovin laajaa. Tiettyjen keskeisten paikkakuntien osalta voidaan kuitenkin arvella saksalaisten sotilaiden vaikutuksen olleen hyvin merkittävä. Lapin läänissä tällainen paikka oli Rovaniemen kauppala ja maalaiskunta, sillä vuosina 1943–45 siellä syntyi 264 au-lasta, kun kolmen edellisen vuoden luku oli 187. Vastaavat luvut Torniossa ja Ylitorniossa olivat 57–101, Kemissä ja Kemin maalaiskunnassa 116–151 ja Sodankylässä 30–65. Jatkosodanaikaisia saksalalais-suomalaisia seurustelusuhteita Kemissä tutkinut *Jukka Jestilä* on puolestaan todennut, että laajahkosta seurustelusta huolimatta oli saksalaisten sotilashenkilöiden vaikutus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuuteen suhteellisen pieni.¹⁵⁴

Oulun läänissä näkynevät saksalaisten sotilaiden väestötilastoihin jättämät jälkikasvun jäljet selvimmin Oulun kaupungissa, sillä vuosina 1940–42 syntyi kaupungissa 131 au-lasta ja vuosina 1943–45 peräti 236. Kajaanissa ja Kajaanin maalaiskunnassa vastaavat luvut ovat 57 ja 80 sekä Hyrnsalmen-Kuusamon kapearaitaisen ratatyömaan varsikunnissa (Suomussalmi, Hyrnsalmi, Taivalkoski, Kuusamo) 135 ja 194.

Sodankylässä syntyi vuosina 1942–45 jopa 117 % enemmän au-lapsia kuin vuosina 1940–42. Oulun kaupungissa au-lasten vastaava syntyvyys kasvoi 80 %:lla ja

¹⁵⁴ Jestilä 1987, 36

osuus oli Kemissä ja Kemlin maalaiskunnassa 77 %, Hyrynsalmen-Kuusamon kenttäradan likeisissä kunnissa 44 %, Rovaniemen kauppalassa ja maalaiskunnassa 41 %, Kajaanissa ja Kajaanin maalaiskunnassa 40 % sekä Kemissä ja Kemlin maalaiskunnassa 30 %. Vaikka sotavuosina täten oli koko joukko saksalaisen sotaväen merkittäviä sijoituskuntia, joissa syntyneiden au-lasten lukumäärä kasvoi huomattavan suureksi, jäivät taulukon lukumäärätiedot kuitenkin kokonaisuutena alle 300:n ja näistäkin ainoastaan osa on saksalaisten sotilaiden siittämiä lapsia.

Saksalaisilla oli sotavuosina myös pienempiä tai suurempia varuskuntia eräissä Suomen- ja Pohjanlahden satamakaupungeissa, joiden kautta Saksan merkittävä kuljetusliikenne kulki. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan au-lasten syntyvyyttä näissä satamakaupungeissa Helsinkiä sekä jo käsiteltyjä Tornion, Kemlin ja Oulun kaupunkeja lukuun ottamatta.¹⁵⁵

Taulukko 9. Au-lapset Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikkokaupungeissa vuosina 1939–45

Kaupunki	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Uuras-Viipuri	104	149	65	78	74	100	80
Hamina	3	2	6	5	2	5	6
Kotka	19	0	23	16	18	25	33
Valkka-Loviisa	5	6	-	8	3	7	7
Hanko	7	7	2	6	7	7	12
Turku	106	121	102	93	103	111	164
Pori	39	46	36	47	75	78	81
Rauma	15	11	12	14	8	21	24
Vaasa	51	73	56	29	47	54	46
Pietarsaari	6	7	6	2	7	7	6
Kokkola	9	13	14	20	16	28	20
Raahe	3	5	1	7	5	1	5
Yhteensä	367	470	323	325	365	444	484
- Muutos		+ 103	- 147	+ 2	+ 40	+ 79	+ 40

Saksalaisten läpikulkuliikenne alkoi syyskuussa 1940 ja jatkui vilkkaana syyskuuhun 1944. Taulukon perusteella au-lasten syntyvyys Suomen- ja Pohjanlahden rannikkokaupungeissa ei lisääntynyt kovin merkittäväällä tavalla, joskin selvää kasvua esiintyi. Kun vuosina 1940–42 em. satamakaupungeissa

¹⁵⁵ Luettelot Suomen eri satamissa käyneistä saksalaisten käytössä olleista aluksista vuosina 1941–44. Merivoimien esikunta. Merenkulkuosasto. T-17379/2357, Kansallisarkisto

syntyi 1 118 au-lasta, oli vastaava luku vuosien 1943–45 osalta 1 293 eli 175 enemmän (+ 15,6 %). Näissäkin tapauksissa lukumäärät jäivät kuitenkin jokseenkin vähäisiksi.

Helsingin kaupunki on jätetty pois tarkastelusta syystä, että syntyneiden lasten lukumäärä oli sotavuosinakin suurehko eikä olettamuksen mukaan ole mahdollista erottaa erityisesti saksalaisten sotilaiden siittämiä lapsia muista au-lapsista. Tosin vuosittaiset luvut Helsingissäkin vaihtelivat. Siellä syntyi vuosina 1940–42 yhteensä 1 411 au-lastaa vastaavan luvun ollen vuosina 1943–45 1 486. Mitään kovin merkittävää lisäystä ei täten esiintynyt.

Valtaosa suomalaisten naisten kanssa seurustelleista saksalaisista sotilaista tapaili vapaita neitejä, muita naimattomia naisia tai sotaleskiä. Sitä, missä määrin heidän seurustelunsa kohdistui jo avioliitossa suomalaisen miehen kanssa oleviin naisiin, ei ole pääteltävissä väestötilastojen perusteella. Tällaista seurustelua esiintyi, mutta oletettavasti saksalaisten näiden rouvien kanssa siittämien lasten lukumäärä ei liene kovin suuri, ehkä kokonaisuudessaan pikemmin muutamia kymmeniä kuin satoja.

Sosiaaliministeriön virkailija *Aune Mäkinen-Ollinen* totesi toukokuussa 1943, että Suomen sosiaalitahoilla oli ainoastaan hajatietoja aviottomista lapsista saksalaisten sotilaiden oleskeluseuduilla. Petsamon aluelääkäri tiesi yhdeksän tapausta, Rovaniemellä tiedossa oli niin ikään yhdeksän tapausta. Oulun lastenvalvoja tunsi kaksi varmaa tapausta ja epäili neljässä tapauksessa saksalaisia sotilaita makaajiksi. Kemissä tunnettiin kaksi tapausta eli viranomaisille oli kulkenut tietoja yhteensä 26:sta saksalaisten sotilaiden siittämästä lapsesta, joista kuitenkin kaksi oli kuollut. Mäkinen-Ollinen kertoi tosin, että ”lastenvalvojain ilmoituksen mukaan saattaa näitä tapauksia kuitenkin olla huomattavasti enemmän, mutta niitä salataan, koska osa äitejä on ns. hyvien perheitten tyttäriä, jotka tulevat toimeen elatusapua hakematta, osa niin hyvätuloisia naisia, että he eivät tarvitse eivätkä halua yhteiskunnan apua omien ansioittensa suuruuden johdosta”.¹⁵⁶ Vuoteen 1945 mennessä sosiaaliministeriön tietoon tuli yhteensä 188 saksalaisten sotilaiden siittämää lasta. Näistä 25,5 % oli Lapin läänissä, 16,5 % Oulun läänissä, niin ikään 16,5 % Uudenmaan läänissä 12,2 % Turun ja Porin läänissä, 5,9 % Vaasan läänissä, 3,7 % Hämeen läänissä ja 2,7 % Viipurin läänissä. Lisäksi tieto asuinpaikasta puuttui 31 tapauksessa.¹⁵⁷

Loppupäätelmänä voidaan täten todeta saksalaisten sotilaiden siittämän jälkikasvun näkyvän erityisesti Pohjois-Suomen sekä Suomen- ja Pohjanlahden paikkakuntaakohtaisissa väestötilastoissa. Näiden lasten lukumäärä näyttää kuitenkin olevan aikaisemmin arvioitua huomattavasti vähäisempää, sillä tilastotiedot viittaavat koko maan osalta ainoastaan muutama satoihin. Samaan arvioon saksalaislasten (tyskebarn) suuruusluokasta päätyivät myös Suomen viranomaiset loppuvuotena 1945. Tämän mukaan viranomaisten tiedossa Suomessa

¹⁵⁶ Mäkinen-Ollinen 1943, 3

¹⁵⁷ Saksalaisten sotilashenkilöiden Suomessa avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset 1942–1945. Lastensuojelutoimiston arkisto Hb:2, Sosiaaliministeriö, Kansallisarkisto

oli ”ainoastaan muutamia satoja puolisaksalaisia lapsia”.¹⁵⁸ Tutkijoiden ja tietokirjailijoiden muiden arvioiden mukaan saksalaisten sotilaiden lasten lukumäärä olisi 500–1000 tai joissakin tapauksissa useita tuhansiakin.¹⁵⁹

Myös Kreikka oli toisen maailmansodan aikana maa, jossa saksalaisten sotilaiden lasten lukumäärä jäi pieneksi. Arvion mukaan siellä syntyi ainoastaan noin satakunta lasta. Pääsyyinä saksalaisten sotilaiden lasten vähäiseen lukumäärään on arveltu olleen raskaudenkeskeytysten helppo saatavuus.¹⁶⁰ Osasyynä saattaa myös olla, että Saksan miehityshallinto kattoi aluksi ainoastaan noin neljännesosan Kreikan alueesta. Kreikkaan hyökkäsi huhtikuussa 1941 170 000–180 000 saksalaista sotilasta, mutta valtaosaan maasta sijoitettiin italialaisia sotilaita, kun taas koillisalueilla oli bulgarialaisia miehittäjiä. Syyskuussa 1943 saksalaiset joukot ottivat haltuunsa myös Italian miehittämät alueet. Vuonna 1944 saksalaiset aloittivat Kreikan alueen evakuoimisen.

Neuvostosotavankien lapset

Sotavuosina 1941–44 lienee vuosittain ollut enimmillään noin 15 000 neuvostosotavankia sijoitettuna kesäpuoliskolla maataloustöihin maaseudun tiloille. Maataloustöissä oli syksyllä 1941 noin 10 300 sotavankia, syksyllä 1942 noin 11 000 ja loppukesällä 1943 noin 14 700. Kesän 1944 vastaava luku ei ole tiedossa. Sotavankileirien alaisia työpisteitä oli lisäksi loppuvuotena 1942 noin 3 350.¹⁶¹

Aiheesta ei ole kattavaa tutkimusta eikä myöskään kattavia tietoja eri alueille sijoitetuista sotavangeista. Maataloustöihin sijoitetut sotavangit seurustelivat jossain määrin ja lähes poikkeuksetta piilossa kyläläisiltä ja suppeimman perhepiirin ulkopuolisilta talojen tyttärien, piikojen, leskien ja muun naispuolisen aputyövoiman kanssa, mutta myös jo naimisissa olevien emäntien kanssa. Mikäli naimisissa oleva emäntä synnytti lapsen sotavangille, lapsi rekisteröitiin aviolapsena. Näiden seurustelusuhteiden ja neuvostosotavankien aviolapsina rekisteröityjen lasten lukumäärää ei ole mahdollista arvioida. Voidaan vain todeta, että tällaisiakin tapauksia esiintyi ja näin ollen em. au-lapsia koskevat tilastotiedot eivät kuvaa kokonaistilannetta.

Eräs tutkimukselle käyttökelpoinen aineisto on kuitenkin luettelot pääosiltaan Vaasan läänin maaseudulle yksityisille työnantajille työhön sijoitetuista vangeista. Kunnista muutamat kuuluivat Oulun lääniin. Oletettavasti nimiluettelot kattavat Vaasan silloisen työvoimapiirin joko kokonaan tai osittain. Luetteloiden mukaan

¹⁵⁸ Bara några 100 tyskebarn här. Deras mödrar får sköta sig själva och barnen. Nya Pressenin kirjoitus 12.11.1945, Borgerud 2005, 124

¹⁵⁹ Junila 2000, 268–270, Toivanen 2001, 21, Drolshagen 2005, 229–235, Jokisipilä 2005, 38, Junila 2006, 244, 253–254, Wendisch 2006, 15–17, 19, Junila 2008, 38

¹⁶⁰ Muth 2008, 14–15, 81

¹⁶¹ Mikkola 1976, 167, 169–170, 172

sijoitettiin jatkosodan vuosina neuvostosotavankeja yhteensä 63 kuntaan, joista 59 sijaitsi Vaasan läänissä. Yhteensä 15 kunnassa oli sotavankien lukumäärä alle kymmenen ja 16 kunnassa 10–12. Muussa 32 kunnassa sotavankien lukumäärä oli 20–150. Alueella oli lisäksi 12 rajakuntaa sekä kuusi rajakaupunkia, joihin sotavankeja ei sijoitettu maataloustöihin. Eritelty luettelo em. kunnista ja kaupungeista on liitteessä 3.

Tietoja syntyvyydestä em. paikkakunnilla sijoitettujen neuvostosotavankien lukumäärän mukaan esitetään seuraavassa taulukossa:¹⁶²

Taulukko 10. Au-lasten syntyvyys neuvostosotavankien sijoituspaikkakunnilla Vaasan ja Oulun lääneissä vuosina 1939–45 (n)

Sijoitettujen lukumäärä	Au-lapsia		Muutos
	1939–42	1943–45	
Kunnat, joissa alle kymmenen sotavankia	69	93	+ 24
Kunnat, joissa 10–20 sotavankia	165	178	+ 13
Kunnat, joissa yli 20 sotavankia	712	848	+ 136
Yhteensä	946	1 119	+ 173
Rajana olevat kunnat Vaasan läänissä, joissa ei ollut sotavankeja	83	79	- 4

Syntyneiden au-lasten lukumäärät kuvaavat ensi sijassa ko. kuntien väestöpohjaa eivätkä niinkään neuvostosotavankien jälkikasvua. Eri kuntiin sijoitettiin sotavankityövoimaa todetun tarpeen mukaan ja tästä syystä sotavankeja sijoitettiin enemmän kuntiin, joissa harjoitettiin laajalti maataloutta kuin kuntiin, joissa maatalouden merkitys oli vähäisempää. Taulukosta ilmenee, että em. kunnissa au-lasten lukumäärä vuosina 1943–45 kasvoi 173 lapsella verrattuna kolmeen edeltävään vuoteen 1940–42. Tämä lisäys vastaa tosin 18,3 %:a, mutta tilastoaineiston perusteella ei ole suoranaisesti pääteltävissä, missä määrin au-lasten joukossa on neuvostosotavankien lapsia. Huomionarvoinen seikka on, että ko. alueen rajakunnissa, joihin ei sijoitettu sotavankeja, au-lasten lukumäärä laski 4,8 %:lla. Tämä seikka viittaa siihen, että au-lasten kasvu sotavankien sijoituskunnissa osittain johtuisi sotavankien siittämistä lapsista.

¹⁶² Luettelot yksityisten työnantajien työhön sijoitetuista vangeista. Erityiset luettelot Bh 1. Suomen Punaisen Ristin sotavankitoimisto, Kansallisarkisto

Seuraavaksi tarkastellaan au-lasten lukumäärällistä esiintyvyyttä eri kunta- ja aluetyypeissä. Taulukosta ilmenee au-lasten keskimääräinen lukumäärä samoina ajankohtina kuin edellisessä taulukossa:

Taulukko 11. Syntyneiden au-lasten esiintyvyys jaksoina 1940–42 ja 1943–45 kunta- ja aluetyypin mukaan (n)

Kunta- tai aluetyyppi	Au-lapsia		
	1940–42	1943–45	Erotus
Kunnat, joissa alle kymmenen sotavankia	4,6	6,2	+ 1,6
Kunnat, joissa 10–20 sotavankia	10,3	11,1	+ 0,8
Kunnat, joissa enemmän kuin 20 sotavankia	22,3	26,5	+ 4,2
Vaasan läänin maalaiskunnat, joissa ei sotavankeja	6,9	6,6	- 0,3
Vaasan läänin maaseutu kokonaisuudessaan	22,2	24,1	+ 1,9
Vaasan läänin ko. alueen rajakaupungit	40,5	42,2	+ 1,7
Koko maan maaseutu	20,6	22,1	+ 1,5
Maan kaikki kaupungit	104,9	125,0	+20,1

Taulukon tietojen perusteella au-lasten lukumäärä nousi selvästi eniten kunnissa, joihin sijoitettiin suhteellisen suuria sotavankieria. Lisäksi au-lasten lukumäärä kasvoi myös niissä kunnissa, joissa oli pienehköjä sotavankieria, joskin huomattavasti vähemmän. Tilastoaineiston perusteella ei voida kuitenkaan päätellä, että au-lasten ja sotavankierien lukumäärien välillä olisi esiintynyt jonkinlainen suoranainen syy-yhteys, sillä 10–20 sotavangin sijoitus kuntien au-lasten lukumäärän kasvu on ainoastaan puolet alle kymmenen sotavangin sijoitus kuntien vastaavista luvuista. Silti loppuvaikutelmaksi jää, että suurehkojen sotavankierien sijoittaminen merkittävimpiin maatalouskuntiin on työvoima- ja sotilasviranomaisten tahattomana seurauksena aiheuttanut ko. kunnissa syntyneiden au-lasten tiettyä kasvua. Ilman sotavankityövoimaa olisi täten etenkin merkittävimpien maatalouskuntien syntyneiden au-lasten lukumäärä todennäköisesti jäänyt jonkin verran pienemmäksi.

Sekä Vaasan läänin ko. alueen kaupungeissa ja maaseudulla kokonaisuutena syntyneiden au-lasten lukumäärä kasvoi jaksolla 1942–45 lukuun ottamatta kuntia, joihin sotavankeja ei sijoitettu. Tämä kasvu lienee kuitenkin pääosaltaan ollut osa koko maata koskevaa ja suomalaisten miesten aiheuttamaa au-lasten syntyvyyden kasvua. Jaksolla 1943–45 syntyi elävänä ja kuolleena 1 640 au-lastaa enemmän kuin jaksolla 1940–42. Kasvu oli täten 10,3 %, mutta myös aviolaisten syntyvyys kasvoi

samalla jopa 16,1 %:lla. Myös syntyneiden au-lasten suhteellinen osuus hiipui jonkin verran, sillä jaksolla 1940–42 se vastasi 7,3 %, mutta jaksolla 1943–45 enää 6,9 %.

Tarkasteltaessa au-lasten sodanaikaista syntyvyyttä on lisäksi todettava, että au-lasten esiintyvyys kasvoi selvästi enemmän kaupungeissa kuin maaseudulla. Kaupungeissa syntyi jaksona 1943–45 keskimäärin 20,1 au-lastta enemmän kuin jaksona 1940–42, kun vastaava lisäys maaseudun osalta oli ainoastaan 1,5. Au-lasten lukumäärän lisäys oli siten kaupunkiympäristöön liittyvä ilmiö. Lukumääräisesti em. lisäykset eivät valtakunnallisesti tarkasteltuna olleet kovin suuria, sillä kaupungeissa syntyi jaksona 1943–45 yhteensä 764 au-lastta enemmän kuin jaksona 1940–42. Vastaava luku koko maaseudun osalta oli 876. Sama ilmiö ilmenee myös väestötilastojen asukasmäärissä. Jaksona 1943–45 asui 23,7 % väestöstä kaupungeissa eli 0,9 % enemmän kuin jaksona 1940–42. Au-lapsista syntyi samalla 27,2 % kaupungeissa eli 2,0 % enemmän kuin edellisenä jaksona. Koska kaupungeissa ei pidetty suuria määriä neuvostosotavankeja, niissä syntyneiden au-lasten lisäys ei ole yhteydessä sotavankeihin.

On oletettavaa, että maataloilla olleet neuvostosotavangit seurustelivat tilojen emäntien ja aviorouvien kanssa suhteellisesti enemmän kuin ulkomaalaiset vapaaehtoiset ja saksalaiset sotilaat. Syynä tähän oli vankien sekä maatalojen emäntien sosiaalinen asema. Sotavankien liikkuminen oli tietyistä vapauksista huolimatta melko rajoitettua ja mahdollisuuksia tapailla naisia oman sijoitusmaatilan ulkopuolella ei ollut kovin paljon. Seurauksena tästä mahdollisen seurustelun kohderyhmä oli suppea. Emännillä ja maatalojen muillakin naisilla oli puolestaan hyvät mahdollisuudet ylläpitää salasuhteita sotavankeihin tilojen tavanomaisen maatalouden tuotantotoiminnan ja kotiaskareiden puitteissa. Varsinkin tilan toimintojen ylintä järjestelyvaltaa usein käytännössä käyttävät emännät ovat halutessaan pystyneet ylläpitämään seurustelusuhteita tilan sotavankeihin piilossa ulkopuolisilta. Piiloseurustelu on kuitenkin onnistunut tilan muiltakin naisilta, toisinaan todennäköisesti emäntien taustatuella.

Vaasan lääniä koskevien lukujen perusteella näyttäisi siltä, että joka toisessa maaseutukunnassa olisi keskimäärin voinut syntyä neuvostosotavangin au-lapsi eli ko. alueella olisi kolmen vuoden aikana syntynyt yhteensä noin 30 lasta. Koska alueella lienee ollut noin 3 000 neuvostosotavankia, tarkoittaa tämä sitä, että suurin piirtein joka sadas maataloustöihin sijoitettu sotavanki olisi siittänyt au-lapsen. Jos oletetaan, että suhdeluku yleisemminkin oli tätä luokkaa, olisi koko maassa mahdollisesti syntynyt noin 150 sotavangin au-lastta. Lisäksi neuvostosotavangit lienee jossain määrin siittäneet lapsia myös naimisissa olevien emäntien kanssa, joskin nämä rekisteröitiin avioliitossa syntyneinä.

Valvontakomission jäsenten lapset

Liittoutuneiden valvontakomissiossa (LVK) palveli vuosina 1944–47 yhteensä yli 600 neuvostoupseeria ja -virkailijaa. Pääosa LVK:n henkilöstöstä toimi Helsingissä, mutta osastoja oli myös usean läänin pääkaupungissa, eräissä muissa suuremmissa kaupungeissa ja strategisesti tärkeissä rannikkokaupungeissa. Näitä osastoja oli enimmillään 16, mutta osastoissa oli ainoastaan muutamia upseereja ja virkailijoita. Näin ollen ei ole odotettavissa, että LVK:n jäsenten läsnäolo mitenkään erottuisi em. kaupunkien syntyvyysluvussa. Myöskään ei ole odotettavissa, että ilmiö erottuisi Helsinkiä koskevissa syntymätilastoissa, vaikka valtaosa LVK:n jäsenistä oleskeli erityisesti siellä.

Voidaan täten todeta, että olisi turhaa edes yrittää selvittää jälkiä LVK:n henkilökunnan jalkikasvua väestötilastoista vuosilta 1945–48.

Ulkomaalaisten sotilaiden hyvä valmius käyttää kondomeja

Suomeen lienee 1800-luvun lopusta lähtien tuotu pienehköjä eriä teollisesti valmistettuja kondomeja asiaan perehtyneiden keskiluokkalaisten käyttöön ja 1900-luvun ensi vuosikymmeninä arvattavasti suuremmatkin tukut laajemmille käyttäjäpiireille. Pilalehti Kurikassa oli vuonna 1909 maininta kondomeista ja ns. Stadin slangissa esiintyivät 1910–30-luvuilla ilmaiset ”kordonki”, ”kortonki”, ”gordongi”, ”kordari” ja ”sgordari”, jotka osoittavat varmuusesineen olleen tunnettuna Etelä-Suomen kaupunkien kansanomaisissakin piireissä.¹⁶³ Sotilaat saattoivat puhua ”kortonkimiehestä”, kun tarkoitettiin lääkintämiestä. Ilmaisuihin ”kortonkisaappaat” tarkoitti taas jalkineita, joiden varret oli alaosastaan rypytytty.¹⁶⁴ Kokonaisuutena em. ilmaiset osoittavat, että niiden kielellisenä esikuvana Suomessa on toiminut ruotsin ”kordong” -sana. Sen sijaan lyhytmuoto ”kortsu” syntyi vasta 1950-luvulla.

Kondomien kotimainen valmistus Suomessa alkoi vasta vuonna 1937, kun Suomen Gummitehdas tuotti varmuusesineitä raaka-aineenaan juokseva kumimaito. Sodan alkaessa valmistus kuitenkin loppui.¹⁶⁵ Syynä lienee ollut kumin puute, sillä kumi tarvittiin muita sodankäynnin kannalta tärkeämpiä tuotantotarpeita varten kuten renkaisiin, hihnoin, tiivisteisiin yms. Suomessakin oli täten ennen sotaa ja sodan alkaessa kondomeja vielä saatavina, joskin yleensä hillitysti postimyynnin kautta, asutuskeskusten apteekkeista, kaupunkien kevät- ja syysmarkkinoilta, eräistä urheiluliikkeistä ja eräiden hotellien ja ravintoloiden portieereilta ja vahtimestareilta ym. palvelupaikoilta.

Tiettävästi ei ole tutkimuksia tai muitakaan katsauksia siitä, miten yleistä kondomien käyttö oli sotavuosina. Eräs sodanjälkeisinä vuosina koottu aineisto

¹⁶³ Paunonen 2005, 483

¹⁶⁴ Hämäläinen 1963, 87

¹⁶⁵ Kumi 1998, 103, 108–109, Ritamies 2006, 101–104

antaneekin joitakin viitteitä tilanteesta. Suomen Väestöliiton vuonna 1947 perustetulle avioliittoneuvolalle saapui vuosina 1948–49 noin 300 kirjettä, joista noin 260 perheellisiltä naisilta ja loput perheellisiltä miehiltä. Kirjoittajien lasten keskimääräinen lukumäärä oli kolmesta neljään. Kirjoittajista noin 40 kertoi noudattamistaan ehkäisymenetelmistä. Näiden vastausten perusteella vajaa kolmasosa oli käyttänyt erilaisia tapoja, kuten huuhteluja, kemiallisia aineita ja kondomeja. Vajaa viidesosa oli vältellyt yhdyntää ovulaation aikoihin yleisimmän ehkäisymenetelmän ollessa ”varovaisuus”.¹⁶⁶ Voitaneen olettaa tämän tarkoittaneen useita asioita, kuten ehdotonta pidättäytymistä, yhdyntään ryhtymistä ainoastaan ns. varmoina päivinä, yhdynnän keskeyttämistä (coitus interruptus) ja laukeamisesta pidättäytymistä yhdyttäessä (coitus reservatur).¹⁶⁷ Ilmaisu ”varovaisuus” kattaneekin myös kemialliset ruiskut, huuhtelut ja kondomit, sillä ajan tavan mukaan ko. perheenäidit ovat todennäköisesti arastelleet tällaisten välineiden mainitsemista kirjeissään. Eräs maaseudun nainen kertoo kokemuksistaan: ”Mies kävi lomalla, toinen lapsi syntyi 1943. Ei se mukavalta tuntunut, mutta eihän silloin ollut mitään ehkäisyvälineitä ainakaan köyhillä ihmisillä”.¹⁶⁸

Näistä syistä voitaneen olettaa ehkä vain puolen kirjoittajista tunteneen tehokkaat ehkäisyvälineet ja omanneen myös henkilökohtaisia kokemuksia niiden käytöstä. Aineistoa tutkineen *Leena Valvanteen* havainnon mukaan tietämättömyys ehkäisyvälineiden olemassaolosta vaikutti kuitenkin olevan sangen suurta. Ilmaiset, kuten ”olemme tässä asiassa säkissä kasvatettuja”, toistuivat usein. Huomionarvoista on, että useat pyysivät tietoja ovulaatiokierron ajankohdan laskemisesta ja että kondomit mainittiin vasta muiden ehkäisymenetelmien jälkeen. Kansainvälisissä selvityksissä on todettu ns. varmojen päivien menetelmän tyyppillisen epäonnistumisasteen olevan noin neljäsosa yhdynnöistä.¹⁶⁹

Väestöliiton avioliittoneuvolan kirjeaineisto viittaa kokonaisuudessaan siihen, että kondomien tuntemus naisten keskuudessa oli sotavuosinakin rajoittunutta ja että ainoastaan suhteellisen suppealla ryhmällä heistä oli omia kokemuksia niiden käytöstä. Sen sijaan on oletettavaa, että sekä ulkomaalaiset vapaaehtoiset että saksalaiset sotilaat tunsivat puolestaan hyvin kondomit ja että heillä yleensä oli myös hyvä valmius käyttää niitä seurustelussaan suomalaisten naisten kanssa.

Myös sukupuolitautilapausten sotavuosina voimakkaasti lisääntynyttä lukumäärää voidaan pitää osoituksena siitä, että kondomien käyttö ei ollut kovin laajaa.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Valvanne 1946, 138

¹⁶⁷ Fertility control: Overview 2001, 5529

¹⁶⁸ MV:SO/Vastaus 498. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Museovirasto, Hintikka-Häppölä 2006, 126

¹⁶⁹ Fertility control: Overview 2001, 5529

¹⁷⁰ Kriget har medfört stark stegring av könssjukdomarna. Syfilisfallens antal har ökat starkt.

Hufvudstadsbladetin kirjoitus 11.12.1943, 6.000 nya syfilisfall i fjol mot 1.000 år 1940.

Hufvudstadsbladetin kirjoitus 30.11.1944, Läkarna är tacksamma för Lex veneris. Könssjukdomarna gå nu avsevärt tillbaka. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 18.12.1944, 400 syfilisfall under januari.

Könssjukdomarna ha antagit epidemisk karaktär särskilt i Helsingfors. Nya Pressenin kirjoitus 1.3.1945

Dermatologi *Mary Edgren-Gyllingin* arvelun mukaan sukupuolitauditapausten lukumäärän kasvu liittyi erityisesti siihen, että ennen sotia sukupuolitauteja esiintyi Karjalassa enemmän kuin muualla maassa, ja kun sukupuolitartuntoja saaneet maaseudun sotilaat palasivat kotiin, tartuttivat he vaimojaan ja tyttöystäviään. Koska maaseudun naiset hakeutuivat lääkärinhoitoon vähemmässä määrin kuin kaupunkilaisnaiset, oli sukupuolitautilien torjunta maaseudulla terveydenhoitoviranomaisille hankalaa. Kun sukupuolitauteja vielä rauhan vuosina esiintyi melkein pelkäästään alemmissa sosiaaliryhmissä, levisivät ne nyt kaikkiin yhteiskunnallisiin kerroksiin.¹⁷¹ Yhä nuoremmat henkilöt saivat tauteja, ja tartunnoilla oli yhteys perheiden sodanaikaisiin hajoamisiin, alkoholin lisääntyneeseen väärinkäyttöön, ahtaaseen asumiseen ja puutteelliseen puhtauteen.¹⁷²

Ulkomaalaiset vapaaehtoiset. Merkittävä syy siihen, että ulkomaalaisten vapaaehtoisten siittämien lasten lukumäärä jäi vähäiseksi, lienee kondomien käyttö. Vaikka asiasta ei ole käytettävissä erityisiä tietoja, voitaneen otaksua ulkomaalaisten vapaaehtoisten melko laajalti käyttäneen ehkäisyvälineitä seurustelussaan suomalaisten naisten kanssa. Suurin osa vapaaehtoisista saapui maista, joissa seurustelu naisten kanssa oli vapautuneempaa kuin Suomessa. Niinpä maissa kuten Ruotsissa, Tanskassa, Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa sekä yleensä Euroopan mannermailla, kondomien saatavuus oli melko yleistä. Yhdysvalloissa oli 1930-luvulla aloitettu ohutseinäisten ja synteettisten kondomien massatuotanto isopreni-kumista. Nämä kondomit levisivät moneen maahan kaupallisena tuotteena.¹⁷³

Ruotsissa säädettiin vuonna 1910 ns. ehkäisyvälinelaki (*preventivmedelslagen*). Tämä laki kielsi sekä kondomien myyntiä edistävän mainonnan että niistä tiedottamisen valistustarkoituksessa. Myynti huomaamattomissa muodoissa oli kuitenkin sallittua. Ehkäisyvälinelaki kumottiin vuonna 1938, jonka jälkeen sekä mainonta että valistus oli sallittua. Kaupungeissa kondomeja oli saatavana sairaanhoitotarvikekaupoissa, tupakkakaupoissa ja parranajoliikkeissä ja maaseudulla kulkukauppiailta. Lisäksi oli tarkemmin erittelemättömien ”kumien” sallittua postimyyntiä.¹⁷⁴ Ruotsissa myytiin 1930-luvun puolivälissä vuosittain 11,5 miljoonaa kondomia.¹⁷⁵ Kondom -sanana lisäksi käytettiin ilmaisuja ”preventivmedel”, ”preservativ”, ”gummi” ja ”skydd” sekä slangi-ilmaisuja ”knullgummi”, ”kåndång”, ”kådis”, ”galosch”, ”långkalsong” ja ”donga”. Sotilaallisia sovelluksia olivat ”pickelhuva”, ”nattpatron”, ”spärrballong”, ”torped” ja saksalaisperäinen ”närkampsocka”.

¹⁷¹ Vad Lex veneris har att sanera. Den nya lagen nödvändig i den av kriget skapade situationen. Dess genomförande i praktiken försvåras dock ännu av bl.a. ekonomiska faktorer. Svenska Pressensin kirjoitus 24.10.19142

¹⁷² Antalet syfilisfall har minskat. En följd av den nya Lex veneris. Hufvudstadsbladetsin kirjoitus 3.4.1944

¹⁷³ Parisot 1985, Chevalier 1995, Höjer 2003, 101–107, Lord 2010

¹⁷⁴ Elgán 1994, 36–39, 44–45, Höjer 2003, 106, Kling 2007, 153–156,

¹⁷⁵ Elgán 1994, Kling 2007, 157

Tanskassa kondomista oli tullut laillinen myyntitavara jo 1880-luvulla. Vuonna 1906 säädettiin laki, joka kielsi ehkäisyvälineitä koskevan mainonnan ja valistuksen. Laki lakkautettiin 1930-luvun lopussa, jolloin myös perustettiin sukupuoliasioita koskevia neuvoloita.¹⁷⁶ Tanskassa kondomia kuvaavia ilmaisia 1900-luvun alkupuoliskolla oli mm. ”preservativ”, ”franske cigaretter”, ”gummidreng”, ”knaldhætte” ja ilmeisesti brittiläisperäinen ”regnfrakke”. Sotilaallisia sovelluksia oli ”torped” ja ehkä saksalaisperäinen ”nærkamphandske”.

Norjassa vallitsi ehkäisyvälineiden mainonta- ja valistuskielto jo 1800-luvun lopusta lähtien. Kielto lievennettiin kuitenkin vuonna 1902 eikä sitä missään vaiheessa valvottu tehokkaasti ja viimeistään 1920-luvulta lähtien sekä mainonta että myynti oli rajoittamatonta.¹⁷⁷ ”Kondom” -sanana lisäksi Norjassa tavanomaisin ilmaisu on ”Dong”, joka on ”Kardong” -sanana lyhyempi muoto.¹⁷⁸

Osa vapaaehtoisista oli lisäksi seikkailijoita, kokeneita naistenmiehiä ja muita maailmaa nähneitä sekä jo kotimaassaan perheellisiä. Voitaneen olettaa monen Suomeen saapuneen ulkomaalaisen vapaaehtoisen varanneen matkalleen kondomit, ja vaikka ehkäisyvälineet ovat saattaneet puuttua kokemattomilta vapaaehtoisilta, ovat paremmin varustautuneet toverit voineet jakaa kondomejaan heillekin. Brittiläisillä vapaaehtoisilla oli kondomeja sekä miehistöllä että upseereilla. Brittien kondomeja kuvaavia ilmaisia oli useita. ”Durex” lienee ollut hyvin tavanomainen vuonna 1929 käyttöönotetun ja tunnetun tuotemerkin (**D**Urability. **R**eliability & **E**Xcellence mukaan) mukaan. Britit pitivät Ranskaa kondomien alkuperämaana, ja koska pakkaus muistutti kirjekuorta, kondomia kutsuttiin yleisesti ”French letteriksi”. Kolmas ivallinen ilmaisu oli ”frogskin” (sammakonnahka), sillä ”frog” oli brittien ranskalaisista käyttämä pilkkanimitys. Muita ilmaisia olivat ”Johnnie”, ”rubber” ja ”raincoat”.¹⁷⁹ Iso-Britanniassa lienee kondomeja ollut vuonna 1940 yleisesti saatavana.¹⁸⁰ Niiden saatavuus brittiläisillä vapaaehtoisilla Suomessa oli niin hyvä, että saatettiin pilaila erilaisilla kondomitempuilla kuten kiinnittämällä se sotilaskiväärin piipunperään.¹⁸¹

Ulkomaalaisten vapaaehtoisten siittämät lapset lienevät lähes poikkeuksetta olleet etukäteen suunnittelemtomia. Hedelmöityminen tapahtui todennäköisesti syistä, ettei kondomia rakastelutilanteessa sattunut olemaan mukana, tai ajankohdan sattumanvaraisuudesta, kiireestä, huolimattomuudesta tai miehen tai pariskunnan ollessa juovuksissa. Kansainvälisissä selvityksissä on kondomin epävarmuusasteen todettu olevan noin 14 %. Useimmiten epäonnistumiset johtuvat kondomin epäasianmukaisesta käytöstä.¹⁸²

¹⁷⁶ Elgán 1994, 95

¹⁷⁷ Elgán 1994, 95–96

¹⁷⁸ Paristo 1987, 48–49, 72–74

¹⁷⁹ Parisot 1987, 79

¹⁸⁰ Elgán 1994, 93

¹⁸¹ Brooke 1984, 72–73, 94

¹⁸² Fertility control: Overview 2001, 5530–5531

Saksalaiset sotilaat. Saksassa kiellettiin vuonna 1922 sekä kondomeja koskeva mainonta että niiden myynti. Kondomien myynti oli silti suurta ja ns. Weimarin-Saksan aikana kulutettiin suhteellisesti enintään kondomeja juuri Saksassa. Kansallissosialistien noustua valtaan Saksassa vuonna 1933 säädettiin lait, joiden mukaan ehkäisyvälineiden markkinointi, mainostaminen ja esilläpito kiellettiin. Apteekit eivät saaneet tuoda eivätkä myydä ehkäisyvälineitä. Valtakunnanjohtaja *Adolf Hitler* ajoi henkilökohtaisesti tällaisten tarvikkeiden saatavuuden rajoittamista ja selitti, että hallitus kävi pikkusotaa kondomeja vastaan (Wir führen einen Kleinkrieg gegen Kondome).¹⁸³ Kansalaiset eivät kuitenkaan noudattaneet kovin kuuliaisesti rajoituksia ja kondomien jakelu ruskeissa etiketöimissä pakkauksissa lienee ollut jotenkuten mahdollista. Sodan puhjettua syksyllä 1939 Hitler kuitenkin kumosi vuoden 1933 määräykset ehkäisyvälineiden saatavuuden rajoittamisesta, sillä seurauksella että Saksassa kulutettiin vuosittain noin 72 miljoonaa kondomia. Vuonna 1941 tehdyn lainmuutoksen mukaan siviilihenkilöt eivät kuitenkaan enää saaneet käyttää kondomeja. Kumin puutteesta huolimatta kondomien valmistusta ei missään vaiheessa kuitenkaan rajoitettu.¹⁸⁴

Saksan johtava kondomien valmistaja, juutalainen *Julius Fromm* pakotettiin vuonna 1938 myymään yhtiönsä valtakunnanmarsalkka *Hermann Göringin* kummitädille, paronitar *Elisabeth von Epensteinille*.¹⁸⁵ Saksassakin käytettiin kondomeista eri ilmaisia kuten ”Kondom”, ”Präservativ”, ”Präser” ja ”Pariser”. Joillakin alueilla puhuttiin ”Hemdistä” (paita). Erityinen sotilaallinen sovellus oli puolestaan ilmaisu ”Nahkampfsocke” (lähitaistelusuikka).¹⁸⁶

Myös saksalaiset sotilaat lienevät suomalaisten naisen kanssa seurustellessaan käyttäneet melko laajalti ehkäisyvälineitä. Norjassa Kristiansandin maakunta-arkiston johtaja valitteli sodan jälkeen saksalaisten sotilaiden miehitysaikana ei pelkästään levittäneen kondomeja kaikkialle puistoihin, vaan myös opettaneen maan nuorisoa käyttämään niitä.¹⁸⁷ Suomeen saapuneilla saksalaisilla sotilailla oli jatkuvasti saatavilla kondomeja, joita myytiin kanttiineissa. Saksassa tuotettiin jo ennen sotia suuret määrät laadukkaita kondomeja.¹⁸⁸ Vaikka Saksan poliittinen ja sotilaallinen johto suhtautuivat torjuvasti saksalaisten sotilaiden suhteisiin ns. aliarvoisten rotujen naispuolisten edustajien kanssa, leimasi pragmaattisuus Wehrmachtin johtoa. Koska kielloista huolimatta oli hankalaa valvoa sotilaiden solmimia seksisuhteita sekä kotimaassa että miehityksessä maissa, luotiin kokonainen Wehrmachtin ylläpitämä kenttäporttolaitos. Suurissa varuskuntapaikoissa oli lisäksi armeijan porttoloita erikseen miehistöille ja

¹⁸³ Sigmund 2008, 9, 250–251

¹⁸⁴ Siedler 1977, 168, Collier 2007, 134–135, 157, 219, 231–233, 252–257

¹⁸⁵ Aly-Frisch 2009

¹⁸⁶ Parisot 1987, 85–87

¹⁸⁷ Parisot 1987, 60

¹⁸⁸ Aly-Frisch 2009

upseereille. Armeija hankki myös suuret määrät kondomeja, joiden pakkauksissa oli teksti ”Wehrmacht”,¹⁸⁹ sillä sotilaiden toimintakyvyn ylläpitämiseksi pyrittiin pitämään kaikki tarttuvat sukupuolitaudit loitolla ja kondomi oli tähän tarkoitukseen hyvin käyttökelpoinen apuväline.

Baijerin Bad Töltsiin ja Brunswickin Welfenschlossiin perustettiin vuonna 1935 Waffen-SS:n kadettikoulut. Johdon määräämään lomavarustukseen siellä kuului mm. varmuusesine (Präservativ).¹⁹⁰ SS-mies *Sakari Lappi-Seppälä* kertoo muistelmissaan, kuinka suomalaisen SS-pataljoonan vääpeli Stanbergissä kesäkuussa 1941 ennen hyökkäystä Neuvostoliittoon jakeli varmuusesinepakkauksia miehille.¹⁹¹ Rovaniemen Kursunkijärven saksalaisella upseerikasinolla kesällä ja syksyllä 1941 muonituslottana työskennellyt *Wellamo Paananen* kertoo muistelmissaan kuulleensa jonkin ”mustajakki”-pakkauksen sisältyneen jokaisen saksalaisen sotilaan varustuksiin. Lisäksi hän on muistellut katselleensa salaa AOK Norwegenin komentajan kenraali *Nikolaus von Falkenhorstin* kondomeja. Eräänä iltana upseeripalvelija *Heinz Wollbrink* vei hänet hiljaisesti von Falkenhorstin toimisto- ja asuinparakkiin kenraalin itse ollessa poissa: ”Wollbrink meni toiseen huoneeseen, joka näytti olevan kenraalin makuu- tai lepohuone. Hän oli jo avannut lipaston ja kutsui minua luokseen. En heti oivaltanut, mitä se sisälsi, mutta kun Unteroffizier Wollbrinkin katse oli täynnä uhoavaa voitonriemua, niin katsoin tarkemmin. Ymmärsin nolostuneena, että pakkauksessa oli seittimäisen ohuita armastelussa tarvittavia suojuksia”.¹⁹²

Sotavuosina Saksan sotilaat saivat kuukausittain 12 ilmaista kondomia ja lisäksi he saivat ostaa haluamansa määrän kohtuuhintaan Wehrmacht-Kantineineista. Yksiköissä talousaliupseerit (*Zahlmeister*) ja komppanianvääpelit (*Kompanie-Feldwebel*) vastasivat kondomien hankinnasta ja huollosta.¹⁹³ Wehrmacht hankki kondomeja eri tehtailta. Yksi tuotemerkeistä oli ”Vulkan Sanex”, jota pakkauksen takakannen tekstin mukaan sai käyttää ainoastaan Wehrmachtin henkilöstö. Pakkauksen luovuttaminen muille oli kiellettyä. Toisen, tuntemattomaksi jääneen valmistajan pakkauksessa oli ilmoitus, että tuote on tarkoitettu ainoastaan Wehrmachtille sekä kehoitus tuhota kondomi heti käytön jälkeen. Kolmas tuote oli *Otto Dillnerin* Leipzigissa toimivan osakeyhtiön ”Odilei” –merkinen kondomi. Sen pakkauksessa kehoitettiin heti käytön jälkeen polttamaan kondomi pakkauksineen hygieenisistä ja esteettisistä syistä.¹⁹⁴

Wehrmacht ylläpiti useita satoja porttoloita sekä Saksassa että miehityissä maissa. Niissä kondomin käyttö oli pakollista ja se sisältyi hintaan.¹⁹⁵ Yhtenäiset

¹⁸⁹ Sotasavotta 1974, 199

¹⁹⁰ Reitlinger 1981, 76–78

¹⁹¹ Lappi-Seppälä 1945, 62

¹⁹² Paananen 1998, 107–108

¹⁹³ Robert Masslichin antamat tiedot

¹⁹⁴ Sáiz 2008, 253

¹⁹⁵ Seidler 1977, 165

määräykset ”kumisuojavälineiden” (Gummischutzmittel) yksityisestä käytöstä porttoloiden ulkopuolella annettiin 30.9.1942. Niiden mukaan kondomit kuuluivat henkilökohtaisiin päivittäistarvikkeisiin kuten hammastahna, ompeluneulat, napit, irtopohjalliset ja tupakkapussi. Vuodesta 1938 lähtien SS:n sotilaiden edellytettiin varaavan itselleen useita ”päällysvälineitä” (mehrere Überzieher) ja sitä varten määrättiin asennettavaksi kondomiautomaatteja kasarmeille.¹⁹⁶

Sodan pitkittyessä kumin saatavuus lienee kuitenkin vaikeutunut ja tämä on myös saattanut aiheuttaa puutetta kondomeista. Saksan sotilaallisten vastoinkäymisten kasvaessa sotilaat eivät enää liene kondomeja vaatineenkaan. Saksan sotilasviranomaiset valvoivat kuitenkin hyvin pikkutarkasti sukupuolitautien esiintymistä. Jos sukupuolitartunnan saanut sotilas ei omasta aloitteestaan hankkiutunut ajoissa hoitoon, saatettiin tätä laiminlyöntiä pitää itsensä silpomiseen (Selbstverstümmelung) verrattavana tekona, josta seurasi ankara rangaistus.¹⁹⁷ Niinpä Litsan rintamalle sijoitetun 6. Vuoristodivisioonan kenttäoikeus tuomitsi 8.7.1941 Vuoristojääkäriyrykmentti 141:n yliväpelin kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen sekä menettämään sotilasarvonsa siitä syystä, että hän oli ollut sukupuoliyhteydessä ”satamalutkan” (Hafendirne) kanssa ilman suojausta (Schutzmittel). Divisioonan komentaja, kenraali *Ferdinand Schörner* antoi tuomion johdosta päiväkäslyn 11.7.1941. Sen mukaan tuomittu oli osoittanut uskumatonta halveksuntaa annettuja määräyksiä kohtaan. Päiväkäslyssä korostettiin, kuinka välttämätöntä on poistaa tällaiset häpeälliset miehet kunniallisten miesten riveistä mitä kovimmilla rangaistuksilla (wie notwendig die Ausrottung dieser Schandkerle aus den Reihen der anständigen Soldaten meiner Division durch harteste Strafen ist).¹⁹⁸

Eräässä vaiheessa jatkosodan aikana laihialainen isäntämies tarkkaili suomalaisia naisia, jotka Seinäjoen asemalla menivät saksalaisten junaan. Sen lähdettyä lojui ratapihalla useita varmuusesineitä.¹⁹⁹ Keväällä 1944 kajaantilainen nainen synnytti saksalaisen aliupseerille lapsen. Aliupseeri kiisti isyyden mm. sen perusteella, että oli tapahtunut ainoastaan muutamia lyhyitä yhdyntöjä ja että hän oli käyttänyt ehkäisyvälinettä (Ich benutze ein Praeservativ). Jos verikoe osoittaisi isyyden, aliupseeri oli kuitenkin valmis myöntämään vastuunsa.²⁰⁰

AOK 20:n toimintakertomuksessa heinäkuulta 1944 on tietoja mm. tippurin (Tripper) esiintymisestä sotilaiden keskuudessa. Tippuria poti yhteensä 77 sotilasta, joista 22 palveli Litsan rintamalohkolla, 17 Alakurtin rintamalohkolla, 15 Kiestingin rintamalohkolla ja 23 selustassa.²⁰¹ Näiden lukujen perusteella voidaan päätellä, että osa sotilasta ei käyttänyt kondomia, sillä asianmukaisesti käytettynä

¹⁹⁶ Seidler 1977, 168

¹⁹⁷ Roland Masslichin antamat tiedot

¹⁹⁸ Divisions-Tagesbefehl Nr 29 O.U. den 11.7.1941. 6. Gebirgsdivision IIa. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1941–48 -hanke. Kansallisarkisto

¹⁹⁹ MV:K34/Vastaus nro 1169. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰⁰ Alimentengesuch 29. Sosiaaliministeriön lastensuojeluosaston arkisto. Hb:2. Kansallisarkisto

²⁰¹ Tätigkeitsberich Juli 1944. AOK 20. Mikrofilmi F8/2632. Kansallisarkisto

se olisi ehkäissyt tartunnan. Lisäksi luvut viestivät siitä, että rintamamiehilläkin oli tilaisuuksia harjoittaa sukupuoliyhteyttä lomien tai joukkojen siirtojen yhteydessä. Selusta-alueen joukoilla oli enemmän tilaisuuksia sukupuolisuhteisiin, ja tämä heijastui myös tippuritapausten esiintymiseen. Selustan ja Luftwaffen yksikössä palveli kesällä 1943 noin 22 % AOK 20:n sotilasta,²⁰² mutta heinäkuun 1944 tippuritapauksista selustan osuus oli noin 30 %.

Suomessa olleilla saksalaisilla sotilailta oli niin runsaasti kondomeja, että niitä kulkeutui myös ”tukuittain” Syvärin lohkolla oleville suomalaisille sotilaille.²⁰³ Turun saksalaisen varuskunnan majoituspaikassa, ns. Pikku Berliinissä, sijaitsi mm. Berger & Co:n kanttiini, jossa työskenteli suomalaisia naisia. Kanttiinin myydyimpiin tuotteisiin kuuluivat kondomit.²⁰⁴ Suositussa Pietarsaarelaisessa Rex-kahvilassa saksalaiset sotilaat tekivät eräänä iltana ilmapallon kondomista ja kiinnittivät sen kattokruunuun.²⁰⁵ Koska kondomien saatavuus oli niin hyvä, saksalaiset sotilaat käyttivät usein niitä muihinkin tarkoituksiin kuin yhdyntöihin. Vuodesta 1942 jaettiin rintamalla suomalaisille lomallelähtijöille komppanian toimistosta ”Ehkäisyhuoltopakkaus”, jossa oli hopeagelatiinitippoja ja desinfiointivoidetta käytettäväksi sekä ennen sukupuoliyhteyttä että sen jälkeen.²⁰⁶ Valmisteen esikuva lienee ollut Wehrmachtin käyttämä vastaava ns. saniteettipakkaus.

Saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa siittämät lapset olivat lähes poikkeuksetta etukäteen suunnitelmattomia. Näidenkin hedelmöitymisten voitaneen arvella tapahtuneen ehkäisyn kannalta sattumanvaraisesti: kondomeja ei rakasteluhetkellä sattunut olemaan mukana, huolimattomuus, rakastelu juovuspäissä jne. Eräs lapsi sai tällä tavalla alkunsa, kun silloinen aliupseeri *Alfred Bergerin* puolittutu hotelli Arinan työntekijä, *Eila*-niminen nainen, kutsui hänet syntymäpäiväjuhliinsa Oulussa. Siitä Berger kirjoitti myöhemmin tyttärelleen: ”18.6.1943 sinun rakkaalla äidilläsi oli syntymäpäivä, hän täytti tuolloin 21 vuotta ja kutsui minut, siellä oli vielä eräs ystävätär ja minulla oli myös eräs poikaystävä mukana. Eila oli nähnyt valtavasti vaivaa kattaakseen pöydän hyvin näinä hirveinä sotavuosina. Oli lohta ja myös alkoholia sen erilaisissa ilmenemismuodoissa. Tarkalleen 9 kk myöhemmin 18.3.1944 synnyit”.²⁰⁷

Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua Lapissa tutkinut *Maria Lähteenmäki* on katsonut ehkäisyvälineiden heikon saatavuuden, kalleuden sekä tyttöjen tietämättömyyden myötävaikuttaneen avioliiton ulkopuolella syntyneiden

²⁰² Pohjois-Suomessa olevien saksalaisten joukkojen huolto Ruotsin kauttakulkuliikenteen lakatessa 15.8.1943 ja poiskuljetusmahdollisuudet. Saksalaisten kauttakulku. UM 110 A6.

²⁰³ Sotasavotta 1974, 199

²⁰⁴ Turun Pikku-Berliini. Jani Parkkarin ja Tuomas Rutasen kirjoitus Ruotuväessä 6.2006

²⁰⁵ Det kunde bli hårda tag på Café Rex. Patrik Sundqvistin kirjoitus Jakobstads Tidningenissa 1.10.2006

²⁰⁶ Vuorenmaa 1994, 269–270

²⁰⁷ Korhonen 2010, 39

lasten suhteelliseen suureen määrään Lapin läänissä.²⁰⁸ Tämä näkemys perustunee kuitenkin etupäässä tutkijan saamaan yleisvaikutelmaan eikä todennettavissa oleviin lähteisiin, sillä kondomien saatavuus oli saksalaisilla yleisesti ottaen varsin hyvä. Saksalaisten kanttiineissa niitä oli ostettavissa kohtuuhinnoin. Sairastupien ja saniteettialuupseerien jakamat kondomit myytiin hankintahintaan, kanttiineissa kondomit myytiin pienellä voitolla. Hinta kanttiineissa oli korkeampi, joskaan ei kohtuuton.²⁰⁹ Jatkosodan aikana au-lasten lukumäärä Lapin läänissä kylläkin kasvoi, joskaan ei huimasti. Siviilihenkilöt joutuivat puolestaan maksamaan kondomeista enemmän. Niiden hintatasosta Suomessa ei ole tietoja, mutta Ruotsissa huokeimpien kondomien kappalehinta 1930-luvulla oli 25 äyriä. Kun työmiehen tuntipalkka oli noin 63 äyriä, yhden kondomin hinta työntekoon käytettynä aikana mitattuna oli siten noin 25 minuuttia.²¹⁰

Neuvostosotavangit. Maatiloille sijoitetuilla neuvostosotavangeilla ei juuri liene ollut kondomeja. Heillä on tosin sotavangiksi joutuessaan saattanut niitä olla, mutta suomalaiset sotilaat tyhjänsivät usein heidän taskunsa heidät tarkastaessaan. Tammikuussa 1940 tavattiin Raatteen tielle piiritetyltä ukrainalaiselta 44. Divisioonalta saadusta sotasaaliista mm. vankkurillinen kondomeja.²¹¹ Kondomi on venäläisittäin ”prezivativ” tai yleisemmin ”gandon”, ”gondon” tai ”gndon”. Viimeksi mainittu sana tarkoittaa kirjaimellisesti hansikasta, mutta on samalla myös kirosana.²¹² Harvemmin lienee käytetty ilmaisua ”kostjumka” (pikkupuku).

Kondomien saatavuus Neuvostoliitossa oli 1920- ja 1930-luvuilla heikkoa johtuen kumin puutteesta.²¹³ Vuodesta 1936 Bakovskyn kumitehdas Babovkassa Moskovan läheisyydessä valmisti kondomeja. Järeytensä vuoksi näitä kutsuttiin ”kalosseiksi” (galozha), mutta ne oli tehty heikkolaatuisesta kumista ja olivat joko liian lyhyitä tai pitkiä. Paksuudestaan huolimatta nämä kondomit olivat niin hauraita, että eräät käyttäjät panivat kaksi tai jopa kolme kappaletta päällekkäin. Vaikka Bakovskyn varmuusesineet antoivat kohtuullisen suojan, useimmat miehet eivät mielellään niitä käyttäneet. Mikhail ja August Sternin mukaan ne olivat epämukavia, ne olivat väriltään sairaalloisen valkeita ja ne oli päällystetty pahalta haisevalla talkkitomulla.²¹⁴ Neuvostoliitossa kondomeja oli ostettavissa rohdoskaupoista, apteekeista, instrumenttiliikkeistä ja kumikaupoista, mutta niiden laatu oli niin keho, että vain harvat miehet käyttivät niitä.²¹⁵ Kaupoissa

²⁰⁸ Lähteenmäki 1999, 123

²⁰⁹ Seidler 1977, 168

²¹⁰ Kling 2007, 155

²¹¹ Ukrainalaiset Raatteen tiellä. Harri Heinilän kirjoitus Imatralaisessa 3.3.2010

²¹² Parisot 1987, 88–90, Mokienko-Nikitina 2000, 133

²¹³ Goldman 1991, 247

²¹⁴ Stern-Stern 1980, 136, Alexey Shkvarovin antama tieto

²¹⁵ Kustanovich 2007, 553

varmuusesineitä myytiin joko tiskiltä tai tiskin alta irtotavarana kappalemäärin ja käärrittiin joko tavalliseen pakkauspaperiin tai sellofaniin.²¹⁶

Jotkut Suomessa olleet neuvostosotavangit ovat itse saattaneet valmistaa kondomeja luonnonsuolista, sillä maataloilla tämä oli mahdollista. Alkeellisten kondomien toimintavarmuus lienee toki usein ollut kehnonlainen ja epävarma. Lisäksi neuvostomiesten tavanomainen asenne oli, että vastuu mahdollisesta ehkäisystä kuului naiselle.²¹⁷ Vuonna 1970 julkaistun tutkimuksen mukaan Neuvostoliitossa käytetyistä ehkäisymenetelmistä aborttien osuus oli $\frac{3}{4}$ kondomien ja muiden ehkäisyvälineiden osuuden ollessa $\frac{1}{4}$.²¹⁸ Erään havainnon mukaan runsas 60 % neuvostomiehistä kuitenkin käytti ehkäisytekniikkana keskeytettyä yhdyntää (coitus interruptus).²¹⁹ Lienee täten syytä otaksua, että Suomessa olevat sotavangit käyttivät laajalta juuri tätä menetelmää seurustellessaan maaseudun naisten kanssa. Emäntien, tilojen tyttären, piikojen ja apunaisten oli hankalaa hankkia ehkäisyvälineitä tiukan sosiaalisen valvonnan vuoksi. Kondomien hankinta maaseudulla oli yleensä hankalaa, ja vaikka kondomeja oli ainakin 1930-luvulla vapaasti ostettavissa kaupunkien ja asutuskeskusten apteekkeista, monikaan nainen ei kehdannut käydä niitä ostamassa. Kondomien osto olisi lisäksi herkästi herättänyt epäilyjä salasuhteesta.

Valvontakomission neuvostoupseerit ja -virkeilijät. Valvontakomission jäsenet ovat saattaneet tuoda mukanaan kotimaassaan valmistettuja kondomeja, sillä toisen maailmansodan aikana varustettiin länteen päin suuntaavat neuvostosotilaat paksuseinäisillä, neuvostovalmisteisilla uudelleen käytettävillä kondomeilla.²²⁰

Ulkomaalaisten sotilaiden lasten lukumäärä jäi Suomessa suhteellisen vähäiseksi

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää ulkomaalaisten sotilaiden väestötilastojen syntyvyyttä koskeviin tietoihin jättämiä jälkiä sotavuosina 1939–44. Jaksona 1940–45 syntyi yhteensä 468 269 elävää lasta ja vielä 10 016 kuollutta lasta. Kun ulkomaalaisten sotilaiden lapsia lienee tänä aikana syntynyt ainoastaan noin tuhatkunta, on niiden osuuden suuruusluokka täten niin vähäinen kuin 0,2 %. Pienestä lukumäärästä huolimatta osoittautui olevan jokseenkin hyvät edellytykset tutkia em. kysymyksenasettelua johtuen siitä, että ulkomaalaiset sotilaat sijoitettiin, majoitettiin tai oleskelivat etupäässä tietyillä paikkakunnilla tai alueilla.

Suomeen saapui vuoden 1939–40 talvisodan aikana yli 11 000 ulkomaalaista vapaaehtoista. Heistä ainoastaan kaksi vahvistettua pataljoona oli rintamalla. Muut vapaaehtoiset viettivät aikaansa selustassa, yleensä kaupungeissa, muissa

²¹⁶ Stern-Stern 1980, 137

²¹⁷ Kustanovich 2007, 553

²¹⁸ Lapidus 1978, 299

²¹⁹ Stern-Stern 1980, 137, ks. myös Goldman 1991, 245–246

²²⁰ Dmitri Frolovin antama tieto.

asutuskeskuksissa tai niiden läheisyydessä. Ulkomaalaisilla vapaaehtoisilla oli täten hyvät mahdollisuudet tehdä tuttavuutta selustassa olevien nuorten naisten kanssa. Osa selustan vapaaehtoisista tapaili sijoituspaikkojen muonahuollosta vastaavia lottia tai muuten paikallisia naisia. Koska vapaaehtoisten sijoituspaikat ovat tiedossa, on ollut mahdollista tutkia erityisesti näiden paikkakuntien au-lasten syntyvyyttä vuosina 1940–41.

Suomeen saapui jatkosodan aikana parhaimmillaan yli 200 000 saksalaista sotilasta. Suurin osa heistä palveli Petsamon, Sallan ja Kiestingin rintamaloikoilla, mutta koska saksalaisilla oli varsin pitkät huolto- ja kuljetusreitit, sitoivat huolto-, varasto- ja kuljetusportaat jatkuvasti noin 10 000 sotilasta. Lisäksi Saksan Luftwaffen lentotukikohdissa palveli yhteensä noin 25 000 miestä. Valtaosaa saksalaisista sotilasta käytettiin varsinkin Lapin läänissä, mutta suurelta osin myös Oulun läänissä. Vaikka saksalaiset joukot olivat majoitettuna tai liikkuvat lähes jokaisessa näiden läänien kunnassa, heitä oli erityisen paljon tietyillä sodankäynnin tai huollon kannalta keskeisillä paikkakunnilla, jotka ovat jokseenkin hyvin tiedossa. Lisäksi saksalaisia sotilasosastoja oli useimmissa Suomen- ja Pohjanlahden rannikkokaupungeissa. Koska tunnetaan tällaisia pitempiaikaisia paikallisia tai alueellisia kertymiä, on mahdollista tutkia au-lasten syntyvyyttä erityisesti näillä paikkakunnilla ja em. lääneissä.

Jatkosodan aikana sijoitettiin kylvö-, kesä- ja korjuukausina enimmillään noin 15 000 neuvostosotavankia maataloustöihin. Tarkkaan tietoa ei ole, moneenko kuntaan neuvostosotavankia oli sijoitettuina, mutta voitaneen arvella luvun olleen noin viidensadan kunnan paikkeilla. Sotavankien kuntakohtainen määrä tosin vaihteli riippuen ko. kuntien maataloustuotannon laajuudesta ja tarvittavan apu työvoiman tarpeesta. Kaupungeissa sen sijaan neuvostosotavankia ei ollut joko ollenkaan tai ainoastaan pienehköjä määriä. Näin ollen on tilastoaineistojen pohjalta mahdollista tutkia au-lasten syntyvyyttä nimenomaan maaseudulla.

Ainoa tarkastelusta poisjätettävä ryhmä on Liittoutuneiden valvontakomission (LVK) neuvostoupseerit ja -virkailijat. Koska heidän yhteenlaskettu lukumääränsä oli noin 600, heidän synnytystilastoihin jättämiensä jälkien tutkiminen väestötieteellisin apukeinoin ei ole mielekäästä. Valtaosa LVK:n virkailijoista toimi Helsingissä tai pääkaupungista käsin, eivätkä yksittäisten sotilasryhmien aiheuttamat jäljet mitenkään erotu pääkaupungin suurista au-lapsia kuvaavista tilastoluvuista. Maaseudun kaupungeissa LVK:lla oli taas vain muutamia miehiä käsittäviä ja lisäksi usein tilapäisiä paikallisosastoja, joten ei ole odotettavissa, että mahdollisen jälkikasvun jäljet mitenkään erottuisivat näiden kaupunkien syntyvyysluvuissa.

Avioliitot. Varsinaisina sotavuosina 1939–44 avioliittojen lukumäärä kasvoi vain vähän verrattuna sota-aikaa välittömästi edeltäneisiin vuosiin. Koska avioituminen on vahva syntyvyyttä ohjaava tekijä, on em. lisäys vastaavasti voinut vaikuttaa ainoastaan vähäisessä määrin syntyvyyteen. Hieman suurempi taipuvaisuus avioitua ei siten juuri selitä sotavuosien kokonaisuutena lisääntyneitä syntyvyyttä.

Avioerot. Varsinaisina sotavuosina avioerojen lukumäärä kasvoi voimakkaasti. Tästä lisäyksestä huolimatta avioerojen lukumäärä jäi suhteellisen vähäiseksi. Kokonaisuutena avioerot eivät täten kovin suurella määrällä vaikuttaneet vähentävästi syntyvyyteen. Eronneet naiset synnyttivät lisäksi avioituessaan uudestaan lapsia tai muussa tapauksessa au-lapsia.

Varsinkin miesten kaatumiset, poissaolot ja lomavuorot selittävät syntyvyyden vaihtelua. Asevelvollisten miesten poissaolot, paluut kotiinsa ja armeijan noudattama vuorolomajärjestelmä ovat ne tekijät, jotka etenkin selittävät sotavuosien syntyvyyden laskua, nousua ja yleisemmin vuosikohtaisia vaihteluita. Talvisodassa palvelukseen kutsuttiin noin 350 000 miestä, jotka alkusyksystä 1939 alkukesään 1940 olivat eri sijoituspaikoissaan. Heistä kaatui tai katosi lisäksi noin 24 000 ja vielä muiden kotiuttamisen jälkeen oli heitä noin 60 000 jatkuvasti eri sijoituspaikoissa. Nämä laajat ja pitkäaikaiset poissaolot selittävät syntyvyyden merkittävän notkahduksen vuonna 1941, sillä suurella määrällä miehiä ei vuoden 1940 neljästä viiteen ensimmäisen kuukauden aikana ollut mahdollisuuksia seurustella vaimojensa ja koti- ja asuinpaikkakuntiansa naisten kanssa. Kun naimatilaisuuksia vuoden 1940 aikana lienee vuositasolla ollut selvästi vähemmän asevelvollisten keskuudessa, vuoteen verrattuna 1939 väheni syntyvyys kuudesosalla.

Syntyvyyden kohentuminen vuonna 1941 johtui siitä, että suuri osa asevelvollisista kotiutettiin kevästä 1940 lähtien ja he pääsivät täten taas vaimojensa luo ja tapailemaan koti- ja asuinpaikkojensa naisia. Vuositason naimatilaisuuksien vähentymisestä huolimatta valtaosalla nuorehkoista miehistä oli mahdollisuus seurustella naistensa kanssa kevästä 1940 lähtien aina alkukesään 1941. Seurauksena tästä oli syntyvyyden kasvu reilulla kolmasosalla vuonna 1941.

Kun syntyvyys vuonna 1942 taas notkahti, syynä oli yhteensä noin 550 000 miehen kutsuminen aseisiin alkukesästä 1941 lähtien. Nuorehkojen miesten laajamittainen mobilisointi vähensi loppuvuodeksi merkittävästi naimatilaisuuksia, ja sen välttämätön seuraus oli syntyvyyden lasku vajaalla kolmanneksella vuonna 1942. Tämän jälkeen syntyvyys ei enää laskenut, sillä asemasotavaiheen aikana miehiä sekä kotiutettiin että he pääsivät jokseenkin säännöllisesti kotilomille. Lomat mahdollistivat lasten siirtämisen kotipuolella sillä seurauksella, että syntyvyys lisääntyi viidenneksellä vuonna 1943. Vuoden 1944 osalta syntyvyys lisääntyi enää ainoastaan vähäisesti johtuen siitä, että kesän 1944 torjuntataistelussa tarvittiin taas suurempi määrä miehiä. 19.9.1944 solmitun välirauhansopimuksen jälkeen kotiutettiin suurehko määrä miehiä pitkin syksyä 1944. Kun rauhanteon jälkeen oli taas runsaasti naimatilaisuuksia, nousi syntyvyys neljänneksellä vuonna 1945.

Yhteistä näissä vaiheluissa on, että ulkomaalaisten sotilaiden osuus on ainoastaan vähäinen eikä juuri ollenkaan vaikuttanut vaihteluihin, joiden pääperusteena on suomalaisten nuorehkojen miesten poissa tai läsnä olo naisten keskuudessa.

Ulkomaalaisten sotilaiden siittämien lasten lukumäärät. Kun lopuksi arvioidaan ulkomaalaisten sotilaiden siittämien lasten lukumääräistä suuruusluokkaa, voidaan päätellä ulkomaalaisten vapaaehtoisten lapsia syntyneen muutamia kymmeniä, saksalaisten sotilaiden lapsia alle tuhatkunta, neuvostosotavankien lapsia ehkä parisen sataa sekä Liittoutuneiden valvontakomission neuvostoupseerien ja - virkailijoiden lapsia muutamia.

Sotilaan Ääni käytti seurusteluaihetta ja ns. kiellettyä rakkautta myös kuvatakseen sosialidemokraattisen puoleen ja sotilaspiirien välistä yhteistoimintaa, kuten pilapiirroksessa "Tannerin sydänsurut" ilmenee. Piirroksessa naishahmoa esittävä kauppa- ja

teollisuusministeri Väinö Tanner sanoo viettelijälleen, ylipäällikkö Gustaf Mannerheimille: "Älä vaan, Kustaa, sano kenellekään, että minä makaan sinun kanssasi saman peiton alla, ettei työläiset saisi siitä vihiä". Sotilaan ääni toukokuu 1942. – Soviet propaganda also used the theme of sexual intercourse for political purposes, as in this cartoon where Commander in Chief Gustaf Mannerheim seduces the leading social democratic politician Väinö Tanner. Sotilaan Ääni, May, 1942.

Liite 1. Avioliapset ja au-lapset lääneittäin ja kunnittain 1940–1945

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset
Uudenmaan lääni												
Helsinki	4073	597	5384	443	4351	381	5111	439	5719	489	7063	558
Loviisa	47	6	59		51	8	61	3	58	7	63	7
Porvoo	85	3	131	9	131	4	113	8	139	3	176	14
Tammisaari	40	6	64	10	53	5	61	3	62	10	74	12
Hanko	73	7	24	2	42	6	62	7	100	7	121	12
Kaupungit yht.	4318	619	5662	464	4628	404	5408	460	6078	516	7497	603
Hangon mlk.	7		4		4		6		4	1	6	1
Bromarv	26	3	26	3	26	2	25	4	33	2	39	3
Tenhola	57	10	68	5	55	6	53	5	54	7	82	4
Tammisaaren mlk.	26	2	33	5	29	2	32	1	22	1	27	2
Pohja	69	3	82	5	85	6	68	5	90	6	117	7
Karjaa	67	9	91	8	72	9	72	3	100	7	139	8
Karjaan k.la			4		2		1		1			
Snappertuna	23	4	34	3	17	1	22	4	23	10	32	5
Inkoo	53	5	64	14	49	1	51	3	47	13	56	5
Degerby	29	4	27	4	32	1	26	3	20	1	17	5
Karjalohja	16	3	31	3	17	1	29	3	25	2	26	4
Sammatti	14		17		21	1	21	1	17	1	23	1
Nummi	42	8	78	7	46	6	59	3	59	6	76	6
Pusula	43	4	51	6	37	3	49	4	45	2	64	8
Pyhjärvi	84	6	95	8	77	8	89	8	100	4	145	7
Karkkilan k.la	1		4		2		1		1			
Vihti	122	8	143	18	121	8	137	4	149	9	174	11
Lohja	150	25	258	17	180	13	184	7	241	15	298	25
Lohjan k.la												
Siuntio	68	8	71	5	53	7	48	1	68	2	67	8
Kirkkonummi	112	20	154	15	99	5	109	4	130	13	121	11
Espoo	185	14	225	15	149	11	180	11	225	18	295	31
Grankullan k.la			1	1	4		1				2	
Helsingin pitäjä	313	35	391	25	254	25	348	32	365	27	494	37
Huopalahti	65	10	118	9	98	5	166	6	196	10	229	15
Haagan k.la	3				3				1		1	
Oulunkylä	33	4	36	1	30	3	37	2	39	4	52	1
Kulosaari	9		14	2	26	1	17		25		29	
Nurmijärvi	117	12	165	8	111	8	138	6	138	14	187	21
Hyvinkää	145	25	168	18	118	16	160	10	161	12	234	23
Hyvinkään k.la	4		7	1	1		3		6		7	
Tuusula	161	12	240	17	138	16	239	14	203	8	322	22
Keravan k.la	3		3		1		3		6		6	
Sipoo	107	7	147	7	100	5	147	2	137	9	162	8
Pomainen	26	2	44	3	38	2	28	1	41	3	45	1
Mäntsälä	120	11	193	16	127	10	119	11	161	14	179	18
Pukkila	33	5	44	6	30	1	36	3	33	1	41	4
Askola	45	9	62	3	39	5	38	3	56	1	69	4
Porvoon mlk.	238	22	294	17	184	19	242	14	269	20	315	30
Pernaja	85	11	93	16	98	7	80	6	95	11	109	10
Liljendal	24	6	31	4	24	1	22		25	2	32	1
Myrskylä	43	7	30	5	27		36	2	35	5	46	6
Orimattila	152	24	199	11	112	12	175	6	148	23	213	15
Iitti	125	21	161	15	100	3	128	18	117	21	155	15
Kuusankoski	223	20	276	15	185	22	209	16	299	20	408	29
Jaala	43	6	64	7	42	3	59		58	8	69	3
Artjärvi	32	7	51	2	32	7	42	1	42	3	45	6
Lapträsk	68	9	80	3	54	5	64	2	67	3	66	5
Elimäki	119	14	169	14	111	3	134	7	127	6	150	10
Anjala	60	9	94	6	44	1	81	2	62	5	105	5
Ruotsinpyhtää	51	7	60	5	56	4	48	2	51	2	64	4
Maaseutu yht.	3641	431	4795	378	3340	275	4062	240	4417	352	5640	445
Koko lääni	7959	1050	10457	842	7968	679	9470	700	10495	868	13137	1048
Turun ja Porin lääni												
Turku	782	121	1186	102	921	93	1140	103	1251	111	1647	164

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset
Pori	306	46	394	36	478	47	586	75	662	78	734	81
Rauma	123	11	183	12	140	14	170	8	183	21	237	24
Uusikaupunki	39	5	46	7	40	4	32	1	49	9	62	6
Naantali	10		28	2	18	1	23		32	1	23	3
Kaupungit yhteensä	1260	183	1837	159	1597	159	1951	187	2177	220	2703	278
Velkua	7	1	9		3		3	1	8		7	2
Taivassalo	33	8	49	5	46	2	51	3	55	7	62	4
Kustavi	15	2	30	2	20	1	24	1	22	1	28	2
Lokalahti	25	1	32	1	27	3	34	3	29	2	37	2
Vehmaa	53	6	77	6	48	4	70	3	55	5	90	6
Kalanti	44	5	69	3	33	4	61	3	54	6	78	6
Uusikaupunki mik.	14	1	13		14		17		18	2	21	
Pyhäranta	30	2	41	9	28	1	42	4	37	2	51	1
Pyhämaa	21	4	25		16	1	37	4	19		24	1
Laitila	121	20	201	18	115	12	150	15	147	22	194	16
Iniö	2		17		6	1	9		8		11	
Karjala	25	2	34	1	19	2	33		35	2	35	
Mynämäki	55	3	72	5	60	5	49	7	61	3	98	3
Mietoinen	18	2	22	2	22	1	15	1	25	1	26	5
Lemu	7	2	10		3		10	1	8		13	3
Askainen	14	1	12	1	12	1	15		15	1	16	
Merimasku	8	3	10	2	9		11		6		11	
Rymättylä	28	1	32	3	36	1	31	3	44	2	55	2
Houtskari	20	1	23		12	1	12		19	1	28	2
Korppoo	28	1	33	2	29	1	33	1	28		39	2
Nauvo	29	5	44	2	37	1	27	2	28	1	52	2
Parainen	131	14	186	5	122	8	136	9	168	12	200	15
Kakskerta	18	3	20	1	13	1	11	1	15		18	
Kaarina	84	13	107	11	70	8	115	6	128	11	129	13
Piikkiö	38	4	39	1	22	3	38	2	38	2	46	3
Kuusisto	7	1	13		6	1	7	1	7	2	11	
Paimio	67	18	63	3	60	9	90	7	96	7	112	12
Sauvo	38	6	45	4	25	3	32	11	46	6	48	11
Karuna	12	1	16	1	11	1	16		23	2	23	
Kemiö	63	8	85	5	79	5	93	4	76	4	104	8
Dragsfjärd	41	4	55	4	62		49	3	55	4	67	3
Vestanfjärd	22	2	30		25	1	17		18	2	27	4
Hiittinen	8	1	25	4	15	1	24		11	2	20	2
Särkisalo	26	3	37		20		23	1	22	3	33	5
Pemiö	85	12	143	14	97	4	85	7	113	4	154	11
Kisko	39	7	54	3	35	4	49	5	43	5	49	8
Suomusjärvi	28	6	37	2	22	2	30	1	34	7	38	2
Kiikala	43	9	74	7	39	4	51	7	52	7	64	14
Pertteli	51	7	53	5	34	1	52	2	58	4	68	7
Kuusjoki	31	5	62	3	19	3	44	6	49	5	46	5
Muurila	19	6	35		13		21	1	29	5	34	2
Uskela	85	14	110	11	110	7	110	9	136	16	145	13
Salo, k.l.a	30	3	32	2	30	4	42	2	41	4	56	1
Angelniemi	18	2	21	2	12		10		14	2	11	
Halikko	92	16	125	11	74	6	92	9	92	10	146	12
Marttila	35	2	70	5	44	2	49	2	49	6	71	3
Karinainen	23	2	48	1	22	1	42		40	1	50	6
Koski	56	11	82	4	51		71	5	51	10	83	9
Tarvasjoki	18	4	34	3	27		24		25	1	40	2
Aura	21	1	37	2	28		23	2	27	4	46	5
Lieto	39	9	59	6	48	4	66	6	66	7	87	7
Maaria	95	20	114	12	82	11	128	8	125	12	153	14
Paattinen	19	1	23	4	16		14	3	23	4	27	3
Raisio	31	3	52	3	36	3	40	1	59	1	56	5
Naantali mik.	12	1	14	2	13		13	1	16	1	23	1
Rusko	12	2	12	2	14		15		10		16	1
Masku	18	1	26	1	16	1	22		29	2	37	1
Vahto	20	5	29	1	8	1	18		14	2	21	1
Nousiainen	26	10	58	5	32	3	51	6	34	5	58	6
Pöytyä	60	9	87	3	69	7	67	4	67	5	89	11
Oripää	32	4	43	6	18	2	25	3	37	3	41	4

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset
Yläne	54	6	66	9	56	7	53	5	53	3	92	5
Honkilahti	23	3	46	1	23		29	2	31	3	38	4
Hinnerjoki	23	4	34	4	19	2	32	1	31	1	34	4
Eura	64	12	113	10	72	9	76	6	89	8	115	11
Kiukainen	77	11	107	9	66	9	95	4	108	5	115	12
Lappi	45	10	65	4	36	1	63	3	45	2	83	5
Rauman mlk.	84	6	127	12	96	7	111	6	117	10	165	12
Eurajoki	87	6	119	8	84	3	102	3	100	9	125	15
Luvia	47	4	58	6	38	4	50	3	53	6	55	4
Porin mlk.	168	16	234	14	175	12	173	7	185	22	236	25
Ulvila	196	26	263	13	81	8	89	9	89	9	135	10
Nakkila	83	12	124	5	77	6	111	4	99	14	104	13
Kullaa	49	4	54	6	46	4	46	3	36	3	62	2
Noormarkku	55	8	93	4	62	5	75	4	78	2	89	2
Pomarkku	92	8	114	8	78	6	86	9	88	6	110	6
Ahlainen	55	2	65	7	42	3	57		52	7	57	2
Merikarvia	141	8	207	6	126	4	144	8	119	3	196	9
Siikainen	89	14	107	9	87	14	104	8	97	11	112	8
Kankaanpää	215	26	289	20	198	14	228	14	232	14	284	16
Hongonjoki	67	6	83	10	65	12	79	5	74	10	98	5
Karvia	105	9	121	8	100	10	112	4	111	12	134	12
Parkano	124	21	191	18	139	8	168	10	157	12	213	18
Kihniö	70	9	126	5	83	7	97	6	83	8	119	7
Jämijärvi	49	2	83	4	71	4	77	6	76		100	10
Ikaalinen	146	16	219	13	139	8	138	16	171	10	224	14
Ikaalinen, kaup.												
Viljakkala	27	3	45	2	39	3	47	2	53	4	51	1
Hämeenkyrö	111	19	167	20	106	14	130	12	161	13	183	14
Lavia	80	13	96	5	88	2	71	11	112	3	110	4
Suodenniemi	32	1	65	3	36	1	48	1	50	2	58	1
Mouhijärvi	60	6	85	6	53	2	75	5	71	6	98	6
Suoniemi	22	1	21		34		32		28	3	38	2
Karkku	54	5	66	1	37	2	64	3	72	2	84	8
Tyrvää	129	15	230	25	163	7	174	16	189	12	282	14
Vammala, kaup.												
Kiikka	59	7	72	6	55	3	53	5	66	7	89	6
Kiikoinen	37	8	66	1	38	5	49	6	44		70	3
Kauvatsa	51	5	61	4	35	2	39	6	48	5	55	6
Harjavalta	41	6	61	2	39		39	6	47	11	72	4
Kokemäki	117	10	189	19	119	16	147	7	166	12	212	22
Huittinen	128	31	172	20	154	12	175	7	154	17	209	13
Keikyä	37	6	26	6	30	3	30	3	44	1	47	3
Köyliö	52	10	77	4	44	1	54	4	63	7	87	9
Säkylä	41	5	57	1	30	3	61	4	38	5	72	12
Vampula	47	5	60	4	38	6	51	3	53	5	72	5
Punkalaidun	95	11	145	13	111	5	132	6	119	16	147	18
Alastaro	69	11	121	15	68	7	81	4	83	9	114	7
Metsämaa	29	2	38	4	15	2	38	2	24	4	35	2
Loimaa	129	14	168	19	114	8	127	14	146	13	166	15
Loimaa, k:l:a	46	10	64	9	34	3	39	6	64	6	65	8
Mellilä	33	4	49	2	27	1	43	4	32	3	33	6
Laitila												
Salon k:l:a												
Maaseutu yht.	5924	778	8419	625	5700	428	6831	470	7058	604	9083	709
Koko lääni	7184	961	10256	784	7297	587	8782	657	9235	824	11766	987
Ahvenanmaan lääni												
Maanhamina	61	4	64	7	59	10	60	8	65	2	78	1
Kaupungit yht.	61	4	64	7	59	10	60	8	65	2	78	1
Eckerö	17	3	20	4	22	3	13		19	2	20	2
Hammarland	25	3	37	6	39	4	32	2	30	3	26	2
Jomala	72	7	48		61	9	62	5	64	3	71	3
Finström	36	5	38	3	39	2	34	7	41	4	42	4
Geta	15	6	12	1	16	3	13		13		11	2
Saltvik	38	8	28	5	37	4	39	3	35	3	42	3

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset
Sund	18	5	25	1	28	2	23	1	25	1	28	1
Vårdö	13		8		11	1	9		4	1	12	1
Lumparland	7	1	9		9	1	6		10	1	5	1
Lemland	22	2	26		30		17	2	11	1	27	2
Jöglö	25	3	14		21	4	19	1	23	2	33	
Kökar	15		20		13	3	12		13	1	10	
Sottunga	5		8	1	7		5		10		5	
Kumlinge	7		10	1	8		11		14		11	
Brändö	14	2	15	1	14		13	1	14	1	20	1
Maaseutu yht.	329	45	318	23	355	36	308	22	326	23	363	22
Koko lääni	390	49	382	30	414	46	368	30	391	25	441	23
Hämeen lääni												
Hämeenlinna	118	14	166	9	162	17	182	23	202	28	255	29
Tampere	1131	178	1543	130	1161	109	1436	122	1622	139	1946	171
Lahti	419	76	609	67	458	49	545	59	658	95	758	95
Kaupungit yht.	1668	268	2318	206	1781	175	2163	204	2482	262	2959	295
Somero	134	34	171	23	116	25	139	23	161	14	201	25
Somerniemi	39	5	34	4	27	1	45	1	29	7	45	5
Tammela	70	16	127	10	69	5	101	13	105	16	150	12
Forssa, kaup.	83	12	121	8	81	9	124	12	127	15	167	19
Jokioinen	68	12	103	5	65	5	60	5	88	12	109	7
Ypäjä	52	2	88	6	38	4	56	3	77	8	78	12
Humppila	42	8	54	6	33	3	46	3	41	3	68	6
Urjala	113	16	178	10	124	7	144	15	117	5	173	22
Kojjärvi	46	7	65	6	44	7	47	1	48	2	80	6
Kylmäkoski	28	6	61	6	36	3	40	5	30	2	41	6
Akaa	80	1	108	9	80	4	74	5	104	6	111	3
Kalvola	60	5	89	5	57	5	63	7	53	8	81	12
Sääksmäki	95	16	82	8	45	4	68	4	58	8	80	5
Valkeakoski, k.la	29	2	120	12	66	2	117	9	147	16	178	14
Päikäne	53	10	92	13	57	12	70	12	67	9	90	12
Lempäälä	75	10	96	8	48	2	84	5	111	15	116	9
Vesilahti	101	9	114	12	61	5	104	9	97	10	129	11
Viiala	53	3	62	1	38	3	48	2	52	7	79	6
Tottijärvi	15	2	19	2	19		20		12		20	1
Nokian k.la	184	17	239	12	142	15	193	10	198	17	288	13
Pirkkala	47	2	54	1	61	2	55	1	69	3	75	1
Ylöjärvi	77	4	77	3	59	2	70	4	94	4	112	3
Messukylä	87	6	114	6	99	4	115	6	128	2	143	10
Aitolahti	10		17		8	1	19		11		17	
Kangasala	93	12	154	12	89	9	123	9	128	9	159	9
Sahalahti	18	2	35	3	23	1	38	1	21	7	30	2
Orivesi	102	5	133	13	99	11	135	10	119	12	167	13
Juupajoki	45	2	59	6	44	3	52	5	59	3	53	6
Teisko	63	5	86	3	52	5	72	5	66	3	82	4
Kuru	84	16	108	3	69	8	99	4	83	3	134	6
Ruovesi	137	10	190	17	112	9	147	10	142	22	172	13
Pohjaslahti	25	5	32	4	21	1	28	1	30		35	1
Vilppula	65	15	98	5	59	9	72	9	86	8	107	5
Mänttä	74	3	121	4	69	8	98	2	105	14	117	10
Kuorevesi	35	2	62	7	72	3	85	8	78	3	102	5
Korpilahti	108	12	184	21	86	4	128	8	123	10	151	13
Muurame	46	7	50	9	37	3	46	2	35	3	53	6
Säynätsalo	28	7	41	1	22	1	36	2	39	2	44	1
Jämsä	122	14	175	12	115	7	130	4	137	11	184	9
Jämsänkoski	61	3	89	5	53	7	65	6	86	5	88	7
Koskenpää	44	3	43	4	32	3	32	4	40	3	50	1
Längelmäki	53	5	77	6	65	2	61	3	71	5	87	4
Eräjärvi	27	5	36	4	18	3	31		30	3	40	2
Kuhmoinen	63	8	118	7	48	2	76	5	87	10	113	11
Kuhmalampi	33	5	38	2	21	1	21	1	28	1	30	2
Luopioinen	59	4	78	11	45	7	77	9	79	5	80	11
Tuulos	24	6	47	5	20	1	31	6	32	2	37	6
Hauho	62	17	102	17	72	11	91	6	77	7	120	14

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliapset	Au-liapset	Avioliapset	Au-liapset	Avioliapset	Au-liapset	Avioliapset	Au-liapset	Avioliapset	Au-liapset	Avioliapset	Au-liapset
Tyrväntö	27	1	27	4	22		37		27	4	25	2
Hattula	67	7	105	14	74	4	79	9	77	6	106	13
Hämeenlinna, mlk.	61	9	80	3	46	3	82	2	77	6	85	8
Vanaja	66	7	83	7	75	13	72	3	94	11	120	11
Renko	46	3	63	6	46	2	52	3	60	7	72	5
Janakkala	123	15	187	6	109	10	165	3	151	10	210	15
Loppi	107	11	165	25	129	12	138	11	132	11	163	14
Hausjärvi	107	15	173	9	107	11	146	4	137	11	154	12
Riihimäki, k.la	151	15	197	11	148	7	195	10	211	18	278	13
Kärkölä	81	7	111	8	64	9	79	3	78	7	120	9
Nastola	69	12	90	12	53	6	78	10	84	10	103	19
Hollola	62	13	133	8	51	5	90	5	111	3	108	8
Koski	35	6	69	8	31	2	41	1	36	6	52	2
Lammi	65	10	95	10	55	3	72	6	79	7	90	8
Asikkala	103	11	181	12	78	8	144	5	151	17	142	17
Padasjoki	67	7	112	2	63	6	90	8	82	2	89	11
Maaseutu yht.	4349	527	6330	502	3987	350	6236	358	5392	476	6783	548
Koko lääni	6017	795	8648	708	5768	525	7399	562	7874	738	9742	843
Mikkelin lääni												
Mikkeli	179	13	258	20	186	17	221	19	261	26	325	29
Heinola	32	5	70	6	45	5	49	1	72	6	76	6
Savonlinna	139	24	198	23	133	8	201	10	165	16	239	30
Kaupungit yht.	350	42	526	49	364	30	471	30	498	48	640	65
Heinolan mlk.	86	8	132	6	82	7	112	8	94	9	125	14
Sysmä	125	19	233	21	126	11	157	11	145	20	164	17
Hartola	83	8	119	7	72	10	98	11	91	6	118	10
Luhanka	42	5	47	4	37	4	36	4	46	4	56	3
Leivonmäki	37	1	54	1	38	1	48		34	4	48	2
Joutsa	50	8	101	10	82	8	86	7	96	12	107	10
Mäntyharju	129	12	220	12	137	9	177	15	137	16	180	18
Pertunmaa	65	6	98	10	75	5	79	12	72	4	102	9
Ristina	81	6	123	10	91	3	88	9	80	4	114	7
Anttola	48	6	65	4	37	1	50	3	46	3	59	2
Mikkelin mlk.	184	19	257	20	171	8	204	12	195	15	277	9
Hirvensalmi	68	5	107	12	64	1	92	8	91	8	102	5
Kangasniemi	158	15	231	9	146	15	182	18	189	22	224	18
Haukivuori	71	5	104	4	64	2	94	5	72	3	98	5
Pieksämäki	153	10	251	8	171	11	212	14	217	3	278	18
Pieksämä, kaup.	3				1		3				1	
Virtasalmi	49	3	71	6	46	2	52	4	52	4	57	10
Jäppilä	44	4	63	6	42	2	71	6	51	1	82	2
Joroinen	110	7	171	15	88	4	127	5	132	9	159	14
Juva	212	17	335	24	186	16	239	19	250	21	315	15
Puumala	110	4	178	7	107	3	122	4	135	7	152	13
Sulkava	121	6	168	10	100	12	151	5	132	8	141	3
Sääminki	184	9	245	21	182	16	217	5	217	21	267	22
Kerimäki	124	4	199	17	114	4	143	7	195	8	203	17
Punkaharju	64	3	97	4	69	2	81	6	86	7	99	11
Enonkoski	52	7	95	4	66	6	73	3	66	5	96	10
Savonranta	52	6	75	7	47	7	61	2	67	3	76	2
Heinävesi	161	8	226	5	118	3	170	9	193	8	233	7
Kangaslampi	39	3	70	1	44	5	47	5	58	7	68	
Rantasalmi	136	12	203	17	137	6	143	12	148	15	217	14
Maaseutu yht.	2841	226	4338	282	2740	184	3415	229	3387	257	4218	287
Koko lääni	3191	268	4864	331	3104	214	3886	259	3885	305	4858	352
Viipurin/ Kymen lääni*												
Viipuri	829	149	1020	65	776	78	983	74	910	100	958	80
Sortavala	56	8	71	2	48	4	81	10	118	8	92	10
Käkisalmi	62	4	90	4	46	3	71	6	50	5	46	2
Lappeenranta	206	26	328	16	222	25	377	19	261	24	304	29
Hamina	74	2	96	6	71	5	85	2	106	5	90	6
Kotka	256	30	377	23	286	16	366	18	337	25	455	33

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliipset	Au -liipset	Avioliipset	Au -liipset	Avioliipset	Au -liipset	Avioliipset	Au -liipset	Avioliipset	Au -liipset	Avioliipset	Au -liipset
Kaupungit yht.	1483	219	1982	116	1449	131	1863	129	1782	167	1945	160
Pyhtää	69	8	87	3	68	2	54	3	75	1	111	6
Kymi	300	11	391	19	265	13	353	12	353	20	506	19
Haapasaari	5	1	7		5	1	11	1	9	1	6	
Sippola	177	13	272	11	183	5	218	4	275	10	321	25
Vehkalahti	141	9	216	13	120	10	150	7	151	7	210	6
Miehikkälä	96	13	144	8	66	1	104	9	90	10	115	14
Virolahti	107	10	142	20	97	12	100	6	113	12	169	10
Säkkijärvi	104	8	104	5	81	5	98	4	121	5	130	7
Ylämaa	54	4	73	5	46	1	51	4	56	2	44	5
Suursaari	4		12		9	2	11		7		13	1
Tytärsaari	4	1	6		5		4	1	7		9	
Lappee	290	18	422	22	251	21	369	16	336	13	385	31
Lauritsalan k:la	8		1		1			1			1	
Lemi	52	6	88	6	61	2	76	5	66	3	81	9
Luumäki	66	2	100	7	89	3	109	7	133	4	141	9
Valkeala	168	13	273	16	143	9	180	9	201	7	242	19
Kouvola k:la	119	12	154	5	115	6	153	10	146	19	165	10
Suomenniemi	20		38	1	24	4	24	3	23	4	24	1
Savitaipale	108	12	182	17	112	9	141	10	126	9	153	15
Taipalsaari	51	6	82	14	52	5	54	5	68	2	65	7
Joutseno	117	12	156	6	102	4	130	7	139	6	163	12
Ruokolampi	410	31	533	23	337	17	445	18	487	34	561	49
Rautjärvi	110	7	140	5	78	2	116	3	99	8	102	9
Kirvu	83	10	132	4	96	7	135	8	130	6	149	12
Jääski	361	24	400	17	279	15	377	19	405	23	408	26
Antrea	122	5	148	6	89	5	142	4	122	7	163	3
Vuoksenranta	51	3	70	1	36		59	5	67	2	83	3
Nuijamaa	55	6	48	2	59	4	66	2	49		52	4
Viipurin mlk.	189	15	198	6	157	11	208	16	301	24	169	22
Ihantala**	58	6	58	3	50	5	48	6	53	6		
Vahviala	100	6	115	3	60	6	94	6	99	9	96	8
Johannes	144	14	178	4	101	6	135	11	149	14	158	7
Koivisto	125	19	217	10	137	4	184	16	148	20	164	13
Koiviston k:la											1	
Seiskari	6		12		6		12		10	1	11	2
Lavansaari	10		19	1	15	6	15	1	12	3	20	2
Kuolemajärvi	81	7	89	6	63	9	73	6	80	9	62	9
Uusikirko	126	16	159	5	112	10	165	28	169	20	185	11
Kanneljärvi	49	4	55	2	46	1	65	6	54	6	50	5
Kivennapa	130	19	163	11	102	11	126	18	119	20	118	16
Terijoki	81	11	99	4	62	8	68	7	72	12	87	10
Muolaa	195	21	218	12	148	6	214	10	200	13	210	14
Äyräpää	61	6	104	6	65	5	78	6	78	10	61	4
Heinjoki	65	5	59	3	36	1	63	3	55	4	76	3
Valkjärvi	106	11	142	3	90		126	8	104	14	126	6
Rautu	96	6	126	10	67	5	93	12	87	13	84	6
Sakkola	86	14	129	4	73	6	94	8	115	10	123	9
Metsäpirtti	64	8	88	5	58	3	53	6	62	8	62	7
Vuoksela	37	1	51	1	47	2	60	5	55	5	51	3
Pyhäjärvi	125	15	152	5	97	3	144	20	154	10	136	12
Räisälä	122	13	132	8	92	3	159	14	176	21	137	6
Käkisalmen mlk.	75	11	113	8	75	2	112	5	107	9	101	16
Kaukola	56	4	57	1	68	6	67	5	70	7	72	6
Hiitola	99	7	155	8	77	2	142	10	124	4	141	6
Kurkijoki	178	12	184	13	125	5	170	15	200	17	206	8
Panikkala	174	9	246	11	128	5	201	10	217	12	257	21
Saari	74	7	102	9	67	4	84	3	74	5	96	5
Simpele	50	5	61		45	3	56	3	53	2	85	12
Jaakkima	194	16	194	14	139	9	237	19	234	19	231	10
Lahdenpohjan k:la												
Lumivaara	98	9	98	4	72	6	101	5	86	7	108	7
Sortavalan mlk.	350	42	422	25	285	26	410	34	370	38	436	40
Harju	124	17	164	9	103	13	136	10	142	10	120	16
Uukuniemi	118	9	130	4	82	5	156	8	103	9		
Ruskeala	123	13	119	4	79	5	135	11	113	5	124	14

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliipset	Au-lipset	Avioliipset	Au-lipset	Avioliipset	Au-lipset	Avioliipset	Au-lipset	Avioliipset	Au-lipset	Avioliipset	Au-lipset
Soanlahti	56	6	70	3	31	2	40	3	43	1	53	6
Suistamo	127	19	191	12	128	6	164	11	166	13	162	19
Korpiselkä	53	1	68	4	50	5	68	5	103	7		
Suojärvi	244	25	379	43	229	14	276	26	264	33	257	23
Salmi	145	16	207	13	157	10	213	21	209	18	217	18
Impilahti	191	23	261	13	128	17	228	27	216	31	223	16
Maaseutu yht.	7837	713	10205	547	8621	422	9001	627	9100	714	9768	730
Koko lääni	9320	932	12187	663	8070	553	10864	756	10882	881	11713	890

* Viipurin läänistä luovutettu alueita v. 1945. Luovutetut alueet laskettu mukaan.

** V. 1945 Ihantala yhdistetty Viipurin mlk:aan

Kuopion lääni

Kuopio	371	38	533	35	373	26	463	36	501	61	657	57
Joensuu	96	9	142	7	112	9	141	3	141	13	181	13
Iisalmi	46	3	84	3	65	3	74	3	73	6	101	6
Kaupungit yht.	513	50	759	45	550	38	678	42	715	80	939	76
Leppävirta	202	10	261	12	169	10	218	15	252	16	272	15
Varkaus												
Varkauden k.la	196	5	305	13	207	14	270	11	282	16	381	12
Suonenjoki	116	9	210	7	136	10	157	11	159	11	188	14
Hankasalmi	114	8	198	14	82	3	148	2	144	7	189	9
Rautalampi	99	4	157	6	85	3	108	7	134	3	172	8
Konnevesi	77	7	114	2	67	3	103	3	90	11	135	3
Vesanto	92	8	130	7	78	3	102	3	114	5	120	3
Karttula	71	5	129	9	81	3	96	8	82	5	143	8
Tervo	69	5	65	5	52	4	71	3	51	3	84	6
Kuopion mlk.	176	13	229	15	121	14	161	7	157	11	212	19
Sillinjärvi	95	12	141	7	97	6	111	7	112	12	146	11
Riistavesi	48	4	63	4	55	1	66	3	44	4	62	4
Vehmersalmi	86	4	104	5	74	2	87	2	77	5	109	5
Tuusniemi	102	15	151	11	113	15	143	7	129	16	142	9
Maaninka	115	16	134	7	112	7	116	14	126	12	149	11
Pielavesi	219	15	283	18	200	9	219	17	218	13	281	23
Keitele	67		118	5	64	3	82	3	97	6	116	6
Kiuruvesi	283	23	368	9	232	20	303	17	305	17	388	25
Iisalmen mlk.	208	20	323	19	206	19	269	20	267	23	356	35
Vieremä	119	11	184	10	117	12	149	7	145	11	177	10
Sonkajärvi	175	8	213	11	163	6	213	4	238	10	272	10
Lapinlahti	185	20	264	21	190	10	186	14	204	10	229	27
Nilsä	139	9	219	18	142	4	189	16	190	20	245	7
Varpaisjärvi	106	8	158	6	103	7	127	4	123	10	146	11
Muuruvesi	78	7	111	7	64	3	88	5	99	9	96	8
Juankoski	36	2	48	3	29	1	41		52	1	45	3
Kaavi	129	11	169	13	116	7	134	8	154	2	172	7
Säyneinen	64	2	91	2	59		50	2	51	5	65	2
Polvijärvi	149	11	246	9	138	7	193	5	225	8	260	14
Kuusjärvi	203	6	255	8	208	7	235	3	225	9	301	9
Liperi	214	16	274	20	163	9	251	16	244	10	324	14
Kontiolahti	150	7	241	8	164	9	181	10	174	7	270	9
Pielisensuu	146	9	223	9	134	10	183	14	185	8	222	15
Rääkkylä	97	13	154	13	116	2	146	4	155	9	184	10
Kitee	218	21	290	15	189	7	238	15	267	12	309	25
Kesälahti	54	3	107	6	62	4	75	4	78	6	96	10
Uukuniemi											149	13
Pälkjärvi	21	1	26	2	23	1	28	2	25	1	22	4
Tohmajärvi	114	9	199	11	122	9	130	8	146	7	186	6
Värtsilä	123	14	145	7	88	17	114	17	128	9	116	9
Kiihtelysvaara	54	1	92	4	70	6	74	3	58	1	71	5
Pyhäselkä	85	6	119	11	83	8	90	5	92	5	137	9
Ilomantsi	257	15	360	14	216	14	306	19	329	17	358	25
Tuupovaara	98	2	132	6	98	2	108	4	115	13	150	8
Korpiselkä											78	8
Eno	184	16	303	9	181	5	188	8	231	14	294	20
Pielisjärvi	397	44	622	28	407	31	534	41	537	50	666	42
Juuka	239	25	304	23	196	15	261	18	245	15	328	15

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliapset	Au -lapset	Avioliapset	Au -lapset	Avioliapset	Au -lapset	Avioliapset	Au -lapset	Avioliapset	Au -lapset	Avioliapset	Au -lapset
Rautavaara	102	7	150	12	83	10	121	9	110	8	155	8
Nurmes	197	19	353	20	232	16	262	17	290	18	355	16
Nurmeksen k.l.a												
Valtimo	97	8	158	9	86	3	103	5	137	2	153	10
Tervo, Karttulan vap.k.												
Kaavi, Taipaleen kr.kat.												
Lieksan k.l.a												
Joensuun msk.kr.k.	1		1									
Maaseutu yht.	6666	514	9604	505	6273	391	7878	447	8092	503	10276	615
Koko lääni	7179	564	10453	550	6823	429	8556	489	8807	583	11215	691
Vaasan lääni												
Vaasa	487	73	639	56	516	29	575	47	586	54	750	46
Kaskinen	15	3	33	3	23	2	28	4	29		35	9
Kristiinankaupunki	44	4	56	4	39	3	44	1	44	5	67	2
Uusikaarlepyy	13	1	19	1	10	2	4		20		14	1
Pietarsaari	98	7	128	6	109	2	118	7	129	7	169	6
Kokkola	150	13	243	14	157	20	234	16	199	28	300	20
Jyväskylä	176	34	295	25	254	15	421	27	511	42	589	36
Kaupungit yht.	983	135	1413	109	1108	73	1424	102	1518	136	1924	120
Siipyy	49	4	64	2	51	3	51	3	57	4	57	3
Isojoki	95	6	136	12	75	11	104	8	118	7	132	11
Lapväärti	87	6	112	4	74	9	86	8	92	2	111	2
Tjock	10	2	18	1	22		24	1	22	2	24	1
Karjoki	52	7	69	6	55	6	62	5	63	4	80	8
Närpiö	104	8	173	6	152	4	137	7	155	8	172	6
Ylimarkku	35	2	42	3	34	2	36	3	36	3	46	3
Korsnäs	57	6	92	2	59	5	73		68		87	4
Teuva	131	8	204	8	124	13	157	17	142	10	201	9
Kauhajoki	256	19	423	25	265	19	320	20	305	23	473	36
Kurikka	187	16	289	5	155	5	223	16	209	15	319	19
Jalasjärvi	237	22	353	15	250	14	267	19	321	18	327	29
Peräseinäjoki	109	7	157	7	96	8	92	5	123	7	126	15
Ilmajoki	176	17	319	17	187	12	250	19	272	13	353	17
Seinäjoki	132	14	222	13	153	10	204	10	218	15	251	20
Seinäjoki k.l.a	3		1				1		2		3	
Ylistaro	148	16	208	11	151	6	179	11	190	10	236	11
Isokyrö	96	7	184	7	107	6	104	3	112	9	158	12
Vähäkylä	40	5	103	3	58	8	64	2	74	1	101	2
Laihia	103	5	171	8	136	4	140	5	137	6	194	12
Jurva	103	6	145	9	101	5	112	6	135	9	173	15
Pirttikylä	40	1	61	1	38		27		39	1	53	3
Petolahti	24	3	35	2	28	1	27		30		28	
Bergö	11		13	1	9		10	1	7		10	1
Maalahti	73	3	82	3	76		69	2	68	1	71	1
Sulva	27	2	54		44	1	42		43		71	
Mustasaari	66	3	113	1	83	2	97	4	103	2	132	6
Björkby			1				1		1			
Raippaluoto	28	2	46		29		30		27	1	32	
Koivulahti	35		51	1	52		43	1	50	3	49	1
Maksamaa	17	3	25	1	18		24		25		26	1
Vöyri	70	5	118	3	73	2	108	1	97	1	129	2
Nurmo	75	2	119	5	83	5	85	2	73	3	99	5
Lapua	266	10	334	16	237	12	300	11	303	15	397	18
Kauhava	181	9	231	17	184	11	193	8	217	17	248	14
Ylihärmä	44	2	70	2	45	4	62	4	60	1	61	5
Alahärmä	82	4	146	7	85	7	118	5	113	6	139	7
Oravainen	58	6	64	3	45	4	46	1	59	1	66	2
Munsala	32	2	51		44		50	1	51		60	2
Uudenkaarlepyyn mlk.	32		59	1	35	1	50	1	44		54	2
Jepua	35	2	32		31	3	37	1	37		42	1
Pietarsaaren mlk.	124	3	173	1	129	1	147	2	167	1	177	4
Purmo	50	1	70	2	56		53	1	66	2	59	1
Ähtävä	40	1	46		44		56	1	67	2	56	2

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliipset	Au-lapset	Avioliipset	Au-lapset	Avioliipset	Au-lapset	Avioliipset	Au-lapset	Avioliipset	Au-lapset	Avioliipset	Au-lapset
Teerijärvi	64	1	78	1	46	1	64	1	61		66	1
Kruunupyy	38	1	65		38	1	51	2	51	1	76	2
Öja			2				1					
Luoto	42		50		33		51		44	1	62	
Kaarlela	75	5	94	1	97		107		88	3	139	4
Alaveteli	34	1	56		33		42		29		42	
Kälviä	64	3	106	2	68	8	84	2	84	3	115	5
Lohtaja	53		79	3	53		75		69	3	85	3
Himanka	65	2	75	1	72	7	78	2	69	1	90	3
Kannus	99	4	146	7	101	5	115	11	117	9	207	10
Toholampi	94	10	123	12	89	5	110	2	117	5	139	7
Ullava	32	1	49		37		41		26		44	3
Kaustinen	84		126	7	81	2	106	2	96	2	124	6
Veteli	86		146	4	73	1	96	1	105	3	123	5
Lestijärvi	36	5	41	2	30	2	28	1	43	2	45	3
Halsua	40	2	68	2	40	3	31	1	61	4	62	6
Perho	84	2	121	2	73	1	87	1	94	2	129	2
Soini	73	1	104	6	76	2	73	5	99	6	128	9
Lehtimäki	58		65	2	55	3	58	3	61	3	79	5
Alajärvi	184	14	270	12	184	9	249	9	194	12	295	14
Vimpeli	65	2	77	4	64	8	63	4	91	4	116	4
Evijärvi	72	5	126		60	3	85	4	90	11	104	4
Kortesjärvi	73	9	89	3	61	3	89	8	83	3	92	4
Lappajärvi	128	8	181	5	102	3	116	3	113	3	165	5
Kuortane	87	8	126	4	95	2	108	2	104	5	145	7
Töysä	56	3	93	2	58	3	76	4	94	1	97	5
Alavus	159	14	217	6	169	12	216	14	217	14	259	14
Virrat	188	12	243	16	162	14	198	17	201	12	242	22
Ahtari	111	11	159	4	107	6	126	4	152	9	185	15
Pihlajavesi	25	4	35	4	32	2	35		39	5	52	2
Multia	70	3	84	4	52	4	61	5	63	5	82	12
Keuru	131	15	196	7	125	19	157	12	153	10	197	13
Petäjävesi	76	17	135	7	63	4	93	7	108	10	133	14
Jyväskylän mlk.	391	33	535	34	364	19	251	18	305	17	341	17
Toivakka	38	9	60	3	53	2	48	5	54	7	80	11
Uurainen	45	4	69	13	33	4	72	4	80	6	83	4
Laukaa	174	9	267	13	171	6	216	8	197	15	244	15
Äänekoski	187	16	279	23	162	9	234	14	231	13	287	18
Äänekosken k.la	1											
Suolahden k.la	1			1								
Saarjärvi	152	17	242	25	164	17	211	16	199	12	233	21
Pylkönmäki	47	4	77	3	36	5	41	2	33	4	56	7
Karstula	205	26	257	20	155	17	197	14	192	24	186	12
Kyyjärvi											75	2
Kivijärvi	63	6	78	3	51	3	74	6	59	4	77	3
Kannonkoski	61	4	78	4	59	5	73	5	78	3	77	6
Kinnula	64	7	95	8	68	5	92	6	69	4	96	7
Pihlupudas	114	14	121	3	103	6	135	9	132	12	145	15
Viitasaari	172	19	218	13	176	13	228	20	259	18	274	24
Konginkangas	41		65	3	35	2	45	4	48	3	66	4
Sumiainen	41	1	59	7	39		51	1	49	3	57	4
Maaseutu yht.	7963	579	11622	537	7851	450	9299	474	9597	520	11979	692
Koko lääni	8946	714	13035	646	8965	523	10723	576	11115	656	13903	812
Oulun lääni												
Oulu	491	43	621	43	548	45	723	95	691	122	875	119
Raahe	51	5	79	1	62	7	72	5	77	1	111	5
Kajaani	128	9	207	15	149	11	172	20	200	14	295	15
Kaupungit yht.	670	57	907	59	759	63	967	120	968	137	1281	139
Sievi	155	10	170	8	140	9	156	13	139	8	185	10
Rautio	38		48		41	2	42	3	34	1	59	4
Ylivieska	182	11	269	11	154	8	182	5	191	12	265	13
Alavieska	68	3	125	5	71	7	80	4	104	3	119	4
Kalajoki	129	13	206	3	125	6	178	5	163	7	205	8
Merijärvi	56	1	66		39	1	70		53	5	73	3

	1940	1940	1941	1941	1942	1942	1943	1943	1944	1944	1945	1945
	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset	Avioliapset	Au-lapset
Oulainen	146	10	221	15	170	13	177	11	174	8	230	15
Pyhäjoki	93	8	141	3	82	7	112	8	114	6	145	16
Saloinen	48	4	85	4	85	5	84	1	79	4	59	2
Pattijoki	37	4	68	4	42	1	47	1	50	4	56	3
Vihanti	66	8	82	2	65	7	92	4	79	3	99	5
Rantsila	55	5	120	6	50	5	71	3	71	12	95	8
Paavola	100	8	175	9	105	7	125	10	131	6	175	13
Revonlahti	20	1	37	2	24	1	33	3	31	3	37	2
Siikajoki	26	2	44	4	29	1	37	1	45	3	37	2
Pyhäjärvi	150	18	232	11	148	21	187	16	179	17	209	9
Reisjärvi	99	4	137	9	91	5	104	2	115	9	130	13
Haapajärvi	172	14	255	14	170	17	199	12	197	16	227	22
Nivala	272	19	392	21	214	13	285	12	264	17	407	27
Kärsämäki	100	11	134	7	83	11	121	6	105	14	136	4
Haapavesi	137	12	208	14	150	12	208	16	170	14	235	24
Pulkkilä	45	5	78	13	30	1	67	6	56	3	70	5
Piippola	37	4	66	3	29	1	57	1	45	5	58	1
Pyhäntä	47	4	71	3	44	1	58	2	40	5	58	3
Kestilä	75	11	120	5	66	4	80	5	75	7	87	7
Säräisniemi	106	3	118	5	77	1	111	5	103	4	100	6
Vuolijoki	52	3	80	3	49	2	50	3	59	2	60	
Paltamo	147	7	194	10	134	6	158	10	143	8	162	13
Kajaanin mlk.	75	7	105	10	77	5	87	12	92	7	103	12
Sotkamo	297	23	379	25	273	20	284	10	348	19	416	19
Kuhmo	262	12	366	15	226	6	247	17	265	11	364	16
Ristijärvi	63	10	117	7	72	4	82	9	98	5	104	4
Hyrnsalmi	76	4	134	7	81	3	107	3	94	6	108	9
Suomussalmi	231	20	365	6	239	12	264	23	286	33	292	22
Puolanka	151	7	220	11	139	6	146	13	168	7	169	8
Hailuoto	31	1	40	3	40	5	40	4	35	1	58	1
Utajärvi	106	9	178	11	118	3	123	7	148	3	161	7
Muhos	76	7	132	12	74	5	132	13	119	5	164	8
Tyrmävä	71	9	112	12	73	5	94	10	51	7	99	11
Temmes	15	1	34	3	15		31	2	20	2	25	2
Lumijoki	26	3	57	1	25	2	30	3	31	3	52	6
Liminka	63	6	103	9	58	5	79	5	94	5	81	11
Kempele	28	2	55	3	33	1	42	3	33	5	46	2
Oulunsalo	48	6	58	3	35	1	41	2	38	1	54	3
Oulujoki	87	4	149	7	84	3	114	12	87	6	111	7
Ylikiminki	65	4	109	3	51	5	78	4	84	6	91	5
Kiiminki	41	4	71	2	36	3	61		42	2	47	7
Haukipudas	197	21	292	19	168	12	204	14	246	23	278	25
li	85	5	127	4	86	8	101	1	98	7	136	11
Yli-li	64	4	118	5	54	2	76	5	66	5	107	5
Kuivaniemi	72	9	127	9	76	6	100	13	102	10	104	9
Pudasjärvi	300	23	403	14	121	7	258	9	451	16	282	12
Taivalkoski	137	7	139	6	150	4	115	9	124	10	134	10
Kuusamo	368	28	605	28	349	9	414	10	351	28	370	31
Maaseutu yht.	5695	439	8505	429	5240	317	6499	381	6580	439	7734	505
Koko lääni	6365	496	9412	488	5999	380	7466	501	7548	576	9015	644
Lapin lääni												
Kemi	338	48	385	25	309	25	380	41	336	37	469	47
Tomio	30	6	45	5	44	4	47	5	42	12	71	22
Kaupungit yht.	368	54	430	30	353	29	427	46	378	49	540	69
Posio	139	8	249	9	130	15	194	4	151	5	153	11
Ranua	146	9	191	16	115	14	147	13	102	7	100	9
Salla	227	36	260	26	202	22	268	18	263	27	247	23
Kemijärvi	171	19	343	35	200	30	216	28	238	27	167	27
Rovaniemi	524	49	786	74	556	64	614	96	608	112	382	54
Rovaniemen k.la			2				3		3		2	1
Tervola	109	7	166	16	99	8	148	7	129	10	165	9
Simo	55	4	97	6	56	5	91	3	57	4	60	2
Kemin mlk.	87	6	104	5	58	7	97	10	78	6	91	10

	1940		1941		1942		1943		1944		1945	
	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset	Aviolapset	Au-lapset
Alatormio	176	11	237	17	179	14	196	23	177	16	283	23
Karunki	61	4	70	5	41	5	51	7	43	2	78	9
Ylitormio	144	14	222	18	159	14	200	17	171	14	261	25
Turtola	119	11	178	14	110	7	92	6	100	10	118	6
Kolari	121	10	150	10	85	5	80	6	116	7	56	3
Muonio	44	2	76	2	45	3	68	4	52	3	43	4
Enontekiö	48	1	45	1	52	10	59	5	47	4	49	5
Kittilä	177	17	222	17	148	14	155	11	147	13	89	14
Sodankylä	121	12	190	14	161	4	218	24	133	24	124	17
Pelkosenniemi	84	9	130	11	74	7	106	6	106	15	82	16
Savukoski												
Inari	68	16	86	11	60	5	90	11	85	13	66	14
Utsjoki	9		16	1	11		25	1	19	1	12	2
Petsamo	138	31	211	30	131	27	144	35	143	43	123*	34*
Maaseutu yht.	2771	276	4031	338	2672	280	3262	333	2968	363	2628	318
Koko lääni	3139	330	4461	368	3025	309	3689	379	3346	412	3168	387
* V. 1945 luovutettu alue. Aviolaisten luku ei mukana läänin kokonaistiedoissa.												
Kaupungit	11674	1631	15898	1244	12648	1112	15412	1328	16661	1617	20506	1806
Maaseutu	48016	4528	68257	4166	44779	3133	55791	3581	56917	4251	69452	4871
Koko maa	59690	6159	84155	5410	57427	4245	71203	4909	73578	5868	89958	6677

Lähde: Elävänä syntyneet avioisuuden ja sukupuolen mukaan 1939-1949. Väestötilasto. Tilastokeskuksen väestötilastotoimisto.

Liite 2. Väestötilastoa lääneittäin vuosina 1934–51

Lääni	1934–1939		1940–1945		1946–1951	
	Asukkaat (n)	%	Asukkaat (n)	%	Asukkaat (n)	%
Uusimaa	566 081	14,8	611 371	15,6	665 226	16,2
Turku ja Pori	530 684	13,9	541 749	13,8	608 066	14,8
Ahvenanmaa	28 177	0,7	28 203	0,7	26 608	0,6
Häme	405 756	10,6	429 097	10,9	512 253	12,5
Viipuri/ Kymi*	651 534	17,0	616 554	15,7	451 692	11,0
Mikkeli	203 494	5,3	205 358	5,2	230 526	5,6
Kuopio	390 099	10,2	406 126	10,3	452 151	11,0
Vaasa	596 041	15,6	610 141	15,5	638 727	15,5
Oulu	406 408	10,6	333 683	8,5	360 815	8,8
Lappi**	45 541	1,2	146 263	3,7	165 201	4,0
Kaupungit	818 234	21,4	913 557	23,3	1 059 432	25,8
Maaseutu	3 005 581	78,6	3 014 988	76,7	3 051 833	74,2
Koko maa	3 823 815		3 928 545		4 111 265	

*Luovutettu alue mukana

**Lapin lääni erotettu Oulun läänistä vuonna 1938

Liite 3. Luettelo Vaasan läänin kunnista, joihin jatkosodan aikana sijoitettiin neuvostosotavankeja

Alle kymmenen sotavankia: Alaveteli, Halsua, Kaustinen, Kruunupyy, Lestijärvi, Munsala, Perho, Pietarsaari mlk, Purmo, Soini, Teerijärvi, Ullava, Veteli, Ylimarkku ja Ähtävä.

10–20 sotavankia: Kaarlela, Kalajoki, Koivulahti, Maalahti, Oravainen, Lehimäki, Närpiö, Peräseinäjoki, Rautio, Sievi, Sulva, Tiukka, Töysä, Uusikaarlepyy mlk ja Ylivieska

Yli 20 sotavankia: Alahärmä, Alajärvi, Evijärvi, Ilmajoki, Isojoki, Isokyrö, Jalasjärvi, Jepua, Jurva, Kannus, Kauhajoki, Kauhava, Kokkola, Korttesjärvi, Kurikka, Kälviä, Laihia, Lappajärvi, Lapväärti, Lapua, Lohtaja, Mustasaari, Nurmo, Pietarsaari, Seinäjoki, Teuva, Toholampi, Vimpele, Vähäkyrö, Vöyri, Ylihärmä ja Ylistaro

Em. kuntien rajakuntia, joissa ei sotavankeja: Alavus, Bergö, Björkby, Korsnäs, Kuortane, Luoto, Maksamaa, Petolahti, Pirttikylä, Raippaluoto, Sipyy ja Öja

Em. alueen rajakaupungit: Kaskinen, Kokkola, Kristiinankaupunki, Pietarsaari, Uusikaarlepyy ja Vaasa

Lähde: Erityiset luettelot Bh 1. Suomen Punaisen Ristin sotavankitoimisto.
Kansallisarkisto

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

AOK 20.

- Tätigkeitsbericht Juli 1944. Mikrofilmi F8/2632

Itä-Karjalan sotilashallinto

- Y.J. Hakulisen muistio neuvosto-venäläisen avioliittojärjestelmän huomioimisesta miehityshallinnon kestäessä. T 9728/13

Merivoimien esikunta, Merenkulkuosasto

- Luettelot Suomen eri satamissa käyneistä saksalaisten käytössä olleista aluksista vuosina 1941–44.

T-17379/2357

Sosiaaliministeriön lastensuojelutoimisto

- Elatushakemukset Hb:2

Suomen Punaisen Ristin sotavankitoimisto

- Erityiset luettelot Bh 1

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke

- Saksalaisten sotilaiden lasten vastausaineisto (SaksVastaus)

Valtion tiedotuselimet 1939–1948

- Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 1941–44. Dg 1

EK-Valpo I

- Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansiot 1401–1402

Kansan Arkisto

Suomi toisessa maailmansodassa. Sarja II. Sotatapahtumat

- Kansio 16. Neuvostoliitosta rintaman yli heitetty lentolehtiset

- Kansio 17. Neuvostoliiton julkaisema kirjallisuus: Rintamalehti, Sotilaan Ääni (1941–44) sekä pienpainatteen

Museovirasto

- Helsingin yliopiston sosiologian laitos. Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana (MV:K 34)

- Museoviraston kysely 1988. Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana 1988 (MV:S0)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

- Korsuperinnekoelma 1973

Tilastokeskuksen arkisto

Väestötilasto 1939–1960. Väestötilastotoimisto. Elävänä syntyneet avioisuuden ja sukupuolen mukaan

Työväen Arkisto

Muistitietotoimikunta (TMT)

Ulkoasianministeriön arkisto

Saksalaisten kauttakulku UM 110 A6

Tilastoraportit

Suomen virallinen tilasto VI A. Väestötilastoa. Väestötilastoa 82, 85, 95–96 ja 102. Vuodet 1939–45

Suomen virallinen tilasto VI A. Väestötilastoa. Väestönmuutokset 103–107. Vuodet 1946–51

Julkaisemattomat käsikirjoitukset

Elsinen, Pertti: Miehitetyn Itä-Karjalan paikallisen siviiliväestön oikeudenhoito vuosina 1941–1944. Joensuun korkeakoulun yleisen historian pro gradu-tutkielma 1979

Jestilä, Jukka: Saksalaiset sotilaat siviiliväestön kannalta Kemissä jatkosodan aikana. Oulun yliopiston yleisen historian pro gradu –tutkielma 1987

Mikkola, Timo: Sotavankikysymys Suomessa vuosina 1941–1944. Helsingin yliopiston poliittisen historian pro gradu-tutkielma 1976

Tiedottajat

- Frolov, Dmitri, Kansallisarkisto
- Masslich, Roland, Essen, Saksa
- Ortamo-Närvä, Anna-Maija, Kansallisarkisto
- Raula, Juho, Turku
- Shkvarov, Alexey, Tesjoki
- Türk-Schroeter, Ulrike, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, Saksa

Kirjallisuus

Aarnes, Helle: Tyskejentene. Historiene vi aldri ble fortalt. Oslo 2009

Aborttikomitea 1945:6. Monistettu

Aborttilakikomitea 1968 A:11. Helsinki 1969

Ahonen, Voitto: Sosiaaliturvaa luomassa. Tapaturmaviraston historia 1917–1992. Helsinki 1994

Aly, Götz – Frisch, Shelley: Fromms. How Julius Fromm’s Condom Empire Fell into the Nazis. New York 2009

Bartelt, Käthe: Saksan kansallissosialistisen kansanhuollon toimintaa. Lastentarhat terveydenhoidon palveluksessa. Suomi-Saksa. Saksalais-suomalainen kulttuurilehti nro 20.1942 s. 8–11

Brederlow, Nina: Schwangerschaftsabbruch (abort). Sisältyy teokseen: Lexikon der russischen Kultur. Hrsg. von Norbert P. Franz. Darmstadt 2002 s. 398-399

Höjer, Dan: Inävlor på snoppen – kondomens historia. Sisältyy teokseen: Andersson, Stina – Sjödahl, Silvia: Sex. En politisk historia. Göteborg 2003 s. 101106

Atlas of Nazi Germany. Michael Freeman. London 1987

Avioliittojen välitystä sotavammaisille. Kirjoitus Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 3.1943 s. 88

Barber, John – Harrison, Mark: The Soviet Home Front, 1941–1945: a social and economic history of the USSR in World War II. London 1991

Batlogg, Andreas R.: Eine Kriegsehe. Zu einer “Episode” aus der Geschichte der Redaktions “Zeitschrift für Ascese und Mystik>”. Sisältyy teokseen: Spirialität im Wandel. Leben aus Gottes Geist. Festschrift zum 75. Jahrgang von “Geist und

Leben” – Zeitschrift für christliche Spiritualität begründet für “Aszese und Mystik”. Hrsg. von Andreas Schönfeld. Würzburg 2002 s. 387–394

Borgerud, Lars: Vi ville icke ha dem. Statens behandling av de norske krigsbarna. Oslo 2005

Borneman, John: Belonging in the Two Berlins. Kin, state, nation. Cambridge 1992

Brooke, Justin: Talvisodan kanarialinnut. Brittivapaaehtoiset Suomessa 1940–41. Porvoo 1984

Chevalier, Eric: The condom. Three thousand years of safer sex. London 1995

Clay, Catrine – Leapman, Michael: Master race. The Lebensborn experiment in Nazi Germany. London 1995

Clements, Barbara Evans: Later Developments: Trends in Soviet Women’s History, 1930 to the Present. Sisältyy teokseen: Russia’s Women. Accomodation, Resistance, Transformation. Ed. by Barbara Evans Clements, Barbara Alpern Engel and Christine D. Worobec. Berkeley 1991 s. 267–278

Collier, Anne: The Humble Little Condom. New York 2007

Czardnowski, Gabriele: ‘The Valuea of Marriage for the Volksgemeinschaft’. Politics towards Women and Marriages under National Socialism. Sisältyy teokseen: Fascist Italy and Nazi Germany. Comparisions and Contrasts. Bessel, Richard (ed.). Cambridge 1996

Das grosse Lexikon des Dritten Reiches. Zentner, Christian – Bedürftig, Friedemaan (Hrsg. von). München 1985

Drolshagen, Ebba D: Besatzungskinder and Wehrmachtskinder. Germany’s War Children. Sisältyy teokseen: Children of World War II. The Hidden Enemy Legacy. ed. by Ericsson, Kjersti & Simonsen, Eva. Oxford 2005 s. 229–248

Duvall, Evelyn Millis: Marriage in War Time. Marriage and Family Living. Vol. 4, No. 4.1942 s. 73–76

Eklund, Ole: Vår folkstams öde. Tankar kring befolkningsfrågan i Svenska Finland. Helsingfors 1944

Elgán, Elisabeth: Genus och politik. En jämförelse mellan svensk och fransk abort- och preventivmedelspolitik från sekelskiftet till andra världskriget. Uppsala 1994

”**Enkelintekijät**”. Sotilaan Äänen kirjoitus nro 121 7.12.1942 s. 4

Essner, Cornelia – Conte, Edouard: ”Ferneh”, ”Leichentrauung” und ”Totenscheidung”. Metamorphosen des Ehrechts im Dritten Reich. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte Nr 44 2.1996 s. 201–227

Fallows, Carol: Love & War. Stories of War Brides from the Great War to Vietnam. Sidney 2002

Familjebildarna bör skänkas allt rimligt stöd. Svenska befolkningsförbundet i Finland presenterar sitt program. Arbetarbladetin kirjoitus 9.12.1942

Federley, Harry: Belöningar för berömlig modersgärning. Barn och ungdom – aikakauslehti. Eripainos 1926

Federley, Harry: Samfundet Folkhälsan 1921-1931. Helsingfors 1932

Federley, Harry: Samfundets moderskapspenning och dess syfte. Sisältyy teokseen: Federley, Harry: Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland 1921-46. Festschrift utgiven med anledning av samfundets 25-års jubileum. Helsingfors 1946 s. 127-134

Fertility control: Overview. Sisältyy teokseen: International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Ed. by. Neil J. Smelser and Paul b. Baltes. Vol. 8. Amsterdam 2001 s. 5528-5535

Frietzsche, Peter: Life and Death in the Third Reich. London 2008

Folkhälsan. Hakusana Uppslagsverket Finlandissa. Osa 2. Esbo 2004 s. 85

Goldman, Wendy: Women, Abortion, and the State, 1917–36. Sisältyy teokseen: Russia's Women. Accomodation, Resistance, Transformation. Ed. by. Barbara Evans Clements, Barbara Alpern Engel and Christine D. Worobec. Berkeley 1991 s. 243-266

von Grönhagen, Herta: Nuoriso nuorison johtamana. Välähdyksiä Saksan ”Kinderlandverschickung” -järjestön toiminnasta. Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 45–46.1942 s. 25

Haavio-Mannila, Elina: Miesten ja naisten väliset suhteet sodan aikana. Sisältyy teokseen: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. toim. Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina. Porvoo 1993 s. 280–334

Harsch, J.C.: Recept för världserövrare. Stockholm 1943

Hein, Fritz: Vihkiäiset Pietarin rintamalohkolla. Kirjoitus Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 17.1942 s. 10–11

Hintikka, Onerva – Häppölä, Kirsti: Tuntematon Emäntä. Kotirintama kertoo. Helsinki 2006

Hämäläinen, Simo: Suomalainen sotilasslangi. Ensimmäinen osa. Sanasto. Helsinki 1963

Jermo, Aake: Kun kansa eli kortilla. Reportaasi lähimenneisyydestä. Helsinki 1974

Jokisipilä, Markku: Napapiirin aseveljet. Sisältyy teokseen: Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1942–1944. Robert Alftan (toim.). Helsinki 2005 s. 9-51

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941–1944. Helsinki 2000

Junila, Marianne: Isä: ”Saksalainen sotilas”. Sisältyy teokseen: Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Toim. Kinnunen, Tiina ja Kivimäki, Ville. Helsinki 2006 s. 243–260

Junila, Marianne: Eri maata – vieraiden naiset ja lapset kansallisessa kertomuksessa. Nuorisotutkimus 2.2008 s. 32–45

Kallioniemi, Jouni: Kotirintama 1939–1945. Turku 1998

Kansallissosialistisen kansanhuollon (NSV:n) toiminta äidin ja lapsen hyväksi. Suomi-Saksa. Saksalais-suomalainen kulttuurilehti nro 17.1942 s. 18–20

Kaprio, Leo A. – Niemineva, Kalevi: Keskenmenokysymysten taustaa. Huomioita helsinkiläisistä ammattimaisista sikiönlähdettäjäistä 1940-luvulla. Sisältyy teokseen: Väestökehityksen ja avioliiton ongelmia. Helsinki 1951 s. 145–157

Keinonen, Yrjö: Huipulla. Muistelmia puolustusvoimain komentajakaudeltani. Helsinki 1977

Kling, Sofia: Vi våga ej helt leva. Barnbegränsning, sexulitet och genus under den svenska fertilitetstransitionen. Umeå 2007

Kon, Igor S.: The Sexual Revolution in Russia. From the Age of the Czars to Today. New York 1995

Kopp, Marie E.: The German program of marriage promotion through state loans. Eugenical News. Vol. XXI. No. 6.1936 s. 121–129

Korhonen, Maria-Leena: Kirjeitä Hallesta. Kertomus saksalaisesta isästäni. Kerava 2010

Kumi. Kumin ja Suomen kumiteollisuuden historia. Palo-oja, Ritva - Willberg, Ritva (toim.). Tampere 1998

Kustanovich, Konstantin: Sex and sexuality. Sisältyy teokseen: Encyclopedia of Contemporary Russian Culture. Ed. by, Smordinskaya, Tatiana – Evans-Romaine, Karen & Goscilo, Helena. London 2007 s. 552–554

Lapidus, Gail Warshofsky: Women in Soviet Society. Equality, Development, and Social Change. Berkeley, California 1978

Lappi-Seppälä, Sakari: Haudat Dnjeprin varrella. SS-miehen päiväkirjan lehtiä.

Larsen, Stein Ugelvik: Krigsbarna. Bakgrunn og søgen etter egen identitet. Sisältyy teokseen: I krigens kjølvann. Nye sider ved norsk krigshistorie og etterkrigstid. Redigert av Stein Ugelvik Larsen. Oslo 1999 s. 297–313

Lentilä, Riitta – Kurenmaa, Pekka: Suomen sodissa 1939–1945 menehtyneet. Sisältyy teokseen: Sotavainajiamme rajan takaa. Suomen sodissa 1939–45 kentälle

jääneiden etsinnät ja muiston vaaliminen. Blinnikka, Aulis (toim). Helsinki 2004 s. 19-26

Lento, Reino: Väestöpoliittisen ajatusten synty ja tähänastinen kehitys Suomessa. Sisältyy teokseen: Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä. Porvoo 1946 s. 41–85

Lexikon III. Reich. Friedemann Bedürftig. Hamburg 1994

Lillienthal, Georg: “Der Lebensborn e.V.” – Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik. Mainz 1985

Lord, Alexandra M.: Condon Nation. The U.S. Government’s Sex Education Campaign from World War I to the Internet. Baltimore 2010

Lähteenmäki, Maria: Jänkääkkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945. Helsinki 1999

Maddock, James W. – Kon, Igor S.: Sexuality and Family Life. Sisältyy teokseen: Families Before and After Perestroika. Russian and U.S. Perspectives. Ed. by James W. Maddock and others. New York 1994 s. 96- 134

Mela, Marjo: Naiset sodan- ja rauhanyössä - Rintamanaisten liiton historia 1980–2005. Helsinki 2005

Modell, John: Waging War and Marriage. Military Service and Family Formation. Journal of Family History. Vol. 13, No. 1 1988 s. 195–218

Mokienko, V.M. – Nikitina, T.G.: Bolšoj slovar russkogo žargona. Santkt-Peterburg 2000

Mukana elämässä. Väestöliitto 1941–2001. Alkio, Paula ym. (toim). Helsinki 2001

Muth, Kerstin: Die Wehrmacht in Griechenland – und ihre Kinder. Leipzig 2008

Müller-Brockhausen, Agnes: Schwanenwerderin morsiankoulu. Kirjoitus Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 6. 1941 s. 8-10

Mäkinen-Ollinen, Aune: Nykyhetken kysymyksiä kansainvälisen yksityisoikeutemme alalta. Ulkomaalaisavioliitot, ulkomaalaisten makaajain aviottomat lapset ja lapseksiottaminen eräissä tapauksissa. Selostus sosiaaliministeriön toimesta toukokuussa 1943 pidetyssä huoltoasiainosaston ja sen alaisten huoltotoimien piiritarkastajain sekä eräiden asiantuntijain yhteisessä neuvottelukokouksessa. Helsinki 1943

Nieminen, Armas: Viisi vuotta toimintaa terveen väestökehityksen sekä kodin, perheen ja lasten yhteiskunnan hyväksi. Väestöliitto 1941–1946. Sisältyy teokseen: Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä. Porvoo 1946 s. 86–115

Nieminen, Armas: Kodinperustamisjärjestelmän käyttöönotto Suomessa. Edellä mainittu teos s. 175–192

- Nieminen, Armas:** Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja sukupuolirikosten suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta. Helsinki 1951
- Näre, Sari:** Sotaorpojen mykkä ikävä. Sisältyy teokseen: Sodassa koettua. Haavoitettu lapsi. Näre, Sari, Kirves, Jenni, Siltala, Juha ja Strandberg, Joni (toim). Porvoo 2007 s. 138–168
- Nätkin, Ritva:** Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere 1997
- Olsen, Kåre:** Krigens barn. De norske krigsbarna och deres mødre. Oslo 1998
- Paananen, Wellamo:** Lottana lippusiimassa. Muistoja Wehrmachtin Lapin esikunnasta. Jyväskylä 1998
- Parisot, Jeanette:** Dein Kondom. Das unbekante Wesen. Einge Geschichte der Pariser. Hamburg 1985
- Paunonen, Heikki:** Tsennaaks Stadii, bonjaaksi slangii. Stadin slangin suursanakirja. Helsinki 2005
- Perheen puolesta.** Väestöliitto 1941-1991. Taskinen, Ritva (toim.). Helsinki 1991
- Peters, Ludwig:** Volkslexikon Drittes Reich. Die Jahre 1933–1945 in Wort und Bild. Tübingen 1994
- Pine, Lisa:** Nazi Family Policy. Oxford 1997
- Pohl, Wolfgang:** Sosiaalipolitiikka ennen ja nyt. Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 12–13.1943 s. 379–383
- Rashygien.** Hakusana Uppslagsverket Finlandissa. Osa 4. Esbo 2006 s. 203-204
- Reitlinger, Gerald:** The SS. Alibi of a nation 1922–1945. London 1981
- Rilke, Alice:** Saksan uusi äitiyssuojelulaki. Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 37–38.1942 s. 15–16
- Ritamies, Marketta:** Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia. Helsinki 2006
- Rönkkönen, Teuvo:** Katajanokan pamaus 14.9.1941. Sisältyy teokseen: Tuntematon sota. Uusia ja yllättäviä tapahtumia talvi- ja jatkosodan vuosilta. Helsinki 1991 s. 338–341
- Sáiz, Augustín:** Der Infanterist des deutschen Heeres. Uniform und Ausrüstung 1939-1945.. Madrid 2008
- Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland. Förhandlingar 1931-44.** Berättelse över samfundets verksamhet. Helsingfors 1932-45
- Seidler, Franz:** Prostitution. Homosexualität. Selbstverstümmelung. Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945. Neckargemünd 1977

- Shukert, Elfrieda Berhiaueme – Scibetta, Barbara Smith:** War Brides of World War II. Novato, California 1988
- Sigmund, Anna Maria:** “Das Geschlechtsleben bestimmer wir”. Sexualität im Dritten Reich. München 2008
- Sinerma, Martti:** Sotamorsiamet. Sisältyy teokseen: Suomalainen korpisoturi. Taistelijan elämää talvi- ja jatkosodassa. Helsinki 1994 s. 356–358
- Sinerma, Martti:** Sotalesken raskas taakka. Sisältyy teokseen Nainen sodassa. Kotona ja rintamalla 1939–1945 Suomen vapauden puolesta. Helsinki 1995 s.442–443
- Sinerma, Martti:** Sotilaan perheen taloudellinen tuki.. Edellä mainittu teos s. 444–445
- Sinerma, Martti:** Lomaruletti. Edellä mainittu teos s. 419–421
- Sotasavotta.** Korsuelämää 1939–1944. Toim. Nyman, Aare, Salminen, Esko ja Vento, Urpo. Helsinki 1974
- Steinby, Ann-Gerd:** Sjuttiofem år för folkhälsan. Samfundet Folkhälsan 1921-1996. Helsingfors 1998
- Stephenson, Jill:** Women in Nazi Germany. Harlow 2001
- Stern, Mikhail – Stern, August:** Sex in the USSR. New York 1980
- Sudenniemi, Seppo:** Salaisen sodan varjot. Tiedustelua ja desanttitoimintaa talvi- ja jatkosodassa. Helsinki 1987
- Sutela, Pauli:** Saksan sotavoimat Kemissä vuosina 1940–1944. Jatuli XIX. Kemin Kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu 1984. Kemi 1984 s. 86-148
- Tatsachen und Zahlen über Deutschland.** Wilhelm Baur und Peter Dehen (Hrsg.). Berlin 1941.
- Toivanen, Pentti:** Ystäviä ja aseveljiä. Sodan kokeneiden elämäntaloita. Helsinki 2001
- Tunkelo, Aarre:** Sota-avioliitot avioerotilastojen valossa. Sisältyy teokseen: Väestöliiton vuosikirja III. Helsinki 1951 s. 105–118
- Turunen, Aarno:** Henkilökohtaisia kokemuksia nykyisestä raskaudenkeskeyttämislaista. Sisältyy teokseen: Kansanterveys ja abortit 1956. Helsinki 1956 s. 64–70
- Urlanis, Boris:** Sodat ja väestö. Helsinki 1992
- Wagner, William G.:** Marriage and Family Life. Sisältyy teokseen: Encyclopedia of Russian History. Vol. 3. New York 2004 s. 896–901
- Wendisch, Irja:** Salatut lapset – Saksalaissotilaiden lapset Suomessa. Helsinki 2006

Valvanne, Leena: Syntyvyyden säännöstelyn sosiaalisesta ja terveydellisestä taustasta Suomessa. Väestöliiton avioliittoneuvolan kirjeenvaihtoon vv. 1948–1949 perustuva tutkielma. Väestökehityksen ja avioliiton ongelmia. Helsinki 1951 s. 138–144

When a German girl marries. The community of the people is ready at hand with advice and practical help. Aukeama sisältyy teokseen: The Best of Signal. Hitler's Wartime Picture Magazine. Greenwich, Connecticut 1984. Ei paginointia

Vihkiäiset rintamalla. Suomi-Saksa. Suomalais-saksalainen kulttuurilehti nro 17.1942 s. 12-13

Vuorenmaa, Anssi: Haaraperän taudit. Sisältyy teokseen: Suomalainen korpisoturi. Taistelijan elämää talvi- ja jatkosodassa. Helsinki 1994 s. 269–270

Vuorenmaa, Anssi ja Kerminen, Sulo: Sotilaan tili. Edellä mainittu teos. s. 214–217

Winter, J.M.: The demographic consequences of the war. Article in the book: War and Social Change. British Society in the Second World War. Ed. by Harold L. Smith. Manchester 1986

Zeiger, Susan: Entangling alliances. Foreign war brides and American soldiers in the twentieth century. New York 2010

Lehtikirjoitukset

Antalet fall av syfilis har minskat. En följd av den nya Lex veneris. Hufvudstadsbladets kirjoitus 3.4.1944

Avlöningssystemet för de vänpliktiga. En orienterande redogörelse för de nya bestämmelserna och deras genomförande i praktiken. Hufvudstadsbladets kirjoitus 25.2.1940

Bara några 100 tyskebarn här. Deras mödrar får sköta sig själva och barnen. Nya Pressenin kirjoitus 12.11.1945

Barndomen tog slut då pappa stupade. Benita Hansas-Mattilan kirjoitus Vasabladetissa 18.5.2008

Befolkningsfrågan sedd ur finlandssvensk synpunkt. År 1942 torde uppvisa ett minoritetsnummer. Ett föredrag av mag. (Gunnar) Fougstedt vid partidagen i Borgå. Hufvudstadsbladets kirjoitus 31.5.1943

Det kunde bli hårda tag på Café Rex. Patrik Sundqvistin kirjoitus Jakobstads Tidningenissa 1.10.2006

Det nya lysningsförfarandet. Nödiga åtgärder vidtagna i Helsingfors. Hufvudstadsbladets kirjoitus 8.10.1944

Elossa olevat sotaorvot tulisi rekisteröidä. Maija Väisänen kirjoitus Helsingin Sanomien yleisön osastossa 29.4.2008

Eurajoen välikäräjät. Satakunnan Kansan kirjoitus 23.2.1944

Fosterfördrivare dömd till 9 års tukthus. En av patienterna avled av behandlingen. Huvudstadsbladets kirjoitus 19.5.1943

Giftas och skiljas i krigstid. Nimimerkki N:n kirjoitus Vår värld -lehdessä 15.6.1944

I Tyskland belönas de mödrar, vilka amma sina barn. 80 % av spädbarnen undersökas regelbundet i rådgivningsstationer. Elsa Brändströms hem för barn till avlidna krigsfångar en märklig institution. Hufvudstadsbladets kirjoitus 24.11.1927

Kriget har medfört stark stegring av könssjukdomarna. Syfilisfallens antal har ökat starkt. Hufvudstadsbladets kirjoitus 14.12.1943

Krigshausse råder på äktenskapsmarknaden. Tryggt med en hustru därhemma, tycka krigarna. Hufvudstadsbladets kirjoitus 19.1.1940

Krigsinkallades familjer få lön, icke understöd. Sammanlagt utbetalas c:a 160 milj. mk i månaden. En tillrättaläggning av försvarsministeriet. Hufvudstadsbladets kirjoitus 15.7.1942

Krigstidsavlönningen för militären omregleras. Alla värnpliktiga med familj erhålla utöver dagspenningen en månadslön. Hufvudstadsbladets kirjoitus 10.2.1940

Läkarna äro tacksamma för Lex veneris. Hufvudstadsbladets kirjoitus 26.12.1944

Militärlönen blir ofta en extra slant. Understöden rätt ofta omotiverade. Hufvudstadsbladets kirjoitus 12.7.1942

Moderskapsunderstöden ha nu utdelats sju år. I norra Finland få nästan alla mödrar understöd. Hufvudstadsbladets kirjoitus 11.11.1944

Pääkaupunkimme nuorten tyttöjen turmelijana. Iisalmen Sanomien kirjoitus 18.11.1943

Turun Pikku-Berliini. Jani Parkkarin ja Tuomas Rutasen kirjoitus Ruotuväessä 6.2006

Tyske hälsoledaren för vitaminer och finnbastu. Barnavården huvudpunkten i den tyska hälsovården. Hufvudstadsbladets kirjoitus 16.10.1942

Ukrainalaiset Raatteen tiellä. Heikki Heinilän kirjoitus Imatralaisessa 3.3.2010

Vad Lex veneris har att sanera. Den nya lagen nödvändig i den av kriget skapade situationen. Dess genomförande i praktiken försvåras dock ännu av bl.a. ekonomiska orsaker. Svenska Pressens kirjoitus 24.10.1942

1,5 miljoner barn födas per år i Tyskland. Den tyska rikshälsovårdsledaren dr Conti höll i går ett föredrag om den tyska hälsovården. Hufvudstadsbladets kirjoitus 22.10.1942

400 syfilisfall under januari. Könssjukdomarna ha antagit epidemisk karaktär särskilt i Helsingfors. Nya Pressens kirjoitus 1.3.1945

6.000 nya syfilisfall i fjol mot 1.000 år 1940. Hufvudstadsbladets kirjoitus 30.11.1944

50,000 mödrar fingo statsunderstöd 1938. Nio tiondedelar av understöden gingo till landsbygden. Hufvudstadsbladets kirjoitus 29.10.1939

Brages pressarkiv

Suuri osa sanomalehtien em. kirjoituksista on löytynyt Brages pressarkivista

SUMMARY

Demographic Traces of Foreign Servicemen in Finland in 1940–48. Marriage, divorce, and birth rates, abortion, the use of prophylactics, the absence of men, and the offspring of visiting soldiers

Approximately 478,000 children were born in Finland between 1940 and 1945, of which a very few were the offspring of foreign soldiers. The purpose of this article is to examine the demographic legacy of the children born during the war with a foreign soldier as a parent.

The size and makeup of the population were constantly changing during, before, and after the war, mostly due to migration. This means a key question is how to separate out the effects caused by foreign soldiers from the general ongoing changes. This study is based on population statistics, and uses the previously unpublished county specific raw data in particular. This data is stored in the archives of Statistics Finland, the contemporary successor to the wartime Statistical Office of Finland.

This study focuses mainly on the demographic evidence of the effects of foreign soldiers on birth rates. In order to provide a better overall picture of the situation as a whole however, other related issues will be briefly discussed, mainly marriage and divorce rates. Additional related statistics include live births, stillbirths, children born out of wedlock, and the annual fluctuations in birth rates during the war. The discussion of birth rates will concentrate on illegitimate children, since demographic data cannot give insight into the number of children born as a result of affairs between foreign soldiers and married Finnish women. Despite this difficulty, a few conclusions can be drawn on this matter as well.

This presentation also explores the willingness of foreign soldiers to use condoms, since this undoubtedly played a significant role in limiting the number of children born to foreign soldiers.

Children of foreign soldiers

This section examines the effects that various groups of foreign soldiers had on wartime birth rates. On the basis of demographic data, an estimate can be made of the number of children fathered by foreign volunteers, German soldiers, and Soviet POWs. The available data does not allow a corresponding statistical analysis of the number of children fathered by members of the Allied Control Commission.

Children of foreign volunteers. Of the nearly 12,000 foreign volunteers who came to Finland during the Winter War, only a few thousand, mostly Swedes, served in actual military zones. The remaining nearly 9,000 volunteers were stationed in locations in the rear, where they had multiple opportunities for socializing with members of the Finnish voluntary military auxiliary for women (the Lotta Svärd) as well as with other local women. The following table lists the number of

illegitimate children born in the 20 localities that housed the most foreign volunteers:

Table 1. Illegitimate children born in 1939–41 in localities that housed foreign Winter War volunteers (number)

Location	1939	1940	1941
Petsamo	22	31	30
Rovaniemi	73	49	74
Tornio	6	6	5
Kemi	48	48	25
Oulu	53	43	43
Vaasa	51	73	56
Lapua	12	10	16
Laihia	8	5	8
Savonlinna	18	24	23
Jyväskylä	24	34	25
Korpilahti	9	12	21
Joensuu	15	9	7
Varkaus	3	-	-
Lappeenranta	20	26	16
Mikkeli	21	13	20
Lahti	70	76	67
Loviisa	5	6	-
Virolahti	9	10	20
Miehikkälä	4	13	8
Turku	106	121	102
Total	577	609	566
- Change		+ 32	- 43

The table illustrates that the number of illegitimate children born in 1940 is only 32 greater than in 1939. This would strongly suggest that few children were fathered by foreign soldiers. It is possible however, that children were born in neighboring counties or other locations as the ration and supply chains serving the volunteers are likely to have involved thousands of members of the Lotta Svärd, most of whom were undoubtedly stationed in their hometowns. There is nothing to suggest however, that foreign volunteers would have been much more likely to court those members of the Lotta Svärd who were far from home, or any other women

generally from outside where they were stationed for that matter. It is more reasonable to presume that had the foreign volunteers indeed fathered an abundance of children, the impact would have been apparent in the localities where they were stationed. Since no discernible impact can be found, with the possible exception of a select few areas, it is reasonable to conclude that foreign volunteers fathered fewer than one hundred children.

Some of the foreign volunteers who came during the Winter War remained in Finland for a year or two, or even longer in some cases. However, there were so few of them that there would be no conclusive signs of their legacy in the statistical evidence. In comparison to 1940, the birth rates for illegitimate children in the aforementioned locations decreased by 43 in 1941. This does not suggest any significant contribution to the birth rate from foreign volunteers.

Volunteer soldiers may well have had affairs with married Finnish women. It is therefore possible that a few volunteers were the biological fathers of children born into Finnish marriages. There is, however, no known record of such children, and the occurrence of these relationships is likely to have been sporadic at best.

Children of German servicemen. German soldiers began to cross Finnish territory on their way to Norway under a transit agreement in September 1940. Eventually an entire German army of over 200,000 men at its height arrived in the early summer of 1941 for service in Finland. Most were stationed in the Petsamo, Salla, and eastern Kiestinki sectors of the front, but a sizable portion worked in the logistics and transportation chains in the rear, predominantly in the provinces of Lapland and Oulu. For this reason, it is reasonable to investigate the number of wartime births of illegitimate children in these two provinces in particular. See the following table for the relevant data:

Table 2. Illegitimate children born in the provinces of Lapland and Oulu in 1939–45

	Year						
Province	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Lapland	394	330	368	309	379	412	387
Oulu	538	496	448	380	501	576	644
Total	932	826	856	689	880	988	1 031
- Change		- 106	+ 30	- 167	+ 191	+ 108	+ 43

Because many German soldiers arrived in Northern Finland in the early summer of 1941, it could be expected that there would be a big increase in the birth rate for illegitimate children if these soldiers had fathered many children. However, the

data in the table does not support this expectation. In 1942, the birth rate for illegitimate children in Lapland and Oulu provinces decreased by 19.5%. However, it grew by around 27.7% in 1943, by nearly 12.3% in 1944, and by approximately 4.3% in 1945. The total number of illegitimate births remained relatively low, hardly differing from pre-war statistics. Without a doubt, there are children of German soldiers in the numbers for the period 1942-1945, but it would seem that the total numbers are perhaps only in the range of several hundred based on the data in the table. Between 1942 and 1945, a total of 3,588 illegitimate children were born in the provinces of Lapland and Oulu, but the majority of them were clearly fathered by Finnish men, and not German soldiers or other foreign men. It is true that it is not rare to hear anecdotes of fatherless children looking for men with the names Siigheil (Sieg Heil) and Faanehooch (Die Fahne Hoch) in German bases. There is also a story of a church deacon being presented with a recently born child for baptism with the intended name Ihliipetih (Ich liebe dich).

Another way to investigate the influence of German soldiers on the birth rate in Northern Finland during the war is to look at the births of illegitimate children in areas behind the frontlines where a particularly large number of German military personnel were stationed. See the following table for the relevant data:

Table 3. Illegitimate children in the counties of the provinces of Lapland and Oulu where a large number of German soldiers were stationed in 1941–45

Lapland Province							
Municipality	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Petsamo	22	31	30	27	35	43	34
Inari	7	16	11	5	11	13	14
Sodankylä	12	12	14	4	24	24	17
Rovaniemi	73	49	74	64	96	112	54
Kemijärvi	40	19	35	30	26	27	27
Kemi	48	48	25	25	41	37	47
Kemi muni.	9	6	5	7	10	6	10
Tornio	6	6	5	4	5	12	22
Alatornio	16	11	17	14	23	16	23
Salla	36	36	26	22	18	27	23
Total	269	234	242	202	289	317	271
- Change		-35	+ 8	- 40	+ 87	+ 28	- 46

Oulu Province							
Municipality	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Oulu	53	43	43	45	95	122	119
Kajaani	4	9	15	11	20	14	15
Kajaani muni.	7	7	10	5	12	7	12
Suomussalmi	17	20	6	12	23	33	22
Hyrnsalmi	2	4	7	3	3	6	9
Taivalkoski	3	7	6	4	9	10	10
Kuusamo	28	28	28	9	10	28	31
Total	135	118	115	89	172	220	218
- Change		- 17	- 3	- 26	+ 83	+ 48	- 2
Altogether	404	352	357	291	461	537	489
- Change		- 52	+ 5	- 14	+ 170	+ 76	- 48

The data in the table indicates that there was only a slight rise in births of illegitimate children in the areas with the most significant concentrations of German military personnel between 1942 and 1944. In fact, there was a reduction in 1945. Because the general birth rate rose in 1943-1945, it is not possible to separate out the additional births stemming from German soldiers in particular on the basis of the statistics. However, the impression remains that they did not father very many children. It does seem that the impact of German soldiers was significant in some key areas. The relevant place in Lapland Province was Rovaniemi and the county around it, as 264 illegitimate children were born there in 1943-1945. The number in the preceding three years was 187. The corresponding numbers in Tornio and Ylitornio were 57-101, 116-151 in Kemi and the county around it, and 30-65 in Sodankylä.

The legacy of German soldiers in the population statistics in Oulu Province can be most clearly seen in the city of Oulu, as 131 illegitimate children were born in the city in 1940-1942, and 236 in 1943-45. The corresponding numbers in Kajaani and the surrounding rural area it were 57 and 80, and 135 and 194 in the areas where the Hyrnsalmi-Kuusamo narrow gauge branch railway was being built (Suomussalmi, Hyrnsalmi, Taivalkoski, and Kuusamo).

Between 1942 and 1945, there were 117% more illegitimate children born in Sodankylä than in 1940-1942. The corresponding birth rate for illegitimate children grew 80% in Oulu, 77% in Kemi and the surrounding rural area, 44% in the Hyrnsalmi-Kuusamo branch field railway area, 41% in Rovaniemi and the surrounding rural area, 40% in Kajaani and the surrounding rural area, and 30% in Kemi and the surrounding rural area. Although these were significant bases for German military personnel during the war and although the number of births of illegitimate children grew significantly, the numerical data in the table indicates

that the total number remained under 300. Only a few of these were children of German soldiers.

During the war, the Germans also had smaller and larger bases in different harbor cities on the Gulf of Finland and the Gulf of Bothnia through which there was significant logistics traffic. The following table contains data on the birth rate for illegitimate children in these harbor cities, not including Helsinki and the already analyzed towns of Tornio, Kemi and Oulu.

Table 4. Illegitimate children in the coastal cities of the Gulf of Finland and the Gulf of Bothnia in 1939–1945

City	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Uuras-Viipuri	104	149	65	78	74	100	80
Hamina	3	2	6	5	2	5	6
Kotka	19	0	23	16	18	25	33
Valkka-Loviisa	5	6	-	8	3	7	7
Hanko	7	7	2	6	7	7	12
Turku	106	121	102	93	103	111	164
Pori	39	46	36	47	75	78	81
Rauma	15	11	12	14	8	21	24
Vaasa	51	73	56	29	47	54	46
Pietarsaari	6	7	6	2	7	7	6
Kokkola	9	13	14	20	16	28	20
Raahe	3	5	1	7	5	1	5
Total	367	470	323	325	365	444	484
- Change		+ 103	- 147	+ 2	+ 40	+ 79	+ 40

German transit of Finnish territory began in September 1940, and continued on briskly to September 1944. The data in the table indicates that the birth rate for illegitimate children in the coastal cities of the Gulf of Finland and the Gulf of Bothnia did not increase in a really significant manner, although there was clear growth. Between 1940 and 1942, 1,118 illegitimate children were born in the aforementioned harbor cities. The corresponding number for 1943-1945 was 1,293, for an increase of 175 (+15.6%). However, the numbers in these cases remained quite small.

The city of Helsinki has been left out of the investigation because there were large numbers of children born there, nor is it really possible to separate out children of German soldiers in particular from other illegitimate children. The annual numbers in Helsinki also fluctuated. Between 1940 and 1942 a total of 1,411 illegitimate

children were born there, while the corresponding number in 1943-1945 was 1,486. Thus, there was no real significant increase.

Most German soldiers courting Finnish women dated single young ladies, other women not in relationships or widows. The degree to which their attentions turned to women married to Finnish men is not possible to judge on the basis of population statistics. These relationships did occur, but the number of children stemming from them could not have been very large, more likely in the range of dozens in total, and not hundreds.

In conclusion, it can thus be said that the legacy of German soldiers can be seen in the local population statistics of Northern Finland, the Gulf of Finland, and the Gulf of Bothnia in particular. However, there were considerably fewer of these children than estimated earlier, as the statistics indicate that there were only several hundred in the entire country.

Greece is another country where there were few children from German soldiers in World War Two. The estimate is that there were perhaps only one hundred or so, with the main probable cause thought to be the easy availability of abortions. Another reason may also be that the German occupation administration only covered approximately a quarter of Greek territory at first. Nearly 170,000-180,000 German soldiers attacked Greece in April 1941, but Italian soldiers were stationed in most of the country. Meanwhile, the Bulgarians occupied the northeast of the country. German units seized control of the Italian occupied areas in September 1943. In 1944, the Germans began the evacuation of Greece.

Children of Soviet POW's. Perhaps a maximum of approximately 15,000 Soviet POWs were sent to do agricultural labor in the summer on farms around the country on a yearly basis between 1941 and 1944. There were about 10,300 prisoners of war doing agricultural work in the fall of 1941, this number rose to around 11,000 in the fall of 1942, and to nearly 14,700 at the end of the summer of 1943. There is no record of the corresponding number for the summer of 1944. In addition, there were approximately 3,350 worksites run by the prisoner of war camps at the end of 1942.

There is no comprehensive research on the topic, nor is there extensive information on the prisoners of war in the different areas. The prisoners of war doing agricultural labor courted women to some extent, but this happened nearly without exception in secret. The women were farmers' daughters, maids, widows, and women working on the farm, as well as sometimes the farmers' wives. If a child was born to a married woman as a result of a relationship with a prisoner of war, it was registered as if it was the child of a married couple. It is impossible to estimate how many children were registered who were really the result of relationships between prisoners of war and married women. It can only be said that these events did happen and that statistics on the illegitimate children do not paint a complete picture of the situation.

However, one useful source of material for research are the catalogs of prisoners sent to work for private employers, mostly in the countryside in Vaasa Province. A couple of the localities were in Oulu province. The catalogs presumably cover the then employment office district of Vaasa either entirely or partially. According to the catalogs, there were Soviet prisoners of war in a total of 63 counties during the Continuation War, with 59 of these counties located in Vaasa Province. There were fewer than ten prisoners of war in 15 counties, and between 10 and 12 in 16 counties. There were between 20 and 150 prisoners of war in the other 32 counties. There were 12 counties and six cities that did not have any prisoners of war performing agricultural labor in the region.

The following table contains information on birth rates in these localities by number of prisoners of war:

Table 5. Births of illegitimate children in locations in Vaasa and Oulu provinces by number of POWs between 1939 and 1945 (n).

Number of prisoners	1939–42	1943–45	Change
Less than 10 POWs	69	93	+ 24
10–20 POWs	165	178	+ 13
Over 20 POWs	712	848	+ 136
Total	946	1 119	+ 173
No POWs	83	79	- 4

The numbers of illegitimate children shown in the table is for the counties as a whole, they do not indicate how many of these were fathered by Soviet POWs. Prisoners were sent to different counties according to need, meaning that prisoners went more to counties where there was more agriculture, rather than where agriculture was of less importance. The table indicates that there were 173 more illegitimate children in these counties between 1943-45, then in the three year period before (1940-42). This amounted to an 18.3% increase, but it is not possible to determine to what degree there were children of Soviet prisoners of war among the illegitimate children. It is worth noting that the number of illegitimate children fell by 4.8% in counties where there were no prisoners of war. This seems to indicate that the growth in the number of illegitimate children in counties with prisoners of war may partially have stemmed from the presence of Soviet prisoners of war.

The following table shows the number of illegitimate children in different types of municipalities or regions. The table contains the average number of illegitimate children for the same periods as the previous table:

Table 6. Illegitimate child births in 1940–42 and 1943–45 by municipality and region type (number)

Municipality or region type	1940– 42	1943– 45	Difference
Under 10 POWs	4,6	6,2	+ 1,6
10–20 POWs	10,3	11,1	+ 0,8
More than 20 POWs	22,3	26,5	+ 4,2
No POWs	6,9	6,6	- 0,3
Countryside in Vaasa Province	22,2	24,1	+ 1,9
Cities on the edge of Vaasa Province	40,5	42,2	+ 1,7
Entire Finnish countryside	20,6	22,1	+ 1,5
All cities	104,9	125,0	+20,1

The table indicates that the number of illegitimate children clearly rose most in municipalities where there were relatively large numbers of prisoners of war. In addition, the number of illegitimate children also grew in the municipalities where there were few prisoners of war, if by a significantly smaller amount. However, the statistical data does not provide a basis for concluding that there is some kind of direct cause and effect between the numbers of prisoners of war and illegitimate children. The number of illegitimate children in municipalities with 10-20 prisoners of war is only half the corresponding number for municipalities with less than ten prisoners of war. Even so, the impression remains that the placing of large numbers of prisoners of war in the more significant agricultural communities by labor and military authorities had the unintended consequence of an increase in the number of births of illegitimate children in the affected municipalities. Thus, without the prisoner labor in the more significant agricultural communities, the number of illegitimate children would probably have remained somewhat smaller.

The number of illegitimate children born grew between 1942 and 1945 in both the cities and the countryside of Vaasa Province as a whole, not including those municipalities without prisoners of war. However, this increase probably was part of the growth in the birth rate of illegitimate children in the entire country and fathered by Finnish men. There were 1,640 more illegitimate children born (alive and dead) between 1943 and 1945 than in 1940-1942. This growth was thus 10.3%,

but the birth rate for the number of children born to married couples grew by 16.1% in the same period. The relative share of illegitimate children born declined somewhat, as the number was 7.3% for 1940-1942, but only 6.9% for 1943-1945.

In addition, investigation of the wartime birth rate of illegitimate children shows that the number of illegitimate children clearly grew more in the cities than in the countryside. An average of 20.1 more illegitimate children were born in the cities in 1943-1945, than in 1940-42. Meanwhile the corresponding increase in the countryside was only 1.5. Thus, it can be said that the increase in illegitimate births was a city phenomenon. The growth was not quantitatively very great when looked at from a national perspective, as a total of 764 more illegitimate children were born in the cities between 1943 and 1945, than in 1940-1942. The corresponding number for the entire countryside was 876. The same phenomenon also appears in the number of inhabitants in the population statistics. Between 1943 and 1945, 23.7% of the population lived in cities, or 0.9% more than in 1940-1942. Meanwhile 27.2% of illegitimate children were born in the cities, or 2.0% more than in the previous three year period. Because large numbers of Soviet prisoners of war were not kept in cities, the increase in births of these illegitimate children had no connections with Soviet prisoners of war.

It can be assumed that Soviet prisoners of war on farms courted the farm wives and other married women relatively more than foreign volunteers and German soldiers. This was because of the social position of the prisoners and the farm wives. The movement of prisoners of war was, in spite of certain freedoms, quite limited and the opportunity to meet women outside of their own location was very small. As a consequence, there was only a restricted pool of women who they could court. For their part, the farm wives and the other women on the farm had excellent opportunities to conduct affairs with prisoners of war under the guise of normal farm chores and housework. In practice, the farm wives had supreme authority in organizing the farm. When they wanted, they could keep relationships with prisoners of war secret from outsiders. However, there were also affairs with other women on the farm, if probably with the background support of the farm wives.

On the basis of the numbers from Vaasa Province, it seems as if on average an illegitimate child of a Soviet prisoner of war could have been born in every other municipality in the countryside. In other words, a total of approximately 30 children would have been born in the area over three years. Because there would have been around 3,000 Soviet prisoners of war in the region, this would mean that more or less every hundredth prisoner of war doing farm work would have had an illegitimate child. If it is supposed that the proportions are generally in this region, it could be possible that nearly 150 illegitimate children of prisoners of war were born in the entire country. In addition, Soviet prisoners of war could to some degree have fathered children with married women, although they would have been registered as being born to the married couple.

Children of the Allied Control Commission. Over 600 Soviet officers and officials served in the Allied Control Commission between 1944 and 1947. Most of the Allied Control Commission personnel served in Helsinki, but there were also often offices in the administrative centers of the provinces, in some of the other larger cities, and in strategically important coastal cities. There were 16 of these offices at their high point, but there were only a few officers and officials in these offices. Thus, it is not really possible to distinguish the presence of the personnel of the Allied Control Commission in the birth statistics of these cities. It is also not really possible to discern their presence in the birth rates in Helsinki, although most of the Allied Control Commission did indeed serve there.

It can be said that it is pointless to even attempt to find the traces of the personnel of the Allied Control Commission in the population statistics of 1945-1948.

The readiness of foreign soldiers to use condoms

There is no known research or other information on how common condom usage was during the war. However, some material gathered in the postwar years provides some insight. The Family Federation of Finland established a Family Services section in 1947, which in turn received approximately 300 letters in 1948-49 from about 260 women with families. The remaining letters came from men with families. The writers of the letters had an average of three to four children. Nearly 40 of the writers said that they used birth control methods. On the basis of these responses just under a third had used different birth control methods such as douching, chemicals, and condoms. Under a fifth avoided having sex when the woman was fertile, with "caution" being the most common birth control method. This last could mean many things, such as abstaining or using the rhythm method to restrict sex to only so called safe days. However, the phrase "caution" could also mean chemicals, douching, and condoms. The times were such that mothers in families would probably have been shy about mentioning these kinds of methods in their letters.

For these reasons, it could be supposed that perhaps only half of the letter writers would have known about effective birth control methods and also had personal experience in using them. The topic was researched by Leena Valvanne, who observed that a lack of knowledge about the existence of birth control methods was quite widespread. Phrases such as "We were kept in the dark about this," are often repeated. It is worth noting that there were often requests for help in calculating ovulation circles and that condoms were only mentioned after other birth control methods.

Taken as a whole, this collection of letters indicates that knowledge of condoms among women was also limited during the war and only a relatively small group of them had experience using them. It does seem that foreign soldiers knew a lot

about condoms for their part, and that they generally were very ready to use them when with Finnish women.

Foreign volunteers. A significant reason why there were few children fathered by the foreign volunteers may be condom usage. Although there is no special information available on the matter, it can be assumed that foreign volunteers used birth control methods extensively when with Finnish women. Most volunteers arrived from countries where relationships between men and women were easier to form than in Finland. Condoms were quite commonly available in countries such as Sweden, Denmark, Great Britain, the United States and countries on the European continent generally. The mass production of synthetic, thin walled, isoprene condoms began in the United States in the 1930s.

In addition, some volunteers were adventurers, experienced ladies' men, and had otherwise seen the world. Some were already fathers in their home countries. It can be assumed that many foreign volunteers who arrived in Finland brought condoms along on their trip. Although inexperienced volunteers may have lacked birth control methods, their better prepared comrades could have distributed condoms to them as well. Both British volunteer soldiers and officers had condoms. Their availability was so good, that they could be used for different purposes, such as putting them on the muzzles of their rifles.

From the end of the 19th century, small batches of industrially made condoms may have been brought to Finland for the use of those familiar with them. It seems that more were imported for the greater number of users in the first decades of the 20th century. However, the domestic manufacture of condoms only began in 1937, when the Finnish Rubber Factory (Suomen Gummitehdas) produced a test batch from latex. However, manufacture ended when the war started due to a lack of raw materials. This was because the rubber was needed for other more militarily important purposes, such as tires, belts, and gaskets, among other things. Thus, condoms were available in Finland, if generally through discrete postal sales, drug stores in population centers, spring and fall markets in the cities, some sporting goods stores, doormen in some hotels and restaurants, and some other service points.

Children fathered by foreign volunteers may have been nearly always unplanned. They probably resulted when couples did not happen to have a condom at the necessary moment, due to the chance nature of an encounter, when they were in a hurry, from carelessness and when alcohol was involved.

German soldiers. When the Nazis came to power in Germany in 1933, they passed laws mandating that only drug stores could sell condoms and then only in brown, unmarked packages. Even so, approximately 72 million condoms were annually used in the country when the war began. Julius Fromm, a Jew and Germany's leading condom manufacturer, was forced to sell his firm in 1938 to Baroness Elisabeth von Epenstein, godmother to Marshall Hermann Göring. In accordance

with a change in the law made in 1941, civilian were no longer allowed to use condoms. In spite of a lack of raw materials however, the manufacture of condoms was never limited at any time.

German soldiers may also have extensively used birth control methods when with Finnish women. German soldiers arriving in Finland had access to condoms during the entire war, as they could be bought from their canteens. Large numbers of quality condoms were already produced in Germany before the war. Although the German political and military leadership took a negative view of German soldiers having relationships with women from the so-called subhuman races, the Wehrmacht leadership was pragmatic. Because it was difficult to control the sexual activities of soldiers at home and in occupied territories in spite of the ban, an entire field bordello organization maintained by the Wehrmacht was created. There were separate army bordellos for enlisted men and for officers in the large garrisons. The army also acquired large numbers of condoms, with the word Wehrmacht on the package. This was in order to try to keep the soldiers fit for action by keeping all sexually transmitted diseases at bay. The condom was an effective tool for this goal.

In his memoirs, SS veteran Sakari Lappi-Seppälä describes how a sergeant major in the Finnish SS battalion distributed packages of contraceptives to the men in Stanberg in June 1941 before the attack on the Soviet Union. German soldiers in Finland had so many condoms that they also distributed them "wholesale" to Finnish soldiers in the Svir River sector. The part of town where the German garrison in Turku was housed, the so-called Little Berlin, also had a Berger & Co. canteen in it, among other things. It should be noted in passing that Finnish women worked in this canteen. Condoms were the most sold item there. German soldiers once made a balloon out of condoms and attached it to the chandelier in the popular Rex Café in Pietarsaari. Because condoms were so easily available, German soldiers often used them for other purposes than the originally intended one. "Care packages" were distributed in company headquarters at the front to Finnish soldiers going on leave from 1942. These packages contained silver gelatin and disinfectant creams for use both before and after intercourse. The idea could have come from the corresponding so-called health package used by the Wehrmacht.

Children fathered by German soldiers may have been nearly always unplanned. Children probably resulted when couples did not happen to have a condom at the necessary moment, from carelessness, when alcohol was involved, and for other reasons. One child came into the world when NCO Alfred Berger attended a birthday party in Oulu for a women working at the Hotel Arina that he half knew named Eila. Berger later wrote to this daughter: "Your dear mother had a birthday on 18 June 1943. She was turning 21 and invited me, along with another woman friend and comrade of mine. Eila had gone through a lot of trouble to set a good table in those horrible war years. There was salmon and alcohol in many forms. Exactly 9 months later you were born on 18 March 1944."

Soviet prisoners of war. Soviet prisoners of war stationed on farms probably did not have condoms. They may have had them when they were captured, but Finnish soldiers often emptied their pockets when searching them. Wagons with condoms were among the equipment captured when the Ukrainian 44th Division was captured along the Raate Road in January 1940.

It was difficult for farm wives, farmers' daughters, maids, and women working on the farms to acquire contraceptives due to strict social controls. Getting condoms in the countryside was generally difficult. Although condoms could be bought freely from drug stores in the cities and population centers, many women could not overcome their shyness and buy them. In addition, buying condoms could easily provoke suspicions of an illicit affair.

Some prisoners of war could have made their own condoms from materials available on the farm. The reliability of these primitive condoms would often certainly have been poor.

Soviet officers and officials attached to the Allied Control Commission. Members of the Allied Control Commission would have brought condoms manufactured in their home countries with them. Soviet soldiers headed west during World War Two were equipped with thick walled, Soviet manufactured condoms intended for multiple use.

There were relatively few children of foreign soldiers in Finland

The purpose of this investigation has been to examine the traces left by foreign soldiers in the data on population statistics for the war years of 1939-1944. Altogether 468,269 children were born between 1940 and 1945; a period in which there were 10,016 stillborn children. Since it seems that only approximately a thousand children of foreign soldiers were born during this period, their share of the overall population is less than 0.2% in size. In spite of the small numbers however, there are some good preconditions in place to look at the children of foreign soldiers because these men were stationed, stayed, or were chiefly in particular localities and regions.

Over 11,000 foreign volunteers arrived in Finland during the Winter War (1939-1940). Only a couple thousand of them made it to the front. The other nearly 9,000 of them spent their time in the rear areas, generally in the cities, other population centers, or nearby. Thus, foreign volunteers had good opportunities to make the acquaintance of young women in the rear areas. A small portion of the volunteers in the rear areas courted members of the Finnish voluntary military auxiliary for women (Lottas) or other local women. Because we know where the volunteers were stationed, it is possible to investigate the births of illegitimate children in those localities in particular between 1940 and 1941.

At its highest point, there were over 200,000 German soldiers in Finland during the Continuation War. Most served in the Petsamo, Salla, and Kiestinki sectors. However, the Germans had particularly long lines of logistics and communications. As a result, a significant number of soldiers were allocated to the various links in the supply, storage and transportation chain. Most German soldiers were sent to Lapland Province, but there were a large number in Oulu Province as well. Although German units were stationed or moved through nearly every county in these provinces, they were particularly concentrated in areas that were key to military or logistical operations. There is a reasonable amount of data about these places. In addition, there were German units in many of the coastal cities on the Gulf of Finland and the Gulf of Bothnia. Because there are long term collections of data for these areas, it is possible to investigate the births of illegitimate children in these localities and provinces in particular.

Up to approximately 15,000 Soviet prisoners of war were sent to perform agricultural labor during the sowing, haymaking, and harvest seasons during the Continuation War. There is no detailed information on how many counties had these Soviet prisoners of war, but it can be estimated that the number was somewhere around about five hundred. The number of prisoners of war in a locality varied depending on the extent of agricultural production in the area and the amount of additional labor required. On the other hand, there were either no or at most very few Soviet prisoners of war in the cities. This all makes it possible to conduct a statistical investigation into the births of illegitimate children in the countryside.

The Soviet officers and officials of the Allied Control Commission are the only group that has been excluded from this investigation. Because there were only about 600 of them, researching the traces left behind by them in the birth statistics through statistical methods is not sensible. Most officials of the Allied Control Commission operated in Helsinki or from the capital. It is not really possible to separate out the individual traces left by them in population statistics covering the large number of illegitimate children born in the capital city. The Allied Control Commission had only a few men in the cities in the countryside, and those were often only on temporary detached duty. Thus, it should not be expected that possible traces left by them can be discerned among the general birth statistics of these cities.

Marriages. The number of marriages only grew slightly during the war years of 1939-1944 when compared to the years immediately preceding the war. Because marriage is a strong contributing factor to the number of births, this increase in marriages could have correspondingly only had a minor impact on the birth rate. A slightly larger tendency to get married does not really explain the increase in births as a whole during the war.

Divorce. Divorce became much more common during the war, but the total number remained relatively small in spite of this increase. Taken as a whole, divorce did

not play a very significant role in decreasing the birth rate. In addition, divorced women continued to have children either when they remarried or as illegitimate children.

The deaths, absences, and military leaves of men explain the variation in birth rates. The absence of men doing military service, their return home, and the rotating leave system maintained by the army are the factors that chiefly explain the fall, rise, and general annual variation of the number of births during the war. Approximately 350,000 men were called into service in the Winter War (1939-1940) and stationed in different locations from early fall 1939 to early summer 1940. Approximately 24,000 of them died or went missing and around 60,000 continued to be stationed in different localities after the others had been sent home. The sheer scale of these absences and their length explain the significant dip in births in 1941, as many men had no opportunity to be with their wives or the women of their home towns for the first four to five months of 1940. Meanwhile, there were clearly fewer opportunities to get married among those doing military service in 1940 when compared to 1939. Thus, the number of births declined by a sixth overall.

The rise in the number of births in 1941 stemmed from the fact that most men doing military service returned home starting in spring 1940. They returned to their wives or started courting women in their home towns. In spite of the fewer opportunities to get married in the year as a whole, most young men could court women from spring 1940 to at least early summer 1941. As a consequence, the number of births grew by a good third in 1941.

When the number of births went down again in 1942, the cause was the calling to arms of nearly 550,000 men from early summer 1941. The extension of the mobilization of young men significantly reduced the opportunities to marry for the rest of the year. The inevitable consequence of this was the reduction in the number of births by just under a third in 1942. The birth rate did not fall after this, as men were both sent home during the phase when the front lines had stabilized and others were somewhat regularly sent home on leave. These leaves enabled children to be fathered, and as a result the birth rate increased by a fifth in 1943. The small increase in the number of births in 1944 stemmed from the requirements for greater numbers of men in the battles to defend against the massive Soviet attack of 1944. When the armistice was signed on 21 September 1944, large numbers of men were sent home again all throughout the fall of 1944. After peace came, there were again many opportunities to marry. The number of births went up by a fourth in 1945.

The common factor in these variations is that foreign soldiers did not play much of a role and did not fundamentally affect these swings. The main factor was the absence or presence of young Finnish men among the women.

How many children were fathered by foreign soldier? When an estimate is made of the scale on which children were fathered by foreign soldiers, it can be concluded

that there were several dozen children of foreign volunteers, under a thousand children of German soldiers, and perhaps a couple hundred children of Soviet prisoners of war. The Soviet officers and officials of the Allied Control Commission had only a couple of children.

Avioliitot ja kihlaukset rotupolitiikan varjossa

Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten avioliitto- ja kihlausilmoitukset sanomalehdissä 1941–44

Kirjoituksessa valaisen saksalaisten sotilaiden ja suomalaisnaisten välisten avioliittojen ja kihlausten esiintymistä Suomessa vuosina 1941–44 ja selitän syitä niiden vähälukuisuuteen. Avioliittoja taustoittivat jatkosodan vuosina sekä Saksan sotavoimia koskeneet avioliittosäädökset että niitä ohjanneet rotupoliittiset näkemykset ja käytännön sovellukset. Kihlauksia ei erityisesti säädelty, mutta olosuhteista johtuen kihlaukset saivat oman merkityksensä. Nämä ilmiöt kokonaisuutena ovat tutkimuksen kohteena.

Huomioon ottaen, että kihlaus – so. alustava sopimus naimisiin menosta – aina edeltää avioliittoa, lukija saattaa hieman ihmetellä, miksi avioliitot ja kihlaukset mainitaan edellä päinvastaisessa järjestyksessä. Tämä on kuitenkin tehty harkitusti. Syynä ovat tutkittujen ilmiöiden erityiset ominaisuudet: kun seurustelevilla saksalaisilla sotilailta ja suomalaisilla naisilla oli lopulta hyvin harvoin mahdollisuus avioitua, lienee sanomalehdessä ilmoitetusta kihlauksesta tullut joillekin pariskunnille eräänlainen avioliiton korvike erityisesti siten, että ko. pariskunta tällä tavalla viesti julkisesti suhteen vakavuudesta.

Tutkimus- ja tietokirjallisuus

Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä solmitut avioliitot eivät ole olleet, kuten hyvin voidaan arvella, mikään keskeinen tutkimusaihe hyvin laajassa Suomen sotavuosia koskevassa kirjallisuudessa. Aihetta on sivuttu vain melko pintapuolisesti muutamissa tutkimuksissa – ja vasta viime vuosikymmeninä.

Tutkija *Manfred Menger* Saksan demokraattisesta tasavallasta lienee ensimmäisenä kiinnittänyt suppeasti huomiota saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisiin avioliittoasioihin. Tutkimuksessaan ”Deutschland und Finnland im zweiten Weltkrieg” vuonna 1988 hän selitti Saksan ns. ”huoltoportaan oriitten” (sogenannte Etappenhengste) seurustelun suomalaisten naisten kanssa herättäneen jatkuvasti julkista pahennusta. Menger selosti arkistotietojen perusteella AOK 20 johdon suhtautuneen avioliittoihin rotupoliittisin perustein kielteisesti ja totesi 98 % avioliittohakemuksista tulleen vuoden 1943 loppupuoliskolla hylätyiksi.¹ Myös *Olli Vehviläinen* esitti kirjoituksessaan ”Saksan paras liittolainen” vuonna 1990 vastaavan käsityksen, joka perustui Mengerin havaintoihin.² Samalla Vehviläinen

¹ Menger 1988, 174

² Vehviläinen 1990, 69

myös kuvasi laajemmin Saksan kansallissosialistisen hallituksen rotupoliittista filosofiaa ja Suomen hyvin vähäpätöistä asemaa siinä.

Aira Kemiläinen kosketteli vuonna 1993 julkaisemassaan ”Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti” -teoksessa suppeasti saksalaisten rotuajatusten yhteyttä sodanaikaisiin avioliittoihin.³

Vuonna 1999 ja 2003 valmistuneissa tutkielmissaan saksalaisesta sotaväestä Turussa ja Etelä-Suomen rannikkokaupungeissa *Juho Raula* kosketteli suppeasti saksalaisten sotilaiden avioliittoja ja kihlauksia suomalaisten naisten kanssa. Jatkosodanaikaisista Helsingin Sanomista ja Satakunnan Kansasta hän löysi yhteensä viisi avioliittoilmoitusta. Käytyään läpi kaikki Turun paikallisten seurakuntien sodanaikaiset vihkimisluettelot hän löysi kuitenkin ainoastaan yhden avioliittoilmoituksen. Se koski kieliläistä perämiestä, joka solmi avioliiton turkulaisneidon kanssa. Vihkimisluetteloiden seulonta osoittautui äärimmäisen työlääksi ja oli niin aikaa vievää, että työpanos ei vastannut tulosta. Kihlausilmoituksia hän löysi yhteensä 23 em. sanomalehdistä. Raulan oletuksen mukaan läheskään kaikki parit eivät halunneet julkaista kihlaustansa sanomalehdessä.⁴

Väitöskirjassaan vuonna 2000 Pohjois-Suomen siviiliväestön rinnakkaiselosta saksalaisen sotaväen kanssa vuosina 1941–44 *Marianne Junila* käsitteli seurustelusuhteita koskevassa jaksossa hieman avioliittoja. Hän totesi avioliiton solmimisen onnistuneen vasta hankalan hallintomenettelyn seurauksena, jos silloinkaan. Naimisiinmenon estivät usein rotupoliittiset syyt, avioliittopaperit saattoivat viipyä ja ekSYä vääriin osoitteisiin, ja esimiehet suhtautuivat nihkeästi lupahakemuksiin.⁵

Myös toimittaja *Irja Wendisch* käsitteli parilla sivulla aihetta vuonna 2006 ilmestyneessä tietokirjassaan ”Salatut lapset. Saksalaissotilaiden lapset Suomessa”.⁶

Yhteistä em. teoksille on, että avioliittoasioista on kirjoitettu hieman ohimennen muita ja pääasiallisia aiheita käsiteltäessä. Seurustelevien saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä solmittuja avioliittoja ja kihlauksia ei sen sijaan ole tätä aikaisemmin tutkittu omana ilmiönään.

Lähdeaineisto

Tutkimusta varten on lähdeaineistona käytetty sekä kirjallisuutta, arkistoja että sanomalehdistä seulottuja tietoja. Jaksossa selostetaan hyödynnettyjä lähteitä.

³ Kemiläinen 1993, 287–292

⁴ Raula 1999, 78, Raula 2003, 216–217

⁵ Junila 2000, 143–144, 263, 272, 273–274

⁶ Wendisch 2006, 130–131

Norjan tutkimus. Kirjoitus perustuu osittain Norjan Riksarkivetin tutkijan *Kåre Olsenin* vuonna 1998 julkaisemaan tutkimukseen ”Krigens barn”, jossa on mm. havaintoja saksalaisten sotilaiden ja norjalaisten naisten välisistä avioliitoista vuosina 1941–45. Koska saksalaiset olettamuksen mukaan pitkälti noudattivat Suomessakin Norjassa sovellettuja käytäntöjä, on Olsenin tutkimuksesta suurta hyötyä taustoja selvitetessä. Olsen on tutkimuksessaan käyttänyt etenkin Norjan Riksarkivetin kokoelmiin kuuluvan Norjan Abteilung Lebensbornin arkistoa, jossa on kohtalaisesti seurustelua, sen seurauksena syntyneitä lapsia ja solmittuja avioliittoja koskevia asiakirjoja.

Samalla on todettava, että huomionarvoinen ero Norjan ja Suomen välillä oli se, etteivät saksalaiset tahot Norjasta poiketen perustaneet Suomeen Lebensborn-koteja raskaana olevien äitien ja syntyneiden lasten huoltamista varten. Jo tämä seikka viestii oleellisesta erosta. Etenkin Norjassa saksalaiset tahot panostivat kunnolla germaaniseen jälkikasvuun, kun taas Suomessa ne eivät sitä tehneet. Poikkeuksellisesti saksalaisen aliupseerin kanssa seurustellutta kemiläistä parturia hoidettiin keväällä 1944 kahden viikon ajan Lillehammerin tienoilla sijaitsevassa Lebensborn-kodissa, sillä raskaudessa oli havaittu jotain ongelmia. Aliupseeri onnistui järjestämään hoidon, vaikka naista tuskin oli katsottu germaaniksi.⁷

Arkistot. Suomen viranomaisten arkistoissa on Norjan tilanteesta poiketen ainoastaan vähän asiakirjoja avioliitoista saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä. Ulkoasiainministeriön arkistossa on hyvin suppea kokoelma ”Saksan sotavoimiin kuuluvien avioliitot Suomessa”. Joitain yksittäisiä kirjelmia on mm. Päämajan kirkollisasiain osaston, Porvoon tuomiokapitulin, Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkohallituksen ja opetusministeriön arkistoissa. Viimeksi mainittuja ei ole kuitenkaan tutkittu, sillä oletettavasti ulkoasiainministeriön vähäiseen aineistoon kuuluvat myös muiden em. viranomaisten laatimat asiakirjat. Arkistoja on käytetty ainoastaan vähässä määrin. Valpon tilannekatsauksista on löytynyt joitain käyttökelpoisia hajatietoja.

Sanomalehtien avioliitto- ja kihlausilmoitukset. Kirjoituksen eräänä keskeisenä lähteenä on käytetty jatkosodan aikaisten sanomalehtien kihlaus- ja avioliittoilmoituksia Saksan miespuolisen ja Suomen naispuolisen kansalaisen välillä.

On kuitenkin huomattava että, ainoastaan 17 sanomalehden em. ilmoitusaineisto on seulottu.⁸ Jatkosodan aikana ilmestyi noin 160 sanomalehteä, mutta näistä lienee ainoastaan vajaat sata ollut valtakunnallisia, alueellisia tai paikallisia ns. päivälehtiä tai muita mielipidelehtiä loppuosan ollessa erilaisia erikoisaiheita käsitteleviä lehtiä, joissa avioliitto- ja kihlausilmoituksia ei liene ollenkaan

⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

⁸ Hangö -lehden, Helsingin Sanomien, Satakunnan Kansan ja Uuden Ajan seulon tiedot on saatu turkulaiselta Juho Raulalta sekä Pohjolan Sanomien ja Pohjolan Työn vastaavat tiedot Kemin kaupunginkirjaston kotiseutuosaston johtaja Liisa Hyväriseltä. Kansallisarkiston hanke on seulonut muut lehdet.

julkaistu. Yhdestä seitsemään kertaa viikossa ilmestyviä sanomalehtiä oli vuonna 1943 yhteensä 95, joista 73 suomen- ja 22 ruotsinkielisiä. Sanomalehtien yhteenlaskettu painosmäärä oli 1,3 miljoonaa kappaletta. Sanomalehdistä 44 oli poliittisia: 13 kokoomuslehteä, 12 RKP:läisiä tai muuten ruotsinkielisiä, kuusi maalaisliittolaista, kuusi sosiaalidemokraattista, neljä edistysmielistä ja kolme puolueetonta.⁹

Seulotut sanomalehdet on valikoitu siten, että Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet ja Uusi Suomi olivat valtakunnallisia lehtiä, Deutsch-Evangelisch in Finland saksalaisten evankelis-luterilaisten seurakuntien lehti ja kaikki muut lehdet joko aluelehtiä tai yhdessä tapauksessa pikemminkin paikallislehti (Hangö Tidning). Erityisesti on kuitenkin valittu aluelehtiä, jotka ilmestyivät alueilla tai paikkakunnilla, joilla oli paljon saksalaisia sotilaita: Kotka, Turku, Pori, Vaasa, Oulu, Kemi, Rovaniemi, Lappi ja Kainuu.

On mahdollista, että tapa julkaista kihlausilmoituksia oli erilainen Länsi- kuin Itä-Suomessa. Suurin osa kihlausilmoituksista näyttää näet julkaistun länsisuomalaisissa sanomalehdissä. Koska kokonaisvaltaista seulontaa ei ole toteutettu, on kuitenkin hankalaa aivan aukottomasti osoittaa, että näin oli. Kainuun Sanomat Kajaanissa julkaisi kylläkin säännöllisesti avioliitto- ja kihlausilmoituksia, mutta vaikka Kainuu oli Kiestingin rintaman lähin selusta-alue, Kainuun Sanomat ei jatkosodan vuosina julkaissut yhtäkään ulkomaalaista koskevaa avio- tai kihlausilmoitusta. Tämä siitä huolimatta, että alueella oli kohtalaisen paljon saksalaisia sotilaita eri huoltotehtävissä ja että osa heistä seurusteli suomalaisten naisten kanssa. Tämä saattaa johtua siitä, että tapa ilmoittaa kihlauksista sanomalehdessä poikkesi vastaavasta länsisuomalaisesta tavasta.

Kotkassa ilmestynyt Etelä-Suomi -lehti julkaisi jatkosodan alussa avioliitto- ja kihlausilmoituksia, mutta luopui tästä vuonna 1942. Niin ikään Kotkassa ilmestynyt Eteenpäin-lehti julkaisi ainoastaan harvakseltaan avioliitto- ja kihlausilmoituksia. Kummassakaan lehdessä ei ollut ulkomaalaisia koskevia ilmoituksia, vaikka saksalaisen laivasto-osaston tukikohta oli koko jatkosodan aikana kaupungin satamassa ja seurustelua esiintyi merisotilaiden ja kaupungin tyttöjen välillä.

Kun Valtion tiedotuslaitoksen (VTL) toimintaa kesäkuussa 1944 terästettiin, yhteensä 89 lehteä julkaisi laitoksen toimittaman kirjoituksen, mikä VTL:ssä katsottiin poikkeuksellisen korkeaksi luvuksi, sillä suotuisissakin tapauksissa vain 30–60 sanomalehteä julkaisi VTL:n tarjoamat kiertokirjoitukset.¹⁰ Seulottu aineisto näyttäisi siten kattavan viidesosan avio- ja kihlausilmoituksia julkaisevista sanomalehdistä. Tosiassiallinen kattavuusaste on kuitenkin todennäköisesti huomattavasti suurempi, sillä useimmat seulotut sanomalehdet julkaistiin alueilla, joilla valtaosa saksalaisista sotilaita oli sijoitettuna. Seulottuihin lehtiin kuuluvat

⁹ Kulha 1972, 26

¹⁰ Jutikkala 1997, 264, 269

lisäksi valtakunnalliset Uusi Suomi ja Hufvudstadsbladet, joissa kummassakin julkaistiin erityisen paljon suomalais-saksalaisia avioliitto- ja kihlausilmoituksia.

Taulukossa 1 on lukumäärätietoja miespuolisen Saksan kansalaisen ja naispuolisen Suomen kansalaisen avioliitto- ja kihlausilmoitusten esiintymisestä seulotuissa sanomalehdissä:

Taulukko 1. Saksalais-suomalaisia avioliitto- ja kihlausilmoituksia eräissä sanomalehdissä vuosina 1941–44

Sanomalehti	Julkaisupaikka ja levinneisyys	Avioliitto-ilmoituksia (n)	Kihlaus-ilmoituksia (n)
Deutsch-Evangelisch in Finnland	Helsinki, Viipuri, Turku, koko maa	8	-
Eteenpäin ¹¹	Kotka, Kymi	-	-
Etelä-Suomi ¹²	Kotka, Kymi	-	-
Hangö	Hanko, Hankoniemi	-	2
Helsingin Sanomat	Helsinki, koko maa	4	12
Hufvudstadsbladet	Helsinki, koko maa	39	79
Kainuun Sanomat	Kajaani, Kainuu	-	-
Kaleva	Oulu, Oulun lääni	5	8
Lapin Kansa	Rovaniemi, Lappi	2	6
Lapuan Sanomat	Lapua	-	-
Pohjois-Pohja	Kemi, Länsi-Pohja	1	10
Pohjolan Sanomat	Kemi, Länsi-Pohja	1	13
Satakunnan Kansa	Pori, Satakunta	1	12
Turun Sanomat	Turku, Varsinais-Suomi	4	15
Uusi Aika	Pori	-	1
Uusi Aura	Turku, Varsinais-Suomi	2	8

¹¹ Katsottu 27.10.1943 asti

¹² Katsottu 14.2.1942 asti

Uusi Suomi	Helsinki, koko maa	13	43
Vasabladet	Vaasa, ruotsinkielinen	2	4
Yhteensä		82	213

Taulukosta ilmenee, että yhteensä 17 sanomalehteä on seulottu ja niissä julkaistiin yhteensä 82 avioliittoa ja 212 kihlausta koskevaa ilmoitusta, joissa nainen oli suomalainen ja mies Saksan tai joissakin tapauksissa sen miehittämän maan kansalainen. Osa ilmoituksista ilmestyi kuitenkin kahdessa tai jopa kolmessa lehdessä, joten todelliset lukumäärät ovat pienemmät. Avioliittoilmoituksista on arvion mukaan noin kymmenesosa kahdentumia, kihlausilmoituksista selvästi vähemmän. Kuitenkaan ei ole tarpeellista tutkia erityisesti ilmoitusten päällekkäisyyttä, sillä on muuten mahdollista erottaa nimenomaan miespuoliset sotilaiden ilmoitusaineistosta.

Tutkimuksen jäsentely

Kirjoitus on jäsennetty siten, että ensiksi luodaan katsaus Saksan sotaväkeä koskeviin avioliittosääntöihin, minkä jälkeen selostetaan Norjan tilannetta koskevia tietoja. Seuraavaksi esitetään tietoja suomalaisten naisten rodullisista edellytyksistä mennä naimisiin saksalaisten miesten kanssa ja Saksan sotilaiden suomalaisten naisten kanssa solmimista avioliitoista. Edelleen eritellään kihlausilmoituksia koskevaa aineistoa. Lopuksi havainnot kootaan suoritetun tutkimuksen yhteenvedoksi.

Avioliitot

Esityksessä selostetaan saksalaista sotaväkeä koskevat avioliittosäännöt ja valtakunnanjohtaja *Adolf Hitlerin* henkilökohtaista osuutta niiden lupa-asioiden käsittelyssä, jotka koskivat avioliittoa saksalaisen sotilaan ja ulkomaalaisen naisen kanssa. Tämän jälkeen valaistaan Saksan Norjassa soveltamia avioliittokäytäntöjä ja saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa solmimia avioliittoja.

Saksalaista sotaväkeä koskeneet avioliittosäännöt

Saksalaisten sotilaiden kovin rajoitettuja mahdollisuuksia solmia avioliitto ulkomaalaisten naisten kanssa säädeltiin Wehrmachtin eri määräyksissä. Ensimmäinen sotilaita koskeva yleiskielto avioitua ulkomaalaisten naisten kanssa

annettiin 7.5.1940, kuukausi Tanskan ja Norjan miehittämisen jälkeen.¹³ Avioliittoasetus (Heiratsverordnung) säädettiin 12.2.1941 ja siinä saksalaisia sotilaita kiellettiin menemästä naimisiin ulkomaalaisten naisten kanssa. Kiellon syynä oli Wehrmachtin johdon näkemys, että avioliitot aiheuttaisivat armeijalle toiminnallisia ongelmia, jos sotilaat olisivat liian henkilökohtaisessa yhteydessä palvelusmaan ulkomaalaiseen siviiliväestöön. Avioliittojen seurauksena saattaisi esiintyä uskollisuusristiriitoja samalla kun henkilökohtaiset suhteet nähtiin mahdollisena riskitekijänä, sillä avioituessaan ulkomaalaiset naiset saivat Saksan kansalaisuuden.

Kielto koski ainoastaan sotilaita, sillä saksalaiset siviilimiehet saattoivat vuoden 1938 avioliittolain perusteella avioitua ulkomaalaisten naisten kanssa, elleivät rotuja muut lait estäneet sitä.¹⁴ Valtakunnankansleri *Adolf Hitler* antoi puolestaan 28.2.1941 avioliittoasetuksen ja maaliskuun puolivälissä 1941 hän lisäksi päätti, että Saksan sotilaat saivat mennä naimisiin rodullisesti samanarvoisten henkilöiden kanssa Alankomaissa, Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa, koska nämä olivat germaanisiksi sukulaiskansoja.¹⁵ Huhtikuussa 1942 Oberkommando der Wehrmacht (OKW) kiristi avioliittomääräyksiä määräämällä, etteivät saksalaiset sotilaat saaneet enää solmia avioliittoja vieraan maan viranomaisien edessä. Eri armeijoiden esikunnat muistuttivat 23.12.1942 laaditussa kirjelmässä siitä, että vahvasti itäisiä aineksia omaavat työt, jotka olivat rumia ja heikosti kasvaneita, eivät olleet mahdollisia saksalaisina äiteinä (... Mädchen mit stark ostischem Einschlag bis zur hässlichen und schlecht gewachsenen ...). Kirjelmään liittyi tällaisia naisia esittävä valokuvasarja.¹⁶

OKW laati vuonna 1943 ohjekirjan ”Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum” (Saksalainen sotilas ja vieraan kansallisuuden nainen). Myös tämä painotti Saksan miehittämiä alueita koskien sitä, että saksalaisten sotilaiden tulisi suhtautua erittäin pidättyvästi paikallisiin naisiin, sillä juuri naiset toimivat yleensä välittävänä tahona vihollisen vakoilu- ja salaisen poliisin organisaatioihin.¹⁷ Ohjekirjassa tähdennettiin: ”Rivisotilaat ja upseerit eivät saa mennä naimisiin ulkomaalaisten naisten kanssa, paitsi jos ulkomaalainen nainen on verenperinnöltään ja tietoisesti ulkosaksalainen (Volksdeutsche) ja hänen tähänastinen kansalaisuutensa on pelkästään muodollinen. Viime aikoina on tämän lisäksi myönnetty lupa avioliiton solmimiseen germaanisten naapurikansakuntien arjalaisille henkilöille Alankomaissa, Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa samoin kuin rodullisesti samaa sukua oleville flaamilaisille ja suomalaisille naisille, jos nämä lisäksi voivat osoittaa arjalaisen ja germaanisesta alkuperänsä.”¹⁸ Belgiaa ja Suomea ei siis poiketen muista maista nimenomaisesti mainittu, van ohjekirja käytti

¹³ Warring 1994, 140, Wendisch 2006, 127

¹⁴ Bechert-Wiesels 1943

¹⁵ Olsen 1998, 162–163

¹⁶ Warring 1942, 140

¹⁷ Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum 1943, 4, 13, 27

¹⁸ Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum 1943, 8, 29–30

ilmaisuja ”flaamittaret” (Fläminnen) ja ”suomettaret” (Finninnen). Alankomaiden, Norjan, Tanskan ja Ruotsin naiset olivat täten pääsääntöisesti germaaneja. Flaamilaisten ja suomalaisten naisten arjalainen ja germaaninen alkuperä saattoi sen sijaan lähtökohtaisesti olla kyseenalainen.

Vuoden 1943 ohjekirja salli siis saksalaisten sotilaiden avioitua mm. suomalaisten naisten kanssa. Poiketen Norjasta, Tanskasta ja Ruotsista Suomea ei kuitenkaan mainittu kansakuntana, vaan ohjekirja mainitsi ainoastaan ne suomalaiset naiset, joita voitiin pitää ”arjalaisina”. Vaikka myös norjalaisten, tanskalaisten ja ruotsalaisten naisten oli täytettävä tämä ehto, viestii ohjekirjan muotoilu siitä, että suomalaisten naisten rotuperimä oli suuremmassa määrin kyseenalainen kuin muiden pohjoismaalaisten naisten.

Hitler ratkaisi henkilökohtaisesti avioliittohakemukset

Saksan valtakunnanjohtaja Adolf Hitler oli ylin taho, joka ratkaisi saksalaisten sotilaiden hakemukset saada mennä naimisiin ulkomaalaisten naisten kanssa. Tuntuu oudolta, että Saksan arvattavasti hyvin kiireinen johtaja oli varannut itselleen lopullisen ratkaisuvallan jokseenkin vähäpätöisissä, luvanvaraisissa avioliittoasioissa, mutta näin oli todella tilanne. Tämä seikka osoittaa siten Hitlerin avioliittoasioille antamaa hyvin suurta painoarvoa.¹⁹ Wehrmachtin johdon vuonna 1943 laatimassa ohjekirjassa todettiin saksalaisten sotilaiden ja ulkomaalaisten naisten avioliittohakemuksista: ”Führer pidättää henkilökohtaisesti itsellään kaikki oikeudet tämänlaatuisiin anomuksiin, jotka on lähetettävä virkateitse” (Der Führer hat sich die Entscheidung über alle derartigen, auf dem Dienstwege einzureichenden Anträge persönlich vorbehalten).²⁰ Lähteet eivät kerro, käsittelikö Hitler jokaista avioliittohakemusta vai tekivätkö hänen avustajansa tai alemmat virkaportaat alustavan karsinnan ennen hakemusten siirtämistä hänen käsittelyynsä. Vuosina 1941–44 Hitler on kylläkin hyvin ehtinyt käsitellä muutamia tuhansia avioliittoasioita, jos oletetaan, että kuukausittain saapui esimerkiksi keskimäärin satakunta hakemusta.

Miksi sotilaiden avioliitot olivat näin erinomaisen tärkeitä Hitlerille? Selityksenä ovat saksalaista verenperintöä korostavat myytit kansallissosialististen valtiollisten linjausten lähtökohtana ja perustana. Erityisesti Hitler keskeisenä vaikuttajana oli luonut rotupolitiikan institutionaalisen kehyksen ja sen käytännön sovellukset ja kohdisti niihin jatkuvaa ja väsymätöntä seurantaa ja kehittämistä. Saksan hallituksen ja puoluetahojen rotukäsityksen mukaan arjalainen rotu oli kaikista maailman roduista etevin ja myös ainoa kulttuuria luova rotu, jonka tehtävänä oli hallita maailmaa ja muita rotuja. Ihmiskunnan historian varhaisvaiheessa arjalainen rotu oli valloittanut koko maailman ja tällä tavalla olivat Persian, Intian, Kreikan ja Rooman suuret valtakunnat syntyneet. Aikojen myötä oli kuitenkin tapahtunut

¹⁹ Olsen 1998, 176

²⁰ Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum 1943, 8

syntiinlankeemus, kun arjalainen herrakansa oli sekoittunut valloitetuihin alempiarvoisiin kansoihin. Vanhat maailmanvallat olivat tästä syystä tuhoutuneet samalla kun arjalainen veri oli laimentunut. Ainoa paikka maailmassa, jossa arjalainen veri oli jotenkuten säilynyt, oli pohjoismais-germaaninen Eurooppa. Tästä syystä pelastuksen oli tultava Saksasta. Kansallissosialistisen rotukäsityksen mukaan Saksalle kohtalokas tilanne vaati kahta käytännön toimenpidettä. Ensinnäkin oli rotujen sekoitus lopetettava ja tämä oli jo tehty Saksassa vuonna 1935, kun säädettiin juutalaisia koskevat ns. Nürnbergin lait. Toiseksi arjalaista verta oli jalostettava seulonnalla, arjalaisten yksilöiden välisillä avioliitoilla, alarvoisten henkilöiden sterilisoinnilla, eliittien kasvatuksella ym.²¹

Hitlerin oleskellessa Obersalzbergissä vuonna 1944 useimmat avioliittohakemukset tulivat merisotilailta, ja hänen laivastoadjutanttinsa, kontra-amiraali *Karl-Jesco von Puttkamer*, esitteli hakemukset hänelle joka toinen tai kolmas viikko. Hitler oli tässä asiassa hyvin huolellinen ja tutki kaikki liitteenä olleet asiakirjat kuten hakijoiden omaelämäkerrat, ulkomaalaisten naisten ja heidän vanhempinsa todistukset rankaisemattomuudesta sekä turvallisuuspalvelun lausunnot ko. perheen poliittisesta kannasta.

Avioliittohakemuksiin oli liitettävä eri kulmista otettuja valokuvia morsiamesta ja *Aira Kemiläinen* on otaksunut, että yhden valokuvista edellyttäneen naisen esiintymisen uimapuvussa.²² Näin ei kuitenkaan ollut, sillä valokuvissa naisilla oli yllään leninkejä, jakku- ja hamepukuja yms. Yksi kuva oli rintakuva, toinen profiilikuva ja kolmas kokovartalokuva, kaikki säädyllisesti pukeutuneista naisista. Naisia esittäviä valokuvia Hitler tutki erityisen tarkasti. Hänestä valokuvien naiset eivät yleensä olleet kovin kauniita. Tästä syystä Hitler nauroi ja sanoi, että sotilaiden toivuttua rakastumisestaan he kiroaisivat häntä, koska hän oli hyväksynyt hakemukset. Hitler hyväksyi vain harvoin avioliittohakemuksen ensimmäisen tarkastelun yhteydessä, useimmiten hän pyysi hakemuksen toistamiseen. Hän selitti tarkistamisen tärkeyttä sillä, ettei mitään rodullisesti alarvoista verta pääsisi Saksaan ulkomaalaisten naisten kanssa solmittujen avioliittojen seurauksena. Tämä oli syy siihen, että hän itse teki lopullisen päätöksen hakemuksista.²³

Museoviraston muistelma-aineistoon sisältyy kertomus saksalaisen sotilaan kanssa kihloihin menneestä helsinkiläisneidistä. Kun pariskunta haki avioliittolupaa ”tyttö mitattiin ja punnittiin perusteellisesti, suvusta otettiin selvää monta polvea taaksepäin”. Kertojan tiedossa ei kuitenkaan ollut, myönnettiinkö naimalupa vai ei.²⁴

Hitlerin käsittelyaika saattoi venyä puoleksi vuodeksi. YLE:n toimittaja *Marjatta Cronvall* ohjasi vuonna 1991 elokuvadokumenttia ”Hakaristin varjo”. Ohjelmassa

²¹ Røger 1964, 119

²² Kemiläinen 1993, 292

²³ Hitler. *Stalins hemliga dossier* 2006, 168–169

²⁴ MV:K34, Vastaus nro 918. Museoviraston kysely. Museovirasto

Ulla Schmidt kertoi avioliitostaan saksalaisen aliupseerin kanssa: ”Me halusimme naimisiin. Se ei ollut mikään sellainen irtosuhte, sellainen, että mennään kihloihin ja sillä hyvä. Jätimme sisään hakemuksemme, jotta voisimme mennä naimisiin. Piti ottaa yhteyttä kansallissosialistiseen puolueeseen. Jätimme hakemuksemme vuoden 1943 alussa. Siihen tarvittiin verikoe, terveydellinen lupa, kuvia edestä ja takaa ja tietysti profiili. Joskus toukokuun lopussa saimme tiedotuksen, kirjeen, jossa sanottiin punaisella alleviivattuna, että `avioliitto ei pidetä rotupoliittisesti ja rotubiologisesti soveliaana’”. Vastauksen johdosta Ulla kirjoitti Hitlerille sillä seurauksella, että avioliitto solmittiin 5.1.1944 Führerin luvalla.²⁵ Tämä lienee kuitenkin ollut poikkeuksellinen tapaus.

Himmler ratkaisi puolestaan SS-miesten avioliittohakemukset

Hitler nimitti vuoden 1929 alussa Heinrich Himmlerin SS:n johtajaksi. Himmler osoitti suurta mielenkiintoa SS-miesten avioliittoihin, puolisoihin ja lapsiin. Vuonna 1931 hän päätti kelpuuttaa ainoastaan ns. pohjoismaiseen rotuun kuuluvia miehiä järjestönsä. Rotueliitin syntymisen ja kasvamisen edistämiseksi hän otti käyttöön rotuluokituksen, joka perustui jäsenkandidaatteja koskeviin lääkärintodistuksiin, sukutauluihin ja valokuviin. Yhdeksän luokkaa käsittävä luokitusjärjestelmä suosii pitkäkalloisia, kapeita kasvoja, sinisiä silmiä ja vaaleaa tukkaa. SS:n rotuvirkamiesten tutkinta päättyi joko vihreään tai punaiseen korttiin. Edellinen tarkoitti sopivuutta ja jälkimmäinen hylkäystä.²⁶

Himmler teki 21.12.1931 vielä päätöksen, jonka mukaan SS-miesten morsiamien oli suostuttava rotututkimuksiin ja esitettävä itsestään lääkärintodistuksia, sukutauluja ja valokuvia SS:n rotuasiantuntijoille. Elleivät naiset täyttäneet vaatimuksia, avioliittolupa evättiin heiltä.²⁷

On mahdollista, että Himmlerin SS-miesten avioliittohakemuksia koskeva käytäntö on toiminut Hitlerin esikuvana Wehrmachtin sotilaiden avioliittohakemusten käsittelyssä, sillä vasta syksystä 1939 lähtien oli runsaasti saksalaisia sotilaita Saksan rajojen ulkopuolella. Hitlerin ja Reichsführer-SS Heinrich Himmlerin välillä lienee ollut sellainen työnjako, että Himmler ratkaisi SS-miesten avioliittohakemukset. Hän käsitteli hakemukset sekä perehtyi niihin liittyviin asiakirjoihin ja valokuviin.²⁸

²⁵ YLE:n elokuvadokumentti Hakaristin varjo. Osa 1 Vaikenemisen kasvot. Osa 2 Älä unohda minua. Ohjaus Marjatta Cronvall 1991–92, I hakkorsets skugga och glömskans hav. kirjoitus Hufvudstadsbladetin viikkoliiteessä TV-veckan + radio Nr 50 9-15.12.1991

²⁶ Heinemann 2003, 60–61

²⁷ Heinemann 2003, 51

²⁸ Longerich 2008, 366–367

Norjassa sovelletut avioliittokäytännöt

Norjassa AOK Norwegenin komentaja, kenraalieversti *Nikolaus von Falkenhorst*, antoi 17.3.1941 lähemmät määräykset Norjassa palvelevien saksalaisten sotilaiden avioliitoista norjalaisten naisten kanssa. Hitlerin 28.2.1941 antamien määräysten mukaan edellytettiin saksalaisten sotilaiden kanssa naimisiin menevien naisten muuttavan Saksaan. Osloon perustettiin joko vuoden 1941 loppupuoliskolla tai vuoden 1942 alussa ns. siviiliasiaintoimisto (Amtslegen) Norjan valtakunnankomissariaatin yhteyteen. Sen tehtävänä oli rekisteröidä maassa olevien Saksan kansalaisten siviiliasiat kuten syntymät, kuolintapaukset, avioliitot ym. Lisäksi se myönsi ns. avioliittokelpoisuustodistukset norjalaisille naisille. Siinä tapauksessa että Hitler myönsi naimisiinmenoluvan, avioliitto voitiin solmia ko. sotilaan yksikön tuomioistuimessa, Oslon siviiliasiaintoimistossa tai jossakin Saksassa sijaitsevassa vastaavassa toimistossa.²⁹

Avioliittoa varten vaadittavat todistukset määriteltiin aluksi helmikuussa 1941 annetuissa avioliittoasetuksissa, mutta vuonna 1942 määräyksiä täydennettiin ja tiukennettiin. Saksan sotilaan kanssa avioon menevältä norjalaiselta naiselta vaadittiin lopulta, että

- hänet rodullisessa mielessä arvioitiin korkeammalle kuin Saksan keskivertoväestö
- hän älyllisessä mielessä oli tasavertainen saksalaisen aviomiehensä kanssa
- hän osasi saksan kieltä sen verran, että aviopuolisot kykenivät puhumaan keskenään saksaksi
- nainen ei saanut olla sairaana
- nainen ei saanut olla saamelaista alkuperää
- nainen ei sukupuolisessa mielessä saanut olla huonomaineinen tai katutyttö (gatejente)
- nainen oli poliittisesti luotettava, ja maaliskuussa 1942 määrättiin, että NSDAP:n Norjan osaston on annettava lausunto naisen poliittisesta luotettavuudesta. Mikäli Saksan viranomaisilla oli asiasta epäilyksiä, oli aviomiehen kotipaikkakunnan NSDAP-järjestön otettava yhteys mieheen tarkemman selvityksen saamiseksi naisen luotettavuudesta.

Määräysten kiristymisen vuonna 1942 on arvioitu johtuneen siitä, että osalla vuonna 1941 saksalaisen sotilaan kanssa avioon menneistä naisista oli heikko saksan kielen taito samalla kun heidän kyvyissään toimia saksalaisessa yhteiskunnassa oli ilmennyt puutteita ja ongelmia. Lisäksi Saksan viranomaiset

²⁹ Olsen 1998, 163–168

olivat todenneet, että parempi rodullinen tietoisuus oli tarpeen, vaikkakin Norjan naiset yleensä tulivat pohjoisen rodun ydinalueelta.³⁰

Vuoden 1942 loppuun mennessä oli Norjassa toiminut Abteilung Lebensborn rekisteröinyt 2 154 norjalaista naista, jotka olivat joko raskaana tai jo synnyttäneet saksalaisen sotilaan lapsen. Näistä naisista 139 eli 6,5 % oli mennyt naimisiin saksalaisen sotilaan kanssa ja lisäksi 890 ilmoitti haluavansa mennä naimisiin. Tässä vaiheessa oli siten vajaat puolet saksalaisten naisista joko mennyt naimisiin tai halusi avioitua. Naimisiin menneistä naisista 103 ja naimahaluisista 191 oli muuttanut Saksaan.

Vuodelta 1941 on olemassa hyvä dokumentaatio 487 norjalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan seurustelutapauksesta. Tämän rajoitetun aineiston perusteella näyttäisi siltä, että runsaat 40 % vanhemmista halusi mennä naimisiin seurustelu suhteiden ollessa enimmäkseen sekä vakaita että vakavia. Runsaassa 30 %:ssa tapauksista avioituminen ei ollut ajankohtaista osapuolten aikaisemmista ja muodollisesti vielä voimassa olevista aviosuhteista johtuen. Tähän ryhmään kuuluvasta 149 parista sotilas oli 141 tapauksessa jo naimisissa Saksassa, kun kahdeksan naista oli puolestaan jo naimisissa norjalaisen miehen kanssa. Lopuksi vajaassa viidesosassa tapauksista pariskunnat eivät ottaneet kantaa avioitumiseen, eikä näiden perusteluista ole tarkempaa tietoa.³¹

Vaikka kielto avioitua ulkomaalaisen naisen kanssa poistettiin talvella 1941, esiintyi Norjassa seuraavina vuosina lukuisia tapauksia, joissa Wehrmacht hylkäsi saksalaisen sotilaan avioliittohakemuksen. Syynä lienee näissä tapauksissa ollut puutteellinen tieto voimassa olevista säännöksistä. Vuoden 1942 loppuun mennessä oli 139 saksalaista sotilasta mennyt naimisiin lapsen synnyttäneen norjalaisen naisen kanssa ja lisäksi 884 sotilaan aikomuksena oli mennä naimisiin. Nämä luvut tarkoittanevat sitä, että yhteensä 1 023 sotilasta oli tähän mennessä hakenut avioliittolupaa ja että hakemuksista 13,6 % oli hyväksytty. Samalla oli kuitenkin 294 lapsen saksalaiselle sotilaille synnyttäneitä norjalaista naista muuttanut miehensä lähisukulaisten luo Saksaan ja lisäksi vielä 786 naisella oli aikomus muuttaa.³² Osa Saksaan lähteneistä naisista meni sitten siellä aikaa myöten naimisiin.

Norjaan sijoitetut saksalaiset sotilasviranomaiset eivät lokakuun 1944 ja maaliskuun 1945 välisenä viiden kuukauden aikana käsitelleet ollenkaan avioliittohakemuksia.³³ Syynä tähän oli ehkä epävarmaksi muodostunut sotilaallinen tilanne. Saksan antautumisen ollessa edessä huhtikuussa 1945 tilanne selkeni, kun avioliittoja rajoittaneet määräykset menettivät voimansa. Tässä tilanteessa solmittiin heti sodan päättymisen jälkeen Norjan viranomaisten

³⁰ Olsen 1998, 168–169

³¹ Olsen 1998, 171–172

³² SS für ein Grossgermanien. III. Folge. Schwert und Wiege 1943, 78

³³ Olsen 1998, 169–171

hiljaisella kannatuksella enemmän saksalais-norjalaisia avioliittoja kuin sota-aikana.

Vaikka monet seurustelevat pariskunnat halusivat varsinkin sodan alkuvuosina mennä naimisiin, jäi avioliittojen lukumäärä Norjassa kuitenkin jokseenkin vähäiseksi. Norjan viranomaisten ehkä jossain määrin vajavaisten tietojen mukaan solmittiin Norjassa miehitysvuosina runsaat 200 avioliittoa norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä. Kun osa avioliitoista solmittiin Saksassa, on niiden kokonaismääräksi arvioitu 400–500 eli verrattain vähän naimisiinmenoon halukkaiden nähden. Tärkeimmät syyt siihen, että avioliittoja solmittiin vain suhteellisen vähän, olivat erittäin vaativat ehdot sekä raskas menettely erilaisine välttämättömine muodollisuuksineen. Tulevilta aviopuolisoilta vaadittiin seuraavat todistukset:³⁴

- saksalaisen lääkärin antama naimisiin menoa varten vaadittava kelpoisuustodistus
- vanhempien ja isovanhempien hyväksyttävät sukuselvitykset
- poliittinen luotettavuustodistus
- rotutodistus
- naisesta vaadittiin lisäksi valokuvia rinta- ja kokovartalokuvineen

Hakemuksen edettyä Hitlerin käsittelyyn vaadittiin lisäksi:

- aviopuolisoiden ja heidän vanhempiensa syntymätodistukset
- vanhempien vihkitodistukset
- sotilaan palvelusyksikön antama naimalupa
- naisen osalta Norjan oikeusministeriön avioliittotodistus. Tämän saaminen edellytti taas naisen syntymätodistuksen, rokotustodistuksen, kihlaustodistuksen ja sukuselvityksen esittämistä. Mikäli nainen ei ollut täyttänyt 21 vuotta vaadittiin lisäksi hänen vanhempiensa kirjallinen suostumus, ja jos hän ei ollut täyttänyt 18 vuotta, edellytettiin lisäksi maaherran suostumus. Saksalaisen sotilaan oli puolestaan taattava pystyvänsä huolehtimaan naisen ylläpidosta Saksassa vihkimisen jälkeen

Avioliittoasetus 28.2.1941 lähti periaatteesta, että ainoastaan rodullisesti arvokkailla naisilla oli riittäviä verenperinnöllisiä edellytyksiä päästäkseen osaksi

³⁴ Tatsachen und Zahlen über Deutschland 1941, 34–35, Kemiläinen 1993, 289–290, Olsen 1998, 176–177, 183

Saksan kansaa. Tästä syystä erinäiset selvitykset saattoivat olla tarpeellisia. Vaikka saksalaisten lääkäreiden ja rotuasiantuntijoiden tutkimukset yleensä antoivat vastauksen kysymykseen riittävien rodullisten ominaisuuksien olemassaolosta tai puuttumisesta, saatettiin myös naisen ja hänen perheensä elämäntapojen ja -tapojen tutkimista. Naisilta vaadittiin tietoja hänen suvussaan esiintyvistä mielisairauksista, kaatumataudista ja tanssitaudista, erilaisista synnynnäisistä vammoista, sokeudesta, kuuroudesta, parantumattomista ruumiillisista epämuodostumista sekä lähisukulaisten itsemurhasta ym. Pienimpienkin epäilysten herättyä suoritettiin perusteellisia jatkotutkimuksia. Lisäksi avioliittihakemusta käsittelevät tahot saattoivat vaatia sekä naisen vanhempien että hänen isovanhempiensa valokuvia.³⁵

Norjan Abteilung Lebensbornin ja SS:n piireissä pyrittiin antamaan naimahalukaille saksalaisille sotilaille valistusta luentojen, kirjallisuuden ja kuvien muodossa, jotta heihin iskostuisi riittävää tietoisuutta naisten rotu- ja luonteenpiirteiden huomioimisen suuresta merkityksestä. Valistuksessa painotettiin erityisesti naisen ulkonäön rodullista merkitystä ja laatua, jotta nainen voitaisiin hyväksyä Saksan kansaan kuuluvaksi henkilöksi.³⁶

Toinen syy siihen, että norjalaisten naisten ja Saksan sotilaiden solmimien avioliittojen lukumäärä jäi vähäiseksi, olivat sotilaiden kaatumiset ja sotavangiksi joutuminen. Vuoden 1941 loppuun mennessä lienee noin 5 % naimisiinmenoon halukkaista sotilasta kaatunut, mutta sodan jatkuessa lienee jo useita satoja näistä sotilasta kaatunut tai joutunut sotavangiksi.

Kaiken kaikkiaan oli avioitumismenettelyssä niin monta estettä, että valtaosa naimahalukkaista joko epäonnistui aikeissaan tai jossain vaiheessa turhautui ja antoi asian jäädä sikseen. Saksan antautuminen mahdollisti kuitenkin patoutuneen paineen purkautumisen, sillä toukokuussa 1945 solmittiin Norjassa 211 avioliittoa norjalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan kesken ja 1.9.1945 mennessä 415.³⁷ Norjan viranomaiset eivät pyrkineet estämään näitä avioliittoja, sillä norjalaisten naisten avioituessa heistä tuli Saksan kansalaisia, jotka voitiin karkottaa maasta. Tämä myös oli Norjan kannalta erityisen mieluisaa. On arvioitu, että 1 000–3 000 norjalaista naista kesästä 1945 vuoden 1947 loppuun mennessä solmi avioliiton Norjaan jääneen saksalaisen sotilaan kanssa.³⁸

Avioliitot Tanskassa

Tanskassakin avioliiton solmiminen saksalaisen sotilaan ja tanskalaisen naisen välillä oli 1930-luvun loppupuoliskolla ja sotavuosina hankalaa, kuten siviilienkin avioliitot. Tanskalainen sanomalehtimies *Nils Ufer* on kertonut, kuinka hänen äitinsä jo vuonna 1938 meni naimisiin saksalaisen siviilimiehen kanssa. Sitä ennen

³⁵ Olsen 1998, 177–178

³⁶ Olsen 1998, 177

³⁷ Olsen 1998, 315–317

³⁸ Olsen 1998, 185

hän joutui pyörällä vierailemaan Lollandin ja Sydsjællandin useissa kirkkoherranvirastoissa hankkiakseen todistuksia siitä, että hänen sukunimensä oli kolmen polven ajan ollut Sørensen todistukseksi, ettei hänen suvussaan ollut juutalaisia. Sodan puhjettua mies kutsuttiin Saksan armeijaan ja hän joutui jättämään Tanskan. Vaikka mies oli vain rivisotilas eikä mikään kansallissosialisti, hänen vaimonsa lopetti suhteen, sillä hän lukeutui vasemmiston kulttuuripiireihin ja vastarintaliikkeeseen. Muodollisesti aviopari erosi vasta sodan jälkeen.³⁹

Tiedossa ei ole kuinka monta avioliittoa solmittiin sotavuosina saksalaisten sotilaiden ja tanskalaisten naisten kanssa. Tutkija *Anette Warring* on luetteloinut viisi tällaista avioliittoa vuonna 1941, 32 vuonna 1942, 41 vuonna 1943, 24 vuonna 1944 ja yhdeksän vuonna 1945 eli yhteensä 109. Luettelo ei kuitenkaan ole kattava.⁴⁰ Tanskan oikeusministeriön arkistossa on noin 150 pariskuntaa käsittävä nimiluettelo tai muita tietoja, mutta nämäkään tiedot eivät ole tyhjentäviä. Eräät tanskalaiset naiset lähtivät Saksaan mennäkseen naimisiin, mutta heidänkään lukumäärästä ei ole tietoja. Naimisiin menneistä tiedetään sotilasarvo 111 tapauksessa: 17 % oli upseereja, 49 % aliupseereja, 15 % rivisotilaita ja 6 % SS-miehiä. On tosin epävarmaa, onko henkilöluettelo edustava vai ei?⁴¹ Vuosina 1945–48 haki noin 190 tanskalaista naista lupaa mennä naimisiin saksalaisen miehen kanssa ja näissä tapauksissa kyseessä oli usein mies, joka oli sotavuosina ollut saksalainen sotilas.⁴² Norjassa ei ole ollenkaan tutkittu isäksi tulleiden saksalaisten sotilaiden jako upseereihin, aliupseereihin ja miehistöön, vaikka Abteilung Lebensbornin arkistossa on runsaasti tietoja mm. sotilaiden sotilasarvoista. Tutkija Lars Borgersrudin havainnon mukaan aineistossa on kuitenkin ainoastaan yksittäisiä korkeampia upseereita, mutta monta rivimiestä ja alempaan päällystöön kuuluva sotilasta.⁴³

Saadakseen luvan mennä naimisiin saksalaisen sotilaan kanssa tanskalaisen naisen oli esitettävä todistus arjalaisesta alkuperästään. Lisäksi tutkittiin hänen elämäntapojaan sekä rotupoliittisessa että poliittisessa mielessä. Tanskan viranomaiset eivät kuitenkaan suostuneet laatimaan arjalaisuutta osoittavia todistuksia. Ensimmäinen avioliittohakemus tehtiin syyskuussa 1940 ja lokakuukuussa 1942 jätettiin noin 350 hakemusta valtakunnanadvokaatille (Statsadvokaten for særlige Anliggender). Hakemusten kokonaismäärästä ei ole kuitenkaan tietoja. Hylättyjen hakemustenkaan lukumäärästä ei ole tietoja ja Warring tyytyy vain toteamaan, etteivät läheskään kaikki hakemukset johtaneet avioliiton solmimiseen. Tanskan viranomaiset laillistivat 20.11.1943 avioliitot,

³⁹ Ufer 1994, 118–122

⁴⁰ Warring 1994, 138

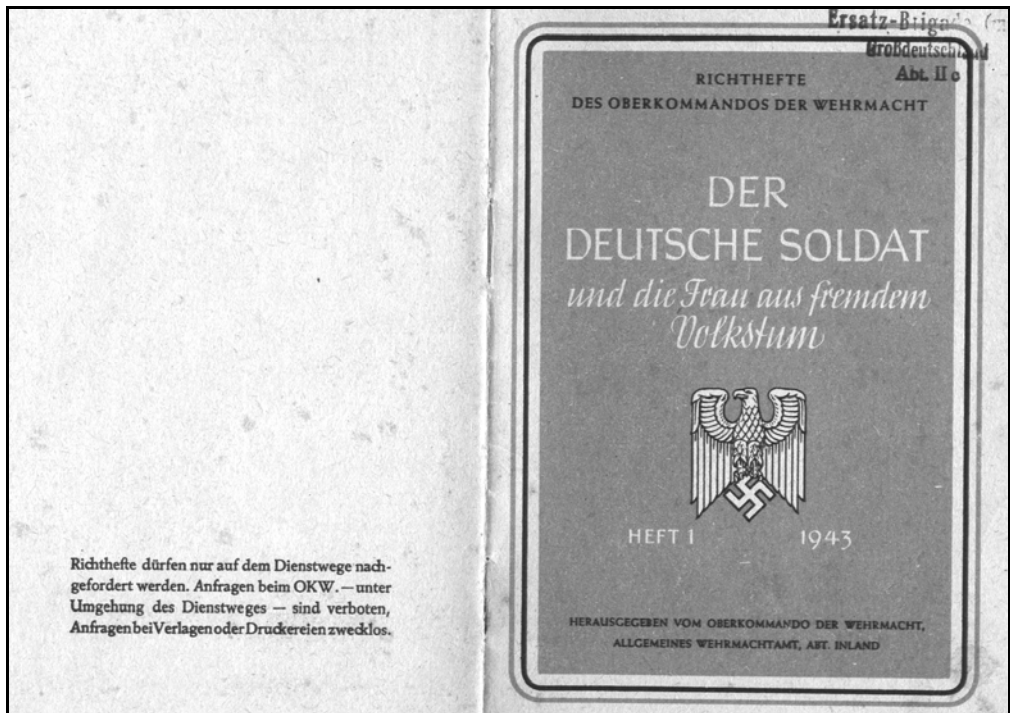
⁴¹ Øland 2001, 27–29, Arne Ølandin antamat tiedot

⁴² Warring 1994, 145

⁴³ Lars Borgersrudin antamat tiedot

jotka oli solmittu tanskalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä 9.4.1940 lähtien.⁴⁴

Tanskan viranomaisilla ei Saksan miehityksen aikana vuosina 1940–45 ollut oikeutta vihkiä ja rekisteröidä avioliittoja Saksan ja Tanskan kansalaisten välillä, mutta tällaisia avioliittoja saatettiin silti solmia. Tietoja niiden lukumäärästä ei ole. Jos Tanskaan sijoitettu saksalainen sotilas meni luvatta naimisiin tanskalaisen naisen kanssa, joutui hän kuritoimenpiteiden kohteeksi.⁴⁵

Vain virkakäyttöön tarkoitetun seurustelua ja avioliittoasioita koskevan opaskirjan etusivu vuodelta 1943. Kirjaan sisältyi ohjeita siitä, kuinka saksalaisen sotilaan tulisi suhtautua vieraiden maiden naisiin. – The cover of a guide from German Headquarters on fraternization between German soldiers and foreign women in 1943.

Eräs saksalais-ruotsalainen avioliitto Ruotsissa

Tutkimusta tai muuta aineistoa Ruotsissa sotavuosina Saksan ja Ruotsin kansalaisten välillä solmituista avioliitoista ei ole. Avioliittoja sekä saksalaisten miesten ja ruotsalaisten naisten että ruotsalaisten miesten ja saksalaisten naisten välillä lienee kuitenkin sotavuosina solmittu vähintään useita kymmeniä.

⁴⁴ Warring 1994, 138–141

⁴⁵ Warring 1994, 138

Eräs naimisiin menneistä, saksalainen yliluutnantti *Walther Zindel*, on sodanjälkeisissä muistelmissaan kertonut avioliittonsa valmistelusta. Koska se valaisee tämän kirjoituksen aihetta, selostetaan seuraavassa Zindelin kokemuksia. Hän saapui vuoden 1941 alussa Ruotsin Luulajaan, johon edellisenä vuonna oli perustettu Saksan armeijan elintarvike- ja varusvarasto ja josta huollettiin Suomeen sijoitettuja yksiköitä. Zindel määrättiin varaston johtajaksi ja hän tapasi Piitimestä kotoisin olevan *Gunvor Sandbergin*. Pariskunta meni kihloihin ja alkoi suunnitella avioliiton solmimista. Tästä Zindel kirjoittaa: ”Koska olin sotilas, tarvitsin ylempien tahojen luvan. Sotajoukkojen vallitessa ja Gunvorin ollessa ulkomaalainen tarvitsin ’johtajamme Adolf Hitlerin’ luvan. Tämä ei ollut helppoa. Määräysten mukaan asia oli esitettävä Johtajalle päätettäväksi ja ’arjalainen alkuperä’ todettava. Naisen olisi oltava valmis lähtemään Saksaan vihkimisen jälkeen. Vaatimus arjalaisen rodun alkuperästä aiheutti meille ongelmia. Ruotsissa vanhatestamentilliset nimet olivat eräässä vaiheessa hyvin suosittuja. Siksi Gunin suvussa oli melkoisesti Abrahamssoneja, Isakssoneja ym. Tämä herätti Saksan usein kouluttamattomissa rotuvirkailijoissa epäilyksiä. Lisäksi vaadittiin passivalokuvia kaikilta puolilta, jotta kasvojen piirteitä voitaisiin tutkia. Kaiken kaikkiaan kesti hyvin kauan ennen kuin ’johtajan lupa’ vihdoinkin saapui”. Zindelista ja Sandbergistä lienee tullut pari jo vuonna 1941, mutta hankalan lupamenettelyn johdosta häät voitiin pitää Luulajassa vasta 19.8.1943.⁴⁶

AOK 20:n komentaja Eduard Dietlin avioitumista koskevat ohjeet 23.12.1942

Alkuvuonna 1942 kenraalievosti *Eduard Dietlistä* tuli silloisen AOK Laplandin komentaja. Kesällä 1942 sotatoimiyhtymälle annettiin uusi nimi AOK 20, jonka toimialueeseen Pohjois-Suomen lisäksi kuului myös mm. kuusi Koillis-Norjan kuntaa. Dietl oli NSDAP:n vanha jäsen ja kansallissosialistina hänellä oli rotupoliittinen vakaumus.⁴⁷ AOK 20:n komentajana Dietl kiristi 23.12.1942 alaistensa yksiköiden esimiehille ja komppanianpäälliköille antamissaan ohjeissa saksalaisia sotilaita ja ”ulkomaalaisia” naisia sekä ”Pohjoismaiden kansalaisia” koskevia avioliittomääräyksiä toistaen Hitlerin rotupoliittisia ajatuksia_(Ks. liite). Dietlin ohjeiden keskeinen periaate oli sama kuin NSDAP:n rotupoliittisen viraston kanta, että saksalaisten avioliitot ja jälkeläisten tuottaminen olivat periaatteessa toivottuja ainoastaan Saksan kansaan kuuluvien kesken. Vaikka Saksa valloittamalla useita naapurimaitaan oli luonut eräänlaisen yhdistetyn Eurooppa-alueen, toteutettu taloudellinen ja sotilaallinen yhteisyys ei ollut Dietlistä kuitenkaan muodostanut saksalaista rodullis-kansallista ykseyttä. Samalla hän huomautti avioliittojen saksalaisten sotilaiden ja pohjoismaisten naisten kesken

⁴⁶ Gyllenhaal-Gebhard 1999, 33–41

⁴⁷ Mikrofilmi F8/440 AOK 20/27252/14, Kriegstagebuch, Anlage 9, 23.12.1942, Kansallisarkisto, Menger 1988, 174, Jakob Knab: Angreifbare Traditionspflege 2000: <http://nadir.org/nadir/kampagnen/mittenwald/texte/Braune-Flecken-aufm-Edelwei.html>, Westerlund 2008, 150

vahvasti lisääntyneen, mutta esimerkiksi Norjassa niiden usein sujuneen vähemmän sopusointuisasti.

Vaikka Dietl ei nimenomaisesti maininnut suomalaisia naisia, ei ole epäilystäkään siitä, että hän norjalaisten ja saamelaisten naisten lisäksi tarkoitti suomalaisia naisia. Syy siihen, että Dietl ei maininnut suomalaisia naisia, lienee ollut pragmaattinen ja opportunistinen. Jos kielteissävyisissä avioliitto-ohjeissa olisi ollut nimenomainen maininta suomalaisista naisista, olisi tieto siitä ennen pitkää kulkeutunut myös suomalaisille ja ollut omiaan kyseenalaistamaan heitä. Juuri näin oli aikaisemmin tapahtunut Norjassa, jossa kansallissosialistisen Nasjonal Samlingin johtaja *Vidkun Quisling* 25.2.1941 esitti vastalauseensa Berliinin valtakunnankanslialle syystä, että saksalaiset sotilasviranomaiset epäivät Norjan naisilta luvan avioitua saksalaisten sotilaiden kanssa. Kirjelmässään Quisling toi esille, että ”yleinen naimisiinmenoa koskeva kieltö on syvä loukkaus rodullisesti korkea-arvoista Norjan kansaa kohtaan (...) Tällainen kieltö johtaa norjalaisten kohteluun toisen luokan kansalaisina (...)”⁴⁸.

Pragmaattisista syistä AOK 20:n komentajan oli täten Suomen maaperällä tarkoituksenmukaista vain hieman epämääräisesti mainita ”ulkomaalaiset”, ”pohjoismaiset”, ”norjalaiset” ja ”naapurikansat”. Ohjeissaan Dietl sai kuitenkin sanomansa hyvin esille tähdentäen: ”Olen myös todennut, että esitetyissä hakemuksissa aivan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta on valitettavasti kyse naapurikansojen sangen alempiarvoisista edustajista (recht geringwertige Vertreterinnen der Nachbarvölker), joita tuskin voi vielä kutsua lähisukuisiksi. Oheistetuissa kuvissa on esitetty miltei vain rodullisia ajopuita (rassisches Treibholtz) alkaen vahvasti itäisiä piirteitä omaavista tytöistä aina rumaan ja huonokasvuiseen ’morsiameen’ saakka, jotka ovat kelvollisiksi saksalaisiksi äideiksi mahdottomia (...) Pohjoismaisiin kansoihin kuuluva voi olla paras germaanisen tyyppin edustaja, mutta hän ei ole kasvanut saksalaisessa perheessä, hän tuntee vain vähän Saksan historiaa sekä vanhoja tapoja ja käytäntöjä, jotka muodostavat oleellisen osan kulttuuriamme. Saksalaiset lasten- ja kotiseutulaulut ovat hänelle vieraita, hän hallitsee useimmiten myös äidinkielemme puutteellisesti ja jää parhaasta tahdostaan huolimatta aina vieraaksi saksalaisessa heimokunnassa. Hänen lapsensa jäävät kansallisessa mielessä lähes aina sekarotuisiksi.”

Ohjeissaan Dietl kehotti AOK 20:n päällystää kasvattamaan alaisiinsa rotupoliittista tietoisuutta avioliittoasioissa, sillä se oli myöhäistä, kun sotilaat ilmoittautuivat saadakseen avioliittoluvan. Tässä vaiheessa valistustyötä vaikeuttivat jo ”tunnettu saksalainen hyväntahtoisuus ja kunnollisuus” sekä usein valtaan päässyt ”sukupuolinen riippuvaisuus”, jonka johdosta sotilaat tunsivat olevansa sitoutuneita: ”Kaikkien arvoasteiden sotilaita (myös upseereita) on heti tässä mielessä valistettava ja myös vastaisuudessa jatkuvasti opastettava, että parhaiden saksalaisten miesten avioituminen kansamme nykyisen kohtalonkampailun aikana ei ole yksityisasia, vaan koko Saksan kansan

⁴⁸ Olsen 1998, 162, 164, Wendisch 2006, 128

tulevaisuutta koskeva velvoite. Tämän ohella on sotilaille tehtävä selväksi, että suurikaan rakkaus ei koskaan voi ylittää niitä eroja, jotka kerta kaikkiaan vallitsevat eri kansoihin kuuluvien välillä”. Vieraassa maassa saksalaisten sotilaiden ei tulisi johdatella itseään ottamaan askelta, ”joka heidän oman elämänsä ohella voi ratkaista myös Saksan kansan tulevaisuuden, ja jota he todennäköisesti useimmissa tapauksissa ennemmin tai myöhemmin tulevat katkerasti katumaan”.

On tosin todettava, että Saksan muidenkin armeijoiden johtoportaat juuri 23.12.1942 antoivat vastaavia ohjeita,⁴⁹ joten Dietlin kirjelmä lienee pohjautunut johonkin OWK:ssa syntyneeseen valmisteluaineistoon. Dietlin 23.12.1942 antamat ohjeet eivät juuri poikkea valmisteluaineiston ajatuksista. Nämä vastasivat kuitenkin ilmeisesti täysin Dietlin omaa käsitystä. On kuitenkin ilmeistä, että saksalaisten johtotahoissa tapahtui asenteiden tietynlainen kiristäminen sodan jatkuessa. sillä kesällä 1941 sotatoimien vielä edetessä paremmin suhtautuminen seurusteluun näyttää olleen rennompaa. Osoituksena siitä on saksalaisten rintamalehti Lappland-Kurierin heinäkuussa 1941 julkaisema ”Kleines Finnland ABC” -kirjoitus. Siinä sotilaita opastettiin käyttämään suomenkielisiä ilmaisuja tehtäessä tuttavuutta ja solmittaessa seurustelusuhteita suomalaisten naisten kanssa. Avioliitoista ei tosin kirjoituksessa sanottu mitään.⁵⁰

Wehrmachtin vuoden 1942 avioliittojärjestys

Vaikka Saksan sotilasviranomaiset eivät Dietlin ympärilyöreitä ohjeita lukuun ottamatta tietävästi antaneet erityisiä määräyksiä saksalaisten sotilaiden ja suomalaisnaisten välisistä avioliitoista, voidaan em. solmittuja avioliittoja koskevien tietojen perusteella kuitenkin päätellä, että sekä Wehrmacht että Hitler viimeistään kesästä 1942 hyväksyivät tällaiset avioliitot, ellei ollut olemassa erityisiä ja oleellisia rodullisia, terveydellisiä, poliittisia tms. esteitä. Myöhäissyksyllä 1942 avioliittoasiat joutuivat myös viralliseen käsittelyyn kenraali *Waldemar Erfurthin* toimesta. Erfurth toimi jatkosodan vuosina Saksan yhteysupseerina Suomen päämajassa Mikkelissä. Kirjelmässään Päämajan kirkkoasiain osastolle 25.11.1942 hän ilmoitti, että Wehrmachtin uuden avioliittojärjestyksen mukaan avioliitot saksalaisten sotilaiden ja ulkomaalaisten naisten kanssa voitiin solmia ainoastaan Saksan viranomaisen tai oikeusupseerin edessä. Sen sijaan ulkomaalaisten viranomaisten toimesta suoritettut vihkimiset olivat pätemättömiä Saksassa, elleivät vastaavat Saksan viranomaiset myötävaikuttaneet avioliiton solmimiseen.

Tiedossa ei ole, missä laajuudessa Saksan viranomaiset ja oikeusupseerit olivat Suomen alueella suorittaneet vihkimisiä sotilaitensa ja suomalaisten naisten välillä. Lukumäärä ei todennäköisesti kuitenkaan ollut kovin suuri. Tähän viittaa sosiaaliministeriön virkailijan *Aune Mäkinen-Ollisen* puoli vuotta myöhemmin

⁴⁹ Warring 1994, 140–141

⁵⁰ Keränen 1980, 155–165

toukokuussa 1943 välittämä kuva tilanteesta: ”Lienee sattunut tapauksia, joissa Suomessa oleskeleva saksalainen virkamies tai oikeusupseeri on vihkinyt suomalaisen ja saksalaisen avioliittoon ja joissa meidän oikeutemme kannalta on epäiltävää, onko avioliiton päättämismuoto ollut laillinen ja tunnustettava Suomessa päteväksi, vaikkakin tällainen vihkimistapa on ollut pätevä avioliiton päättämismuoto Saksan oikeuden kannalta”.⁵¹

Erfurthin kirjelmä johti siihen, että mm. kenttäpiispa *Johannes Björklund* Päämajan kirkollisasiain osastossa, Porvoon tuomiokapitulin piispa *Max von Bonsdorff*, Suomen kreikkalaiskatolisen kirkollishallituksen arkkipiispa *Herman* ja ulkoasiainministeriön apulaisosastopäällikkö *Tauno Suontatausta* yrittivät selvittää oikeustilannetta. Selvitys oli vielä kesken, kun Saksan Suomen lähetystö 29.4.1943 ilmoitti Suomen ulkoasiainministeriölle, että Erfurthin viisi kuukautta aikaisemmin ilmoitettu määräys ”on nyttemmin jälleen kumottu”. Lähetystön ilmoituksen mukaan ei saksalaisen vihkimiseen oikeutetun virkamiehen taikka oikeusupseerin myötävaikutus enää ole välttämätön, ”vaan on Saksan puolustusvoimiin kuuluvan ja ei-saksalaisten välinen avioliitto pätevä myös Saksassa, jos se on solmittu asianomaisen suomalaisen virkamiehen edessä”.⁵²

Oikeustilanne lienee tästä ilmoituksesta huolimatta jäänyt epäselväksi, sillä Valpon Oulun osaston tilannekatsauksessa tammikuulta 1943 mainittiin: ”... arvostellaan suomalaisen naisen älyn heikkoutta siinä, etteivät he mitenkään voi uskoa, että suomalaisen naisen saksalaisen sotilaan kanssa Suomessa solmima avioliitto ei ole pätevä Saksassa ilman siellä tapahtuvaa uutta vihkimistä kuulutuksineen y.m.s. On sattunut useita tapauksia, että tuollaisia ”tuntemattoman sotilaan” morsiamia on käynyt lääninhallitukselta pyytämässä passia Saksaan, johonka he ilmoittavat menevänsä kaatuneen sulhasensa hoidettavaksi ja lasta odottamaan. Edelleen he ovat käyneet tšekäläisen Ortskommendatuurin puoleen passinsaannin helpoittamiseksi ja sieltä onkin hyvin kohteliaasti annettu apua myötätunnon muodossa, mutta kun on vaadittu selitystä, kuka on isä, jotta syntyvä lapsi voitaisiin adopteerata, ovat neuvottelut päättyneet tähän”.⁵³ Museoviraston muistelma-aineistossa eräs kertomus koskee Kemissä saksalaisten upseerien kanssa seurustelleita lottia, jotka synnyttivät au-lapsen. Eräät heistä aikoivat mennä naimisiin miehen kanssa. Siitä ei kuitenkaan tullut mitään, kun yksin avioliittopapereiden kuntoon saattamisessa osoittautui olevan jos minkälaisia vaikeuksia.⁵⁴

Tosin on saksalaistenkin sotilaiden keskuudessa saattanut esiintyä vastaavanlaista tietämättömyyttä. Rovaniemellä tapahtui 19.4.1943 eräässä sorakuopassa intohimomurha, kun 33-vuotias saksalainen sotilas lävisti 27-vuotiaan sotalesken

⁵¹ Mäkinen-Ollinen 1943, 1

⁵² Saksan sotavoimiin kuuluvien avioliitot Suomessa. Ryhmä 25. Osasto D. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁵³ Valtiollisen poliisin Oulun osasto. Tilannekatsaus N:o 11 1943 9.2.1943. Tilannekatsauksia. Alosastot 1943. Kansio 1402. EK-Valpo, Kansallisarkisto

⁵⁴ MV:SO:Vastaus nro 917. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

useilla pistimenpistoilla ja vielä raikasti ruumiin. Sotilas ja nainen olivat aikaisemmin seurustelleet, ja mies oli uhannut tappaa naisen, ellei tämä menisi naimisiin hänen kanssaan. Saksalaisten sotilasviranomaisten pyynnöstä asia käsiteltiin ilman julkisuutta. Kenttäoikeus tuomitsi sotilaan kuolemaan, minkä jälkeen hänet teloitettiin.⁵⁵

Jukka Jestilä on Pohjolan Sanomien 5.6.1943 julkaiseman kirjoituksen perusteella päätellyt, että avioliitot ulkomaalaisten naisten kanssa kiellettiin kesäkuussa 1943.⁵⁶ Näin ei kuitenkaan ollut, sillä sekä kesällä ja syksyllä 1943 että vuonna 1944 solmittiin useita suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisiä avioliittoja.

Suomalaisten naisten rodulliset edellytykset avioitua saksalaisten miesten kanssa

Ensimmäiset Saksan joukot saapuivat Suomeen syyskuussa 1940, kun saksalaisten läpikulkuliikenne alkoi, ja jota varten sijoitettiin useille paikkakunnille huoltoyksiköitä. Ilmiönä suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa alkoi jo syksyllä 1940 pian sotilaiden tulon jälkeen. Syyskuusta 1940 kesäkuuhun 1941 Suomeen sijoitettujen saksalaisten huoltoyksiköiden vahvuus lienee koko aikana ollut noin 2 000 miestä. Koska sotilaiden lukumäärä oli pienehkö, seurustelukaan ei ollut kovin laajaa. Kesäkuusta 1941 lähtien Saksalla oli enimmillään runsaat 200 000 sotilasta Suomessa, minkä johdosta seurustelu vähitellen yleistyi. Vasta silloin alkoi olla laajemmin seurustelua suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä.

Seuraavassa tarkastellaan saksalaisten kansallissosialistien näkemyksiä suomalaisten rotuominaisuuksista – sikäli kuin aiheesta on löytynyt lähteitä. Katsaus ei ole tyhjentävä, sillä oletettavasti sotavuosina on julkaistu kirjoituksia, joista tekijällä ei ole tietoa. Tämän yhteydessä kosketellaan myös käsitettä ”kunnia-arjalainen” ja suomalaista SS-pataljoonaa. Lisäksi tarkastellaan saksalaismielisten suomalaisten tieteentekijöiden käsityksiä suomalaisten rotuominaisuuksista.

Suomalaisten rotuominaisuudet saksalaisten kansallissosialistien näkemyksissä. Kesällä 1940 NSDAP:n komissaari ja johtava ideologi *Alfred Rosenberg* piti puheen ulkomaantoimittajille. Puheessaan hän hahmotteli pohjoismaisen kohtalonyhteisön piirteet. Niiden mukaan syntyisi tulevaisuudessa ”Pangermania”, joka olisi Saksan johtamana kaikkien germaanisten kansojen työ- ja kohtalonyhteisö. Alankomaalaisten ja flaamien lisäksi Pangermaniaan kuuluisivat Ruotsi, Norja ja Tanska. Yhteisön ulkopuolelle jäisivät kuitenkin mm. Suomi ja Baltian valtiot ”sillä näiden valtioiden asukkaat eivät ole germaaneja”.⁵⁷

⁵⁵ Lähteenmäki 1999, 122–123

⁵⁶ Jestilä 1987, 33–34

⁵⁷ Skandinavien förklarar stå under tyskt skydd. Alfred Rosenberg uppdrar pangermanskt program för Europas nyordning. Stockholms-Tidningenin kirjoitus 10.7.1940

Valtakunnanjohtaja *Adolf Hitler* tosin katsoi marraskuussa 1942 suomalaisten muodostavan pohjoismaisen valtion ja kuuluvan pohjoismaisiin kansoihin heidän sekoituttuaan vahvasti germaaniensa kanssa ja ennen kaikkea aseveljeyden perusteella.⁵⁸

Syksyllä 1942 määrättiin Wehrmachtin salaisessa asetuksessa, että avioliittohakemus oli hylättävä, jos avioon aikova nainen oli saamelaista alkuperää. Koska saamelaiset eivät kuuluneet germaaniseen rotuun, saamelaisnaisia ei voitu hyväksyä Saksan kansan jäseniksi.⁵⁹ Kiellon taustalla oli saamelaisten suurehko lukumäärä Pohjois- ja Koillis-Norjassa. Näillä alueilla asui noin 19 000 saamelasta kun heidän lukumääränsä Suomessa oli ainoastaan noin 2 000. Kiellon avoimia saamelaisten naisten kanssa on täytynyt koskea myös Suomea. Jotkut saksalaiset sotilaat lienevät kuitenkin seurustelleet saamelaisten naisten ja tyttöjen kanssa. Silloinen luutnantti ja Ivalon sodanaikaisena paikalliskomendanttina toiminut *Harri Willamo* kertoo muistelmissaan, kuinka saksalaiset sotilaat kävivät Ivalon saamelaisten taloissa. He toivat mukanaan viinaa, jonka avulla he solmivat ystävyyssuhteita ja pyydystelivät tyttöjä.⁶⁰ Lisäksi Wehrmachtin kielto kosketti Suomea myös siinä mielessä, että norjan sana ”finne” tarkoittaa saamelasta.

Tutkija *Ludger Müller-Wille* teki puolestaan vuosina 1968-69 haastatteluja Utsjoen kirkonkylän saamelaisten kanssa. Saksalaisten ja itävaltalaisperäisten sotilaiden sekä saamelaisten välillä olivat hyvät. Kirkonkylään oli jatkuvasti saksalaisia joukkoja majoitettuina ja saamelaisia kävi heillä töissä ja saivat muonaa ja kulutushyödykkeitä. Esiintyi myös seurustelua saksalaisten sotilaiden ja saamelaisnaisten kanssa. Kun Müller-Wille tarkasti noin 400 henkilöä eli noin kolmanneksen kunnan asukkaista Utsjoen seurakunnan kirkkokirjojen perusteella ei kuitenkaan löytynyt yhtäkään merkintää saksalaisesta isästä. Saamelaiset olivat vaitonaisia saksalaisten sotilaiden jälkeläisistä, joskin ilmeni että tapauksia Utsjoella todennäköisesti oli vain muutamia. Sen sijaan Utsjoen saamelaisten näkemyksenä oli, että tapauksia oli enemmän Norjan puolella ja Inarissa. Naispuolinen kansankoulunopettaja kertoi saapuneensa Utsjoelle 1950-alussa, jolloin oli yleisesti tiedossa ketkä lapsista oli suomalaisten, saamelaisten ja saksalaisten jälkeläisiä. Hän antoi ymmärtää saksalais-suomalaisten lasten lukumäärän olleen melko vähäinen Utsjoen ja Inarin kunnissa.⁶¹

Käytännön toimenpiteistä vastanneet Saksan virkamiehet ja rotuideologit saattoivat pohtia Suomen roolia voitettun sodan jälkeisissä suursaksalaisissa suunnitelmissa. Suomensaksalainen toimittaja *Eric Nupnau* joutui kesällä 1941 olosuhteiden pakosta vastahakoisesti mutta muodollisesti vapaaehtoisesti liittymään Hitlerin henkikaartiin SS-Leibstandarte Adolf Hitleriin. Hän neuvotteli vuonna 1942

⁵⁸ Menger 1988, 29

⁵⁹ Olsen 1998, 168, 181–182

⁶⁰ Willamo 2004, 90

⁶¹ Ludger Müller-Wille: Notes on Sámi-German relations in Sápmi between 1940 and 1945.

Julkaisemattomia oteita Utsjoella 1968-69 tehdyistä haastatteluista, Müller-Wille 2007, 303, Ludger Müller-Willen antamat tiedot

Germanische Leitstelle Freiwilligen-Leitstelle Oberstürgbannführer tri *Paul Koopmannin* kanssa. Koopmann oli lähtöisin Pohjois-Saksasta Tanskan vastaiselta raja-alueelta, ja hän oli väitöskirjassaan käsitellyt Saksan ja Tanskan historiallisia suhteita.

Nupnauille Koopmann selitti: ”Suomessa germaaninen osuus on suurempaa kuin mitä yleensä kuvitellaan siitä huolimatta, että väestö puhuu suomalais-ugrilaista kieltä, joka ei edes kuulu keskustaryhmään. Suomen ruotsalaiset ovat suurimmalta osin puhtaita germaaneja, puhtaampia kuin moni saksalainen jopa täällä Schutz-Staffelissa. Heidät otamme huoleksemme ilman muuta. Suomalaiset joutuvat sulautumaan hitaammin. He tuntevat ylpeyttä nuoresta kansallisesta kulttuuristaan eivätkä vielä tahdo nähdä sitä suurempaan kaavaan järjestettynä. Aluksi sivuutamme ruotsalaiset ja annamme heidän omasta halustaan sulautua germaaniseen kansanmereen pelossaan muussa tapauksessa joutua eristetyksi. Suomalaiset pidämme sillä aikaa lämpiminä rohkaisemalla hieman heidän kansallista omaleimaisuuttaan ja heidän kieltään. Myöhemmin, kun he itse tajuavat oman hyvinvointinsa vaativan sulautumista suurempaan yhteisöön, teemme heistäkin germaaneja. Kaikki huono rotu poistetaan sillä aikaa poliittis-hygienisiin keinoin. Poljemme ensiksi ruotsalaisia – ettekö ole huomannut kaikkien virallisten tahojen Saksassa jo alkaneen kutsua Suomen pääkaupunkia Helsingiksi eikä Helsingforsiksi, kuten aina sanottiin täällä Saksassa! Annamme suomalaisten kyllästyä omaleimaisuuteensa, jonka he pian huomaavat olevan omiaan eristämään heidät. Tällä tavalla kumpikin väestöryhmä sulautuu suurgermaaniseen yhtenäisvaltioon, ruotsalaiset ensiksi ja sitten suomalaiset.”⁶²

Nupnau oli kokenut lehtimies ja hänen muistelmakirjansa lienee luotettava yksityiskohdissaan, joskin sen päätarkoituksena on kuvata kuinka hän vastoin tahtoaan joutui liittymään SS:ään ja Hitlerin henkikaartiin. Valpon Nupnauista kokoamat tiedot vahvistavat kuitenkin laajalti muistelmateokseen sisältyvät kertomukset eikä ole mitään erityisiä syitä epäillä selostusta Koopmannin näkemyksistä seipitetyiksi.⁶³

Ajatukset suomalaisten sulautumisesta germaaneihin eivät kuitenkaan miellyttäneet kaikkia saksalaisia vaikuttajia. Kotkaan sijoitetun saksalaisen laivasto-osaston komentaja, amiraali *Kurt Böhmer* selitti vuonna 1942 Suomen laivaston esikuntapäällikölle, komentaja *Eino Pukkilalle* saksalaisten suomalaisia koskevia suunnitelmia seuraavasti: ”Venäläiset me siirrämme Uralin taakse. Sellaiset rodut, joita te edustatte, siirretään Arkangelin seudulle. Siitä länteen ja etelään sijaitsevat vallatut alueet asutetaan puhtaasti arjalaisella väestöllä”.⁶⁴ Böhmerin ajatus lienee täten ollut, että voitettuaan sodan Saksa asuttaisi Suomen alueen germaaneilla ja pohjoismaisilla samalla kun Suomen maaperällä asuvat suomalais-ugrilaiset siirrettäisiin Arkangelin alueen asuttajiksi.

⁶² Nupnau 1946, 239–240

⁶³ Eric Nupnauin henkiömappi. EK-Valpo, Kansallisarkisto

⁶⁴ Jermo 1979, 26

Joulukuussa 1942 Luftwaffen kenraali *Julius Schultz* selosti Rovaniemen Hirttiönien kenraalimajassa rotujakoa tulevassa uudessa Euroopassa Lapin läänin maaherra *Kaarlo Hillilälle*. Rotujaon ensimmäiseen ryhmään kuuluivat herrakansa (Herrenvolk) eli saksalaiset ja toiseen ryhmään germaanisets kansat (germanische Völker), jonka muodostivat Euroopan muut germaanisets kansat. Kolmas ryhmä koostui sukulaiskansoista (verwandte Völker) ja suomalaisets kuuluivat vasta tähän luokkaan – seikka, joka Schultzista toki oli suuri suosionosoitus suomalaisille. Luokituksen ulkopuolella olivat vielä orjakansat, joita Schultzin näkemyksen mukaan voisi olla suomalaistenkin huostassa. Hän oli sitä mieltä, että tämä oli saksalaisten yleinen käsitys suomalaisista.⁶⁵ Schultz lienee kuitenkin puhunut slaavilaiskansoista (Sklaven), joskin Hillillä merkitsi ilmaisun ”orjakansat” muistiinpanoihinsa.

Vuonna 1943 ilmestyi Saksassa Greifswaldin yliopiston Finland-Institutin johtajan filtri *Hans Grellmannin* kirja ”Finland”. Yksi sen luku käsittelee rotulosuhteita. Grellman tähdensi, ettei suomalaisia koskevaa rotututkimusta millään tavalla ole saatettu päätökseen. Hän katsoi kuitenkin selvitetäksi, että suomalaisten rodullisen koostumuksen pääainesosat olivat molemmat eurooppalaisia, vaaleita rotuja eli pohjoismainen ja itäbalttilainen rotu. Nämä olivat suuressa määrin sekoittuneet, kuitenkin siten, että pohjoismainen rotu esiintyi etenkin Lounais- ja Länsi-Suomessa, mutta laimeammin itään siirryttäessä. Tummiens värien suomalaisissa hän selitti johtuviksi siitä, että Suomen maaperä oli ollut läpikulkualue, jolloin ”varsinkin venäläiseltä puolelta oli tullut monia rotuaineksia (Rassenelement)”.⁶⁶ Grellmann ei kuitenkaan kertonut mitään saksalaisten suomalaisia mahdollisestsi koskevistä suunnitelmista.

Saksalaisten suomalaisia ylistävät lausunnot. Suomessa Valtion tiedotuslaitoksen propagandasta ja sensuurista vastaava apulaispäällikkö *Lauri Puntila* kuvitteli vuonna 1941 saksalaisten vaikuttajatahojen käsityksien tarkoittavan sitä, että suomalaisets olivat tietysssä erikoisasemassa muihin kansallisuuksiin nähden ja että Saksassa tunnustettiin suomalaisten olevan ”hyvää rotua”.⁶⁷ Saksalaisilla vaikuttajilla ja propagandatahoilla oli kuitenkin syynsä ylistää ja imarrella suomalaisia. Niinpä Saksan Pohjois-Suomeen sijoitetuille sotilaille tarkoitettussa rintamalehdessä Lapland-Kurierissa ilmestyi lokakuun 1941 ja heinäkuun 1944 välisenä aikana kymmenkunta suomalaisten sotilaiden kestävyyttä, sitkeyttä, taitoa, tarmoa ja kenttäkelpoisuutta ylistävää kirjoitusta. Kirjoituksissa suomalaisten ominaisuuksia pidettiin auliisti jopa parempina kuin Skandinavian maiden germaaniens luonteenomaisia piirteitä.⁶⁸

Syitä kehuun oli useita. Suomalaisille tutussa maastossa Suomen sotilasyksiköt pystyivät usein etenemään hyvin kun taas vieras maastotyyppi aiheutti saksalaisille

⁶⁵ Uola 2010, 378–381

⁶⁶ Grellmann 1943, 54–57

⁶⁷ Jutikkala 1997, 79

⁶⁸ Junila 2000, 131–133

ongelmia ja ikävyyksiä. Taustana suomalaisia imarteleville kirjoituksille olivat kuitenkin myös saksalaisten kasvavat vaikeudet ja poliittinen pettymys Skandinavian maihin samalla kun he vielä saivat aika lailla ihailevaa vastakaikua suomalaisilta. Sekä Tanskassa että Norjassa vastarintaliike voimistui ja kehittyi vuosi vuodelta, joskin Tanskasta noin 9 000 ja Norjastakin noin 6 000 vapaaehtoista oli liittynyt SS-joukkoihin. Norjan saksalainen poliisikomentaja *Wilhelm Rediess* totesi vain virkakäyttöön vuonna 1943 laatimassaan seurustelua ja rotusekoitusta koskevassa kirjassa ”Schwert und Wiege” (Miekka ja kehto), etteivät norjalaiset saksalaisten saapuessa vuonna 1940 enää osoittautuneet kykeneviksi täyttävän viikinkiajan germaanisista ihanteita. Norjan väestöä leimasivat sen sijaan anglosaksiset asenteet ja salonkibolshevismi. Koska väestö kuitenkin oli germaanista, saksalaisten tarkoituksena oli korjata tilanne. Etenkin nuorisoon ja lapsiin kohdistuva kasvatus Lebensborn-järjestön avulla kykenisi Rediessin kaavailuissa tekemään norjalaisista taas pohjoismaisen kansan Saksan rotuasiantuntijoiden tavoittelemassa mielessä: ”Se on tavoitteemme”, hän tähdensi.⁶⁹

Ruotsin hallituksen päätös kesällä 1941 olla osallistumatta sotaretkeen Neuvostoliittoa vastaan tuotti Saksan sodanjohdolle pettymyksen, ja SS-joukkoihin ilmoitettiin ainoastaan muutamia satoja ruotsalaisia. Valtakunnankansleri *Adolf Hitler* arvosteli 16.7.1941 pidetyssä neuvottelussa jyrkästi ruotsalaisia laihaa vapaaehtoisjoukon johdosta samalla, kun Ruotsin asiantuntija, valtakunnanmarsalkka *Hermann Göring* luonnehti ruotsalaisia ”rappeutuneiksi”.⁷⁰ Sen seurauksena saksalainen lehdistö alkoi selittää ruotsalaisten pitkänä rauhankautenaan muuttuneen mukavuudenhakuisiksi ja veltoiksi sekä samalla menettäneen sotimisen miehekkään taidon. Tämä näkemys imarteli suomalaisia, ja suurehko osa eliitistä Suomessa sekä melko laajat kansanomaisetkin piirit jakoivat tämän katsannon, sillä monet suomenkieliset lienevät kokeneet tarpeelliseksi tuntea ylemmyyttä suhteessa Ruotsiin. Helmikuussa 1941 Saksan yleisradion ulkomaanpropagandan sensuuriosaston *Berger* -niminen päällikkö selitti ulkoasiainministeriön virkailijan *L. Arvi P. Poijärven* selostuksen mukaan, että ”das finnische Volk ist ein nordisches Volk, es ist ein Führervolk. Ruotsalaisia hän tuntui kohtelevan halveksunnalla, kuten kaikki saksalaiset poikkeuksetta. Tuntui siltä, että tähän asenteeseen sekoittuu melkoinen annos kateutta. Führer-kansat, joiden joukossa ovat pohjoismaiden kansat, suomalaiset etunenässä, tulevat hallitsemaan maailmaa”.⁷¹

Tällaiset saksalaisilta tulleet kehut olivat omiaan kohottamaan suomalaisten itsetuntoa – kuten saksalaisten tahojen tarkoituksena olikin. Siihen seikkaan, että Ruotsin armeija tosiasiallisesti oli sekä pätevä että iskukykyinen ei sen sijaan mielipiteiden muokkauksessa kiinnitetty tai haluttu kiinnittää huomiota.

⁶⁹ SS für ein Grossgermanien. III. Folge. Schwert und Wiege 1943, 7–19

⁷⁰ Bojerud 2010, 70

⁷¹ L. Arvi Poijärven selostus matkastaan Ruotsiin ja Saksaan 1.–15.2.1941. Saksa L 12. Ulkoasiainministeriön arkisto

Kunnia-arjalaiset ja suomalainen SS-pataljoona. Saksalaiset saattoivat kutsua sekä suomalaisia että japanilaisia aseveljiään ”kunnia-arjalaisiksi” (Ehrenarier).⁷² Saksassa oleskeli sotavuosina noin 10 000 japanilaista, joista suurin osa oli diplomaatteja ja sotilaita perheineen. Heitä kohdeltiin paremmin kuin muita Saksassa olevia ei-arjalaisia. Sen sijaan ei ole tiedossa, että suomalaisia olisi kutsuttu ”jaloiksi arjalaisiksi” (Edelarier), vaikka näitä ilmaisia toisinaan käytettiin rinnakkain. Itäsaksalaisen tutkijan *Manfred Mengerin* ilmaisun mukaan suomalaisille suotiin fasistien rotuaatteellisissa näkemyksissä taas ”kunnia-germaanien” (Germanen honoris causa) asema.⁷³ Saksan oikeusministeriön Rassenforschungsamt (Rotututkimustoimisto) ja NSDAP:n Rassenpolitisches Amt (puolueen rotupoliittinen toimisto) saattoivat myöntää kunnia-arjalaisen arvon erälle väestöryhmille, joita ei yleensä pidetty arjalaisen rodun biologisena osana. Syynä siihen, että eräät vieraat rodut kelpuutettiin kunnia-arjalaisiksi oli joko se, että em. ryhmien arvioitiin olevan hyödyllisiä Saksan taloudelle tai muut puhtaasti poliittiset syyt.⁷⁴

Tiedossa ei ole, pitivätkö saksalaiset sotilastahot suomalaiseen SS-pataljoonaan kuuluneita miehiä kunnia-arjalaisina. Suomalaisten SS-miesten pääosa palveli vuosina 1941–43 pohjoismaisista vapaaehtoisista muodostetussa SS-divisioona Vikingissä. Tämä seikka ei kuitenkaan kertone kovinkaan paljoa saksalaisten suomalaisia koskevia rotukäsityksiä, sillä SS-divisioona Nordland koostui puolestaan paitsi norjalaisista ja tanskalaisista, myös balttilaisista vapaaehtoisista. Kun Saksa käynnisti miesten kokoamisen Neuvostoliittoon hyökkäämistä varten, alettiin vuoden 1941 alusta värvätä mm. germaanisista ja suomalaisista SS-vapaaehtoisia. Tässä tilanteessa pääasia oli joukko-osastojen järjestäminen, eikä miesten rotupuhtauden vaatimuksesta liene tosiasiallisesti pidetty ehdottomasti kiinni.⁷⁵

Suomalaisen SS -pataljoonan kantajoukko koottiin toukokuussa 1941 Helsingissä, jolloin kaksi saksalaista lääkäriä suoritti terveystarkastuksen ja teki lopullisen päätöksen vapaaehtoisten hyväksymisestä SS-miehiksi. Toinen heistä oli määräävässä asemassa ollut rotuspesialisti tri Weiss, toinen lääkäri tri *Tack*. Yhteensä 1 326 tarkastetusta hylättiin eri perustein 242 eli 18,2 %, mutta tiedossa ei ole, kuinka moni hylättiin nimenomaan rotuperustein. Vapaaehtoiset olivat syntyneet melko tasaisesti eri lääneissä, joskin etenkin Viipurin, Hämeen ja Vaasan läänien osuus oli suurempi kuin väestön läänikohtainen jakauma. Waffen-SS:n värväysjohtaja, SS-Obergruppenführer *Gottlob Berger* olisi rotusyistä toivonut erityisesti ruotsinkielisiä vapaaehtoisia, mutta heidän osuutensa jäi vain 12 %:iin.⁷⁶

⁷² Kemiläinen 1985, 386

⁷³ Menger 1988, 29

⁷⁴ Tatsachen und Zahlen über Deutschland 1941, 33–35, Honorary Aryan. http://en.wikipedia.org/wiki/Honorary_Aryan

⁷⁵ Kator 1974, 172

⁷⁶ Jokipii 1996, 78, 82–83, 99–100

Syksyllä 1944 värvättyihin suomalaisiin SS-miehiin kuulunut *Niilo Lappalainen* kertoo kahden saksalaisen erikoislääkärin Oslossa suomalaisvapaaehtoisiiin kohdistamasta rotutarkastuksesta. Ruumiin ja pään muoto, hiusten ja silmien väri sekä hampaat katsastettiin, ja tällä perusteella tehtiin rotuluokitus. Puhdasta germaania tarkoittavaa valkoista lappua ei annettu yhdellekään. Puolet miehistä sai vihreän lapun. Tämä tarkoitti suhteellisen puhtasrotuista miestä, joskaan ei mitkään ihannetyyppejä. Toinen puolisko sai punaisen lapun, joka oli jo niin kyseenalainen, ettei sellainen mies ollut kelvollinen ainakaan SS-upseerikouluun.⁷⁷ Myös samaan yksikköön liittynyt SS-yliluutnantti *Helmer Kalas* mainitsee miehet joulukuussa 1944 Norjan Kongsvingerissä jaetuiksi puhtaisiin ja ei-puhtaisiin arjalaisiin. Tässä vaiheessa ”arjalaisiin” kelpasi jo mm. ”pari länkisääristä lappalaistakin, joiden piirteissä ei arjalaisuus ainakaan liiaksi loistanut”.⁷⁸ Saksan sotilaallisten vastoinikäymisten kasvettua sodan loppuvaiheessa poikettiin rotupuhtauden vaatimuksista muodostettaessa joukkoja ulkomaalaisista vapaaehtoisista. Aikaisemmin saksalaiset olivat karsastaneet saamelaisia.

Saksa käytti kuitenkin ulkomaalaisia vapaaehtoisia monesta maasta, eikä arjalaisuus kauttaaltaan ollut hyväksymisen edellytyksenä. Waffen-SS:ään kuului sotavuosina 38 divisioonaa ja 950 000 sotilasta. Näistä ulkomaalaisia oli vajaat 340 000 eli runsas kolmasosa. Ulkomaalaisista SS-miehistä noin 36 % oli ns. pohjoismaisia, noin 29 % slaaveja, kaukasialaisia ja turkkilaisia, noin 26 % keskieuropalaisia ja balkanilaisia sekä 9 % ns. länsimaisia. Pohjoismaisista vapaaehtoisista suomalaisten SS-miesten osuus oli runsas prosentti eli käytännössä laajuudeltaan lähes mitätön.⁷⁹

Suomalaisten rotuominaisuudet saksalaismielisten suomalaisten näkemyksissä. Perinnöllisyystieteen professori *Harry Federley* käsitteli Suomen rotuasioita useissa kirjoissa ja kirjoituksissa. Vuonna 1940 julkaistussa kirjoituksessaan ”Antropologi och demografi” hän selitti, että sekä Suomen ruotsin- että suomenkieliset koostuivat sekä pohjoismaisesta että itäbalttilaisesta rodusta. Erona oli kuitenkin se, että suomenruotsalaisten keskuudessa oli pohjoismaainen rotu vallitseva, kun suomenkieliset olivat päävoittoisesti itäbalttilaisia.⁸⁰

Saksan kielen professori *Pekka Katara* julkaisi vuonna 1941 esityksen kansalliskielellisestä kehityksestä Suomessa ja käsitteli mm. Suomen väestön rodullista koostumusta. Katara totesi kysymyksen suomalaisten rodusta olevan kiistanalainen, joskin hän katsoi suomalaisten olevan itäbalttilaisia, jotka olivat vahvasti sekoittuneet germaaneihin. Katara kuitenkin huomautti suomalaisten silmien ja hiusten värin olevan suurelta osin vaalea ja että suomalaiset huomattavassa määrin olivat pohjoismaisia.⁸¹ Hitler-Jugendin Wille und Macht -

⁷⁷ Lappalainen 1998, 73

⁷⁸ Kalas 1955, 12

⁷⁹ Jokipii 2002, 90, Waffen-SS. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Waffen-SS>

⁸⁰ Federley 1940, 104

⁸¹ Katara 1941, 3-5

aikakauslehden Suomi-numerossa julkaistiin lokakuussa 1941 kielitieteilijä *Arno Busseniuksen* kirjoitus ”Der finnische Volkscharakter”. Kirjoituksessa hän painotti suomalaisen kansanluonteen yhteyttä suomalaisen ja germaanisen veren laajaan sekoittumiseen: ”Itäbalttilaisen tyyppin rinnalla on kuten tunnettua myös pohjoismainen (rotu) varsin laajalti levinnyt Suomessa” (Neben dem ostbaltischen Typus ist bekanntlich in Finnland auch der nordische sehr stark verbreitet).⁸² Kirjallisuustieteen professori *V.A. Koskenniemi* julkaisi vuonna 1941 kirjan ”Finnland. Schild des Nordens”. Hänen mukaansa suomalaiset olivat rodullisesti muiden pohjoiseurooppalaisten heimojen läheistä sukua, ja heidän tehtävänään oli toimia Pohjolan sotilaallisena ja sivistyksellisenä kilpenä itää vastaan.⁸³

Saksan Ahnenerben palveluksessa ollut *Yrjö von Grönhagen* katsoi vuonna 1942 suomalaisten kuuluvan rodullisesti läntiseen ja pohjoiseen eurooppalaiseen rotuun (zum Westen und Norden Europas). Lausunto koski suomalaisia yleensä eikä ainoastaan Lounais-Suomen asukkaita.⁸⁴

Vuonna 1942 ilmestyi sekä Suomessa että Saksassa teos ”Waffenbrüder Finnland. Ein Buch für die deutschen Soldaten in Finnland”. Teoksen julkaiseminen oli ulkopoliittinen merkkitapahtuma, sillä sen esipuheet olivat kirjoittaneet Saksan rotuideologin ja valloitetujen itäalueiden valtakunnanministerin *Alfred Rosenberg* sekä presidentti *Pehr Evind Svinhufvud*. Lyhyissä saatekirjoituksissa ei ollenkaan kajottu rotukysymyksiin, vaikka niissä kylläkin käsiteltiin jatkosodan aseveljeyden esihistoriaa. Teoksen toimituskunnan muodostivat Valtion tiedotuslaitoksen ulkomaanosaston virkailija dosentti *Anitra Karsten*, VTL:n perustaman Uutistoimisto Finlandian johtava kirjailija kapteeni *Jaakko Leppo*, Itsenäisyysliiton vt. puheenjohtaja *Örnulf Tigerstedt* ja Saksan Suomeen sijoitetun Propaganda-Kompanien kirjeenvaihtaja Sonderführer *Heinz Hüniger*. Osallisena oli myös Lappland-Kurierin päätoimittaja tri *Arthur Ruppert*. Teoksen julkaisemista tuki lisäksi Suomalais-Saksalainen Seura.⁸⁵

Waffenbrüder Finnland -teoksen sisällöstä vastasi yli 40 oletettavasti saksalaismielistä suomalaista, jotka olivat etupäässä eri alojen asiantuntijoita ja kirjailijoita. Ainoa henkilö, joka käsitteli kysymystä suomalaisten rotutaustasta, oli kuitenkin Helsingin yliopiston germanistiikan professori *Tor Evert Karsten*. Vaikka hänen sanomansa oli selkeä, kirjoitusta leimasi sanallinen säyseys. Karsten luultavasti vältti ilmaisuja, jotka olisivat voineet loukata suomenkielisiä. Karsten oli syntynyt Orivedellä ja opiskellut mm. Saksassa, ja hänellä oli saksalaisia sukujuuria. Hänen mukaansa Suomessa oli tapahtunut ”laaja germaanisen veren sulautuminen” ja viittasi bakteriologian ja serologian professori *Oswald Renkosen* (*Streng*) suorittamiin veriryhmätutkimuksiin. Näiden perusteella voitiin päätellä, että Suomen suomalaisten ja Ruotsin ruotsalaisten välillä oli huomattavasti

⁸² Bussenius 1941, 24

⁸³ Koskenniemi 1941, 12–15

⁸⁴ von Grönhagen 1942, 20–38

⁸⁵ Tri Arthur Ruppertin saatesanat. Waffenbrüder Finnland 1942

pienempi etäisyys kuin Venäjän suomensukuisten kansojen ja Suomen suomalaisten välillä. Tästä syystä suomalaisissa oli tosiasiallisesti laajalti ja kokonaisuutena skandinaavisten kansojen rotutuntomerkkejä (Die Finnen zeigen tatsächlich im grossen und ganzen dieselben Hauptmerkmale wie die skandinavischen Völker).⁸⁶

Koska suomalaiset vastasivat melkein kokonaan Waffenträger Finnland -teoksen sisällöstä, se ei muodollisesti heijasta saksalaisten rotuasiantuntijoiden käsityksiä suomalaisista. Kun kirja oli kuitenkin tarkoitettu Suomeen sijoitetuille saksalaisille sotilaille ja kun arvovaltaiset saksalaiset tahot edistivät kirjahanketta, ei siinä ole kohtuudella voinut olla mitään saksalaisille epämieluisia asioita. Kirjan levikki oli myös suuri, sillä toisessa laitoksessa mainittiin painosmääräksi 50 000–80 000. Näistä syistä voitaneen olettaa saksalaisen päämiehen vähintään hyväksyneen mm. Karstenin Suomen rotusuhteita (Rassenverhältnisse) koskevat näkemykset.

Ensimmäisen laitoksen sivumäärä oli 283 ja kirjoittajia 42. Toisen laitoksen sivumäärä oli 304 ja kirjoittajien lukumäärä 49. Laajennuksesta huolimatta Karstenin kirjoitus poistettiin teoksen toisesta laitoksesta. Syy tähän ei ole tiedossa, mutta huomioon ottaen rotuasian merkityksen saksalaisille, poisto ei todennäköisesti johtunut mistään satunnaisesta syystä. Luultavasti poistoon oli kaksi syytä. Ensinnäkin Karstenin välillinen havainto tai johtopäätös siitä, että germaaninen sulautuminen oli parantanut suomalaisten itäbalttilaista verenperimää, ei liene miellyttänyt suomenkielisiä. Toiseksi saksalaiset eivät pyrkineet kärjistämään tilannetta, vaan hakivat päinvastoin sotilaallisista ja sotilaspoliittisista syistä pragmaattiseen tapaan enemmän tai vähemmän keksittyjä historiallisia yhdyssiteitä saksalaisten ja suomalaisten välille.⁸⁷ Sinänsä Karstenin esittämät näkemykset lienevät kylläkin täysin vastanneet saksalaisten rotuasiantuntijoiden edustamia käsityksiä suomalaisten rotuominaisuuksista. Karstenin kirjoituksen poistamisen syy oli täten pragmaattinen, taktinen ja opportunistinen.

Waffenträger Finnlandin toisen laitoksen rinnalla julkaistiin myös vuonna 1942 sekä Suomessa että Saksassa samansisältöinen teos ”Bauern und Helden. Ein Finnlandsbuch”. Ainoa ero teosten välillä oli otsakkeen nimi. Bauern und Helden -teoksesta otettiin lisäpainos sekä vuonna 1943 että 1944. Karstenin kieliolosuhteita koskevaa kirjoitusta ei sisällytetty teoksen yhteenkään laitokseen. Selitys siihen, että teos ilmestyi kahdella otsikolla, lienee ollut, että Waffenträger Finnland kohdistettiin Suomessa palveleville saksalaisille sotilaille kun taas Bauern und Helden oli siviileille suunnattu kirja.

Valtion tiedotuslaitoksen virkamies *Anitra Karsten*, saksalainen toimittaja *Hanns Brückner* ja kirjailija *Örnulf Tigerstedt* toimittivat vuonna 1942 saksankielisen, Suomea koskevan kuvateoksen.⁸⁸ Kirjassa korostettiin voimakkaasti Suomen pohjoismaista kytkentää, mikä ilmeni mm. kansiotsakkeessa: ”Finnland –

⁸⁶ Karsten 1942, 74–76

⁸⁷ Kemiläinen 1993, 289, Junila 2000, 135

⁸⁸ Ein finnisches Bilderbuch. Kultur. Geschichte. Kleine Geographie 1943

nordisches Land”. Myös esityksessä korostettiin Suomen kasvojen olevan pohjoismaiset ja että väestö oli tietoinen pohjoismaisesta tehtävästään (ihrer nordischen Sendung).

Karsten oli suomalainen vaikuttajanainen, jota ei tutkimuksessa ole huomioitu asianmukaisella tavalla. Hän toimi 1930-luvun loppupuoliskolla mainospsykologian dosenttina Berliinissä ja palveli jatkosodan vuosina Valtion tiedotuslaitoksessa. Lisäksi hän toimi vuosina 1942–44 Nordische Gesellschaftin Helsingin yhteyshenkilönä. Loppuvuotena 1936 silloisen AKS-laisen opiskelijan *Matti Kuusen* kertoman mukaan Karsten oli Saksassa ”huomattava persoona”, nuori nainen, tohtori, suomenruotsalainen, psykologi, hyvin älykäs ja hyvin vaarallinen, ”... suunnilleen Märta Tikkasen ja terrierin puolivälissä”. Vaikka viimeiseksi mainittu luonnehdinta koskee Anitra -neidin ulkonäköä, kuvanee se myös Kuusen silmissä hänen olemustaan ja esiintymistään. Pikkujoulujuhlassa Karsten korosti Suomen ruotsinkielisen väestön germaanista alkuperää, germaanisen kielen puhumista ja vanhana sivistyneistönä länsimaisen kulttuuritradition ylläpitämistä itäbalttilaisen rodun keskellä. Nämä toimivat Karstenin näkemyksessä ikään kuin ”germaanisena sillanpäänä” suhteessa suomalaisiin, virolaisiin, otjaakkeihin ja voguleihin. Berliinissä Alexander von Humboldt -yliopiston klubin pikkujoulujuhlassa paikalla olleet kaksi saksalaista kansallissosialistista ylioppilasjohtajaa nyökkäilivät ja olivat Karstenin kanssa täysin samaa mieltä. Kuusen selostus keskustelusta lienee kuitenkin jonkin verran väritynyt, eikä Karsten ollut pohjoismaisen filologian professorin tytär, kuten kirjassa mainitaan. Anitra Karsten huomautti, että Saksassa vallitsivat suhtautumisessa suomalaisiin ”saksalaiset arvostukset”. Kuusen kertomukset viestivät siitä, kuinka AKS:läisten Saksan intoilu sai 1930-luvun loppupuoliskolla melkoisen kolhun johtuen saksalaisten halventavista asenteista suomensukuisiin. Berliiniin ”taistelevan suomalaisuuden” ideologina ja stipendiaattina saapunut Kuusi joutui klubi-illan päättyessä toteamaan omin sanoin olevansa ”kurja fenni sotaisten germaanien armoilla”.⁸⁹

Maantieteen professori *Ivari Leiviskän* tietokirja ”Finland in der Welt” ilmestyi vuonna 1943, jossa hän hieman ohimennen käsitteli myös rotuasiaa. Esitys lienee tältä osin tarkoitettu hienotunteiseksi palautteeksi sekä Karstenille että Saksan rotuasiantuntijoille. Leiviskä painotti, että suomalaisten hallitsevia piirteitä olivat pohjoisen rodun tuntomerkkejä, kuten vaalea iho ja tukka sekä joko siniset tai harmaansiniset silmät. Hän päätteli täten suomalaisten, kuten muidenkin pohjoismaisten kansojen, kuuluvan Eurooppaan eikä itään.⁹⁰

Syksyllä 1942 ilmestyi Saksassa Helsingin yliopiston anatomian professori *Niilo Pesosen* kirjoitus ”Neue Ergebnisse der Rassenforschung in Finnland (rotututkimuksen uusista tuloksista Suomessa). Kirjoitus perustui esitelmiin suomalaisesta rotututkimuksesta, jotka Pesonen keväällä 1942 piti Königsbergin

⁸⁹ Kuusi 1985, 128–130

⁹⁰ Leiviskä 1943, 62

Albertus -yliopistossa 500 kuuntelijalle ja 16 muussa Saksan kaupungissa.⁹¹ Lybeckissä toimiva Nordische Gesellschaft oli kutsunut hänet esitelmöimään aiheesta. Kirjoituksessaan Pesonen selosti suomalaisten pituutta, pääkallon muotoa sekä silmien ja hiusten väriä koskevia tutkimustuloksia. Hän päätyi siihen, että voittopuolisesti pohjoisia rotutyyppejä (überwiegen nordische Typen) oli Suomessa 11,1 % väestöstä, vaaleita sekatyyppejä (helle Mischtypen) 14,6 %, voittopuolisesti itäbalttilaisia rotutyyppejä (überwiegen ostbaltische Typen) 15,2 %, keskitummia tyyppejä (mitteldunkle Typen) 31,9 %, tummia sekatyyppejä (dunkle Mischtypen) 22,3 % ja tummia tyyppejä (dunkle Typen) 4,9 %.⁹² Keväällä 1944 ilmestyi ns. Itämerenpiirin julkaisemassa Nordlicht -lehdessä Pesosen kirjoitus ”Die rassischen Bestandteile des finnischen Volkes” (Suomen kansan rotuainekset). Tämä oli kansanomaisempi ja hieman pelkistyneempi versio edellisestä kirjoituksesta. Tässä versiossa Pesosen korosti, että Suomen asukkaista vaaleiden rotujen osuus oli yhteensä noin neljäsosa. Kokonaan tummia oli puolestaan vain kahdeskymmenesosa. Tämä tarkoitti siten sitä, että loput asukkaista eli noin 70 % ei kuulunut mihinkään varsinaiseen rotuun. Heidän joukossaan oli kuitenkin paljon vaaleita ja myös keskitummia.

Tummuus ei kuitenkaan Pesosen selityksen mukaan voinut johtua saamelaisista, mustalaisista tai juutalaisista, sillä heitä oli vain noin 2 100, 2 000 ja 1 600. Tummat rotuainekset johtuivat osittain vallooniin ja alpiinisen rodun edustajien muutosta Suomen alueelle, mutta myös venäläisten tunkeutuminen Suomeen oli jättänyt rodulliset jälkensä väestöön. Pesosen kummankin kirjoituksen sävy oli hyvin säyseä eivätkä esitykset suoranaisesti arvostelleet saksalaisten suomalaisia koskevia rotukäsityksiä. Silti kirjoitukset ikään kuin välillisesti torjuivat järjestelmällisellä tavalla suomalaisia koskevia ennakkoluuloisia ja vääristeleviä käsityksiä. Pesosen pyrkimyksenä oli täten lunastaa suomalaisillekin oma paikkansa Saksan hallituksen rotukäsityksissä.

Pesonen päätteli suomalaisten, kuten maailman kaikkien muidenkin kansojen, olevan rodullisessa mielessä sekakansa (Mischvolk), joskin sen rodulliset ainesosat suurimmilta osilta olivat eurooppalaisia: ”Koska Suomen kansa on tuhannen vuoden pitkän ajan ollut vilkkaassa sivistyksellisessä ja taloudellisessa kosketuksessa länsimaiden sivistyskansoihin, on se rodullisesti myös samankaltainen. Se muodostaa ei ainoastaan sivistyksellisessä, vaan myös rodullisessa suhteessa lännen etuvartion”.⁹³

Vuonna 1943 Saksan Oberkommando der Wehrmacht julkaisi Suomessa oleville saksalaisille sotilaille tarkoitettua opaskirjan. Sen nimi oli ”Der Norden. Allgemeinbildender Sonderlehrgang. 2. Teil. Finnland und Lappland”.⁹⁴ Se ilmestyi laajassa julkaisusarjassa ”Schriftenreihe Soldatenbriefe zur

⁹¹ Pesonen 1992, 37–39, Hietala 2006, 122

⁹² Pesonen 1942, 66–89

⁹³ Pesonen 1944, 32–35

⁹⁴ Der Norden. Allgemeinbildender Sonderlehrgang. 2. Teil. Finnland und Lappland 1943

Berufsförderung”, joissa oli useita muita maita vastaavia katsauksia. Teoksesta julkaistiin vuonna 2006 suomenkielinen käännös nimellä ”Wehrmachtin matkaopas Suomeen”.⁹⁵ Aihepiiriltään teos muistuttaa paljon vuonna 1942 julkaistuja *Waffenbrüderm Finnland* sekä *Bauern und Helden* –teoksia. Poiketen niistä sisällöstä vastasivat nyt kuitenkin saksalaiset sotilastahot eivätkä suomalaiset asiantuntijat. Tutkija *Markku Jokisipilä* on luonnehtinut teosta sekoitukseksi lukiotasoista maantiedettä ja historiaa, matkaopasta, kielikurssia sekä kansallissosialistisen ideologian keskeisillä opinkappaleilla kyllästettyä ja toiveajattelun sävyttämää sotapropagandaa. Hän toteaa myös teoksen asenteen suomalaisiin monin kohdin olevan alentuva ja isovelimäisen holhoava.⁹⁶ Tämä lienee tosin liioittelua, sillä suomalaisia arvostelevia muotoiluja on vain muutamia harvoja, kun arvostavia ilmaisuja esiintyy taas hyvin runsaasti.

Kirjan laajuus oli 239 sivua runsaine kuvituksineen. Kirjaan sisältyy viiden sivun mittainen esitys Suomen väestön rodullisesta koostumuksesta. Teoksen yleissuuntana on myötämielinen pragmaattisuus suomalaisia kohtaan. Se ilmenee siten, että suomalaisista annetaan lähes kauttaaltaan myönteinen kuva samalla, kun vältetään suomalaisia torjuvia kannanottoja kiistanalaisissa asioissa. Täten korostetaan Saksan ja Suomen kansojen rodullista sukulaisuutta ja kansallisten kohtaloiden samankaltaisuutta. Valtaosassa Suomea suomalaiset eivät teoksen mukaan poikkeakaan ulkonäöltään Saksan koillisosien väestöstä ja se myös torjuu ”valitettavan laajalle levinneen väitteen” siitä, että suomalaiset eivät olisikaan eurooppalaisia. Pohjoinen rotutyyppejä oli löydettävissä tavallisemmin Ahvenanmaalla, Varsinais-Suomessa, Uudessamaassa ja eteläisellä Pohjanmaalla. Näillä alueilla oli eniten ruotsinkielisiä, mutta nämä muodostivat kuitenkin ainoastaan noin puolet kaikista Suomen pohjoisen rotutyypin edustajista. Itäbalttilainen rotu esiintyi eniten Hämeenmaalla, mutta Suomen ulkopuolella asui tosin itäbalttilaisen rodun edustajia myös Keski- ja Etelä-Ruotissa sekä koko itäisessä Saksassa. Suomen itäbalttilaisen rodun edustajat olivat kylläkin väreiltään vaaleita.⁹⁷

Lisäksi Suomessa oli sekä vaaleita että tummia rodun sekatyyppejä, joita oli noin kolmasosa väestöstä. Kokonaisuutena nämä kuitenkin edustivat pohjoista rotua ja vastasivat tyypiltään suurin piirtein keskisaksalaista väestöä. Tummia sekatyyppejä oli alle neljäsosa väestöstä, etupäässä Karjalassa, kun taas täysin tummia ihmisiä esiintyi ainoastaan yksittäin Pohjois- ja Itä-Suomessa. Heidän osuutensa väestöstä oli kuitenkin ainoastaan 4,9 %: ”Tämä vieras aines joutuu osaksi lappalaisesta, osaksi sisäaasialaisesta, mutta tuskin eteläeurooppalaisesta verenperinnöstä. Jos viimeksi mainitut rotutyypit jätetään huomioitta, niin keskimääräinen väestökuva on siis sangen yhteneväinen keski- ja pohjoiseurooppalaisten olojen kanssa ja rajaa Suomen ihmistyyppinsä suhteen varsin selvästi naapurimaasta Venäjältä”. Suomalaisia leimaavia kielteisiä ominaisuuksia tuotiin monesti ylistävistä sanoista

⁹⁵ Wehrmachtin matkaopas Suomeen 2006

⁹⁶ Wehrmachthint matkaopas Suomeen, 2006, 3 (esipuhe)

⁹⁷ Wehrmachtin matkaopas Suomeen 2006, 174-177

huolimatta kuitenkin esille taipumus rettelöintiin, laiskuuteen ja kohtuuttomuuksiin menemiseen. Kuva oli toki eri maakunnissa monenkirjava ”asujaimiston rodullisesta koostumuksesta riippumatta”.⁹⁸ Rotutiedoista huomaa, että esitys on saanut suurta vaikutusta Pesosen havainnosta. Hieman yllättäen opaskirja kiinnitti suhteellisen paljon huomiota lappalaisiin, joita kuvattiin ”mielenkiintoisiksi” myönteisellä tavalla, vaikkakin he kuuluivat itäiseen tai muinaiseuroopallaiseen ihmisrotuun. Saksalaisten sotilastahojen asenne saamelaisiin ei ollut torjuva, joskin teoksessa todettiin heidän hiljalleen sulautuvan suomalaisiin.⁹⁹

Ruotsinkielisen perinnöllisyystutkimuksen instituutin perustamissuunnitelma vuosina 1941–42. Vuonna 1921 perustettiin lahjavaroin Samfundet Folkhälsan i svenska Finland -seura, josta tuli asiantuntijajärjestön ja kansanliikkeen yhdistelmä. Sen eri toimintahaaroja yhdisti 1920- ja 1930-luvulla asiantuntijoiden ilmaisema hillitty rotuhygienian ajattelutapa. Seuran nokkamiehenä toimi perinnöllisyystieteen professori *Harry Federley*, joka lienee ollut peräti Suomen johtavin rotuhygieenikko. Hän oli kansainvälisestäkin tunnettu tutkija, joka vuonna 1929 ensimmäisenä ulkomaalaisena kutsuttiin vierailevaksi tutkijaksi Berliinissä toimivalle Kaiser-Wilhelm-Instituutin biologian laitokselle.¹⁰⁰ Federley oli sekä ns. kielteisen että myönteisen rotuhygienian harras kannattaja ja väsymätön puolestapuhuja.¹⁰¹ Edellinen tarkoitti ei-toivottuja geenejä omaavien henkilöiden sterilisointia, ja jälkimmäistä Federley toteutti ns. äitienpalkitsemisen muodossa Samfundet Folkhälsanin avulla toimien sen sihteerinä vuosina 1921–37 ja puheenjohtajana vuosina 1937–51. Hän katsoi mm., että heikompien vastasyntyneiden lasten poismeno johtui heidän huonoista perinnöllisyystekijöistään (arvsanlag) eikä se ollut kansanheimolle haitaksi. Niin ikään Federley katsoi rikollisuuden olevan perinnöllisyystekijöistä riippuvaa.¹⁰²

Folkhälsanilla oli muitakin yhteyksiä Saksaan, sillä vuonna 1936 seuran johtokunta myönsi vaasalaiselle terveyssisarelle, *Mary Riesenkampffille*, 3 200 markkaa Saksan matkaa varten. Terveyssisaren aikomuksena oli tutustua uuteen kansallissosialistiseen huoltojärjestöön, ”Mutter und Kind”, ja sen toimintatapoihin.¹⁰³

Samfundet Folkhälsan -seuran 20-vuotisjuhlassa talvella 1941 Federley muistutti jo perustatahujen ajamasta ajatuksesta perustaa teoreettisen ja soveltavan perinnöllisyystutkimuksen instituutti Folkhälsan vuonna 1933 perustetun lastenhoitoinstituutin (Barnavårdsinstitutet) yhteyteen.¹⁰⁴ Vuotta myöhemmin,

⁹⁸ Wehrmachtin matkaopas Suomeen 2006, 175

⁹⁹ Wehrmachtin matkaopas Suomeen 2006, 99-102, 286-296

¹⁰⁰ Harnackehaus får sin första utländska gäst. Prof. Federley bor där under Berlinvistelsen. Intressanta arbeten vänta vid Kaiser-Wilhelm-Insitut. Hufvudstadsbladets kirjoitus 4.9.1929

¹⁰¹ Luther 1952

¹⁰² Federley 1924, Federley 1926, Federley 1930, Federley 1934 I, Federley 1934 II, Federley 1935

¹⁰³ Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland. Förhandlingar 1935–36 (1936), 8

¹⁰⁴ Samfundet Folkhälsan firar 20-årsjubileum. Harry Federleyn kirjoitus Hufvudstadsbladetissa 30.3.1941

kevällä 1942, seuran hallitus päätti perustaa perinnöllisyystutkimuksen instituutin. Samalla päätettiin sen toimitilojen rakentamisesta Barnvårdsinstituutin yhteyteen Helsingin Töölössä sijaitsevan Tavaststjernankadun varrelle. Käytännön perustamisjärjestelyjä varten seura asetti komitean Federleyn johdolla ja jäseninä lääketiet. prof. *Fredrik Saltzman*, lääketiet. prof. *Fabian Langenskiöld*, eläintiet. prof. *Alexander Luther*, kauppätiet. prof. *Gunnar Palmgren* ja dosentti *Thorild Brander*.¹⁰⁵ Instituutti jäi kuitenkin perustamatta. Folkhälsania käsittelevässä historiategoksessa mainitaan, että toimitilat jäivät rakentamatta varojen, rakennustarvikkeiden ja työvoiman puutteen vuoksi. Samalla todetaan, ettei vuoden 1943 jälkeen pitkään aikaan instituuttia edes mainita.¹⁰⁶ Barnvårdsinstituutin vaiheita koskevissa kirjoituksissa perinnöllisyysinstituutista ei sanota mitään.¹⁰⁷ Folkhälsan perusti kuitenkin vuonna 1962 lopulta Genetiska institutetin (Geneettinen instituutti), joka vuonna 1994 yhdistyi Folkhälsanin tutkimuskeskukseen.¹⁰⁸

Folkhälsanin johtavat virkamiehet eivät ole antaneet vuoden 1942 perinnöllisyysinstituutin perustamista koskevaa komiteamietintöä tutkittavaksi. Syynä lienee se, että he kokevat Folkhälsanin rotuhygieenisen suuntauksen 1920–40-luvulla kiusalliseksi ja rasittavaksi. Huomioon ottaen, että em. mietintö on 68 vuotta vanha ja että se on jo useita vuosikymmeniä sitten menettänyt kaiken toiminnallisen merkityksen, seuran virkamiesjohdon outo käyttäytyminen¹⁰⁹ viestii ehkä myös häpeämisestä ja kyvyttömyydestä selvittää Folkhälsanin rotuhygieenistä menneisyyttä.

Rotubiologisen instituutin perustamissuunnitelma vuosina 1942–43. Professori *Niilo Pesonen* toimi jatkosodassa Karjalan armeijan esikunnan lääkintätoimiston toimistoupseerina ja Viipurin sotavankisairaalan päällikkölääkärinä lääkintämajurin arvolla. Hän työskenteli muutenkin jatkosodan vuosina rotukysymysten parissa ja toimi vuosina 1940–44 AKS:n hallituksen jäsenenä. Syksyllä 1942 Pesonen suoritti Itä-Karjalan sotilashallinnon toimeksiannosta antropologisia ja veriryhmätutkimuksia Äänisniemellä asuvien sungulaisten keskuudessa tarkoituksenaan selvittää, olivatko tutkitut rodullisessa mielessä samanlaisia kuin Kanta-Suomen väestö ja missä määrin sungulaisiin oli sekoittunut vieraita aineksia.¹¹⁰ Pesosen on arvioitu pyrkineen luomaan kaavaillun Suur-

¹⁰⁵ Folkhälsan får institut för ärftlighetsforskning. Donation av framlidne professorn Ossian Schauman. Institutet förlägges till Helsingfors och Dalby gård. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 2.4.1942

¹⁰⁶ Federley 1946, 47–48, Steinby 1998, 194–195

¹⁰⁷ von Wendt 1946, 95–117, Forsell 1953

¹⁰⁸ En bilderbok 1921–1991. Folkhälsan 1992, 75–77, 155, Kankkonen 1971, 38, Steinby 1998, 201

¹⁰⁹ Tekijä pyysi 1.11. 2010 saada mietinnön luettavaksi, jolloin Folkhälsanin toimitusjohtaja Stefan Mutanen siirsi pyynnön hallintojohtaja Ulrika Sjöholmille. Runsaan viikon kuluttua tämä kutsui tekijän 12.11.2010 järjestettävään tapaamiseen selittäen, että heidän täytyy hyvin tarkkaan tietää, mihin tarkoitukseen tietoja käytetään. Sjöholm ei kuitenkaan järjestänyt ehdottamaansa tapaamista, eikä ilmoittanut sen peruuttamisestakaan. Tämän jälkeen sen paremmin Sjöholm kuin Mutanenkaan eivät ole vastanneet tekijän tiedusteluihin.

¹¹⁰ Hietala 2006, 122, Paaskoski 2008, 164, 167–169, Hietala 2009, 17–18

Suomen itäisille rajoille suomalaisen rodun muurin suojaksi Venäjän slaavilaista asutusta vastaan.¹¹¹

Suomalainen tiedeakatemia asetti vuonna 1924 antropologisen toimikunnan ja siitä lähtien yhteensä satakunta stipendiaattia mittasi noin 5 000 henkilöä. Pesonen oli vuodelta 1937 johtanut akatemian antropologisia tutkimuksia ja marraskuussa 1942 hän professorina teki esityksen tiedeakatemian hallitukselle rotubiologisen laitoksen perustamisesta.¹¹² Pesonen sai tutkija *Jyrki Paaskosken* olettamuksen mukaan Saksan esitelmämatkansa yhteydessä ajatuksen ellei jopa kehotuksen saksalaisilta rotuasiantuntijoilta perustaa suomalainen rotubiologinen tutkimuslaitos.¹¹³ On kuitenkin mahdollista, että Samfundet Folkhälsanin perinnöllisyysinstituutin perustamista koskevat suunnitelmat antoivat Pesoselle kimmokkeen kaavailla tieteenalan suomenkielistä instituuttia.

Pesosen aloite Suomalaiselle Tiedeakatemialle johti jo marraskuun alkupuolella 1942 komitean asettamiseen, ja sen puheenjohtajaksi kutsuttiin Pesonen. Muut jäsenet olivat fysiologian professori *Yrjö Reenpää*, suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori *Albert Hämäläinen* ja perinnöllisyystieteen tutkija, dosentti *Esko Suomalainen*.¹¹⁴ Rodunparannuskomitean tehtävänä oli valmistella rotubiologisen laitoksen perustamista Helsingin yliopiston anatomian laitoksen yhteyteen. Suunnitelmien mukaan kartoitettaisiin Saksan esikuvan mukaan kaikki epäedullisiksi katsotut väestöryhmät, kuten mm. vammaiset, mielisairaajat ja alkoholistit, jotta heihin voitaisiin kohdistaa ehkäiseviä toimenpiteitä.¹¹⁵ Laitosta ei kuitenkaan tutkija *Marjatta Hietalan* mukaan perustettu Saksan sotilaallisten vastoinkäymisten johdosta.¹¹⁶ Ilmaisu ”rodunparannus” on suomennos eugeniikka-sanasta. Vaihtoehtoinen ilmaisu on ”rotuhygieniä”. Sotavuosina myös kasvinjalostaja ja Maatalouskoelaitoksen johtaja *Vilho A. Pesola* esiintyi rodunparannuksen harrastajana ja popularisoijana.¹¹⁷

Rodunparannuskomitean vuonna 1943 valmistuneen mietinnön kappaleet on todennäköisesti kaikki tuhottu heti jatkosodan päättymisen jälkeen. Mietintöä ei löydy Suomen Tiedeakatemian arkistosta¹¹⁸ sen paremmin kuin Suomen Tiedeseurankaan arkistosta.¹¹⁹ Tiedeakatemian arkistosta on siivottu pois kaikkein

¹¹¹ Paaskoski 2008, 167

¹¹² Ketonen 1959, 176–177, Halla 1987, 50

¹¹³ Paaskoski 2008, 167

¹¹⁴ Paaskoski 2008, 168

¹¹⁵ Hietala 2006, 122–128, Paaskoski 2008, 164, 168, Niilo Pesonen.

http://fi.wikipedia.org/wiki/Niilo_Pesonen, Myyryläinen, Heikki: Rotuhygieniä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/syrjinta/rotuhygienaa_1900luvun

¹¹⁶ Suomessa steriloiitiin tuhansia rotuhygieenisin syin. Ilta-Sanomien kirjoitus 10.1.2009, Paaskoski 2008, 171

¹¹⁷ Pesola 1939, 46–50, Pesola 1939, 165–167, Pesola 1943, 208-219

¹¹⁸ Suomen Tiedeakatemian arkisto. Johtokunnan pöytäkirjat 1942–43. Ca 1. Kansallisarkisto

¹¹⁹ Suomen tiedeseuran arkisto. Hallituksen pöytäkirjat 1942–42 Caa 8, Lähteneet kirjoitukset 1942–43 Da 2, Saapuneet kirjoitukset 1942–43 Ea 15. Kansallisarkisto

raskauttavin Kolmanteen valtakuntaan viittaava aineisto. Myös kaikki avainhenkilöt tuhosivat viimeistään syksyllä 1944 ei pelkästään raskauttavimman kirjeenvaihtonsa saksalaisten rotuasiantuntijoiden kanssa, vaan myös sodanaikaiset päiväkirjansa.¹²⁰ Mietinnön kappaletta ei ole myöskään lääkariseura Duodecimin arkistossa.¹²¹ Komitean selvitysaineistoa ja luonnoksia on tiettävästi ainoastaan Pesosen henkilökohtaisessa arkistossa Kansallisarkistossa.¹²² Muistelmakirjoissaan hän ei edes mainitse komiteaa,¹²³ Myöhemmin vuosina 1954–69 Pesonen toimi lääkintöhallituksen pääjohtajana. Myöskään Yrjö Reenpää ei mainitse sen paremmin instituuttia kuin Pesostakaan.¹²⁴

Saksalaisten rotukäsityksiä koskeva tutkimus Suomessa. Ilmeistä on, ettei Saksan vaikuttajatahoilla ollutkaan mitään johdonmukaista ja yhtenäistä näkemystä suomalaisten rotuominaisuuksista. *Olli Vehviläinen* katsoo esityksessään saksalais-suomalaisesta aseveljeydestä, etteivät saksalaiset rinnastaneet suomalaisia germaaneihin. Syynä olivat suomalaisten itäiset piirteet, eivätkä suomalaiset niiden vuoksi sopineet saksalaislasten äideiksi. Tämän katsantokannan perusteella avioliittohakemukset yleensä hylättiin.¹²⁵ Tutkija *Henrik Ekbergin* mukaan Saksan valtiojohto ei ollut etukäteen erityisen huolellisesti pohtinut Suomen asemaa sodanjälkeisessä Euroopassa, eikä ollut olemassa mitään virallisten tahojen vahvistamia suunnitelmia. Vaikka Saksan hallitus yhteyksissään Pohjoismaihin painotti pohjoismaisia (nordische) arvoja, herätti tämä Suomen osalta kysymyksiä, sillä saksalaisten tahojen näkemyksen mukaan valtaosa Suomen väestöstä ei kuulunut pohjoismaiseen rotuun. Saksalaisten rotujattelu ei tässä asiassa kuitenkaan johtanut erityisiin käytännön seurauksiin eikä myöskään missään vaiheessa aiheuttanut kitkaa saksalais-suomalaisissa suhteissa.¹²⁶ Tämä lienee tosin johtunut siitä, etteivät saksalaiset halunneet taktisista syistä kärjistää suhteitaan suomalaisiin. Päinvastoin saksalaiset antoivat ymmärtää suomalaisten olevan rotuasioissakin mahdollisuuksien rajamailla.

Vuonna 1985 ilmestyi Suomessa sovellettuja rotuoppeja ja -näkömääksiä käsittelevä artikkeliteos ”Mongoleja vai germaaneja. Rotuteorioiden suomalaiset”¹²⁷ sekä vuonna 1986 toinen vastaavanlainen artikkelikirja ”Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita”.¹²⁸ Laajuudestaan ja järjestelmällisyydestään huolimatta yksikään näiden teosten kirjoituksista ei käsitellyt Saksan kansallissosialististen tahojen suomalaisia koskevia rotunäkömääksiä. Tämä aukko lienee johtunut siitä, etteivät

¹²⁰ Paaskoski 2008, 169, 171, 371

¹²¹ Duodecemin pääsihteeri Ilkka Rauramon vastaus

¹²² Rotubiologisen laitoksen perustamisedotelmä 1942. Konsepteja, kirjeitä, lehtileikkeitä. Niilo Pesosen kokoelma. Kansio 6. Antropologian tutkimusaineisto. Kansallisarkisto

¹²³ Pesonen 1973, Pesonen 1992

¹²⁴ Reenpää 1974

¹²⁵ Vehviläinen 1990, 69

¹²⁶ Ekberg 1991, 128, 151

¹²⁷ Mongoleja vai germaaneja. Rotuteorioiden suomalaiset 1985

¹²⁸ Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita 1986

kirjoittajat olleet löytäneet lähteitä, jotka olisivat mahdollistaneet esityksen laatimisen aiheesta.

Sen sijaan em. kirjojen päätoimittaja *Aira Kemiläinen* käsitteli vuonna 1993 julkaisemassaan tutkimuksessa ”Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti” muutamilla sivuilla Saksan kansallissosialistien suhtautumista suomalaisiin.¹²⁹ Myös hänen vuonna 1998 valmistuneessa kirjassaan ”Finns in the Shadow of the ”Aryans”. Race Theories and Racism” on samanlainen, joskin vielä suppeampi esitys aiheesta.¹³⁰ Kemiläinen päätteli saksalaisten joukkojen oleskelun Suomessa aiheuttaneen anomuksia avioliittojen solmimiseksi ja avioliiton ulkopuolisia suhteita. Saksan viranomaiset pyrkivät kuitenkin pysäyttämään ilmiön leviämisen ja ne myös suureksi osaksi onnistuivat siinä. Vaikka suomalaisten kylläkin katsottiin kuuluvan vähempiarvoisiin itäbalttilaisiin, oli suomalaisten sotilaallinen menestys talvisodassa Neuvostoliittoa vastaan herättänyt ihailua sekä Saksan upseeriston että johtavien kansallissosialistien keskuudessa ja hallituspiireissä.

Kun itäbalttilaiset oli aikaisemmin nähty sotaa vieroksuvinä ja toimettomuuteen taipuvaisina, olivat suomalaiset vuosien 1939–40 korpitaisteluissa osoittautuneet yhtä hyväksi toiminnan miehiksi kuin saksalaiset. Täten oli saksalaisten rotuajattelijoiden suomalaisia koskevissa näkemyksissä myös syntynyt parempi valmius kehittyä pohjoismaiseen suuntaan ja irtautua itäisistä ja slaavilaisista vaikutteista.¹³¹ Tätäkin esitystä leimasi kuitenkin käytettävissä olevan lähdeaineiston ohuus ja köyhyys, sillä Saksan rotuajattelijat eivät yleensäkään ottaneet avoimesti ja selvästi kantaa kysymykseen suomalaisten todellisesta rodullisesta luonteesta. Tästä syystä Kemiläisen oli harvojen sodanaikaisten rotuesittelyjen perusteella jouduttava tekemään keskeiset johtopäätöksensä välillisesti ja tulkitsemaan rivienväliset viestit.

Jatkosodan vuosina Kemiläinen oli historianopiskelija ja toimi lottana. Henkilökohtaisten kokemustensa perusteella hän palasi saksalaisten suomalaisia koskeviin rotukatsantoihin vuonna 2001 julkaisemassaan muistelmakirjassa ”Toisen maailmansodan paineessa”. Siinä hän kirjoitti: ”Me tiesimme, että suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvat kansat eivät saksalaisten mielestä olleet germaanien veroisia. Emme ehkä olleet selvillä siitä, että kun näillä kansoilla epäiltiin olevan mongolilaisia juuria, ne siten kuuluivat alempiarvoisiin kansoihin. Luullakseni vasta jälkeempäin olen saanut tietää, että saksalaiset rotuviranomaiset tarkastivat suomalaisen morsiamen sukupuun, jos oli kysymys avioliitosta saksalaisen ja suomalaisen välillä”.¹³²

¹²⁹ Kemiläinen 1993, 287–292

¹³⁰ Kemiläinen 1998, 216–218

¹³¹ Kemiläinen 1993, 291–292

¹³² Kemiläinen 2001, 115

Saksalaisten tahojen pragmaattinen suhtautuminen suomalaisten rotusuhteisiin. Saksalaisten rotuasiantuntijoiden suomalaisten rotuominaisuuksia koskevia näkemyksiä leimasi saksalais-suomalaisen aseveljeyden vuosina 1941–44 suuressa määrin pragmaattisuus. Koska Suomi oli Saksalle sekä poliittisesti että sotilaallisesti hyödyllinen aseveli, Saksan rotuasiantuntijat pyrkivät suhtautua suurpiirteisesti suomalaisten rotuominaisuuksiin, jotka saksalaisten näkökulmasta kuitenkin tosiasiallisesti olivat vähintään epäilyttäviä ja ongelmallisia.

Kun asevelisuhteen ylläpitäminen oli tähdellistä, saksalaiset pyrkivät välttämään rotupoliittisten suhteiden kärjistymistä. Yksinkertainen ja toimiva menetelmä tähän oli olla julkaisematta esityksiä tai lausuntoja suomalaisten rotuominaisuuksista. Helsingissä toiminut Saksalainen Siirtokunta (Deutsche Kolonie) perusti syksyllä 1942 Suomen saksalaissukuja koskevan arkiston ja sukututkimuksen neuvontapisteen (Sippenkundliche Beratungsstelle) opettaja *Bruno Studen* johdolla. Vuodesta 1935 lähtien Saksan viranomaiset vaativat jokaiselta Saksan kansalaiselta sukuselvitykset ja siirtokunnan johtaja *Arnold Brinkillä* oli oikeus myöntää ns. sukuselvityspasseja (Ahnenpässe), jotka olivat eräänlaisia henkilöllisyys- ja kansalaiskunnan todistuksen yhdistelmiä. Sukuselvitykset tehtiin läheisessä yhteistyössä Helsingissä, Viipurissa ja Turussa toimineiden saksalaisten seurakuntien kanssa.

Vaikka sukuselvityspasseissa rodulliset juuret olivat keskeinen asia, sen paremmin siirtokunnan lehti ”Deutsche Warte”¹³³ tai seurakuntien lehti ”Deutsch-Evangelisch in Finnland”¹³⁴ ei julkaissut yhtään suomalaisten rotuominaisuuksia käsittelevää kirjoitusta. Myöskään Saksassa toimitettu ja painettu, mutta Suomessa levitetty ”Suomi-Saksa. Saksalais-suomalainen kulttuurilehti” ei julkaissut kirjoituksia aiheesta, kuten ei myöskään sen jatkaja, Suomessa toimitettu ”Silta. Suomi-Saksan kuukausijulkaisu” vuonna 1944.¹³⁵ Sama havainto koskee myös vuosina 1934–44 ilmestynyttä saksalaista aikakauslehteä ”Rasse. Monatsschrift der Nordischen Bewegung” ja vuosina 1937–44 ilmestynyttä aikakauslehteä ”Zeitschrift für Rassenkunde”. Julkaisuihin ei sisälly ainoatakaan kirjoitusta suomalaisista, vaikka monia kansoja ja väestöryhmiä muuten käsiteltiin.¹³⁶ Se seikka, ettei lehdissä julkaistu suomalaisten rotuolosuhteita taustoittavia kirjoituksia, ei liene mikään sattuma, vaan selityksenä on aiheen tietoinen karttaminen.

Saksalainen diplomi-insinööri, sanomalehtimies, vakoilija ja Pohjolan asiantuntija *Vitalis Pantenburg* julkaisi vuonna 1941 kirjan ”Finnland. Jüngste Reich im Hohen Norden”. Pantenburgin mukaan suomalainen ihminen poikkesi muista pohjoiseurooppalaisista. Niinpä ”kenties alkuperäisellä ’suomalaisella’ (ural-altailaisella)” tyyppillä oli tiettyjä tunnusmerkkejä (auf vielleicht ursprünglich

¹³³ Deutsche Warte. Nachrichtenblatt der Deutschen Gemeinschaft (Kolonie) in Finnland 1941–44

¹³⁴ Deutsch-Evangelisch in Finnland. Monatsschrift der deutschsprachigen Gemeinden 1941–44

¹³⁵ Silta. Suomi-Saksan kuukausijulkaisu 1944

¹³⁶ Rasse. Monatsschrift der Nordischen Bewegung 1934–44, Zeitschrift für Rassenkunde und die gesamte Forschung am Menschen 1937–44

”finnische (uralaltaische)” Charakteristika) samalla kun toiset asukkaat omasivat puhtaasti pohjoismaisen rodun tutut tunnusmerkit. Varsinkin Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Ahvenanmaan ja osittain Pohjanmaan asukkaat kuuluivat melkein väärentämättömästi pohjoismaiseen rotuun. Muiden maakuntien asukkaat poikkesivat toisistaan, vaikka eivät suuremmassa määrin kuin pohjoissaksalaiset (Norddeutschen) ja itäalueiden asukkaat (Ostmärker) Saksassa.¹³⁷

Vuonna 1942 NSDAP:n rotupolitiisen toimiston Rassenpolitisches Amtin koulutusjohtaja *Egon Leuschner* julkaisi 40 sivua käsittävän vihkosen ”Nationalsozialistische Fremdvolkspolitik”, joka seuraavana vuonna ilmestyi jonkin verran laajennettuna ja nyt alaotsikolla ”Der deutsche Mensch und die Fremdvölkischen”. Esitys keskittyi rotuopin peruskäsitteiden selittämiseen ja huomioi etenkin Puolan väestölojen ja etnisten rakenteiden uudelleenmuokkaamisen, joskin tekijä otti lyhyesti kantaa myös tšekkien, italialaisten, ranskalaisten, neuvostokansojen, madjaarien, liettualaisten, latvialaisten, virolaisten ja balkanilaisten rotuominaisuuksiin. Pohjoismaisina kansoina mainittiin mm. norjalaiset, ruotsalaiset, tanskalaiset ja alankomaalaiset, muttei suomalaisia. Virolaisia pidettiin kuitenkin etupäässä vierasheimoisina, joskin he olivat kahdeksan vuosisadan aikana tanskalaisten, saksalaisten ja ruotsalaisten alaisina saaneet pohjoismaisia piirteitä. Seurauksena tästä suurin osa virolaisista olisi todennäköisesti suunnitellun ”kansojen uudelleensopeuttamisen” ollut yhteydessä verrattavissa pohjoismaisiin.¹³⁸ Leuschnerin, Saksan valtion ja NSDAP:n rotuideologioiden näkemys suomalaisista lienee ollut jokseenkin samanlainen.

Miehitetyn Alankomaiden valtakunnankomissaarin oikeusosaston johtaja *Kurt O. Rabl* laati 9.12.1942 muistion Suursaksan pohjoiskansoja (Nordvölker) koskevista suunnitelmista. Pohjosiin kansoihin (nordisch bestimmten Völkern) hän katsoi kuuluvan englantilaisten, norjalaisten, ruotsalaisten ja tanskalaisten. Varauksin hän laski niihin myös flaamit, suomalaiset, virolaiset ja espanjalaiset.¹³⁹ SS Hauptamtin Germanische Leitstellen johtaja, sveitsiläinen tri. *Franz Riedweg*, ja sen kulttuuriosaston johtaja, tri. *Heinrich Büeler*, esittivät todennäköisesti syksyllä 1943 ehdotuksen eurooppalaisesta valtiofедераatiosta. Sen ytimeen (Germanische Gemeinschaft) kuuluisivat Saksan johdolla Sveitsi, Belgia, Alankomaat, Tanska, Norja ja Ruotsi. Lähellä tätä ydintä olisi vielä eurooppalainen valtiounioni, johon kuuluisivat Englanti, Ranska ja Italia siirtomaineen. Lisäksi olisi vielä ”Staatengemeinschaft des Balkans” ja ”Baltische Staatengemeinschaft”. Viimeiseksi mainittu käsittäisi Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan.¹⁴⁰

Mikäli suomalaisten rotuominaisuuksia kuitenkin tarkasteltiin Saksan rotuasiantuntijoiden julkaisuissa, aihetta käsiteltiin säyseällä ja suurpiirteisellä

¹³⁷ Pantenburg 1941, 57–58

¹³⁸ Leuschner 1942, Leuschner 1943, 39–40, Kemiläinen 1993, 287–288

¹³⁹ Elvert 1999, 375

¹⁴⁰ Neulens 1987, 62–64

tavalla ja kärjistämisiä välttämällä. Yksityisissä lausunnoissaan ja pelkästään muille saksalaisille tarkoitetuissa puheenvuoroissa saksalaiset saattoivat kuitenkin sanoa, mitä he todella ajattelivat suomalaisten rotuominaisuuksista.

Mikään arvovaltainen saksalainen taho ei joko ottanut tai halunnut ottaa periaatteellista, kattavaa ja lopullista kantaa suomalaisten naisten rodullisiin edellytyksiin avioitua saksalaisten sotilaiden kanssa. Avioliittihakemukset ratkaistiin tapaus tapaukselta. Vaikka rotupoliittinen kysymys jäi ratkaisematta, solmittiin käytännössä kuitenkin jokseenkin pienehkö määrä avioliittoja sodan aikana. Tämä tarkoittaa puolestaan sitä, että asiaa valmistelleet Saksan sotilasviranomaiset ja viime kädessä Hitler olivat hyväksyneet avioitumislupaa anoneiden pariskuntien hakemukset.

AOK 20:n avioliittihakemustilastot. AOK 20:n toimintakertomukseen vuoden 1943 loppupuoliskolta sisältyi kappale sotilaiden avioliittoasioista suomalaisten naisten kanssa. Muista toimintakertomuksista vastaavaa jaksoa ei löydy. Pääosa AOK 20:n säilyneistä toimintakertomuksista on laadittu kuukausikohtaisesti ja niistä puuttuu puolivuositaisesti laadittuja toimintakertomuksia, joihin tilastotiedot avioliittihakemuksista olisi merkitty. Näin ollen on tyydyttävä tarkastelemaan loppuvuoden 1943 avioliittoja koskevia hakemustietoja.

AOK 20:n vuoden 1943 loppupuoliskon toimintakertomuksen mukaan saksalaiset sotilaat olivat panneet vireille avioliittoa koskevia hakemuksia seuraavasti:¹⁴¹

Taulukko 2. AOK 20:n sotilaiden avioliittihakemukset 1.7.-31.12.1943

Ryhmä	Hakemuksia (n)	Osuus (%)
Armeijaan kuuluvat	36	19,8
Muut armeijaan kuuluvat	46	25,3
SS:ään kuuluvat	14	7,7
Luftwaffe	48	26,4
Laivasto	26	14,3
Palvelussuhde epäselvä (siviilit, aputyövoima)	12	6,6
Yhteensä	182	100,0

¹⁴¹ Filmirulla 43/1047 AOK 20/43871/18. Tätigkeitsbericht 1.7.-31.12.1943, Kansallisarkisto

Taulukon tietojen mukaan hakemuksia oli puolessa vuodessa 182. Näistä lähes puolet oli armeijaan kuuluvien sotilaiden, vajaa kymmenesosa SS-miesten, jopa runsas neljäsosa Luftwaffeen ja noin seitsemäsosa laivastoon kuuluvien hakemuksia. Koska ryhmä ”muut armeijaan kuuluvat” lienee ollut etupäässä huoltoyksiköiden sotilaita, jäivät varsinaiseen jalkaväkeen kuuluvat suhteellisen pieneksi ryhmäksi. Heitä oli 19,8 % + 7,7 % eli yhteensä 27,5 %, siis runsas neljäsosa.

Selitys Luftwaffeen kuuluneiden sotilaiden suurehkoon osuuteen lienee se, että lentotukikohdat sijaitsivat selustassa ja osa niistä asutuskeskusten lähetyvillä kuten saksalaisten käyttämät lentokentät Petsamon Alaluostarissa, Salmijärven Suonionjoella, Ivalossa, Rovaniemellä, Kemijärven Ketolassa, Kemissä, Oulussa, Porissa ja Helsingin Malmilla. Myös ryhmältä ”muut armeijaan kuuluvat” (sonstige Heeresangehörige) tuli suurehko määrä hakemuksia. Kyse lienee ollut selustaan sijoitettujen eri huoltoyksiköiden sotilaista. Nämä yksiköt olivat elintarvike-, varus- ja ammusvarastoja, kuljetusosastoja, kenttä- ja sotasairaaloita yms.

Ryhmä, jonka palvelussuhde armeijaan on epäselvä (Zuhörigkeit nicht festgestellt, Zivilisten, Wehrmachtsgefolge), ei ole kovin suuri, sillä sen hakemusten lukumäärä oli ainoastaan 12. Kun sanomalehtien avioliittoilmoituksissa mainitaan useita insinöörejä sekä muita siviiliammatteja, on mahdollista, että nämä olivat juuri tämän ryhmän edustajia.

AOK 20:n toimintakertomuksen mukaan oli NSDAP:n Kreisleiter *Wilhelm Jahre* kuitenkin antanut hylkäävän lausunnon 98 %:ssa hakemusasioista. Syynä oli, että morsiamet eivät olleet vastanneet puolueen asettamia poliittisia ja rotupoliittisia vaatimuksia (weil die Bräute den politischen und rassenpolitischen Aufforderungen nicht entsprachen).

Koska avioliittohakemusten lukumäärä vuoden 1943 loppupuoliskolla oli 182, voitaneen olettaa avioliittohakemusten kokonaismäärän alkusyksystä 1941 alkusyksyyn 1944 olleen vähintään useita satoja. Ottaen huomioon, että seurustelusuhteiden solmiminen on vienyt jonkin aikaa ja ne ovat syntyneet jokseenkin tasaisesti, on avioliittohakemusten lukumäärä syksyllä 1941 todennäköisesti vielä ollut vähäisempi kuin jatkosodan myöhäisempinä vuosina. Vuonna 1942 on avioliittohakemusten lukumäärä todennäköisesti jo noussut useiksi sadoiksi kuten myös vuonna 1943. Avioliittohakemuksia lienee pantu laajalti vireille vielä talvella ja keväällä 1944, kun taas Saksan sotilaalliset vastoinkäymiset viimeistään kesästä 1944 todennäköisesti heijastuivat hakemusten selvänä vähenemisenä. Kaiken kaikkiaan on mahdollista, että jatkosodanaikaisia avioliittohakemuksia oli noin tuhatkunta.

AOK 20:n em. saksalaisten sotilaiden avioliittohakemuksissa vuoden 1942 loppupuoliskon aselajijakaumaa koskevia tietoja voidaan verrata Norjassa vuosina 1940–42 naimisiin menneiden saksalaisten sotilaiden tietoihin. Tällaisia oli yhteensä 139 ja heistä 48 % kuului armeijaan (Heer eli etupäässä jalkaväki ja tykistö), 15 % laivastoon (Marine), 10 % ilmavoimiin (Luftwaffe), niin ikään 10 %

Waffen-SS:ään, 11 % poliisiin (Polizei) ja 5 % siviiliapulaisiin.¹⁴² Tämä tarkoittaa sitä, että armeijan, laivaston, SS:n ja siviiliapulaisten osuudet olivat jotakuinkin samansuuruiset sekä Suomessa että Norjassa. Suomessa ainoastaan Luftwaffen osuus oli selvästi suurempi (+ 15 %) kuin Norjassa. Miehitetyssä Norjassa oli taas Saksan poliisijoukkoja, joita Suomessa ei tarvittu suomalaisten kansalaisten valvomiseen.

Saksalaisten sotilaiden solmimat avioliitot suomalaisten naisten kanssa

Jaksossa käsitellään saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa solmimia avioliittoja vuosittain, Wehrmachtin vuoden 1942 avioliittojärjestystä sekä sulhasten ja morsiamien taustoja. Sotilasarvoittain saksalaiset sotilaat solmivat seulottujen sanomalehtien avioliittoilmoitusten perusteella vuosina 1940–44 avioliittoja suomalaisten naisten kanssa seuraavasti:

Taulukko 3. Saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa vuosina 1940–44 solmimat avioliitot sanomalehtien avioliittoilmoitusten perusteella

Vuosi	Upseeri	Aliupseeri	Matruusi	Yhteensä
1940	-	-	-	-
1941	-	1	1	2
1942	2	3	2	7
1943	10	1	1	12
1944	2	7	-	9
Yhteensä	14	12	4	30

Taulukosta ilmenee, että saksalaiset sotilaat solmivat 30 tapauksessa avioliiton suomalaisen naisen kanssa. Vuonna 1940 avioitumisia ei vielä tapahtunut, mutta syksyllä 1941 solmittiin kaksi avioliittoa. Vuonna 1942 avioliittojen lukumäärä nousi seitsemään ja vilkkaimpana vuonna 1943 naimisiin mentiin 12 tapauksessa. Tämän jälkeen lukumäärä kääntyi laskuun. Arvattavasti Saksan sotilaalliset vastoinkäymiset alkoivat vaikuttaa vähentävästi suomalaisten naisten halukkuuteen mennä naimisiin.

Harvat tähänastiset tutkimushavainnot tukevat kuvaa harvalukuisista avioliitoista. Kemin seurustelua tutkinut *Jukka Jestilä* on Kemin kaupunkiseurakunnan

¹⁴² SS für ein Grossgermanien. III. Folge. Schwert und Wiege 1943. 78

jatkosodanaikaisten vihkimisluetteloiden perusteella päätelty, että saksalaisen sotilaan ja kemiläisen naisen avioliittoja oli vain yksi, vuonna 1943.¹⁴³ *Juha Raula* on puolestaan todennut, että kesäkuuhun 1943 mennessä solmittiin Turussa vihkiluetteloihin perustuen vain yksi saksalaisen sotilaan ja suomalaisen naisen avioliitto. Se tapahtui vuonna 1943.¹⁴⁴

Taulukko havainnollistaa avioliittojen lukumäärän jääneen pienehköksi, joskin todellisten avioliittojen lukumäärä on suurempi kuin taulukon 30 todettua tapausta. Ensinnäkin julkaistiin myös ei-seulotuissa sanomalehdissä todennäköisesti avioilmoituksia, jotka eivät sisälly tämän tutkimuksen lähdepohjaan. Olettamuksen mukaan näiden avioliittojen lukumäärä on kuitenkin vähäinen. Toiseksi avioliittoja on solmittu Saksassakin saksalaisten miesten ja suomalaisten naisten välillä, eikä näitä koskevia ilmoituksia ole joitakin harvoja tapauksia lukuun ottamatta julkaistu Suomen sanomalehdissä. Sicherheitsdienstin johtava virkamies Suomessa vuosina 1941–44, SS-Sturmbannführer *Alarich Bross* meni naimisiin suomalaisen rakennusmestarin vaimon kanssa.¹⁴⁵ Avioliitto lienee solmittu vuonna 1942 naisen erottua miehestään, jonka kanssa hänellä oli avioliitossa syntynyt poika. Koska Brossin ja morsiamen avioliittoilmoitusta ei ole löytynyt sanomalehdistä, on mahdollista, että em. avioliitto solmittiin pariskunnan jonkin Saksan vierailun yhteydessä. Vasabladetin toimittaja *Sven-Olof Högnäs* kirjoitti elokuussa 1943 siitä, kuinka kuuleman mukaan saksalaisille sotilaille raskaana oleville suomalaisille naisille oli myönnetty lupa matkustaa Saksaan.¹⁴⁶ Saksassakaan avioliiton solmiminen ei liene ollut juuri Suomea helpompaa. Siihen tarvittavia ratkaisevia tekijöitä olivat Saksassakin luottamukselliset yhteydet riittävän korkeisiin päättäjätahoihin.

Seurapiiriavioliitto ja viisi säätyläisavioliittoa. Vuonna 1943 solmittiin useita saksalais-suomalaisia avioliittoja, jotka samalla olivat seurapiiri- tai säätyläisavioliittoja.

Mikkelissä Päämajan yhteydessä toimineen Verbindungsstab Nordin adjutantti *Ernst Suckschwerdt* ja helsinkiläinen lotta *Eva Gripenberg* hakivat kihlauduttuaan lupaa avioitua. Gripenberg oli aatelissukua ja hankki Ritarihuoneen genealogilta sukuselvityksen isänsä puolelta isovanhempien isovanhempia myöten ja myös berliiniläisen äitinsä puolelta saksalaisen sukuselvityksen. NSDAP:n Suomen Kreisleiter *Wilhelm Jahre* ei kuitenkaan puoltanut avioliittohakemusta. Perusteena oli, että Gripenberg oli jossain vaiheessa oleskellut Suomen Lontoon lähettilään *G.A. Gripenbergin* luona ja osoittanut englantilaismielisyyttä. Suckschwerdtilla oli kuitenkin suhteita korkeisiin tahoihin ja hän pystyi niiden avulla hankkimaan puoltavan lausunnon. Saksan päämajan yhteysupseeri kenraali *Waldemar Erfurth*

¹⁴³ Jestilä 1987, 38

¹⁴⁴ Raula 2003, 78

¹⁴⁵ Alarich Brossin henkilömappi. EK-Valpo. Kansallisarkisto

¹⁴⁶ Överdrift och en driftig stad. Från norska barnföderskor till Gamlakarlebyns stadsplan. Nimimerkki Bonzon (= Sven-Olof Högnäs) kirjoitus Vasabladetissa 21.8.1943

ilmoitti joulukuussa 1942 pariskunnalle, että Hitler oli hyväksynyt heidän avioliittohakemuksensa. Koska morsian olisi voimassaolevan määräyksen mukaan joutunut matkustamaan Saksaan kahden viikon kuluessa avioliiton solmimisen jälkeen, hän anoi lykkäystä Saksaan muuttoon. Lykkäys hyväksyttiin, minkä jälkeen häät pidettiin maaliskuussa 1943. Rouva matkusti kuitenkin Saksaan vasta heinäkuussa.¹⁴⁷ Anotusta lykkäyksestä huolimatta avioliiton muodollisuudet lienee hoidettu melkein pikavauhtia. Jos oletetaan, että morsian ja sulhanen olivat tutustuneet toisiinsa aikaisintaan kesällä 1941 ja menneet kihloihin syksyllä, niin lupa avioitua tuli suhteellisen nopeasti. Käsittelyn keston on näet poikkeuksellisesti täytynyt olla vain muutamia kuukausia. Pikaisen käsittelyn syynä ovat epäilemättä olleet sulhasen hyvät yhteydet päättäjätahoihin, ja myös morsiamen tausta seurapiireissä on saattanut jouduttaa menettelyä. Neiti Gripenberg ei liene karsastanut Saksaan, sillä hän oli aikaisemmin oleskellut Berliinissä ja talvella 1941 mennyt siellä kihloihin toisen miehen kanssa.¹⁴⁸

Suomalaisten vaikuttajien "saksanpolkkaa". Ylipäällikkö Gustaf Mannerheim ja puolustusministeri Rudolf Walden tanssittavat naisten juhlamekkoihin somistautuneita kauppa- ja teollisuusministeri Väinö Tanneria ja presidentti Risto Rytiä. Sotilaan Ääni toukokuu 1942. – Dancing the German polka. Commander in Chief Gustaf Mannerheim and War Minister Rudolf Walden lead female versions of social democrat Väinö Tanner and President Risto Ryti. Cartoon in Sotilaan Ääni, May 1942

¹⁴⁷ Deutsch-Evangelisch in Finnland -lehden avioliittoilmoitus. März 1943, Oberleutnant Ernst Zuckswerdt med maka, född Gripenberg. Månadsrevynin kirjoitus toukokuussa 1943, Kemiläinen 1993, 290–291

¹⁴⁸ Hufvudstadsbladetin kihlausilmoitus 25.2.1941

Muutamissa tapauksissa solmittiin avioliittoja, joiden osapuolina olivat säätyläiset. Maaliskuussa 1943 järjestettiin kolme tällaista tapahtumaa. Helsingissä prokuristi ja aliupseeri *Karl Jensen* meni naimisiin suurtilallisen tyttären kanssa, SS-Hauptsturmführer *Alois Burgestaller* nai lääketieteen ja kirurgian tohtorin tyttären niin ikään Helsingissä, ja Kemissä yliluutnantti *Kurt Büttner* avioitui toimitusjohtajan tyttären kanssa. Myös Kemissä Alois-niminen saksalainen sotilas, pappi ammatiltaan, meni vuonna 1943 naimisiin suomalaisen naisen kanssa. Koska tiedettiin, että Alois oli pappi, kenelläkään ei ollut mitään seurustelua vastaan. Pariskunta lähti vuonna 1943 Ruotsiin, jossa Alois sai työpaikan. Hänellä oli myös insinöörin koulutus.¹⁴⁹

Talvella 1944 kirjastonhoitaja ja Obergefreiter *Alfred Schmidt* meni naimisiin helsinkiläisen orkesterinjohtajan tyttären kanssa ja keväämmällä yliluutnantti ja jumaluusopin ylioppilas *Hans Schönwein* nai rovaniemeläisen rovastin tyttären.

Kaksi avioliittoa Pietarsaaressa. Jakobstads Tidning ei kuulunut seulottuihin sanomalehtiin. Toimittaja Patrik Sundquistin laajassa teoksessa Pietarsaareen sijoitetusta saksalaisesta sotaväestä ”Staden under hakkorset” on luku seurustelusta ja avioliitoista. Kaupungissa solmittiin kaksi avioliittoa saksalaisen sotilaan ja suomalaisen naisen kesken. Paikallisen lennätinkeskuksen työntekijä *Inga Hjelm* avioitui kesällä SS:n aliupseerin, *Peter Schneiderin*, kanssa. Tässä tapauksessa morsian ei ollut kovin innokas, mutta sulhanen toivoi avioliittoa ja sai naisystävänsä suostumaan siihen. Tässä vaiheessa sulhanen oli jo siirretty Taivalkoskelle ja myöhemmin Ouluun. Syyskuussa 1944 vaimo lähti Oulun kautta aluksella Saksaan ja otti silloin mukaansa myös 11- ja 9-vuotiaan sisarpuolensa. Vaimo jäi tämän jälkeen pysyvästi asumaan Saksaan. Toinen avioliitto Pietarsaaressa solmittiin *Hazel Liljenfeldtin* ja SS-mies *Heinz Kraemerin* välillä, myös kesällä 1943. Tässä tapauksessa morsian muutti jo samana vuonna Saksaan.¹⁵⁰

Keitä olivat naimisiin menneet? Lähes puolet naimisiin menneistä saksalaisista sotilasta oli upseereja ja runsas kolmasosa aliupseereja. Kaikki neljä rivisotilaisiin kuulunutta miestä olivat matruuseja. Näiden lukujen perusteella voidaan päätellä, että upseereilla ja aliupseereilla oli paremmat mahdollisuudet mennä naimisiin kuin rivisotilailailla. Selityksenä lienee, että upseereilla ja ehkä osittain myös aliupseereilla oli henkilöyhteyksiä korkeampiin sotilaskomentajiin, jotka ovat voineet edesauttaa avioliittohakemuksia. Avioituminen lienee käytännössä edellyttänyt poikkeuksellisen hyviä yhteyksiä Wehrmachiin ja Saksan johtaviin kansallissosialistisiin tahoihin, sillä ilman tällaisia korkean tahon joko välittömiä tai välillisiä yhteyksiä avioliittohakemusten käsittely ei todennäköisesti edennyt.

Saksan jalkaväkidiivisioonan kuului vuosina 1940–43 usein noin 16 860 miestä, joista 3,1 % oli upseereja, 15,3 % aliupseereja, 81,1 % rivisotilaita ja 0,6 %

¹⁴⁹ Virolainen 1999, 96, 136

¹⁵⁰ Sundquist 2008, 245–254

sotilasvirkamiehiä.¹⁵¹ Ilmeistä on siten, että Suomessa naimisiin menneistä saksalaisista sotilaita etenkin upseerit, mutta myös aliupseerit olivat erittäin voimakkaasti yliedustettuja. Vastaavasti miehistö oli erittäin voimakkaasti aliedustettu. Myös Tanskassa oli samanlainen tilanne. Tanskalaisen naisen kanssa lapsen saaneista saksalaisista sotilaista olivat upseerit ja aliupseerit voimakkaasti yliedustettuja miehistöön nähden. Upseerien ja aliupseerien yliedustus on Tanskassa katsottu johtuneen siitä, että näillä ryhmillä oli sekä enemmän vapaa-aikaa että päivärahoja, joilla he pystyivät kutsumaan naisia kahviloihin, ravintoloihin, huveihin yms.¹⁵²

Joulukuussa 1943 Saksan jalkaväkidivisioonat järjestettiin uudelleen ja niiden vahvuus oli tämän jälkeen usein 13 656 miestä. Näistä 72 % kuului taisteluyksikköihin, 16 % kuljetus- ja muonitusyksikköihin sekä 12 % selustan yksikköihin.¹⁵³ Selustassa oli myös hallinto- ja huoltoyksiköitä (Verwaltungs- und Nachschubdienste, joihin kuuluivat mm. varustomisto (Verpflegungsamt), leipomokomppaniat (Bäckereikompanie), teurastuskomppaniat (Schlächtereizug) ja kenttäpostitoimistot (Feldpostamt). Lisäksi oli ase- ja ammusvarastoja, lääkintähuolto (Sanitätsdienste), eläinlääkintähuolto (Veterinärdienste).¹⁵⁴ Selustan yksiköissä aliupseerien osuus sotilaista oli suurempi kuin jalkaväen yksiköissä.

Naimisiin menneistä sotilaista ainakin yksitoista oli laivaston miehiä. Aselaji ei aina selviä avioliittoilmoituksesta, mutta todennäköisesti laivastoon kuuluneita oli em. lukua enemmän. Laivaston miesten osuus naimisiin menneistä on hyvin saattanut olla noin puolet, sillä heillä oli suhteellisen hyvät mahdollisuudet seurustella alusten ollessa satamissa. Kolme naimisiin menneistä oli SS:n upseereja. Loput kuuluivat muuhun jalkaväkeen tai Luftwaffeeseen.

Naimisiin menneistä suomalaisista naisista yhteensä 18 eli runsas puolet oli ”neitejä”, neljä ylioppilaita, kolme konttoristeja, yksi liikeapulainen, yksi sairaanhoitaja ja yksi rouva, joka siis meni toisen kerran naimisiin. Jokainen ylioppilaista meni naimisiin upseerin kanssa. Koska lähes puolet sulhasista oli upseereja, voitaneen olettaa valtaosan ”neideistäkin” syntyperältään kuuluneen keskiluokkaan.

Kihlaukset

Jaksossa valaistaan kihlausten esiintymistä, kihlattujen taustoja, kihlausilmoituksia eräänlaisena avioliiton korvikkeena ja purettuja kihlauksia.

Kihlausten esiintyvyys. Tiedossa ei ole, kuinka moni suomalainen nainen jatkosodan vuosina kihlasi saksalaisen sotilaan. Museoviraston muistelma-

¹⁵¹ Buchner 1989, 9

¹⁵² Arne Ølandin antamat tiedot.

¹⁵³ Buchner 1989, 97

¹⁵⁴ Buchner 1989, 71–86

aineistossa on tosin joitakin mainintoja kihlauksista suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä. Kun nuoret kotkalaistytöt menivät kihloihin saksalaisen merisotilaan kanssa, tämä herätti huomiota. Kun helsinkiläinen koululainen meni kihloihin saksalaisen sotilaan kanssa, puhuttiin asiasta paljon ja siitä, että tytön pitäisi erota koulusta. Ihme ei tosiaan ollut se, että sulhanen oli saksalainen, vaan se, että koululainen meni kihloihin.¹⁵⁵

Kihlaus on alustava sopimus naimisiin menosta ja kihlauksella on tiettyjä oikeusvaikutuksia kuten oikeus vahingonkorvaukseen tietyissä tapauksissa ja ns. kihlauslapsien yhteydessä. Kihloihin menevä pariskunta sopi suullisesti asiasta, eikä kihlaus edellyttänyt mitään määrämuotoista menettelyä, joskin maan tavan mukaan yleensä vaihdettiin sormuksia eli kihloja. Oikeusviranomaiset ja seurakunnat eivät rekisteröi solmittuja ja purettuja kihlauksia, ja kun mikään taho ei seuraa kihlaussopimuksia, niiden lukumäärästäkään ei laadita tilastoja.

Sanomalehtien julkaisemien kihlausilmoitusten perusteella esiintyi jatkosodan vuosina saksalaisten sotilaiden kihlauksia suomalaisten naisten kanssa seuraavasti:

Taulukko 4. Saksalaisten sotilaiden suomalaisten naisten kanssa vuosina 1940–44 solmimat kihlaukset sanomalehtien kihlausilmoitusten perusteella

Vuosi	Upseeri	Aliupseeri	Sotilaat ja matruusit	Yhteensä
1940	-	-	-	-
1941	-	7	3	10
1942	8	43	3	54
1943	9	24	4	37
1944	4	15	-	19
Yhteensä	21	89	10	120

Taulukosta ilmenee, että saksalainen sotilas meni kihloihin suomalaisen naisen kanssa 120 tapauksessa. Vuoden 1940 aikana ei kihlausilmoituksia vielä julkaistu, mutta niiden lukumäärä oli vuonna 1941 kymmenen ja vuonna 1942 54. Tämän jälkeen kihlausilmoitukset alkoivat vähentyä luvun ollessa 37 vuonna 1943 ja vain 19 vuonna 1944.

Keitä olivat kihloihin menneet? Yhteensä 120 kihloihin menneestä sotilaasta kuului 89 eli vajaa $\frac{3}{4}$ alipäällistöön 21:n eli lähes viidesosan ollessa upseereja. Vain kymmenen eli noin 8 % oli sotamiehiä tai matruuseja. Kihlausilmoitusten

¹⁵⁵ MV:K34/Vastaukset nro 225 ja 2239. Museoviraston kysely. Museovirasto

perusteella ei ole mahdollista erotella jalkaväkeen, ilmavoimiin ja laivastoon kuuluneita. Jokainen aselaji oli kuitenkin hyvin edustettuna ilmoituksissa. Joka tapauksessa ilmenee, että upseereista oli kuusi eli neljäsosa SS:n miehiä, mikä on selvästi suurempi osa kuin SS-joukkojen osuus Saksan Suomeen sijoitetusta sotaväestä.

Kihloihin menneistä naisista tasan sata eli yli neljä viidesosaa oli ”neitejä”. Neljä oli rouvia, viisi ylioppilaita, kolme konttoristeja, kolme sairaanhoitajia, kolme lottia ja yksi myymälänhoitaja. Vaikka valtaosa kihloihin menneistä naisista verrattuna saksalaisten sotilaiden kanssa naimisiin menneisiin naisiin lienee edustanut kansanomaisia kerroksia, voidaan sulhasten aliupseerien ja upseerien suuren osuuden perusteella arvella sanomalehdissä julkistettujen kihlausilmoitusten heijastavan pyrkimystä sosiaaliseen nousuun.

Tuhatkunta saksalaisten sotilaiden kanssa seurustellutta suomalaista naista on saattanut valmistella pariskunnan avioliittohakemusta, mutta joutunut jossain vaiheessa ennemmin tai myöhemmin antamaan periksi. Syynä avioliittosuunnitelmista luopumiseen olivat uuvuttava ja aikaa vievä menettely tai se, etteivät naiset läpäisseet määrättyjä lääketieteellisiä ja rotututkimuksia. Tällaisessa tilanteessa kihlaus oli kuitenkin askel kohti avioliittoa – ja sanomalehdessä julkaistu kihlausilmoitus tehostettu sellainen.

Kihlausilmoitusten taustalla lienee usein ollut todettu raskaus. Kihlausilmoituksen taustalla oli todennäköisesti usein todettu raskaus. Koska avioliiton ulkopuolinen raskaus yleisön silmissä on mahdollisesti saattanut naisen siveellisyyden kyseenalaiseksi, pyrkivät olettamuksen mukaan etenkin alipäällystön ja upseerien kanssa seurustelleet naiset ikään kuin ”virallistamaan” suhteen ja täten julkaisemalla julkisen kihlausilmoituksen saamaan sille yleisön hyväksynnän. Sanomalehteen painetusta kihlausilmoituksesta tuli tällä tavalla saksalaiselle sotilaille raskaana olevan naisen kunniallisuuden julkisen korostamisen välikappale.

Miehistöön kuuluneet saksalaiset sotilaat eivät puolestaan julkaisseet kihlausilmoituksia kuin poikkeustapauksissa. Syynä tähän lienee ollut näiden miesten vähäinen painoarvo ja heikot yhteydet vaikuttajahenkilöihin. Voitaneen arvella kihlautuneiden saksalaisten aliupseerien ja upseerien esimiesten joko hyväksyneen kihlaukset etukäteen tai vähintään sietäneen niitä jälkeenpäin.

Melkoinen määrä miehistöön kuuluneita saksalaisia sotilaita on taas raskauden ilmettyä saattanut julkisuudelta piilossa kihlautua suomalaisen naisen kanssa. Jos kihloihin oli menty omin luvun, ei liene ollut viisasta ilmoittaa asiasta paikallislehdessä. Sotilaan esimiehet olisivat tällaisissa tapauksissa helposti voineet asettaa sotilaan edesvastuuseen teostaan tai yksinkertaisesti siirättää hänet pois paikkakunnalta.

Kolme muistelmaa valaisee olosuhteita. Raumalla saksalaisten ilmavoimien majoitusmestarin kanssa seurustellut tarjoilija tuli raskaaksi vuonna 1942.

Pariskunta olisi halunnut mennä heti naimisiin, mutta majoitusmestari ei saanut lupaa siihen. Pari meni silti naimisiin syksyllä 1942. Tyttären kertomuksen mukaan majoitusmestaria rangaistiin luvattomasta avioitumisesta. Häneltä riistettiin sotilasarvo ja keväällä 1944 hänet määrättiin eturintamalle Moskovan länsipuolelle.¹⁵⁶

Porissa seurusteleva aliupseeri oli katolilainen ja naimisissa Saksassa. Silti hän meni vuonna 1942 kihloihin suomalaisen varakkaan ja arvostetun perheen tyttären kanssa. Naisen kertoman mukaan mies olisi saattanut joutua vaikka sota-oikeuteen, mikäli naineena kihlautuminen olisi tullut julki! Paavikaan olisi tuskin myöntänyt eroa. Pariskunnan lapsi on puolestaan pohtinut asiaa seuraavasti: ”Erikoista kihlakuvassa ovat sormukset molemmilla vasemmassa kädessä, vaikka isä oli katolilainen. Olisiko nyt niin, että isä käytti tässä tilanteessa ’vähemmän vaurion periaatetta’, eli meni kihloihin, sai hyvää seuraa, osin siviilimajoituksen, hyvää ruokaa juomineen, perheen arvostuksen ja toivoi samalla, ettei kukaan kotimaassa saa tietää mitään. Tietokatkos oli sotatilanteessa myös melkoisen varma, tuskin tieto jostain kihlauksesta Suomessa olisi kulkeutunut Saksaan saakka. Toisaalta kukaan ei tiennyt tulevaisuudesta mitään, joten jokainen hetki oli elättävä täysillä. Näin varmaan jokainen olisi tehnyt (...) Herää kysymys, oliko 1942 puhuttu avioero toteutunut ollenkaan, vai oliko se vain silloin keksitty hätävalhe?”¹⁵⁷

Oulussa saksalainen komppanianpäällikkö varoitti vuonna 1943 alaistaan sotapoliisia seurustelemasta raskaaksi tulleen ompelijan kanssa.¹⁵⁸

Puretut kihlaukset. Kihlausilmoituksissa on muutamia mainintoja myös puretuista kihlauksista. Suomalainen nainen ja saksalainen sotilas julkaisivat 9.5.1944 Pohjolan Sanomissa ilmoituksen siitä, että heidän kihlauksensa oli purettu. Toinen pariskunta julkaisi puolestaan 16.4.1944 Satakunnan Kansassa ilmoituksen, jonka mukaan heidän muutaman päivän takainen kihlausilmoituksensa oli ilkeämielisen henkilön sepittämä ja ”kaikkea perää vailla”. Useat peruutukset eri aluelehdissä viestivät kihlausasioiden tosiasiallisesta arkaluonteisuudesta.

Julkinen kihlaus avioliiton korvikkeena

Esityksessä on tutkittu avioliittoja ja kihlauksia saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä. Seurustelleiden ja avioitumiseen halukkaiden lukumäärään nähden vain murto-osa pariskunnista sekä Norjassa että Suomessa onnistui saksalaisaikana pääsemään aviosuhteeseen. Pääasialliset syyt tähän olivat kansallissosialistien tahojen laajat ja pikkutarkat menettelytavat ja rodullisin, terveydellisin, moraalisiin ja poliittisiin perustein suoritettu naisia koskenut ankara seulonta.

¹⁵⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 31. Kansallisarkisto

¹⁵⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto

¹⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto

Noin 11 000 norjalaista naista lienee vuosina 1941–45 synnyttänyt lapsen, kaksi lasta tai useammankin maassa palvelleelle saksalaiselle sotilaille. Vaikka useat tuhannet pariskunnat olisivat todennäköisesti halunneet mennä naimisiin, onnistui lopulta vain noin 500 eli 5 % aikeissaan varsinaisena sota-aikana. Jos oletetaan, että noin 700 suomalaisnaista synnytti vuosina 1941–45 lapsen saksalaiselle sotilaille ja naimisiin menneiden lukumäärä oli kokonaisuudessaan 40–50, olisi vastaava osuus Suomessakin ollut noin 5 %. Näyttäisi siis siltä, ettei avioliiton solmiminen saksalaisen sotilaan ja suomalaisen naisen välillä ollutkaan hankalampaa kuin saksalaisen sotilaan ja norjalaisen naisen kesken. Ottaen huomioon, että saksalaisilla vaikuttajapiireissä lienee ollut enemmän epäilyjä suomalaisten kuin norjalaisten naisten rodullisen kelpoisuuden suhteen, tämä on yllättävä havainto. On kuitenkin todettava, että saksalaisten sotilaiden avioliittoja suomalaisten naisten kanssa vähintäänkin siedettiin, eivätkä ne olleet periaatteellisesti mahdottomia, vaikka naisia tosiasiallisesti lienee pidetty vähempiarvoisina suomalais-ugrilaisen väestöaineksen edustajina.

Yksi syy siihen, että Suomessa hyväksyttiin suhteellisesti yhtä paljon avioliittohakemuksia kuin Norjassa, lienee ruotsinkielisten naisten suurehko osuus hakijoista. Avioliittoilmoitusten perusteella näyttäisi siltä, että noin $\frac{2}{3}$ naimisiin menneistä suomalaisista naisista saattoi olla ruotsinkielisiä ja vastaavasti $\frac{1}{3}$ suomenkielisiä. Tähän arvioon liittyy kuitenkin erinäisiä epävarmuustekijöitä, sillä nimen muoto ei välttämättä suoranaisesti kerro kielitaustaa. Muutamat Helsingin saksalaiseen seurakuntaan kuuluneet naiset lienevät olleet sekä saksan- että ruotsinkielisiä. Koska avioliittoilmoituksia on seulottu ainoastaan osasta sanomalehtiä, on todennäköistä, että muutama avioliittoilmoitus on jäänyt huomaamatta – tosin myös ruotsinkielisistä sanomalehdistä on seulottu ainoastaan osa. Näistä varauksista huolimatta on todettava, että huomattava osa löydettyistä avioliittoilmoituksista julkaistiin Hufvudstadsbladetissa, ja ajanjakson kielipoliittiset suhteet huomioon ottaen tämä seikka viestii selvästi kytkennästä ruotsinkielisyyteen. Jotkut naimaluvan saaneista suomenkielisistä naisista lienevät tulleet perheistä, jotka vuosisadan alussa tai myöhemmin olivat vaihtaneet alkuperäisen ruotsinkielisen sukunimensä suomenkieliseen sukunimeen. Koska hakijoiden oli selvitettävä sukujuurensa ainakin isovanhempiin asti, on tieto entisestä ruotsinkielisestä sukunimestä näissä tapauksissa saattanut edesauttaa hakemusta.

Joka tapauksessa sanomalehtien avioliittoilmoitusten kielijakauma poikkeaa selvästi kihlausilmoitusten vastaavasta jakaumasta. Samat varaukset koskevat niin kihlaus- kuin avioliittoilmoituksiakin. Syntyy vaikutelma, että saksalaiset tahot hyväksyivät herkemmin saksalaisen sotilaan kanssa seurustelevan ruotsinkielisen naisen avioliittohakemuksen kuin hakemuksen, jossa hakija oli suomenkielinen nainen.

Seulotun avioliittoja koskevan ilmoitusaineiston perustella on tehty johtopäätös, että naimisiin menneet saksalais-suomalaiset pariskunnat edustivat keskiluokkaa ja hyviä yhteyksiä Saksan puoluepiireihin, valtion johtoelimiin sekä Wehrmachtin

vaikuttajatahoihin. Myös kihlauksensa jossakin Suomessa ilmestyneessä sanomalehdessä julkistamat pariskunnat edustivat samaa suuntausta kuitenkin sillä erolla, ettei heillä ollut yhteyksiä tarpeeksi korkea-arvoisiin päättäjiin, jotta avioliittohakemus olisi mennyt läpi.

Eräs osasy siihen, että kihlaparit ilmoittivat kihlauksensa sanomalehdessä, on saattanut olla toive, että ilmoitus edistäisi vireille pantua avioliittohakemusta. Julkiset kihlausilmoitukset eivät tosin sanottavasti edistäneet avioliittohakemuksen käsittelyä, mutta varsinkin kihloihin menneissä suomalaisissa naisissa tällainen toivo on todennäköisesti laajalti kytynyt. Hakemuksia käsitelleille saksalaisille tahoille kihlausilmoitus oli luultavasti kuitenkin täysin merkityksetön seikka.

Koska avioliittoja koskeneen monimutkaisen ja varsin vaativan säännösten johdosta oli hyvin hankalaa mennä naimisiin, lienee julkisesta kihlausilmoituksesta sanomalehdessä tullut eräänlainen avioliiton epätäydellinen ja vajavainen korvike kihloihin menneiden naisten mielissä. Julkisen kihlausilmoituksen erityisenä tehtävänä tällaisissa tapauksissa lienee ollut viestiä seurustelusuhteen vakavuudesta ja vakaudesta. Voitaneen täten myös otaksua sanomalehtiin laitettujen kihlausilmoitusten syntyneen kihloihin menneiden naisten aloitteesta, sillä heillä lienee ollut intressi todistella seurustelusuhteensa vakavuudesta paikallisyhteisölle vaimentaakseen mahdollisia puheita kevytmielisistä miessuhteista. Julkisella kihlausilmoituksella haluttiin todennäköisesti usein antaa seurustelusuhteelle kunniallisuuden ilme samalla kun tavoiteltiin paikallisyhteisön hyväksyntää.

**Liite. AOK 20:n komentaja Eduard Dietlin avioliittoja koskevat ohjeet
23.12.1942**

Salainen

20. (Vuoristo)armeijan pääesikunta
23.12.1942

A.II.Qu.,

Osasto IIA n:o 1234/42 sal. ilm. 13 / 42

Koskee puolustusvoimiin kuuluvien avioliittoja lähisukuisiin germaanisiin kansoihin kuuluvien kanssa.

Asiakirjassa A.II.M.1942 kohdissa 932 ja 1032 on annettu uudet määräykset puolustusvoimiin kuuluvien avioliitoista lähisukuisiin germaanisiin kansoihin kuuluvien kanssa.

Määräyksestä 932 ilmenee, että saksalaisten sotilaiden avioliitot pohjoismaiden kansalaisten kanssa ovat vahvasti lisääntyneet, ja että Führer on todennut, että kyseessä olevien kurisäännösten kasvattava vaikutus ei vielä ole sitä, mitä sen kuuluisi olla.

Kun tämä kysymys on erityisen tärkeä, ei ainoastaan sodan pitkittymisen ja hankalien lomailuolosten, vaan ennen kaikkea myös rotupolitiikan kannalta, joka ratkaisevasti vaikuttaa Saksan kansan ja valtakunnan tulevaisuuteen, käänny erittäin vakavalla vetoomuksella kaikkien virkakuntien esimiesten ja varsinkin komppanianpäälliköiden puoleen heille uskottujen sotilaiden vastuullisina johtajina ja kasvattajina.

Kohdassa 932 on ennen kaikkea puhe rodullisesti alempiarvoisista ja huonomaineisista naishenkilöistä. Sen lisäksi olen kuitenkin täysin samaa mieltä NSDAP:n rotupoliittisen viraston johtavien edustajien kanssa siitä, että saksalaisten avioliitot ja jälkeläisten tuottaminen ovat periaatteessa toivottavia vain omaan kansaamme kuuluvien kanssa. Olen jyrkästi sitä mieltä, että Euroopan taloudellisen ja sotilaallisen yhteisyyden kautta olisi muodostunut myös rodullis-kansallinen ykseys. Tällaiseen ei biologian kannalta ole kerrassaan mitään oikeutusta. Se on ristiriidassa ennen kaikkea myös sen kansallissosialistisen periaatteen kanssa, joka pitää kulttuurikansojen moninaisuutta ja erityispiirteitä loukkaamattomana todellisuutena, jonka tuhoaminen merkitsisi korvaamatonta menetystä eurooppalaiselle kulttuurille. Sitä paitsi kokemus on jo nyt osoittanut, että avioliitot saksalaisten sotilaitten ja ulkomaalaisnaisten kesken, joita valitettavasti esim. Norjassa on jo lukuisasti solmittu, sujuvat vähemmän sopusointuisasti.

Olen myös todennut, että esitetyissä hakemuksissa, aivan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, on valitettavasti kyse naapurikansojen sangen alempiarvoisista edustajattarista, joita tuskin voi vielä kutsua lähisukuisiksi. Oheistetuissa kuvissa on esitetty miltei vain rodullisia ajopuita alkaen vahvasti itäisiä piirteitä omaavista tytöistä aina rumaan ja huonokasvuiseen „morsiameen” saakka, jotka ovat kelvollisiksi saksalaisiksi äideiksi mahdottomia. Kansallisesti asennoitunut ylpeä pohjoismainen tyttö, joka olisi siedettävä ehkä biologisesti, mutta ei kuitenkaan saksalaisen kulttuurin kantajana ja perijänä, avioituu silti vain harvoin ulkomaalaisen kanssa.

Sen vuoksi sotilaittemme asiaa koskevaa opastusta ei saa aloittaa vasta sitten, kun nämä ilmoittautuvat saadakseen avioliittoluvan ulkomaalaisen naisen kanssa. Tunnettu saksalainen hyväntahtoisuus ja kunnollisuus, usein myös jo vallitseva tietty sukupuolinen riippuvaisuus, vaikeuttavat oleellisesti valistusta sotilaiden parissa, jotka jo tuntevat olevansa sitoutuneita.

Kaikkien arvoasteiden sotilaita (myös upseereita) on heti tässä mielessä valistettava ja myös vastaisuudessa jatkuvasti opastettava, että parhaiden saksalaisten miesten avioituminen kansamme nykyisen kohtalonkampin aikana ei ole yksityisasiasia, vaan koko Saksan kansan tulevaisuutta koskeva velvoite. Tämän ohella on sotilaille tehtävä selväksi, että suurikaan rakkaus ei koskaan voi ylittää niitä eroja, jotka kerta kaikkiaan vallitsevat eri kansoihin kuuluvien välillä. Ajattelen siinä ennen kaikkea kehitystä varhaislapsuudesta itsenäiseksi ihmiseksi. Pohjoismaisiin kansoihin kuuluva voi olla jopa paras germaanisen tyyppin edustaja, mutta hän ei ole kasvanut saksalaisessa perheessä, hän tuntee vain vähän Saksan historiaa sekä vanhoja tapoja ja käytäntöjä, jotka muodostavat oleellisen osan kulttuuriamme. Saksalaiset lasten- ja kotiseutulaulut ovat hänelle vieraita, hän hallitsee useimmiten myös äidinkielemme puutteellisesti ja jää parhaasta tahdostaan huolimatta aina vieraaksi saksalaisessa heimokunnassa. Hänen lapsensa jäävät kansallisessa mielessä lähes aina sekarotuisiksi.

Pyydän herroja päälliköitä aina komentavaan kenraaliin saakka suhtautumaan tähän kysymykseen samalla suurella vakavuudella, jollaisena itse sitä pidän. Kotimaassa odottavat sadattuhannet reippaat saksalaiset neidot sekä valitettavasti myös monilukuiset nuoret sotelesket kotiinpalaavia sotilaitamme. Siksi näiden ei tulisi pitkän kotimaasta poissa olemisen takia antaa johdatella itseänsä siihen, että vieraassa maassa ottaisivat askeleen, joka heidän oman elämänsä ohella voi ratkaista myös Saksan kansan tulevaisuuden, ja jota he todennäköisesti useimmissa tapauksissa ennemmin tai myöhemmin tulevat katkerasti katumaan.

Eduard Dietl

Jakelu: A 2

Kaikille päälliköille,

Kompp. – Ptr. – Fhr. pp.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

AOK 20 (Mikrofilmit)

Rulla F8/440 AOK 20/27252/14, Kriegstagebuch, Anlage 9, 23.12.1942

Rulla F43/1047. Tätigkeitsbericht (Geb.) A.O.K. 20 1.7.–31.12.1943

EK-Valpo I.

- Alarich Brossin henkilömappi
- Eric Nupnaun henkilömappi
- Tilannekatsauksia. Alaosastot 1943. Kansio 1402

Niilo Pesosen kokoelma

- Antropologian tutkimusaineisto. Kansio 6

Suomalainen Tiedeakatemia

- Johtokunnan pöytäkirjat 1942–43 Ca 1

Suomen Tiedeseuran arkisto

- Hallituksen pöytäkirjat 1942–43 Caa 8
- Lähteneet kirjoitukset 1942–43 Da 2
- Saapuneet kirjoitukset 1942–43 Ea 15

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke

Saksalaisten sotilaiden lasten vastausaineisto (SaksVastaus)

Museovirasto

Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Suomalaisen naisen asema ja työpanos sotien 1939–1944 aikana (MV:SO)

Museoviraston kysely. Suomalaisen naisen asema ja työpanos sotien 1939–1944 aikana. (MV:K34)

Ulkoasiainministeriön arkisto

- Saksa. UM ryhmä L 12
- Saksan sotavoimiin kuuluvien avioliitot Suomessa. UM ryhmä 25 Osasto D.

YLE:n arkisto

Elokuvadokumentti Hakaristin varjo. Osa 1: Vaikenemisen kasvot, Osa 2: Älä unohda minua. Ohjaus: Marjatta Cronvall 1991–92

Julkaisemattomat käsikirjoitukset

Jestilä, Jukka: Saksalaiset sotilaat siviiliväestön kannalta Kemissä jatkosodan aikana. Oulun yliopiston yleisen historian pro gradu -tutkielma 1987

Raula, Juho: Kolmannen valtakunnan sotilaat Aurajoen rannalla. Tutkimus saksalaisesta sotaväestä ja sen suhteesta suomalaisiin Turussa. Turun yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 1999

Raula, Juho: Rintamantakainen aseveljeys. Kolmannen valtakunnan sotaväki ja suomalais-saksalaiset suhteet Etelä-Suomen rannikkokaupungeissa 1940–1944. Turun yliopiston Suomen historian lisensiaattitutkielma 2003

Sähköiset tiedostot

- Honorary Aryan. http://en.wikipedia.org/wiki/Honorary_Aryan
- Jakob Knab: Angreifbare Traditionspflege 2000: <http://nadir.org/nadir/kampagnen/mittenwald/texte/Braune-flecken-aufim-Edelwei.html>
- Waffen-SS. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Waffen-SS>
- Myyryläinen, Heikki: Rotuhygenia 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/syrjinta/rotuhygenia_a_1900luvun
- Niilo Pesonen: http://fi.wikipedia.org/wiki/Niilo_Pesonen

Tiedottajat

Borgersrud, Lars, Oslo, Norja

Müller-Wille, Ludger, Montréal, St-Lambert (Québec), Canada

Øland, Arne, Silkeborg, Tanska

Kirjallisuus

Becher, R. – Wiesels, J.: Das neue Eherecht für Grossdeutschland. Leipzig 1943

Bojerud, Stellan: Nazismen i Sverige 1934-1945. Stockholm 2010

Buchner, Alex: Das Handbuch der deutschen Infanteri 1939–1945. Gliederung – Uniformen – Bewaffnung – Ausrüstung. Einsätze. Friedberg/Hess. 1989

Bussenius, Arno: Der finnische Volkscharakter. Wille und Macht. Führerorgan der nationalsozialistischen Jugend. Heft 20 1941 s. 23–25

Der deutsche Soldat und die Frau aus fremdem Volkstum. Heft 1. 1943.
Richtefte der Oberkommandos der Wehrmacht. Allgemeines Wehrmachtsamt.
Abt. Inland. Berlin 1943

Ekberg, Henrik: Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944. Helsingfors 1991

Elvert, Jürgen: Mitteleuropa! Deutsche Pläne zur europäischen Neuordnung (1918–1945). Stuttgart 1999

En bilderbok 1921-1991. Folkhälsan. Helsingfors 1992

Federley, Harry: Rashygien. Föredrag vid Nordiskt förbunds för kvinnogymnastik kongress i Ekenäs 25.7.1924. Eripainos 1924

Federley, Harry: Belöningar för berömlig modersgärning. Barn och ungdom - aikakauslehdten kirjoitus.. Eripainos 1926

Federly, Harry: Rassenhygienische Propagandaarbeit unter der schweischen Bevölkerung Finnlands. Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie. Bd. XXIV. Eripainos. München 1930

Federley, Harry: Brottsligheten som biologisk företeelse. Eripainos. Helsingfors 1934 (Federely 1934 I)

Federley, Harry: I sterilisationsfrågan. Tidskrift utgiven av Stiftelsen för psykisk hälsa 1–2.1934. Särtryck (Federley 1934 II)

Federley, Harry: Rashygienska synpunkter på oss och var framtid. Finlands Röda Kors -lehti 4.1935. Särtryck

Federley, Harry: Antropologi och demografi. Sisältyy teokseen: Den svenska folkstammen i Finland. Red. Finn E. Sommerschild. Helsinki 1940 s. 104–115

Federley, Harry: Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland 1921–46. Festskrift utgiven med anledning av samfundets 25-års jubileum. Helsingfors 1946

Forsell, Per: Barnavårdsinstitutet Folkhälsan 1933-1953. En återblick. Helsingfors 1953

Grellmann, Hans: Finnland. Berlin 1943

Grönhagen, Yrjö: Das Werden einer Volkes. Sisältyy teokseen: von Grönhagen, Herta – von Grönhagen, Yrjö: Das Anlitz Finnlands. Berlin 1942 s. 20–38

Gyllenhaal, Lars – Gebhardt, James F.: Slaget om Nordkalotten. Sveriges roll i tyska och allierade operationer i norr. Lund 1999

Halla, Aimo: Suomalainen tiedeakatemia 1908–1983. Helsinki 1987

Heinemann, Isabel: Rasse, Siedlung, deutsches Blut. Göttingen 2003

Hietala, Marjatta: Tutkijat ja Saksan suunta. Sisältyy teokseen: Tutkijat ja sota. Suomalaisen tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana. Toim. Marjatta Hietala. Helsinki 2006 s. 30–141

Hietala, Marjatta: Eugeniikan ja rotuhygienan tausta ja seuraukset. Tieteessä tapahtuu 8.2009 s. 14–19

Hitler. Stalins hemliga dossier. NKVD:s hemliga dossier sammanställd för Josef V. Stalin av protokoll från förhör med Hitlers personlige adjutant Otto Günsche och hans kammartjänare Heinz Linge, Moskva 1948–49. Stockholm 2006

Jermo, Aake: Oli pientä tupenrapinaa. Muistoja sodan ja pulan vuosilta. Helsinki 1979

Jokipii, Mauno: Panttipataljoona. Suomalaisen SS-pataljoonan historia. Helsinki 1996

Jokipii, Mauno: Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet. Waffen-SS:n suomalaispataljoona vertailevana. Helsinki 2002

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941–1944. Helsinki 2000

Jutikkala, Eino: Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka. Porvoo 1997

Kalas, Helmer: Kymmenen vuotta seikkailujen tiellä. Tampere 1955

Kankkonen, Carita: Folkhälsan 1921–1971. Helsingfors 1971

Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita. Aira Kemiläinen (toim.). Jyväskylä 1986

Katara, Pekka: Die nationalsprachliche Entwicklung in Finnland. Schriftreihe Das Reich und Nordeuropa. Heft 1. Leipzig 1941

Kator, Michael H.: Das ”Ahnenerbe” der SS 1935–1945. Stuttgart 1974

- Kemiläinen, Aira:** Mongoleista eurooppalaisiksi 1900-luvun rotuteorioissa. Sisältyy teokseen: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Aira Kemiläinen (toim.). Helsinki 1985 s. 294–389
- Kemiläinen, Aira:** Suomalaiset. Outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. Helsinki 1993
- Kemiläinen, Aira:** Finns in the Shadow of the ”Aryans”. Race Theories and Racism. Helsinki 1998
- Kemiläinen, Aira:** Toisen maailmansodan paineessa. Sota-ajan kuva historianopiskelijan päiväkirjassa ja aikalaiskirjeissä. Helsinki 2001
- Keränen, Esko:** Lapland-Kurier – saksalaisten pohjoisin rintamalehti 1941–1944. Scripta historica VI. Oulun historiaseuran julkaisuja. Oulu 1980 s. 155–165
- Ketonen, Oiva:** Suomalainen tiedeakatemia 1908–1958. Helsinki 1959
- Koskenniemi, V.A.:** Finnland. Schild des Nordens. Eine kulturell politische Übersicht. Helsinki 1941
- Kulha, Keijo K.:** Tarkoituksellista tiedotustoimintaa. Sodanaikaisen propagandan kuva todellisuudesta vuosina 1943–44. Helsinki 1972
- Kuusi, Matti:** Ohituksia. Helsinki 1985
- Lappalainen, Niilo:** Vaarallisilla teillä. Viimeiset suomalaiset SS-miehet. Porvoo 1998
- Leiviskä, Iivari:** Finnland in der Welt. Dresden 1943
- Leuschner, Egon:** Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik. Rasenpol. Amt der NSDAP. Berlin 1942
- Leuschner, Egon:** Nationalsozialistische Fremdvolkpolitik. Der deutsche Mensch und die Fremdvölkischen. Augsburg 1943
- Longerich, Peter:** Heinrich Himmler. Biographie. München 2008
- Luther, Alexander:** Harry Federley. Minnestal hållet vid Finska Vetenskaps-Societetens möte 17.3.1952. Särtryck. Helsingfors 1952
- Lähteenmäki, Maria:** Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945. Helsinki 1999
- Menger, Manfred:** Deutschland und Finnland im zweiten Weltkrieg. Genesis und Scheitern einer Militärallianz. Berlin 1988
- Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset.** Aira Kemiläinen, Marjatta Hietala ja Pekka Suvanto (toim). Helsinki 1985
- Müller-Wille, Ludger:** Sámpí und die Sámi in der Augen deutschsprachiger Mitteleuropäer: Zeitläufte von Vorstellungen, Wissensbildung und Berühungen seit dem 17. Jahrhundert. Sisältyy teokseen. Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka

Sammallahti miessemánu 21. beaivve 2007. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki 2997 s. 293-314

Mäkinen-Ollinen, Aune: Nykyhetken kysymyksiä kansainvälisen yksityisoikeutemme alalta. Ulkomaalaisavioliitot, ulkomaalaisten makaajain aviottomat lapset ja lapseksiottaminen eräissä tapauksissa. Selostus sosiaaliministeriön toimesta toukokuussa 1943 pidetyssä huoltoasiainosaston ja sen alaisten huoltotoimen piiritarkastajain sekä eräiden asiantuntijain yhteisessä neuvottelukokouksessa. Helsinki 1943

Neulen, Hans Werner: Europa und das 3. Reich. Einigungsbestrebungen im deutschen Machtbericht 1939-45. München 1987

Nupnau, Eric: Farligt spel. Två års upplevelser i Tyskland under kriget. Helsingfors 1946

Olsen, Kåre: Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre. Oslo 1998

Paaskoski, Jyrki: Oppineiden yhteisö. Suomalainen Tiedeakatemia 1908–2008. Helsinki 2008

Pantenburg, Vitalis: Finnland. Jüngste Reich im Hohen Norden. Leipzig 1941

Pesola, Vilho A.: Mistä Eurooppa säästy. Valvoja-Aika 1939 s. 46–50

Pesola, Vilho A.: Naiskysymys rotubiologisessa kysymyksessä. Valvoja-Aika 1939 s. 165–167

Pesola, Vilho A.: Ihmisen perinnöllisyydestä ja rodunparannuksesta. Valvoja-Aika 1943 s. 208–219

Pesonen, Niilo: Neue Ergebnisse der Rassenforschung in Finnland. Jenaische Zeitschrift für Medizin und Naturwissenschaft. 75 Band 1942 s. 66–89

Pesonen, Niilo: Die rassischen Bestandteile ds finnischen Volkes. Nordlicht N:o 2.1944 s. 32–35

Pesonen, Niilo: Lääkärinä ja virkamiehenä. Lääkintöhallituksen entinen pääjohtaja muistelee. Porvoo 1973

Pesonen, Niilo: Voi voitettuja. Pitkän elämän varrella muistiinmerkittyä. Helsinki 1992

Rasse. Monatsschrift für die Nordischen Bewegung. Vuosikerrat 1934–44

Reenpää, Yrjö: Ajateltua ja koettua. Helsinki 1974

Røger, Hallvard: Deutsche Schule i Oslo 1941–1945. Norsk skoleblad 1964. Nr 3 1954 s. 76–80 ja Nr 4 s. 116–121

Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland. Förhandlingar 1935-36. Berättelse över samfundets verksamhet. Helsingfors 1936

SS für ein Grossgermanien. III. Folge. Schwert und Wiege. Oslo 1943

Steinby, Ann-Gerd: Sjuttiofem år för folkhälsan. Samfundet Folkhälsan 1921–1996. Helsingfors 1998

Sundquist, Patrik: Staden och hakkorset. Den tyska krigsmakten i Jakobstad 1941–44. Jakobstad 2008

Tatsache und Zahlen über Deutschland. Wilhelm Bauer und Peter Dehen (Hrsg.). Berlin 1941

Ufer, Niels: Utvalgt journalistik. København 1994

Uola, Mikko: Vallankumouksellisia, vakoilijoita ja aseveljiä. Myyttejä ja tosiasioita Lapin historiasta 1910-luvulta 1940-luvulle. Helsinki 2010

Vehviläinen, Olli: ”Saksan paras liittolainen”. Sisältyy teokseen: Kansakunta sodassa 2. Vyö kireällä. Helsinki 1990 s. 54–71

Virolainen, Kari: Elinikäinen taakka. Ikääntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin. Helsinki 1999

von Wendt, Dora: Barnavårdsinstitutet Folkhälsan. Sisältyy teokseen: Federley, Harry: Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland 1921-46. Festskrift utgiven med anledning av samundets 25-års jubileum. Helsingfors 1946 s. 95–117

Warring, Anette: Tyskepiger. Under besættelse og retsopgør. København 1994

Wehrmachtin matkaopas Suomeen. Helsinki 2006

Westerlund, Lars: Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941–1944. Helsinki 2008

Wendisch, Irja: Salatut lapset. Saksalaissotilaiden lapset Suomessa. Helsinki 2006

Willamo, Harri: Stadin poika ja Lapin keisari. Willamon suvun tarina. Helsinki 2004

Zeitschrift für Rassenkunde und die gesamte Forschung am Menschen.

Vuonna 1944 nimellä: Zeitschrift für Rassenkunde und die vergleichende Forschung am Menschen. Vuosikerrat 1937–44

Øland, Arne: Horeunger og helligdage. Tyskerbørns beretninger. København 2001

Lehtikirjoitukset

Folkhälsan får institut för ärftlighetsforskning. Donation av framlidne professorn Ossian Schauman. Institutet förlägges till Helsingfors och Dalby gård. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 2.4.1942

Harnackhaus får sin första utländska gäst. prof. Federley bor där under Berlinvistelsen. Intressanta arbeten vänt vid Kaiser-Wilhelm-Institut.

Hufvudstadsbladetin kirjoitus 4.9.1929

I hakkorsets skugga och glömskans hav. Kirjoitus Hufvudstadsbladetin viikkoliiteessä TV-veckan + radio Nr 50 9-15.12.1991

Oberleutnant Ernst Zuckschwerdt med maka, född Gripenberg.

Månadsrevynin kirjoitus toukokuussa 1943

Samfundet Folkhälsan firar 20-årsjubileum. Harry Federleyn kirjoitus

Hufvudstadsbladetissa 30.3.1941

Skandinavien förklaras stå under tyskt skydd. Alfred Rosenberg uppdrar pangermanskt program för Europas nyordning. Stockholms-Tidningenin kirjoitus 10.7.1940

Suomessa steriloitiin tuhansia rotuhygieensin syin. Ilta-Sanomien kirjoitus

10.1.2009

Överdrift och en driftig stad. Från norska barnföderskor till Gamlakarlebyns stadsplan. Nimimerkki Bonzon (= Sven-Olof Högnäs) kirjoitus Vasabladetissa

21.8.1943

SUMMARY

Marriages and Engagements in the Light of Racial Doctrine. Engagement and marriage announcements between German soldiers and Finnish women in newspapers 1941–44

This article deals with marriages and engagements between German soldiers and Finnish women during the Continuation War 1941-1944. The guidelines on marriage of the German armed forces, and the racial doctrine and policies that guided them serve as the context for these marriages. There were no particular guidelines for engagements, but due to the prevailing circumstances they also assumed a special meaning.

The literature on Finland's part in the Second World War has been extensive, but there has been little academic interest in marriages between German soldiers and Finnish women. There have thus been only a few studies, and those during the last few decades, that have even superficially touched upon this phenomenon.

Sources. I have used newspapers, literature, and material derived from archival collections as sources for this study. This article is partly based on “Krigens barn” (Children of War), a study published by Norwegian researcher *Kåre Olsen* in 1998, which among other things looked at German soldiers and Norwegian women getting married in 1941-1945. As we can assume that the Germans followed similar conventions in Finland as in Norway, Olsen's study is very helpful in

providing context for this phenomenon in Finland. However, an important difference between Norway and Finland was that the Germans did not, as they did in Norway, found Lebensborn homes in Finland for pregnant women and newborn children. This is indicative of a larger difference in approaches. Especially in Norway the Germans put great stock on producing racially pure Germanic descendents, which they did not do in Finland.

There are only a few documents concerning marriages between German soldiers and Finnish women in Finnish government archives. There is a very small collection in the Archives of the Ministry for Foreign Affairs titled “Saksan sotavoimiin kuuluvien avioliitot Suomessa” (Marriages of members of the German armed forces in Finland). There are also some scattered references for example in the Archives of The General Headquarters and in the reports of the State Police (Valpo).

The main sources for this study have been the engagement- and marriage columns of newspapers from during the Continuation War, concerning marriages between male German citizens and female Finnish citizens. There were about 160 different newspapers in circulation during the Continuation War. I have chosen 17 of these for this study, and gone through the editions that came out during the war looking at the engagement- and marriage columns. Three of these were national newspapers, one was the newspaper of the German Evangelical Lutheran parishes, and 13 were regional or local newspapers, chosen mainly from areas where there were many German soldiers during the war.

These 17 newspapers published a total of 82 marriage announcements and 213 engagement announcements for couples where the woman was a Finnish citizen and the man a German citizen, or in some cases a citizen of German-occupied territories. However, some of these announcements came out in two or even three different newspapers, so the actual number of the events referred to was lower. About 10% of the marriage announcements were duplicates, although his figure was far lower for the engagement announcements. However, it is not necessary to more closely examine which announcements were duplicates, as it is possible through other means to find out the situation on the part of the men – how many German soldiers attempted to marry Finnish women. I am thus able to present a fairly accurate picture of this group.

Marriage regulations for German soldiers. The Wehrmacht gave various orders concerning German soldiers marrying foreign women. The first of these, a general ban on marrying foreign women, came into force on the 7th of May 1940, one month after the occupations of Denmark and Norway. A marriage regulation (Heiratsverordnung) came into force on the 12th of February 1941, which forbade German soldiers to marry foreign women. The reason for these bans was that the leadership of the Wehrmacht believed that such marriages would cause practical problems for the armed forces, as the soldiers would have too close personal relationships with the foreign civilians in the countries in which they were posted.

These marriages might lead to divided loyalties; at the same time, these personal relationships were more than just personal – they affected the entire German nation, as the women in question received German citizenship.

This ban only applied to soldiers, and German civilians were in fact allowed to marry foreign women so long as racial laws or other legislation did not forbid it. Reich's Chancellor *Adolf Hitler* decided, in mid-March 1941, that German soldiers were allowed to marry persons of equal racial stature. This meant members of Germanic kindred peoples, which is to say women from the Netherlands, Norway, Denmark, and Sweden.

In 1943 the Oberkommando der Wehrmacht drafted a booklet of instructions called "Der Deutsche Soldat und die Frau aus Fremdem Volkstum" (The German Soldier and the Foreign Woman). This booklet emphasized that German soldiers should, in occupied countries, act with the utmost reserve towards local women, as it was precisely women who often served as intermediaries for the enemy's secret police and espionage organizations. The booklet enjoined German military personnel thus: "Enlisted men and officers must not marry foreign women, unless these women are by blood, and by their own acknowledgement Germans abroad (Volksdeutsche) and do not consider themselves to be citizens of a foreign country except as a formality. Lately permission has also been granted to marry the Aryan citizens of neighbouring races such as citizens of Norway, Denmark, Sweden, and those Flemish and Finnish women who are racially related to them". However, this did not include women of Sami, Jewish, or Rom descent.

Thus this booklet published in 1943 allowed German soldiers to marry Finnish women. However, unlike Norway, Denmark, and Sweden, the Finns were not considered to be automatically acceptable as a nationality, but rather special mention was made of those Finnish women who could be considered to be "Aryan". Though Norwegian, Danish, and Swedish women also had to fulfil this condition, the exact form used in the booklet indicates that the racial heritage of Finnish women was considered somewhat suspect compared to that of other Nordic women.

Reich's Chancellor Hitler was the ultimate authority on whether German soldier's applications to marry foreign women would be approved. It seems somewhat strange, that the supreme leader of Germany, by all accounts a very busy man, had reserved the final veto in such a relatively trivial matter of approving applications, but this is a historical fact. This proves how important marriage and the preservation of the purity of Aryan blood were for Hitler.

Marriage regulations in Norway. Either in late 1941 or early 1942 the Germans established a civil registry office (Amtslegen), which operated in conjunction with the Reichskommissariat of Norway. It was tasked with serving as a civil registry for German citizens living in the country, registering births, deaths, marriages etc. It also granted marriage permits for German citizens marrying Norwegian women. If Hitler approved the permit in question, the court of the unit to which the soldier

belonged was authorized to marry them, or they could get married in the magistrate at Oslo or the equivalent in Germany. The woman in question was required to move to Germany after the marriage.

The marriage regulations set in February 1941 indicated the necessary documents for marriage; these regulations were made even more stringent in 1942. According to these latter requirements, a Norwegian woman marrying a German soldier had to prove that she

- was racially superior to the average German
- was intellectually on the same level as her husband
- was fluent enough in German to speak with her husband using that language
- was in good health
- was not of Sami descent
- did not have a reputation for immorality, and was not a prostitute
- was politically reliable

Especially early on in the war, many couples who were dating wanted to get married, but not many marriages actually took place in Norway. According to the Norwegian authorities, a little over 200 marriages between Norwegian women and German soldiers took place during the war. As some of the marriages took place in Germany, the estimated total number of marriages was 400-500. The most important reasons for this relatively low number were the difficult terms for getting a marriage permit, as well as the many steps and red tape one had to navigate to get one. The couple needed the following documents in order to marry:

- a medical fitness document from a German physician
- genealogical records for both parents and grandparents, in the correct format
- a certificate concerning political reliability
- a certificate concerning racial status

The woman in question also needed to have photos taken of her from different angles.

Once the permit application made its way to Hitler's desk, the further attachments were required:

- birth certificates for the couple and their parents
- their parents' marriage certificates
- a marriage permit from soldier's unit
- for the woman, a marriage certificate from the Norwegian Ministry of Justice and the Police. It required several different documents to get this certificate.

All in all, one had to face so many obstructions in order to get married that most of those who did attempt it either failed to acquire the necessary permits, or at some point grew frustrated with the process and gave up. When Germany surrendered, many of these people got married all in one go: in May 1945 there were 211 marriages in Norway between local women and German soldiers – by the first of September of the same year the total number had increased to 415. The Norwegian authorities made no move to stop these marriages from taking place, as the women in question thus became German citizens who could easily be deported. From summer 1945 to the end of 1947, an estimated 1 000-3 000 Norwegian women married German soldiers who had stayed behind in Norway.

Orders concerning marriage given by Eduard Dietl, commander of AOK 20. Generaloberst *Eduard Dietl* was the commander of AOK 20, which had been assigned to North Finland and parts of North Norway. He saw fit in December 1942 to tighten the instructions concerning marriage between soldiers and “foreign” women and “Nordic citizens”, instructions which the officers and company commanders of AOK 20 were to enforce. This new policy was in accordance with Hitler's racial doctrine. Dietl followed the same principles as those of The Office of Racial Policy of the German Nazi party (NSDAP): that in principle Germans should marry and have children only with other Germans. Though the Germans had brought territorial unity to much of Europe through invasion and occupation, this had not, for Dietl, brought about a German racial-national unity to the same areas. He also noted that marriages between German soldiers and Nordic women had increased greatly, but for example in Norway these marriages had often proved to be less than harmonious.

Though Dietl made no explicit mention of Finnish women, he was doubtless referring to them as well as Norwegian and Sami women. The reasons for this omission were likely pragmatic and opportunistic. If these instructions, negative in tone, had mentioned Finnish women in particular, the Germans' Finnish comrades would sooner or later have heard of them, which in turn would have caused friction.

Marriages between Finnish women and German men from the perspective of racial doctrine. The first German soldiers arrived in Finland in September 1940, when the troops in Norway were permitted to travel through Finnish territory. For this purpose, supply units were stationed in several areas. Finnish women first formed relationships with German soldiers as early as fall 1940, soon after the arrival of the soldiers. From September 1940 to June 1941, there were about 2 000 German soldiers stationed in Finland. As there were few soldiers, there were also few relationships. From June 1941 onwards the Germans had, at the most, 200 000 soldiers stationed in Finland; as a consequence, these relationships gradually became more common.

Alfred Rosenberg, leading ideologue of the NSDAP, gave a speech in summer 1940 to the foreign press, which aimed to explain the nature of the Pan-Germania movement, which was of course to be led by Germany. Not only the people of the Netherlands and the Flemish, but also Sweden, Norway, and Denmark were to be part of Pan-Germania. Thus, for example Finland and the Baltic states would not be members thereof, as Rosenberg felt that the citizens of these states were not members of the Germanic race. Hitler, on the other hand, wrote in November 1942 that Finns were citizens of a Nordic state and were in fact a Nordic race, having mixed blood for a long time with Germanic peoples. And, of course, because they were fighting on the side of the Germans.

During the war, some Finns felt that Finland had a special status compared to other nations, and that the Germans believed them to be a "good race". Of course, the Germans had their own reasons for flattering and toasting the Finns. The soldiers stationed in North Finland had their own magazine, the "Lappland-Kurier". In 1941-44 there were dozens of articles published in that magazine that praised the tenacity and skill of the Finnish soldiers. These articles even elevated the natural abilities of the Finns higher than those of the Germanic peoples of the other Scandinavian countries.

The perspectives of the German racial experts on the racial traits of the Finns were, to a great extent, ruled by a pragmatic attitude in 1941-44: the Finns were, after all, co-belligerents with the Germans. As Finland was, both for political and military reasons, an important partner, the Germans were more than a little magnanimous concerning their racial traits, which from the point of view of their own racial doctrine were at best rather problematic. On the other hand, the Swedish-speaking minority in Finland was generally considered to be Germanic, and of even purer blood than most Germans.

None of the German authorities were ready or willing to take a firm stand on the racial requirements for Finnish women to marry German soldiers, and thus marriage permits were handed out on a case by case basis. Though the question of racial policy was never resolved, in practice some couples were permitted to marry during the war. This, in turn, indicates that the officials in charge of marriage

permits, and ultimately Hitler himself, did in fact grant these permits to Finnish women.

Marriages between German soldiers and Finnish women. It is only in one of AOK 20's reports, the one concerning the time period 1.7.-31.12.1943, that we can find mention of German soldiers marrying Finnish women. According to the report, during these six months German soldiers filed a total of 182 petitions to marry. Almost half of them were from army personnel, a little less than a tenth from members of the SS, surprisingly more than one in four from the Luftwaffe, and one in seven from the navy. The rest were filed by civilians working for the armed forces. The reason for the disproportionate amount of petitions from the Luftwaffe was likely that air bases were behind the front lines, some of them close to population centres.

According to this report, the NSDAP Kreisleiter *Wilhelm Jahre* had, however, turned down 98 % of these applications. The reason was that the intended brides did not conform to the racial and political requirements of the Nazi party (weil die Bräute den politischen und rassenpolitischen Aufforderungen nicht entsprechen).

As there were 182 applications during the second half of 1943, we can assume that there were at least some hundreds of applications from early fall 1941 to fall 1944. If we take into account that it must have taken some time to form these relationships and that they would have lead to marriage more or less consistently throughout this period, we can assume that the number of applications in fall 1941 was even lower than during the rest of the Continuation War. The number of applications probably rose to a few hundred respectively in 1942, and 1943. There were probably a great many applications in winter and spring 1944, but the Germans' military setbacks after that must have led to a marked decrease in applications. All in all, there may have been about a thousand applications throughout the Continuation War.

According to marriage announcements published in newspapers in 1941-1944, 30 German soldiers married Finnish women. There were no such marriages in 1940, but two already in fall 1941. In 1942 there were seven, and the number peaked in 1943 with 12 marriages. After this, the numbers dwindled. We can assume that the Germans' military setbacks hampered the desire of Finnish women to marry them.

There were apparently relatively few marriages, even if there were in fact more than the 30 that were announced in the newspapers. First of all, there were some announcements in newspapers other than the 17 that were used for this study, but probably not many. Second, there were also marriages that took place in Germany between a German man and a Finnish woman, and most of these marriages were not announced in Finnish newspapers. Of course, it was hardly easier to get married in Germany than in Finland: one still needed close personal contacts with people in high places to secure the necessary permits.

Almost half of the German soldiers who got married were officers, and over a third were NCOs. All four rank and file soldiers were sailors. Judging from these statistics, officers and NCOs had a better chance of getting marriage permits than ordinary soldiers. This is probably because officers and some NCOs had personal contacts with high ranking military commanders who were able to help with their applications.

Eleven or more of those who married were members of the navy. The marriage announcements did not always mention which branch of the military the man was serving in, so it is likely that the proportion of sailors is even higher than this: perhaps as high as half of those who married. This is likely due to the fact that sailors were in a good position to form attachments with civilians while their ships were in dock. Three of those who married were officers of the SS, and the rest were members of the infantry or the Luftwaffe.

Judging by the titles on the announcements, over half of the Finnish women who married German soldiers, 18 in number, were just “miss” this or that, four were high school graduates, three were office clerks, one was a business assistant, one a nurse, and one was getting married for a second time. Each of the high school graduates married an officer. As almost half of the grooms were officers, we can assume that most of those titled “miss” were members of the middle class.

Army regulations did not allow German soldiers to marry Finnish women, except in some exceptional cases. However, it should be noted that some weddings did occur and were announced in the newspapers. Examples include Unteroffizier Karl Jensen and Miss Göta Boström, who married in the German Church in Helsinki on 2 March 1943, Masch-Obergefreiter Helmut Viering and Clerk Sonja Brander, who married in Helsinki on 18 June 1944, and Oberzugführer Karl Schwinn and Mrs Ruth Valve (née Karpio), who married on 15 July 1944. Another wedding was between SS Obersturmbannführer Gert Diechmann and Miss Maija Mattila of Helsinki in Hamburg on 24 July 1943. In these cases, the groom was an officer. On 14 April 1944, Seaman Werner Miller married shop assistant Rauha Paasinen in Pori. There may have been several dozen Continuation War marriages in all of Finland.

Engagements. We do not know how many Finnish women got engaged with German soldiers during the Continuation War. An engagement is often a tentative promise about getting married, a verbal agreement between the couple in question. It does not require any formal procedures, though depending on the country the exchange of rings is customary. However, the magistrate and the parishes do not register engagements, or when they are entered into or out of, and thus we have no data about how many such engagements occurred during the war.

However, based only on the engagement announcements in the newspapers, 120 German soldiers got engaged with Finnish women in 1941-44. There were no such cases in 1940, 10 in 1941, and 54 in 1942. After that there was a decline, with 37 in 1943 and only 19 in 1944.

A total of 89 of the men in question were NCOs, which makes for a figure of a little under 75 %. 21, or about one in five, were officers, and only ten, which amounts to about 8 %, were sailors or rank and file soldiers. It is not possible to single out these men by branch of service on the basis of the announcements, but every branch is well represented in those announcements which did mention this detail. However, six – a fourth – of the officers were from the SS, which is a much larger proportion than the general proportion of SS men in relation to all of the German soldiers stationed in Finland.

Exactly one hundred, which is to say over four fifths, of the women who got engaged were only titled "miss". Four had been previously married, five were high school graduates, three were office clerks, three were nurses, three were members of Lotta Svärd, a voluntary organization for female auxiliaries, and one was the manager of a store. Though most of these women were, in comparison to those who actually married German soldiers, of relatively low standing, the fact that the greater part of them got engaged to NCOs or officers indicates ambitions for social mobility.

There may have also been several hundred engagements between German military personnel and Finnish women announced in the newspapers. There were 12 such notices in Helsingin Sanomat alone between 1942 and 1944, and 12 more in Satakunnan Kansa in the same period. Because approximately 150 newspapers were published during the Continuation War, the total number of engagement announcements that they contain is probably many times the numbers we already know about. It should be assumed that many of the announcements were published in the papers appearing in Lapland and Oulu provinces, and the cities on the Gulf of Finland and the Gulf of Bothnia. A commitment from the couple is probably behind nearly every one of these engagement announcements. It was probably the case that the commander of the German soldier involved either approved of the engagement ahead of time or at least tolerated it afterwards. In the 25 engagements that have been investigated, the man was an NCO or junior military official in 20 of the cases, 2 were officers, and 3 were seamen. When they fell in love, a quite significant number of German soldiers in the ranks would have hidden their engagement with a Finnish woman from public knowledge. If the engagement had gone forward without the approval of higher authority, it would not have been wise to announce the matter in the local paper. The soldier's commander could have easily had the man up on charges, or simply transferred him away from where he was stationed.

About a thousand women who had relationships with German soldiers may have attempted to get married, but at some point had to give up their intentions. This was mostly due to the demanding and exhausting procedures needed for getting marriage permits, as well as the fact that many women did not pass the necessary medical and racial examinations. With cases such as these, getting engaged was still an indication of the desire to get married, one what was only made more effective when announced in the newspapers.

It is likely that the bulk of these engagement announcements was motivated by pregnancy. As conceiving children out of marriage was condemned by the society at large and would have brought great shame on the women in question, especially those women who had relationships with NCOs and officers sought to “formalize” their relationships, and to gain society’s acceptance by posting public engagement announcements. Thus, these printed announcements became a way for women who were pregnant with the children of German soldiers to publically emphasize their honourable intentions.

This study has focused on marriages and engagements between German soldiers and Finnish women. Only a fraction of those who entered into these relationships and wanted to get married actually managed to do so in Norway and Finland during the war. This was mostly due to the difficult and time-consuming process of fulfilling the demanding criteria set for foreign women marrying German soldiers: racial, medical, moral, and political.

About 11 000 Norwegian women gave birth to one or more children to the German soldiers occupying the country in 1941-1945. Though several thousand of these couples probably wanted to get married, only 500 – 5 % – finally succeeded during the war itself. If we assume that 700 Finnish women gave birth to the children of German soldiers in 1941-1945, and the total number of those who managed to marry was 40-50, the ratio would be the same: about 5 %. Thus, it seems that marrying a German soldier was no more difficult for a Finnish than a Norwegian woman. This is rather surprising, when one considers that that the German authorities appear to have had more reservations about Finnish “racial purity” than about the Norwegians. However, it seems that marriages between German soldiers and Finnish women were at least tolerated, and were not even impossible on grounds of doctrine, though these women were probably in reality considered to be members of a lesser, Eastern Baltic or Fenno-Ugric race.

One reason for this equal proportion of marriage permits is that so many of the Finns who applied were Fenno-Swedes. According to the announcements, about two in three Finnish women who married German soldiers were Fenno-Swedes, while the rest spoke Finnish as their mother tongue. However, I can only make this estimate with strong reservations, as the form of the name does not always indicate the linguistic background of the person in question in Finland, and the same goes for the engagement announcements as well. In any case, there are clearly more Swedish names in the marriage announcements than in the engagement announcements, even though the engagement announcements still have a disproportionately high number of Swedish names – about one in three – in comparison with the general proportion of Fenno-Swedes one finds in the demographic statistics for Finland. Still, it is obvious that the German Officials were more likely to approve a Swedish-speaking woman filing for a marriage permit than a Finnish-speaking woman.

Saksalaisten sotilaiden lapset

Äitien ja isien tausta sekä lasten elämänvaiheet

Tutkimuksen kohde ja tarkoitus. Tutkimuksen kohteena ovat suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden vuosina 1941–46 syntyneet lapset, heidän perhe- ja kasvuolonsa ynnä asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja sopeutuminen siihen. Esityksessä tarkoituksena on vastata seuraaviin peruskysymyksiin:

- miten aihetta on aikaisemmin käsitelty kirjallisuudessa, elokuvissa ja tutkimuksessa?
- keitä olivat seurustelleet ja saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneet suomalaiset naiset?
- keitä olivat sotapalveluksessa olevat saksalaiset isät?
- minkälaisiksi muodostuivat au-äitien elämänvaiheet synnytyksen jälkeen ja sodanjälkeisessä Suomessa?
- mitkä olivat sodanaikaisen suomalais-saksalaisen seurustelun seurauksena syntyneiden lasten hoito- ja kasvuolot?
- minkälaisia elämänvaiheita saksalaisten sotilaiden lapset kokivat ja minkälaisia kokemuksia heillä nimenomaan tässä ominaisuudessa on suomalaisesta yhteiskunnasta

Käytetyt arkistot. Tutkimus perustuu laajalti arkistoihin, vaikka myös kirjallisuutta on hyödynnetty. Käytetyistä asiakirjoista on perusteltua korostaa etenkin kahta arkistoa. Ensimmäinen näistä on sosiaaliministeriön huolto- ja väestöosaston lastensuojelutoimiston kokoama saksalaisen sotilaan kanssa seurustelleiden au-äitien elatusapuhakemuskokoelma vuosilta 1943–45. Kokoelmassa on 188 hakemusta, joissa tosin on paljolti aukollisia tietoja äideistä, sotilaista ja lapsista. Vaikka tämä arkisto on tarkkoine viranomaismerkintöineen käyttökelpoinen, sen arvoa vähentävät yksittäisten hakemusten melko laajat tietoaukot. Siitä puuttuu tietoja etenkin seurustelleiden saksalaisten sotilaiden joukko-osastoista ja siviiliammateista sekä naisten ammateista yms.

Toinen arkisto on Kansallisarkiston Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen kokoama kyselyaineisto. Yhteensä 73 saksalaisen sotilaan lasta tai muuta lähisukulaista on täyttänyt noin 60 kysymystä käsittävän kyselylomakkeen. Vuoden 2010 aikana koottu aineisto käsittää myös joitakin muisteluja, asiakirjoja, sodanaikaisia muistiinpanoja, valokuvia ja kirjeenvaihtoa

hankkeen ja kertojien välillä. Jos oletetaan, että vuosina 1941–46 syntyi noin 700 saksalaisen sotilaan lasta, kattaa koottu kyselyaineisto täten noin kymmenyksen näistä. Aineisto on koottu Rovaniemellä toimivan Saksalaisten sotilaiden lapset ry:n myötävaikutuksella erityisesti tutkimustarpeita ajatellen ja se sisältää runsaasti uniikkitietoja, joita ei ole muin keinoin saatavissa.

Kyselyaineistossa on kuitenkin useita varteenotettavia ominaisuuksia ja puutteita. Ensinnäkin pohjoissuomalaiset ovat selvästi vastaajissa yliedustettuina ja tämä johtuu siitä, että keräilyssä on pitkälti käytetty Saksalaisten sotilaiden lapset r.y:n yhteysverkostoa. Toiseksi kyselyyn ovat vastanneet etupäässä pärjääjät, joista osa on tosin pärjännyt selvästi paremmin kuin muu osa. Kansallisarkiston Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke ei ole kuitenkaan juuri ollenkaan tavoittanut eniten kärsineitä au-lapsia ja heitä, jotka ovat jo jossakin vaiheessa sortuneet. Kolmanneksi huomattava osa vastaajista on ollut taipuvaisia kaunistelemaan, romantisoimaan ja idealisoimaan etenkin biologisten vanhempiensa suhdetta sekä omaa pärjäämistään. Nämä varaukset huomioiden on koottu aineisto kuitenkin hyvin arvokas ja käyttökelpoinen tutkimuksen yhtenä pohjana.

Norjan tutkimus. Tutkimuksessa hyödynnetään laajalti Norjan tutkimustuloksia. Tämä johtuu siitä, että saksalaisten sotilaiden lapset on Norjassa ollut huomattavasti laajempi ilmiö kuin Suomessa ja siitä, että nämä lapset ovat Norjassa olleet selvästi suurempi yhteiskunnallinen kysymys kuin Suomessa. Näistä syistä saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleita naisia ja heidän synnyttämiään lapsia on Norjassa tutkittu sekä kauemmin että laajemmin kuin Suomessa. Koska ilmiö Norjassa osittain on samantapainen kuin Suomessa, on mielekäästä vertailla oloja, yhtäläisyyksiä ja poikkeavuuksia maiden kesken ja selittää eroavuuksien syitä.

Jäsentely. Tutkimus on jäsennelly siten, että se johdantoa lukuun ottamatta jakaantuu kahteen pääluukuun. Ensimmäisessä näistä käsitellään seurustelleiden naisten ja saksalaisten sotilaiden sosiaalisia taustoja. Toinen pääluuku valaisee saksalaisten sotilaiden lasten lapsuus- ja nuoruusajan hoitomuotoja ja -oloja sekä lasten aikuisvaiheita. Viimeiseen lukuun ”Rikkinäisyydestä matkalla eheyteen” on vedetty yhteen tutkimuksen keskeisiä havaintoja.

Ilmaisu ”saksalainen sotilas”. Esityksessä tarkoitetaan yleisilmaisulla ”saksalainen sotilas” Wehrmachiin kuuluvaa sotilasta, s.o. rivisotilasta, aliupseeria, upseeria ja sotilasvirkamiestä. Asiayhteydestä ilmenee, kun ilmaisu ”sotilas” tarkoittaa joko sotilashenkilöä yleensä tai nimenomaan rivisotilasta.

Aikaisempi kirjallisuus, tutkimus ja elokuvadokumentointi Suomessa

Jaksossa valaisen aikaisempaa aihetta koskevaa kaunokirjallisuutta, elokuvadokumentaatiota ja tutkimusta Suomessa.

Kaunokirjallisuus. Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua on käsitelty useissa kaunokirjallisissa teoksissa. Tietävästi ensimmäinen niistä oli *Paavo Rintalan* vuonna 1958 julkaisema romaani ”Pojat”, jonka alaotsikko on ”Kuvia vv. 1941–44 Oulun poikien suhteesta ajan suureen ihanteeseen, sotaan ja sen edustajiin, saksalaisen vuoristoarmeijan alppijääkäreihin”.¹ Vuonna 1963 ilmestyi *Erkki Eklundin* kirjoittama romaani ”Alppikengistä jäljet vain jää”.² Romaanin otsake saattaisi viitata saksalaisten sotilaiden naissuhteisiin, sillä tämän niminen laulu esitettiin sotavuosina ja siinä pilkattiin saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleita suomalaisia naisia. Näin asian laita ei kuitenkaan ole. Eklundin romaani on miehinen seikkailuromaani, jonka päähenkilö on saksalainen sotilaskarkuri ja jossa naiset pysyvät taka-alalla. Kirjan pohjalta esitettiin vuonna 1973 *Åke Lindmanin* ohjaama tv-sarja ”Alppikengistä jäljet vain jää – En alpjägare flyr”.

Kalle Pääntalon ns. Koillismaa-sarjassa ja Iijoki-sarjoissa on joitakin saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua koskevia kohtia Oulun läänissä. Tällaisia romaaneja ovat vuonna 1963 ilmestynyt ”Myrsky Koillismaassa” ja vuonna 1967 valmistunut ”Nälkämäki”.³ Lappilainen kirjailija *Annikki Kariniemi* julkaisi 1970-luvulla puolestaan kolme romaania käsittävän ns. ”veren sarjan”. Sen teoksista vuonna 1971 ilmestyi ”Veren kuva. Kirja sodasta, naisista ja sotilaista” ja vuonna 1977 valmistui ”Veren ikävä”.⁴ Näissä on saksalaisen upseerin ja suomalaisen naisen seurustelua ja sukupuoliyhteyksiä kuvaavia jaksoja.

Ritva-Kaija Laitisen vuonna 1986 julkaisema romaani ”Pahan morsian” kuvaa vetäytyviä saksalaisia seurannutta suomalaista naista sukupuolisuhteineen.⁵ *Ahti Taponen* on julkaissut romaanit ”Kleine Berlin” vuonna 1990 ja ”Messias” vuonna 2004. Kummankin romaanin osa-aiheena on seurustelu- ja seksisuhde saksalaisten sotilaiden kanssa pienen pojan näkökulmasta.⁶

Etenkin viime vuosina on ilmestynyt useita kaunokirjallisia teoksia, joissa joko pää- tai sivujuonena on seurustelu saksalaisen sotilaan ja suomalaisen naisen välillä. *Klaus Elovaaran* romaanissa ”Kohtalona Berliini” vuodelta 2001 SS-majuri *Dieter Krause* tutustuu kenttäsairaalassa työskentelevän *Ellin Tuomimetsään* ja pariskunta alkaa seurustella.⁷ *Pekka Jaatisen* romaanin ”Verenpunainen kaupunki” aiheena ovat taistelut Kemissä syksyllä 1944. Tarinassa Helmut -niminen SS-kapteeni alkaa seurustella Laina -nimisen naisen kanssa. Laina lähteekin Helmutin mukana Kilpisjärven kautta Norjaan.⁸ Pienoisromaanissaan ”Vika” vuodelta 2003

¹ Rintala 1958

² Eklund 1963

³ Pääntalo 1963, Pääntalo 1967

⁴ Kariniemi 1971, Kariniemi 1977

⁵ Laitinen 1986

⁶ Taponen 1990, Taponen 2004

⁷ Elovaara 2001

⁸ Jaatinen 2002

myös *Arja Andersson* koskettelee seurustelua, vaikka epämääräisemmin.⁹ *Erkki Vittaniemen* vuonna 2005 julkaiseman ”Väinölän yö” -nimisen romaanin tapahtumapaikka on niin ikään Kemi lokakuun alkupäivinä 1944, kun suhteet Suomen ja Saksan välillä katkeavat ja keskinäinen sotiminen alkaa. Romaanin eräs naishenkilö, Laura, antaa saksalaisen sotilaan maata häntä sadasta nailonsukkaparista.¹⁰ *Mauri Paasilinnan* romaanit ”Sotamorsian” ja ”Jäämerentie” ilmestyivät vuosina 2004 ja 2007. Tarinan päähenkilö on koulutautunut, nuori nainen, *Eila Leppänen*, joka jättää suomalaisen sulhasensa, seurustelee saksalaisen kapteenin, *Hans Schreiberin*, kanssa ja synnyttää hänelle lapsen.¹¹

Muistelmat. Vuonna 1974 ilmestyi sihteeri *Onerva Laineen* muistelmakirja ”Nainen leirissä”. Nuorena naisena hän alkoi kesällä 1943 Helsingissä seurustella saksalaisen korpraalin kanssa ja lähti hänen mukaansa Ranskaan ja Saksaan. Onerva joutui vankileiriin ja koki sieltä vapauduttuaan sekä sodan että sodanjälkeisiä eri vaiheita joutuen mm. neuvostosotavankien joukkoraiskauksen kohteeksi.¹² Muistelmien luotettavuus on kuitenkin kyseenalainen, sillä tekijä on sekä kertonut totuudenmukaisesti tapahtumista että sepittänyt omia tarinoitaan.

Toinen Saksan olon vaiheita kuvaava muistelmateos on *Talvikki Mannisen* ”Refuge under the Boot” vuodelta 1985. Kertoja lähti vuonna 1940 Suomesta virolaisen miehen kanssa miehitettyyn Puolaan ja meni naimisiin hänen kanssaan. Sodan loppuvaiheessa Wehrmachtin palvelukseen kutsuttu mies katosi ja nainen tapasi suomalais-amerikkalaisen sotilaan. Sodan päättymisen jälkeen hän lähti ns. sotamorsiamena (War Bride) Yhdysvaltoihin ja meni naimisiin miehen kanssa.¹³

Kansanedustaja *Pauli Saapunki* julkaisi vuonna 1996 muistelmakirjansa ”Saksalaissotilaan poika”.¹⁴ Teos on merkittävä kahdessa mielessä. Ensinnäkin Saapunki oli ensimmäinen julkinen henkilö, joka paljasti taustansa. Toiseksi hänen muistelmansa on hyvin ja lennokkaasti kirjoitettu sekä välittää hyvin valaisevan kuvan tekijän vaiheista ja kokemuksista. Tietokirjailija *Wellamo Paananen* muistelmakirjassa ”Lottana lippusiimassa”¹⁵ vuodelta 1998 tekijä koskettelee seurustelua saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten kanssa tarjoilijalotan ja säyseän tarkkailijan silmin.

Dokumenttikirjat. Tietokirjailija *Robert Alftanin* kirjassa ”Aseveljet”¹⁶ vuodelta 2005 esitetään valikoituja otteita jatkosodanaikaisen Yhteysesikunta Roin arkistosta. Silloiset suomalaiset yhteysupseerit saksalaisten yksiköissä tekivät

⁹ Andersson 2003

¹⁰ Vittaniemi 2005

¹¹ Paasilinna 2004, Paasilinna 2007

¹² Laine 1974

¹³ Manninen 1985

¹⁴ Saapunki 1996

¹⁵ Paananen 2000

¹⁶ Alftan 2005

laajoja muistiinpanoja havainnoistaan, ja kirjan erään luvun aiheena on saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten suhteet. Alftanin teos on luonteeltaan dokumenttikirja perinteellisessä mielessä. Toimittaja *Irja Wendisch* julkaisi vuonna 2006 kirjansa ”Salatut lapset. Saksalaissotilaiden lapset Suomessa”, jossa selostetaan saksalaisten sotilaiden lasten elämäntarinoita.¹⁷

Kolmas dokumenttiteos on *Harri Hemmilän* vuonna 2009 julkaisema ”Kaipaus – Sehnsucht” -kirja. Se kuvaa useiden saksalaisten sotilaiden lasten elämänvaiheita.¹⁸ Vuonna 2010 ilmestyi *Maria-Leena Korhosen* pienehkö kirja ”Kirjeitä Hallesta. Kertomus saksalaisesta isästäni”.¹⁹ Esitys rakentaa jälkepäin kuvan jatkosodanaikaisesta seurustelusuhteesta suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan välillä lapsen näkökulmasta haastattelutietojen ja kirjeiden perusteella.

TV-dokumentit. YLE:n toimittaja *Marjatta Cronwallin* ohjaama lyhyt TV-fiktio ja draamadokumentti ”Kuritusluonnonvanki 2628/46, vapaaherratar Ruth Munck” valmistui vuonna 1991. Siinä kuvattiin mm. Munckin toimintaa Berliinissä vuosina 1944–45 hänen osallistuessaan saksalaisten Suomeen tarkoitettun vastarintaliikkeen järjestämiseen mm. kouluttamalla suomalaisia naisia radisteiksi. Tästä teemasta Cronwall jatkoi pikkusarjalla ”Hakaristin varjo”, jonka aiheena oli saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten jatkosodan vuosina syntyneet lapset. Ensimmäinen ohjelma oli ”Vaikenemisen kasvot” vuonna 1991 ja toinen ohjelma ”Älä unohda minua” vuonna 1992. Ohjelmat esitettiin TV 1:ssä 21. ja 28.3.1993. Sarjan välittämän kuvan mukaan saksalaiset viranomaistahot pyrkivät välttämään seurustelua saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä sillä seurauksella, että parit saatettiin erottaa siirtämällä sotilas toiselle paikkakunnalle. Myös suomalaiset viranomaistahot saattoivat lähettää naisen muualle työkomennukselle, jos hän oli valtion yksikön palveluksessa. Ohjelman mukaan avioliitot ja seurustelusuhteet olivat epäsuosittuja ja siinä esitettiin tieto tapauksesta, jossa Saksan viranomaiset rotupoliittisista syistä epäivät eräältä pariskunnalta luvan mennä naimisiin. Pariskunnan kääntynyt Hitlerin puoleen avioitumislupa kuitenkin myönnettiin.²⁰ ”Hakaristin varjo” -elokuvan merkitys oli varteenotettava, sillä se valmistui vaiheessa, kun aihe oli vielä arkaluonteinen eikä siitä tiedetty kovin paljon. Lisäksi elokuva oli tehty huomattavan asiantuntevasti ja se sisälsi runsaasti aikaisemmin tuntemattomia tietoja.

Dokumenttiohjaaja *Virpi Suutarin* dokumenttielokuva ”Auf Wiedersehen Finnland” alettiin esittää elokuvateattereissa 12.2.2010. Elokuvan aiheena ovat saksalaisia sotilaita syksyllä 1944 Norjaan ja Saksaan seuranneet suomalaiset naiset, joita oli useita satoja ja ehkä yhteensä jopa tuhatkunta. Elokuvasa kerrottiin myös siitä tylystä kohtelusta, jonka naiset kohtasivat palatessaan sodanjälkeisinä vuosina Suomeen. Suurehko osa naisista oli useiden vuosikymmenien ajan

¹⁷ Wendisch 2006

¹⁸ Hemmilä 2009

¹⁹ Korhonen 2010

²⁰ Kemiläinen 1993, 292

vaiennut matkastaan ja sen seurauksista ja lisäksi vielä tuhonnut matkaan liittyvät asiakirjat, kuten kirjeet, valokuvat ja päiväkirjat. Osa ei ollut kertonut sodanaikaisesta seurustelustaan ja matkastaan edes puolisolleen tai lapsilleen.²¹ ”Aufwiedersehen Finnland” on sisällöltään liian pelkistetty pystyäkseen kuvaamaan vetäytyvään saksalaiseen sotaväkeen liittyneiden suomalaisten naisten joukkopsykoosia asianmukaisella tavalla. Elokuva idealisoi kovia kokeneita naisia pystymättä kuitenkaan kunnolla selittämään heidän vaikutteitaan, lähtömotiivejaan ja pyrkimyksiään. Teoksen pääasiallinen merkitys on sen tälle aiheelle tuoma uusi ja laaja huomio. Se on kuitenkin tehty ulkoisesti huomattavasti suotuisammassa yhteiskunnallisessa tilanteessa kuin ”Hakaristin varjo” -elokuva 19 vuotta aikaisemmin.

Tutkimuskirjallisuus. 1990-luvun lopusta lähtien ovat etenkin naispuoliset tutkijat julkaisseet useita tutkimuksia, jotka sivuavat saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välistä seurustelua. Tällaisia tutkimuksia ovat mm. *Maria Lähteenmäen* ”Jänkääjäkäreitä ja parakkiپیkoja”²² ja *Kari Virolaisen* ”Elinikäinen taakka”²³ vuodelta 1999 sekä *Marianne Junilan* ”Kotirintaman aseveljeyttä”²⁴ vuodelta 2000. Nämä tutkimukset ovat Pohjois-Suomesta lähtöisin olevien tutkijoiden monografioita, joihin kuuluu suppeahko jakso seurustelusta. Junilan vuonna 2008 valmistunut suppeahko kirjoitus ”Eri maata – vieraiden naiset ja lapset kansallisessa kertomuksessa” perustuu sekä hänen itse kokoamiin muistitietoihin, Museoviraston ja Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen keräilytietoihin vuodelta 1988 ynnä Lapin maakuntaliiton ja Oulun maakunta-arkiston vastaaviin tietoihin vuosilta 1990 ja 1997.²⁵ Helsinkiläinen tutkija *Anu Heiskanen* julkaisi vuonna 2004 suppeahkon kirjoituksen ”Kansakunnan huonot naiset”, joka käsittelee vuosina 1944–45 vetäytyvää saksalaista sotaväkeä seuranneita suomalaisia naisia.²⁶ Heiskanen valmisteleekin väitöskirjaa samasta aiheesta.

Tutkimustilanne. Suoritettu katsaus osoittaa, että saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten sodanaikaista parinmuodostusta, seurustelua ja lapsentekoa on yli viidenkymmenen vuoden aikana käsitelty jokseenkin laajalti kaunokirjallisuudessa. Ajan mittaan on tällä tavalla aiheesta kertynyt useita teoksia, jotka yhdessä muodostavat jopa kirjallisuuden pienehkön aihelajin. 1990-luvusta lähtien kaunokirjalliset esitykset ovat saaneet seurakseen niin ikään yhä kasvavan määrän muistelmia- ja dokumenttikirjoja sekä TV-dokumentteja. Näiden avulla tietämys saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleista naisista ja heidän lapsistaan on merkittäväällä tavalla lisääntynyt. Pääpaino aiheen käsittelyssä on hyvin kauan varsin vahvasti ollut kaunokirjallisuudessa ja ns. populaaridokumentoinnissa. Sen

²¹ Virpi Suutarin kirjoitus ”Menneet eivät ole menneitä” *Vihreässä langassa* 5.2.2010

²² Lähteenmäki 1999

²³ Välimäki 1999

²⁴ Junila 2000

²⁵ Junila 2008, 32–45

²⁶ Heiskanen 2004, 179–190

sijaan suhteellisen vähän ja ainoastaan hajanaisina on tutkimustietoa, joka lisäksi on syntynyt vasta viime vuosikymmenten aikana. Tosin jatkossa on odotettavissa uusia ja laajempia tutkimuksia.

Miksi tutkijat eivät sodanjälkeisinä vuosikymmeninä kiinnittäneet huomiota saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurusteluun ja sen seurauksena syntyneisiin au-lapsiin, vaikka muutenkin valmistui runsaasti kirjoja sodanaikaisista äideistä ja lapsista? Tähän löytyy kaksi vastausta. Ensinnäkin kyseessä ei ollut mikään kovin laaja ilmiö, sillä arvion mukaan ainoastaan muutamia tuhansia suomalaisia naisia seurusteli vuosina 1940–45 saksalaisten sotilaiden kanssa ja heidän yhteisiä lapsia lienee syntynyt noin 700. Tämä ei kuitenkaan kauttaaltaan riitä vastauksesi, sillä kansalaiset tunsivat ilmiön, joka sotavuosina ja heti sodan jälkeen herätti paljon huomiota ja jota laajahkosti paheksuttiin. Tutkijapiireissä lienee kyllä ilmennyt kiinnostusta aiheeseen, mutta yliopistot sekä historian laitokset ja professorit arkailivat ja ehkä myös jarruttivat. Selityksenä tähän on, toiseksi, että sodanjälkeisessä ilmapiirissä politiikan ja kulttuurielämän vaikuttajat pyrkivät vähättelemään jatkosodanaikaista, läheistä sotilaspoliittista ja sotilaallista yhteistyötä kansallissosialistisen Saksan kanssa. Tästä syystä ei vaikuttajista riippuvien tutkijoiden ollut soveliaasta tutkia seurustelua ja sen seurauksena syntyneiden lasten oloja.

Tilanteen ollessa tämä populaarikulttuurin tuottajat laativat teoksia seurustelusta välittömien kokemustensa ja havaintojensa perusteella. Useat puheenvuorot aiheesta tulivat kulttuurivasemmiston piiristä tai kirjailijoilta, jotka elivät ja vaikuttivat valtakulttuurin reuna-alueella ja jotka olivat taipuvaisia kyseenalaistamaan vaikuttajien kulttuuripoliittiset linjaukset, kuten Rintala, Päätaalo, Kariniemi, Cronvall ja Alftan. Useimmilla näistä oli ehkä omassa suvussaan tai lähipiirissään sotavuosina seurustelleita naisia tai heidän lapsiaan. Nämä kulttuurityöntekijä raivasivat tien, ja vähitellen useat saksalaisten sotilaiden lapset ovat itse alkaneet valmistella kirjoja ja puheenvuoroja omista vaiheistaan ja kokemuksistaan.

Seurustelleiden taustat Norjassa

Norjalaiset naiset synnyttivät vuosina 1940–46 arviolta noin 11 000 lasta saksalaisille sotilaille. Näiden lasten norjalaisista ja saksalaisista vanhemmista ei ole tutkimusta, joka kattavalla tavalla valaisisivat seurustelleiden naisten ja miesten sosiaalisia taustoja. On kuitenkin joitakin tilastoja ja tutkimuksia, joiden perusteella kuva taustoista hahmottuu. Kirjoituksessa esitellään tietoja Norjasta, jotta olisi mahdollista verrata oloja Norjassa ja Suomessa ja selittää mahdolliset erot. On oletettavaa, että seurusteluun liittyi kummassakin maassa paljon yhteisiä piirteitä, mutta myös toisistaan poikkeavista olosuhteista johtuvia eroja.

Saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneet norjalaiset naiset. Vuosilta 1940–42 Saksan Norjan SS-viranomaiset laativat tilastoja saksalaisille sotilaille synnyttäneiden norjalaisten naisten, heidän vanhempiensa sekä lasten saksalaisten isien sosiaalisesta taustasta yhteensä 2 414 tapauksessa. Seuraava taulukko on laadittu näiden tilastotietojen perusteella.²⁷

Taulukko 1. Äitien, äitien vanhempien ja saksalaisten sotilaiden sosiaalinen tausta

Kerros	Äidit	Äitien vanhemmat	Saksalaiset sotilaat
Työväestö	53,7	36,4	36,4
Keskiluokka	6,7	9,5	19,6
Alkutuotanto	0,2	12,1	1,8
Ei tietoa	39,6	42,0	42,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Taulukosta ilmenee, että suurin osa sekä äideistä, heidän vanhemmistaan, että saksalaisista sotilaista kuului kansanomaisiin kerroksiin. Tätä seikkaa kuvaa myös keskiluokan edustajien pienehkö osuus: runsas viidesosa äideistä, vajaa kymmenesosa heidän vanhemmistaan ja vajaa viidesosa saksalaisista sotilaista. Muut luokitellut ryhmät lienevät melkein kokonaisuudessaan edustaneet kansanomaisia kerroksia.

Taulukon ”Ei tietoa” -tapausten osuus on suurehko eli 40–42 prosentin luokkaa jokaisessa ryhmässä. Saksalaisten laatimissa tilastoissa nämä tapaukset koostuvat kahdesta ryhmästä: ”ilman tietoa ammatista” (ohne Berufsangabe) ja ”ilman minkäänlaista tietoa/vielä kokonaan puuttuva tieto (ohne jede Angabe/noch gänzlich fehlende Angabe). Voitaneen olettaa, että suurelta osin em. tietoja ei ole merkitty muistiin, koska ko. henkilöillä ei joko ollut varsinaista ammattia johtuen siitä, että aikaisempi ammattinimike oli entinen tai että sosiaalinen asema oli epämääräinen. Jos henkilöillä olisi ollut selkeä ammatti tai asema, olisi tieto siitä todennäköisesti merkitty asiakirjoihin. Puuttuvat tiedot viestivät itse asiassa siitä, että nämä henkilöt kuuluivat kansanomaisiin kerroksiin eikä keskiluokkaan tai ylimpään kerrokseen.

Työväestö. Yli puolet eli 53,7 % äideistä on katsottu kuuluneen työväestöön. Varsinaisia ammattitaitoisia (gelernte Arbeiterinnen) ja ammattitaidottomia (ungelernte Arbeiterinnen) työläisiä oli 182 sekä myyjättäriä tai kauppa-apulaisia 101 (Verkäuferinnen) ja käsityöläisiä (Handwerkliche Berufe), kuten ompelijattaria

²⁷ SS für ein Grossgermanien. III. Folge. Schwert und Wiege 1943, 78–79, Larsen 1999, 302–303

ja kampaajia 195, yms. Suurin yksittäinen ryhmä koostui kuitenkin kotiapulaisista (Hausgehilfennen), joita oli hyvin paljon eli 865. Äitien vanhemmista puolestaan vain runsas kolmasosa eli 36,4 % kuului työväestöön. Tämä tarkoittaa sitä, että verrattuna tyttäriin ero oli 17,3 %. Erotus selittyy kuitenkin seikoilla, että vanhemmista selvästi suurempi osa oli alkutuotannossa ja myös keskiluokan osuus oli jonkin verran suurempi. Myös saksalaisista sotilaista runsas kolmasosa kuului työväestöön. Ominaista näille oli kuitenkin, että 4/5 osa oli koulutettuja työläisiä tai käsityöläisiä, kun äideistä vain vajaa 1/7 ja äitien vanhemmista vajaa 2/3 osa oli tällaisia.

Alkutuotanto. Äideistä ainoastaan viisi eli 0,2 % toimi alkutuotannossa, kun vastaava osuus heidän vanhemmilla oli 12,1 %. Alkutuotantoon kuuluviksi on vanhempien tapauksessa katsottu 182 talonpoikaa (bäuerliche Berufe) ja arviolta noin 120 kalastajaa (Fischer), kun arviolta noin 60 merenkulkijaa (Seeleute) on laskettu työväestöön kuuluviksi. Näiden lukujen perusteella voidaan olettaa monen maaseudulla kasvaneen äidin muuttaneen johonkin asutuskeskukseen kotiapulaiseksi. Osa äideistä on kuitenkin jäänyt kotiapulaisiksi maaseudulle, joskin he näissä tapauksissa hyvin usein lienevät siirtyneet omalta kotitaltaan johonkin toiselle maanviljelystilalle. Tilastojen perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista arvioida, kuinka suuri osa äideistä eli maaseudulla. Ilmeistä on silti, että melkoinen osa nuorista naisista on muuttanut maaseudulta asutuskeskuksiin, joissa he usein ovat tutustuneet saksalaisiin miehiin. Saksalaisista sotilaista ainoastaan 45 eli 1,8 % oli työskennellyt alkutuotannossa.

Keskiluokka. Äideistä 6,6 % kuului keskiluokkaan, äitien vanhemmista 9,5 % ja saksalaisista sotilaista 19,6 %. Äitien tapauksessa keskiluokkalaisiin ammatteihin on laskettu 110 toimistotyöntekijää (Kontoristeinnen), 22 oppilasta (Schülerinnen) ja 33 sairaanhoitajaa (Krankenschwestern). Äitien vanhemmista jonkin verran suurempi osa eli 9,5 % on katsottu kuuluneen keskiluokkaan. Nämä koostuivat 113 virkamiehestä (Beamte), kauppiaista (Kaufleute) ja 50:stä ns. vapaiden ammattien edustajista (freie Berufe), kuten taiteilijoista ja muusikoista. Pääsyy erotukseen tyttärien ja heidän vanhempiensa välillä on, että keskiluokkaan pyrkivien tyttärien työura oli vasta alussa. Heidän vanhemmillaan oli puolestaan ollut pitempi aika hankkia itselleen vakiintunut keskiluokkainen työpaikka.

Saksalaisista sotilaista 19,6 % on laskettu keskiluokkaan. Näistä 166 oli ammattisotilaita (Berufssoldaten), 173 virkamiehiä ja toimistotyöntekijöitä (Beamte und Büroangestellte), 91 kaupan alalla (Kaufleute und Kaufm. Angestellte) ja 24 oppilaita (Schüler). Lisäksi 38 edusti vapaita ammatteja toimien mm. muusikoina tai majatalojen ja ravintoloiden pitäjinä (Gastwirt). Valtaosa näistä miehistä oli todennäköisesti samalla joko aliupseereja tai upseereja, vaikka Schwert und Wiege -kirjassa ei julkaistukaan tilastotietoja saksalaisten sotilaiden sotilasarvoista. Joka tapauksessa voidaan julkistettujen tilastotietojen pohjalta todeta, että saksalaisten sotilaiden keskuudessa oli keskiluokan osuus kolminkertainen verrattuna heidän norjalaisiin naisystäviin ja kaksikertainen

verrattuna lastensa äitien vanhempiin. Lisäksi saksalaisten sotilaiden koulutus pohja oli huomattavasti parempi kuin heidän tyttöystävänsä koulutus ja selvästi parempi kuin äitien vanhempien koulutus. Voidaan olettaa, että nämä seikat johtuivat nimenomaan siitä, että aliupseerit ja upseerit seurustelivat norjalaisten nuorten naisten kanssa suhteellisesti enemmän kuin saksalaiset rivisotilaat. Tilastoissa tämä seikka ilmenee keskiluokan osuudessa, sillä sekä aliupseereilla että upseereilla on parempi koulutus pohja kuin mitä rivisotilailla oli. Myös tutkija *Stein Ugelvik Larsen* on todennut Norjassa norjalaisille naisille lapsen siittäneiden saksalaisten sotilaiden ammattikoulutuksen ollen parempi kuin norjalaisten äitien vastaava koulutus. Lisäksi sotilaiden työllistyminen palveluammatteihin oli laajempi.²⁸

Vertailu Norjan muihin tutkimustietoihin. Miten Schwert und Wiege -julkaisun perusteella seulotut tiedot sopivat yhteen sodan jälkeisenä aikana valmistuneisiin tutkimustuloksiin? Vertailupohjana käytetään *Kjersti Ericssonin* tähän samaan julkaisuun sisältyvää kirjoitusta ”German brats”.²⁹ Tämän mukaan saksalaisen sotilaan kanssa seurustellut norjalainen nainen oli usein 20–25-vuotias kotitaloustyötä tekevä apulainen tai työläinen. Joskin useimpien naisten sosiaalinen tausta oli vaatimaton, kuuluivat eräät naiset kuitenkin keskiluokkaan tai ylimpään kerrokseen. Jotkut olivat prostituoituja. Schwert und Wiege -julkaisun tilastotietojen perusteella tehdyt havainnot ovat tässä suhteessa lähes täysin yhtenevät, sillä ainoa oleellinen ero on, ettei käytetyn aineiston perusteella ole mahdollista vahvistaa tietoja yläpään kerrokseen kuuluvista eikä prostituoiduista.

Norjan Lebensborn e.V. -järjestön pöytäkirjojen perusteella oli Norjassa seurustelleiden sekä norjalaisten naisten että saksalaisten sotilaiden ikä suurin piirtein haarukassa ”hieman alle ja hieman yli kaksikymmentä vuotta” (litt under og litt over tjue år), kuitenkin siten että mies yleensä oli pari vuotta vanhempi kuin nainen. Tämä tarkoittaa sitä, että varsin huomattava osa miehistä oli nuorehkoja rivisotilaita. Miehitysajan lopussa ikäeron norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välillä on todettu kasvaneen ja miehet olivat silloin naisia huomattavasti vanhempia. Syytä tähän ilmiöön ei kuitenkaan tunneta.³⁰

Seurustelleet naiset ja saksalaiset sotilaat Suomessa

Sosiaaliministeriön lastensuojelutoimiston aineisto vuonna 1945

Sosiaaliministeriön huolto- ja väestöosaston lastensuojelutoimisto kokosi vuosina 1943–45 elatushakemuksia suomalaisilta naisilta, jotka olivat synnyttäneet lapsen saksalaiselle sotilaille. Hakemuksia kertyi yhteensä 188 kappaletta. Saksan ja Suomen armeijan edustajat solmivat 15.6.1944 sopimuksen suomalaisten naisten saksalaisille sotilaille synnyttämien lasten elatuksesta. Tämän perusteella

²⁸ Larsen 1999, 303

²⁹ Kjersti Ericssonin kirjoitus ”German Brats” or ”War Children” – Children of Norwegian Women and German Occupant Soldiers During World War II. Artikkelin käsikirjoitus 2010.

³⁰ Larsen 1999, 302–304

maksettiin elatusta ja synnytykseen liittyvien hoitokustannusten korvaukset 44 tapauksessa ennen kuin Saksan ja Suomen viralliset suhteet katkesivat syyskuussa 1944.³¹

Hakemusaineistoa on aikaisemmin jonkin verran käytetty tutkimuksessa ja todettu silloin liian suppeaksi kuvaamaan kunnolla äitien ja heidän lastensa oloja.³² Jos kuitenkin oletetaan, että vuosina 1940–46 syntyi Suomessa, Saksassa tai Norjassa noin 700 suomalaisen naisen kanssa seurustelleen saksalaisen sotilaan lasta, olisi em. 188 tapauksen osuus niistä noin 27 %. Vaikka hakemusaineiston kattavuus näin ollen on ainoastaan runsas neljäsosa, sitä tutkitaan kuitenkin yksityiskohtaisemmin. Kun muitakaan kattavia asiakirjakokoelmia ei ole, on perusteltua hyödyntää hakemusaineistoa, jota voidaan luonnehtia kohtuullisen luotettavaksi. Hakemukset on laadittu kunnallisten ja valtion elimien käyttämiin kaavakkeisiin ja hakemuksia käsitelleet virkamiehet ovat täydentäneet hakemuksia selvityksillä, kuulustelutiedoilla, tiedusteluilla ja useissa tapauksissa saksalaisten sotilaiden äideille kirjoitetuilla kirjeillä.

Lasten syntymävuodet. Minä yksittäisinä vuosina saksalaisten sotilaiden lapset syntyivät? Miten synnytykset sota-aikana vuosittain jakaantuivat? Hakemusaineiston perusteella on mahdollista hahmottaa vastauksia näihin kysymyksiin. Elatusapuhakemuksen kohteena olevat lapset syntyivät seuraavasti:

Taulukko 2. Elatusapuhakemuksen kohteena olleiden lasten syntymävuodet

Vuosi	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
1941	2	1,1
1942	27	14,4
1943	93	49,5
1944	55	29,3
1945	3	1,6
Ei tietoa	8	4,3
Yhteensä	188	100,0

Taulukosta ilmenee, että ensimmäiset lapset syntyivät vuonna 1941. He ovat saaneet alkunsa joko vuoden 1940 aikana tai vuoden 1941 alussa. Lasten lukumäärä oli kuitenkin tässä vaiheessa vielä hyvin pieni. Vuonna 1942 syntyneet lapset saivat alkunsa joko tämän vuoden alussa tai vuoden 1941 aikana.

³¹ Lars Westerlund: Suomen ja Saksan sopimus 15.6.1944 saksalaisten sotilaiden lasten elatuksesta. Artikkelin käsikirjoitus 2010

³² Junila 2000, 266–267

Seurusteleva suomalainen nainen ja saksalainen aliupseeri Pohjois-Suomessa. – A Finnish woman out with a German non-commissioned officer in Northern Finland. *Kansallisarkisto*

Syntyneiden lukumäärässä ja suhteellisessa osuudessa on selvä noususuunta. Elatushakemuksista lähes puolet koskee vuonna 1943 syntyneitä lapsia, kun taas vuonna 1944 osuus laski vajaaseen kolmasosaan. Vuonna 1945 syntyneitä lapsia ei enää juuri esiinny elatusapuhakemusten kohteena. Taulukon vuosia 1944–45 koskevat luvut kuvaavat kuitenkin ainoastaan elatusapuhakemusten laskusuuntaa, mutta sen sijaan ei lasten todellisia syntymälukuja. Selityksenä tähän on, että Suomen ja Saksan virallisten suhteiden katkettua syyskuussa 1944 raskaana olevat naiset ja äidit eivät enää katsoneet hakemusten vireillepanoa tarkoituksenmukaiseksi. Norjaan ja Saksaan lähteneillä äideillä ei puolestaan edes ollut juuri mahdollisuuksia asioida suomalaisten sosiaaliviranomaisten kanssa.

Tietoja lasten syntymävuosista voidaan verrata Norjan vastaaviin tietoihin. Norjan saksalaislapsista noin 8 % lienee syntynyt vuonna 1941, noin 16 % vuonna 1942, noin 23 % vuonna 1943, noin 25 % vuonna 1944, noin 22 % vuonna 1945, noin 5 % vuonna 1946 ja enää yksi prosentti vuonna 1947.³³ Syntyvyys Norjassa kasvoi siten kuin Suomessakin, tasaisesti ensimmäisinä sotavuosina ja huipentui jaksona 1943–45 ennen jyrkkää laskua jaksona 1946–47. Tämä onkin luonnollista, sillä saksalaisen sotaväen läsnäolo jatkui Norjassa kauemmin, ja viimeiset joukot poistuivat vasta vuonna 1946. Suomessa saksalaisten sotilaiden syntyvyys huipentui vuonna 1943, jonka jälkeen seurasi jyrkkä lasku. Syinä oli sekä Saksan ja

³³ Larsen 1999, 300

Suomen virallisten suhteiden katkeaminen että raskaana olevien suomalaisten naisten liittyminen vetäytyviin saksalaisiin joukkoihin.

Äitien asuinläänit ja -kunnat. Missä lääneissä ja kunnissa saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneet äidit asuivat? Elatusapua hakeneiden naisten osalta on hakemusaineiston perusteella mahdollista hahmotella jokseenkin asianmukainen kuva äitien koti- ja asuinpaikoista, sillä nimenomaan näiden kuntien sosiaaliviranomaiset käsittelivät hakemuksia. Vaikka hakemusaineisto koskee ainoastaan elatusapua hakeneita naisia, voidaan kuitenkin olettaa sen kuvaavaan tilannetta laajemminkin.

Seuraavassa taulukossa on tietoja elatusapua hakeneiden äitien asuinlääneistä ja -kunnista:

Taulukko 3. Äitien asuinläänit ja -kunnat

Lääni ja paikkakunnat	Lukumäärä (n)
<u>Lapin lääni (48)</u>	
- Petsamo	17
- Rovaniemi	11
- Kemijärvi	8
- Alatornio	4
- Tornio	3
- Salla	2
- Kemi	1
- Kittilä	1
- Tervola	1
<u>Oulun lääni (31)</u>	
- Oulu	23
- Suomussalmi	2
- Kajaani	1
- Kainuu	1
- Kestilä	1
- Oulainen	1
- Paavola	1
- Temmes	1
<u>Uudenmaan lääni (31)</u>	
- Helsinki	31
<u>Turun ja Porin lääni (23)</u>	
- Pori	14
- Turku	7
- Rauma	1
- Taivassalo	1

Lääni ja paikkakunnat	Lukumäärä (n)
<u>Vaasan lääni (11)</u>	
- Vaasa	5
- Pietarsaari	3
- Evijärvi	1
- Muurame	1
- Ähtäri	1
<u>Hämeen lääni (7)</u>	
- Tampere	4
- Akaa	1
- Kangasala	1
- Parola	1
<u>Viipurin lääni (5)</u>	
- Kotka, Kymi	2
- Jääski	1
- Lappeenranta	1
- Salmi	1
<u>Kuopion lääni (1)</u>	
- Kuopio	1
Ei tietoa	31
Yhteensä	188

Elatushakemusten tietojen perusteella voidaan äidin asuinkunta todeta 157 tapauksessa. Hakemuksista 48 eli noin neljäsosa tuli Lapin läänissä asuneilta naisilta, joista useimmat asuivat Petsamossa, Rovaniemellä tai Kemijärvellä. Näitä lukuja voidaan verrata tietoihin, että syksyllä 1945 liittyi Petsamossa 85, Rovaniemellä jopa 216 ja Lapin muilla paikkakunnilla yhteensä 94 naista vetäytyviin saksalaisiin.³⁴ Tilastoiduista 658 tapauksesta Lapin läänin osuus oli Kemi mukaan lukien 502 eli 75,3 %. Selityksenä on kuitenkin, että varsinkin Lapin läänissä asuvilla tai oleskelleilla naisilla oli hyvä tilaisuus liittyä saksalaisiin. Tästä syystä nämä naiset ovat voimakkaasti yliedustettuina lähtijöiden joukossa.

Seurustelutilanne Petsamossa. Vuosina 1942–43 viranomaiset totesivat epämääräistä naisainesta kokoontuvan saksalaisen sotaväen oleskeluseuduille, mutta osittain myös kunnollisia tyttöjä runsaiden työansioden toivossa. Lapin lääninhallituksen kirjelmän mukaan mm. naisia oli tällä tavalla lähtenyt Petsamoon ”pyrkiäkseen ilman lupaa saksalaisten työhön keinotellakseen saksalaisilta

³⁴ Ville Kontinen: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

vaihtamallaan tavaroilla j.n.e. Naisia näyttää vetävän Petsamoon taas erikoisesti se, että täällä prostituutioon antautumisella on erikoiset hyvät ansiot odotettavissa”.³⁵ Jo kesällä 1942 olivat Saksan sotilasviranomaiset kiinnittäneet huomiota siihen, että hämärät suomalaiset naiset olivat pesiytyneet Liinahamariin, jossa he tartuttivat sukupuolitauteja saksalaisille sotilaille. Valpon mukaan ”tällaisten naisten Liinahamariin tulo on useinkin saksalaisten omaa syytä: Rovaniemeltä esim. saksalaiset sotilaat kuorma-autoissa kätkeytyinä kuljettavat huonoja naisia ohi suomalaisen tarkastuksen Liinahamariin, jossa vie aikansa, ennen kuin järjestyspoliisi heidät havaitsee ja pois passittaa”.³⁶ Neljä naista käsittävä suomalainen viihdytyskiertue järjesti esityksiä saksalaisille yksiköille Kirkkoniemessä, Petsamossa ja Nautsissa. Saksalaiset upseerit olivat närkästyneitä siitä, että eräs tanssijattarista oli sukupuolitaudin saastuttama.³⁷ Lapin läänin maaherra *Kaarlo Hillillä* kiinnitti huomiota vuosikertomuksissaan vuosilta 1941, 1942, 1943 ja 1944 saksalaisten yksiköihin pesiytyneisiin ns. ”rattoryökynöihin”. Yhteisesikunta Roin yhteysupseerit Pohjois-Suomessa huomasivat puolestaan saksalaisten innottomuuden irtisanoa heidän palveluksessaan olevia ”kevytkenkäisiä” suomalaisia naisia.³⁸

Rovaniemellä. Erään kertomuksen mukaan erityisesti rovaniemeläiset koulutyöt tai oppikoulun käyneet nuorehkot naiset seurustelivat saksalaisten sotilaiden kanssa. Osa lotista seurusteli puolestaan saksalaisten upseerien kanssa. Yhteisö reagoi seurusteluun ilmoittamalla naiset poliisille tai muille viranomaisille ja nuorimmat tytöt kauppalan lastenvalvojalle. Seurakunnan tilaisuuksissa yleisön huolestuneet edustajat paheksuivat erityisesti naisten huonontunutta moraalialia sekä alkoholin käytön ja rikollisuuden tuomia haittoja.³⁹

Huolet lienevät paljolti liittyneet mm. Huolintayhtiö Höckert ja hänen seuraajat -yhtiöön. Kemiläisellä Höckert -konsernilla oli haaraliike mm. Rovaniemellä, ja heräsi epäilyksiä siitä, että se harjoitti ammattimaista prostituutiota ja välitti saksalaisyksiköihin nuoria naisia. Suomalaisten viranomaisten laatimissa lupaasiakirjoissa tyttöjä kutsuttiin pesijättäriksi. Suomalaisen yhteysupseerin, jääkärikapteeni *Aarne Ilanderin* mukaan haaraosastossa ei kuitenkaan ollut yhtäkään ammattipesijätärtä. Tyttöjen keski-ikä oli vähän yli 19 vuotta ja Ilanderin luonnehdinnan mukaan ”pikkutyttöjä siis, mutta osa ainakin niistä paatuneita, juovat alkoholia ja polttavat tupakkaa niin kuin oikeita miehiä (...) Kuulin eilen taas, että ’6 kollia lihaa’ on matkalla tännepäin. Palkka: 8 :- tunnilta ja 8. tunnin työpäivää. Täysi ylöspito, uusi hieno barakki, sänky ja sänkyvaatteet priima, kaikkia mukavuuksia on olemassa jopa oma käymälä sekä ’Bombenkeller’. Ruoka hyvä. Divisioonassa kuuluu olevan 9 kpl ’pesijättäriä’, sekä muuallakin. Voiko

³⁵ Mäkinen-Ollinen 1943, 3

³⁶ Suhteet Saksaan. Suomen ja Norjan välinen rajaliikenne (Saksalainen). Valpo. Kansio 178. Kansallisarkisto

³⁷ Jokisipilä 2005, 38, Alftan 2005, 231–232

³⁸ Junila 1984, 27–28

³⁹ Ylimartimo 2001, 136–138

yksityisliike harjoittaa tällaista 'trafiikkaa' ilman valvontaa (...) minä kutsuisin (sitä) 'valkoiseksi orjakaupaksi'".⁴⁰

Höckert ja hänen seuraajat -yhtiötä käsittelevässä historiateoksessa ei mainita viihdyttäjättyttöjä. Sen sijaan siitä ilmenee, että yhtiön toimipisteitä perustettiin Rovaniemen maalaiskunnan Hirvaalle, Koskenkylään, Vikaan ja Misiin ja että varikko parakkikylineen sijaitsi sorakuopalla Rovaniemellä. Höckert -yhtiö ja sen useat alayhtiöt harjoittivat laajaa ja monipuolista kaupantekoa saksalaisen sotaväen kanssa, urakoi ja tarjosi työvoimaa sotamiesten kanttiineille, aliupseerien messeille, upseerien kasinoille, sairaaloille, esikunnille, pesuloille ja muille yksiköille. Yhtiö toimitti saksalaisille suuria määriä polttopuita ja muuta puutavaraa ja rakensi parakkeja ja lisäksi se huolehti kuljetuksista ja möi pesu-, ompelija-, räätäli- ja korjauspalveluja sekä ruokaa ja juomia. Saksalaisten tilaukset edustivat kokonaisuutena yli 90 % yhtiön liikevaihdosta.⁴¹ Höckert -yhtiön huolintatoiminta tarjosi täten myös seurustelupalveluiden välittämiseksi sopivat puitteet tarjoilupaikkoineen, naispuolisine työntekijöineen ja asuinparakkeineen.

Näyttääkin siltä, että Pohjois-Suomeen sijoitetut saksalaiset sotilastahot pyrkivät järjestämään sotilaille mahdollisuuksia maksulliseen sukupuolielämään erilaisten näennäisten järjestelyjen avulla. Niinpä saksalaiset pyysivät vuoden 1943 lopussa Lapin lääninhallitukselta lupaa tuoda 200 virolaista naista Pohjois-Suomeen sotilaiden alusvaatteita paikkaamaan. Maaherra *Kaarlo Hillilä* sai ulkoasiainministeri *Henrik Ramsaylta* luvan suostua pyyntöön. Kun virolainen diplomaatti *Aleksander Warma* esitti vastalauseensa siitä, että virolaisia tyttöjä tulisi Suomeen "viihdyttämään" saksalaisia sotilaita, Ramsay peruutti jo annetun luvan.⁴²

Kemissä. Jostain syystä Kemistä tuli ainoastaan yksi elatusapuhakemus, vaikka suhteellisen suuri määrä olettamuksen mukaan vähävaraisia naisia seurusteli saksalaisten sotilaiden kanssa juuri tässä kaupungissa. Tieto ainoastaan yhdestä elatusasiasta Kemissä pitää kuitenkin ainakin muodollisesti paikkansa. Kemin kaupungin kunnalliskertomuksesta vuodelta 1944 ilmenee, että jatkosodan aikana pantiin vireille yhteensä kolme elatusasiaa, jossa saksalainen sotilas oli osallinen. Näistä vuonna 1942 vireille pantu elatusasia saatiin kaupungin lastenvalvojan toimesta järjestetyksi. Kahdessa muussa tapauksessa edellytykset elatusavun saantiin olivat selvät, mutta tapahtumat syksyllä 1944 katkaisivat käsittelyn. Kemin paikallisia oloja tutkinut *Jukka Jestilä* on päätellyt, että saksalaisten sotilaiden aulapsia syntyi enemmän, mutta äidit huolehtivat itse näiden lasten elatuksesta, joko yksin tai yhdessä saksalaisen isän kanssa. Saksalaisten sotilaiden vaikutus

⁴⁰ Jokisipilä 2005, 38–39, Alftan 2005, 232–233

⁴¹ Ansa 1994, 206–211

⁴² Warma 1973, 251–253

avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuuteen oli Kemissä silti suhteellisen pieni.⁴³

Kemissä esiintyi kylläkin laajalti seurustelua saksalaisten sotilaiden ja etupäässä nuorten suomalaisten naisten välillä. Kemiläiset tytöt olivat hyvin kiinnostuneita saksalaisista sotilaista ja osallistuivat joukolla saksalaisten järjestämiin huvitilaisuuksiin. Aluksi äidit hakivat tyttäriään tilaisuuksista pois, mutta todettuaan saksalaisten käyttäytyvän hienosti äiditkin alkoivat käydä samoissa paikoissa tyttäriensä kanssa. Kesän 1941 liikekannellepanon yhteydessä Kemien nuoret miehet olivat jättäneet kaupungin ja saksalaisen täyttivät tämän paikallisten seurustelumarkkinoiden aukon.⁴⁴ Eräs lapsi arveleekin äitinsä tavanneen saksalaisen sotilaan aika pian saksalaisten sotilaiden tulon jälkeen tansseissa Kemissä, Kemien Hepolahdessa ja Ruonansuulla. Pariskunta kävi paljon tansseissa, sillä ”äiti on ollut kova tanssimaan”.⁴⁵ Erään muistelmaan mukaan melkein jokaisella työläisperheellä Kemissä oli oma tuttu saksalaisensa, joka kävi kylässä, vaikka kieltä ei osattukaan, sillä työläistyötkin seurustelivat mieluusti saksalaisten sotilaiden kanssa. Toisessa kertomuksessa muistellaan, kuinka Kemissä työskenteli lottia saksalaisten huoltoyksiköissä. Näiden lottien maine oli tosin hyvin huono, sillä saksalaiset upseerit olivat kovia juhlimaan ja heidän viinankäyttönsä oli rajua. Eräät lotista synnyttivät lapsen upseereille.⁴⁶

Saksalaisten sotilaiden läsnäolon seurauksena kemiläisten naispuolisten irtolaisten lukumäärä kasvoi viisinkertaisesti vuonna 1942. Kun tällaisia irtolaisia oli vuonna 1941 alle kaksikymmentä, nousi lukumäärä noin 90:een seuraavana vuonna. Saksalaisilla sotilailla oli tapana tuoda tyttöjään siviilimajapaikkoihinsa. Houkuttimina toimivat myös tupakka, viinaa, suklaa, voi, margariini, makaronit, liha- ja kalasäilykkeet ym. kulutustarvikkeet, joita saksalaisilla sotilailla oli runsaasti. Jatkosodanaikainen seurustelutilanne Kemissä johti siihen, että sekä viranomais- että yksityistahot ryhtyivät toimenpiteisiin paikallisten naisten siveyden kohottamiseksi. Tässä tarkoituksessa naisjärjestöt järjestivät vuosina 1942–43 naisten ja äitien neuvottelupäivät. Kemien kaupunkiseurakunta palkkasi puolestaan vuonna 1943 erityisen ”tyttöyöntekijän” kaupunkilaistytöjen hengellisen kasvatuksen lisäämiseksi.⁴⁷ Syksyllä 1944 lyöttäytyi ainakin 107 kemiläistä naista vetäytyvien saksalaisten mukaan.⁴⁸

Oulun läänissä. Yhteensä 31 elatushakemusta eli vajaa viidesosa tuli Oulun läänistä ja niistä valtaosa Oulusta. Näitäkin lukuja voidaan verrata Oulun läänistä syksyllä 1944 saksalaiseen liittyneisiin suomalaisiin naisiin. Heitä oli Oulussa 55,

⁴³ Jestilä 1987, 35–36

⁴⁴ Jestilä 1987, 29–30

⁴⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto

⁴⁶ MV:SO/Vastaus nro 917. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, MV:K34. Vastaus nro 2342. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁷ Jestilä 1987, 33, 35–36, 38, 42, 110

⁴⁸ Ville Kontinen: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Kuusamossa 25 ja läänin muilla paikkakunnilla jonkin verran.⁴⁹ Osuus kaikista lähtijöistä oli runsas kymmenesosa. Erään muistelman mukaan suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa oli aivan yleistä Kuusamossa ja Sotkamossa ja Kajaanissa naiset olivat ihastuneita saksalaisiin sotilaisiin.⁵⁰

Pilapiirros ”Suomen kotirintamalta”, jossa saksalainen SS-mies käy suomalaisen rouvan luona rakasteluasioissa. Seinällä roikkuu kuva rouvan petetystä aviomiehestä. SS-mies kutsuu ivallisesti itseänsä aviomiehen ”todelliseksi liittolaiseksi”. Sotilaan ääni marraskuu 1942. A Finnish woman cheating on her husband with a blasé SS-man while the better half is at the front. Cartoon in Sotilaan ääni.

Helsingissä. Myös Uudenmaan läänistä eli käytännössä yksinomaan Helsingistä tuli vajaa viidesosa elatuspuhakemuksista. Tämä luku kuvanee Helsingin suhteellisen suurta merkitystä seurustelukaupunkina. Useat muistelmat valaisevat vilkasta seurustelua pääkaupungissa. Kun saksalaiset joukot kesällä 1941 marssivat Esplanadia pitkin yleisö seisoi kadun varrella, vilkutti ja hurrasi. Kappelissa istui aina paljon saksalaisia upseereita suomalaisten tyttöjen kanssa ja yleensä nähtiin runsaasti saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevia naisia. Saksalaisten havaittiin olevan kovin kiinnostuneita helsinkiläisnaisista, varsinkin vaaleista. Eräät naiset kävivät vakituisesti saksalaisten Hietalahden satamassa olevilla aluksilla. Helsingissä Akateemisten Naisten Karjala-Seura järjesti tilaisuuksia saksalaisille sotilaille. Eräässä näistä esiintyi 29.7.1941 Saksan laivastoattasea, amiraali *Reimar*

⁴⁹ Ville Kontinen: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

⁵⁰ MV:K34. Vastaukset nro 1083 ja 1883. Museoviraston kysely. Museovirasto

von Bonin, ja lausui mm.: ”Meille on näytetty paras, mitä maalla on näytettävänä: suomalaisen naisen puhtaus ja sydän”.⁵¹

SS:n toimistoaliupseerina Berliinissä toiminut sanomalehtimies *Eric Nupnau* kertookin muistelmissaan kuinka saksalaiset sotilaat Helsingin keskustassa helmikuussa 1942 luikkivat kaduilla autuaallisia suomalaisia tyttöjä kainalossaan.⁵² Juuri helmikuussa 1942 saksalaiset merisotilaat ahdistelivat Bulevardin ja Hietalahdenrannan kulmassa olevalta käyttämättömältä bensiinijakeluasemalta käsin lähiseudun naistyöläisiä näiden poistuessa iltaisin töistään. Eräässä tapauksessa merisotilas oli kaatanut naisen kadulle tämän ensiksi torjuttua lähentelyn. Käsiteltäessä tapausta Valpon virkailija piti merisotilaan käyttämää väkivaltaa tilanteeseen sopimattomana, sillä ”vapaaehtoisestikin tuntui olevan liikatarjontaa”. Helsingin poliisilaitos asetti kuitenkin vartiomiehen paikalle.⁵³

Kesäkuun lopussa 1944 turvasäilöläinen *Harry Vuorinen* tarkkaili varsin vilkasta seurustelua Helsingin rautatieaseman liepeillä. Hän kertoo havainnoistaan: ”Ollessamme eräänä iltana hakemassa autoromuja näimme suomalaisen tytön sellaisessa asevelihurmiossa, ettei edes viitsinyt hakea parempaa paikkaa kuin aseman viereinen puisto aivan kadun vieressä. Häntä ei hävettänyt antautua siinä aivan katuyleisön silmien edessä. Saksalaiset eivät välittäneet: ‘Es iss Krieg!’ Ihmiset kulkivat ohi vilkaisten melkein välinpitämättömästi nurmikolla touhuavaa kasaa, toisella taholla tanssivat suomalaistytöt saksalaisten kanssa kadulla. Pareja kulki, tytöt roikkuivat autuaasti leperrellen asetakkeihin verhoutuneiden saksalaisten käsipuolessa, nähtävästi koululaisneitosia useimmat”.⁵⁴ Syksyllä 1944 liittyi 58 helsinkiläis- ja seitsemän kotkalaisnaista vetäytyviin saksalaisiin. Tämä vastaa noin kymmenesosaa kaikista vetäytyviin saksalaisiin liittyneistä naisista.

Turun ja Porin läänissä. Turun ja Porin läänistä tuli yhteensä 14 elatushakemusta. Etenkin Porissa ja Turussa asuvat naiset hakivat elatusapua. Turussa saksalaiset sotilaat ”pelehtivät” Urheilupuistossa paikallisten tyttöjen kanssa.⁵⁵ Porissa eräs nainen tarkkaili ikkunastaan suomalaisen naisen ja saksalaisen sotilaan yhdyntää kadun toisella puolella: ”Vastapäätä oli saksalaisten ja heidän suomalaisten heilojensa matkustajakoti. Eräänä yönä näin, kuinka sellainen pari taas yritti sinne, mutta heidät käännyttiin ovelta takaisin. Oli varmaan täyttä, mutta kun olin syventynyt kirjaani, niin en ollut huomannut mitään trafiikkia. Tätä paria aloin nyt seurata. He suutelivat siinä ovensyvennyksessä ja sitten saksalainen avasi napit tytön pitkästä takista ja alkoi riisua hänen pikkupöksyjään hameen alta tytön auttaessa häntä. Saksalainen sotki sotilassaappaillaan tytön housut ruttuun maahan ja he rakastelivat siinä päin seinää. Saksalainen pisti toimituksen päätyttyä housut sinellinsä taskuun ja lähtivät lentokentälle päin ... kun katselin astelasia ... niin se

⁵¹ MV:K34/Vastaukset nro 690, 2011, 2012, 2094 ja 2277. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁵² Nupnau 1946, 205

⁵³ Raula 2003, 214–215

⁵⁴ Vuorinen 2006, 183

⁵⁵ TMT 289:1003 (Tauno G. Virta). Työväen Arkisto

näytti pitkästi yli 20 astetta pakkasta”.⁵⁶ Raumalla ”sakemannit” kelpasivat erään muistelmaan mukaan kaupungin tytöille ja naisille, sillä muuta seuraa ei ollut suomalaisten nuorten miesten lähdettyä rintamalle. Saksalaisista sotilaista puhuttiin ”korvikemiehinä”.⁵⁷ Porista, Turusta ja Raumalta kovin monta naista ei kuitenkaan syksyllä 1944 liittynyt vetäytyviin saksalaisiin,⁵⁸ sillä muusta Suomesta lähti vain noin kymmenkunta naista.

Muilla paikkakunnilla. Muiden läänien osuus elatushakemuksista olikin vain vähäinen. Tosin yksittäisiltä paikkakunnilta on olemassa suurehko määrä seurustelua koskevia muistelmia. Kotkassa tytöt olivat hulluina saksalaisiin merisotilaisiin. Valpon Kotkan osaston tilannekatsauksessa syyskuulta 1941 todettiin: ”Äidit ovat tietysti huolissaan tyttäristään, joista monet todella Kotkassakin tuntuvat hyvin mukautuvilta vieraisiin. Eräskin rouva oli uhannut valittaa Mannerheimille, että saksalaiset muka kuljettavat alaikäisiä tyttöjä laivoihin ja metsiin. Sotilaamme eivät myöskään tunnu täällä erikoisemmin pitävän saksalaisista, johtuen tämä kai suurelta osaltaan siitä, että suomalaisten osakkeet tyttölapsien silmissä ovat saksalaisten takia laskeneet”.⁵⁹

Kiuruvedellä on muisteltu nuorten avovaimojen olleen kuumana saksalaisten perään, mikä aiheutti avioeroja aviomiehen palatessa rintamalta. Nurmossa saksalaiset olivat ”kranntuja” tyttöjen suhteen eivätkä kelpuuttaneet vähemmän kauniita seurustelemaan. Tampereella eräs nainen suoritti harjoitusjaksoaan Tampereen NNKY:n Emmauksen hotellissa, johon majoitettiin läpikulkumatkalla olevia saksalaisia sotilaita. Nämä toivat hotelliin naisia, jotka yöllä kirkuivat ja huusivat kuin eläimet, kunnes sotilaat lähtivät tiehensä. Mikkelin asemasillalla tytöt heittivät kerran lämpimiä terveisiä junaan lähteville saksalaisille. Silloin junassa oleva suomalainen sotilas hyökkäsi vaunusta ja löi puukollaan laiturilla halailevaa saksalaista sotilasta selkään. Tyttö oli suomalaiselle sotilaille tuntematon. Muut junassa olevat suomalaiset sotilaat osoittivat suosiotaan puukottajalle ennen kuin hänet vietiin pois.⁶⁰

Äitien synnytyksenaikainen ikä. Minkä ikäisiä saksalaisten sotilaiden lasten suomalaiset äidit olivat? Koska elatushakemuksiin joitakin harvalukuisia tapauksia lukuun ottamatta merkittiin tiedot sekä äitien että lasten syntymäajasta, saadaan hakemusaineiston perusteella tarkka kuva äitien synnytyksenaikaisesta iästä. Myös tässä tapauksessa voidaan ikätietojen otaksua heijastavan aika lailla yleistä tilannetta.

Saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneet äidit jakaantuivat ikäryhmittäin seuraavasti:

⁵⁶ Raula 2003, 214, ks. myös TMT 256:981 (Eskola). Työväen Arkisto

⁵⁷ MV:K34/Vastaukset nro 155 ja 799. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁵⁸ Ville Kontinen: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

⁵⁹ Valpon Kotkan osaston tilannekatsaus 6.10.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot 1941. Kansio 1400. Kansallisarkisto

⁶⁰ MV:K34/Vastaukset nro 176, 208, 784, 1156 ja 1748. Museoviraston kysely. Museovirasto

Taulukko 4. Elatusapua hakeneiden äitien ikäryhmät

Ikäryhmä (vuotta)	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
16–17	10	5,3
18–19	25	13,3
20–29	132	70,2
30–38	20	10,6
Ei tietoa	1	-
Yhteensä	188	100,0

Taulukosta ilmenee, että lähes $\frac{3}{4}$ naisista oli 20–29-vuotiaita. Vajaa viidesosa oli teini-ikäisiä ja kymmenesosa 30–38-vuotiaita. Nuorimmat synnyttäjät olivat 16-vuotiaita, ja koska naisten ikä on laskettu lapsen syntymäpäivän perusteella tarkoittaa tämä sitä, että nuorimmat naiset aloittivat sukupuolisen seurustelun jo 15-vuotiaana.

Kaikkien elatusapua hakeneiden äitien keski-ikä oli synnyttäessään 22,7 vuotta. Vastaako tämä yleistäkin tilannetta? Olettamuksen mukaan kaikkien äitien ikäjakauma oli jokseenkin samanlainen kuin hakemusaineiston perusteella lasketut iät. On kuitenkin oletettavaa, että kaikkien lapsen synnyttäneiden keski-ikä oli jonkin verran korkeampi, sillä olettamuksen mukaan nuorimmat synnyttäjät ovat muita herkemmin hakeneet tai varattomuudesta johtuen joutuneet hakemaan elatusapua.

Elatusaineistoon ei ole merkitty saksalaisten sotilaiden syntymäaikatietoja eikä näin ollen ole mahdollista tutkia miesten ikää heidän lapsensa syntyessä. Olettamuksen mukaan miesten keski-ikä oli kuitenkin yleensä naisten keski-ikää korkeampi.

Äitien sosiaalinen tausta. Minkälainen oli saksalaisten sotilaiden lasten synnyttäneiden naisten sosiaalinen tausta? Hakemusaineisto valaisee näitä taustoja todennäköisesti jokseenkin todenmukaisesti, vaikka tieto ammatista tai asemasta on merkitty muistiin ainoastaan 81 tapauksessa.

Seuraavassa taulukossa on tietoja lapsen synnyttäneiden äitien sosiaalisesta taustasta:

Taulukko 5. Elatusta hakeneiden suomalaisten naisten sosiaalinen tausta

Ammattiala	Lukumäärä (n)
<u>Kaupalliset palvelut (36)</u>	
- Kauppa- tai liikeapulainen	8
- Tarjoilija	8
- Ompelija, modisti	7
- Pesijä tai pyykkäri	4
- Emännöitsijä, keittäjä	3
- Keittiö- tai ravintola-avustaja	3
- Siivoaja	2
- Kampaaaja	1
- Sairaanhoitaja	1
<u>Kotityöt (15)</u>	
- Kotiapulainen	10
- Palvelijatar	5
<u>Työläisammatit (11)</u>	
- Tehdastyöläinen	6
- Työmiehen tytär	3
- Sekatyöläinen	1
- Kirjansitoja	1
<u>Valkokaulusammatit (9)</u>	
- Konttoristi, kanslisti, toimistoapulainen, konekirjoittaja	4
- Kansakoulun opettaja	1
- Postivirkailija	1
- Kassanhoitaja	1
- Laborantti	1
- Ylioppilas	1
<u>Alkutuotanto (8)</u>	
- Talollisen ja tilallisen tytär	4
- Talollisen leski	1
- Karjakko	1
- Kalastajan leski	1
- Kalastajan tytär	1
<u>Muut (2)</u>	
- Sotaleski	2
Ei tietoa	107
Yhteensä	188

Taulukosta ilmenee, että äidit toimivat työmarkkinoilla useilla aloilla. Noin viidesosa työskenteli kaupallisissa palvelutehtävissä, ja melko tyypillisesti naiset olivat kauppa- tai liikeapulaisia, tarjoilijoita tai ompelijoita sekä erilaisiin keittiötehtäviin työllistettyjä. Ryhmään kuului lisäksi muutamia pesijöitä, siivoojia, kampaajia ja sairaanhoitajia. Vajaa kymmenesosa äideistä teki töitä kodissa palvelijattarina ja kotiapulaisina. Muilla aloilla työllistettyjä oli vain vähän: noin kahdeskymmenesosa työläisammateissa, noin kahdeskymmenesosa valkokaulusammateissa ja niin ikään kahdeskymmenesosa alkutuotannossa.

Sen sijaan hyvin merkittävällä osalla, 107:lle eli 57 %:lle, ei hakemusaineistoon ole merkitty ollenkaan ammattia tai asemaa. Olettavasti tämä johtui siitä, ettei äideillä ollut varsinaista ammattia ja heidän sosiaalinen asemansa oli epämääräinen. Tämä seikka selittänee samalla syytä siihen, että ko. äidit ovat hakeneet elatusapua. Täten voitaneen päätellä valtaosan hakijoista hakeneen elatusapua siksi, että heillä ei ole ollut ollenkaan toimeentuloa. Todennäköistä on lisäksi, ettei huomattava osa näistä naisista ole edes ollut työmarkkinoilla tai jos ovat olleet työllistettyjä, kyseessä on ollut tilapäinen tai kausiluonteinen palvelussuhde. Tämä kuvanee myös sitä, että monet naiset olivat niin nuoria, ettei heillä vielä ollut vakituista työpaikkaa.

Elatusapua hakeneista äideistä runsaat 70 eli runsas kolmasosa oli sentään työllistettyjä. Miksi nämä naiset hakivat elatusapua? Kysymyksen vastaus lienee, että työssä olevilla naisilla lienee yleisesti ollut suhteellisen vähäiset tulot. Kaupallisissa palveluissa työssä olevien naisten palkkataso oli todennäköisesti vaatimaton. Sama lienee ollut tilanne myös työläisammateissa ja alkutuotannossa toimivilla naisilla. Ei edes valkokaulusammattien harjoittajien palkkataso liene yleensä ollut kummoinen, sillä toimistoapulaisen yms. avustajien ansiotulot olivat todennäköisesti vähäiset.

Myös *Marianne Junila* on elatusapuhakemusaineiston perusteella päätellyt äitien olleen usein nuoria ja melko vaatimattomista oloista kotoisin olleita työläis- tai pienviljelijäperheiden tyttäriä.⁶¹ Mitä sitten hakemusaineiston au-äitien sosiaalisen taustan tiedot kertovat yleisestä tilanteesta? Aineiston suppeudesta huolimatta voidaan tehdä muutamia hahmotelmia. Ensinnäkin on oletettavaa, että elatusapua ei-hakeneiden au-äitien työllisyystilanne ja sosiaalinen asema oli parempi kuin hakeneiden au-äitien tilanne. Tästä syystä he eivät joutuneet hakemaan elatusapua. Ehkä yksi myötävaikuttava syy on myös ollut vankempi perhetausta, kun naisten vanhemmat, isovanhemmat tai muut alkuperäiseen perheeseen kuuluvat sukulaiset tukivat saksalaiselle sotilaille lapsen synnyttäneitä äitiä. Tällaiset au-äidit ovat saattaneet asua vanhassa kodissaan ja voineet nauttia sen muonituksesta ja muusta turvasta – kun vastaavasti elatusta hakeneilla äideillä ei ole ollut tällaista turvaverkostoa. Selvityksessään keväällä 1943 sosiaaliministeriön virkailija *Aune Mäkinen-Ollinen* totesikin osan au-äideistä olevan ns. hyvien perheiden tyttöjä, jotka tulivat toimeen elatusapua hakemattakin.⁶²

⁶¹ Junila 2008, 40

⁶² Mäkinen-Ollinen 1943, 3

Toiseksi on oletettavaa, että osa lapsen siittäneistä saksalaisista sotilaista on omasta aloitteestaan auttanut naisystäväänsä antamalla hänelle rahaa tai tuomalla runsaasti kulutustarvikkeita. Tällaisissa tapauksissa sotilaat osallistuivat au-äidin ja au-lapsensa elatukseen vapaaehtoisesti – ja samalla myös suomalaisten sosiaaliviranomaisten valvonnan ulkopuolella. Näissä tapauksissa au-äitien ei välttämättä ollutkaan tarvetta hakea virallista elatusapua. Sekä kunnalliset lastenvalvojat että sosiaaliministeriö olivat tietoisia tästä ilmiöstä pystymättä kuitenkaan esittämään lukuja sen laajuudesta. Em. Mäkinen-Ollisen otaksuman mukaan osa au-naisista olisi ollut niin hyvätulaisia, etteivät he sen paremmin tarvinneet tai edes halunneet yhteiskunnalta elatusapua.⁶³ Tutkimuksessa käytetyt aineistot ja arkistot eivät tosin tue otaksumaa au-äitien hyvästä toimeentulosta. Pikemmin lienee selitys se, että osa au-äideistä sai epävirallisesti suhteellisen runsaasti taloudellista tai huollollista tukea saksalaisilta isiltä. Tämä takasi jatkosodan vielä kestäessä näiden au-äitien toimeentulon ilman virallista elatusapua.

Kolmanneksi voidaan olettaa elatusavun hakemisen jättäneiden naisten olleen työmarkkinoilla suurelta osin samoilla aloilla kuin elatusapua hakeneet au-äidit olivat, joskin toisissa suhteissa. Varsinkin se on todennäköistä, että työläisammateissa ja alkutuotannossa toimineiden naisten osuus oli selvästi suurempi kuin kahdeskymmenesosa.

Keitä olivat saksalaiset isät? Elatushakemuksissa on tietoja myös isäksi tulleista sotilaista. Tosin tiedot eivät ole kovin seikkaperäisiä eikä ole mahdollista todeta, kuinka suuri osa sotilaista kuului eri aselajeihin, kuten jalkaväkeen, ilmavoimiin ja laivastoon. Sen sijaan niistä löytyy kohtalaisen kattavat tiedot sotilasarvoista, jotka olivat seuraavat:

Taulukko 6. Isien sotilasarvot

Arvo	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Upseeri	2	1
Aliupseeri	140	77,5
Sotilas, matruusi	18	9,6
Siviilit	3	1,6
Ei tietoa	25	13,3,
Yhteensä	188	100,0

Taulukosta ilmenee, että hyvin suuri osa isistä oli aliupseereja ja ainoastaan vajaa kymmenesosa kuului miehistöön. Myös upseereiden osuus oli aivan vähäinen. Mitkä tekijät selittävät tämäntapaisen jakauman?

⁶³ Mäkinen-Ollinen 1943, 3

Taulukko kuvaa ainoastaan elatusapua hakeneiden äitien kanssa seurustelleiden saksalaisten sotilaiden sotilasarvoja – eikä siis kaikkien isien sotilasarvoja. Aliupseerien hyvin suuri osuus johtunee siitä, että etupäässä selustassa olevien huoltojoukkojen, Luftwaffen ja laivaston miehillä oli mahdollisuus seurustella. Huoltoyksiköissä lienee ollut suhteellisen paljon erikoiskoulutuksen saaneita aliupseereja. Tämä johtui taas siitä, että kuljetuksia, varastointia ja tilinpitoa varten tarvittiin koulutettuja sotilaita, kuten talousaliupseereja, sekä Luftwaffessa ja laivastossa lisäksi moottorien ja muiden teknisten laitteiden huoltoa varten. On myös mahdollista, että huoltoyksikköjen välitason päällikköinä toimivat aliupseerit ovat saattaneet järjestää itselleen paremmin iltalomia kuin mitä sallittiin miehistölle. Aliupseereilla oli täten todennäköisesti paremmat mahdollisuudet seurustella suomalaisten naisten kanssa kuin miehistöllä.

Elatusapuhakemusaineistossa on vain yksi upseeri. Vähälukuisuus johtunee siitä, etteivät upseerit juuri seurustelleet aivan vähävaraisten naisten kanssa. Upseerit suosivat oletuksen mukaan seurustelukumppaninaan keskiluokkaan kuuluvia naisia, joiden koulutus- ja sivistystaso ja elämäntapa olivat lähellä heidän omien piiriensä arvoja ja tottumuksia.

Vuonna 2010 koottu kyselyaineisto

Yhteensä 73 saksalaisen sotilaan lapsi on vastannut hankkeen kyselykaavakkeeseen tai muuten välittänyt tietonsa Kansallisarkistolle. Sen perusteella on laadittu useita tilastoja. Nämä valaisevat seurustelevien tapaamispaikkakuntia, seurustelun johdosta syntyneiden lasten syntymäpaikkoja ja syntymävuosia sekä seurustelevien ikää, ammattijakaumaa ja sotilasarvoa.

Tutustumis- ja synnyttämisaikat. Kyselykaavakkeesta ilmenee 71 tapauksessa tieto paikkakunnasta, jossa suomalainen äiti ja saksalainen sotilas tutustuivat toisiinsa. Lisäksi on 68 tapauksessa tieto lapsen syntymäkunnasta. Nämä paikat ovat lääneittäin ja kunnittain seuraavat:

Taulukko 7. Suomalaisten äitien ja saksalaisten sotilaiden tutustumispaikkakunnat ja lasten syntymäpaikat (n)

Alue	Tutustumispaikka	Lasten syntymäpaikat
<u>Lapin lääni</u>		
Rovaniemi	15	7
Kemi	7	2
Petsamo	7	1
Kemijärvi	4	2
Sodankylä	4	2
Salla	3	-
Ivalo	1	1

Alue	Tutustumispaikka	Lasten syntymäpaikat
Kittilä	1	2
Tornio	-	1
Temmes	-	1
Yhteensä	42	19
<u>Oulun lääni</u>		
Oulu	6	7
Kuusamon Kurkijärvi	4	-
Muu Kuusamo	4	1
Taivalkoski	1	1
Kalajoki	-	2
Alavieska	-	1
Yhteensä	15	12
<u>Turun ja Porin lääni</u>		
Pori	2	2
Rauma	1	1
Turku	1	2
Tyrvää	-	1
Yhteensä	4	6
<u>Vaasan lääni</u>		
Kauhava	1	-
Kokkola	1	-
Vaasa	1	1
Ähtäri	1	1
Peräseinäjoki	-	1
Teerijärvi	-	1
Yhteensä	4	4
<u>Muut paikat Suomessa</u>		
Helsinki	2	7
Mikkeli	2	-
Joensuu	1	1
Jyväskylä	1	-
Kuopio	-	1
Kotka	-	1
Kuokkala	-	1
Tampere	-	1
Tammela	-	1
Yhteensä	6	13
<u>Ulkomaat</u>		
Saksa	-	9
Norja	2	3
Ruotsi	-	3

Alue	Tutustumispaikka	Lasten syntymäpaikat
Yhteensä	2	15
Ei tietoa	-	4
Yhteensä	73	73

Taulukosta ilmenee, että 42 tapauksessa pariskunnat tutustuivat toisiinsa Lapin läänissä. Tämä vastaa lähes 2/3 osaa kaikista tapauksista. Oulun läänin osuus oli viidesosa ja Vaasan sekä Turun ja Porin läänin osuus molemmilla runsas kahdeskymmenesosa. On mahdollista, että tämä läänikohtainen jakauma jotakuinkin vastaa sodanaikaisia todellisia tutustumispaikkakuntia, sillä monet seikat vahvistavat seurustelua esiintyneen etenkin Pohjois-Suomessa. Toisaalta on todennäköistä, että Lapin läänissä nykyään asuvien saksalaisten sotilaiden lasten osuus on yliedustettuna vastausaineistossa. Syynä tähän on, että kyselyaineisto on suurelta osin saatu Rovaniemellä toimivan Saksalaisten sotilaiden lapset ry:n yhteysverkoston kautta. On täten todennäköistä, että varsinkin Helsinki, mutta myös Kotka, ovat tosiasiallisesti toimineet merkittävinä tutustumispaikkakuntina, vaikka asia ei juuri ilmene taulukon tiedoista. Silti on perusteltua otaksua, että taulukko kuvanee jokseenkin todenmukaisella tavalla seurusteluläänien perusjakaumaa.

Erityisen vilkkaina tutustumispaikkakuntina erottuvat Lapin läänissä Rovaniemi, Kemi, Petsamo, Kemijärvi, Sodankylä ja Salla, mikä kaikeksi kuvaa todellista tilannetta. Oulun läänissä keskeisimmät tutustumispaikkakunnat olivat Oulu, Kuusamo ja etenkin Kuusamon Kurkijärvi, jossa sijaitsi saksalaisten kenttäsaairaala. Useat sairaalassa tai sen huoltotehtävissä palvelleet suomalaiset naiset ovat täten löytäneet saksalaisen seurustelukumppaninsa saksalaisten sota- tai kenttäsaaraloissa tai muissa huoltoyksiköissä. Muista yksittäisistä paikkakunnista on taas sen verran vähän tapauksia, ettei niiden perusteella ole mielekästä yrittää hahmottaa erityisiä kuvioita.

Saksalaisen sotaväen eri yksiköiden palveluksessa oli säännöllisesti noin 2 000 suomalaista työntekijää. Lisäksi saksalaisten kenttä- ja sotasairaloissa työskenteli noin 800 suomalaista sairaanhoitajaa, apuisarta, lääkintä- ja huoltolottia ja muuta apuhenkilöä. Yhteensä saksalaisia palveli täten noin 2 800 suomalaista naista, joista 2/3 oli alle 30-vuotiaita.⁶⁴ Merkittävä osa näistä naisista lienee jossain vaiheessa seurustellut saksalaisen sotilaan kanssa, sillä työnteko ja palvelus toivat osapuolet luontevasti yhteen.

⁶⁴ Junila 1984, 26

Verrattaessa seurustelevien tutustumispaikkakuntia seurustelun johdosta syntyneiden syntymäpaikkoihin merkittävin ero on Lapin läänissä. Muiden läänien osalta ei ole kovin merkittävää eroa tutustumis- ja synnytyspaikkakuntien läänikohtaisissa osuuksissa. Kun miltei 2/3 seurustelevista oli tutustunut toisiinsa Lapin läänissä, niin ainoastaan runsas neljäsosa seurustelleista naisista synnytti lapsensa siellä. Tämä ero johtunee kolmesta syystä. Ensimmäkin osa naisista oli saapunut Lappiin muista lääneistä, mutta joko palannut kotipaikkakunnalleen synnyttämään tai synnyttänyt paikkakunnalla, jonne hän oli joutunut evakkoon. Toiseksi myös osa Pohjois-Suomessa vakituisesti asuvista naisista muutti jollekin toiselle paikkakunnalle raskautensa loppuajaksi ja synnyttämään välttääkseen naapurien ja kyläläisten paheksuntaa.⁶⁵ Kolmanneksi muutamia kymmeniä Lapissa seurustelleista ja vetäytyviin saksalaisiin joukkoihin liittyneistä naisista synnytti lapsensa Norjassa, Ruotsissa tai Saksassa, sillä näissä maissa syntyneiden lasten lukumäärä on niin suuri kuin 15 eli runsas viidesosa kaikista tapauksista.

Seuraavassa taulukossa on tietoja kyselyaineiston lasten syntymävuodesta:

Taulukko 8. Kyselyaineiston lasten syntymävuodet

Vuosi	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
1941	1	1,4
1942	9	12,3
1943	15	20,5
1944	24	32,9
1945	21	28,8
1946	2	2,7
Ei tietoa	1	1,4
Yhteensä	73	100,0

Taulukosta ilmenee, että ainoastaan runsas kymmenesosa syntyi vuoden 1942 loppuun mennessä ja viidesosa vuoden 1943 aikana. Sen sijaan lähes 2/3 osaa syntyi vuosina 1944–45 ja ainoastaan yksittäisiä lapsia enää vuonna 1946. Tämä syntymävuoden ikäjakauma valaisee osaltaan myös ulkomaansyntyneiden suurehkon lukumäärän syyt: raskaana olevat äidit joko liittyivät syksyllä Norjaan vetäytyviin saksalaisiin joukkoihin tai evakuoitiin Ruotsiin. Osa seurustelevista naisista on puolestaan tullut raskaaksi vasta saavuttuaan Norjaan tai Saksaan ja aikanaan synnyttänyt lapsensa siellä.

⁶⁵ Junila 2008, 37

Taulukon vuosijakauma muistuttaa jokseenkin yhtenevästi saksalaisten sotilaiden lasten syntymävuoden jakaumaa Norjassa, etenkin siinä mielessä että syntyvyys vuosina 1943–45 oli laajuudeltaan samansuuruista.⁶⁶ Syynä tähän on, että taulukko poiketen elatusapuhakemusaineistosta kattaa myös loppuvuotena 1944 sekä vuosina 1945–46 syntyneet lapset.

Seurustelleiden ikä. Vastausten perusteella äitien ikä ilmenee 59 tapauksessa ja saksalaisten sotilaiden 40 tapauksessa. Ikäjakauma osoittautui seuraavaksi:

Taulukko 9. Äitien ja saksalaisten sotilaiden syntymävuodet

Syntymävuodet	Äidit	Saksalaiset sotilaat
1884, 1896	-	2
1900–04	-	3
1905–09	7	4
1910–14	6	11
1915–19	17	13
1920–25	30	8
Yhteensä	60	41

Taulukosta ilmenee, että noin puolet äideistä oli syntynyt vuosina 1920–25 ja oli täten synnyttäessään 18–23-vuotiaita. Rungas neljäsosa oli toisaalta 24–29-vuotiaita, kymmenesosa 30–34-vuotiaita ja niin ikään kymmenesosa jopa 35–39-vuotiaita. Äitien keski-ikä heidän synnyttäessään oli noin 25,5 vuotta.

Saksalaisten sotilaiden ikäjakauma poikkesi selvästi äitien ikärakenteesta, sillä kolmasosa oli lapsen syntyessä 24–29-vuotiaita ja rungas neljäsosa 30–34-vuotiaita. Viidesosa oli tätä vanhempia ikäluokissa 35–39 ja 40–44. Joukossa oli myös eräs 47-vuotias ja jopa muuan 59-vuotias upseeri-isä. Vain viidesosa oli ikäluokassa 18–23 -vuotiaat eli samassa ikäluokassa oli naisia kaksi puoli kertaa enemmän. Saksalaisten sotilaiden keski-ikä oli 30 vuotta.

Äitien ammatit. Kyselykaavakkeissa on tieto äidin sodanaikaisesta ammatista 60 tapauksessa. Kun tiedot järjestään ammattialan ja sosiaalisen aseman perustella synty seuraava luokitus:

⁶⁶ Larsen 1999, 300

Taulukko 10. Äitien sodanaikaiset ammattialat tai sosiaalinen asema (n)

Ammattiala tai sosiaalinen asema	Tapauksia (n)	Osuus (%)
Palveluammatit	26	36
Sairaala tai huoltotyö	9	12
Keskiluokka	15	21
Maatalous	7	10
Työväestö	5	7
Tieto puuttuu	11	15
Yhteensä	73	100

Taulukosta ilmenee ensinnäkin, että varsin merkittävällä osalla au-äideistä oli yleensä palvelussuhde tai järjestetty toimentulo. Verrattuna elatusta hakeneista naisista ero on huomattava, sillä heidän osaltaan tieto ammatista puuttui lähes 2/3 tapauksista. Vastaava osuus vastausaineistossa on vain vajaa 1/7.

Kaupallisten palveluammattien osuus on runsas kolmasosa. Tämä ryhmä koostuu useista alaryhmistä. Tarjoilijoita, kylmäköitä, keittiöpuolen eri työntekijöitä, siivoojia, silittäjiä, pesijättäriä ja hotellityöntekijöitä on yhteensä 16, partureita ja kampaajia viisi ja myyjättäriä kaksi. Lisäksi oli leipomoapulainen, kotiapulainen ja puhelinvälittäjä.

Sairaala- tai muussa hoitotehtävissä toimi yhdeksän naista. Näistä lähes jokainen oli jossakin laitoksessa, kuten sairaalan ylihoitaja, sairaanhoitaja, sairaalan liinavaatevaraston hoitaja, terveydenhoitaja, apulainen ja lastenhoitaja. Eräs nainen toimi koulutuksen hankkineena luontaishoitajana.

Keskiluokkaan on laskettu yhteensä 15 naista: viisi konttoristia, kaksi ompelimon omistajaa, kirjakaupan omistaja, opettaja, tulkki, laulusolisti, puutarhaopettaja, ylioppilas ja koululainen.

Maataloustöissä oli yhteensä seitsemän au-äitiä: kolme emäntää tai tilanhoitajaa, kolme talon tai mökin tytärtä ja piika. Työväestöön kuului yhteensä viisi äitiä: neljä varsinaista työläistä ja tuntikirjuri.

Saksalaiset sotilaat. Vastausaineistossa on vain suhteellisen vähän tietoja saksalaisten sotilaiden taustasta. Sotilarvosta löytyy täten 26 mainintaa. Tämä tarkoittaa sitä, että tieto puuttuu 45 tapauksessa. Saksalaisten sotilaiden siviiliammattista löytyy puolestaan ainoastaan 20 mainintaa eli tieto puuttuu jopa 52 tapauksessa.

Sotilasarvolla mainituista sotilaista viisi oli upseereita, 16 aliupseereita ja viisi sotilaita. Tämä tarkoittaa sitä, että viidesosa kuului upseeristoon, viidesosa niin ikään rivimiehiin ja lähes 2/3 alipäällystään. Jakauma vastaa hyvin sitä kuvaa, joka on muodostunut muiden aineistojen perusteella, kuten elatusapuaineisto sekä avioliitto- ja kihlausilmoitusaineisto.

Siviiliammateiltaan saksalaiset sotilaat kuuluivat etupäässä keskiluokkaan, sillä 24 ammattinimikkeellä mainituista neljätoista edusti tätä kerrosta. Pankkivirkailijoita oli kaksi, kauppiaita ja konttoristeja neljä, kaksi arkkitehtiä sekä lisäksi lääkäri, agronomi, opettaja, koneinsinööri, konemestari, veturinkuljettaja ja stevardi. Työväestöön kuului seitsemän sotilasta, joista kuitenkin lähes jokaisella oli ammattikoulusta: sokerileipuri, kondiittori, puuseppä, lukkoseppä, teurastaja, sähköasentaja ja vaatturi. Ainoastaan yksi oli konepajan apulainen. Alkutuotannon osuus oli pienehkö, sillä ainoastaan yksi sotilas oli siviiliammatiltaan maanviljelijä. Toinen oli viininviljelijä ja osallistui samalla perheen täyshoitotoimintaan.

Vertailu elatusapua koskevan aineiston ja kyselyaineiston tietojen välillä. Kyselyn vastausaineistoa on mielekästä verrata elatusapua koskevaan aineistoon, sillä ilmeistä on että em. aineistot koskevat pääasiallisesti kahta eri henkilöryhmää. Kyselyaineistosta löytyi ainoastaan 12 lapsen synnyttänyttä naista, joka haki elatusapua. Yhteensä 188 elatusapua hakeneesta naisesta tämä vastaa 6,4 %. Tärkeimmät erot ovat seuraavat:

- valtaosa eli 2/3 elatusapua hakeneiden naisten lapsista syntyi vuoden 1943 loppuun mennessä verrattuna ainoastaan 1/3 kyselyaineiston lapsista. Hakemus- ja kyselyaineiston perusteella on mahdollista arvioida saksalaisten sotilaiden lasten vuosittaista syntyvyyttä myös kokonaisuudessaan. Jos oletetaan, että syntyi yhteensä noin 700 saksalaisten sotilaiden lasta ja että taulukon vuodet 1941–43 kuvaavat vuosikohtaista syntyvyyttä asianmukaisella tavalla voitaisiin päätellä lasten syntymävuosittaisen rakenteen olevan seuraava: vuonna 1941 noin kymmenen lasta, vuonna 1942 noin 100 lasta, vuonna 1943 noin 250 lasta, vuonna 1944 noin 220 lasta, vuosina 1945 noin 110 lasta ja vuonna 1946 enää noin 10 lasta
- elatusapua hakeneiden naisten kotipaikkakunnat kuvaavat todennäköisesti selvästi paremmin läänikohtaista jakaumaa kuin kyselyaineisto. Tämä johtuu siitä, että kyselyaineisto on koottu Rovaniemellä vaikuttavan Saksalaisten sotilaiden lapset r.y. -järjestöjen yhteysverkkoa hyödyntämällä. Koska yhdistys olettamuksen mukaan on parhaiten tavoittanut Lapin läänissä asuvat lapset, korostuu tämän alueen osuus kyselyaineiston tutustumispaikkakuntajakaumassa. Jos kuitenkin oletetaan, että syntyi noin 700 saksalaisten sotilaiden lasta ja että nämä jakaantuivat lääneittäin jokseenkin samaan tapaan kuin elatusapuhakemukset, olisi Lapin läänissä syntynyt noin

220 lasta, Oulun läänissä noin 140, Uudenmaan läänissä niin ikään noin 140, Turun ja Porin läänissä noin 100, Vaasan läänissä noin 50 sekä Hämeen, Kuopion, Mikkelin ja Viipurin lääneissä yhteensä noin 50 saksalaisen sotilaan lasta. Korkeintaan viidesosa naisista synnytti tosin lapsensa Norjassa tai Saksassa, mutta näissä tapauksissa on naisten kotilääni katsottu lapsen syntymälääniksi

- elatusapua hakeneiden naisten keski-ikä on heidän synnyttäessään arvioitu olleen noin 22,7 vuotta, kun kyselyaineiston vastaava luku on 25,5 vuotta, eli 2,8 vuotta vähemmän. Pääsyy eroon lienee se, kyselyaineiston varttuneemmat naiset olivat ehtineet hankkia itselleen paremman toimentulon tai paremman aseman työelämässä. Näin ollen he eivät joutuneet läheskään samassa määrin hakemaan elatusapua kuin vertailuryhmä. Myös elatusapuaineiston saksalaisten sotilaiden keski-ikä lienee ollut selvästi pienempi kuin kyselyaineiston miesten keski-ikä, ehkä 25–27 vuotta
- elatusapua hakeneiden naisten sosiaalinen tausta oli selvästi vaatimattomampi kuin kyselyaineiston naisten tausta. Suurin ero lienee ollut työllisyysasteessa. Elatusapua hakeneista naisista niin suuri osa kuin 57 %:lla ei ollut ammattia tai asemaa, joka olisi voitu kirjata, kun vastaavia kyselyaineiston naisista oli vain 15 %. Kaupallisissa palveluissa työskenteli 19 % elatusapua hakeneista naisista, kun vastaava osuus kyselyaineiston naisilla oli jopa 37 % eli kaksi kertaa enemmän. Koti- ja muita huoltotöitä teki noin kahdeksan prosenttia elatusapua hakeneista ja vastaavasti noin 13 % kyselyaineiston naisista. Työläisammateissa ja maataloustöissä oli noin kuusi ja neljä prosenttia elatusapua hakeneista naisista, kun vastaavat luvut kyselyaineiston naisten keskuudessa oli noin seitsemän ja kymmenen. Keskiluokan osuus oli puolestaan elatusapua hakeneiden ryhmästä noin viisi prosenttia ja kyselyaineiston naisista noin 18 %.
- saksalaisten sotilaiden osalta ei ole mahdollista tehdä kovin pitkälle meneviä havaintoja heidän sosiaalisesta taustastaan, sillä sekä elatusapua koskevasta aineistosta löytyy ainoastaan satunnaisesti tietoja siviiliammateista. Ottaen huomioon, että noin 4/5 miehistä lienee kuullut päällystöön voidaan kuitenkin olettaa ryhmään kuuluneen jokseenkin runsaasti ammattikoulutettuja henkilöitä. Kyselyaineistoista löytyy jonkin verran enemmän tietoja seurustelevien sotilaiden siviiliammateista, mutta kokonaiskuvaa ei ole kuitenkaan mahdollista hahmottaa. Muistiin merkityt tiedot viittaavat kuitenkin siihen, että tässäkin ryhmässä olisi ollut runsaasti ammattikoulutettuja miehiä. Kun vielä otetaan huomioon, että miesten arvioitu keski-ikä oli 30 vuotta, on todennäköistä, että heillä oli vankka asema työelämässä ja he olivat

siviilielämässään suhteellisen hyvin toimeentulevia. Joka tapauksessa on perusteltua otaksua, että kummassakin vertailuryhmässä saksalaiset sotilaat olivat huomattavasti paremmin koulutettuja, työllistyneitä ja palkittuja kuin ne suomalaiset naiset, joiden kanssa he seurustelivat ja jotka synnyttivät heille lapsia.

Vertailu Norjan tutkimustietoihin. Elatusapua koskevan aineiston ja kyselyaineiston perusteella on mahdollista tehdä joitakin vertailuja myös Norjan vastaavia oloja koskeviin tutkimustuloksiin. Tällöin voidaan todeta, että saksalaisille sotilaille synnyttäneiden norjalaisten ja suomalaisten äitien välillä ei juuri liene kovin suuria eroja sen paremmin iän kuin sosiaalisen taustan osalta.

Norjalaiset äidit olivat käytettyjen luokitusten mukaan 20–25-vuotiaita ja Suomessa 23–25-vuotiaita, mutta äitien tosiasiallinen ikä ei Suomessa silti liene mainittavasti poikennut norjalaisten äitien iästä. Norjassa asia lienee vaan ilmaistu hieman eri sanankääntein. Kummassakin maassa äitien keski-ikä oli runsaat 20 vuotta.

Norjassa valtaosa äideistä kuului työväestöön tai muuten kansanomaisiin kerroksiin sekä oli työssä erilaisissa kotitalous- ja hoitotehtävissä sekä kaupallisissa palveluissa. Näin oli tilanne myös Suomessa. Keskiluokkaan kuuluvien naisten osuus oli jokseenkin samansuuruinen sekä norjalaisten että suomalaisten äitien keskuudessa. On kuitenkin mahdollista että suomalaisen keskiluokan naiset seurustelivat jonkin verran norjalaisnaisia vilkkaammin saksalaisten sotilaiden kanssa johtuen Suomen sotilaspoliittisesta ja sotilaallisesta yhteistyöstä Saksan kanssa. Suomessa keskiluokka pitkälti tuki yhteistoimintaa Saksan kanssa ja pyrkimykset tiivistää suomalais-saksalaisia suhteita lienevät ilmenneet myös seurustelussa. Norjassa taas osa keskiluokasta suhtautui avoimen torjuvasti yhteistyöhön, kun keskiluokan toinen osa harjoitti pragmaattista ja hiljaista yhteistyötä saksalaisten kanssa tuotannon, kaupan, kuljetusten ja palvelujen aloilla. Alkutuotannon osuus oli Norjassa kuitenkin selvästi pienempi kuin Suomessa. Norjassa alkutuotannon osuus oli mitätön, kun se Suomessa oli ehkä noin kahdeskymmenes osa. Tosin on mahdollista, että joitakin maanviljelykseen liittyviä töitä on Norjassa luokiteltu kotiaputöiksi.

Norjassa lapsen saaneiden saksalaisten sotilaiden keskuudessa oli todennäköisesti enemmän rivisotilaita kuin Suomessa. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että työväestön ja kansanomaisten kerrosten osuus oli suurempi kuin mitä se oli Suomessa. Tämä johtuu siitä, että Suomessa valtaosa seurustelevista miehistä oli sijoitettu saksalaisten huoltoyksiköihin ja lentotukikohtiin. Tämän seurauksena etenkin saksalaisten aliupseerien mahdollisuudet seurustella oli huomattavasti suotuisammat kuin rivisotilaiden vastaavat tilaisuudet. Norjassakin lienee saksalaisilla aliupseereilla ollut selvästi paremmat mahdollisuudet seurustella kuin rivisotilailta, mutta oletuksen mukaan ero ei kuitenkaan ollut yhtä suuri kuin Suomessa.

Päällystön osuus seurustelleista sotilaista oli varsin merkittävä

Etenkin Suomessa aliupseerien osuus sekä seurustelevista saksalaisista sotilaista että lapsen saaneista oli varsin merkittävä. Elatusapua hakeneiden suomalaisten naisten miehistä lähes 4/5 oli aliupseereja. Kyselyaineiston miehistä 2/3 oli aliupseereja ja viidesosa upseereja eli reilusti neljä viidesosaa isistä kuului päällystöön. Myös tutkituissa avioliitto- ja kihlausilmoituksissa on samanlainen kuvio. Avioliiton suomalaisen naisen kanssa solmineista saksalaisista sotilaista kuului lähes 4/5 päällystöön ja kihloihin menneistä jopa 9/10. Kun upseerien ja aliupseerien yhteenlaskettu osuus saksalaisista sotilaista oli vain noin viidesosa, tarkoitti tämä siten päinvastaista tilannetta: suhteessa laajuuteensa päällystön osuus seurustelusta lienee ollut noin kolmi- tai nelikertainen, kun rivisotilaiden osuus vastaavasti oli saman verran pienempää.

Selitys siihen, että etenkin aliupseerit seurustelivat suomalaisten naisten kanssa ja siittivät lapsia heidän kanssaan, on Suomessa palvelleiden Saksan joukkojen sotilaallinen sijoitus. Kun saksalaisten joukkojen ns. kauttakuljetus alkoi alkusyksyllä 1940, muodostettiin Pohjanlahden rannikkokaupunkeihin ja kuljetusväylien varsiin huoltokeskuksia Vaasassa, Oulussa, Rovaniemellä ja Ivalossa. Näissä keskuksissa palveli syksyllä 1940 noin 2 200 miestä. Kauttakuljetettavat joukot sen sijaan eivät yleensä viettäneet montaakaan päivää satamissa ja huoltokeskuksissa, vaan kuljetukset suoritettiin jokseenkin ripeästi etukäteen laadittujen kuljetusaikataulujen mukaan.⁶⁷ Vähitellen huoltokeskuksiin sijoitettujen sotilaiden lukumäärä laski ja toukokuussa heidän vahvuutensa oli enää 1 145 miestä.⁶⁸ Kun Saksa kesäkuun lopussa 1941 ulkomaalaisine tukijoukkoineen kävi Neuvostoliiton kimppuun, Jäämerestä Mustaanmereen ulottuvalla rintamalla tilanne kuitenkin muuttui. Saksalaisten kuljetus- ja huolto-osastoja Suomessa laajennettiin ja vahvistettiin siten, että niihin kuului yhteensä noin 10 000 miestä.⁶⁹

Luftwaffe otti puolestaan käyttöön jo valmiina olevia lentokenttiä Suomen maaperällä ja osittain laajensi niitä, mutta rakensi myös muutamia kokonaan uusia lentokenttiä. Tällä tavalla muodostetuissa lentotukikohdissa (Fliegerhorst) palveli runsaasti miehiä. Erään tiedon mukaan kuului kesällä 1942 AOK Lapplandin ilmavoimien muonavahvuuteen noin 40 000 henkilöä.⁷⁰ Kun Saksan sotilasjohto joutui suuren mieshukan johdosta muodostamaan ilmavoimista ns. Luftwaffen, kenttädivisioonien lentotukikohtien miesvahvuus supistui.⁷¹ Suomessa tämä tapahtui vuoden 1943 alussa⁷² ja tästä johtuen Luftflotte 5:n vahvuus oli kesällä

⁶⁷ Korhonen 1961, 1110–111, Karpinen 1966, 208

⁶⁸ Vehviläinen 1984, 221

⁶⁹ P.M. Pohjois-Suomessa olevien saksalaisten joukkojen huolto Ruotsin kauttakululiikenteen lakatessa 15.8.1943 ja poiskuljettamismahdollisuudet. Saksalaisten kauttakulku. 110 A 6. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁷⁰ Pesonen 1966, 253

⁷¹ Raus-von Natzmer 1994, 98–99

⁷² Manz 2009, 153–155

1943 ainoastaan noin 25 000 miestä.⁷³ Tämäkin luku on suurehko, mutta selityksenä on, että lentotukikohdissa oli lentäjien lisäksi huolto- ja varastojoukkoja sekä suoja- ja ilmatorjuntajoukkoja. Saksalaisia isompia ja pienempiä lentotukikohtia oli Porissa, Kemissä, Pontsalenjoella, Rovaniemellä, Kiestingissä, Kemijärvellä, Alakurtissa, Sodankylässä, Vuotsossa, Ivalossa, Petsamon Nautsissa, Salmijärven Suonionjoella, Yläluostarissa ja Kaamasessa. Lisäksi Luftwaffe käytti pysyvästi Helsingin Malmin ja Utin lentokenttiä yhdessä Suomen lentovoimien kanssa.⁷⁴ Kun lentotukikohtia oli yhteensä 17, tarkoittaa tämä sitä, että jokaisessa lentotukikohdassa palveli keskimäärin enimmillään noin 1 500 miestä. Tosin lähes kolmasosa lentotukikohdista sijaitsi syrjäisillä ja harvaanasutuilla paikoilla, kuten Pontsalenjoki, Alakurtti, Nautsi, Suonionjoki ja Kaamanen.

Väliaikaisesti selustassa oli suurehkoja joukkoja kuljetusten ja siirtojen yhteydessä. Loppuvuotena 1941 sijoitettiin täten 29 000 miestä käsittävä AOK Norwegenin 3. Vuoristodivisiona Rovaniemen tienoille reserviksi.⁷⁵ Selustassa oli myös Organisation Todtin Einsatz Finnland -yksikön rakennus- ja työjoukkoja, joihin kesällä 1943 kuului noin 6 300 henkeä. Näistä neuvostosotavankeja oli noin tuhat, ulkomaalaisia noin 2 500 ja loput muutamia satoja saksalaisia rangaistusvankeja, muita saksalaisia sekä suomalaisia työmiehiä ja -naisia.⁷⁶

Lisäksi Saksan laivastolla oli sotasatamia Helsingin Katajanokalla ja Kotkassa, laivaston asema Turussa sekä pienempiä ja tilapäisempiä saaristossa ja muualla Suomenlahden pohjoisrannikolla. Yksiköt käsittivät kuitenkin etupäässä pienehköjä vartio-, miina-, torpedo-, huolto- ja kuljetusaluksia sekä hinaajia, joiden miehistön vahvuus oli suhteellisen pieni. Saksan Pohjoiseen Itämereen sijoitetun laivaston vahvuus oli kesällä 1942 noin 7 000 miestä,⁷⁷ mutta näin suurta saksalaista merisotilasmäärää ei Suomessa liene ollut. Satamissa olevilla aluksilla palveli pikemmin samanaikaisesti vain muutamia satoja merisotilaita tai muuta miehistöä. Näillä oli tosin hyvä tilaisuus seurustella alusten ollessa satamassa tai ankkuroituna. Niinpä saksalainen konemestari siitti syksyllä 1941 lapsen Turun satamassa olevalla Seeschlepper m/s Taifun -aluksella.⁷⁸

Päällystön varsin voimakas yliedustus seurustelussa johtui kahdesta syystä, joista ensimmäinen on yleisluonteinen ja toinen suomikohtainen. Selustan huoltoyksiköissä, lentotukikohdissa ja laivastoasemilla rivisotilaat vastasivat iltaisin ja pyhäpäivinä vartioinnista ja huoltopalvelusta. Päällystö puolestaan oli usein vapaalla tavanomaisen virka-ajan päätyttyä tai pystyi olettamuksen mukaan melko helposti järjestämään itselleen iltavapaata tai lyhyitä lomia. Päällystön

⁷³ P.M. Pohjois-Suomessa olevien saksalaisten joukkojen huolto Ruotsin kauttakulkuliikenteen lakatessa 15.8.1943 ja poiskuljettamismahdollisuudet. Saksalaisten kauttakulku. 110 A 6. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁷⁴ Alakulppi 2004, 262

⁷⁵ Huotari 1980, 50

⁷⁶ Vesterlinen 2003, 20, 47, Westerlund 2008, 197

⁷⁷ Pesonen 1966, 253

⁷⁸ Elatusapuhakemus nro 9. Lastensuojelutoimiston arkisto Hb:2. Sosiaaliministeriö. Kansallisarkisto

mahdollisuudet seurustella suomalaisten naisten kanssa iltaisin ja viikonloppuina olivat täten selvästi paremmat kuin rivisotilaiden tilaisuudet. Päälylystöllä oli lisäksi suuremmat päivärahat ja siten sotilaita paremmin varaa tarjota naisystävillään kahvila- ja ravintolailtoja, elokuva- ja teatteriesityksiä sekä muuta huvittelua, autokuljetuksia, matkoja ja yöpymisiä. Lisäksi päälylystö pystyi sotilaita paremmin hankkimaan elintarvikkeita, tupakkaa ja väkijuomia naisystäviensä kestitsemiseksi. Päälylystön yliote suhteessa miehistöön oli täten useilla mittareilla merkittävä.

Suomessa lienee juuri huoltoportaissa, lentotukikohdissa ja laivastoasemilla ollut huomattavasti enemmän aliupseereja kuin mikä tilanne oli rintamajoukoissa. Tämä johtui siitä, että päivittäiset toiminnot em. yksiköissä edellyttivät runsaasti koulutettua työvoimaa, jota etenkin aliupseerit edustivat. Laajan ja vaativan kuljetuslogistiikan hoitamiseksi laiva- sekä rauta- ja maantiekuljetuksissa tarvittiin huolto- ja talousaliupseereita, jotka pystyivät huolehtimaan joukkojen siirroista ja majoituksesta, eri tarvikkeiden varastoimisesta ja selustan yksiköiden toiminnasta. Lentotukikohdissa ja laivastoasemilla tarvittiin taas laite- ja kone- ja asehuoltoon erikoistuneita aliupseereita. Asiakirjoissa nämä esiintyvät mm. talousaliupseereina (Zahlmeister), konekorpraaleina (Maschinengefreiter), tarkastajina (Prüfermeister) ja sähköttäjinä (Funkner). Yhteensä 188 sotilasta käsittävässä elatusaineistossa on merkitty 57 Obergefreiteria, 18 Gefreiteriä, niin ikään 18 Unteroffizeria, yhdeksän SS-Rottenführeriä, kuusi Unterscharführeriä sekä lisäksi yksittäisiä Oberfeltwebeleita, Feltwebeleita, Unterfeltwebeleita, Oberzahlmeistereita, Stabsgefreitereita sekä Flugzeug- tai Flugmoterenschlossereita. Myös kyselyaineistossa on suhteellisen runsaasti samanlaisia sotilasarvoja niissä tapauksissa, joissa asia on ollut lapsen tiedossa. Näin ollen saksalaisten joukkojen huoltoportaiden, lentotukikohtien ja laivastoasemien runsaahko aliupseeriaineisto näkyy voimakkaana laadituissa seurustelutilastoissa.

Siitä ei tiettävästi ole tietoja, miten isäksi tulleiden saksalaisten sotilaiden sotilasarvot jakaantuivat Norjassa. Norjassa oli miehitysvuosina joukkoja 350 000–400 000 ja koska nämä suurelta osin saivat tehtäväkseen puolustaa maan pitkää rannikkoa liittoutuneiden mahdollista mairinnousua vastaan, leimasi joukkojen sijoitusta suuri pysyvyys. Samat joukot toimivat usein samassa paikassa vuodesta 1940 vuoteen 1945. Joukkojen laajuus ja suuri levinneisyys johtu siihen, että sotilaat tulivat usein kosketukseen paikallisväestön ja samalla nuorten naisten kanssa. Tästä kirjoittaa tutkija *Stein Ugelvik Larsen*: ”Usein ikävyyttävä sotilaselämä ’motivoi’ monen sotilaan hakemaan lohdutusta ja jännitystä paikallisväestöltä” ja tällä tavalla syntyi laajaa seurustelua.⁷⁹ Otaksuman mukaan suurehko osa Norjassa seurustelleista saksalaisista sotilaista oli kuitenkin rivisotilaita, eikä aliupseerien osuus ollut yhtä suurta kuin Suomessa, jossa etupäässä huoltoportaissa olevilla sotilailla ja etenkin alipäälylystöllä oli hyvät mahdollisuudet solmia tuttavuuksia paikallisten naisten kanssa.

⁷⁹ Larsen 1999, 297–298

Seurustelevien kielitaito

Missä määrin saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevat suomalaiset naiset tulivat toimeen saksan kielellä? Kyselyaineiston perusteella oli 29 naisella eli vajaalla puolella oli vain hyvin alkeellinen tai heikko saksan kielen taito. Kymmenen tai runsas kymmenesosa hallitsi saksaa jotenkuten tai heillä oli kohtuulliset taidot, kun taas 22 eli vajaa kolmasosa puhui saksaa hyvin. Lopuksi 13 kertojaa eli vajaa viidesosa ei vastannut kielitaitoa koskevaan kysymykseen. Karkean jaon mukaan puolella naisista oli vain vaatimaton saksan kielen taito samalla kun muut puhuivat joko hyvin tai kohtalaisen hyvin saksaa.

Au-äitien heikko saksan kielen taito oli yleistä. Osalla saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleista suomalaisista naisista oli läheisestä suhteestaan huolimatta vain hyvin heikko saksan kielen taito. Useilla oli kertojien mukaan vain vähäiset taidot: ”tuskin paljon toistensa kieltä ymmärsivätkään”. Eräät naiset tulivat toimeen pelkästään elekielellä. Jos oli tarve kirjoitta, lottakaveri tai muu naistuttava hoiti kirjeenvaihdon Saksaan.⁸⁰ Kemijärven Misissä tansseissa saksalaiseen sotilaaseen tutustunut ja hänelle myöhemmin lapsen synnyttänyt maanviljelijänainen puhui pelkästään suomea.⁸¹ Toinen äiti kertoi olleensa saksalaisen sotilaan kanssa intiimisti ”vain kerran”.⁸² Eräs puhui ”keittiösaksaa”⁸³ ja toiset yrittivät tulla toimeen apuvälineillä: ”eiköhän siinä olleet pelkästään sanakirjat molemmin puolin”.⁸⁴

Museoviraston muistelmia-aineistossakin on useita kertomuksia saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleiden naisten vähäisestä kielitaidosta. Kemissä oli naisia, jotka eivät osanneet edes saksan kielen alkeita ja seurustelu oli pelkkää käsillä puhumista. Sotkamossa ja Kajaanissa esiintyi pilkkapuheita kielitaidottomien naisten suhteesta saksalaisiin sotilaisiin. Kurkijoella monet kielitaidottomat naiset seurustelivat saksalaisten sotilaiden kanssa ja Käkisalmissa tytöt kulkivat sanakirja kädessään saksalaisten seurassa. Raumalla naiset kulkivat saksalaisten sotilaiden kanssa, vaikka kaikki naisista eivät osanneet saksan kieltäkään.⁸⁵

Au-äitien kohtalainen saksan kielen taito. Lääkintätehtävissä palvelevat naiset, kuten lääkintäalotat sekä saksalaisten kenttä- ja sotasairaaloissa palvelevat suomalaiset naiset oppivat usein kohtuullisen hyvin saksaa. Useat kertojat

⁸⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 1, 5, 8, 9, 10, 18, 20, 21, 28, 29, 38, 42, 48, 49, 53, 54, 61, 65 ja 67. Kansallisarkisto

⁸¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto

⁸² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 59. Kansallisarkisto

⁸³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 20. Kansallisarkisto

⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 24, 42 ja 46.

Kansallisarkisto

⁸⁵ MV:SO. Vastaukset nro 729 ja 758. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, MV:K34/Vastaukset 83, 612, 729, 1062, 1883 ja 1956. Museovirasto

mainitsevat äidillä olleen kohtalainen saksan kielen taito⁸⁶ tai äidin puhuneen jotenkuten, auttavasti tai pärjännän saksalla.⁸⁷ Eräs lapsi mainitsee äidin taidot aluksi heikoiksi, mutta hänen puhuneen myöhemmin hyvin.⁸⁸ Toisinaan seurustelu oli muistelujen perusteella olevinaan kieliharjoittelua. Niinpä Oulaisissa koulunkäyneille seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa katsottiin kielen harjoitteluksi ja Helsingissä seurustelevat naiset yrittivät puolustautua kieliharjoittelulla.⁸⁹

Au-äitien hyvät saksan kielen taidot. Kyselyaineistossa on suhteellisen monta mainintaa siitä, että äiti puhui hyvin tai sujuvaa saksaa.⁹⁰ Joissakin tapauksessa kielitaito oli jopa erittäin hyvä tai hämmästyttävän hyvä, etenkin tulkkeina toimineiden naisten kyvyt saattoivat olla erinomaiset.⁹¹ Muutamissa tapauksissa hyvä saksan kielen taito yhdistettiin siihen, että äiti oli lukenut saksaa oppikoulussa tai lukiossa tai siihen, että suvussa oli ruotsalaiset tai baltiansaksalaiset juuret.⁹² Erään muistelman mukaan Kotkan tyttölyseon naispuoliset lukiolaiset saivat ylioppilaskirjoituksissa herkästi laudatur -arvosanoja saksan kielestä oltuaan juttusillaan saksalaisten sotilaiden kanssa.⁹³

Saksalaisten sotilaiden suomen kielen taito. Kuinka yleistä oli, että saksalaiset sotilaat oppivat puhumaan suomea? Saksalaisten johtoportaat pyrkivät edistämään sotilaiden suomen kielen taitoa. Niinpä Pohjois-Suomessa oleville saksalaisille sotilaille tarkoitettu Lappland-Kurier julkaisi vuosina 1941–44 säännöllisesti kirjoituksia, joiden avulla sotilaat saattoivat opiskella suomen kieltä. Lehdessä oli 10.7.1941 ”Kleines Finnland ABC” -kirjoitus, jossa välitettiin seurustelupuheiden alkeet: ”Rakastaa – Lieben, Minä rakastan Sinua – Ich liebe Dich. Vorher aber stellt man die Frage: Saanko tulla mukaanne? = Darf ich Sie begleiten? Sagt sie: Kyllä oder Niin, heist das Ja! Kenties = Vielleicht. En = Nein. Auf jeden Fall antworten wir: Kiitos = Danke!”⁹⁴ Myös Rovaniemen tienoilla vuosina 1941–44 toimiva Soldatensender Lappland lähetti viihdemusiikin ja sotilastiedotusten lisäksi saksalaisille sotilaille tarkoitettuja suomen kielen kursseja.⁹⁵

⁸⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 4, 27, 29, 52 ja 65. Kansallisarkisto

⁸⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 15, 16, 19 ja 64. Kansallisarkisto

⁸⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 23. Kansallisarkisto

⁸⁹ MV:K34/Vastaukset nro 68 ja 2332

⁹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 26, 40, 44, 45, 51, 56, 57, 58, 60, 70 ja 73. Kansallisarkisto

⁹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 2, 11, 19, 25 ja 33. Kansallisarkisto

⁹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 6, 7, 17, 32, 50 ja 53. Kansallisarkisto

⁹³ MV:K34/Vastaus nro2379. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁴ Keränen 1980, 155–165

⁹⁵ Kokkonen 1996, 117–119

Monet seurustelevat saksalaiset sotilaat lienevät oppineet ainakin muutamia suomenkielisiä sanoja ja lauseita. Kyselyaineistossa on kuitenkin hyvin vähän mainintoja sotilaiden suomenkielen taidosta ja olettamuksen mukaan suhteellisen harvat heistä oppivat puhumaan sujuvaa suomea. Pari kertojaa mainitsee nimenomaisesti, ettei isä osannut suomen kieltä laisinkaan.⁹⁶ Tosin aineistossa on myös kaksi nimenomaista mainintaa hyvästä kielitaidosta. Eräs kertoja mainitsee täten hänen isänsä oppineen nopeasti suomen kielen, samalla kun opetti saksaa äidille.⁹⁷ Toisen kertojan mukaan isä osasi äidin tietojen mukaan jopa kuusi kieltä, joista mm. suomea.⁹⁸ Eräs kertoja arvelee tosin isänsä osaavan ehkä vain muutaman suomenkielisen sanan suomea.⁹⁹ Mikkelin päämajan ns. Lokki-keskuksessa palvellut suomalainen naispuolinen puhelinvälittäjä seurusteli saman yksikön viestitehtävissä palvelevan saksalaisen alipuseerin kanssa. Lapsen kertoman mukaan sekä isän että äidin kielitaidot olivat vain vähäiset, vaikka kumpikin palveli viestitehtävissä: ”Äitini ei osannut kuin muutaman sanan saksaa, tietenkin se kehittyi jonkin verran seurustelun myötä. Isäni ei taas osannut suomea kuin jonkin sanonnan”.¹⁰⁰

Saksalaisten sotilaiden rinnakkaissuhteet Saksassa

Kyselyaineistossa on melko runsaasti tietoja siitä, kuinka suomalaisten naisten kanssa seurustelleilla saksalaisilla oli rinnakkaisia avioliitto- tai muita naisuuksia kotimaassaan Saksassa. Yhteensä löytyy 21 mainintaa tästä eli 73 vastauksesta mainitaan rinnakkaissuhde kolmasosassa tapauksista. Nämä tiedot eivät kuitenkaan ole kovin yllätyksellisiä huomioon ottaen, että saksalaisten sotilaiden keski-ikä oli noin 30 vuotta. Koska ikää oli tämän verran, lienee valtaosa ehtinyt solmia avioliiton tai muita naisuuksia ennen sijoittumistaan Suomeen. Todennäköistä onkin, että saksalaisilla sotilailla oli seurustelusuhdetta kotimaassaan laajemmin kuin mitä kyselyaineistosta ilmenee. Osa ei ole olettavasti kertonut niistä mitään suomalaisille naisystävillään.

Em. lukuja voidaan verrata jatkosodan Ruotsin vapaaehtoisia koskeviin, vastaaviin tietoihin. Suomessa palveli yhteensä 1 709 ruotsalaista vapaaehtoista, joista 18,5 % oli naimisissa, 4,2 % eronneita ja 0,7 % leskiä. Niin suuri osa kuin 72,6 % oli täten naimattomia, mutta tässä tapauksessa naimattomien miesten oli etenkin yksityistaloudellisista syistä helpompi lähteä vapaaehtoiseksi kuin naimisissa olevien perheellisten miesten. Ruotsalaisista vapaaehtoisista 18,7 %:lla oli yksi tai useita lapsia. Vapaaehtoisten arvioitu ”summittainen” keski-ikä oli 26 vuotta.

⁹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 31 ja 42. Kansallisarkisto

⁹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke- SaksVastaus 22. Kansallisarkisto

⁹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 53. Kansallisarkisto

⁹⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto

¹⁰⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 71. Kansallisarkisto

Nuoremmissa taistelujoukoissa naimisissa oli vain 13,1 %, hieman vanhemmista mekaanikoista 24, 8 % ja vanhemmista lääkintähenkilöistä 50,3 %.¹⁰¹

Osa saksalaisista sotilaista kertoi avoimesti Saksassa jo solmitusta avioliitostaan suomalaiselle naisystävälleen. Eräs lapsi kertoo, että isällä oli vaimo ja kolme tytärtä Saksassa: ”Äitini tiesi heistä alusta saakka”. Toinen sotilas kertoi olevansa naimisissa ja kolmen lapsen isä. Kolmannen vastauksen mukaan ”isäni oli naimisissa ja hänellä oli seitsemänvuotias tytär”. Petsamossa seurustelleella saksalaisella sotilaalla oli tyttöystävä Saksassa ja hän kertoi tämän suomalaiselle leskelle, jonka kanssa hänellä oli suhde.

Joissakin tapauksissa saksalainen sotilas kertoi avioliitostaan vasta hyvin myöhäisessä vaiheessa. Eräs lapsi kertoo tällaisesta tapauksesta, että kun äiti kertoi olevansa raskaana saksalainen mies otti perhekuvan esille ja sanoi, ”ettei käy olen naimisissa (...) Äiti jäi kuin nalli kalliolle”. Lapsen kertoman mukaan on lisäksi hyvin mahdollista, että miehellä oli Suomessakin muita naissuhteita, sillä hän kierteli pitkin maata.¹⁰² Toisessa tapauksessa Kemin saksalaisessa sotasairaalassa potilaana ollut 37-vuotias aliupseerin suomalainen naisystävä synnytti hänelle lapsen. Pari viikkoa synnytyksen jälkeen hän lähetti kirjeen naiselle ja kertoi, että hänellä oli kotona Saksassa jo kaksi lasta.¹⁰³

Samaa ilmiötä kuvaa Palaavien suomalaisten leirillä sodan jälkeen laadittuun kuulustelupöytäkirjaan sisältyvä tieto: Helsingissä seurusteli suomalaisen everstiluutnantin nainen vuosina 1942–44 saksalaisen laivastoattasean adjutanttin kanssa. Nainen lähti syyskuussa 1944 saksalaisella aluksella Danzigin kautta Saksaan ja kertoi, että hänellä ja adjutantilla oli ollut keskenään sopimus siitä, että menevät Saksassa naimisiin. Hän oli jo Suomessa kuullut huhuja siitä, että adjutantti olisi ennestään naimisissa ja Saksaan saavuttuaan hän kirjoitti adjutantille ja tiedusteli asiaa. Vastaukseksi hän sai kaksi kirjettä ja yhden kortin, joissa adjutantti kertoi olevansa naimisissa ja vieläpä kolmen lapsen isä.¹⁰⁴

Osassa tapauksista saksalainen sotilas ei kertonut mitään avioliitto- ja naissuhteistaan Saksassa. Eräs lapsi kertoo, että hänen isällensä oli ainakin vaimo ja ehkä lapsiakin Saksassa: ”Ei itse kertonut äidilleni mitään perheestään. Asia selvisi vasta vuonna 1976”. Toinenkin lapsi mainitsee, että hänen isällään oli Saksassa seurustelusuhde, joka selvisi vasta kauan jälkeenpäin 2000-luvulla. Hän oli naimisissa Saksassa ja hänellä oli poika, mutta ei kertonut suomalaiselle naiselle siitä.¹⁰⁵ Useissa tapauksissa oli kuitenkin epäilyjä asiasta ja on kertomuksia siitä, kuinka ”äitini arveli, että isäni oli naimisissa ja hänellä oli perhe Saksassa”,

¹⁰¹ Kaimio 1991, 61–54

¹⁰² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 18, 21, 23, 42 ja 45. Kansallisarkisto

¹⁰³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 72. Kansallisarkisto

¹⁰⁴ Palaavien suomalaisten leiri (Valpo). Kuulustelupöytäkirja 51/1945. Kansallisarkisto

¹⁰⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9, 15, 22 ja 46. Kansallisarkisto

huhujen mukaan ”isällä oli jo perhe kotimaassaan” tai ”oli naissuhde Saksassa, muttei ole tietoa siitä, oliko hän siellä naimisissa vai ei”. Eräs lapsi arvelee ”todennäköisesti” ja toinen mainitsee, että voisi kuvitella, että varmaankin oli: ”Vanhat valokuvat albumeissa kertovat myös jotain”.¹⁰⁶ Erään muistelmaan mukaan puhuttiin Raumalla ns. ”liivintasku-sormuslaisista”, kun tarkoitettiin muualla naimisissa olevaa, mutta paikallisen naisen kanssa seurustelevaa saksalaista sotilasta.¹⁰⁷

Useissa tapauksissa lapset ovat tuoneet esille tai korostaneet seikkoja, jotka ovat ikään kuin omiaan lieventämään saksalaisen sotilaan Saksassa solmitun avioliiton merkitystä. Niinpä Kemissä seurustellut saksalainen sotilaslääkäri oli lapsen kertomuksen mukaan naimisissa Saksassa, joskin vaimonsa kanssa sopinut siitä, että kumpikin voi ”elää vapaana”. Perusteluna oli, että sodan vuoksi ei ollut varmaa, tapaavatko he enää elävinä. Lääkäri kertoi kaiken tämän suomalaiselle naisystävälleen. Eräällä 59-vuotiaalla Saksan laivaston upseerilla oli vaimo Saksassa. Mies kertoi olevansa naimisissa, mutta avioliitossa ei ollut lapsia ja mies on saattanut uskoa olevansa hedelmätön. Kolmannen lapsen kertoman mukaan isän avioliitto oli lapseton tai isä oli kylläkin naimisissa, ”mutta eroamassa itävaltalaisen tätini kertoman mukaan. Äiti oli tietoinen asiasta”. Porissa palveleva 37-vuotias aliupseeri oli Saksassa naimisissa, vaikka avioliitto hänen kertomansa mukaan olisi purkautunut. Ero ei kuitenkaan vielä ollut lainvoimainen ja lapsi suhtautuu hyvin epäilevästi isänsä kertomuksen totuudenmukaisuuteen.¹⁰⁸

Pari lasta kertoo myös, kuinka tieto isän Saksassa solmitusta avioliitosta on salattu heiltä. Eräs lapsi muistelee: ”Todennäköisesti isäni oli sodan aikana Suomessa ollessaan vielä naimisissa Saksassa ensimmäisen vaimonsa kanssa. Luulen, että hän erosi ensimmäisestä vaimostaan vasta (... 1945 ...). Vanhempani eivät koskaan kertoneet sanaakaan asiasta, ei myöskään siitä, että minulla oli veli Saksassa. Saksalainen isoäiti kertoi minulle totuuden juuri ennen kuolemaansa”¹⁰⁹ Toisen lapsen kertoman mukaan ”isäni meni vuonna 1942 naimisiin. Äiti tiesi sen, vaikkakaan ei minulle kertonut. Olen lukenut isän kirjeistä miten asia oli”¹¹⁰

Marianne Junila on todennut, että saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten yhteiset lapset ovat aikuisina olleet taipuvaisia romantisoimaan vanhempiensa seurustelusuhdetta vastareaktionä saksalaisten tyttöystävien väitettyyn siveyden puutteeseen. Kun heidän lapsuuttaan usein varjostivat ympäristön tosiasiallinen halveksunta ja panettelukin, alkoivat he kuvitella omiaan jatkosodanaikaisesta seurustelusta: ”Tyypillistä on ollut uskoa vanhempien keskinäisen rakkauden kaikkivoipaisuuteen ja ainutlaatuisuuteen siitä riippumatta, kuinka lyhytaikaisesta

¹⁰⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 15, 19, 20, 38.

Kansallisarkisto

¹⁰⁷ MV:K34/Vastaus nro 799. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 3, 16, 33, 61 ja 70.

Kansallisarkisto

¹⁰⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 32. Kansallisarkisto

¹¹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 10. Kansallisarkisto

suhteesta tai näennäisesti epäsuhtaisesta parista (...) oli ollut kyse”, kuten suuret ikä- tai säätyerot ja yhteisen kielen puuttuminen.¹¹¹

Norjassakin on osan saksalaisista sotilaista todettu olleen naimisissa Saksassa, vaikka nämä sotilaat solmivat seurustelusuhteen norjalaisen naisen kanssa. Useilla oli lisäksi samanaikaisesti lapsia kahden eri norjalaisen naisen kanssa.¹¹²

Suomalaisten naisten rinnakkaisuhteet

Myös saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevilla suomalaisilla naisilla saattoi olla rinnakkaisuuhde joko suomalaisen miehen tai toisen saksalaisen sotilaan kanssa. Todennäköistä on kuitenkin, ettei ilmiö ollut kovin laaja ja sitä oli selvästi vähemmässä määrin kuin saksalaisilla sotilailla kotimaassaan.

Kyselyaineiston perusteella 73 seurustelleesta ja lapsen synnyttäneestä naisesta 67 eli 93 % oli naimattomia. Neljä eli noin kahdeskymmenesosa oli leskiä. Lisäksi eräs suomalaisen miehen kanssa aviossa oleva kuului seurusteleviin.

Elatusapua koskevassa hakemusaineistossa on muutamia tapauksia, jossa saksalainen sotilas kiisti isyyden sillä perusteella, että ko. äiti oli saattanut olla sukupuoliyhteydessä myös jonkun muun miehen kanssa. Eräs saksalainen aliupseeri tapasi kesällä 1942 lotan Lieksan suomalaisessa sotilaskanttiinissa seurustellen myös sukupuolisessa mielessä hänen kanssaan. Kun aliupseeri vuoden 1943 puolella kävi virka-asioissa paikkakunnalla, ilmoitti lotta olevansa raskaana hänelle. Aliupseeri kiisti isyytensä mm. sillä perusteella, että lottalla oli Suomen sotaväkeen kuuluva miesystävä.¹¹³ Saksalaisten sotilaiden ja lottien välillä lienee kyllä esiintynyt ainakin jonkin verran seurustelua, etenkin Pohjois-suomessa. Niinpä lottana palvellut *Vivica Frenckell* (myöh. Bandler) mainitsee myöhäissyksyllä 1941 olleensa saksalaisten Krankensammelstellessä Tuntsassa Alakurtin tienoilla. Muistelmissaan hän kertoo kuinka saksalaiset upseerit joivat viinaa jouluaattona ja pitivät puheita, jotka loppuivat sanoihin: ”Makaamme täällä edessä paskassa ja kanssamme makaavat suomalainen lotta” (Wir liegen hier vorne in der Scheisse, und mit uns liegt die Finnische Lotta. Heil Hitler).¹¹⁴

Saksalaisten päämajassa Rovaniemen Kursunkijärvellä palvellut lotta *Wellamo Paanasen* muistelma ilmenee, että sielläkin esiintyi seurustelua suomalaisten lottien ja saksalaisten sotilaiden välillä, vaikka hän välttää yksityiskohtien kertomista.¹¹⁵ Saksalainen aliupseeri *Bruno Manz* kertoo sotamuistelmissaan, kuinka Petsamon Yläluostarin lentotukikohdan päällikkö, majuri arvoltaan, pyydysteli puhelinkeskuksesta palvelevia suomalaisia lottia, jotka taas puolestaan

¹¹¹ Junila 1998, 42

¹¹² Larsen 1999, 302

¹¹³ Hakemus N:o 29. Huolto- ja väestönosaston lastensuojelutoimisto. Sosiaaliministeriö. Hb:2. Kansallisarkisto

¹¹⁴ Bandler 1992, 107

¹¹⁵ Paananen 1998, 119

näyttivät pyydystelevän majuria.¹¹⁶ Kurkijärven saksalaisessa kenttäsaaralassa vuosina 1941–44 palvelut lääkitä löydettyä synnytti saksalaiselle sotilaille lapsen. Myös sotilassaaralassa lottana palvelut nainen synnytti saksalaiselle alppijääkärille lapsen. Alppijääkäri kaatui keuhkotautilla 1944 Alakurtin rintamalla.¹¹⁷ Syksyllä 1944 liittyi 31 lottaa ja kaksi sotilaskotisisarta Norjaan ja Saksaan vetäytyviin saksalaisiin joukkoihin.¹¹⁸

Saksalaisten joukkojen vetäytyessä Pohjois-Suomesta Norjaan syksyllä 1944 ja keuhkotautilla 1945 Norjassa heitä seurasi useita satoja nuorehkoja suomalaisia naisia. Nämä naiset sijoitettiin useille paikkakunnille, joissa he tulivat kosketuksiin uusien saksalaisten sotilaiden kanssa ja uusia seurusteluolosuhteita lienee solmittu jokseenkin laajalti. Näistä lähtijöistä eräs 15-vuotias ja otaksuttavasti saksan kieltä heikosti taitava tyttö kertoi Suomeen palattuaan tyyliä olleensa saksalaisten ”kenttäpatjana” (Feldpolster).¹¹⁹

Kyselyaineistosta ei juuri löydy mainintoja siitä, että äidillä olisi ollut rinnakkaisuus suhteeseen toiseen mieheen. Tämä seikka ei ole kuitenkaan yllättävä, sillä kun äidit hyvin usein kertoivat varsin säästeliäästi suhteestaan saksalaiseen sotilaaseen, on kertominen toisesta suhteesta tai salasuhteesta erittäin epätodennäköistä. Joitakin tietoja rinnakkaisuudesta on kuitenkin merkitty kyselyaineistoon. Niinpä eräs Pohjois-Suomessa varttunut ravintola-alan työntekijä asui sotavuosina Helsingissä ja Hangossa. Nuoruudessaan hän oli Au pair -tyttönä Iso-Britanniassa ja oli toista kertaa naimisissa, kun hän 34-vuotiaana seurusteli ainoastaan noin kahden viikon ajan 58-vuotiaan Saksan laivaston upseerin kanssa. Lapsi kertoo hänestä: ”Äiti kaunisteli tapahtumaa. Hän oli sitä, mitä nykyään sanotaan ’love and sex addict’. Hänellä oli käsittelemätön hylkäystrauma. Uskon, että äitini haki miesten sylissä omaa äitiään, turvaa ja lohtua”.

Eräs saksalainen upseeri oli naista 13 vuotta vanhempi ja naisen toinen aviomies oli vielä vanhempi. Myös naisen äiti oli synnyttänyt useita lapsia eri miehille eikä ollut hoitanut niitä, vaan antanut ne pois. Saksalaiselle upseerille lapsen synnyttänyt tytär oli annettu äidin tyttären kasvattitytöksi: ”Äitini synnytti kolme lasta ollessaan muutaman vuoden naimisissa laillisen isäni kanssa. Kukaan lapsista ei ole puolisoista, eikä myöskään samasta ulkopuolisesta miehestä. Kaksi on ulkomaalaisesta ja yksi oululaisesta sotilaasta. Laillinen isäni otti kaksi ensimmäistä näistä nimelleen, muttei enää kolmatta”. Lapsen pikkusisko joutui lastenkotiin ”eikä hänen kohtalonsa ollut mitenkään mukava”. Hänet siirrettiin sotalapsena Ruotsiin, johon hän jäi ja myös isosisko lähti sotalapsena Ruotsiin eikä

¹¹⁶ Manz 2009, 144

¹¹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 15 ja 42. Kansallisarkisto

¹¹⁸ Martikainen 2005, 209

¹¹⁹ Ville Kontinen: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

palannut sieltä. Sodan jälkeen nainen työskenteli jonkin aikaa Tukholman ykköshotellin hovimestarina ja asui myöhemmin Pohjois-Suomessa.¹²⁰

Toinen kyselyaineiston tapaus kertoo saksalaisen sotapoliisin kanssa Oulussa seurustelevalta naisesta, joka omisti ompelimon, menestyi hyvin ja palkkasi muita työntekijöitä. Raskaaksi tultuaan hän ei suostunut keskeytystoimenpiteeseen SS-lääkärin luona, jonka jälkeen sotapoliisi jätti hänet. Lapsen arvelun mukaan äidillä oli ehkä ollut myös muita saksalaisia sotilassuhteita. Lapsen synnyttyä hän eli yksinhuoltajana ja asui metsämökissä, kun koti oli pommitettu. Omat sukulaiset ja ympäristö suhtautuivat niin paheksuvasti häneen, että äiti lapsen mukaan ”lähti häpeää pakoon” Etelä-Suomeen. Lapsi sijoitettiin lastenkotiin ja adoptoitiin myöhemmin.¹²¹

Raskaus tuli useimmiten yllätyksenä

Kyselyaineiston perusteella ilmenee, että raskaus oli useimmiten etukäteen suunnittelematonta. Yhteensä 73 vastaajista 43 tiesi tai arveli raskauden tulleen yllätyksenä ja ainoastaan neljässä tapauksessa suunniteltu. Lisäksi kahdessa tapauksessa nainen oli miehestä poiketen toivonut lasta. Yhteensä yhdeksän vastaaja ei katsonut voivansa ottaa kantaa asiaan ja kuusi vastaaja ei ilmoittanut mitään vastausta.

Vastausten perusteella näyttäisi siltä, että noin kymmenesosa raskauksista olisi saattanut olla suunniteltuja ja loput odottamattomia seurustelutapahtumia. Tosin vielä sotavuosina oli yleistä, etteivät sen paremmin aviolliset kuin aviottomatkaan pariskunnat harjoittaneet erityistä perhesuunnittelua. Kansanomaisen ilmaisun mukaan ei lapsia siihen aikaan mitenkään suunniteltu, vaan ne vain tulivat.

Seurustelu ja kulutushyödykkeiden virta

Saksalaisen sotilaan seurusteluun suomalaisen naisen kanssa liittyi usein huomattava kulutushyödykkeiden vaihto, vaikka nainen ja hänen perheensä tosin usein saivat vaihdossa selkeästi enemmän yksinomaan taloudellista hyötyä kuin saksalaiset sotilaat. Jaksossa valaistaan saksalaisten sotilaiden tyttöystävillään välittämiä kulutushyödykkeitä, AOK 20:n poikkeuksellista hyvää huoltotilannetta, viinan osuutta seurustelun edistämisessä ja kaikkien välitystoimintaan osallistuneiden osapuolten siitä vaikenemista.

Seurustelevien saksalaisten sotilaiden naisystävillään välittämät tarvikkeet. Tavatessaan naisystävänsä saksalaiset sotilaat toivat säännöllisesti mukanaan kulutushyödykkeitä, jotka he osittain itse kuluttivat naisen kanssa seurustellessaan, mutta sotilaat välittivät runsaasti hyödykkeitä myös naisen, hänen vanhempiansa

¹²⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 16. Kansallisarkisto

¹²¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto

tai muiden lähisukulaisten ja tuttavien henkilökohtaiseen kulutukseen. Postiautemies *Eelis Aikio* kertoo muistelmissaan tällaisesta tapauksesta Rovaniemellä: ”... mullakin oli vanhempi sisko, niin meilläkin kävi tosiaan sitä siskoa kattomassa saksalainen. Ja sil oli aina sitten se leipä, kun se tuli, oli aina leipä, se oli sellainen limppu (...) Ja ne oli tervetulleita se leipä (...) mun täytyy sanoa, että oli melko lämmin suhde, oli tuota saksalaisiin nähden suomalaisten taholta”.¹²² Keväällä 1944 erotettiin Petsamon Salmijärvellä toimineesta saksalaisesta sotilaskodista suomalainen, usein päihtyneenä esiintynyt keittiöapulainen. Hän oli kuulustelupöytäkirjan mukaan noin kahden kuukauden ajan seurustellut saksalaisen hammaslääkärin kanssa, ollut useita kertoja sukupuolilyhteydessä tämän kanssa ja ”saanut hammaslääkäriltä aina tupakkaa”. Sotilaskodissa nainen oli ryypännyt noin kerran viikossa saksalaisten kanssa ja samoin oli ”siellä juopotelleet kaikki toisetkin työssä olevat naiset”. Väkijuomat saatiin aina sotilaskodista. Joulukuussa 1943 nainen oli juhlinut saksalaisten kenttäpostissa, ”jossa päihtyi niin paljon että joutui yöksi Salmijärven putkaan”.¹²³

Tutkimuksia ei tiettävästi ole tehty Saksan sotaväen Suomen siviiliväestölle välittämien kulutushyödykkeiden laadusta ja määrästä. On kyllä kiinnitetty jonkin verran huomiota siihen, kuinka saksalaisten majoituspaikkakuntien siviiliväestö sai hyvät tulot vuokratiloista ja majoituskorvauksista, kuinka saksalaiset tarjosivat suhteellisen hyvin palkattuja työpaikkoja etenkin naisille ja kuinka Pohjois-Suomen naispuoliset parturit olivat hyvin työllistettyjä saksalaisten asiakkaittensa ansiosta.¹²⁴ Saksalaisten suomalaisille naisystävillään ja muille siviilihenkilöille välittämät elin- ja muut tarvikkeet ovat sen sijaan jääneet vähemmälle huomiolle.¹²⁵ Saksalaisen sotaväen ja suomalaisen siviiliväestön välisiä taloudellisia suhteita hieman kosketellut *Marianne Junila* toteaaakin, ettei vaihtokaupassa ja tutun tuliaisena liikkuneen tavaran kokonaisuudesta ole tietoaakaan.¹²⁶ Puuttuvista tutkimustiedoista huolimatta on kuitenkin mitä ilmeisintä, että jatkosodan pitkittyessä saksalaisten sotilaiden siviiliväestölle toimittamien kulutushyödykkeiden määrä oli varsin suuri.

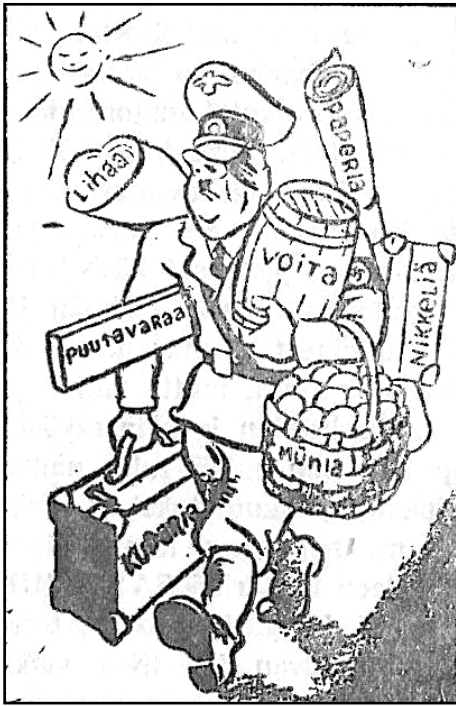
¹²² TMT 355:2046 (Aikio). Työväen Arkisto

¹²³ Skiftesvik 2008, 432-433

¹²⁴ Junila 1984, 23-28, 67-71, Junila 2000, 305-314

¹²⁵ Junila 2000, 315-325

¹²⁶ Junila 2000, 327

Kuvassa upseeri kantaa mukanaan mm. lihaa voita ja kananmunia samalla kun hän vie Suomesta paperia, puutavaraa, kuparia ja nikkeliä. Sotilaan ääni huhtikuu 1942. – German soldiers behave generously to their fiancées by arranging food, alcohol, cigarettes and other supplies. Cartoon in *Sotilaan ääni*, April 1942

Museoviraston muistelmamateriaalissa on runsaasti mainintoja niistä hyödykkeistä, joita saksalaiset sotilaat toimittivat suomalaisille tyttöystävillään, heidän sukulaisilleen ja muille siviilihenkilöille. Tyypillisesti tällaiset hyödykkeet olivat limppua, leipää, makaroneja, lihaa, sardiineja, korppuja, keksejä, kahvia, teetä, hunajaa, suklaata, karamelleja, hedelmäsäilykkeitä, vanukkaita, leivoksia, viinaa, konjakkia, likööriä, vermuttia, tupakkaa, saippuaa, sotilasmanteleita, pukukankaita, kerrastoja, sukkia, ja kengänkiilloketta. Näiden hyödykkeiden luovutuspaikkakuntina toimivat Rovaniemi, Posio, Saija, Kemi, Oulu, Suomussalmi, Sotkamo, Paltamo, Vaasa, Joensuu, Tampere, Akaa, Nastola, Riihimäki, Helsinki, Hanko, Turku, Pori, Kouvola, Virolahti, Rantasalmi, Ruskeala, Salmi ja Valkeala.

Rovaniemeläinen *Sisko Ylimartimo* kertoo muistelmissaan saksalaisten lihasäilykkeiden olleen niin hyviä, että lihapurkeista tuli paikkakunnalla suoranainen legenda. Hän jatkaa: ”Alkoholilla ja säilykkeillä saksalaiset hoitivat suhteita myös siviiliväestöön. Niillä korvattiin paikallisten ystävien vieraanvaraisuutta. Myös hedelmiä tuotiin Saksasta, mutta makkarat ja leivän he valmistivat asemapaikassaan.¹²⁷ Eräs toinenkin muistelmakuva osuvasti huvittelun, seurustelun ja tavarankäytön muodostamaa yhteyttä. Helsingissä oleskeleva saksalainen sotaväki asioi mieluusti ravintoloissa Paris, Wien ja Hungarian, jotka olivat ravintolaketju yhteisine omistajineen. Ravintoloitsijan

¹²⁷ Ylimartimo 2001, 144–145

vaimo seurusteli saksalaisen upseerin kanssa. Tämä välitti puolestaan sekä rouvalle että ravintolaketjun naispuolisille tarjoilijoille kaikkia niitä kulutushyödykkeitä, mitä he saksalaisilta laivoilta halusivat ostaa.¹²⁸

Saksalaisten sotilaiden jakamat kulutushyödykkeet lienee merkittävällä tavalla edistäneet seurustelua, sillä monet seurustelevat naiset saivat saksalaiselta miesystävältään usein himoittuja tarvikkeita, jotka eivät olleet muiden kansalaisten saatavina. Aikalaiset olivat tietoisia seurustelun ja kulutushyödykkeiden saatavuuden välisestä yhteydestä. Oulussa suomen kielen opettaja puhui oppilailleen naisista, jotka hänen sanontansa mukaan ”istuivat kukkaronsa päällä”.¹²⁹ Sotavuosina Porissa piikana ollut *Hilkka Rostedt* mainitsee muistelmissaan saksalaisten olleen kovia naistenmiehiä ja viittaa tätinsä lausahdukseen: ”Ko se taitaa perältäki ol sillail, ole tullu siähe päähä, ko tätivainaa enne sano et: - Kaikill o sama tavara, mut toine ossaa se paremmi trahteeraat!”¹³⁰

Neuvostoliiton propagandalehtisissä tuotiin esille, kuinka saksalaiset joko yleisemmin tai nimellä mainituilla paikkakunnilla viettelivät suomalaisia naisia elintarvikkeilla ja viinalla.¹³¹ Neuvostojoukkojen suomalaisille rintamasotureille tarkoitettussa Sotilaan Ääni-lehdessä kirjoitettiin mm 1.2.1943: ”Lieksan suojeluskuntatalo ‘Sarkala’ on nykyään oikea saksalaisten irstailupesä. Ei se ole ihme jos moni nainen lankeaa heidän houkutuksiinsa, sillä ovathan he joutuneet elämään miehistään erossa jo puolitoista vuotta. Saksalaiset käyttävät edukseen kurjaa elintarviketilannetta, viekotellen naisia leivällä y.m. ruokatavaroilla. ‘Sarkalan’ edustalla näkee jatkuvasti naisia ja lapsia, jotka kerjäävät leipää saksalaisilta.”¹³² Koska neuvostojoukkojen jatkosodanaikaiset lentolehtiset monesti perustuivat suomalaisilta sotilailta hankittuihin kirjeisiin, muistiinpanoihin ja suullisesti antamiin tietoihin, ovat em. tiedot todennäköisesti kohtuullisen aitoja ja totuudenmukaisia.

Seurustelutilannetta saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä voidaankin osittain verrata siihen ilmiöön, että toimeentulevat suomalaiset miehet ja sedät ovat viime vuosikymmeninä seurustelleet venäläisten, virolaisten ja kaukoaasialaisten nuorehkojen ja vähävaraisten naisten kanssa. Tällaisen ”elintasoseurustelun” piirteitä oli saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten jatkosodanaikaisissa suhteissa, jossa kummallakin osapuolella oli omat vaikuttimensa, perustelunsa ja hyötynsä.

Saksalaiset sotilaat ostivat tai saivat välittämistään tuotteista itselleen puolestaan poronlihaa ja taloja, kinkkuja, leipää, perunaa, voita, suolakaloja, metsäriistaa,

¹²⁸ MV:K34/Vastaus nro 825. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁹ MV:K34/Vastaus nro 607. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁰ TMT 256:981 (Eskola), Työväen Arkisto

¹³¹ Lentolehtiset ”Saksalaiset suomalaisten naisten kimpussa” ja ”Pelastaa vaimonne, sisarenne ja morsiamenne häväistykseltä!”. Suomi toisessa maailmansodassa. Sotatapahtumat. Neuvostoliitosta rintaman yliheitetyt lentolehtiset. Kansio 16. Kansan Arkisto

¹³² Saksalaisten kukkoilusta Lieksassa. Sotilaan Äänen kirjoitus 1.2.1943

vadelmia, maitoa ja pilsneriä.¹³³ *Marianne Junilan* havaintojen mukaan saksalaiset vaihtoivat etenkin alkoholinsa ja tupakkansa mm. voihin, riistaan ja loheen. Vaihtomarkkinoilla liikkui lisäksi lähes mielikuvituksellinen määrä erilaisia tarvikkeita etikasta lentäjähaalareihin. Saksalaisten sotilaiden oikeutta ostaa kulutustarvikkeita suomalaisista liikkeistä oli tosin virallisesti ja muodollisesti rajoitettu siten, että ainoastaan tietyt tuotteet oli ostettavissa. Sotilaiden tyttöystävät ja muut tuttavat saattoivat kuitenkin huolehtia ostoista ja välittää ostorajoitusten alaisia tarvikkeita saksalaisille sotilaille. Saksalaisilla sotilailla oli jokseenkin runsaat päivärahat ja lisäksi he saivat viinan ja tupakan myynnistä lisätuloja. Tästä syystä he pystyivät hyvin hankkimaan ostorajoitusten alaisia ja mustan pörssin tavaraa.¹³⁴

AOK 20:n poikkeuksellisen hyvä huoltotilanne. Saksalaiset sotilaat saattoivat kaikkialla Suomessa ostaa tai muuten hankkia kanttiineistaan ja varastoistaan suuria määriä kulutushyödykkeitä ja tavaraa. AOK 20:n huoltotilanne oli selvästi parempi kuin Saksan muun itärintaman armeijoiden vastaava tilanne, sillä Lapissa toimiva armeijakunta oli muihin vastaaviin yksiköihin verrattuna itsenäisempi ja omavaraisempi niin huoltojoukkojen kuin varustuksen ja tarvikkeiden osalta. Tarvikkeet kuormattiin Saksasta ja Tanskasta ja kuljetukset ohjattiin osittain Suomen- ja Pohjanlahden satamien kautta ja osittain Norjan rannikkotietä pitkin. Suomen satamiin lienee vuosina 1941–44 saapunut ainakin noin 3 000 Saksan tai sen liittomaan kuljetusalusta ja pelkästään Norjan Tromssan ja Kirkkoniemen välillä saatettiin pelkästään vuosina 1942–43 noin 5 000 kuljetusalusta. Erään arvion mukaan oli yksinomaan Kirkkoniemessä elintarvikkeita 150 000 sotilaille yhdeksäksi kuukaudeksi ja Ruotsin Luulajassa toimi saksalaisten suurehko huoltokeskus hyvine rautatie-, maantie- ja satamayhteyksineen ruotsalaisen huolintayrityksen ylläpitämänä. Pääsyy siihen, että AOK 20:n huoltotilanne oli poikkeuksellisen hyvä oli Saksan sotajohdon pelko siitä, että Iso-Britannian joukot voisivat nousta maihin Pohjois-Norjassa tai Petsamossa. Koska tällainen maihinnousu olisi katkaissut osan saksalaisten yhteyksistä, oli turvattava huoltotarvikkeita useiksi kuukaudeksi. Osittain myös ankara ilmasto, kylmyys, lumiesteet, Perämeren jäätyminen ja kelirikko vaikeuttivat huoltoa siinä määrin, että AOK 20:n oli varauduttava huoltokatkoihin varastoimalla tarvikkeita. Jo vuonna 1941 oli näistä syistä jo 240 000 tonnia erilaisia varastoja ja vuodesta 1942 lähtien varastoja kartutettiin järjestelmällisesti sillä seurauksella, että syksyllä 1944 elintarvikkeita oli puoleksi vuodeksi.¹³⁵

Etenkin saksalaisten aliupseerien mahdollisuudet hankkia kulutustarvikkeita olivat erinomaiset, sillä osa heistä palveli elintarvikevarikoissa ja muissa varastoissa. He saattoivat seurustelutarpeitaan varten ostaa tarvittavia kulutushyödykkeitä tai

¹³³ MV:K34/Vastaukset 197, 235, 355, 536, 660, 688, 821, 825, 826, 878, 942, 972, 1006, 1120, 1146, 1316, 1508, 1541, 1577, 1726, 1885, 1909, 2001, 2098, 2232, 2342, 2292, 2440, MV:SO/Vastaukset 403, 512, 779 ja 1215

¹³⁴ Junila 1984, 71

¹³⁵ Westerlund 2008, 291–292

vaihtaa niitä itselleen vastapalveluilla tai tavaralla. He lienevät suoranaisesti anastaneet suurehkoja määriä tarvikkeita. Tämä oli kuitenkin riskialtista puuhaa, sillä Wehrmacht koetti poistaa väärinkäytöksiä ja varkauksista kenttätuomioistuimet langettivat herkästi pitkä vapausrangaistuksia ja kuolemantuomioitakin. Varastomiehet lienevät kuitenkin aina keksineet keinoja välttääkseen tarvikkeiden anastamisen paljastumisen.

Viinan merkitys seurustelun edistämisessä. Saksalaisten välittämien väkijuomien merkitys seurustelussa oli varsin suuri. Tämä johtui useista seikoista. Ensinnäkin seurustelu lienee usein yhdistetty irrotteluun, joka soi sotilaille itselleen tilaisuuden nauttia viinaa. Toiseksi väkijuomia tyttöystävillään juottamalla lienevät seurusteluasiat sujuneet saksalaisilta sotilailta toisinaan jouhevammin. Kolmanneksi saksalaiset sotilaat lienee usein saaneet naisten lähisukulaiset, naapurit ja tuttavat hyvälle tuulelle tarjoamalla tai välittämällä viinaa heillekin ja tällä tavalla väestössä esiintyvät torjuvat asenteet itseään kohtaan osittain murrettua. Neljänneksi osa saksalaisista sotilaista hankki viinan välittämällä itselleen käyttövaroja, joita he saattoivat käyttää tyttöystäviensä muuhun kestitsemiseen tai muiden huvien kustantamiseen.

Saksalaisten sotilaiden mahdollisuudet hankkia viinaa ja muita alkoholijuomia olivat varsin hyvät. Wehrmacht ei tosin jakanut päiväannoksia sotilaille, mutta suuria määriä alkoholijuomia oli jatkuvasti saatavana kanttiineissa ja sotilaskodeissa ja päällystö järjesti joukoilleen viikoittaisia pienehköjä juhla- ja juomailtoja. Tätä varten saksalaisten huolto varastoi suunnattomia määriä viinaa. AOK 20:n viinavarastot eivät missään vaiheessa pudonneet alle kahden miljoonan litran rajan viini- ja olutmääriä laskematta.¹³⁶ Vaikka Saksan sotaväen viinan saatavuus oli erittäin hyvä, varsinkin verrattuna suomalaisten sotilaiden tilanteeseen, saksalaisten sotilaiden viinankäyttö ei kokonaisuutena ollut holtitonta. Aika juominkeja järjestettiin kyllä säännöllisesti upseerien ja miehistön majapaikoissa ja sotilaskodeissa, mutta silti saksalainen juomakulttuuri pysyi jotenkin raiteillaan ainakin sotaväen majoituspaikkojen ulkopuolella. Wehrmachtin johto huolehti jatkuvasti viinan saatavuudesta, sillä alkoholia käytettiin säännöllisesti joukkojen mielialojen kohentamisen välineenä.

Vuosina 1940–44 saksalaiset sotilaat joko möivät tai toimittivat suomalaisille tarkemmin tuntemattoman määrän väkijuomia. Kyse lienee ollut kuitenkin kokonaisuudessaan todennäköisesti vähintään useista sadoista tuhansista litroista. Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus jatkosodan alkuvaiheelta elokuulta 1941 kuvaa tilannetta. Tämän mukaan saksalaiset möivät Suomen valuutasta yleisesti ”ransuunansa” saamaansa ja kyllä muutenkin kanttiineistaan hankkimaansa viinaa, konjakkia y.m. suomalaisille, niin herroille kuin työmiehillekin. Hinnat olivat aluksi kohtuulliset, mutta nousivat ajanoloon, ja varsinkin sitten kun myynti kävi siitä annetun ankaran kiellon johdosta uhanalaiseksi, suorastaan huikeiksi. Kun Alko ei myy Lapin läänissä viinaa

¹³⁶ Ylimartimo 2001, 144–145, Westerlund 2008, 292, Westerlund 2009, 225–226

lainkaan ja kun sitä ei saa edes ravintoloista, maksetaan esim. $\frac{3}{4}$ litran rommipullosta 500 markkaa (...) Saksalainen johto on ryhtynyt ankariin toimenpiteisiin tehdäkseen tämän kyllä tietämänsä nurinkurisuuden poistamiseksi kaiken voitavansa, mutta sitä lienee sentään mahdotonta saada kokonaan kitketyksi”.¹³⁷ Jatkosodanaikaisia saksalais-suomalaisia suhteita tutkinut *Markku Jokisipilän* mukaan osa saksalaisten kanssa seurustelevista suomalaisista naisista oli valmis ”kohentamaan elintasoaan seksin avulla. Osalla motiivina oli pelkästään raha, toisilla taas saksalaisten houkuttimena tarjoamat alkoholi, tupakka ja ruoka. Mukana oli myös naisia, jotka yksinkertaisesti vain olivat mieltyneet jatkuvaan juhlimiseen tai jotka aiemmin olivat eläneet lähes irtolaisina”.¹³⁸

Osapuolten vaikeneminen kulutushyödykkeiden virrasta. Kyselyaineistossa ei ole ollenkaan mainintoja seurustelevien naisten saamista kulutushyödykkeistä, koska oletuksen mukaan äidit eivät ole kovin laajalti kertoneet niistä. Tähän on kuitenkin useita syitä. Kolmasosa siviiliväestön kulutuksesta on sotavuosina arvioitu tapahtuneen ns. laillisen säännöstelyn ulkopuolella. Elintarvikkeiden ja muun tavarankäytön hankkiminen ns. vapaasta huollosta ja mustasta pörssistä oli säännöstelyrikos.¹³⁹ Kulutushyödykkeiden vastikkeeton vastaanottaminen saksalaisilta tahoilta ei tosin ollut mikään rikos, mutta kyse lienee kuitenkin ollut säännöstelylainsäädännön tarkoittamasta tavaravaihdosta. Kyläläisten ja muiden kansalaisten kateuden vuoksi naisilla oli syytä olla puhumatta saksalaisten sotilaiden heille välittämistä kulutushyödykkeistä. Myös suomalaisten sotilaiden usein ilmaisema paheksunta saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevia naisia kohtaan lienee osittain perustunut siihen huolettomaan, nautinnolliseen ja tosinaan jopa ylläiseen elämäntapaan, jota naiset saattoivat viettää saksalaisten sotilaiden hyödykevirran ja kustantamien huvien johdosta. Oletuksen mukaan seurustelevat suomalaiset naiset eivät ole kertoneet saksalaisilta sotilailta saamistaan kulutustarvikkeista ja niiden suurehkosta määrästä. Tämä johtuu osittain siitä, että asia pyrittiin pitämään viranomaisten tarkkailun ulkopuolella ja yleisemminkin julkisuudesta piilossa. Osittain naisten vaikeneminen lienee kuitenkin johtunut myös siitä, että kulutustarvikkeiden saantiin ja vastaanottamiseen todennäköisesti usein liittyi häpeällisyyden tunne. Syynä tähän oli, että sekä naiset itse että ympäristökin laajalti koki lahjatavarat eräänlaiseksi seurustelun ja sukupuolisuhteen vauhdittajaksi ja korvaukseksi.

Saksalaisten tyttöystävien lähisukulaisilla, tuttavilla ja naapureilla ei ole myöskään ollut kovin suuria syitä kertoa saksalaisilta sotilailta saamistaan tarvikkeista tai dokumentoida niitä. Tällaiset tavarat liikkuivat joko ns. harmaan tai peräti mustan talouden aloilla eikä mitään hyvää olisi seurannut siitä, että asia tuli yksityiskohtaisemmin säännöstelyviranomaisten tietoon.

¹³⁷ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 9.9.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot 1941. Kansio 1400. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹³⁸ Jokisipilä 2005, 37

¹³⁹ Westerlund 2009, 228–243

Lopuksi myös kulutushyödykkeitä välittävillä saksalaisilla sotilailla oli omat syynsä vaieta niistä ja niiden hankintatavoista. Melkoinen osa niistä liene anastettu tai hankittu Wehrmachtin huollon kirjanpidon kannalta kyseenalaisella tavalla, eivätkä sotilaat toivoneet tarkastajien puuttumista välitystoimintaan. Näiden syiden yhteisvaikutuksen johdosta saksalaisten sotilaiden naisystävillään välittämät kulutushyödykkeet ovat aikaisemmin jääneet ilman asianmukaista huomiota.

Au-äitien usein rankat vaiheet

Melkoisella osalla saksalaisten sotilaiden kanssa sotavuosina seurustelleista ja lapsen synnyttäneistä naisista oli varsin rankat ajat sodan loppuvaiheessa ja sodanjälkeisessä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä oli yleistilanne etenkin 1940-luvun loppupuoliskolla, mutta pitkälti vielä koko 1950-luvun aikana ja joissakin tapauksissa vielä 1960-luvulla. Sen sijaan naisten olot olivat paljolti helpottuneet jo 1970-luvulla, kun entisaikojen painostus ja panettelu hiipui ja katosi.

Kyselyaineiston 73 tapauksesta meni 49 eli 68 % saksalaiselle sotilaalle lapsen synnyttänyttä naista seurustelusuhteen päätyttyä naimisiin jossain vaiheessa. Useimmiten uudet avioliitot solmittiin joko 1940-luvun loppupuoliskolla tai viimeistään 1950-luvulla. Useimmat naiset, mukaan lukien kaksi sodanaikaista leskeä, menivät naimisiin suomalaisen miehen kanssa. Tästä pääkuviosta on kuitenkin muutamia poikkeuksia. Ensinnäkin eräs au-äiti avioitui tanskalaisen miehen kanssa keväällä 1944 sodan vielä jatkuessa. Muut 48 naista menivät naimisiin vasta sodan päätyttyä. Näistä kuitenkin kolme nai jatkosodanaikaisen saksalaisen miehensä, kun kansallissosialistien rotuopit eivät enää estäneet avioitumista.

Norjassa on puolestaan todettu ”monen” saksalaiselle sotilaalle lapsen synnyttäneen au-äidin sodan jälkeen menneen jonkin ajan kuluttua naimisiin norjalaisen miehen kanssa. Suhteestaan saksalaiseen ja ”saksalaisäpärän” johdosta au-äitien arvo seurustelumarkkinoilla oli kuitenkin laskenut eivätkä ne kuuluneetkaan kaikkein houkuttelevimpiin vaimokandidaatteihin. Sen seurauksena tästä maineestaan kärsivät au-äidit joutuivat tyytymään niihin miehiin, jotka puutteistaan, ominaisuuksistaan tai taustastaan huolimatta olivat hyväksyttäviä aviomiehiksi.¹⁴⁰

Kyselyaineiston saksalaiselle sotilaalle lapsen synnyttäneistä naisista yhteensä 22 ei koskaan mennyt naimisiin. Kyseessä oli 21 au-äitiä ja leski. Kaikista tapauksista näiden osuus on 30 %. Lisäksi oli kaksi tapausta, jotka eivät luontevasti sovi naimisiin menneisiin tai naimattomiksi jättäytyneisiin. Toinen näistä on au-äiti, joka kylläkin sodanjälkeisenä aikana solmi vakinaisen suhteen suomalaisen miehen kanssa. Pariskunta ei kuitenkaan mennyt naimisiin, koska mies ei naisen taustan

¹⁴⁰ Ericsson-Ellingsen 2005, 98

johdosta hyväksynyt häntä aviovaimoksi naisenkin tyytyessä avosuhteeseen. Toinen tapaus on toisen miehen kanssa jo naimisissa oleva nainen, joka jatkosodan aikana synnytti lapsen saksalaiselle upseerille lyhyehkön seurustelun jälkeen. Sodan jälkeen nainen synnytti vielä kolmannelle miehelle lapsen menemättä koskaan uudestaan naimisiin.

Norjaan, Tanskaan ja Saksaan lähteneiden äitien kohtaloita. On arvioitu, että syksyllä 1944 liittyi noin tuhatkunta suomalaista naista Suomesta joko Norjaan sekä edelleen Tanskaan ja Saksaan tai suoraan Saksaan vetäytyviin saksalaisiin joukkoihin.¹⁴¹ Muutamat naiset joutuivat evakkona tai muuna matkustavaisena Ruotsiin.

Osa syksyllä 1944 vetäytyviin saksalaisiin lyöttäytyneistä suomalaisista naisista otti lähtiessään mukaan lapsensa ja osa synnytti lapsen vuosina 1945–46. Loppukesällä 1945 Norjasta Suomeen palanneet 115 suomalaista naista toivat mukanaan yksitoista lasta¹⁴² eli 9,6 % näistä naisista oli matkallaan synnyttänyt lapsen. Marraskuun alkuun mennessä vuonna 1945 Suomeen oli palannut 386 saksalaisheilaa, jotka toivat mukanaan yhteensä 26 lasta. Palanneista naisista 14 oli lisäksi raskaana eli tästä ryhmästä 10,4 % oli joko lapsellinen tai raskaana.¹⁴³ Marraskuun 1945 ja syyskuun 1948 välisenä aikana Hangossa toimivalle ns. Palaavien suomalaisten leirille saapui yhteensä 152 lasta. Näistä valtaosa lienee kuitenkin tullut muista maista kuin Norjasta ja Saksasta.¹⁴⁴ Norjasta ja Saksasta vuosina 1945–48 saapuneista suomalaisista naisista lienee arvion mukaan korkeintaan noin satakunnalla eli kymmenesosalla ollut pikkulapsia.

Näistä au-äideistä Norjaan jääneillä naisilla oli yleensä selvästi paremmat oltavat kuin Saksaan päätyneillä suomalaisnaisilla. Synä tähän olivat erittäin vaikeat yhteiskunnalliset ja huollolliset puutteelliset olot Saksassa vuosina 1945–46. Asutuskeskuksissa oli usein turvatonta samalla kun miehitysjoukot, mutta myös eri rikolliset ja puolirikolliset koplat järjestivät paikallisia oloja. Monella au-äidillä oli vaikeuksia löytää siedettävää asuntoa, toimentulo oli usein epävarmaa ja elintarpeista ja tarvikkeista oli pulaa. Olot äideille olivat osittain suorastaan sietämättömät, kuten mm. *Talvikki Mannisen* muistelmateos ”Refuge under the Boot” asianmukaisella tavalla kuvaa.¹⁴⁵

¹⁴¹ Anu Heiskanen: Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneiden suomalaisten naisten kokemuksia äitydestä ja selviytymisestä. Artikkelin käsikirjoitus 2010, Ville Kontinen: Lemmestä, seikkailusta ja pakostakin. Artikkelin käsikirjoitus 2010

¹⁴² Tyskarna väninnor komma hem. 200 finska kvinnor från Norge och Danmark. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 3.7.1945, 115 ”tysketöser” hem från Norge. ”Förökning” med elva nya världsmedborgare. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 14.8.1945

¹⁴³ Bara några 100 tyskebarn här. Deras mödrar får sköta sig själva och barnen. Nya Pressenin kirjoitus 12.11.1945

¹⁴⁴ Saapumis- ja kuukausiluettelot, kuukausiselostukset 1945–1948. Kansio 22. Palaavien suomalaisten leiri (Valpo). Kansallisarkisto

¹⁴⁵ Manninen 1985

Eräät Saksaan päätyneet suomalaiset naiset saattoivat pärjätä muita paremmin. Tällainen oli syyskuussa 1944 Oulusta aluksella Saksaan lähtenyt pietarsaarelaisnainen *Inga Schneider (os. Hjelm)*. Lähtönsä jälkeen hän tosin tapasi saksalaisen aviomiehensä *Peter Schneiderin* vasta toukokuussa 1946, kun mies vapautui yhdysvaltalaisesta sotavankeudesta. Tässä tapauksessa ero kesti noin 20 kuukautta. Aviovaimo jäi asumaan miehen vanhempien maatilalle, joka ei joutunut ilmapommitusten kohteeksi tai taistelujen tapahtumapaikaksi. Tilalla oli sodan jälkeen köyhää, mutta perhe ei kärsinyt varsinaista hätää. Ruoka riitti sekä aviovaimolle että hänen kansaan Saksaan lähteneille pikkusiskoille, sillä maatila pystyi jatkuvasti tuottamaan riittäväsi elintarvikkeita.¹⁴⁶

Satojen naisten palattua vuosina 1945–48 Suomeen odotti vielä Palaavien suomalaisten leiri Hangossa, jossa useat sadat palaavat naiset lienee kokeneet kohtelun nöyryyttäväksi, ennen kuin he lopulta pääsivät joko kotipaikkakunnalleen, sukulaistensa tai tuttujensa luo tai joutuivat aivan vieraaseen paikkaan. *Marianne Junila* onkin katsonut, että saksalaisten sotilaiden suomalaisista naisystävistä kaikkein rankinta oli niillä naisilla, jotka syksyllä 1944 lähtivät saksalaisten mukaan.¹⁴⁷

Tukanajot ja muut kovistelut. Useat saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleet suomalaiset naiset joutuivat joko syksyllä 1944 tai vuonna 1945 joidenkin rangaistustoimenpiteiden kohteeksi. Tästä suomalaisten sotilaiden ja kyläläisten suorittamasta omavaltaisesta menettelystä ei ole kovin paljon tietoa eikä myöskään tiittävästi viranomaisten asiakirjoja. Sen sijaan muistelmissa on satunnaisia mainintoja ilmiöstä. Päämajan valvontaelimen tilannekatsauksessa lokakuun 1942 tilannekatsauksen mukaan ”suomalaisten sotilaiden yleisenä ajatuksena tuntuu olevan: `Tukka pois saksalaisten kanssa liikkuvilta naisilta`, mitä ajatusta ei sentään ole yritetty toteuttaa”.¹⁴⁸ Ajatus lienee kuitenkin jäänyt kyttemään. Ainakin Rovaniemellä oli saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevia tyttöjä uhkailtu ”kaljuksi ajamisella”.¹⁴⁹

Suomalaisten joukkojen valloittaessa Torniota lokakuun alussa 1944 he saivat eräästä kellarista vangiksi neljä kovaa vastutusta tehnyttä saksalaista upseeria ja viisi suomalaista naista. Tästä kertoo sotamiehenä mukana ollut *Eero Juvonen*: ”... aseveljet vain riisuttiin aseista ja tarkastettiin ja oli sillä selvä. Mutta mieleenpainuvana seikkana jäi mieleen näiden suomalaisten aseveljien naisten aseista riisuminen. Se tapahtui, sellaisen aseveli Hirvelän ison kauhavalaisen puukon ansiosta. Tämä Hirvelä nimittäin otti näitä naisia kaikkia tukkapäästä kiinni ja sahas sillä tylsällä puukollaan niiltä tukan pois, ettei siihen jäänyt kovin pitkää

¹⁴⁶ Sundquist 2008, 251–253

¹⁴⁷ Junila 2008, 37

¹⁴⁸ EK-Valpo. Rötöksiä ja epäkohtia (sotilaitten y.m.). Kansio 603. Kansallisarkisto, Lähteenmäki 1999, 121

¹⁴⁹ Ylimartimo 2001, 136

sänkeä. Varmasti tuskallinen toimitus näille naisille, mutta ehkä sen jälkeen niin paljon arvoa antava muisto tuosta asiasta”.¹⁵⁰

Sama joukko-osasto osallistui myöhemmin myös Kittilän valtaukseseen, jolloin vetäytyvät saksalaiset jättivät taakseen mm. nuoria suomalaisia naisia. Näitä suomalaiset kuljettivat etelään 20–30 kilometriä jalkapatikalla liejuisilla teillä. Tästä Juvonen kertoo: ”Ehkä ne naiset sen marssin muistavat, monella oli vain tavalliset korkeakorkoiset kengät ja silkkisukat jalassa. Ja mikä kaikkein ikävintä, saksalaiset eivät olleet antaneet heille mitään muonaa mukaan, että heillä oli aika nälkä. Meillä oli sitten välillä ruokailu meillä saattajilla, mutta eihän me oltu osattu varautua sellaisen naislauman ruokintaan siinä. Nyt voi kuka tahansa ajatella ja kuvitella, että kun ihmisellä on kova nälkä ja näkee toisen syövän, mitä tunteita herättää. Ja herätti se tunteita näissä naisissakin, ne olis ehkä antaneet kaikkea muutakin vaikka oman ittensä siitä yhdestä tavallisesta suomalaisesta hernesoppapakista, mitä pojat pisteli naamaansa siinä. Ja tämä sama Hirvelä oli edelleen mukana ja hän tarjosi sitten yhdelle hempukalle sitä pakkia, ruuan tähdettä siitä ja sanoi: ‘Käviskös neitille pikkunen rokka?’ Tyttö otti pakin ja lusikan käteensä ja meinas ruveta syömään, niin se Hirvelä löi sen pakin kädestä maahan ja sanoi: ‘Ei oo sioilla sillä syötetty ruokaa ennenkään’”.¹⁵¹

Toisaalta sotilasviranomaiset pyrkivät ainakin jossain määrin suojelemaan seurustelevia suomalaisia naisia. Eräs suomalainen joukko-osasto otti 7.10.1944 vangeiksi yksitoista saksalaiseen kuorma-autosaattueeseen kuuluvaa ja Saksan sotaväen asepujuja käyttävää suomalaista naista, joiden keski-ikä oli 20 vuotta. Tapahtuman yhteydessä osui kuolettava luoti 19-vuotiaaseen keittiöapulaiseen, *Maija Hartikkaan*, joka oli kihloissa panssarijääkäri *Rikhard Müllerin* kanssa. Suomen sotilasviranomaiset lähettivät naiset tutkimuksia varten Ouluun, ”jossa heidän asiansa voitaisiin vähemmällä melulla käsitellä eivätkä ehkä aiheuttaisi hälyä, että naisia ahtaasti katsoen voitaisi käsitellä vaikkapa sotavankeina ja sellaisina voisi tulla kysymykseen neuvostoliittoon toimittaminenkin”. Naiset saivat kylläkin tuomiot luvattomasta liittymisestä vieraan vallan sotavoimiin, mutta heitä ei sentään siirretty Neuvostoliiton huostaan.¹⁵²

Museoviraston aineistossa on Lapin sotaan osallistuneen miehen kertomus siitä, kuinka Torniossa suomalaisia tyttöjä siirrettiin yönpimeydessä Ruotsista tulleista kuorma-autoista rautatievaunuihin kotimatalle. Naiset olivat seurustelleet saksalaisten sotilaiden kanssa ja heiltä oli tukka ajettu kokonaan pois häpeän merkiksi. Ilmajoella ja Koskenkorvalla kulki syksyllä 1944 nainen, jolla oli aina huivi päässä. Kyläläiset puhuivat, että pohjoisesta kotoisin oleva nainen oli seurustellut saksalaisen sotilaan kanssa ja tästä syystä häneltä oli ajettu tukka niskasta takaraivolle asti paljaaksi. Kun vetäytyviin saksalaisiin liittyneet naiset sodan jälkeen palasivat Alavudelle, oli väki sylkenyt heitä kasvoihin ja naiset

¹⁵⁰ TMT 121:176 (Juvonen). Työväen Arkisto

¹⁵¹ TMT 121:176 (Juvonen). Työväen Arkisto

¹⁵² Suhteet Saksaan. Saksalaisten puolelle siirtyneet. Valpo. Kansio 179. Kansallisarkisto

kerittiin paljaspäiksi. Konttajärvellä leikattiin vuonna 1945 tukat Norjasta palanneilta naisilta. Karstulassa oli taas viety tukka saksalaisen sotilaan kanssa seurustelleelta lotalta.¹⁵³

Näiden muistitietojen perusteella ei ole mahdollista esittää arviota siitä, kuinka monelta naiselta syksyllä 1944 tai vuoden 1945 aikana ajettiin tukka rangaistukseksi seurustelusta saksalaisten sotilaiden kanssa. Em. muistelmat ovat viideltä eri paikkakunnalta ja ilmeistä on, että vähintään useita kymmeniä seurustelleita naisia joutui suomalaisten sotilaiden ja kyläläisten tukanajon tai muun kovistelun kohteeksi. Muistelmissa ei tosin mainita nimenomaan au-äitejä, mutta todennäköisesti nämäkään eivät välttyneet omavaltaiselta kansalaiskostolta.

Lapsensa kanssa jatkuvasti asuneet au-äidit. Ainakin parikymmentä kyselyaineiston lapsista lienee pienenä jatkuvasti asunut au-äitinsä luona. Osalle naisista ei kuitenkaan synnytyksen jälkeen ollut enää palaamista kotipuoleen lähisukulaisten nuivan suhtautumisen johdosta. Niinpä erään rovaniemeläisen parturin vanhemmat hylkäsivät tyttärensä hänen synnyttyään saksalaiselle sotilaille lapsen. Seurauksena tästä äiti jäi yksinhuoltajaksi.¹⁵⁴ Toisessa tapauksessa lääkintälottana Kurkijärven saksalaisessa kenttäsaairaalassa toiminut ja saksalaiselle sotilaille lapsen synnyttänyt nainen eli lapsen kertoman mukaan vaeltavana yksinhuoltajana koko elämänsä. Hän toimi apuhoitajana ja muissa työtehtävissä vuosina 1945–81 Helsingissä, Kuopiossa, Mikkelissä, Iisalmessa, Tampereella, Kuopiossa, Vehmersalmella ja taas Kuopiossa.¹⁵⁵ Naisen eri palveluspaikkojen keskimääräinen kesto oli täten 4,5 vuotta.

Osa naimattomiksi jättäytyneistä tai jääneistä au-äideistä eli sodanjälkeisenä aikana vähemmän tai enemmän vetäytyneenä muusta yhteiskunnasta. Eräs Pohjois-Suomessa syntynyt lapsi kertoo äitinsä tällaisista vaiheista: ”Ainoa, joka kärsi, oli edesmennyt äitini. (Hän) sulkeutui ympäristön painostuksesta siten, ettei käynyt missään, uppoutui täysin ja ainoastaan työhönsä. Oli tässä kyläyhteisössä vain muutama hyvä ystävä, joille voi tuntojaan purkaa. Karjalaisentyöiselle se on varmasti ollut kova paikka (...) kaikki dokumentit, kirjelappuset, kuvat jne. on äitini hävittänyt. Jostain syystä”.¹⁵⁶ Nainen ei avioitunut uudestaan.

Toinenkin kertomus kuvaa samaa ilmiötä. Suomalaisen miehen kanssa naimisissa oleva nainen, hänen kaksi lastaan ja vanhemmat joutuivat talvisodan puhjetessa joulukuun alkupäivänä 1939 neuvostosotajoukkojen siviilivangeiksi Petsamon Vaitolahdessa. Sotatapahtumien johdosta naisen aviomies, hänen pienempi lapsensa ja isänsä kuolivat. Vapauduttuaan vankeudesta leski alkoi jatkosodan aikana seurustella saksalaisen sotilaan kanssa ja seurauksena tästä syntyi lapsi. Syksyllä 1944 suhde saksalaiseen sotilaaseen kuitenkin katkesi ja nainen lähti

¹⁵³ MV:K34/Vastaukset nro 148, 437, 825, 1083 ja 1239. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 5. Kansallisarkisto

¹⁵⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 15. Kansallisarkisto

¹⁵⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 46. Kansallisarkisto

perheineen evakkoon. Myöhemmin hän asettui Rovaniemelle, jossa hän vältteli yhteisiä rientoja ja jossa hänellä oli vain työ ja koti. Vuonna 1950 hän meni tosin naimisiin hyvän miehen kanssa, joka hyväksyi molemmat lapset perheeseen.¹⁵⁷ Etelä-Suomessa varttunut lapsi puolestaan arvelee äitinsä syrjäytyneen seurustelun ja au-lapsen johdosta.¹⁵⁸

Toisaalta on myös esimerkkejä siitä, että lapsen elämä au-äidin kanssa on ollut hyvä eikä siihen liittynytäkään kielteisiä piirteitä. Tällainen tapaus oli pietarsaarelainen liikenainen *Mirjam Lillkvist*. Hän synnytti sodan aikana tyttölapsen SS-sotilas *Walter Mozerille* ja suhde päättyi kun saksalaiset vetäytyivät Suomesta syyskuussa 1944. Tytär *Carita Ström* ei ole koskaan kokenut hankaluuksia taustansa takia, vaikka tämä Pietarsaassa tunnettiin. Tästä hän kertoo: ”... pikemmin päinvastoin. Monet tuttavat ovat olleet sitä mieltä, että minulla on jännittävä ja mielenkiintoinen tausta saksalaisine isineen, siskoja Saksassa ja kaikkinen sieltä tulleiden syntymäpäiväkorttien kera”.¹⁵⁹ Selityksenä paikalliseen hyväksyntään lienee varsin läheinen jatkosodanaikainen suhde Pietarsaaren ruotsinkielisen eliitin ja pienehkön saksalaisten varuskunnan välillä. Koska kaupungin vaikuttajat katsoivat saksalaisten läsnäolon hyväksi asiaksi, oli suhtautuminen kaupungin naisten seurusteluun saksalaisten sotilaiden kanssa asia, joka laajalti hyväksyttiin. Kun eliitti kerran suhtautui säyseästi ilmiöön, niin myös muut kansankerrokset olivat taipuvaisia mukautumaan tähän.

Myös Vaasan ja Kokkolan ruotsinkielisten kauppias- ja virkamiespiirien asenne seurusteluun saksalaisten sotilaiden ja paikallisten naisten kanssa lienee ollut samanlainen kuin Pietarsaassa. Kaikkien näiden rannikkokaupunkien kahviloissa ja ravintoloissa kuitenkin esiintyi saksalaisten ja suomalaisten sotilaiden välillä nahistelua, katutappeluita ja kiistoja naisista. Etenkin Kokkolan ja Vaasan suomenkielisen työväestön keskuudessa ilmeni myös poliittisluonteista saksalaisvastaisuutta, joka on saattanut kohdistua myös saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleisiin naisiin.

Lapsestaan pysyvästi, väliaikaisesti tai toistaiseksi luopuneet äidit. Osa au-äideistä sijoitti lapsensa lastenkotiin tai antoi hänet adoptoitavaksi. Tällaisia tapauksia on useita. Eräs tapaus koskee Karttulassa asunutta 28-vuotiasta naimissa olevaa naista, jolla oli kolme alaikäistä lasta. Hän muutti jatkosodan aikana kolmen lapsensa kanssa Joensuuhun, jossa siivosi työkseen saksalaisten sotilaiden asuntoja. Nainen erosi sodan aikana suomalaisesta aviomiehestään ja synnytti saksalaiselle sotilaille lapsen, mutta antoi sen adoptiolapseksi suomalaiselle perheelle. Lapsi kuvaa kuinka tuskallista tämä oli naiselle: ”Kummini kertoman mukaan äidille oli ollut hyvin raskasta luopua minusta ja hän kävi vielä kerran katsomassa minua uudessa kodissani. Hän oli kertonut pohtineensa myös Saksaan lähtöä, mutta pelkäsi suomalaisten kohtelua siellä, ja ongelmana oli varmasti myös 10-, 7- ja 4-vuotiaat

¹⁵⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 18. Kansallisarkisto

¹⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 72. Kansallisarkisto

¹⁵⁹ Sundquist 2008, 256–260

lapset”. Sodan jälkeen nainen meni naimisiin suomalaisen miehen kanssa, jolle hän synnytti vielä kuusi lasta.¹⁶⁰

Kyselyaineiston perusteella yli kolmasosa kyselyaineistossa mainituista au-äideistä luopui joko väliaikaisesti tai pysyvästi lapsestaan käydessään itse töissä toisella paikkakunnalla. Ainakin kahdessakymmenessä tapauksessa au-äiti sijoitti lapsensa oman äitinsä huostaan. Muutamissa tapauksissa au-äidin sisaresta tai veljestä tuli kasvattivanhempi ja jos tädillä tai enolla oli muita perheenjäseniä, kasvattilapsi kasvoi eräänlaisena perheenjäsenenä. Useissa tapauksissa au-äiti sijoitti myös lapsensa lastenkotiin lyhyemmäksi tai pidemmäksi ajaksi.

Lapsensa uusperheeseensä mukanaan ottaneet äidit. Ainakin 21 au-äitiä meni kyselyaineiston perusteella sodan jälkeen naimisiin ja otti sen yhteydessä au-lapsensa mukanaan uuteen perheensä joko isovanhempiansa, kasvattivanhempien tai lastenkodin huostasta.

Useissa tapauksissa perheen kokoaminen ei sujunut ongelmitta, kun ilmeni odottamatonta ja toisinaan vaikeasti ratkaistavia tilanteita, joita kuvataan yksityiskohtaisemmin tuonnempana. Erään kertomuksen mukaan saksalaiselle sotilaille lapsen synnyttänyt kemiläinen nainen oli sodan jälkeen kahdesti naimisissa. Hän nai vuonna 1947 merimiehen, joka osoittautui mustasukkaiseksi ja joka pahoinpiteli naista. Tämä avioliitto päättyi eroon. Nainen solmi toisen avioliiton vuonna 1951. Uusi aviopari muutti kuitenkin kauas toiselle paikkakunnalle vuonna 1954. Lapsen kertoman mukaan ”syy siihen saattoi olla se, että isäpuoltani on työpaikalla kiusattu äidin suhteen vuoksi”.¹⁶¹ Museoviraston muistelma-aineistossa on taas kertomus siitä, kuinka lohtajalainen mies meni sodan jälkeen naimisiin saksalaiselle sotilaille lapsen synnyttäneen pohjalaisnaisen kanssa. Sitä ei yleinen mielipide kylässä tahtonut hyväksyä.¹⁶²

Kotiutuminen saattoi kuitenkin myös onnistua jokseenkin hyvin palvelualalla työntekijälle, kuten erään parturin tapaus osoittaa. Vetäytyviin saksalaisiin liittynyt kemiläinen parturi palasi syksyllä 1945 Saksasta Hangon internointileirin ja Oulun tutkintovankilan kautta Norjassa syntyneen lapsensa kanssa. Nainen oli sota-aikana istunut nuorisovankilassa varkaudesta, mutta suoritti sodan jälkeen kauppakoulun, meni naimisiin ja synnytti vielä viisi lasta. Hän oli myöhemmin työmaaruokalan keittäjänä ja rovaniemeläisen hotellin kerrossivoojana.¹⁶³

Saksasta 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa muuttaneet perheet. Saksaan jatkosodan aikana ja etenkin vuosina 1944–45 päätyneistä suomalaisista naisista osa jäi sinne tai muualle asumaan loppuelämäkseen eikä enää palannut Suomeen. Heidän määrästänsä ei ole mahdollista esittää lukumäärätietoja. Voitanee kuitenkin arvella vähintään useita kymmeniä suomalaisia naisia jääneen Saksaan ja

¹⁶⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 41. Kansallisarkisto

¹⁶¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 3. Kansallisarkisto

¹⁶² MV:K34. Vastaus nro 1560. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

muodostaneen siellä perheen. Suomessa ei liene asiakirjoja, jotka valaisisivat tätä ilmiötä eikä kyselyaineistostakaan löydy mainintoja siitä.

Eräässä tapauksessa Saksaan lähtenyt suomalainen nainen muutti kuitenkin Iso-Britanniaan asumaan. Tämä oli Rovaniemellä asunut 20-vuotias keittiöapulainen, joka loppuvuotena 1945 synnytti lapsen Saksassa, jossa hän työskenteli saksalaisessa perheessä kotiapulaisena. Lapsi lienee ollut saksalaisen sotilaan jälkeläinen, sillä au-äiti antoi viiden kuukauden vanhan lapsensa saksalaiselle pariskunnalle ottolapseksi, joka vuonna 1947 toimitettiin edelleen Suomeen. Lapsen adoptoi siinä vaiheessa suomalainen pariskunta. Au-äiti lienee Saksassa ollessaan tavannut brittisotilaan, koska hän lähti Englantiin, jossa meni naimisiin ja sai kuusi lasta. Lapsi kirjoitti äidille vuonna 1983, mutta ei saanut vastausta. Lapsen kertoman mukaan hänestä vaiettiin täysin ja hän sai vasta muutamia vuosia sitten yhteyden jo kuolleen äitinsä lapsiin eli sisarpuoliinsa Englannissa. Heille velipuoli Suomessa oli täysi yllätys.¹⁶⁴

Kyselyaineistossa on muutamia kertomuksia siitä, kuinka Saksaan päätynyt suomalainen nainen sodan jälkeen perusti perheen saksalaisen miehensä kanssa ja kuinka koko perhe aviopuolisoineen ja lapsineen muutti Saksasta Suomeen joko 1940-luvun lopussa tai 1950-luvun alussa. Seuraavassa kuvataan neljä tällaista perhetarinaa.

Ensimmäinen kertomus koskee Raumalla asunutta tarjoilijaa, joka vuonna 1942 meni naimisiin Luftwaffen majoitusmestarin kanssa. Tämä palveli vuonna 1944 itärintamalla, mutta pystyi silti yhteyksiään hyödyksi käyttäen järjestämään perheensä matkan Porin lentokentän kautta lentokoneella Saksaan. Perheen vaiheista lapsi kertoo: ”Saavuttuamme Saksaan 6.9.1944, siellä oli täysi sota. Olimme usein pommisuojaissa. Siellä äiti menetti kaiken omaisuutensa. Hänellä oli kaikki matkalaukussa ja poistuttuaan suojasta kai hakemaan ruokaa, matkalaukku varastettiin. Äiti on kertonut, että suojassa oli ranskalainen rintamakarkuri, joka hävisi sieltä samoihin aikoihin, joten ehkä hän varasti laukun”. Äiti ja lapset oleskelivat aluksi Nienburgissa miehen sisaren luona, kunnes kaupunki määrättiin tyhjennettäväksi jatkuvien pommitusten vuoksi ja perhe lähti maaseudulle. Tästä lapsi kertoo: ”Isäni tuli perheen luo ehkä vuonna 1945. En muistanut häntä enää ja sanoin häntä Onkel papiksi. Hän oli tullut toisen miehen kanssa kulkien öisin ja piilotellen päivät ojissa tai muissa paikoissa. Isä alkoi elättää perhettämme. Asuimme englantilaisten alueella. Hän kuljetti kuorma-autolla maalaisilta ruokaa englantilaisille. Kun isää alettiin epäillä natsiksi, tämä hänen työnsä pelasti hänet kuolemalta. Äiti on kertonut, että isä vietiin neljän muun miehen kanssa torille ammuttavaksi, mutta englantilaisten joukosta joku, joka tunsi hänet, käski, että tuo mies pois sieltä. Muut ammuttiin. Äiti oli ollut katsomassa. Äiti hyväksyttiin siellä, mutta joku oli ilmoittanut epäilevänsä hänen olevan juutalainen. Olihan hänellä nenässään ’juutalaisnenän’ piirteitä. Äiti joutui jonkun komission kuultavaksi. Isä sai puhuttua, että äiti ei ole juutalainen”.

¹⁶⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 39. Kansallisarkisto

Saksalainen täti järjesti perheelle hellahuoneen kaksikerroksisesta kirkontalosta, mutta ruuasta oli suurta puutetta. Lapset juoksivat brittien perässä kyselemässä purukumia, tivatেন ”häv you suingam”, ja keräämässä tupakantumpeja vanhemmilleen. Äidin sisaret Suomessa lähettivät perheelle paketteja, joissa oli ruokaa, vaatteita ja nukkeja. Isä meni kaupungin hanttihommiin puutarha- ja katutöihin. Perhe lähti vuonna 1950 lomalle Suomeen, jonne se jäi, kun kuukauden mittaista oleskelulupaa pidennettiin. Rauma-Repolalla rakennettiin saksalaisella työvoimalla kaasukelloa ja äiti meni työmaalle tulkiksi. Isä sai työpaikan kaasukellonhoitajana, jossa työssä hän sitten oli eläkkeelle jäämiseen saakka. Repolalla hänet tunnettiin ”Sakuna”.¹⁶⁵

Toinen kertomus kuvaa Saksaan lähteneen oululaisen kampaajan vaihteita. Nainen synnytti vuonna 1945 Hampurissa lapsen Saksan armeijan riveissä palvelevalle itävaltaiselle sotilaille. Sitä ennen pariskunta oli ollut Itävallassa, josta he pyrkivät vuoden 1945 alkupuoliskolla Lübeckin kautta Suomeen. He ostivat polkupyörät ja ajoivat etupäässä öisin Saksan läpi ohi poltetun maan ja metsiin hirtettyjen sotilaiden. Lübeckiin asti nainen ei kuitenkaan ennen synnytystä jaksanut ajaa. Sairaalasta päästyään nainen jatkoi miehen kanssa matkaa Lübeckiin, jossa nainen työskenteli brittien kanttiinissa. Kun kanttiini suljettiin vuonna 1947, nainen ja lapsi lähtivät Ouluun ja mieskin tuli perässä vuonna 1948. Hän oli silloin ensimmäisiä saksalaisia, jotka tulivat Suomeen ja saivat oleskeluluvan. Oulussa nainen perusti kampaamon, joka tunnettiin ja joka sijaitsi hyvällä paikalla. Äidin sodanjälkeisistä vaihteista lapsi kertoo: ”Kunnon oululaisporvarit eivät silti kuuluneet hänen asiakkaisiinsa, vaikka äitini teki parhaansa hyvän maineen saamiseksi ja menestyäkseen. Se oli paras tapa näyttää ympäristölle, että saksalaissotilaan heila silti `pärjää`. Enemmän isä ja minä kärsimme taustastamme! Rovaniemen poltto laskettiin meidän tilillemme!”¹⁶⁶

Kolmas kertomus koskee saksalaiselle aliupseerille lapsen synnyttäneitä oululaista naista, joka lähti miehensä järjestämällä laivamatkalla Saksaan syksyllä 1944. Aliupseeri saapui itse Saksaan Norjasta vuonna 1945, jonka jälkeen pariskunta meni naimisiin ja sai toisenkin yhteisen lapsen. Koko perhe muutti Suomeen vuonna 1950. Kumpikin aviopuoliso kävi töissä, isä sähköasentajana ja äiti konttoristina. Pariskunta erosi kuitenkin 1950-luvun puolivälissä ja kumpikin perusti uuden perheen.¹⁶⁷

Yhteistä näille kertomuksille on, että äidit, lapset ja saksalaiset miehet kokivat kovia Saksassa sekä sodan loppuvaiheessa että sitä välittömästi seuraavana aikana. Yhteinen tekijä on myös seikka, että näissä tapauksissa Suomessa alkanut seurustelu jatkui ja että osapuolilla oli sodan jälkeen todella tilaisuus avoimia ja jatkaa yhteistä elämää. Todennäköisesti osa tällaisista perheistä jäi lopullisesti Saksaan tai muualle. Kuvatuissa tapauksissa perheet päättivät kuitenkin palata

¹⁶⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 31. Kansallisarkisto

¹⁶⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 32. Kansallisarkisto

¹⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 19. Kansallisarkisto

asumaan Suomeen, äidin kotimaahan. Lienee ollut jokseenkin harvinaista, että seurustelusuhteen saksalaisen sotilaan kanssa aloittanut suomalainen nainen tällä tavalla onnistui ylläpitämään alkuperäisen seurustelusuhteen.

Kyselyaineistossa on lisäksi neljäs kertomus siitä, kuinka suomalaisen naisen sota-aikana aloittama seurustelusuhte elpyi yli vuosikymmen myöhemmin. Tässä tapauksessa turkulainen lastenhoitaja työskenteli hoitajana jatkosodan aikana saksalaisten kenttäsairaalassa Kurkijärvellä Kuusamossa ja alkoi seurustella potilaana olevan aliupseerin kanssa, jonka seurauksena syntyi lapsi. Mies poistui jatkosodan loppuvaiheessa Suomesta saksalaisten joukkojen mukaan, mutta oli sodan jälkeen vuonna 1947 yhteydessä naiseen ja olisi toivonut häntä Saksaan. Nainen ei kuitenkaan halunnut lähteä, jonka jälkeen suhde katkesi ja mies solmi seuraavina vuosina kaksi peräkkäistä avioliittoa Saksassa. Nainen sai toimeentulonsa hoitajana ja eli vaatimattomissa oloissa. Mies saapui kuitenkin Suomeen vuonna 1954 ja alkoi uudestaan seurustella suomalaisen naisen kanssa ja meni myös naimisiin hänen kanssaan. Lapsen kertoman mukaan: ”... äitini oli ihmeissään ensin. Miehen toinen avioliitto oli loppu ja hän halusi aloittaa uuden elämän omista tarpeista. Isäni ja äitini olivat avioliitossa noin kymmenen vuotta ja isäni sai sitä ennen Suomen kansalaisuuden”. Pariskunnalle syntyi toinenkin yhteinen lapsi, mutta aviopuolisot erosivat 1960-luvulla, jolloin mies meni naimisiin toisen suomalaisen naisen kanssa.¹⁶⁸

Äitien muita kaameita kohtaloita. Saksalaisille sotilaille lapsen synnyttämät au-äidit kokivat sodanjälkeisessä Suomessa vaihtelevia vaihteita, joita sekä kirjallisuus että kyselyaineisto valaisevat. Rovaniemen maalaiskunnan Hirvaalla saksalaisten keittiötoissa ollut nainen luopui työpaikastaan loppuvuotena 1942 tultuaan raskaaksi saksalaiselle sotilaille. Nainen oli kotoisin Etelä-Suomesta eikä löytänyt kunnan asuntoa mistään. Lapsen synnyttyä joulukuussa 1942 nainen epätoivossaan tukehdutti hänet ja kätki ruumiin pajupensaan juureen Kemijoen törmälle. Kun ruumis löydettiin keväällä 1943, nainen tuomittiin lapsenmurhasta.¹⁶⁹

Toinen synkkä tarina koskee kemiläistä naispuolista parturia, joka meni sodan jälkeen naimisiin itseään huomattavasti vanhemman miehen kanssa. Tämä oli ajoittain väkivaltainen ja hyvin mustasukkainen naisen kanssa sotavuosina seurustelleesta saksalaisesta sotilaasta sekä vihamielinen ja epäluuloinen kaikkia saksaa puhuvia turisteja kohtaan. Aviomies antoi saksalaisen sotilaan lapselle luvan käyttää hänen sukunimeään, mutta ei aidosti hyväksynyt lasta perheeseen: ”Se selvisi myöhemmin, kun hän oli viivytännyt oikeudelle lähetettävää äidin valituskirjettä. Kirje ei saapunut ajoissa perille eikä sitä siis voitu huomioida oikeudessa. Mies tunnusti kuolinvuoteellaan”.¹⁷⁰ Eräs kertoja kuvaa porilaisen au-äidin onnettomia vaihteita. Saksalaiselle sotilaille lapsen synnyttänyt nainen meni sodan jälkeen uudestaan naimisiin ja synnytti vuonna 1948 kaksoset, jotka

¹⁶⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 17. Kansallisarkisto

¹⁶⁹ Junila 2000, 275–277

¹⁷⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

molemmat kuolivat vauvoina. Seuraavana vuonna hän sai vielä tyttären, jolla oli synnynnäinen sydänvika ja joka kuoli 22-vuotiaana.¹⁷¹

Suomeen jäi myös sodan jälkeen seurustelusuhteessa olevia saksalaisia sotilaita, jotka viranomaiset välirauhansopimuksen perusteella toimittivat neuvostoviranomaisille. Syksyllä 1944 onnistui joitakin saksalaisia sotilaita jäämään piilossa Suomeen ja osa heistä seurusteli suomalaisten naisten kanssa. Eräs tällainen oli Kurt -niminen sotilas, joka seurusteli Viivi -nimisen naisen kanssa. Seurauksena tästä syntyi pariskunnan yhteinen poikalapsi. Kurtille suomalaiset olivat järjestäneet Suomen passin. Hänet kuitenkin ilmiannettiin Valpolle ja viranomaiset siirsivät Kurtin välirauhansopimuksen perusteella Neuvostoliiton huostaan.¹⁷² Toinen tällainen tapaus oli saksalainen korpraali *Reinhold Botschak*. Hän joutui suomalaisten sotavangiksi saksalaisten Suursaaren epäonnistuneen valtausyrityksen yhteydessä 15.9.1944, mutta pakeni, ja vaikka Valpo pidätti hänet, hän onnistui vapautumaan esiintyessään saksalaisena siviilihenkilönä. Botschakin suomalainen naisystävä synnytti hänelle tyttölapsen. Kyseessä oli Saksan kansalaisena Oitin leirille internoitu rouva, jonka aviomies oli lähtenyt Saksaan. Botschak siirrettiin vuonna 1945 Paimion internointileirille, jossa hän vuoden lopussa meni kihloihin internoidun balettitanssijattaren kanssa.¹⁷³ Myös Botschakin kanssa sotavankeuteen joutunut vänrikki *Hans Peter Blatzilla* oli laaja suomalaisten tyttöystävien joukko. Miehet ilmiannettiin tammikuussa 1946, jonka jälkeen heidät Valpon toimesta siirrettiin Neuvostoliiton huostaan.¹⁷⁴

Katsaus äitien sodanjälkeisiin vaiheisiin osoittaa, että elämä oli todella usein rankkaa saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneille naisille. Äitien vaikeuksista kirjoittaa petsamolaisen naisen lapsi, että olisi syytä ”julkisesti palauttaa niitten naisten kunnia, jotka vuosikausia joutuivat syytelyjen, halveksunnan ja suoranaisten kiusan kohteeksi. Tai se olisi pitänyt tehdä jo vuosia sitten! Suomalainen kulttuurihan on ’hyssyttelykulttuuria’, joten kuka noista viranomaisista mitään saisi aikaan. Ei kukaan!”¹⁷⁵ Tämä au-lapsen näentynyt näkemys lienee paikkansapitävä.

Saksalaisten sotilaiden lapset sodanjälkeisessä Suomessa

Jaksossa käsitellään saksalaisten sotilaiden lasten oloja sodanjälkeisessä Suomessa. Tarkastelun kohteena ovat lasten huoltomuodot, tiedon saaminen saksalaisesta taustasta sekä lasten aikuisvaiheet.

Suomalaisen naisen synnytettyä lapsen saksalaiselle sotilaalle hänen oli tavalla tai toisella järjestettävä itselleen ja lapselleen toimentulo ja asunto, mutta myös

¹⁷¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 1. Kansallisarkisto

¹⁷² Virolainen 1999, 148–149

¹⁷³ Valpo. Suhteet Saksaan. Poliittiset. Kansio 178. Kansallisarkisto

¹⁷⁴ Pekkarinen-Pohjonen 2005, 95–96

¹⁷⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto

selvitettävä suhteensa asuinympäristöönsä, naapurustoonsa ja sukulaisiinsa. Kokonaisuutena kaikkien näiden asioiden järjestäminen oli useimmille äideille hyvin vaativa ja aikaa vievä tehtävä, kuten seuraavasta esityksestä ilmenee.

Au-äitien elatusapuhakemukset. Suomeen jääneiden au-äitien seurustelusuhde saksalaiseen sotilaaseen katkesi usein viimeistään syksyllä 1944, kun saksalaiset joukot vetäytyivät Suomesta. Osassa tapauksista seurustelusuhde oli syystä tai toisesta lakannut jo ennen syksyä 1944. Vähävaraisimmat tai vaikeimmissa oloissa elävät au-äidit lienevät hakeneet elatusapua kotikunnaltansa. Saksan ja Suomen armeijoiden edustajien välillä 15.6.1944 solmitun elatusasioita koskevan sopimuksen merkitys jäi vähäiseksi, sillä maksua ehdittiin suorittaa vain 44 tapauksessa, ennen kuin Saksan ja Suomen viralliset suhteet katkesivat syyskuussa 1944.¹⁷⁶ Käytännössä elatussopimuksen raukeaminen tarkoitti sitä, että vastuu elatusavusta siirtyi kunnille niissä tapauksissa, kun suomalaiset au-äidit eivät omin varoin pystyneet huolehtimaan lapsistaan.¹⁷⁷

Au-äitien tarve järjestää lasten huolto. Osa saksalaisten sotilaiden lapsista on koko lapsuus- ja nuoruusikänsä elänyt au-äitinsä huoltamana. Kyselyaineiston perusteella on kuitenkin ilmeistä, että au-äitien tarve järjestää lapsensa huolto muuten on synnytyksen jälkeisinä vuosina ollut varsin suuri. Au-äidit ratkaisi huoltoasiansa eri tavoin. Pienehkö osa au-äideistä antoi lapsensa adoptoitavaksi, joka on pysyvä ratkaisu, vieraaseen perheeseen. Väliaikaiset ja tilapäiset ratkaisut olivat kuitenkin varsin yleisiä. Eräät au-äidit sijoittivat lapsensa lastenkoteihin. Huomattava osa au-äideistä sopi oman äitinsä kanssa siitä, että lapsi sijoitettiin lyhyemmäksi tai pitemmäksi ajaksi isovanhempien huostaan tai sitten lapsi sijoitettiin kasvattilapiseksi muiden lähisukulaisten huostaan. Kyseessä oli näissä tapauksissa usein au-äidin siskosta tai enosta perheineen, jos nämä lähisukulaiset olivat perheellisiä.

Syitä au-äitien suosimiin sijaisjärjestelyihin oli useita. Usein nainen kävi töissä toisella paikkakunnalla, kuin missä sijaiskoti sijaitti. Koska työpaikka oli muualla, lienee au-äitien näkökulmasta usein ollut tarkoituksenmukaista laittaa lapsi sijaiskotiin. Voitaneen kuitenkin olettaa, että myös au-äitien lähiympäristössä yleisesti esiintyvä paheksunta, vieroksuminen ja vihamielisyys ovat vaikuttaneet au-äitien päätöksiin luopua lapsensa hoidosta ainakin tietyksi ajaksi. Menemällä työhön toiselle paikkakunnalle au-äidit pääsivät näet irti ikään kuin raskauttavasta kytkennästään lapseen, sillä työntekopaikkakunnalla ihmiset eivät laajemmin liene tunteneet naisen taustaa. Työntekopaikkakunnalla au-äidit saattoivat keskittyä toimentulonsa ansaitsemiseen, perusasioidensa kuntoon saattamiseen, uusien tuttavuuksien ja sosiaalisten verkostojen luomiseen samalla kun he saattoivat viettää vapaa-aikaansa omissa oloissaan. Viikonloppuina tai muina lomina au-

¹⁷⁶ Lars Westerlund: Suomen ja Saksan sopimus 15.6.1944 saksalaisten sotilaiden lasten elatuksesta. Artikkelin käsikirjoitus 2010

¹⁷⁷ Bara några 100 tyskebarn här. Deras mödrar får sköta sig själva och barnen. Nya Pressenin kirjoitus 12.11.1945

äideillä oli mahdollisuus käydä isovanhempien tai sukulaisten luona katsomassa lastaan ja tuoda hänelle työntekopaikkakunnalla hankittuja ruokia ja tarvikkeita. Vaikka monella au-äidillä lienee ollut hankalaa erota lapsestaan, lapsen hoidon sijaisjärjestelyt olivat kuitenkin omiaan merkittäväällä tavalla helpottamaan äitien asemaa. Selityksenä tähän on, että naapurit, sukulaiset, kyläläiset ja muut tuttavat eivät enää yhtä voimakkaasti kuin aikaisemmin voineet yhdistää saksalaisen sotilaan lasta au-äitiin. Työssäkäyntijärjestelyidensä seurauksena he saattoivat työpaikka- ja asuinpaikkakunnallaan esiintyä työntekijän roolissa eikä välttämättä saksalaisen sotilaan siittämän lapsen au-äitinä.

Tutkimuksessaan saksalaisten sotilaiden lapsista ja perheenoloista Norjassa *Kjersti Ericsson & Dag Ellingsen* toteavat, että ”eräät” au-äidit jättivät lapsensa sukulaisten ja etenkin äitiensä huostaan toiveenaan uusi ”saksalaispäparästä” esteetön elämää. Taustana tälle oli voimakkaana esiintyvä saksalaisvastainen mieliala Norjassa 1940-luvulla, sekä sodan aikana että varsinkin saksalaismiehityksen päätyttyä. Tällaisessa ilmapiirissä au-äidit eivät katsoneet lapsensa pitämisen itsellään olevan mahdollista, vaan monet sijoittivat hänet jonkun toisen henkilön tai jonkin laitoksen huostaan.¹⁷⁸

Kun Suomessa lapsi oli isoäidin tai muun lähisukulaisen huostassa, ympäristön arvostelu ei näissä tapauksissa ollut niin kovin voimakasta, kun paheksuttava pääkohde eli nainen oli lähtenyt tiehensä. Naapurit ja kyläläiset saattoivat kyllä jatkossakin vieroksua isoäidin tai lähisukulaisen huostaan jätettyä lasta, mutta syyttömien isoäitien tai muiden sijaishoitajien kovistelu lienee kuitenkin ollut harvinaista. Päinvastoin isoäidit ja muut lähisukulaisista hankitut hoitajat ovat saattaneet nauttia ympäristön arvostusta suorittamastaan hoitotyöstä sen perusteella, että he uhrautuivat hoitajiksi tyttärensä poissaolon ajaksi.

Äitien perheenkokoamispyrkimykset. Sijaisjärjestelyt olivat yleisimmillään heti synnytyksen jälkeisinä vuosina 1940-luvun loppupuoliskolta 1950-luvun alkupuoliskolle. Kun au-äidit muutaman vuoden aikana kävivät ansiotöissä, he usein vähitellen pystyivät järjestämään toimentulonsa ja asiansa tyydyttävälle tai ainakin entistä paremmalle tolalle. Toisella paikkakunnalla asuessaan au-äidit hankkivat usein itselleen jonkinlaisen uuden paikan ja aseman paikallisyhteisössä sekä asunnon, vaatteet ja kulutustarvikkeet. Au-äidit solmivat myös usein uuden miessuhteen ja menivät naimisiin suomalaisen miehen kanssa. Tässä vaiheessa oli yleistä, että takavuosien lapsia koskeva sijaisjärjestely purettiin. Eräissä tapauksissa avioliiton solmiminen on jopa saattanut olla au-äidin keino saada lapsensa taas omaan hoitoonsa.¹⁷⁹

Kun äidin uusperhe oli avioliitolla perustettu, otettiin siihen usein isoäidin tai muiden hoitajien huostaan väliaikaisesti sijoitettu lapsi. Äidit olivat yleensä tässä vaiheessa noin 30-vuotiaita ja hankkivat usein uusia lapsia aviomiehensä kanssa.

¹⁷⁸ Ericsson-Ellingsen 2005, 97

¹⁷⁹ Junila 2008, 41

Tällä tavalla syntyi muodollisesti ehjiä perheitä, joissa sijaiskotiinsa kiintyneet lapset eivät kuitenkaan aina niinkään viihtyneet. Sitä, miten vaivalloista saattoi olla rakentaa uusperhettä, kuvaa kemiläisen parturin lapsen kertomus siitä, kuinka hänet pienenä siirrettiin Tampereella asuvaan kasvatusperheeseen. Kasvatusäiti oli naimaton lastentarhanopettaja, ja lapsi hyväksyttiin täysin hänen sukuunsa. Tilanne muuttui vuonna 1951, kun biologinen äiti vaati lastaan takaisin ja lapsesta käytiin pitkä oikeudenkäynti vuoteen 1953. Se päättyi kuitenkin tässä tapauksessa siihen, että korkein oikeus julisti lapsen lastentarhanopettajan ottotyttäreksi.¹⁸⁰

Seuraavaksi kuvataan saksalaisten sotilaiden lasten eri hoitomuotoja yksityiskohtaisemmin.

Huoltomuodot

Ominaista suurehkolle osalle saksalaisten sotilaiden lapsista sodanjälkeisessä Suomessa olivat väliaikaiset ja yleensä jossain vaiheessa muuttuvat huoltajat. Osa lapsista vietti usein aluksi jonkin aikaa au-äitinsä huostassa ja siirrettiin jossain vaiheessa isoäitinsä tai jonkun muun lähisukulaisen hoidettavaksi. Äidin perustaessa uusperheen lapset siirrettiin taas usein sijaiskodista uuteen perheeseen, mutta erilaisia muitakin ratkaisuja käytettiin etenkin perheen sisäisestä tilasta ja lapsen iästä riippuen.

Kuinka monivaiheisia hoito- ja huoltojärjestelyt toisinaan saattoivat olla, kuvaa lapsen kertomus helsinkiläisestä sairaanhoitajattaresta. Nainen seurusteli Kemissä saksalaisen sotilaan kanssa ja synnytti hänelle lapsen, joka kasvoi helsinkiläisessä kodissa, johon kuuluivat au-äiti, hänen naimaton sisarensa ja heidän leskenä oleva isänsä. Äiti eli kuitenkin ainoastaan ensimmäisen vuoden lapsensa kanssa, sillä hän meni opintojaan varten toiselle paikkakunnalle. Lapsi sijoitettiin silloin lastenkotiin vuodeksi. Äiti työskenteli sen jälkeen mm. sisämaassa ja Tanskassa sekä myöhemmin Helsingissä, jossa hänellä oli vain huoneen käsittävä henkilökunnalle tarkoitettu asunto. Lapsi asui siinä vaiheessa jatkuvasti tätinsä huostassa. Tämä ei kuitenkaan halunnut korvata äitiä eikä tästä syystä koskaan ottanut lasta syliinsä tai osoittanut muutakaan erityistä hellyyttä. Isoisä suhtautui puolestaan hyvin myönteisesti lapseen, mutta meni vuonna 1953 uudestaan naimisiin ja muutti pois. Äiti onnistui 1960-luvun alussa säästöillään hankkimaan omistuskaksion, jolloin jo ylioppilastutkinnon suorittanut lapsi muutti yhteen äitinsä kanssa.¹⁸¹ Osa lapsista joutui suoraan adoptioperheeseen, joten heidän osaltaan muutoksia ei juuri tapahtunut.

Koska hoitomuodot usein vaihtelivat lasten varttuessa, on hankalaa luokitella hoitomuodot yleispätevällä, kattavalla ja aukottomalla tavalla. Tietty hoitojärjestely vastasi usein tiettyä vaihetta joko lapsen tai hänen äitinsä elämässä. Seurauksena tästä olisi luokittelussa huomioitava myös eri ajanjaksoja. Tämä ei ole kuitenkaan

¹⁸⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

¹⁸¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto

mielekästä, sillä ne tietyt elämänvaiheet vaihtelivat eri lapsilla ja äideillä jokseenkin sattumanvaraisesti. Eri hoitovaiheita huomioiva luokitus pirstoutuisi lukuisiksi palasiksi sillä seurauksella, että luokituksen selkeys ja havainnollisuus hiipuisi. Tästä syystä kiinnitetään huomiota tavanomaisiin hoitojärjestelyihin ja -muotoihin ilman erityistä aikamäärittelyä.

Lastenkoteihin sijoitetut lapset. Suomen kyselyaineistossa on useita kertomuksia siitä, kuinka lapsi on sijoitettu lastenkotiin ja hän on viettänyt siellä lyhempiä tai pitempiä jaksoja. Norjassa tehtyjen selvitysten perusteella kasvoi noin neljä prosenttia saksalaisten sotilaiden lapsista lastenkodeissa tai muissa kasvatuslaitoksissa. Näiden lasten aseman on myös todettu olleen kaikista vaikein, sillä laitosten olot olivat ankarat. Lapsia ei useinkaan kohdeltu huolenpidolla ja rakkautella ja niissä esiintyi enemmän tai vähemmän pahoinpitelyä.¹⁸²

Suomen osalta ei ole mahdollista päätellä, oliko sijoittaminen lastenkotiin yleisempää kuin mitä se oli Norjassa. Kyselyaineisto puolestaan kertoo ainoastaan, kuinka osa lapsista sijoitettiin lastenkotiin kuitenkin olleenaan valaisematta lastenkotien sisäisiä oloja, sillä niissä olleet lapset otettiin pois jo verrattain varhaisessa vaiheessa. Kansallisarkiston hanke ei täten laisinkaan tavoittanut lastenkodeissa vartuneita lapsia, jotka olisivat voineet kertoa laitosten kasvatusoloista.

Kyselyaineiston kertomukset sijoittamisesta lastenkotiin ovat usein surullista luettavaa. Kemiläisen parturin lapsi sijoitettiin lastenkotiin, kun äiti joutui Oulun lääninvankilaan vuoden 1945 lopussa ja hän kertoo tästä: ”Äidinpuolen isovanhemmat olivat alkoholisoituneet sodan aikana ja heidän elämänsä sujui huonosti. Tätini ja enoni oli otettu huostaan ja olimme samassa lastenkodissa Kemissä 1945–1947. Isovanhemmista ei ollut tukea edes omille lapsille saati lapsenlapsille”.¹⁸³ Sallassa asunut nainen lähti Helsinkiin synnyttämään ja lapsi sijoitettiin lastenkotiin, josta ottovanhemmat hakivat hänet neljävuotiaana. Tässä tapauksessa ”ukki ja mummu” olisivat halunneet ottaa lapsen hoidettavakseen, mutta yrittivät turhaan.¹⁸⁴

Vaasassa syntynyt lapsi oli lastenkodissa, kunnes oli seitsemänvuotias. Äiti oli työssäkäyvä yksinhuoltaja eivätkä hänen olonsa olleet hyvät.¹⁸⁵ Porissa syntyneen lapsen äiti oli yksinhuoltaja ilman sukulaisten turvaverkostoa ja hänen toimeentulonsa oli heikko. Äidin vanhemmat ja isovanhemmat eivät tienneet lapsesta. Lapsi asui äitinsä luona noin 2,5 vuotta. Vuonna 1947 äiti jätti lapsen lastenkotiin siksi ajaksi, kun hän meni käymään sukulaistensa luona Itä-Suomessa. Tämän jälkeen lapsi siirrettiin kasvattilapsena toiseen perheeseen ja hän kertoo siitä: ”Äitini elämä on ollut hankalaa ollessani pieni ja niin minut sijoitettiin

¹⁸² Larsen 1999, 307, Ericsson-Ellingsen 2005, 97

¹⁸³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

¹⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto

¹⁸⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 62. Kansallisarkisto

perheeseen. Ensin äiti kävi katsomassa muutaman kerran. Hänen olisi pitänyt maksaa hoidostani 5 mk/kk. Hänellä ei ollut rahaa ja niin hän ei pitänyt yhteyttä minuun. Tiedän hänen kuitenkin jotenkin seurailleen elämääni”.¹⁸⁶

Adoptio vieraaseen perheeseen. Kyselyaineistossa on useita kuvauksia siitä, kun au-äiti antoi pysyvästi lapsensa adoptoitavaksi vieraaseen perheeseen. On kuitenkin mahdollista, että kyseessä oli laajempi ilmiö kuin mitä kyselyaineiston perusteella ilmenee, sillä Norjan selvitysten mukaan siellä sijoitettiin noin 15 % saksalaisten sotilaiden lapsista adoptioperheisiin.¹⁸⁷

Rovaniemeläisen tarjoilijan au-lapsi kertoo, kuinka hänen äitinsä siirtyi saksalaisten joukkojen kanssa syksyllä 1944 Norjaan, jossa hän vuonna 1945 synnytti lapsen saksalaiselle sotilaille. Nainen palasi Suomeen lapsen jäädessä Oslossa sijaitsevaan orpokotiin. Lapsen ollessa viisivuotias yhdysvaltalainen professoripariskunta adoptoi hänet ja hän varttui sittemmin Yhdysvalloissa erinomaisissa olosuhteissa.¹⁸⁸ Toinen Norjassa syntyneen lapsen äiti meni naimisiin sodan jälkeen. Lapsi adoptoitiin ja hyväksyttiin täysin. Hän kertoo havainnoistaan: ”Ei negatiivisia kokemuksia, meitä saksalaisten jälkeläisiä oli paljon Rovaniemellä (...) Ei kiusattu koskaan. Koulussa vielä samalla luokalla oli monta samanlaista tapausta (...) Yhteiskoulussa luokallani 32 oppilaasta kuudella oli saksalainen isä (...). Ei edes nimittelyä koskaan”.¹⁸⁹

Kuopiossa syntynyt lapsi adoptoitiin taas perheeseen, jossa oli vaikeuksia kasvuympäristön ollessa epävarma.¹⁹⁰ Myös Oulussa syntyneen lapsen äiti oli köyhä työläinen ja lapsi sijoitettiin ensiksi tätinsä luo. Vuonna 1949 hänet adoptoitiin toiseen perheeseen äidin avioiduttua uudestaan. Tämä adoptioperhe oli kylläkin saksalaismyönteinen, mutta lapsi joutui vaihtamaan asuinpaikkaa ja koulua perhe-elämän sisäisen ristiriitaisuuden johdosta.¹⁹¹ Peräseinäjoella syntynyt lapsi adoptoitiin yksivuotiaana eikä hänelläkään ole kovin myönteisiä kokemuksia perheestä, joka adoptoi hänet. Hänen äitinsä solmiman avioliiton ehtona oli, että lapsi oli annettava pois. Tähän nainen suostui ja lapsi kertoo oloistaan adoptiovanhempien huostassa: ”Ottoäitini ei pitänyt minusta, au-syntyperäni oli häpeä ja perheessä oli oma lapsi, olin käenpoika. En tiedä, miksi adoptoivat. Heiltä oli kuollut tytär kolmevuotiaana, oliko sosiaalisia paineita? (...) Äitiäni kohtaan tunnen katkeruutta, koska hänelle ovat miehet aina olleet tärkeämpiä kuin lapset. Sisareni hänen avioliitostaan kasvoi isovanhempiensa kanssa. Kuitenkin minulle kävi aika hyvin, vaikka adoptioperhe oli epäonnistunut.”¹⁹²

¹⁸⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 1. Kansallisarkisto

¹⁸⁷ Larsen 1999, 307

¹⁸⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 49. Kansallisarkisto

¹⁸⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 61. Kansallisarkisto

¹⁹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 7. Kansallisarkisto

¹⁹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 8. Kansallisarkisto

¹⁹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 65. Kansallisarkisto

Myös julkaistussa kirjallisuudessa on mainintoja adoptoinneista. Ivalon saksalainen paikalliskomendantti *von Fraunberg* -niminen aatelismies oli jatkosodan aikana yli 60-vuotias ja hänellä oli Saksassa jo vanhanpuoleinen vaimo. Hänellä oli kuitenkin suhde komendantinvirastossa konekirjoittajana työskentelevän suomalaisen naisen kanssa, joka synnytti hänen poikalapsen. Koska von Fraunbergin avioliitossa ei ollut lapsia, sopi hän suomalaisen naisen kanssa siitä, että isä sodan jälkeen adoptoisi pojan jatkamaan muuten sammumassa olevaa aatelissukua. Poika sijoitettiin sodan päättymistä odottaessa naisen vanhempien huostaan Etelä-Suomeen naisen jatkaessa palvelustaan Ivalossa. Saksalaisten perääntyessä syksyllä 1944 nainen palasi kotiinsa ja jäi lapsineen asumaan Suomeen.¹⁹³ Ruotsin Robertsforsissa asuva *Kari Engström* syntyi puolestaan Kemissä 1944 naispuolisen satamatyöntekijän ja saksalaisen sotilaan lapsena. Isoäiti toimitti hänet seuraavana vuonna Ruotsiin, jossa Uumajan tienoilla asuva pariskunta adoptoi hänet. Vuonna 1958 hän tapasi äitinsä ja velipuolensa Kemissä. Tapaaminen ei kuitenkaan ollut onnistunut, sillä poika tunsikaunaa ja vihaakin äitiänsä kohtaan. Poika ja äiti eivät edes pystyneet puhumaan toistensa kanssa, sillä poika puhui vain ruotsia ja äiti vain suomea.¹⁹⁴

Isovanhempien hoidossa olleilla lapsilla oli usein hyvä olla. Ainakin 21:ssä kyselyaineiston 73 tapauksesta lapsi on ollut isovanhempien huostassa vähintään muutaman vuoden ajan ja toisinaan sitä kauemmin. Ilmiö on niin laaja, että sitä voidaan kyselyaineiston perusteella luonnehtia jopa hieman tärkeämmäksi hoitomuodoksi kuin hoito yksinhuoltajaäidin kodissa. Norjassa hoito isovanhempien luona ei tosin näytä olleen yhtä laajaa kuin Suomessa, sillä on arvioitu noin 17 % saksalaisten sotilaiden lapsista Norjassa olleen hoidossa sukulaisten luona – äidin ollessa muualla. Nämä sukulaiset lienevät usein olleet äidin vanhempia, siskoja tai veljiä perheineen. Isovanhempien merkitys huoltajana ei kuitenkaan liene yhtä suuri kuin Suomessa, sillä isovanhempia ei ole tutkimuksissa kovin näkyvästi nostettu esille. *Kjersti Ericsson & Dag Ellingsen* toteavat vain, että lapset usein nauttivat jonkinlaista tukea ja turvaa isovanhempien luona, jos lapsi yleensä edes hyväksyttiin.¹⁹⁵ *Stein Ugelvik Larsenin* laajan haastatteluaaineiston perusteella tehdyn havainnon mukaan leimasi ”joissakin tapauksissa” kasvatusta isovanhempien luona ankara kuri ja ko. lapset saivat maksaa äitinsä harha-askeleista.¹⁹⁶

Suomessakin saattoi isovanhemmat kokonaan torjua saksalaisen sotilaan kanssa seurustelleen tyttärensä. Näin tapahtui syksyllä 1944 sodankyläläiselle *Elma Rantaselle*. Hän olisi halunnut lähteä vanhempiensa kanssa evakkoon Ruotsiin.

¹⁹³ Willamo 2004, 97

¹⁹⁴ ”Min far var en okänd tysk soldat”. Irja Olssonin kirjoitus MedlemsNytt för Riksförbundet Finska Krigsbarn –lehdessä 2.2008, 8–10

¹⁹⁵ Ericsson-Ellingsen 2005, 97

¹⁹⁶ Larsen 1999, 309

Rantasen äiti ilmoitti kuitenkin hänelle, ”ettei saksalaisten huoria oteta mukaan”. Tästä syystä Rantanen liittyi vetäytyviin saksalaisiin ja päätyi Saksaan.¹⁹⁷

Kyselyaineiston perusteella oli isovanhempien valmius ottaa huollettavakseen tyttäriensä au-lapset varsin laajaa. Kuokkalassa syntynyt lapsi asui pienestä lähtien isovanhempiensa maatilalla ja kertoo varsin läheisestä suhteestaan isovanhempiinsa: ”(...) äitini vanhemmat – ja varsinkin isoisäni – suhtautuivat minuun kuin omaan lapseensa ja suhde heihin oli lämmin. Kasvoin heidän luonaan joukon jatkona. Suuressa monipolvisessa perheessä. Isossa maalaistalossa oli isovanhempieni lisäksi heidän nuorimpia lapsiaan, äitini sisar avioeronsa jälkeen palasi takaisin kotiinsa minua vuoden vanhemman tyttärensä kanssa, vanhin enoni avioitui ja sai kolme lasta, minua hiukan nuorempia. Äitini jatkoi edelleen työssä maailmalla (... hän) solmi myöhemmin avioliiton ja hänen miehensä hyväksyi minut perheeseen, vaikka minä olin kovasti äitini avioliittoa vastaan. Kotini oli edelleenkin isovanhempien luona. Miehen vanhemmat hyväksyivät minut, samoin sisarukset, sen lyhyeksi jääneen avioliiton aikana (...) Toisen avioliittonsa äitini solmi minun ollessa jo teini-ikäinen. Siihen sukuun en ollut hyväksytty: kun olin äitini luona hänen uudessa kodissaan kesälomalla, äitini silloinen anoppi käski minut tieheni, sanoi, että syön hänen talonsa (mökki!) ylös. Keskustelut siitä, että olin vain visiitillä, ei tehonneet ja anoppi kutsui poliisiin ajamaan minut pois. Vähän oli vaikeata poliisillakin, sanoivat, että kyllä tytär saa äitinsä luona oleskella, ei sitä mikään laki kiellä. Mutta minulle jäi siitä tapauksesta kovin paha trauma enkä sen koommin ole halunnut olla kenenkään vastuksina. Käynnit äitini luona myöhemminkin olivat minulle vaikeita (...) Muodollinen asemani oli lopuksi siirtolaisanopin kuoltua perheenjäsen (...) äitini miehellä oli varsin hankala luonne ja alkoholiongelma, joten minun ei ollut niin helppo häntä hyväksyä. Ja olin oppinut siellä käydessäni olemaan jatkuvasti varuillani, en tuntenut mitään hyvää tai läheistä siihen sukuun (...) Asuin edelleen isovanhempien luona, kävin kouluni sieltä ja kasvoin aikuiseksi muuttaakseni sitten omaan elämäni avioiduttuani.¹⁹⁸

Melkoinen määrä au-lapsia muisteleekin kasvatustaan isovanhempien luona suurella lämmöllä, kuten jo edellisestä kertomuksesta ilmenee. Alavieskassa syntyneen tarjoilijan lapsi kasvoi isoäitinsä ja äitinsä luona pienessä mökissä, mutta siitä lähtien, kun lapsi oli kaksivuotias, äiti kävi isoäidin kehotuksesta työssä muualla. Tästä lapsi kertoo: ”Olen kuitenkin saanut rakkautta suurella sydämellä mummoltani. Äiti piti huolta ja lähetti paketteja ja rahaa niin kauan kuin eli. Isoäiti vakuutteli, että ”kyllä hän tytön hoitaa”.¹⁹⁹ Tyrvällä syntynyt lapsi asui ensimmäiset vuotensa enimmäkseen hyvätuloisten isovanhempiensa ja tätiensä luona Vammalassa ja myöhemmin Helsingissä.²⁰⁰ Ruotsissa syksyllä 1944 syntynyt ja Kemissä varttunut lapsi oli pienenä paljolti isoäitinsä hoidossa vuoteen 1954 ja

¹⁹⁷ Kaunis elokuva kotiinpalajaajista. Virpi Suutarin dokumentti kertoo saksalaissotilaiden matkaan lähteneiden tyttöjen tarinan. Anu Silfverbergin kirjoitus Helsingin Sanomissa 28.11.2010

¹⁹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 42. Kansallisarkisto

¹⁹⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 12. Kansallisarkisto

²⁰⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 69. Kansallisarkisto

kertoo siitä: ”mummo ja pappa rakastivat minua” ja ”minua on pidetty kuin kukka kämmenellä”. Tässä tapauksessa äitikin asui aluksi samassa ruokakunnassa. Isoäiti olisi halunnut adoptoida lapsen, mutta äiti ei suostunut siihen.²⁰¹

Kemissä syntynyt lapsi asui yksinhuoltajaäitinsä luona, joskin isoäiti lapsen ilmaisun mukaan oli ”minun todellinen äitini”.²⁰² Ivalossa syntynyt lapsi adoptoitiin isoäitinsä ja hänen toisen miehensä perheeseen ja lapsen kertoman mukaan isoäiti ”oli äidin asemassa ja minulle tärkeä kuolemaansa saakka 1993”.²⁰³ Rovaniemellä syntynyt lapsi varttui isovanhempien luona. Myös yksinhuoltajaäiti oli aluksi asunut samassa ruokakunnassa, mutta meni sodan jälkeen naimisiin toisen miehen kanssa. Lapsi ei kuitenkaan tullut toimeen aviomiehen kanssa ja jäi isovanhempien luo. Äiti sairasteli pitkään ja kuoli lapsen ollessa viisivuotias.²⁰⁴ Rovaniemellä 1940-luvun loppupuoliskolla asunut lapsi oli isosiskonsa kanssa isoäitinsä huostassa, kun leskeksi aikaisemmasta suhteesta jäänyt au-äiti kävi töissä. Isoäiti oli rakastava ja tuki tyttärensä ja lapsenlapsiaan merkittäväällä tavalla ja jaksoi aina lohduttaa. Lapsen äiti meni vuonna 1950 naimisiin kolmannen miehen kanssa ja kaikki sisarukset kasvoivat perheessä, johon isoäitikin kuului kuolemaansa 1970-luvun puolivälissä saakka.²⁰⁵

Eräässä tapauksessa kemijärveläiset isovanhemmat hakivat Oulusta tyttärensä vastasyntyneen lapsen, jonka jälkeen au-äiti jatkoi työtään oululaisessa hotellissa. Lapsi asui jatkuvasti isovanhempien luona ja oli seitsemänvuotias, kun äiti meni naimisiin suomalaisen miehen kanssa. Äiti olisi halunnut tuoda lapsen uuteen perheensä, mutta sen paremmin lapsi kuin isovanhemmat eivät toivoneet muutosta ja asia jäi siihen.²⁰⁶ Turussa syntyneen lapsen äiti oli yksinhuoltaja ja lapsen kertoman mukaan ”asuin ajoittain isovanhempien luona. Siellä oli hyvä olla”.²⁰⁷

Ivalossa syntyneen lapsen äiti oli 17-vuotias, leskiäidin lapsi ja köyhän mökin tytär. Seurustelu saksalaisen vääpelin kanssa päättyi, kun mies sodan pitkittyessä sai komennuksen Norjaan. Ruokakunta oli erittäin köyhä ja isoäiti elätti ”koko porukan”. Äiti meni uudestaan naimisiin vuonna 1946, jolloin lapsi adoptoitiin perheeseen, joka myös oli köyhä. Ottovanhemmat olivat kuitenkin hyviä ja antoivat lapselle rakkautta.²⁰⁸ Kemissä syntynyt lapsen äiti oli kassanhoitaja Alko OY:ssä. Sen aikainen järjestys alkoholimyymälöissä oli hyvin kurinalainen, ja naisen piti irtisanoutua työpaikastaan raskauden vuoksi. Synnytyksen jälkeen hänet palkattiin kuitenkin lapsen kertoman mukaan taas ”uutena työntekijänä” alkoholimyymälään. Nainen jäi yksinhuoltajaksi ja jatkoi ammattiurallaan. Lapsi sijoitettiin

²⁰¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto

²⁰² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28. Kansallisarkisto

²⁰³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto

²⁰⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 3. Kansallisarkisto

²⁰⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 18. Kansallisarkisto

²⁰⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 34. Kansallisarkisto

²⁰⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 60. Kansallisarkisto

²⁰⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto

isovanhempien luo maaseudulle, jossa hän oli hoidossa, kunnes oli täyttänyt seitsemän vuotta.²⁰⁹

Hampurissa syntynyt lapsi asui sodan päättymisen jälkeen Ruotsissa, jossa äiti kuoli tuberkuloosiin vuonna 1947. Lapsi kasvoi Ruotsissa äidin kahden sisaren luona ja kävi kaksi vuotta kansakoulua siellä. Hänen suomalainen isoäitinsä haki lapsen hänen ollessa yhdeksänvuotias ja hän varttui hänen luonaan. Lapsen kertoman mukaan: ”isoisäni oli testamentannut minulle omaisuuttaan sekä myös isoäidilleni rahaa minun koulutukseeni”.²¹⁰ Kemijärveläisen naisen lapsi kertoo puolestaan: ”Äitini ja minä asuimme koko ajan isovanhempien ja lukuisien muiden äidin sukulaisten kanssa yhdessä niin evakossa kuin sodan jälkeen mummolassa. Mummo oli minun pääasiallinen hoitaja, kun äiti lähti työhön. Koko äidinpuoleinen suku on aina hyväksynyt minut (...) Kasvuympäristö oli todella positiivinen maalla monen eri sukupolven kanssa yhdessä”.²¹¹

Hoito isovanhempien luona oli toisinaan raskasta au-lapsille. Eräillä lapsilla oli raskasta asua ja olla isovanhempiensa luona. Kyselyaineistossa on joitakin kertomuksia siitä, kuinka hoito isovanhempien huostassa oli lapselle epämieluisia. Isovanhempien suhtautuminen lasta kohtaan saattoi vaihdella ja Rovaniemellä syntynyt lapsi kertoo kokemistaan äidinäidin- ja isän torjuvista asenteista asuessaan yksinhuoltajaäitinsä luona omakotitalon yläkerrassa ruokakunnan toimentulon ollessa heikko: ”Isovanhemmat ”halveksivat ja kiusasivat minua”²¹² Toinen Rovaniemellä syntynyt lapsi kertoo puolestaan, kuinka hänet alusta lähtien vietiin isovanhempien huollettavaksi: ”Minut äidin äiti haki laitokselta. Luulin häntä äidikseni, eikä oikeastaan äidistäni puhuttu varhaislapsuudessani. Äidin isä käydessään mummon tuvassa ei koskaan ’tuntenut minua’. Minut pukattiin aina kamariin, jos tuli vieraita. Syksyllä 1946 ilmestyi meille hieno rouva miehineen. Minulle ilmoitettiin rouvan olevan äitini! Enempää herrasväki ei huomioinut minua. Minut laitettiin nurkkaan”. Kun lapsi otti pankista omia rahojaan, isovanhemmat ostivatkin niillä paperiautoja ruokakunnan muutamia vuosia vanhemmalle pojalle. Äiti meni naimisiin ja lapsi sai isäpuolensa nimen 10–11-vuotiaana. Lapsen kertoman mukaan hänen olonsa silloin vain paheni pahenemistaan: ”Kun äitini uuden miehensä kanssa palasi Rovaniemelle jouduin muuttamaan heidän luokseen. Jos minulla oli jotain lapsuutta ollut aikaisemmin, niin se kyllä silloin päättyi (...) Olin näkymätön riesa, vanhempana perheen renki”²¹³.

Tampereella syntynyt lapsi asui toistakymmentä vuotta isoäitinsä luona, kunnes isoäidin elämäntilanne muuttui. Tästä lapsi kertoo: ”Äitini oli yksinhuoltaja ja kävi tehdastöissä. Hän jätti minut kuitenkin melko nopeasti mummoni hoiviin

²⁰⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 70. Kansallisarkisto

²¹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 51. Kansallisarkisto

²¹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 44. Kansallisarkisto

²¹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 30. Kansallisarkisto

²¹³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 65. Kansallisarkisto

maaseudulle, jossa elimme siirtolaisina. Äiti asui kaupungissa ja kävi silloin tällöin katsomassa meitä maalla (...) Mummoni oli leski ja huolehti minun lisäksi kahdesta orvosta serkkutyöstäni. Mummo oli kunnollinen, suorapuheinen ja ankara. Joskus hän mutisi: 'Pitkö sen (...) tuokin tuohon minun ristikseni laittaa'. Mummolle olivat serkkuni rakkaimmat – hänhän oli hoitanut heitä jo vauvasta asti. Mummolla ja äidillä oli ainainen sota minun ruokakustannuksistani, sillä äitini suhtautui hyvin vastuuntunnottomasti elatusvelvollisuuteensa. Siirtolaisasuntomme omistaja olivat lapsettomia ja olisivat halunneet ottaa minut kasvattilapsekseen, mutta äitini ei suostunut. Mummon mielestä olisin saanut hyvän kodin ja turvaton toimentulon, jos äitini olisi suostunut adoptioon. Kun kuitenkin jäin hänen 'ristikseen' sanoi hän sitten: 'No saipahan tuo hälläpyörä tuhon jäädäkin – ikävähän sitä olisi kuitenkin tullut' (...) Äitini vieraili luonamme yhä harvemmin ja sitten sai mummoni kuulla hänen jääneen pois tehdastyöstään ja alkaneen asustella boheemin taidemaalarin luona. Tämä eronnut mies oli erittäin monipuolisesti lahjakas, itsekäs ja alkoholisti. Hän asui vanhan kiltin äitinsä kanssa, joka herttaisesti otti vastaan äitini ja suhtautui minuunkin kohteliaasti ja miellyttävästi, jos joskus harvoin jouduin asioimaan heillä. Äitini miesystävä, taiteilija ei taas sietänyt lapsia. Hänen läsnä ollessaan en saanut olla lapsellinen, lörpötellä tai muutenkaan näkyä tai kuulla. Taidemaalari oli sanonut äidilleni, ettei avioliittoa voinut ajatella, kun äidilläni oli niin rikkinäinen menneisyys (...) Elin mummoni ja serkkujeni perheessä kolmetoistavuotiaaksi. Tämän jälkeen mummoni muutti toiselle paikkakunnalle asumaan serkkuni taloon ja äitini ja minä muutimme yhteen asumaan".²¹⁴

Kasvattiperheisiin sijoitetut lapset. Useat au-äidit sijoittivat lapsensa kasvattiperheeseen, joka kuitenkin haastatteluaineiston perusteella yleensä oli jokin lähisukulainen, kuten sisko tai veli. Lapsen hoito au-äidin siskon ja veljen perheessä lienee usein ollut vaihtoehtona hoitoon isoäidin luona, johon au-äidit näyttävät useimmiten turvautuneen. Aina isoäiti ei kuitenkaan pystynyt ottamaan lasta hoidettavakseen tai järjestely saattoi muuten olla vähemmän sopiva. Tällaisissa tapauksissa äidin sisko tai veli lienee ikään kuin ottaneet äitinsä puolesta tai hänen tilanteensa helpottamiseksi au-lapsen sijaishoitoonsa ja kasvatettavaksi. Norjassa on arvioitu noin 6 % saksalaisten sotilaiden lapsista olleen hoidossa kasvatusperheissä. Kyselyaineiston suoranaista vertailua tähän ei voi tehdä, sillä Norjassa kasvatusperheet olivat vieraita. Niihin ei kuulunut lapsen lähisukulaisia, kuten isovanhemmat tai äidin sisko tai veli perheineen.²¹⁵

Hämeen läänin Hausjärvellä syntynyt lapsi kuvaa tilannettaan hänen ollessa neljävuotias. Lapsen au-äidin sisar ja hänen miehensä ottivat silloin hänet huolettavakseen. Tästä lapsi kertoo: "He eivät koskaan kertoneet taustastani, joten luulin olevani heidän oma lapsi". Vasta aikuisena lapsi sai tietää ketkä olivat omat

²¹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 53. Kansallisarkisto

²¹⁵ Larsen 1999, 307

vanhemmat.²¹⁶ Tammelassa syntynyt lapsi siirrettiin yksivuotiaana äidin sisaren huostaan, kun äiti joutui keuhkoparantolaan 1950-lopussa tapahtuneeseen kuolemaansa saakka. Lapsi kasvoi sisaren perheessä.²¹⁷

Joissakin tapauksissa sijoittaminen lähisukulaisten kasvattiperheeseen onnistui hyvin, kuten Helsingissä syntyneen lapsen tarina osoittaa: ”Äitini lähetettiin siskolleen piikomaan ja siellä synnyin yksin äidin kanssa kylppärin lattialle, sieltä kasvattiäidille heti. Kuuluin perheeseen, jossa apulaiset kasvattivat minut rakkautellaan. Olin kahdeksan vuotta kasvattina muualla. Se oli onnellista aikaa (...) Ihania kilttejä rakastavia ihmisiä (...) Äitini seurusteli tulevan miehensä kanssa, kyllä kuulin kun he riitelivät ja siitä sain osani. Lähiomaiset halveksivat äitiäni. Oli tunne, että olin ylimääräinen harmi. Kuulemma mitään en osannut, eikä mitään tulisi. Olin äitini au-lapsi ja (minulla oli) äitini sukunimi. Sain velipuolen noin 9-vuotiaana. Äitini otti minut pois kasvatuskodista, tarvitsi lastenhoitajan pojalleen. Minusta tuli hiljainen, kiltti, arka lapsi. He olivat aina vihaisia minulle, vaikka yritin olla aina kiltti. Pelkäsin heitä”.²¹⁸

Myös Pohjois-Suomessa syntyneen lapsi koki kasvatuskodissaan mukavantuntuisia vaiheita. Lapsen äiti oli talvisodan sotaleski ja yksinhuoltaja, jolla oli kolme lasta. Hän seurusteli saksalaisen sotilaan kanssa ja synnytti hänelle lapsen, joka syksyllä 1944 siirrettiin Ruotsiin. Lapsi palasi sieltä vuonna 1957 ja sijoitettiin äitinsä sisarensa luokse kasvattina. Kasvattikodin olosuhteet olivat lapsen kertoman mukaan ”ihanteelliset verrattuna sodan hävittämään Lappiin”. Kansa- ja jatkokoulujen jälkeen hän 13-vuotiaan muutti yksinhuoltajaäitinsä luo ja auttoi häntä kirjakaupassaan: ”Ainoa erimielisyys äitini ja kasvattitätini välille tuli jollain tavoin siitä, kun minut otettiin (...) tätini ei olisi halunnut minusta luopua. En tiedä, oliko tädilläni ajatusta jo tuolloin liikkeensä jatkamisesta/luopumisesta hyväkseni tulevaisuudessa. Lapseton, naimaton ihminen kun oli, mene ja tiedä. Joksikin aikaa sisarusten välille tuli erimielisyyksiä asiasta (...) Kaikki äidin puolen sukulaiset, siskot, veljet jne. eivät koskaan millään tavoin tuoneet julki kielteistä suhtautumisestaan minuun syntyperäni takia (...) Ja mielenkiintoista kyllä (...) äitini vuonna 1939 kaatuneen miehensä suuri suku suhtautui myönteisesti minuun”.²¹⁹

Eräillä lapsilla oli kuitenkin ikäviä kokemuksia kasvattikodistaan. Kalajoella evakkomatkan aikana syntyneen lapsen äiti oli yksinhuoltaja, jota hänen veljensä tuki taloudellisesti. Kodin oloista lapsi kertoo: ”Äitini jätti minut enon kasvattilapseksi, kun oli kolmevuotias. En asunut äidin uuden perheen kanssa. Kun 11-vuotiaana tutustuin heihin tunsin itseni ulkopuoliseksi. Isästäni vaiettiin. Asuimme enon kanssa kahdestaan, kunnes eno kuoli ollessani 18-vuotias”.²²⁰ Hampurissa syntynyt lapsi sijoitettiin pienenä äitinsä sisaren perheeseen. Lapsi

²¹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 68. Kansallisarkisto

²¹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 13. Kansallisarkisto

²¹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 58. Kansallisarkisto

²¹⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 46. Kansallisarkisto

²²⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 55. Kansallisarkisto

muutti armeijan jälkeen äitinsä luo Helsinkiin. Lapsen piti kuitenkin puhutella häntä tädiksi vieraiden kuullen.²²¹

Eräissä harvinaisissa tapauksessa lapsi hoidettiin kasvattilapsena äidin jättämän entisen aviomiehen huostassa. Jo toista kertaa naimisissa oleva nainen seurusteli jatkosodan puhjettua Helsingissä lyhyesti Saksan laivaston upseerin kanssa ja synnytti tälle lapsen. Laillinen aviomies otti lapsen huostaansa, vaikka hän ei ollutkaan lapsen biologinen isä. Vaimolla oli ennestään lapsi toisen ulkopuolisen miehen kanssa ja tämänkin lapsen aviomies otti hoidettavakseen. Saksalaiselle upseerille syntynyt lapsi asui laillisen isänsä luona Helsingissä, kunnes mies kuoli lapsen ollessa 11-vuotias. Raastuvanoikeus määräsi sen jälkeen lapsen holhoojaksi laillisen isän uuden puolison. Biologiseen äitiin suhde katkesi lapsen ollessa viisivuotias. Lapsen isosisko äidin ensimmäisestä avioliitosta toimi ”lastenlikkana”. Lapsen kertoman mukaan ”minuun suhtauduttiin hyvin huoltajani suvussa ja ihmiset halusivat uskoa, että oli laillisen isäni lapsi”. Hyvätuloisen laillisen isän kuoltua perheen toimentulo kuitenkin heikkeni ja lapsi oli oppikoulussaan vapaaoppilas perheen varattomuuden vuoksi.²²²

Äitien uusperheet. Kyselyaineistossa on useita kertomuksia, jotka kuvaavat lasten oloja äitien muodostamissa uusperheissä. Tällainen perhe olikin useimmiten au-äidin ensimmäinen perhe ja mies ensimmäinen aviomies, mutta kuitenkin uusperhe suhteessa hänen omaan lapsuus- ja nuoruusajan perheeseensä tai hänen aikaisempaan yksinhuoltajaperheeseen. Norjassa on todettu puolet saksalaisten sotilaiden lapsista kasvaneen äitinsä huostassa, mutta luku kattaa sekä yksinhuoltajaäidin luona asuneet että äidin uusperheeseen otetut lapset. Norjalaisten au-äitien on myös todettu menneen usein naimisiin välttääkseen yksinhuoltajan kohtalon. Kun uusperheeseen syntyi saksalaisen sotilaan lapsen puolisisaria, nämä jälkimmäiset saivat useammin parempaa hoitoa ja kohtelua kuin äidin au-lapsi. Uusperheiden äidit siirsivät tällä tavalla usein omat ongelmansa ensimmäiselle lapselleen.²²³

Uusperheen perustamiseen liittyi Suomessakin usein erilaisia ongelmia. Lapsi oli saattanut kiintyä sijais- tai kasvatuskotinsa huoltajiin eikä tuntenut oloaan mukavaksi uusperheessään. Äidin aviomies saattoi puolestaan kieltäytyä ryhtymästä vieraan lapsen isäpuoleksi. *Marianne Junilan* haastatteluaiaineistonsa perusteella tekemän havainnon mukaan avioliiton solmiminen saattoi olla äidille ainoa käytännön keino saada lapsensa huostaansa. Tosin oli myös tapauksia, kun aviomiehen avioehto oli vieraan lapsen sijoittaminen jonnekkin muualle kuin uusperheeseen.²²⁴ Myös Norjassa on tehty havaintoja siitä, että eräät miehet

²²¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 23. Kansallisarkisto

²²² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 16. Kansallisarkisto

²²³ Larsen 1999, 307

²²⁴ Junila 2008, 41

asettivat avioliiton selväksi ja ehdottomaksi ehdoksi, ettei saksalaisen sotilaan lasta otettaisi solmittavaan avioliittoon.²²⁵

Tosinaan uusperheen kokoaminen onnistui hyvin, kuten Petsamon Salmijärvellä syntyneen lapsen tarina osoittaa. Lapsi asui aluksi au-äitinsä ja vanhemman velipuolensa luona köyhissä oloissa, sillä isovanhemmat olivat kuolleet. Äiti meni vuonna 1950 uudestaan naimisiin huolehtivaisen miehen kanssa. Lapsen kertoman mukaan ”isäpuoleni oli hyvä ihminen ja kasvatti rakkaudessa (...) olin uuden miehen kasvatuslapsi perheessä. Sain sukunimen isäpuoleltani”.²²⁶ Temmeksellä syntynyt lapsi kertoo äidin olleen yksinhuoltaja ja töissä, mutta ”minä olin kolme ensimmäistä vuottani äitini kotona hyvissä ja turvallisissa oloissa. Sen jälkeen äiti meni naimisiin ja olin perheenjäsen siinä kuin nuoremmat sisarukseni. Isän kanssa ei koskaan puhuttu asiasta, hän oli kuitenkin minullekin isä. Sukunimeni vaihdettiin, kun olin kansakoulun toisella luokalla”.²²⁷ Flensburgissa syntyneen lapsen äiti meni naimisiin sodan jälkeen ja lapsen kertoman mukaan ”isäpuoleltani olin samanlainen perheenjäsen kuin toisetkin lapset”.²²⁸

Joissakin tapauksissa äidin aviomiehen suhtautumista lapseen voidaan luonnehtia etupäässä puolueettomaksi. Kaksi kertomusta valaisee tällaista asennoitumista. Taivalkoskella syntynyt lapsi ja hänen isoveljensä kasvoivat äitinsä kanssa. Kummankin pojan isä oli veturinkuljettajana palvellut saksalainen aliupseeri. Äiti kävi töissä koulurakennuksilla, hiilenpoltossa ja taloissa. Isoäiti oli erinomainen ja hyvä ihminen. Äiti perusti myöhemmin uusperheen, johon molemmat pojat hyväksyttiin äidin sukunimellä. Lapsi kertoo kokemuksistaan: ”Isäpuoli oli kohtalainen. Hän ei ollut läheinen, mutta ei lyönyt”.²²⁹ Oulussa syntynyt lapsi asui tosi pienessä mökissä isovanhempien ja äidin luona ja kuvaa vaikutelmiaan: ”Mummu ja ukki tosi läheisiä ja antoivat elämään tukea”. Äiti meni naimisiin lapsen ollessa yhdeksän vuotta ja lapsen kertoman mukaan ”elämäni tuossa perheessä oli kutakuinkin ongelmatonta (...) Olin perheessä 16-vuotiaaksi ja tein kovasti maatilalla töitä, josta johtuen suhtautuminen muiden puolelta oli myönteistä”.²³⁰

Lasten kertomuksissa on kuitenkin runsaasti mainintoja heidän kokemistaan epämuikavista oloista ja hankaluuksista äidin uusperheessä. Näissä tapauksissa lasten ongelmat ja kyseenalaistaminen johtuivat hyvin usein aviopuolison enemmän tai vähemmän vieroksuista asenteista saksalaisen sotilaan lasta kohtaan. Uumajassa äidin evakkomatalla syntynyt lapsi asui yksinhuoltajaäitinsä luona ja sitten äidin uusperheessä. Lapsi kertoo äidin aviomiehen suhtautumisesta: ”Isäpuolelleni olemassaoloni oli kova juttu, eikä hän koskaan pystynyt

²²⁵ Ericsson-Ellingsen 2005, 98

²²⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 14. Kansallisarkisto

²²⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 54. Kansallisarkisto

²²⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 62. Kansallisarkisto

²²⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 38. Kansallisarkisto

²³⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 52. Kansallisarkisto

hyväksymään minua, vaikka hän hyvin tiesi minusta jo silloin, kun alkoi seurustella äitini kanssa. Isäpuoleni sukulaiset pitivät minua kummajaisena ja joskus kuulin kysymyksen 'tuoko se on'. Ulkomaalaistaustaani pilkattiin eikä suinkaan vaiettu (...) Asemani oli olla perheen vanhempi lapsi, kun uusi oli jo tulossa. Olin silloin noin neljä vuotta. Isäpuoleni antoi oikeuden käyttää sukunimeään, joten perheessä ei ollut montaa sukunimeä. En ollut otto- tai kasvattilapsi, minulle oli vain annettu oikeus käyttää isäpuoleni sukunimeä. Muita oikeuksia ei sitten ollutkaan (...) Äitini oli, valitettavasti, täysin kykenemätön pitämään puoliani ankaraa ja ilkeää sisäpuoltani vastaan. Hän pelkäsi, vaikka miehensä ei koskaan fyysisesti äitiäni pahoinpidellyt, henkisesti sitä enemmän".²³¹

Rovaniemen maalaiskunnassa syntynyt lapsi oli aluksi au-äitinsä luona ja samalla mummo oli "kaikki kaikessa". Äiti meni sodan jälkeen naimisiin ja perusti uusperheen, jossa isäpuoli adoptoi lapsen. Uusperheessä lapsen taustasta vaiettiin ja se salattiin. Kasvatusisä suhtautui lapseen nuivasti ja vähätellen.²³² Kemissä syntyneen lapsen äiti meni sodan jälkeen naimisiin suomalaisen miehen kanssa. Tämä oli kommunisti ja suhtautui torjuvasti lapseen, joskin miehen muu suku kohteli lasta kuin perheen jäsentä. Lapsi kertoo kokemuksistaan: "Minun annettiin ymmärtää, että olin adoptoitu ja sukunimi vaihdettiin (...) Kaikki oli kuitenkin silmänlumetta. Minulla oli vain nimenkäyttöoikeus, ei muuta". Vuonna 1952 syntyi sisarpuoli, jolle lapsi oli kuin "pikkuäiti" ja kovin työllistetty kodinhoidollisissa asioissa.²³³

Erään Pohjois-Suomessa syntyneen lapsen äiti toimi kotiapulaisena ja maanviljelijänä. Ilmavoimien autokuljetustehtävissä palveleva saksalainen isä olisi syksyllä 1944 halunnut naisen lähtevän hänen mukaansa Norjaan, mutta nainen päätti jäädä Suomeen. Au-äiti meni sodan jälkeen naimisiin alkoholia käyttävän suomalaisen miehen kanssa, jonka suhtautuminen lapseen vaihteli. Lapsi kertoo tunteneen itsensä "kuin au-lapsi ja sukunimi oli äidin. Puolisisarukset ovat nuorempia. Olemme kasvaneet yhdessä kuin sisarukset". Äiti kertoi jotain, "mutta isäpuoleni mustasukkaisuuden takia oli salaperäisyyksiä".²³⁴ Vaasassa syntyneen lapsen äiti meni naimisiin suomalaisen miehen kanssa ja lapsi otettiin silloin lastenkodista uusperheeseen. Tästä lapsi kertoo: "Isäpuoli oli ankara. Hänen siskonsa tuomitsi minut jo huoraksi vaikka olin vielä lapsi, olinhan saksalaisen äpärä. Äiti ei ehkä osannut rakastaa minua, kun oli pettynyt rakkaudessaan ja olin ikuinen muistutus siitä".²³⁵

Saksassa synnyttänyt nainen lähti lapsensa kanssa Suomeen vuonna 1945, jolloin isoäiti otti lapsen hoitoonsa. Myös äidin sisaret pitivät huolta lapsesta. Nainen meni vuonna 1954 uudestaan naimisiin. Aviomies ei aluksi hyväksynytäkään lasta, joka

²³¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto

²³² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 8. Kansallisarkisto

²³³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28. Kansallisarkisto

²³⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 40. Kansallisarkisto

²³⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 21. Kansallisarkisto

adoptoitiin vasta vuonna 1956 koulunkäynnin alkaessa. Lapsi sai silloin myös isäpuolensa sukunimen. Kokemuksistaan lapsi kertoo: ”Sisareni suhtautuivat luontevasti, mutta asemani oli huono. Sain kokea ulkopuolisuutta ja jouduin äidin perheen kotiapulaiseksi. Lunastin paikkani siellä. Sain myös kokea henkistä ja fyysistä väkivaltaa”.²³⁶ Kemijärvellä syntyneen lapsen äiti oli yksinhuoltaja ja talon tytär. Isovanhemmat ottivat lapsen kasvatettavaksi, lapsi asui heidän luona ja oli hyvin vähän tekemisissä äitinsä kanssa. Kun äiti meni naimisiin suomalaisen miehen kanssa, tämä ei hyväksynyt lasta kuin vasta aikuisena.²³⁷

Lapualla syntyneen lapsen äiti asui vanhempiensa luona ja nuoremman sisarensa kanssa pienessä omakotitalossa sekä ennen synnytystä että sen jälkeen. Oloistaan lapsi kertoo: ”Jäin isovanhempien huostaan, kun äitini lähti kaupunkiin töihin. Lapsuuteni oli materiaalisesti köyhää, mutta elin turvattua elämää ja olin rakastettu ensimmäinen lapsenlapsi. Ollessani neljä vuotta äiti solmi avioliiton. Lapsi sai äidin aviomiehen sukunimen (...) suhde isäpuoleen jäi kuitenkin ohueksi, sillä asuin isovanhemmilla ja kävin lomilla vain äidin perheen luona. En koskaan tuntenut kuuluvani täysin siihen perheeseen”.²³⁸

Yksinhuoltajaäidin huostassa varttuneet lapset. Osa lapsista asui pienestä lähtien nuoruus- tai aikuisikään asti yksinhuoltajaäitinsä luona ja kyselyaineiston perusteella useat lapset olivat tyytyväisiä oloihinsa. Useissa tapauksissa lapset viihtyivät jopa paremmin yksinhuoltajaäitinsä luona kuin äidin myöhemmin perustamassa uusperheessä.

Flensburgissa syntynyt lapsi kertoo oloistaan yksinhuoltajaäitinsä perheessä: ”Äiti oli ahkera työhminen. Elimme aina yhdessä. Hän ei mennyt avioon eikä ollut miesystäviä. Minulla oli hyvä olla ja äidin perhe piti minusta hyvän huolen. Meillä oli aika tiukkaa”.²³⁹ Myös Etelä-Suomessa au-äitinsä luona varttunut lapsi kertoo ruokakunnan puutteellisista oloista: ”Lapsena oli pulaa jopa ruuasta. Muistan karneana sen, että kaikki muut perheet saivat Marshall -apupaketin jouluna paitsi me. Tämä viestitti 6–7-vuotiaalle, että olet muita huonompi. Itsetunto oli ehkä herkin asia, joka kärsi sivullisuudesta, mutta syrjäytynyt en ollut”.²⁴⁰ Sodankylässä syntyneen lapsen mukaan äidin katkeruus saksalaista isää kohtaan leimasi voimakkaasti hänen lapsuuttaan. Au-äiti työskenteli piikana ja suhteen katkettua saksalainen isä oli ”suuri roisto hänen elämässään” (...) minua ei hyväksynyt edes äiti, taustastani vaiettiin kokonaan (...) kasvatettiin suorastaan väkivallan alla ja eri karsinassa, en kuulunut sinne enkä tänne (...) äitini toiminta oli hänen mielestään ihan kohdallaan, koska olin pilannut hänen elämänsä syntymälläni, haukuttu ruoka, vanhat vaatteet ja huuto, että jos Suomessa ei olisi lakia hän tappaisi minut”.²⁴¹

²³⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 50. Kansallisarkisto

²³⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 48. Kansallisarkisto

²³⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 56. Kansallisarkisto

²³⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 45. Kansallisarkisto

²⁴⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 72. Kansallisarkisto

²⁴¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto

Rannikkokaupungissa syntynyt lapsi kertoo puolestaan onnellisesta ja lähes ongelmattomasta lapsuus- ja nuoruusajastaan: ”Synnyin melko vauraaseen ja näkyvän yhteiskunnallisen aseman omaavan isoisäni perheeseen, sillä äitini asui lapsuudenkodissaan. Suku oli paikkakunnalla tunnettua kauppiassukua” ja perhe hyvin saksalaismielinen”. Isoisä oli mukana ”monessa polttoaine- ja öljykauppaan, maanpuolustukseen, ilmailuun, meripelastukseen, kauppaseuraan ja mieskuoroon liittyvissä asioissa (...) Kirkkoherra, poliisimestari ja kaupunginlääkäri olivat perhetuttuja ja suojeluskunta oli suvulle kaikki kaikessa (...) Äiti oli ’yksinhuoltaja’ perheen varojen turvin. Yhteiskunnan tukea ei tarvittu (...) Olin perheen jäsen ja isoisä kasvatti ja rahoitti elämiseni ihan kuin oman lapsensa. Tosin oli aina menossa ja aikaa pikkupojalle jäi hyvin vähän. Kasvatus oli arvokas, joskin isoisä oli auktoriteettina hieman pelätty. Myös isoäidin rooli oli rakastettava (...) Isäpuoleni tuli kuvaan mukaan ollessani noin 10-vuotias. Piti kuin omasta pojastaan. Ei silti ollut se oikea isä. ’Sisarpuolet’ hyväksyivät. Taustani ei aiheuttanut mitään ongelmia, siitä ei ollut tarvetta puhua. Ei sitä myöskään kielletty”.²⁴² Tämä tarina osoittaa, kuinka varakas ja kunnan porvariskoti pystyi pitämään huolta sekä au-äidistä että -lapsesta sekä menestyksellä että tyyllillä.

Kun lapsi sai tietää taustastaan

Kyselyaineistossa on 38 mainintaa siitä kuinka ja milloin lapsi sai tietää saksalaisesta isästään. Vaikka aineisto ei siten ole läheskään kattava, valaisee se kuitenkin vähintään kohtuullisesti niitä vaiheita ja tapahtumia, kun lapsi ensimmäistä kertaa tuli tietoiseksi saksalaisesta taustastaan. Kertojista seitsemän sai tiedon 3–5-vuotiaana, niin ikään seitsemän 6–9-vuotiaana, kuusi 10–14-vuotiaana, yhdeksän 15–19-vuotiaana ja neljä myöhemmin. Lisäksi kolme mainitsee saaneensa tiedon ”lapsena” ja kaksi ”kouluikäisenä”. Näiden tietojen perusteella ilmenee, ettei lapsille kerrottu isästä missään erityisessä tai määrättyssä iässä, vaan eräät saivat tietää taustastaan jo hyvin varhain, toiset saavutettuaan kouluian, hieman suurempi osa murrosvuosina ja jotkut vasta aikuisiässä. Yhtenäistä käytäntöä ei täten ole ollut. Norjassakin oli pitkälti aivan samanlainen tilanne. Saksalaisten sotilaiden lapsista tiesi kyselyaineiston perusteella 17,1 % taustastaan vuonna 1949, 40,8 % vuonna 1954, 56,6 % vuonna 1959, 66,7 % vuonna 1969, 72, 6 % vuonna 1979, 85,5 % vuonna 1989 ja 99,3 % vuonna 1999.²⁴³

Useissa tapauksissa äiti oli se henkilö, joka kertoi lapselle hänen isästään. Eräs lapsi muistelee äidin kertoneen asiasta hänen ollessaan 8–9-vuotias, ”vaikka en ehkä oikein ymmärtänytkään asiaa”. Toinen lapsi kertoo kymmenvuotiaana kysyneensä isää äidiltään, joka kuitenkin vaan raivostui: ”Hän oli aina torjuva ja vihainen. Vasta noin 20 vuotta sitten hän kertoi sota-ajasta ja isästäni jonkin verran”. Kolmas lapsi kysyi 11–12-vuotiaana isäänsä äidiltään. Lapsen kertoman

²⁴² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto

²⁴³ Larsen 1999, 310–311

mukaan äiti ”tuntui ahdistuvan, kun kyselin häneltä asiasta. Sain vain niukasti tietoja”.²⁴⁴ Eräs lapsi oli 12–13-vuotias, kun äiti näytti isän kuvan. Petsamon Salmijärvellä syntynyt lapsi oli taas 9-vuotias, kun hän salaa katseli isää valokuvista. Hän tiesi asiasta, vaikka äiti ei koskaan kertonut. Kahdessa valokuvassa lapsi istui isänsä sylissä, mutta äiti tuhosi valokuvat ennen kuolemaansa. Jämsässä varttunut lapsi sai kuulla taustastaan 15–17-vuotiaana äidiltään. Samalla hän sai saksalaisen sotilaan äidille antaman sormuksen ja kolme valokuvaa, jotka jonkin ajan kuluttua kuitenkin katosivat. Aihe oli muuten kielletty ja äiti sai ”aivan hirveitä raivokohtauksia”, kun lapsi kysyi lisätietoja isästään. Eräs lapsi sai 17-vuotiaana tietää taustastaan, kun äiti ohimennen puhkesi sanomaan: ”Olet kuin isäsi”.²⁴⁵

Muutamat kertomukset osoittavat kuinka hankalaa asian kertominen saattoi äidille olla. Eräs lapsi muistelee kuinka hän lapsena sain äidiltä tietää isästään, mutta asiasta ei saanut puhua eikä kertoa isän olevan saksalainen. Tammelassa syntyneen lapsen kertomuksen mukaan äiti kertoi hänen taustastaan vasta kuolinvuoteellaan vuonna 1959 lapsen ollessa 16-vuotias. Ns. laillisen, joskaan ei biologisen isänsä luona asuneen lapsen suhde äitiin katkesi hänen ollessa viisivuotias. Hän tapasi äitinsä vasta yli 20 vuotta myöhemmin, kun hän oli lähes 30 vuotta. Vasta silloin hän sai tietää biologisesta isästään. Vuonna 1942 syntynyt lapsi tapasi pitkästä aikaa äitinsä vuonna 1961, jolloin hän kertoi lapsen isästä.²⁴⁶

Osa lapsista sai tiedon taustastaan isovanhemmiltaan. Eräs lapsi kertoo aavistaneen jo lapsena asian, ”mutta äidin äitini kertoi sen minulle ollessani 20-vuotias, kun itse kysyin sitä”. Rovaniemellä asunut lapsi sai varhain isovanhemmilta tietää taustastaan. Eräs lapsi kertoo, kuinka hänen seitsemänvuotias serkku kertoi, että hänen isänsä oli saksalainen. ”Mummo ja ukki” kertoivat myöhemmin enemmän, sillä pidin heitä äitinä ja isänä.²⁴⁷ Yleistä on myös ollut, että lapsen kasvattivanhemmat ovat jossain vaiheessa kertoneet hänen biologisista vanhemmistaan. Tämä lienee usein tapahtunut suhteellisen myöhään. Niinpä eräs kasvattilapsi kertoo olleensa kahdeksan vuotta, kun hänelle kerrottiin hänen isästään. Oulussa syntyneelle lapselle asiasta vaiettiin murrosikästä asti eivätkä adoptointivanhemmat kertoneet mitään. Hän sai sitten tiedon taustastaan velipuoleltaan. Toiselle kasvatuslapselle kasvattivanhemmat kertoivat asiasta vasta, kun kertoja oli jo aikuinen.²⁴⁸ Eräs lapsi muistelee adoptioäidin kertoneen hänen

²⁴⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 7, 20, 30, 35, 58, 59, 60, 64, 70 ja 71. Kansallisarkisto

²⁴⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 2, 14, 58 ja 65
Kansallisarkisto

²⁴⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 12, 16, 35 ja 45.
Kansallisarkisto

²⁴⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 3, 34 ja 50.
Kansallisarkisto

²⁴⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 8, 58 ja 68
Kansallisarkisto

äidistään, kun hän oli jo täyttänyt 33 vuotta. Tässä tapauksessa äiti olikin perhetuttu ja lapsi totesi: ”Olinhan tiennyt sen aina”.²⁴⁹

On kuitenkin ollut melko yleistä, että lapsi on saanut tietää taustastaan joltakulta sivulliselta, sattumalta tai vahingossa. Kasvatuskodissa varttunut lapsi kertoo: ”Kun olin noin kolmevuotias, istuin kivijalalla ja lauleskelin ääneen: minulla ei ole isää. Silloin eräs ohikulkenut mies sanoi minulle, että kaikilla lapsilla on isä. Menin kotiin ja kysyin, missä on minun isäni ja minulle kerrottiin, että minulla on toinenkin äiti jossakin, sellainen, joka on minut synnyttänyt ja tietenkin myös isä. Kuulin, että äiti oli jättänyt minut lastenkotiin (...) Suomessa oli ollut sota ennen minun syntymääni ja täällä oli paljon saksalaisia sotilaita. Eräs saksalainen sotilas on isäsi”. Kun lapsi myöhemmin 24-vuotiaana tapasi biologisen äitinsä, hän sai valokuvan isästään. Toinen lapsi muistelee olleensa 4–5-vuotiaana sukulaisten luona kylässä ja leikkimässä samanikäisen serkun kanssa, kun hän viereisestä huoneesta kuuli aikuisten puhuvan, että hänellä on saksalainen isä. Porissa asuva lapsi kuuli puolestaan kuusivuotiaana naapurin naisen kertovan vierailleen lapsen olevan saksalaisen sotilaan jälkeläinen: ”Muuta ei kuitenkaan kerrottu”. Eräälle 16-vuotiaalle hänen taustansa selvisi hänen löytäessään kirjeen, jossa oli isän nimi ja osoite.²⁵⁰

Useiden lasten kertomusten mukaan tieto isästä esitettiin halventavalla tavalla tai suorastaan loukkaavassa muodossa. Eräs lapsi kuuli 4–5-vuotiaana isästään äidin isältä, kun tämä suutuksissaan mainitsi lapsen olevan saksalaisen äpärä. Toinen lapsi kertoo, kuinka hän pienenä koulutyttönä kuuli, kuinka muka ”ystävälliset tädit” kutsuivat häntä ”saksalaisen äpäräksi” ja ”muistin miten äitini ja isäpuoleni häitten jälkeen minun piti alkaa kutsua isäpuoltani isäksi, ei enää sedäksi. Ensimmäiset kysymykset isästäni tein noin kymmenenvuotiaana, mutta äiti ei halunnut vastata, suuttui vain hirmuisesti”. Vuonna 1946 syntynyt lapsi kuuli sattumalta, kun hänen isoäitinsä pöytäseurueessa joskus 1950-luvulla kertoi lapsen olevan äpärä. Lapsen muualla asuva äiti kertoi jossain vaiheessa suhteestaan. Myöhemmin hän ilmoitti lapselle isäksi saksalaisen sotilaslääkärin, jonka kanssa hän lienee seurustellut. Lapsen hankittua Valpon naisen kuulustelusta laaditun pöytäkirjan ilmeni kuitenkin, että lääkäri ei voinut olla hänen isänsä. Äiti ei ole kuitenkaan vielä kukaan suostunut kertomaan totuutta lapselleen. Toinen lapsi kertoo kuulleensa asian kansakoulussa toisilta lapsilta: ”kun tuli riitaa, sain kuulla olevani saksalaisen huoran penikka”.²⁵¹

On useita kertomuksia siitä, kuinka järkyttävä saattoi lapselle olla tieto taustasta. Oulussa syntynyt lapsi kertoo tiedon vaikutuksesta: ”Järkytyin valtavasti” ja yhdeksänvuotias lapsi koulun vaihdon jälkeen: ”Se oli täysi tyrmäys”. Eräs lapsi muistelee: ”Kun tivasin isäpuolelta asiaa äidin poissa ollessa oli järkytys suuri.

²⁴⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 63. Kansallisarkisto

²⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 1, 11, 16, 52 ja 56.

Kansallisarkisto

²⁵¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–49 -hanke. SaksVastaukset 25, 55, 61 ja 69.

Kansallisarkisto

Asiallisista tiedoista huolimatta oli kuin maa olisi vedetty jalkojen alta ja leijuin tyhjän päällä. Tämä oli aikoinaan kaamea kokemus”. Vuonna 1945 Helsingissä syntynyt lapsi sai yksinhuoltajaäidiltään tietää taustastaan 18-vuotiaana. Saksasta tuli kirje ja äiti kertoi, että lapsen isä oli elossa: ”Nämä olivat dramaattisia uutisia. Pienenä kuvittelin olevani peikonpoikanen, jonka äiti oli ottanut talteen metsästä. Myöhemmin sain tietää, että minulla oli saksalainen ja sodassa kuollut isä. Sukulaiset ja tuttavat eivät koskaan puhuneet hänestä. Tuntui kamalalta tulleen petetyksi 18 vuoden aikana”. Kymmenvuotias lapsi sai tietää taustastaan vuonna 1955 Rovaniemellä, kun naapurin poika karjusi kesken pihaleikkiä: ”Senkin saksalaisten ruusu”. Lapsen tivatessa äiti katsoi parhaaksi kertoa sodanaikaisesta seurustelusuhteestaan. Lapsi oli ymmällään, sillä tieto sattui.²⁵²

Lasten aikuisvaiheet

Saksalaisten sotilaiden lapset kävivät kouluja 1950-luvulla ja suurin osa heistä varttui suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Useimmat heistä hakivat 1960-luvulla paikkaa työelämässä ja saivat viimeistään 1970-luvun aikana omia lapsia. Ammattiuransa päättäneinä kertojat saavuttivat eläkeiän 2000-luvun alkuvuosina ja vielä elossa olevat ovat tällä hetkellä 64–69-vuotiaita. Jokainen kyselyyn vastannut lapsi on täten voinut katsella lapsuus-, nuoruus- ja aikuisikänsä, työuraansa sekä perhe-elämäänsä kokonaisuutena ja arvioida sen eri vaiheiden merkitystä. Suomessa kootun kyselyaineiston perusteella on lasten elämäkokemukset jaettu eri ryhmiä, jotka esitetään jatkossa.

Kärsimystä ja itsetuhoajatuksia kokeneet lapset. Melkoinen osa kyselyyn vastanneista kertoo kärsineensä taustastaan saksalaisen sotilaan au-lapsena tai kokeneensa itsetuhoajatuksia sen johdosta. Norjassa suoritetuissa selvityksissä on todettu saksalaisten sotilaiden lasten kärsineen laajalti lapsuus- ja nuoruusaikanaan. He kokivat erilaista loukkaamista ja halventamista sekä fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Lisäksi he joutuivat kohtaamaan yhteiskunnasta tulevaa tylyyttä, vaikka he yhtä vähän kuin muutkaan norjalaiset lapset eivät olleet voineet valita vanhempiaan ja vaikka he olivat täysin viattomia Norjaan sotavuosina kohdistuneisiin onnettomuuksiin. Tarkentamattoman ”monet” joutuivat psykiatriin laitoksiin ja ”useiden” psyykinen ja fyysinen terveys murtui.²⁵³ Yleinen kuva saksalaisten sotilaiden lapsista Norjassa onkin ollut tyly. Valtaenemmistön silmissä lapset ovat olleet hylättyjä, hyväksikäytettyjä, pahoinpideltyjä, halveksuttuja ja vieroksuttuja.²⁵⁴

Vaasassa syntynyt lapsi kertoo kokemuksistaan: ”Olen kärsinyt (...) Mitä tähän kaikkeen tulee niin, jälkensä on jättänyt sieluun huonon itsetunnon myötä.

²⁵² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaukset 6, 18, 21, 22 ja 26.

Kansallisarkisto

²⁵³ Larsen 1999, 305–306

²⁵⁴ Ericsson-Ellingsen 2005, 110

Toivottavasti jonakin päivänä uskallan tulla piilosta esille kokonaan. Siitä olen kovasti pahoillani, etten koskaan päässyt äitiä lähelle. Hän oli torjuva, ei koskaan ottanut minua syliin, jota niin kaipasini. Olin muistutus hänelle koko aika heidän rakkaudestaan, joka oli pettymys äidille. Vaistosin, ettei hän olisi minua halunnut ja niin myöhemmin äiti tunnusti, ettei olisi halunnut lasta ja ettei pidä lapsista”. Vastaaja on kuitenkin tänä päivänä erittäin tyytyväinen, koska hänellä on rakastettava mies.²⁵⁵ Kemissä syntynyt ja äidin uusperheessä varttunut lapsi jakaa jokseenkin samanlaisia kokemuksia ja mainitsee, että: ”minun itsetuntoani yritettiin perheessä murentaa muistuttamalla päivittäin, kuinka tyhmä olen (...) Olen kärsinyt, olen kokenut olevani huonompi kuin muut. Eläkeläisenä kertoja sanoi kuitenkin olevansa tyytyväinen, sillä oma avioliitto oli kestänyt ja oli sekä omia lapsia että lapsenlapsia: ”Olen onnekas”.²⁵⁶

Myös Helsingissä syntynyt lapsi kertoo, että hänen taustansa on vaikuttanut hänen elämäänsä. Niinpä hän ”pakeni” kasvatuskodistaan täytettyään 16, sillä ”turvallisuudesta ei voi puhua”. Synkkänä hän kertoo vielä eläkeläisenä olevansa ”hermoraunio johtuen kasvattipaikastani! (...) olin siellä pelinappulana (...) en päässyt koulutukseen vaikka opettajat kansakoulusta suosittelivat monesti. Elämä on kohta eletty. Mitäpä siitä jossittelemaan. Olisihan se voinut olla toisenlainenkin”.²⁵⁷

Rovaniemellä syntynyt kertoja kuvaa kokemaansa häpeällisyyden tunnetta: ”Lapsena tunsin suurta syyllisyyttä olemassaolostani. Häpesin itseäni kokonaisvaltaisesti. Minussa on vieläkin sisälläni vihaa ja surua sekaisin (...) Sodan jälkeen oli saksalaisiin Rovaniemellä (suhtautuminen) yleisesti kielteinen. Heitä vihattiin ja syyllistettiin, varsinkin miehet heitä vihasivat. Siis, ei ainakaan kannattanut mainita syntyperäänsä (...) Olin henkisesti maailman yksinäisin ihminen. Kotona valheita ja peittelyä oli niin paljon, että suunnittelin itsemurhaa! (...) Tämän hetkinen elämäni on parempaa, kuin koskaan on ollut. Jos minulla olisi lapsuudessa ollut edes yksi aikuinen oikea ihminen, niin uskon että olisin (tyytyväinen).”²⁵⁸

Osa au-lapsista on elämän jossakin vaiheessa joutunut laitoshoitoon, kuten eräs piian au-lapsena sodankylässä syntynyt lapsi. Hän kuvaa vaikeuksiaan: ”Itsetunnon puute, osaamattomuuden pelko, en uskalla kiintyä mihinkään, että se viedään minulta, hyväksymättömyyden pelko, kaikki maahan poljetun ihmisen pelot (...) en uskalla luottaa mihinkään, kaikki narut pitäisi olla omassa käsissä (...) mielenterveysongelmia, monta terapiaa elämän aikana psykiatrian osastolla viiden kuukauden hoitajakso (...) pakko olla tyytymätön, kun ei muuta voinut, minulla oli hyvä isä vaikka vain haavekuva”²⁵⁹ Joissakin tapauksissa saattoi au-lapsen

²⁵⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 21. Kansallisarkisto

²⁵⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28. Kansallisarkisto

²⁵⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto

²⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 65. Kansallisarkisto

²⁵⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto

elämäkaari muodostua todella itsetuhoisaksi. Tällainen oli toinen Rovaniemellä syntynyt lapsi, joka varhain joutui poikakotiin, oli tasapainoton, alkoholisoitui, oli väkivaltainen ja teki myös rikoksia. Hän kuoli 34-vuotiaana Ruotsin Boråsissa 1970-luvun lopussa.²⁶⁰ Todennäköisesti on esiintynyt muitakin tällaisia tapauksia, vaikka ne eivät ilmene kyselyaineistosta. Saksassa syntynyt ja myös taustastaan kärsinyt lapsi on kuitenkin pyrkinyt katsomaan asiat myönteisellä tavalla ja kertoo: ”Kasvuympäristössäni pienellä paikkakunnalla oli hyvätkin puolensa. Toinen eno ja tädit olivat äitini ja meidän poikien hyvänä tukena. Lapsena olen kärsinyt. Aikuisena olen ymmärtänyt elämää erilailta ja pärjännyt. En ole katkera. Olen tavallinen suomalainen ja mies ja tyytyväinen elämäni. Perinnönjaossa jäin ’nopen’ osalle”.²⁶¹

Arkuus ja turvallisuuden kaipuu. Ryhmä kyselyyn osallistuneista lapsista korostaa kertomuksissaan lapsena kokemaansa arkuutta ja turvallisuuden kaipuuta kuitenkin puhumatta kärsimyksistä ja itsetuhoajatuksista. Myös nämä kertojat yhdistävät suoraan arkuutensa ja kaipuunsa asemaansa saksalaisen sotilaan jälkeläisenä.

Hampurissa syntynyt ja neutraalissa kasvatuskodissa kasvanut lapsi kertoo nuorempana arkailleensa muiden ihmisten lähestymistä. Hänen elämänsä oli myös itkua ja katkeruutta: ”Koin murrosiässä jonkinlaisen masennustilan enkä pystynyt esiintymään tai puhumaan, jos paikalla oli paljon ihmisiä (...) Lapsena ja nuorena kysyin itseltäni miksi äiti ei jättänyt minut Saksaan, ainakin se on antanut jonkinmoisen näyttämisen halun, että minusta on johonkin”.²⁶² Kemijärveläisen naisen lapsen kertoman mukaan hänen taustansa vaikutti aiheuttamalla ”pelkotiloja ihmisten suhtautumisesta ja olin aina varuillaan ja mietin, että mitähän ne ihmiset ajattelevat; olenko kelvollinen heidän lastensa kaveriksi. Joskus minut lähetettiin kotiin: saatesanat eivät olleet positiivisia (...) Olen aina tuntenut, että jotain puuttuu elämästäni. Tilannetta ei ole helpottanut se, että äitini ei halunnut puhua asiasta. En ole riittävästi arvostanut itseäni; koin saksalaisuuden piilossa olevana miinustavana taakkana. Nuoruudessa se oli pelottava tosiasia elämäkumppania hakiessani: miten mies ja hänen vanhempansa suhtautuisivat taustaani. Ongelmia ei onneksi ole ollut. Tunnistan itsessäni monia saksalaisille tyypillisiä luonteenpiirteitä, joista on ollut hyötyä etenkin työuralla (...) Persoonana olisin voinut olla eheämpi, koska ’pelkäsin’ lapsena ja nuorena ihmisten suhtautumista. Odotin negatiivista asennoitumista. Toki elämä helpottui, kun nuorena ylioppilaana muutin Ruotsiin, missä ihmiset eivät tienneet taustaani”.²⁶³

Myös Norjassa syntynyt lapsi kertoo turvallisuuden tunteen puutteesta: ”Olin kateellinen normaali isä + äiti rakastavasta perheestä. Turvallisuudentunteen puutteessa olen aina joutunut sen itse rakentamaan itselleni (...) Tämä huonouden

²⁶⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 4. Kansallisarkisto

²⁶¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 39. Kansallisarkisto

²⁶² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 23. Kansallisarkisto

²⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 44. Kansallisarkisto

tunne on seurannut aina, se haukkuminen ja mitätöinti ja lyöminen nuorena on jäänyt. Opiskelusta ei tietoaakaan. Äitini ja hänen miehensä olivat sitä mieltä, että töihin heti kansakoulun jälkeen (...) Siitä 8-7 vuotiaana olevasta ajasta en ole vieläkään päässyt yli. Joskus vieläkin näen painajaisia, että asun heidän luonaan (...) Menin 20-vuotiaana avioon. Mieheni joi paljon ja oli mustasukkainen, löi ja raivosi, että ota toi Hitlerin kuva pois näkyvistä tai rikon sen (...) Olen tyytyväinen, mutta turvallisuuden tunne on aina puuttunut. Ehkä olisin voinut opiskella, ja ainainen hyväksymisen ja rakkauden haku olisi ehkä tasoittanut elämäni myrskyjä”.²⁶⁴ Tässä tapauksessa raivoisan aviomiehen mainitsema Hitlerin kuva lienee ollut valokuva lapsen saksalaisesta isästä sodanaikaisessa asepuvussa.

Jyväskylän maalaiskunnassa syntynyt lapsi korostaa kertomuksessaan, kuinka hän on kovasti kärsinyt isättömydestään: ”Se on ollut kuin avoin haava minussa. Lähtökohdat elämään ovat olleet sikäli huonommat, että äidistä ei ollut kovinkaan tukijaksi ja isä puuttui kokonaan. Jouduin kovin aikaisin itsenäisesti huolehtimaan itsestäni ja elämästäni (...) Varmasti isätaustani on vaikuttanut identiteettiini. Olen lapsena ollut hiljainen ja kiltti, vähän introvertti ja sopeutuja. Arkuus johtui siitä, että pelkäsin asian tulevan ilmi. Ja tietysti se epätietoisuus ja asian salailu eli siitä puhumattomuus kosketti. Joskus lapsena kuvittelin vaikeina hetkinäni, että isäni ilmestyy jostakin ja tulee hakemaan minut luokseen. Aikuisena olen jollakin tavalla juossut itseäni pakoon; olen avioitunut 17-vuotiaana, synnyttänyt kolme lasta ja hoitanut heidät. Muutettiin Etelä-Suomeen ja hakeuduin kauppaopistoon, josta sain todistuksen primuksena. Työelämässä olen hoitanut henkilöasioita, toiminut työtovereilleni ”Leelian lepotuolina” ja ottanut osaa heidän ongelmiinsa. Kunnallisissa luottamustehtävissä olin neljännesvuosisadan ajan, samoin seurakunnan luottamuselimissä, urheiluseuran ja eri yhdistysten toiminnassa aktiivina. Ammattiyhdistystoiminnassa paikallis-, liitto- ja keskusjärjestötasolla. Opiskelin siinä sivussa psykologian arvosanan ja kävin iltakoulussa ylioppilaaksi yhdessä lukuvuodessa (...) tietenkin olen tyytyväinen elämäni ja nykyisen perheeni oloihin. Elämäni on mahtunut alitajuista turvattomuutta lapsena, sitkeää yrittämistä eteenpäin, iloja ja suruja (...) Olen mielestäni elänyt täyttä elämää. Häpeästäni huolimatta. Tiedän, että menemällä mukaan elämä näyttää tasaiselta. Sisimmässä olleen häpeän voi niin monella tavalla peittää. Tänään näytän avoimesti kuvaa isästani ja sisarestani. Salaisuuksien kannattelemisen kohdaltani on onneksi ohi. Minulla on kaikki hyvin. Näistä huolimatta – vai juuri siitä syystäkö?”²⁶⁵

Tampereella syntynyt lapsi kertoo, kuinka hänen saksalainen taustansa on muovannut hänen identiteettiään ja mainitsee olleensa lapsena ”vilkas, mielikuvitusrikas ja melko lahjakas lapsi, mutta tunsin silti aina olevani alakynnessä. Olin aivan liian huolestunut siitä, mitä minusta saatettaisiin sanoa,

²⁶⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 59. Kansallisarkisto

²⁶⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 42. Kansallisarkisto

miten arvostella (...) Identiteettiini on pesiytynyt tietty defensiivisyys, jonka ei oikeastaan kuuluisi tyypilliseen luonteenkuvaani. Pidän sitä lähinnä asenteena ja luulen sen olevan ristiriidassa todellisen minuuteni kanssa. Ilman ns. häpeätaakkaani olisin ollut paljon rohkeampi – ehkä röyhkeämpikin – enemmän pyrkyri kenties – uskaltanut enemmän esim. opiskeluun ja urakehityksen suhteen. Olen todennäköisesti pelännyt pettymyksiä, hylätyksi joutumista ja epäonnistumista liikaakin (...) en hyvistä todistuksistani huolimatta tohtinut pyrkiä korkeakouluopintoihin. Pelkäsin mahdollista epäonnistumista ja taloudellisesti ankeita opiskeluvuosia aivan liikaa (...) olen nyt kohta 68-vuotias ja tyytyväinen elämäni ja oloihini (...) Luulen taustani avartaneen maailmankatsomustani suuresti”.²⁶⁶ Myös Helsingissä syntynyt lapsi kertoo, kuinka hän lapsena oli arka ja eristynyt, vaikka asia korjaantui myöhemmällä iällä.²⁶⁷ Kalajoella syntynyt lapsi tähdentää, kuinka: ”olen koko ikäni tuntenut itseni orvoksi (...) Taloudellisesti huonommat lähtökohdat, ei ollut varaa opiskella ja menin töihin 15-vuotiaana (...). Iäkkäänä hän on kuitenkin ”tyytyväinen, jopa onnellinen”.²⁶⁸

Jotkut lapset ovat omasta mielestään taustastaan johtuen olleet liian ”kilttejä” pystyäkseen aina pitämään puolensa. Tällainen on Ruotsin Gävleborgin läänin Sandvikenissa varttunut *Kari Engström*, joka nuorukaisena menestyi hiihtäjänä ja kuului läänin parhaimpiin. Hän perusti maalausyrityksen, meni naimisiin ja sai kolme lasta. Kun eräs pojista kuoli sairauteen vuonna 1985, perheessä puhkesi vakava kriisi. Engström murtui ja sairasteli eikä pystynyt enää tekemään työtä. Hän kertoo aina olleensa avulias ja kiltti, jopa liian kiltti. Kun tämä ei ole riittänyt tai joku on loukannut häntä, hirvittävä viha on saattanut pursua hänessä. Hän on ollut terapeuttisessa hoidossa.²⁶⁹

Saksassa syntynyt lapsi kertoo puolestaan ”kiltteysongelmastaan” seuraavasti: ”Olen joutunut kärsimään lähinnä huonosta asemastani ’uudessa’ perheessä, sekä isäpuolen taholta saamastani alentavasta kohtelusta, henkisestä ja fyysisestä väkivallasta. Vuosia kestäneestä masennuksesta selvisin kolmen vuoden terapian avulla (...) Nyt minusta varttui ’ylikiltti’ miellyttäjä, mutta terapian avulla olen jo siitäkkin ’tervehtynyt’”.²⁷⁰ Helsingissä varttunut au-äidin ja saksalaisen sotilaan lapsi mainitsee olleensa päiväkodissaan ”villi”, mutta rauhoittunut jo koulussa. Hänestä tuli kiltti tyttö, jolla kuitenkin oli huono itsetunto, jota hän kuvaa seuraavin sanoin: ”Olin henkeni puolesta kauhistunut, etten pääsisi naimisiin, minun elämäni ei saanut muodostua samanlaiseksi kuin äitini ja tätini kohtalo. Niinpä menin varhain naimisiin, mutta suhde päättyi eroon ja siellä olinkin lapsen yksinhuoltajana. Eron jälkeen sairastelin masennusta, vietin lyhyen ajan psykiatrisessa sairaalassa ja osallistuin kahden vuoden aikana psykoterapiaan, josta

²⁶⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 53. Kansallisarkisto

²⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 64. Kansallisarkisto

²⁶⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 55. Kansallisarkisto

²⁶⁹ ”Min far var en okänd tysk soldat”. Irja Olssonin kirjoitus *MedlemsNytt för Riksförbundet Finska Krigsbarn* 2.2008, 8–10

²⁷⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 50. Kansallisarkisto

minulle oli suurta apua. Tuntui niin hyvältä, kun joku kuunteli ja suhtautui vakavasti minuun”. Toivuttuaan nainen meni uudestaan naimisiin hyvän ja mukavan miehen kanssa ja sai vielä kolme lasta. Ennen toista avioliittoa nainen ehti työskennellä kuuden vuoden ajan kemistinä, mutta oli sitten 20 vuoden ajan kotiäitinä. Tästä hän kertoo: ”Koska minulla ei itse lapsena ollut tavanomainen perhe on oma perheeni ollut tärkeä minulle ja panostin siihen eikä ammattiuraan”. Lasten vartuttua nainen toimi koulunkäyntiavustajana ja muissa vaatimattomissa töissä. Tämä oli mahdollista, sillä aviomies oli hyvätuloinen.²⁷¹

Lasten epäluulo muita kohtaan. Osa lapsista kertoo, kuinka he ovat tottuneet tuntemaan epäluuloa muita kohtaan. Myös tämän epäluulon kertojat yhdistävät asemaansa saksalaisen sotilaan lapsena. Niinpä Rovaniemen maalaiskunnassa syntynyt lapsi, jota varhaisvuosina ja myöhemminkin kiusattiin, kertoo taustansa ”kovettaneen” häntä. Hänessä oli ”varauksellisuus” eikä hän aina luottanut ihmisiin ja hänen ajatuksensa ovat monesti eronneet suomalaisten näkemyksistä. Aikuisena mies menestyi kohtalaisen hyvin urallaan, vaikka urakehitys kärsi taustasta ja häntä vielä 1980-luvulla saatettiin aliarvioida ja haukkua. Hänen äitinsä ei halunnut ”tonkia” menneitä. Äidin kuoltua mies hankki kuitenkin menestyksellä perustietoja isästänsä sillä seurauksella että koki taustansa olevan hänelle iso voimavara ja hän alkoi tuntea ylpeyttä juuristaan: ”Elän elämäni parasta aikaa”. Ilman saksalaistaustaa ”olisin varmasti tavallinen Virtanen!”²⁷²

Helsingissä syntynyt ja laillisen isänsä luona kasvanut lapsi katsoo saaneensa ihmissuhteensa kuntoon vasta vuosikymmeniä kestävän takeltamisen jälkeen: ”En voi sanoa, että olisin kärsinyt, ennemminkin nuo vuodet, kun en tiennyt asioitten laittaa, olivat hieman kiusallisia. Kyllä totuus on merkittävästi parempi (...) paljon, paljon hirveämpi vaikutus on ollut sillä, että äiti hylkäsi, kun olin viiden vanha. Sitä haavaa on saanut hoitaa koko elämän (...) Elämä on vähitellen koko ajan muuttunut siedettävämmäksi elää. Nuo sekavat lapsuudenolosuhteet aikaansaivat myös sekavan aikuisuuden. Minulla oli suuria vaikeuksia suhteessa itseeni. Ihmissuhteissani ja rakkautta olen oppinut tuntemaan vasta viime vuosina. Mutta tämä ulkomaalainen isyys ei ole ollut mitenkään suurin vaikeus (...) Pidän kyllä itseäni nykyisin puoliksi keskieurooppalaisena. Ja olen nykyisin siitä ylpeä, vaikka tämän asian käännteet ovat olleet traagiset”²⁷³

Oulussa syntynyt lapsi kertoo puolestaan sekä lapsuusajan vaikeuksista että aikuisikänsä alussa kokemastaan merkittävästä muutoksesta ympäristön suhtautumisessa häneen: ”Lapsuuden itsetunto oli olematon (...) Lapsena pelkäsin aina, että joku kysyy minulta, kenen poika olen. Pelkotilat seurasivat minua aikuisiälle, nukuin aina pää peiton alla (...) lapsuudenaikana tytöt kartoivat,

²⁷¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto

²⁷² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9. Kansallisarkisto

²⁷³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 16. Kansallisarkisto

murrosiän jälkeen suhtautuminen päinvastaista”. Saksalaiselta isältä peritty ”ulkonäkö, koko, miehinen ääni, hyvä esiintyminen ovat auttaneet elämässä”.²⁷⁴

Pärjäämisen ja osaamisen näyttäminen. Osa kyselyaineiston lapsista korostaa, kuinka hankala asema saksalaisen sotilaan au-lapsena on vaikuttanut heihin pyrkimyksenä selviytyä omin voimin ja kuinka heistä on tästä syystä tullut menestyviä puurtajia. Ylen katsominen ja vieroksuminen on herättänyt heissä voimakkaan pärjäämisen, osaamisen ja muille näyttämisen halun. Myös Norjassa tehdyn haastattelututkimuksen tulosten mukaan osa saksalaisten sotilaiden lapsista omaksui jossakin elämänvaiheessa selviytyjän roolin. Se tarkoittaa sitä, että lapsen omasta tahdosta, taidoista ja kyvyistä on tullut pärjäämisen ja menestymisen voiman lähde. Nämä lapset luonnehtivat itseään henkilöiksi, joilla oli hyvää toipumiskykyä, psyykkistä vahvuutta, kestävyyttä ja henkilökohtaista sielunvoimaa. Tällaiset ominaisuudet selittivät lasten näkemyksen mukaan heidän pärjäämisensä ja menestymisensä.²⁷⁵

Kasvattiperheessä Porissa varttunut lapsi meni kauppakouluun ja hänestä tuli konttoristi. Elämänfilosofiastaan hän kertoo: ”Olen aina pyrkinyt pärjäämään elämässäni muiden kanssa ja verrannut sitä tuttaviin, joilla on ollut normaali perhe. Tuntuu, että kun on heikko tausta joutuu tekemään enemmän töitä pärjäämisen eteen, kun toisille monet asiat tulivat luonnostaan (...) Ajattelen, että jos taustani olisi ollut erilainen olisin pystynyt vaatimaan itselleni enemmän oikeuksia (...) Vaikka avioliittoni ei ole ollut helppo olen kuitenkin halunnut pitää sen koossa, niin että lapsillani olisi sellainen tietty perusta, jonka tunnen itseltäni puuttuneen”.²⁷⁶

Alavieskassa syntynyt au-lapsi katsoo pärjänneensä kohtalaisesti tai jopa hyvin: ”kunnan kansalainen minusta on tullut, mitä muuta voi toivoa (...) vahvaksi sanovat minuakin”. Lapsi olisi opettajan kehotuksesta halunnut käydä oppikoulun, mutta ”mummolla ei ollut varaa bussilippuun, joka olisi tarvittu, äiti oli jo kuollut silloin. Olenhan tuon ammatinkin saanut myöhemmin. Olen tyytyväinen. Olen joutunut miettimään enempi laajemmin elämää taustani vuoksi”.²⁷⁷

Ivalossa syntynyt ja isoäitinsä perheeseen adoptoitu lapsi pelkäsi, että hänen äitinsä uusi mies veisi hänet isoäitinsä perheestä. Tästä hän kertoo: ”Minua oli peloteltu sillä, kun olin ollut tottelematon (...) Lapsen ja nuorena taustani on vaikuttanut minuun kielteisesti. Myöhemmin nuorena ja aikuisena, kun poikkesin tummuuteni vuoksi ympäristön muista ihmisistä, minua pidettiin ehkä mielellään toisempana ihmisenä kuin täysin suomalaistaustaisia (...) Olen tyytyväinen ja onnellinen nykyiseen olotilaani, puolisooni, lapsiin ja heidän perheisiinsä. Ehkä se, että olen joutunut pinnistelemaan ja taistelemaan enemmän kuin ’normaalit’ ikätoverini on

²⁷⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 52. Kansallisarkisto

²⁷⁵ Ericsson-Ellingsen 2005, 108

²⁷⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 1. Kansallisarkisto

²⁷⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 12. Kansallisarkisto

karaisut minua ja samalla jalostanut ihmisenä”²⁷⁸ Rovaniemelläkin syntynyt lapsi tuo esille, kuinka hänen taustansa vaikutti hänen koko elämäänsä kasvattavasti: ”lähtökohtani on ollut huonompi köyhän lapsuuteni takia (...) Aikaihmisenä olen kouluttanut itseni parempaan ammattiin, kun siihen ei ollut mahdollisuutta nuoruudessa”²⁷⁹.

Saksalaistaustasta vahvuus- ja menestystekijä. Melkoinen määrä kyselyaineiston vastaajista on korostanut, kuinka heidän taustansa saksalaisen sotilaan au-lapsena on heidän elämänkaarenaan muodostunut vaikuttavaksi vahvuus- ja menestystekijäksi. Yleensä aiheen tarinointi kulkee siten, että näiden kertojien lapsuus- ja nuoruusajan halveksunta ja panettelu herätti heissä halun pärjätä heidän saksalaisen perimänsä, Saksaan kohdistuvan kiinnostuksensa ja saksalaisten sukuyhteyksiensä avulla ja voimalla.

Norjassa toteutetun tutkimuksen mukaan osa saksalaisten sotilaiden lapsista on elämässään joutunut kohtaamaan sekä sysäämistä sosiaalisesta yhteisöstä että ulkopuolelta tyrkytettyä identiteettiä. Lapset joutuivat näistä syistä voittamaan erilaisia esteitä saadakseen tuottavan ja mielekkään uran ja perhesuhteet. Jossain myöhemmässä elämänvaiheessaan eräät lapset ovat eräänlaisena henkilökohtaisena selviytymisstrategiana pyrkineet kääntämään haitan hyveeksi ja erottumisensa ilmentymiseksi. Tyypillistä näille lapsille onkin ollut monikulttuurisen identiteetin ja saksalaisen taustansa tietoinen omaksuminen ja sen kääntäminen erilaisuutensa nostovoimaksi. Kun saksalainen tausta lapsuus- ja nuoruusiässä oli häpeä, lapset ovat varttuneessa aikuiselämässään tehneet sen ylpeyden lähteeksi. *Kjersti Ericsson & Dag Ellingsenin* mukaan lapset tuntevat lämmintä kiintymistä saksalaisiin asioihin, Saksan kieleen, kulttuuriin ja musiikkiin sekä etenkin saksalaisiin sukujuuriinsa, jos he ovat onnistuneet löytämään ne. Samalla tämä tarkoitti keinoa vapautua lapsuusajan kokemasta häpeästä ja ulkopuolisuudesta. Norjan yhteiskunnan hylkäämä ja kaltoin kohdeltu lapsi löysi tämän selviytymisstrategian avulla lopuksi kulttuuriyhteisön, johon hän katsoi kuuluvansa ja joka myös hyväksyi hänet.²⁸⁰

Kyselyaineistossa on monta kertomusta siitä, kuinka Suomessa varttunut saksalaisen sotilaan au-lapsi on aikuisikänsä jossakin vaiheessa ikään kun löytänyt saksalaisuutensa ja ammentanut siitä voimaa, toimintatarmoa ja henkilökohtaista eheytymistä. Hampurissa syntynyt ja Oulussa varttunut lapsi kertoo: ”Äidin sisarusten kylmäkiskoisuus ja ilkeily oli lapsena vaikea käsittää. Olin ainut lapsi ja vailla leikkiveroita. Äidin sisaren lapset asuivat lähellä, mutta sinne en ollut tervetullut! (...) Kahden kulttuurin ja kahden kielen lapsena minulla oli kolhuinen tie, mutta aikuisena, jolloin isän aktiivi vaikuttaminen minun elämäni väheni, on näistä kahdesta asiasta ollut vain hyötyä. Tunnen erittäin hyvin Suomen kansantalouden ja lainsäädännön, mutta tunnen samat asiat myös Saksassa erittäin

²⁷⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto

²⁷⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 3. Kansallisarkisto

²⁸⁰ Ericsson-Ellingsen 2005, 107–108

hyvin. Ilman kaksikielisyyttä ja sinnikkyyttä olisi monia asioita jäänyt oppimatta (...) (Saksalainen) isäni oli hyvä työntekijä ja arvostettu yrittäjä. Hän huolehti työstään tarkkuudella ja pikkumaisuudellakin. Se piirre on periytynyt minullekin. Se, että olen työssäni luotettava ja puhun täydellisesti suomea ja saksaa, on antanut minun työelämälle hyvät lähtökohdat ja sitä kautta hyvät työpaikat. Ja nykyään täytyy sanoa, että hyvän eläkkeen!”²⁸¹

Rannikkokaupungissa syntynyt lapsi kertoo puolestaan olleensa kansakoulussa kiusattuna saksalaisen isänsä vuoksi, mutta sen jälkeen painostus hiipui: ”Olin saanut ilmaa omien siipien alle ja kaveripiiri laajeni. Pikkuhiljaa kasvoini ’pomoksi’, eikä arvovaltaa enää uhattu nimittelyllä. Saksalaisesta perimästä tulee selkeästi järjestelykyky, joukon hallinta ja otteen pitäminen. Olihan pikkupennuilla esimerkiksi ’sotia’ toisten kaupunginosien kanssa – siis jonkinlaista reviiirin hallintaa. Olin ’organisaattori ja vedin joukkoja’. Teini-iässä isän kansalaisuus häipyi tiedoista pikkuhiljaa (...) Täyttäessäni 50 vuotta kerroin asiasta julkisesti lehtihaastattelussa. Saksalaisesta taustasta ja geeniperimästä on työssäni ollut apua, sillä saksalainen luonne koettiin tunnolliseksi, täsmälliseksi, pilkun tarkaksi, ja silloin voitiin antaa myös vastuuta. Työt tuli tehtyä ja menestyminen näkyi. Joskus jopa kehuttiin ’saksalaista’ tehokkuutta ja tarkkuuttani. Tämä on mieluista kuultavaa (...) Olen tehnyt pitkän ja näyttävän työuran ja saanut yleisen mielipiteiden mukaan paljon näkyvää aikaan. Tämä on palkittu onnistumisen tunteena, korkeilla kunniamerkeillä ja kansainvälisellä tunnustuksella. Uskon saksalaisilla sukujuurilla ja geeniperimällä ollen hyvin ratkaiseva merkitys (...) Oma elämä on hallinnassa ja täysin kunnossa. Taaksepäin katsoen olen tyytyväinen tekemisiini. Mutta: olisi ollut paljon helpompaa, jos oma isä olisi vaikka opettanut miten tehdään pajupilli tai kaarnavene. Yksin opetellessa tuli haava sormeen ...”²⁸²

Tämän au-lapsen tapauksessa lienee kuitenkin pikemmin hänen varakas ja sivistystä omaava kotinsa kuin saksalaistausta antanut hänelle poikkeuksellisen hyvät lähtökohdat, mutta myös vaatimattomista oloista lähteneet vastaajat ovat saattaneet korostaa saksalaisuuden merkitystä vahvuus- ja menestystekijänä. Niinpä Joensuussa syntynyt ja adoptiolapsena työläisperheessä Itä-Suomessa varttunut lapsi kertoo vaiheistaan: ”Elämä oli köyhää, mutta pääsin monien hyvin ihmisten tuella oppikouluun ja opiskelin ammatin työn ohessa korkeakoulututkintoon asti. Elämä on mennyt monilla mittareilla hyvin (...) aloin pohtia mahdollisuutta olla saksalaisen lapsi joskus keskikouluaikana. Tunsin olevani erilainen kuin ympärillä olevat ns. sukulaiset. Hankin saksalaisia kirjeenvaihtokavereita ja etsin heidän kuvistaan omia piirteitäni. Pienet Saksasta saadut lahjat säilytin aarteidenani. Lisäpohdittavaa sain, kun kampaajat alkoivat ihmetellä, että kenelläkään suomalaisella ole tällainen hiuslaatu tai eräs kollega taustastani tuntematta sanoi minut arjalaiseksi. Olen aina pitänyt aidosta saksalaisesta hapankaalista ja makkaroista, ja nythän on todistettu, että myös

²⁸¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 32. Kansallisarkisto

²⁸² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto

makuaiistilla on biologinen perimä (...) Minulle ei ole ollut saksalaisuudestani haittaa. Päinvastoin luulen saaneeni paljon hyviä geenejä saksalaiselta isältäni. Kummini kertoman mukaan muistutan ainakin ulkoisesti isää eikä äitiä. Olin koulussa lahjakas ja pääsin etenemään köyhästä ympäristöstä huolimatta. Ehkä se on saksalaista selviytymiskykyä”²⁸³.

Myös Oulussa syntynyt lapsi aristeli aluksi adoptointiperheessä ja joutui aikuisena huonokuntoisuutensa vuoksi sairaalaan. Keski-ikäisenä hän kuitenkin koki voimakkaasti saksalaisen taustansa ja kuvaa elämyksiään: ”... olen siitä tietyllä tavalla onnellinen. – Olen myöhemmässä vaiheessa saanut valtavaa, rikasta sisältöä elämäni asian myötä (...) saksalaisuuden myötä olen saanut ihania ”veljiä ja sisaria”, ystäviä, ymmärrystä, samat tunteet (...) Vuonna 1991 *Marjatta Cronvallin* tekemä TV-dokumentti ‘Hakaristin varjossa – älä unohda minua’ vapautti olemiseni”. ‘Testamenttini maailmalle’. - Jäin henkiin ja SPR löysi 1994 tätini Saksasta”²⁸⁴.

Saksalaisuuden maltillinen ja tasapainotettu välimuoto. Vastaajissa on myös lapsia, jotka pyrkivät hakemaan tasapainoa saksalaisuuden myönteisten puolien ja elämässään kokemien haitallisten vaikutusten välille. Ominaista näille kertojille on, että samalla kun he tuovat esille saksalaisen taustansa he esittävät myös erilaisia varauksia sen merkityksen suhteen. Tästä johtuen heidän elämäkatsomustaan voidaan luonnehtia saksalaisuuden maltilliseksi ja tasapainotetuksi välimuodoksi.

Länsi-Suomessa syntynyt ja ensimmäiset vuotensa Saksassa asunut lapsi kertoo täten saksalaisesta ”herätyksestään”, mutta tuo samalla esille myös varauksiaan: ”Saksalaisuus on vaikuttanut minuun. Olen tuntenut olevani poikkeava, koska olen puoliksi saksalainen ja puoliksi suomalainen. Olen kahden maan kansalainen, joten minulla on enemmän tietoa ja kokemusta kuin muilla. Toinen veri on hyvä asia. Hyvää saksalaisuudessa on myös se, että saksalainen on kekseliäs ja kätevä käsistään. Murrosiässä koin saksalaisuuden negatiiviseksi asiaksi. Isä ei yrittänyt opetella suomen kieltä ja kotona puhuttiin saksaa. Kun tajusin vanhempieni 15-vuotishääpäivänä, että he olivat aviossa vain kymmenen päivää ennen syntymääni, järkytyin ja olin heille vihainen. Sen jälkeen kahteen vuoteen en vastannut isälle saksaksi. Siinä saksa itseltäni unohtui. En myöskään yhtään pitänyt siitä, että isäni oli saksalainen (...) Saksassa olin oppinut kättelemään kaikkia. Siellä se oli tapana, mutta ei Suomessa. Aluksi kätelimme Suomessakin, mutta kun tajusin, ettei niin ole tapana tehdä, minulle tuli trauma jo tapahtuneen kättelyni vuoksi. Olimme oppineet perheessämme hyvän käytöksen ja sitä kiiteltiin Suomessa. Kauniin käytöksen takia pääsin kesätöihin pankkiin ja olin siellä sitten 37 vuotta, vaikka suomen kieleni oli huono (...) Tieto saksalaisuudesta on olemassa minussa, mutta sillä ei ole negatiivista vaikutusta. Se on ollut myös rikkaus. Olen sitä mieltä, että olen erilainen henkilö. Harkitsen kuitenkin, missä tilanteessa sanon, että isäni on saksalainen. En esimerkiksi sanoisi Lapissa, että minulla on saksalainen isä (...)

²⁸³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 41. Kansallisarkisto

²⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 8. Kansallisarkisto

Saksalaista sukunimeäni en halunnut säilyttää käytännön syistä. Sitä piti aina selittää. Jonkinlainen riippakivi saksalaisuudessa on ollut juutalaisten kohtelu. Siitä on ollut syyllinen olo.”²⁸⁵

Myös Hampurissa syntynyt ja Suomessa kasvanut lapsi on kokenut saksalaisen taustansa jakomielisesti ja kertoo tästä: ”Me elimme Oulussa normaalia perhe-elämää. Mikä nyt sitten normaalia kahden kulttuurin perheessä onkaan. Minulla oli kotona saksalaiset säännöt ja kotioven ulkopuolella suomalaiset säännöt. Taloudellisesti isäni kanto omalta osaltaan parhaan mahdollisen vastuun perheestään. Hän ei aluksi osannut lainkaan suomea ja niin hän sodan jälkeisinä vuosina asensi toisen suomea osaamattoman saksalaisen kanssa sähköjä Lappiin! Se toinen saksalainen oli oikea sähkömies. Myös hänellä oli suomalainen vaimo ja heillä yhteinen tytär (...) Minullahan oli se kyseenalainen onni, että isäni asui meillä! Hän oli kuolemaansa asti tyypillinen rähjävä saksalainen, jota kotona oli kuritettu ankaralla kädellä ja joka antoi sen kasvatuksen eteenpäin tyttärelleen. Hän syytti kaikista vastoinkäymisistään aina minua. Oli minun syyni, että hän joutui sietämään – varmaankin vaikea – elämäänsä Suomessa. Pääsin ylioppilaaksi vuonna 1965 ja kaksi viikkoa sen jälkeen muutin Hampuriin. Ihan vain malliksi, että kyllä sieltä Suomesta pois pääse! Hän yritti väen väkisin hakea minut Hampurista takaisin Suomeen, mutta se ei onnistunut, kun olin ja olen Saksan kansalainen. Se oli minun onneni!”²⁸⁶

Jotkut kyselyaineistojen vastaajista tuovat puolestaan kylläkin esille saksalaisuutensa, mutta hienovaraisesti ja hieman hillitysti. Niinpä Kemijärvellä au-äitinsä maatalolla kasvanut lapsi kertoo olleensa kuin ”juureton orpo”, sillä hän sai pienestä alkaen tietää paikkansa enonsa armopalojen varassa: ”Minulla on vuosia lapsuudesta, joista en muita mitään. Kaikki se mitä on ollut, on jättänyt minun ison jäljen ja mikä pahinta en ole saanut purkaa tätä koskaan. Kuitenkin olen saanut valtavan mielikuvituksen, joka on ollut minun pelastus kaikessa (...) Olen 40 vuotta erilaisten sairauksien kautta ”seestynyt”, opetellut positiivisuutta, olen mukana niin monessa”, mm. laulukuorossa. Asuessaan Ruotsissa useita vuosia ”suhtautuminen oli ihan erilaista, siellä sain olla oma itseni. Taustani oli heistä kiinnostava (...) Jotkut ihmiset ovat ihailleet erilaisuuttani, ulkonäköäni ja ’saksalaista’ perusteellisuuttani.”²⁸⁷

Kemissä lapsena asunut ja toiselle paikkakunnalle adoptoitu lapsi katsoo, että hän olisi voinut menestyä paremmin koulussa, ”ellen olisi tuhlannut energiaani niin paljon ristiriitoja herättävään ’äiti-isä’ -kysymykseen ja pohtimiseen kuka minä oikeasti olen”. Lapsi kouluttautui sairaanhoitajaksi, meni naimisiin ja sai kolme lasta: ”Olen varsin tyytyväinen elämääni. Olen löytänyt sukulaiseni Saksasta, olen nähnyt kuvia saksalaisista isovanhemmistani, tiedän tädeistäni ja sedästäni ja tiedän saksalaisten juureni olevan maanviljelyskulttuurissa (...) Olen tavallisten ihmisten

²⁸⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 31. Kansallisarkisto

²⁸⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 32. Kansallisarkisto

²⁸⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 10. Kansallisarkisto

lapsi (...) Isän kaipaus sai täyttymyksen, kun tapasin (saksalaisen velipuoleni) ja keskustelimme isästä. Tuskin kotimainen isä olisi tuonut mitään ihmeellistä elämäni. Olisihan hänkin ollut sodan kokenut ja ties minkäläisten sotatraumojen runtelema”²⁸⁸.

Uumajassa syntyneellä lapsella on pitkälti samanlaisia kokemuksia, joista hän kertoo: ”Teini-ikäni jälkeen en ole kärsinyt taustastani, olen ollut ylpeä ‘ulkomaalaisuudestani’. Elämäni muuttui perusteellisesti, kun 17-vuotiaana muutin pois lapsuuden kodistani ja ihan uusiin ympyröihin ja sain ikään kuin aloittaa elämäni alusta. Huomasin, että ihmiset täällä suhtautuivat luontevasti ja arvostavasti ja uskoivat kykyihini ja osaamiseni. Se oli ihan uutta ja ihmeellistä! (...) olen elänyt hyvän elämän, avioliittoa on takana 46 vuotta ja nykyisin elämä on hyvin seesteistä, lapset ovat maailmalla niin kuin pitääkin”²⁸⁹.

Turussa syntyneen lapsen äiti meni 1950-luvulla naimisiin lapsen saksalaisen isän kanssa, joka silloin muutti Saksasta Suomeen. Mies oli sodan ja Saksan luhistumisen jälkeen muuttunut, oli hermostunut ja erilainen verrattuna jatkosodanaikaiseen seurusteluun. Lapsen kertoman mukaan ”isä oli hankala ja vaikea, ahkera työssään, mutta mustasukkainen äitini ja minun hyvästä suhteesta (...) Hän vaikeutti koulunkäyntiäni, kun oli vaikea saada rahaa oppikirjoihin. Näen vielä painajaisia tästä”. Itsestään lapsi kertoo: ”En hakenut hankaluuksia ja minulla oli ystäviä. Olin aina tummempi ihoinen, siis erotuin luokkakuvista (...) Olen ollut vilkkaampi ehkä ja uteliaampi ulkomaita kohtaan. Minun on ollut helppo saada ystäviä (...) Uskalsin sentään mennä naimisiin, vaikka meillä oli hankalaa kotona. Ja kannatti”²⁹⁰.

Suomesta syksyllä 1944 Saksaan viety lapsi kertoo vaiheistaan: ”Lähtökohdat olivat alussa vaikeat. Ensin ryssiä pakoon Berliiniin ja sieltä taas ryssiä pakoon Eifeliin vähän ennen kuin alkoi siviilien lahtaus englantilaisten pommitusten ja ryssien miehityksin”. Vanhempiansa riitaisen avioeron jälkeen lapsi asui 1950-luvun puolivälistä lähtien isänsä luona hänen uudessa avioliitossaan. Lapsi oli alkanut koulunkäyntinsä Saksassa ja jatkoi sitä Suomessa: ”Meni pari-kolme kuukautta ennen kuin pärjäsini kielen puolesta koulussa (...) pienenä lapsena olin haavoittuvampi, kiusatumpi, mutta teini-ikäni jälkeen pärjäsini hyvin (...) Opiskelun ja hyvien työpaikkojen myötä arvostus kasvoi merkittävästi. Esimiesasemaan ja myöhemmin johtotehtäviin taustallani ei ollut ainakaan haittaa!”²⁹¹

Sovittelevat kokemukset ja katsannot. Kyselyaineistossa on myös muita elämäkokemuksia ja katsantoja valaisevia kuvauksia. Näissä tuodaan usein esille sovittelevat kokemukset ja säyseät katsannot. Niinpä Rovaniemellä syntynyt lapsi kertoo saaneensa tyydytyksen omasta ja hyvin tiiviistä perhe-elämästään: ”Ehkä

²⁸⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto

²⁸⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto

²⁹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 17. Kansallisarkisto

²⁹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 19. Kansallisarkisto

olen joskus tuntenut huonommuutta ja hiukan häpeää, mutta hyvä perhe ja vahva itsetunto on pelastanut pahimmalta. Tunnen saaneeni hyvät geenit isältäni ja olen nykyisin ylpeä siitä kuka olen (...) Voin olla tyytyväinen elämäni, koska sain rakkaat (kasvatus)vanhemmat ja minulla oli sekä isä että äiti, jotka tekivät kaikkensa, että minulla olisi hyvä olla”.²⁹²

Temmeksellä syntynyt lapsi korostaa muistelmassaan tyytyväisyyttään luoviin tekijöihin omassa pienessä piirissään: ”Minulla oli hyvä ja turvallinen lapsuus. En ole koskaan tuntenut itseäni huonommaksi syntyperäni takia enkä ole hävennyt tai paheksunut äitiäni. Äitini suku on aina tukenut minua. Sisarukseni ovat aina olleet täysisisaruksiani. Eli minulla ei ole ollut negatiivisia kokemuksia eikä äitini salannut minulta asiaa (...) Olen tyytyväinen, minulla on hyvä perhe. Jos ajattelen itseäni suhteessa sisaruksiini saatan olla vähemmän suomalaiskansallisen jäykkä ja ehkä minulla on hieman parempi itsetunto ja ehkä olen sinnikkäämpi”.²⁹³ Myös Petsamon Salmijärvellä syntynyt lapsi meni nuorena naimisiin ja perusti perheen. Elämästään hän kertoo: ”Ehkä sen vuoksi säilyin vahvana asian kanssa”. Tausta on myönteisessä mielessä vaikuttanut ”koko elämäni ajan olen etsinyt jotain. Tarkkailen ihmisiä, olen kiinnostunut kaikista erilaisuuksista (...) olen tyytyväinen elämäni, en usko että elämäni olisi toisenlainen, vaikkakin olisi ollut kotimainen isä (...)”.²⁹⁴

Osa saksalaisten sotilaiden lapsista on elämässään turvautunut uskonnollisuuteen tai kristillisiin seuroihin. Kyselyaineistossa kuitenkin vain yksi lapsi on tuonut esille uskonnon merkityksen myönteisyyttä ja tyytyväisyyttä luovana tekijä. Tämä Saksassa syntynyt ja hyvän elämän kokenut pohjoissuomalainen lapsi kiteyttää näkemystään seuraavaan ylistykseen: ”Olen erittäin tyytyväinen ja kiitollinen, että olen saanut elämän, kiitos Jumalalle elämästä! (...) sama niille taustoille elämässä sattuu kaikenlaista kaikille ihmisille, koska se on sitä elämää. Joten mennään eteenpäin eikä niinkään paljon aina taaksepäin!”.²⁹⁵ Pohjois-Suomessa syntynyt lapsi yhdistää niin ikään vaiheensa osittain henkimaailman ohjaaviin voimiin ja kertoo saksalaistaustastaan: ”Vaikutus ei ole ollut ainakaan kielteistä. Enkä voi sanoa, että mitään ylipääsemättömiä vaikeuksia olisi syntynyt. Päinvastoin koen sen elämäni rikastuttavana asiana. Ehkä minulla on ollut elämäni poluilla onni saada oikeat ihmiset ympärilleni. Tai lienee oikeampi sanoa Kaitselmuksen pitäneen minusta hyvää huolta. Evakkoreissulta minut oli jätetty äitini sisareni kasvattavaksi, sieltä tultuani takaisin (...) kohtasin nykyisen vaimoni. Ja hänen kanssaan on kohta puoli vuosisataa yhteistä liemikattilaa hämmennetty. Samoin vaimoni vanhemmat olivat molemmat avarakatseisia myönteisiä ihmisiä. Heidän lapsistaan kaksi on mennyt saksalais-syntyisen kanssa naimisiin. Kolmas on

²⁹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 67. Kansallisarkisto

²⁹³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 54. Kansallisarkisto

²⁹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 14. Kansallisarkisto

²⁹⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 5. Kansallisarkisto

kanssani naimisissa”. Ulkomaalaistausta on kaiketi vaikuttanut siten, että ”on oppinut ottamaan asiat vähän laajempien perspektiivien mukaan”.²⁹⁶

On myös ryhmä lapsia, joiden mukaan tausta saksalaisen sotilaan au-lapsena ei ole olleenkaan tai ei juuri mitenkään vaikuttanut heidän elämänsä elämään. Niinpä Tammelassa syntynyt lapsi kertoo, ettei hänen taustallaan ole ollut merkitystä elämänsä elämään, sillä hänen uravalintansa on tavanomainen muiden tapaan.²⁹⁷ Rovaniemellä syntynyt lapsi kertoo nykyisen miehensä kutsuvansa häntä ”Elben prinsessaksi” eikä ”mitenkään negatiivisesti aiemminkaan (...) olen tyytyväinen elämäni (...)”.²⁹⁸

Rikkinäisyydestä matkalla eheyteen

Kirjallisuus ja elokuvat. Esityksessä on ensiksi selvitetty, kuinka laajalti suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden seurustelua ja sen seurauksena syntyneitä lapsia on käsitelty kirjallisuudessa, dokumenttielokuvissa, muissa dokumenteissa ja tutkimuksessa. Pääpaino aiheen käsittelyssä on selkeästi ollut kaunokirjallisuudessa ja elämäntarinoiden kuvauksessa. Kirjailijat, jotka ensimmäisinä tarttuivat aiheeseen, olivat usein joko vasemmistolaisia tai muita kulttuurityöntekijöitä, jotka vaikuttivat Suomen kansallisen kulttuurielämän laidoilla ja jotka olivat taipuvaisia kyseenalaistamaan keskeisten vaikuttajien arvoja. Vähitellen myös saksalaisten sotilaiden au-lapset ovat yhä enenevässä määrin julkaisseet omia kirjoja ja puheenvuoroja kokemuksistaan.

Sen sijaan em. ilmiöistä on toistaiseksi suhteellisen vähän tutkimustietoa. Tämä johtuu siitä, että yhteiskunta- ja kulttuurielämän vaikuttajat pyrkiessään vähättelemään Suomen jatkosodanaikaista sotilaspoliittista ja sotilaallista yhteistyötä kansallissosialistisen Saksan kanssa eivät sodanjälkeisinä vuosikymmeninä pitäneet aihetta sopivana. Odotettavissa kuitenkin on tutkimuksia tästä aiheesta.

Seurustelleet ja lapsen synnyttäneet suomalaiset naiset. Toiseksi on tutkittu seurustelleiden suomalaisten naisten taustaa. Tehtyjen havaintojen mukaan naiset olivat synnyttäessään yleensä 23–26-vuotiaita etupäässä kansanomaisia väestöpiirejä edustavia naisia, joilla useimmiten koulutuksena oli pelkkä kansakoulu. Seurustelleet naiset jakaantuivat kahteen pääryhmään: varsinaisilla työmarkkinoilla työllistettyihin palkallisiin ja heihin, jotka lienevät laajalti osallistuneet perhepiiriin ja kotipuolen työtehtäviin nauttimatta varsinaista rahapalkkaa. Palkallisista naisista suurin osa oli erilaisissa palveluammateissa. Keskiluokan osuus oli pienehkö, samoin teollisuustöissä ja palkallisessa maataloustöissä olevien määrä. Huomattava osa seurustelleista naisista lienee ollut

²⁹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 46. Kansallisarkisto

²⁹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 13. Kansallisarkisto

²⁹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 20. Kansallisarkisto

saksalaisten palvelutöissä keittiöapulaisina, tarjoilijoina, siivoojina, pesijättärinä ym. tai sitten he tutustuivat saksalaisiin sotilaisiin työtehtävissään kahviloissa, ravintoloissa, partureissa, ompelimoissa, hotelleissa ym.

Suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa oli etupäässä ei-poliittista, sillä suurin osa suhteista oli nuorten tai nuorehkojen naisten ja miesten tavanomaista, keskinäiseen rakkauteen perustuvaa parinmuodostumista. Todennäköistä on kuitenkin, että eräissä tapauksissa suomalaiset naiset ovat omaksuneet kansallissosialistisia aatteita ja jakaneet saksalaisen miehensä poliittisen vakaumuksen. Yhteisellä poliittisellä näkemyksellä höystettyjä pariskuntia lienee muodostunut etenkin jatkosodan alkuvuosina, erityisesti SS-piireissä, ja myöhemmin syksyllä 1944 ja talvella 1945, kun saksalaiset tahot kokivat tarpeen tiivistää rivejään. Silloin myös vielä käytettävissä olevat apulaiset sidottiin tiukemmin sekä Saksan sodankäynnin päämääriin että käytännön järjestelyihin. Tässä vaiheessa eräät seurustelevat suomalaiset naiset osallistuivat Saksassa järjestetyille sähköittäjä- ja vastarintakursseille.

Saksalaiset sotilaat seurustelivat jossain määrin suomalaisten prostituoitujen naisten kanssa, etenkin Petsamossa, Rovaniemellä ja Helsingissä. Näillä paikkakunnilla oli pienehkö määrä prostituoituja ja puoliprostituoituja naisia. Muissakin kaupungeissa ja kauppaloissa, kuten Turussa, Oulussa, Kemissä ja Kotkassa lienee ollut etupäässä yksittäisiä prostituoituja. Kokonaisuutena saksalaisten sotilaiden kanssakäyminen suomalaisten prostituoitujen kanssa lienee ollut jokseenkin vähäistä.

Vaikka saksalaisten sotilaiden suhteet suomalaisiin naisiin harvemmin liittyivät ns. avoimeen prostituutioon, seurustelun myötä tuli kuitenkin hyvin monille naisille mahdollisuus saada varteenotettavia määriä vaikeasti saatavia kulutustarvikkeita ja hyvät mahdollisuudet ns. mukavaan elämään. Tämä johtui siitä, että saksalaiset sotilaat pystyivät säännöllisesti järjestämään elintarvikkeita, herkkuja ja alkoholia sekä elokuva-, teatteri-, kahvila- ja ravintolailtoja naistuttavilleen. Lisäksi saksalaiset sotilaat lienee usein myös järjestäneet naisystävillään autokuljetuksia. Nämä kyydit ovat todennäköisesti jopa osittain mahdollistaneet seurustelun.

Suurella osalla seurustelleista naisista on aluksi ollut hyvin heikko saksankielen taito, jos ollenkaan. Seurustelun pitkittyessä kielitaito on parantunut, mutta hyvin suuri osa naisista ei ollut ollenkaan lukenut koulussa saksaa. Huomattavalta määrältä puuttuivat aluksi Saksan kielen alkeetkin. Heikko kielitaito lienee rajoittanut seurustelun sivistyksellistä ja älyllistä antia ja pääpaino lienee vastaavasti suurelta osin ollut seurallisessa yhdessäolossa, sukupuoliharrastuksissa, vapaa-ajan vietossa, huvittelussa ja erilaisissa nautinnoissa. Monelle naiselle seurustelu lienee tarjonnut elämyksellistä vaihtoehtoa sota-ajan muuten tylsiin oloihin. Seurusteluun lienee usein myös liittynyt tietty sosiaalisen nousun tunne, sillä se toi naisille uusia ja arvostettuja kulutustottumuksia samalla kun se avarsi maailmankuvaa.

Seurustelleet ja lapsen suomalaisen naisen kanssa siittäneet saksalaiset sotilaat. Kolmanneksi on tutkittu suomalaiselle naiselle lapsen siittäneitä saksalaisia sotilaita. Tiedot heistä ovat selvästi puutteellisempia kuin heidän naisystäväänsä koskevat tiedot. Ilmeistä on, että saksalaiset sotilaat olivat keskimäärin muutamia vuosia vanhempia kuin heidän naisystävänsä. Kun synnyttäjien keski-ikä oli 23–26 vuotta, lapsen siittäneiden sotilaiden keski-ikä lienee ollut 27–30 vuotta.

Suurin osa lapsen siittäneistä saksalaisista sotilaista lienee myös tullut kansanomaisista piireistä. Vaikka sotilaiden vanhempien ammateista ei ole tietoa, lienee melkoinen osa vanhemmista ollut työläisiä, käsityöläisiä ja maanviljelijöitä. Huomattava osa seurustelleista sotilaista oli kuitenkin hankkinut itselleen joko ammattikoulutuksen tai jossain määrin myös sitä korkeamman koulutuksen. Koska sotilailla oli koulutusta, heillä oli usein myös siviilielämässään hyvä työpaikka ja sitä vastaavat palkka- tai yritystulot. Suurehko osa näistä saksalaisista sotilaista lienee kuulunut Saksan yhteiskunnan menestyjiin, vaikka suurin osa heistä ei kuulunut varsinaiseen keskiluokkaan. Omalla toimialallaan useimmat kuitenkin tulivat hyvin toimeen.

Varsin suuri osa lapsen siittäneistä saksalaisista sotilaista kuului päällystöön, etenkin alipäällystö oli voimakkaasti edustettuna. Kun Saksan sotaväen perusyksiköissä viidesosa miehistä kuului päällystöön ja 4/5 miehistöön oli lapsen siittäneiden ryhmä em. suhteen osalta päinvastainen, sillä vähintään kolmasosa lapsen siittäneistä miehistä oli aliupseereja. Syitä aliupseerien isoon edustukseen lapsen siittäneiden ryhmässä oli kaksi. Ensinnäkin aliupseereilla oli selvästi miehistöä paremmat mahdollisuudet seurustella, sillä alipäällystö oletettavasti pystyi verrattain helposti järjestämään itselleen ilta- ja viikonloppuloman, samaan aikaan kun suurehko osa miehistöstä joutui suorittamaan vartio- tai muuta palvelusta. Alipäällystön korkeammat päivärahat antoivat heille lisäksi miehistöön nähden paremmat mahdollisuudet käyttää varojaan nauttimaan kahvila- ja ravintolatarjoiluun ja yleensä maksulliseen huvialemään. Toiseksi etenkin Saksan sotaväen huoltokeskuksissa ja yleensä selustan yksiköissä palvelevilla sotilailla oli mahdollisuus seurustella suomalaisten naisten kanssa. Tämä johtui siitä, että valtaosa Suomeen sijoitetuista saksalaisista sotilaista oli jatkuvasti rintama-alueella, jossa ei juuri ollut naisia. Huoltokeskuksissa tarvittiin kuljetus-, huolto- ja varastologistiikan toimivuuden johdosta enemmän koulutettua työvoimaa kuin Saksan sotaväen kenttäjoukoissa. Tästä syystä on todennäköistä, että etenkin huoltokeskuksissa ja selustaan sijoitetuissa erikoisyksiköissä palveli suhteellisesti enemmän koulutuksen saaneita aliupseereja kuin rintamajoukoissa. Nämä molemmat tekijät yhdessä selittävät aliupseerien yliedustusta suomalaiselle naiselle lapsen siittäneiden sotilaiden ryhmässä.

Lapsen siittäneistä saksalaisista sotilaista melkoinen osa lienee suomalaisen naisen kanssa seurustelun aloittaessaan ollut jo Saksassa joko naimisissa tai muuten toisessa naissuhteessa. Kyselyaineiston perusteella vajaalla kolmasosalla oli toinen naissuhde, mutta todellinen osuus on todennäköisesti selvästi tätä suurempi. Jo

sotilaiden ikä viittaa siihen. Lähes 30-vuotiaat miehet ovat pitkälti ehtineet jo vakiintua.

Verrattaessa suomalaisiin naisystäviinsä lapsen siittäneet saksalaiset sotilaat poikkesivat melkoisesti sosiaaliselta taustaltaan heistä. Sotilaat olivat selvästi vanhempia, heillä oli jo omia kokemuksia muista naisuhteista ja heillä oli selvästi parempi koulutus ja asema työelämässä. Myös palvelusyksiköissään heillä oli esimiesasema, he olivat tottuneet määräämään ja järjestämään asioita ja heillä lienee ollut yleensä hyvä ote omista oloistaan ja sotaolot huomioiden suhteellisen hyvä elämänhallinta. Heidän kanssaan seurustelleet suomalaiset naiset eivät useimmiten olleet samalla tasolla, sillä naisilta puuttui pitkälti ammatti- tai korkeampi koulutuspohja, useimmat tulivat kansanomaisista ja melko vähävaraisista oloista. Suurella osalla oli heikot saksankielentaidot ja he tekivät työkseen etupäässä avustavia ja verrattain matalapalkkaisia töitä. Seurustelevat naiset olivat ryhmänä sosiaalisesti ja sivistyksellisesti täten selvästi sotilaita vaatimattomammalla tasolla. Monet naisista lieneekin kokenut seurustelunsa sosiaalisena nousuna, sillä suhde saksalaiseen aliupseeriin toi mukanaan runsaasti kulutushyödykkeitä, tilaisuuksia huvitteluun ja kulttuurielämyksiin, hyödyllisiä yhteyksiä, saksan kielitaitoa sekä tietoja, jotka eivät välttämättä olleet muiden suomalaisten saatavissa.

Saksalaisille sotilaille seurustelu suomalaisten kansantytöiden kanssa tarjosi puolestaan monta mukavaa asiaa. Seurustelun seurauksena aliupseerit saivat naisten huolenpitoa, seuraa ja yhdessäoloa, mikä tarjosi sekä vaihtelua ikävyyttävään sotilaselämään että tilaisuuden säännölliseen sukupuolielämään. Suhde suomalaiseen naiseen lienee usein suuresti rikastuttanut saksalaisen sotilaan sosiaalista elämää ja luonut naisystävän sukulais- ja tuttavapiiriin kautta siteitä suomalaiseen yhteiskuntaan. Kulutustarvikkeilla, alkoholilla, tupakalla ja tiedoilla sotilas usein varmistui naisystävän muun lähipiiriin myönteisen suhtautumisen ja samalla itse osittain ikään kuin juurtui ko. paikallisyhteisöön.

Au-äitien tilanne seurustelun katkeamisen jälkeen ja sodanjälkeisenä aikana. Suurehko osa suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä seurustelusuhteista katkesi viimeistään alkusyksystä 1944. Kun suhde sitä ennen oli merkintynyt naisille kulutustarvikkeista, huvittelutilaisuuksista ja sosiaalisesta noususta nauttimista, tapahtui oloissa nyt jyrkähkö käänne. Solmiessaan välirauhan Neuvostoliiton kanssa syyskuussa 1944 Suomen valtaapitävät joutuivat ulkoisista syistä ottamaan etäisyyttä saksalaisiin aseveljiin sekä ryhmä- että henkilötasolla. Jatkosodan aikana lienee muutama tuhat suomalaista naista seurustellut saksalaisten sotilaiden kanssa ja nyt uudessa poliittisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa paikkaansa valitessaan he joutuivat tekemään jonkinlaisen ratkaisun. Tuhatkunta naista lähti vetäytyvien saksalaisten joukkojen kanssa joko Norjaan tai suoraan Saksaan, kun taas muut päättivät jäädä Suomeen.

Jo jatkosodan aikana oli eräissä kansalaispiireissä saksalaisten kanssa seurustelleita suomalaisia naisia karsastettu. Sekä Suomen virallinen aseveljeyys Saksan kanssa

että seurustelevalle sotilas olivat silloin jotenkuten suojelleet seurustelleita naisia. Väli­rauhansopimuksen solmimisen jälkeen kumpikin näistä turvaa antavista tekijöistä katosi ja naiset alistuivat yhteiskunnassa olevaan arvosteluun. Etenkin työväestön keskuudessa oli jo jatkosodan aikana esiintynyt vieroksuvia asenteita Suomen yhteistyöhön Saksan kanssa. Silloisissa oloissa ei kuitenkaan ollut juuri mahdollista ilmaista virallisesta politiikasta poikkeavia mielipiteitä. Kansan keskuudessa oli tästä syystä paljon patoutunutta tyytymättömyyttä ja tarve arvostella sodanaikaisia poliitikkoja ja virkamiehiä heidän jatkosodanaikaisista teoistaan. Syksyllä 1944 Suomen suurimmat saksalaisintoilijat lähtivät kuitenkin joko turvaan Ruotsiin tai muualle tai vetäytyivät kotimaassa hiljaa omiin oloihinsa. Kansalaisten arvostelu ja saksalaisvastaiset mielialat kohdistuivat näistä syistä osittain saksalaisten kanssa seurustelleisiin suomalaisiin naisiin ja au-äiteihin. Eräitä saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleita naisia kovisteltiin, ja arviolta muutamilta kymmeniltä heistä närkästyneet suomalaiset sotilaat ja kyläläiset ajoivat omavaltaisesti tukan paheksunnan ja koston merkiksi.

Viimeistään väli­rauhansopimuksen solmimisen jälkeen saksalaisten kanssa sotavuosina seurustelleiden au-äitien oli järjestettävä olonsa. Monelle tämä ei ollut helppoa, sillä ainoastaan osalla oli työpaikka tai jonkinlainen, useimmiten melko vaatimaton koulutus. Työssäkäynti oli kuitenkin useimmille tarpeellista, sillä nyt oli myös lapsi elättävänä. Suurehko osa au-äideistä sai kylläkin vanhemmiltaan tai muilta sukulaisiltaan ainakin jonkin verran turvaa ja tukea, mutta osa, jolla ei ollut sosiaalista turvaverkkoa, jäi yksin lapsensa kanssa.

Saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleet suomalaiset au-äidit erottuivat sodanjälkeisenä aikana kahtena pääryhmänä: he, jotka jäivät yksinhuoltajiksi eivätkä koskaan menneet naimisiin ja he, jotka 1940-luvun loppupuoliskolla tai 1950-luvulla solmivat avioliiton suomalaisen miehen kanssa. Runsas neljäsosa äideistä ei missään vaiheessa solminut uutta avioliittoa. Nämä naiset kävivät yleensä töissä ja kasvattivat lapsensa itse usein kai sukulaisten pienemmällä tai suuremmalla tuella. He lienevät kuitenkin usein eläneet vetäytyntä yksityiselämää vaatimattomissa oloissa.

Noin ⅔ au-äideistä meni jossain vaiheessa naimisiin suomalaisen miehen kanssa, mutta useimmiten vasta muutaman vuoden kuluttua. Synnytyksensä, suhteensa katkeamisen tai viimeistään väli­rauhansopimuksen solmimisen jälkeen nämä naiset sijoittivat hyvin usein au-lapsensa jonkun muun henkilön tai tahon hoitoon ja lähtivät itse jollekin toiselle paikkakunnalle työhön. Lapset sijoitettiin joissakin tapauksissa väliaikaisesti lastenkotiin ja joissakin tapauksissa vieras pariskunta jossakin Suomessa adoptoi lapsen eli au-äiti luopui silloin kokonaan lapsestaan. Usein kuitenkin isoäiti, sisar tai veli perheineen ottivat lapsen huostaansa tai sitten lapsi siirrettiin väliaikaisesti johonkin muuhun kasvatti- tai sijaisperheeseen.

Au-äitien oli usein rationaalista toimia täsmälleen näin. Luopumalla lapsestaan joko väliaikaisesti tai pysyvästi he pääsivät ikään kuin näkyvästi irti siitä taakasta, jota saksalaisen sotilaan lapsi tarkoitti. Muutto heidän asuin- tai

oleskelupaikkakunnalta työssäkäyntipaikkakunnalle lienee eräissä tapauksissa ollut eräänlainen ”puolipako” painostavista tai ahdistavista oloista. Työpaikkakunnallaan au-äidit saattoivat esiintyä keinä tahansa työntekijöinä, sillä ainoastaan kaikkein läheisimmät työkaverit ja ystävät lienee tienneet au-lapsesta tai ainakin sen taustasta. Vaikka maine epäilemättä hyvin usein seurasi au-äitiä, saattoi kuitenkin kulua pitkä aika, ennen kuin tietoa saksalaisen sotilaan naiselle siittämästä lapsesta kulkeutui entisestä asuinpaikasta työssäkäyntipaikkakunnalle. Kun lapsi jäi isoäidin tai muun lähisukulaisen hoitoon, au-äitien oli mahdollista käydä lapsensa luona viikonloppuina tai ainakin loma-aikoina ja tuoda hänelle työssäkäyntipaikkakunnalla hankittuja ruokia ja tarvikkeita. Au-äidit saivat työpaikkakunnallaan usein muutamassa vuodessa perusasiansa kuntoon ja menivät jossakin vaiheessa naimisiin ja perustivat perheen. Tämän tapahduttua oli mahdollista purkaa lapsen hoidon väliaikaisjärjestelyt ja ottaa hänet uuteen perheeseen.

Perhettä perustaessaan monet au-äidit kokivat kuitenkin usein vaikeita vaiheita. Saksalaiselle sotilalle lapsen synnyttäneen au-äidin asema seurustelu- ja avioliittomarkkinoilla ei ollut kovin hyvä. He saattoivat joutua solmimaan avioliiton sellaisten miehen kanssa, joka syystä tai toisesta ei ollut aikaisemmin pystynyt solmimaan pysyvää naissuhdetta. Osa suomalaisista aviomiehistä oli kylläkin kunnollisia miehiä, jotka kävivät töissä ja huolehtivat perheestään hyvin, osa kuitenkin osoittautui alkoholisteiksi ja väkivaltaisiksi, potivat mielenterveysongelmia tai olivat muuten suhteessa tai toisessa outoja. Eräät aviomiehet asettivat avioliiton ehdoksi, että saksalaisen sotilaan lapsi oli sijoitettava johonkin muualle. Osa hyväksyi lapsen, mutta ei myöntänyt sille tasavertaista asemaa perheen muihin lapsiin nähden.

Saksalaiselle sotilalle lapsen synnyttäneiden au-äitien asema sodanjälkeisessä Suomessa lienee usein ollut hyvin rankkaa. Nämä naiset joutuivat monesti ponnistelemaan elättääkseen itsensä ja lapsensa matalapalkkaisella työllään ja elämään vaatimattomissa oloissa. Lisäksi he joutuivat sietämään paikallisyhteisönsä vieroksuvia asenteita ja yksittäisten henkilöiden panettelua tai jopa fyysistä väkivaltaa. Heidän saamansa kohtelu oli usein kohtuutonta.

Au-lasten varhais- ja nuoruusiän hoitomuodot. Ominaista saksalaisten sotilaiden au-lapsille 1940-luvun loppupuoliskolla ja 1950-luvulla oli heidän hoitomuotonsa väliaikaisuus, vaihtelevuus ja muuttuvuus. Yksinhuoltajiksi jääneet ja jättäytyneet au-äidit tosin kasvattivat useimmiten lapsensa itse. Noin ¼ lapsista lienee täten asunut samassa yksinhuoltajataloudessa kuin hänen äitinsä. Yksinhuoltajaäidit jatkoivat usein elämäänsä vaatimattomissa oloissa ja keskittyivät pienperheensä perustoimentulon hankkimiseen. Äidit lienevät usein ikään kuin vetäytyneet omiin oloihinsa. Tämä ilmeni siten, että he välttivät julkista esiintymistä ja tapasivat ystäviään vain pienessä tuttavapiirissä. Äitien vaatimaton ja vetäytyvä elämäntapa vaikutti myös lapsiin, joista lienee usein tullut hiljaisia puurtajia.

Eräät lapset sijoitettiin lastenkotiin. Se oli melkein aina väliaikainen hoitomuoto. Kyselyaineiston perusteella ei ole oikein mahdollista arvioida tämän hoitomuodon esiintymistä, sillä kysely ei liene tavoittanut ollenkaan lastenkodeissa varttuneita lapsia. Norjassa noin neljä prosenttia saksalaisten au-lapsista sijoitettiin lastenkoteihin, joissa heillä oli usein ankeat ja masentavat olot. Näin on saattanut olla Suomessakin.

Eräät suomalaiset au-äidit antoivat lapsensa hänen pienenä ollessaan adoptoitavaksi vieraalle perheelle, joka yleensä asui kaukana jollakin toisella paikkakunnalla. Koska kunnan lastensuojeluviranomaiset tarkistivat ja hyväksyivät adoptioperheet, nämä hyvin usein täyttivät asetetut vaatimukset. Adoptioperheet olivat yleensä hyvin kunnollisia, joten niihin sijoitetut au-lapset ovat usein pärjänneet hyvin elämässään. Adoptiokoti on yleensä huolehtinut siitä, että adoptoitu lapsi on saanut hyvän kasvatuksen ja koulutuksen. Näistä syistä au-lapset ovat myös menestyneet urallaan ja toimineet hyvissä tai vähintään kohtuullisissa työtehtävissä. Adoptiolapset lienevät usein myös olleet luonteeltaan myönteisiä ja tasapainoisia. Verrattuna saksalaisten sotilaiden muihin au-lapsiin adoptoituna kasvanneet lapset ovat parhaiten pärjännyt ryhmä.

Melkoinen osa saksalaisten sotilaiden siittämistä au-lapsista oli varhaisimpina vuosinaan isovanhempiensa ja etenkin äidin äitinsä hoidossa. Selitys tähän on au-äitien tukala henkilökohtainen tilanne 1940-luvun loppupuoliskolla ja 1950-luvun alkupuolella. Jos au-äidillä oli työpaikka ja kahdelle henkilölle riittävät palkkatulot, hän pystyi hankkimaan yhteisen asunnon itselleen ja lapselleen sekä järjestämään tavalla tai toisella lapsen päivähoidon. Nämä naiset jatkoivat elämäänsä yksinhuoltajaäiteinä. Ainoastaan osalla au-äideistä oli kuitenkin tällainen mahdollisuus. Ainakin kolmasosa kyselyaineiston au-äideistä kehitti ja sovitti itselleen selviytymismallin, joka perustui kahteen järjestelyyn. Tämä tarkoitti sitä, että au-lapsi jäi au-äidin alkuperäiskotiin ja useimmiten isoäidin hoitoon samalla kun au-äiti itse lähti toiselle paikkakunnalle töihin ja asumaan. Tämä lapsen hoitomuoto oli alusta lähtien suunniteltu väliaikaiseksi ja hoito lienee usein sovittu isoäidin kanssa toistaiseksi. Au-äidin tarkoituksena oli purkaa tämä hoitojärjestely heti, kun hänen toimentulonsa ja elämätilanteensa olisi paremmin järjestyksessä.

Lapsen sijoittaminen isoäidin hoitoon yhdistettynä au-äidin työssäkäyntiin toisella paikkakunnalla palveli au-äidin etuja usealla tavalla. Kun naisen lapsuudenperhe huolehti lapsesta, au-äiti saattoi olla varma siitä, että lapsi oli turvallisissa oloissa ja että hänellä oli kohtuullisen hyvät oltavat. Samalla tämä tarkoitti sitä, että hoitojärjestely voitiin sopia sellaisen henkilön kanssa, joka ei vieroksunut, torjunut tai syyllistänyt lapsen äitiä. Kun hoito järjestettiin epävirallisesti suppeimmassa perhepiirissä, se voitiin toteuttaa hiljaisesti ja ikään kuin piilossa julkisuudelta. Usein ainoastaan isoäidin tuttavat, lähinaapurit ja kyläläiset lienevät tienneet järjestelystä tai saaneet siitä vähitellen tietoja. Kun hoidosta oli sovittu lapsen isoäidin kanssa, au-äidit olivat vapaita lähtemään muualle palkkatyöhön. Se yleensä onnistui helposti lapsenhoidon ollessa järjestettynä. Muuttamalla työssäkäyntipaikkakunnalle näkyvä yhteys saksalaisen sotilaan siittämän lapsen ja

au-äidin välillä katkesi, sillä työssäkäyntipaikkakunnalla korkeintaan harvat tunsivat au-äidin taustan.

Kun kotipuolella sukulaiset, naapurit ja paikalliset tiesivät saksalaisen sotilaan lapsesta, au-äitiin lienee usein kohdistunut vieroksuja, pahoittelevia ja syyllistäviä asenteita, joten muutto toiselle paikkakunnalle toimi ikään kuin pakoretkenä kotipuolen ankeista ja ahdistavista oloista. Työpaikkakunnallaan au-äideillä oli tilaisuus keskittyä toimentulonsa ja elämänsä järjestämiseen ja useimmat heistä lienevät onnistuneet muutamassa vuodessa tässä pyrkimyksessään. Au-äidit tosin osallistuivat työssäkäyntipaikkakunnaltaan käsin lapsensa hoitoon maksamalla muodossa tai toisessa korvausta omalle äidilleen, hankkimalla lastenruokia, -vaatteita ja -tarvikkeita, jotka he joko lähettivät postitse tai toivat itse, kun pyhinä tai lomiansa yhteydessä tulivat kotiinsa. Tämän hoitomuodon seurauksena au-lapset usein kiintyivät vahvasti isovanhempiinsa ja sijaiskotiinsa samalla kun suhde au-äitiin muutamassa vuodessa tuli yhä etäisemmäksi. Hoitomuodon purkaminen au-äidin solmiessa jossain vaiheessa avioliiton suomalaisen miehen kanssa oli isoäidin huostassa olleille saksalaisten sotilaiden lapsille usein tuskallista.

Eräissä tapauksissa au-äiti sijoitti lapsensa kasvatuserheeseen, jotta työnteko ja asuminen toisella paikkakunnalla tuli mahdolliseksi. Tällaisten sijoitusjärjestelyjen syyt olivat samat kuin isoäidin huostaan jätettyjen au-lasten hoitojärjestelyissä. Järjestelyt mahdollistivat au-äidin palkkatyön toisella paikkakunnalla, lapsen hoito turvattiin ja näkyvä kytkentä saksalaisen sotilaan siittämän lapsen ja äidin välillä hämärtyi, eli kokonaisuus palveli toistaiseksi au-äidin sen hetken etuja. Kasvatuserheeseen toimi näissä tapauksissa usein au-äidin sisko tai veli perheeseen, jokin muu sukulainen tai tuttavaperhe. Syynä siihen, että au-äidit hyödynsivät näitä henkilöitä, lienee useimmiten ollut se, että isoäiti ei aina halunnut tai voinut ottaa au-lasten huollettavakseen tai syystä tai toisesta muu sukulainen tai tuttava sopi paremmin. Näissäkin tapauksissa kävi usein niin, että au-lapsi kiintyi kasvatuserheeseen sillä seurauksella, että hänelle oli tuskallista, kun äiti myöhemmin avioiduttuaan purki sijaisjärjestelyn ja otti lapsensa uuteen perheeseensä.

Au-äidin solmittua 1940-luvun loppupuoliskolla tai 1950-luvulla avioliiton suomalaisen miehen kanssa joko lyhyehköiksi jääneet tai pitkiksiin venyneet väliaikaiset hoitomuodot purettiin. Au-lapsi siirrettiin vihkimisen jälkeen lastenkodista tai isoäidin tai muun sijaisperheen hoidosta äidin uuteen perheeseen ja avioparin yhteiseen kotiin, joka useimmiten sijaitsi toisella paikkakunnalla. Sijais- ja muussa väliaikaishoidossa olleille saksalaisten sotilaiden au-lapsille äidin uusi perhe osoittautui melko usein vähemmän viihtyisäksi paikaksi kuin entinen sijaiskoti. Syitä tähän oli useita. Au-lapset olivat usein kiintyneet isovanhempiinsa tai kasvatuserheeseen, sijaiskodin olosuhteisiin, henkilösuhteisiin ja hankittuun kaveripiiriin. Omasta kotona harvemmin tai useammin vierailleista äidistä lienee usein tullut enemmän tai vähemmän etäinen henkilö, johon au-lapsi ei välttämättä tuntenut välitöntä kiintymystä. Lähtö totutusta kasvuympäristöstä lienee siksi ollut monelle lapselle vastenmielistä.

Äidin perheessä melko moni au-lapsi joutui kokemaan uusia kielteisiä kokemuksia. Tahtomatta ja tiedostamatta lapsen tulo perheeseen lienee aiheuttanut jännitettä äidin avioliitossa. Uusi isäpuoli lienee useissa tapauksissa pitänyt enemmän tai vähemmän etäisyyttä au-lapsen eikä liene suonut hänelle tasavertaista asemaa verrattuna perheeseen syntyneisiin omiin lapsiin. Isäpuolen miestuttavat ovat todennäköisesti monesti joko vieroksuneet tai jopa panetelleet miestä hänen selkensä takana hänen ryhdyttyä elättämään saksalaisen sotilaan siittämää au-lastaa. Vaikeneminen perheen sisällä au-lapsen taustasta lienee usein ollut äidin ja isäpuolen keino välttää kärjistyneitä tilanteita aviosuhteessa, vaikka perheen sisäinen jännite ei mihinkään kadonnut. Au-äitien asema avioliiton solmimisen jälkeen on usein saattanut olla vaikea, sillä lapsi ei useinkaan ollut niin tyytyväinen uusiin järjestelyihin ja uuteen isäpuoleen samalla kun lapsen ja äidin suhde oli ehtinyt muodostua enemmän tai vähemmän etäiseksi. Uudessa perheessään au-äitien asema oli vaikea myös siitä syystä, ettei sekä lapsen että uuden aviomiehen miellyttäminen samanaikaisesti aina ollut mahdollista. Äitien oli samalla pyrittävä sekä huolehtimaan au-lapsestaan, hänen kasvatuksestaan ja mielenrauhastaan että sopeutumaan aviomiehensä enemmän tai vähemmän julkituotuihin ehtoihin, kasvatuseriaatteisiin ja mieltymyksiin.

Saksalaisten sotilaiden lasten aikuisvaiheet. Monella saksalaisen sotilaan siittämällä lapsella oli lapsuudessaan ja murrosiässänsä taustansa alituisena taakkana. Koottu kyselyaineisto kuvaa laajalti au-lasten kokemaa kärsimystä, tuskaa ja henkisiä ristiriitoja. Silti on hyvin todennäköistä, että lähes yksinomaan pärjääjät ovat vastanneet kyselyyn eikä hanke ole ollenkaan tavoittanut jo menehtyneitä, hyvin heikosti pärjänneitä ja välinpitämättömiä. Vastauksissaan monet au-lapset kuvaavat kärsimyksiään, kokemiaan itsetuhoajatuksiaan ja itsetunnon puutteen vaihteita. Osasta lapsista tuli arkoja, jotka kokivat turvallisuuden puutetta ja tunsivat epäluuloa ympäristöönsä ja muita henkilöitä kohtaan.

Lapsuus- ja nuoruusajan henkiset tuskat ovat osassa lapsista kuitenkin herättäneet vahvan pärjäämisen ja osaamisen pyrkimyksen – kuten myös tarpeen osoittaa sitä muille ja ulospäin. Näissä tapauksissa juuri tuskasta ja hylätyksi tulleen tunteesta on lähtenyt se pyrkimisen ja yrittämisen vahva vietti, joka sittemmin mahdollisti aikuiselämässä pärjäämisen ja oman elämänsä menestyksellisen rakentamisen. Osa lapsista ei yltänyt tähän. Heidän elämänsä ei ole onnistunut niin hyvin tai he ovat jossakin vaiheessa elämänsä sortuneet. Tarkempia tietoja heidän vaiheistaan ei ole. Oletettavasti tämä ryhmä ei ole ollenkaan pieni.

Lopuksi osa au-lapsista on halunnut palata juurilleen ja löytää taustansa. Nämä lapset ovat aikuisiässä käyneet usein Saksassa oman itsen eheytyksen toivossa ja saadakseen isän kotimaasta tai vähintään saksalaisesta kulttuurista sitä sosiaalista hyväksyntää, jota vaille he ovat osittain suomalaisista poikkeavana Suomessa jääneet. Nämä au-lapset ammentavat etenkin eläkeläisinä voimia saksalaisesta taustastaan ja ovat onnellisia siitä, että he ovat jossain vaiheessa löytäneet saksalaisen isänsä tai ainakin jonkun hänen sukulaisensa, vaikka etäisenkin.

Saksalaisuuttaan korostavilla lapsilla on yhtäläillä tapana romantisoida saksalaisia juuriaan ja yhteyksiään. Tämä ilmiö liittyy kuitenkin niihin hylätyksi tulemisen tunteisiin, joita he lapsuus- ja nuoruusiässään kokivat vahvana. Saksalaisuusihastus on heille sisäinen keino, jolla he saavat ikään kuin korvauksen vanhoista vääryyksistä ja hankkivat itselleen uuden arvon. Viime 15 vuoden aikana tätä henkilökohtaista eheytymistä on omalta osaltaan huomattavalla tavalla edistänyt Euroopan unionin muodostaminen ja vahvistuminen, sillä jälleenyhdistetyn Saksan osuus tässä kehityksessä on ollut keskeinen. Kun Saksan yhteiskunta ja kulttuuri samalla on yhä enemmän pääsemässä irti toisen maailmansodan Saksalle luodusta synkstä perinnöstä, on tämäkin tekijä avannut Suomen saksalaisten sotilaiden aulapsille mahdollisuuden myötäillä saksalaisia suku- ja kulttuuriyhteyksiään.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

EK-Valpo

- Rötöksiä ja epäkohtia (sotilaitten y.m.). Kansio 603
- Tilannekatsaukset. Alaosastot 1941. Kansio 1400

Palaavien suomalaisten leiri (Valpo)

- Saapumis- ja kuukausiluettelot, kuukausiselostukset 1945–1948. Kansio 22
- Toini Gunhild Dunckerin kuulustelupöytäkirja 51/45

Sosiaaliministeriö

Huolto- ja väestönosaston lastensuojelutoimisto, Hb:2

Valpo II

- Suhteet Saksaan. Saksalaisten puolelle siirtyneet. Poliittiset. Suomen ja Norjan välinen rajaliikenne (saksalainen). Kansio 178

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke

Saksalaisten sotilaiden lasten vastausaineisto (SaksVastaus 1–73)

Kansan Arkisto

Suomi toisessa maailmansodassa. Sotatapahtumat

- Neuvostoliitosta rintaman yliheitetyt lentolehdist. Kansio 16

Museovirasto

- Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana (MV:SO)
- Museoviraston kysely. Suomalaisen naisten asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana (MV:K34)

Työväen Arkisto

Muistitietotoimikunta (TMT)

Ulkoasiainministeriön arkisto

- Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely Saksan kanssa. UM 110 A6
- Saksalaisten kauttakulku. UM 110 A6

Julkaisemattomat tutkimukset

Heiskanen, Anu: Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneiden suomalaisten naisten kokemuksia äitiydestä ja selviytymisestä. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Huotari, Urpo: Saksalaisten huoltotilanne Pohjois-Suomessa toisen maailmansodan aikana. Oulun yliopiston yleisen historian pro gradu -tutkielma 1980

Jestilä, Jukka: Saksalaiset sotilaat siviiliväestön kannalta Kemissä jatkosodan aikana. Oulun yliopiston yleisen historian pro gradu -tutkielma 1987

Junila, Marianne: Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten siviilien suhteet Pohjois-Suomessa jatkosodan aikana. Oulun yliopiston yleisen historian pro gradu -tutkielma 1984

Kaimio, Yrjö: Jatkosodan ruotsalaiset vapaaehtoiset. Sosiaalinen tausta ja palvelusolosuhteet Suomessa. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma 1991

Kontinen, Ville: Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Suomalaisnaisten motiivit saksalaisjoukkojen mukaan lähtemiselle syksyllä 1944. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Raula, Juho: Rintamantakainen aseveljeys. Kolmannen valtakunnan sotaväki ja suomalais-saksalaiset suhteet Etelä-Suomen rannikkokaupungeissa 1940–1944. Turun yliopiston Suomen historian lisensiaattitutkielma 2003

Vesterinen, Harri: Saksalaisten työvoiman hankinta, käyttö ja kohtelu Pohjois-Suomessa 1941–1945. Helsingin yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 2003

Westerlund, Lars: Avioliitot ja kihlaukset rotupolitiikan varjossa. Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten avioliitto- ja kihlausilmoitukset sanomalehdissä 1941–44. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Westerlund, Lars: Suomen ja Saksan sopimus 15.6.1944 saksalaisten sotilaiden lasten elatuksesta. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Kirjallisuus

Alakulppi, Jaakko: Lapin ilmailuhistoria I. Enontekiön kuumailmapallostasta 1799 Lapin ilmasotaan 1944–1945. Rovaniemi 2004

Alftan, Robert (toim.): Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1942–1944. Helsinki 2005

Andersson, Arja: Vika. Pienoisromaani. Helsinki 2003

Ansa, Heikki: Höckert ja hänen seuraajansa. Vuosisata palvelua Kemin satamassa. Jyväskylä 1994

Bandler, Vivica: Adressaten okänd, Helsingfors 1992

Eklund, Erkki: Alppikengistä jäljet vain jää. Porvoo 1963

Elovaara, Klaus: Kohtalona Berliini. Tampere 2001

Ericsson, Kjersti – Ellingsen, Dag: Life Stories of Norwegian War Children. Sisältyy teokseen: Children of World War II. The Hidden Enemy Legacy. Ed. by Kjersti Ericsson & Eva Simonsen. Oxford 2005 s. 93–111

Heiskanen, Anu: Kansakunnan huonot naiset – myyttinen kuva ja todellisuus Kolmannen valtakunnan alueelle 1944 lähteneistä suomalaisista naisista. Sisältyy teokseen: Vieraat sotilaat. Seminaari Oulun yliopistossa 5.2.–6.2.2004. Toim. Kari Alenius - Olavi K. Fält – Jouko Vahtola. Rovaniemi 2004

Hemmilä, Harri: Kaipaus. Sensucht. Haukipudas 2009

Jaatinen, Pekka: Verenpunainen kaupunki. Romaani Kemin taisteluista 1944. Helsinki 2002

Jokisipilä, Markku: Napapiirin aseveljet. Sisältyy teokseen: Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1942–1944. Toim. Robert Alftan. Helsinki 2005 s. 9-51

Junila, Marianne: Kotimaan aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941–1944. Helsinki 2000

Junila, Marianne: Eri maata – vieraiden naiset ja lapset kansallisessa kertomuksessa. Nuorisotutkimus 2.2008 s. 32–45

Kariniemi, Annikki: Veren kuva. Kirja sodasta, naisista ja sotilaista, Helsinki 1971

Kariniemi, Annikki: Veren ikävä. Helsinki 1977

Karppinen, Pentti: Suomalaisten saksalaisille joukoille suorittamat kuljetukset 1941–1945. Tiede ja ase 24. Helsinki 1966 s. 202–249

Keränen, Esko: Lapland-Kurier – saksalaisten pohjoisin rintamalehti 1941–1944. Scripta historica VI. Oulun historiaseuran julkaisuja. Oulu 1980 s. 155–165

Kokkonen, Esko: Hyödyksi ja huviksi pohjoissuomalaisille. Pohjois-Suomen radiotoiminnan vaiheita vuosina 1915–1995. Oulu 1996

Korhonen, Arvi: Barbarossa-suunnitelma ja Suomi. Porvoo 1961

Korhonen, Maria-Leena: Kirjeitä Hallesta. Kertomus saksalaisesta isästäni. Kerava 2010

Laine, Onerva: Nainen leirissä. Helsinki 1974

Laitinen, Ritva-Kaija: Pahan morsian. Oulu 1986

Larsen, Stein Ugelvik: Krigsbarna. Bakgrunn og søgen etter egen identitet. Sisältyy teokseen: I krigens kjølvann. Nye sider ved norsk krigshistorie og etterkrigstid. Redigert av Stein Ugelvik Larsen. Oslo 1999 s. 297–313

Lähteenmäki, Maria: Jänkääkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945. Helsinki 1999

Manninen, Talvikki: Refuge under the Boot. New York 1985

Manz, Bruno: Fångad av hakkorset. Nazist och soldat i tredje riket. Lund 2009

Martikainen, Tyne: Jatkosodasta Lapin sotaan. Kemi 2005

Mäkinen-Ollinen, Aune: Nykyhetken kysymyksiä kansainvälisen yksityisoikeutemme alalta. Ulkomaalaisavioliito, ulkomaalaisten makaajain aviottomat lapset ja lapseksiottaminen eräissä tapauksissa. Selostus sosiaaliministeriön toimesta toukokuussa 1943 pidetyssä huoltoasiainosaston ja sen alaisten huoltotoimen piiritarkastajain sekä eräiden asiantuntijain yhteisessä neuvottelukokouksessa. Helsinki 1943

Nupnau, Eric. Farligt spel. Två års upplevelser i Tyskland under kriget. Helsingfors 1946

Paananen, Wellamo: Lottana lippusiimassa. Muistoja Wehrmachtin Lapin esikunnasta. Jyväskylä 1998

Paasilinna, Mauri: Sotamorsian. Helsinki 2004

Paasilinna, Mauri: Jäämerentie. Helsinki 2007

Pekkarinen, Jussi – Pohjonen, Juha: Ei armoa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981. Helsinki 2005

- Pesonen, Kauko:** Saksalaisten yhtymien huollon ja selustan järjestelyt Lapissa ja Pohjois-Suomessa 1941–1944. Tiede ja ase 24. Helsinki 1966 s. 250–288
- Päätaalo, Kalle:** Myrsky Koillismaassa. 1967
- Päätaalo, Kalle:** Nälkämäki 1967
- Rauss, Erhard – von Natzmer, Oldwig:** The Anvil of War. German Generalship in Defence of the Eastern Front. London 1994
- Rintala, Paavo:** Pojat. Kuvia vv. 1941–44 Oulun poikien suhteesta ajan suureen ihanteeseen, sotaan ja sen edustajiin, saksalaisen vuoristoarmeijan alppijääkäreihin. Helsinki 1958
- Saapunki, Pauli:** Saksalaissotilaan poika. Helsinki 1996
- Skiftesvik, Joni:** Petsamo. – Suomen itäinen käsivarsi. Helsinki 2008
- Sundqvist, Patrik:** Staden och hakkorset. Den tyska krigsmakten i Jakobstad 1941-44. Jakobstad 2008
- Taponen, Ahti:** Kleine Berlin. Helsinki 1990
- Taponen, Ahti:** Messias. Helsinki 2004
- Warmä, Aleksander:** Lähettiläänä Suomessa 1939–1944. Muistiinpanoja ja dokumentteja diplomaatin taipaleelta. Helsinki 1973
- Vehviläinen, Olli:** Isännät ja aseveljet. Suomalaisen hallina ja saksalaisen sotaväen suhteista 1940–1944. Sisältyy teokseen: Historiasta historioitsijalle. Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä. Historiallinen Arkisto 82. Helsinki 1984 s. 321–338
- Westerlund, Lars:** Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941–1944. Helsinki 2008
- Westerlund, Lars:** Sotavankien ja siviili-internoitujen sodanaikainen kuolleisuus Suomessa. Muonahuolto, tautisuus ja Punaisen Ristin toimettomuus 1939–44. Helsinki 2009
- Vittaniemi, Erkki:** Väinölän yö. Stockholm 2005
- Virolainen, Kari:** Elinikäinen taakka. Ikääntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin. Rovaniemi 1999
- Vuorinen, Harry:** Myrskyn silmässä. Poliittisen vangin päiväkirja jatkosodan ajalta 1941–44. Helsinki 2006
- Willamo, Harri:** Stadin poika ja Lapin keisari - Willamon suvun tarina. Tampere 2004
- Wendisch, Irja:** Salatut lapset. Saksalaissotilaiden lapset Suomessa. Helsinki 2006

Westerlund, Lars: Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941–1944.
Helsinki 2008

Ylimartimo, Sisko: Niin kö veljekset olisivat saksalaiset ja suomalaiset silloin ollu... Sisältyy teokseen: Saatiin tässä vapaus pitää. Tutkija kohtaa rovaniemeläisveteraanin. Toim. Heikki Annanpalo. Rovaniemi 2001 s. 127–151

Lehtikirjoitukset

Bara några 100 tyskebarn här. Deras mödrar får sköta sig själva och barnen. Nya Pressenin kirjoitus 12.11.1945

Kaunis elokuva kotiin palaajista. Virpi Suutarin dokumentti kertoo saksalaissotilaiden matkaan lähteneiden tyttöjen tarinan. Anu Silfverbergin kirjoitus Helsingin Sanomissa 28.11.2010

Menneet eivät ole menneitä. Virpi Suutarin kirjoitus Vihreä langassa 5.2.2010

”Min far var en okänd tysk soldat”. Irja Olssonin kirjoitus MedlemsNytt för Riksförbundet Finska Krigsbarn -lehdessä 2.2008 s. 8–10

Saksalaisten kukkoilu Lieksassa. Sotilaan Äänen kirjoitus 1.2.1943 s. 3–4

Tyskarnas väninnor komma hem. 200 finska kvinnor från Norge och Danmark. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 3.7.1941

115 ”tysketöser” hem från Norge. ”Förökning” med elva nya världsmedborgare. Hufvudstadsbladetin kirjoitus 14.8.1945

SUMMARY

Children of German Soldiers in Finland

Research topic and objective. This article presents the results of research conducted on children born to Finnish women and German soldiers between 1941 and 1946, the family circumstances and environments in which these children grew up, their position in Finnish society, and how the children adjusted to the circumstances of their lives. The following fundamental questions were examined:

- How has this topic been treated earlier in literature, film and research?
- Who were the Finnish women who associated with German soldiers and gave birth to their children?
- Who were the German fathers in military service?
- What were the lives of the mothers like after they gave birth to illegitimate children and in postwar Finland?
- How were the children born of wartime Finnish-German relationships cared for and raised?
- What kind of life did the children of German soldiers have and what kind of experiences did they have in Finnish society as a result of their background?

Relevant Archives. This research is mostly based on archival work, although literary works have also been examined. Two archives in particular have contained the relevant records. The first is the collection of applications for support payments made between 1943 and 1945 on behalf of women who gave birth to illegitimate children as a result of relationships with German soldiers. These applications were handled by the child protective service of the welfare and population bureau of the Finnish Ministry of Social Services. There are 188 applications in this collection, although there are significant gaps of information about the mothers, soldiers, and children. Although this archive has very extensive administrative information and can be used, its value is reduced by the extensive gaps in the individual applications. Data on the unit of the German soldier with whom the mother had a child is missing, as well as his civilian profession, the mother's profession, and other information.

The second archive is composed of the information collected by questionnaire by the Children of Foreign Soldiers in Finland, 1940-48 project of the National Archives of Finland. A total of 73 children of German soldiers or other close relatives have completed questionnaires, each with approximately 60 questions. The material was collected in 2010 and includes some recollections, documents, wartime notes, photographs, and correspondence between the project and the respondents. If we suppose that around 700 children of German soldiers were born

between 1941 and 1946, the compiled information represents about 10 percent of them. The collection was put together in cooperation with the Rovaniemi-based Saksalaisten sotilaiden lapset r.y. [The Association of Children of German Soldiers] with research in particular in mind. The collection contains an abundance of unique information that would not be available by other means.

However, many aspects and gaps in the questionnaire material must be noted. First, people from Northern Finland are clearly overrepresented among the respondents as the network of contacts of Saksalaisten sotilaiden lapset r.y. was mostly used in collecting the material. Second, the respondents are chiefly those who done well, although some have clearly done better than others. The Children of Foreign Soldiers in Finland, 1940-48 project of the National Archives of Finland has just not located those illegitimate children who suffered the most and those whose lives fell apart at some point. Third, a significant number of the respondents have had a tendency to embellish, romanticize and idealize the relationship between their biological parents in particular and the way they have coped with their circumstances. With these reservations however, the material is very valuable and useful as a basis for research.

Literature and film. One of the first things done in this study was to examine how extensively relationships between Finnish women and German soldiers and the children born as a result were mentioned in literature, documentary films, other documents and in research. The main focus has clearly been on literature and biographies. The writers who first took up the subject were often either from the left politically or worked in cultural pursuits. They influenced Finnish national cultural life from the edge and were likely to question the values of key opinion formers in society. Gradually, the illegitimate children of German soldiers are increasingly publishing their own books and accounts of their own experiences.

For the moment, relatively little research has been conducted on the phenomenon. This is because key figures in society and cultural life attempted to minimize Finnish security policy and the military alliance with Nazi Germany during the Continuation War. The topic was not regarded as suitable for discussion in the postwar decades. However, research can now be expected.

Finnish women, German soldiers, and their children. The second task performed in this research was to investigate the Finnish women who associated with Germans. According to the data, the women were generally 23 to 26 years old when they gave birth and were chiefly drawn from among the average sectors of society. Most had only attended primary school. These women can be divided into two main groups: those who were hired through the open job market and worked for a salary and those who mostly worked in the family and domestic spheres without receiving a wage. Most of the women who were paid worked in different service professions. Only a few of these worked middle class, industrial, and agricultural jobs. Most of the rest probably worked service jobs as kitchen assistants, wait staff, cleaners, washer women and in other such roles where the Germans were. Alternatively,

they got to know German soldiers while working in cafés, restaurants, barber shops, tailor shops, hotels or some other such establishment.

The relationships between Finnish women and German soldiers were mostly non-political. It was mostly a question of young men and women becoming a couple as a result of falling in love. However, it is also likely that in some cases Finnish women came to accept Nazi ideology and to share the political convictions of their German husbands. Couples with common political views were more probably formed during the early years of the Continuation War in particular, especially in SS circles. There was another wave in fall 1944 and winter 1945 when the Germans felt the need to replenish their ranks. Those still working for the Germans were bound more closely both to German war aims and to practical arrangements. This was when some Finnish women in relationships with German men attended communications and sabotage courses in Germany.

German soldiers also visited Finnish prostitutes to some degree. This was particularly the case in Petsamo and Helsinki, which had a few prostitutes and part time prostitutes. Other cities and towns, such as Turku, Oulu, Kemi, and Rovaniemi, had at most some individual prostitutes. On the whole, German soldiers seem to have seldom visited Finnish prostitutes.

Although relationships between German soldiers and Finnish women were seldom connected with so-called open prostitution, they did offer a great many women the opportunity to benefit from significant amounts of difficult to get consumer goods. A relationship could also be a ticket to the so-called good life. This was because German soldiers regularly tried to organize access to food, treats, and alcohol for their female companions as well as evenings at the movies, theaters, cafés, and restaurants. In addition, German soldiers could also often arrange car trips for their women friends, which probably enabled them to spend time together.

At first, many of these Finnish women spoke German very poorly if at all. As the relationships continued, their language skills improved. A great many of these women had never studied German in school and thus lacked even the essentials of German at the beginning. Poor language skills probably limited the cultural and intellectual aspects of these relationships. The main focus was thus probably mostly on companionship, spending time together, entertainment, and different amusements. For many women, the relationships offered a phenomenal alternative to the otherwise grim wartime conditions. They probably felt that the relationships also signified a rise in social status, as they offered new and appreciate consumer experiences while widening the women's world view.

The German soldiers who fathered children with Finnish women. The third task in this project was to research the German soldiers who fathered children with Finnish women. There is clearly less information available on them than that on their female friends. It seems that the German soldiers were a few years older on average than their female friends. While the women who gave birth were 23 to 26

years old on average, the soldiers who fathered the children were 27 to 30 years old on average.

Most German soldiers who fathered children were also drawn from among the common people. Although there is no information on the professions of the soldiers' parents, many must have been workers, artisans and farmers. However, considerable numbers of those soldiers who were in relationships had acquired either training in a trade or some amount of higher education. Because the soldiers were educated, they often also had a good job in civilian life and the corresponding wages and income. Many of these German soldiers may have been among the winners in German society, although most did not belong to the actual middle class. However, they often were successful in their own fields.

Officers, particularly non-commissioned officers, made up a considerable share of the German soldiers who fathered children. A fifth of the men in the standard German military unit were officers and four fifths were common soldiers, but the proportions among the group that fathered children were the opposite. At least a third of the men who fathered children were non-commissioned officers. There were two reasons for this. First, non-commissioned officers clearly had more opportunities to meet women as they presumably found it relatively easier to arrange evening or weekend passes for themselves, while most of the men in the ranks had to be on guard or some other duty. In addition, the higher wages of non-commissioned officers better enabled them to use their resources to offer women visits to cafés and restaurants, as well as to paid entertainment in general. Second, soldiers serving in German logistical centers in particular and in units in the rear in general had more opportunities to meet Finnish women. This was because most German soldiers stationed in Finland were continuously at the front, where there were no women. Because the transport, supply and logistics centers needed to be effective, they required a more trained workforce than the German units in the field. This is why it is likely that the specialized units in these logistics centers, as well as those units generally stationed in the rear, had a relatively larger proportion of non-commissioned officers with more training serving in them than the frontline units had. Both of these factors together explain the overrepresentation of non-commissioned officers among those who fathered children with Finnish women.

Many of the German soldiers who fathered children were already either married or otherwise in relationships in Germany when they began their relationships with Finnish women. On the basis of the questionnaire data, just under a third had another relationship, but the real numbers were probably considerably larger. The age of the soldiers hints at this conclusion. Men who were nearly 30 years old had had plenty of time to settle down.

The German soldiers who fathered children had very different social backgrounds than their Finnish female friends. The soldiers were clearly older, had already been in other relationships, and had better educations and jobs. They were also supervisors in their units, which meant that they were used to issuing orders and

organizing things. They generally had a good understanding of themselves and were in control of their lives, taking account of the wartime conditions. Generally, the Finnish women they courted were not on the same level. These women mostly lacked professional or higher education; many were average and were from quite modest backgrounds. Most had a weak understanding of German and they chiefly worked in lower status and comparatively low wage jobs. As a group, the women in relationships with the Germans were thus clearly on a more modest level from a social and cultural perspective. Many women probably felt the relationship had resulted in a rise in social status because these relationships offered plentiful consumer goods, opportunities for entertainment, entrance into cultural events, useful connections, German language skills and information that was not necessarily available to other Finns.

Relationships with Finnish women offered German soldiers many beneficial things. As a consequence of these relationships, non-commissioned officers benefited from being looked after by women, and could enjoy female companionship and company. All this offered both a change from the boredom of military life and an opportunity for a regular sex life. Relationships with Finnish women could often greatly enrich the social life of the German soldier in question. The network of relatives and friends of their Finnish women friends created ties to Finnish society. The soldiers often ensured a positive relationship with these close friends of their women friends through consumer goods, alcohol, tobacco and information. At the same time, they partially put down roots in the local community.

Mothers of illegitimate children after the end of the relationships and in the postwar era. Most relationships between Finnish women and German soldiers came to an end in early fall 1944 at the latest. As the relationships had meant consumer goods, opportunities for entertainment and a rise in social status before the breakup, the end amounted to a radical change in circumstances. When the armistice with the Soviet Union was signed in September 1944, the Finnish leadership had to distance itself from its German colleagues on a personal and group level for external reasons. During the Continuation War, perhaps several thousand Finnish women were in relationships with German soldiers. In the new political climate and social situation, they now had to make a choice. About a thousand women left with the retreating German forces, either to Norway or straight to Germany. Others decided to stay in Finland.

Some parts of society had already looked askance at Finnish women in relationships with Germans during the Continuation War. These women were somewhat protected by Finland's official partnership with Germany and the soldier in question. After the signing of the armistice, both of these factors no longer helped and the women became exposed to judgment by society. A sense of repulsion of the Finnish alliance with Germany had already begun to spread among the working classes during the Continuation War. However, it was not possible to express opinions contrary to official policy in the conditions of the time. As a result there was a lot of pent up dissatisfaction among the common people and a need to

criticize wartime politicians and officials for their actions during the Continuation War. However, the biggest supporters of the German alliance left for Sweden or elsewhere in fall 1944, or they retired from public view in Finland. As a result, popular criticism and anti-German opinion were partially directed towards women who had been in relationships with German soldiers and the mothers of the resulting illegitimate children. Some of the women who had been in relationships with German soldiers were judged harshly. It is estimated that resentful Finnish soldiers and villagers arbitrarily shaved the hair of at least a couple dozen of them as a sign of disapproval and revenge.

After the signing of the armistice at the latest, the mothers of the illegitimate children who had been with German soldiers during the war had to adjust to the new circumstances. This was not easy for many as only some had a job or some kind of often quite modest education. However, finding a job was necessary for many, as they now had to support a child. Most mothers did receive some security and support from their parents and other relatives, but some had no social support network and were left alone with their children.

These mothers can be divided into two main groups in the postwar period. Those who remained single mothers and never got married and those who married a Finnish man in the late 1940s or 1950s. Over a fourth of the mothers never got married at any point. These women generally went to work and raised their children, often with greater or lesser support from their relatives. However, they often spent their lives in private in modest circumstances away from public notice.

Approximately 2/3 of these women got married to Finnish men at some point, but often only after several years. They quite often had someone else care for their children after the birth, when the relationship ended, or after the armistice was signed at the latest while they left to look for work elsewhere. In some cases, the children were temporarily placed in an orphanage and in others an unrelated couple somewhere in Finland adopted the child. In other words, some mothers gave up their children entirely. However, often a grandmother, a sister or a brother took the child into their family. Alternatively, the child was temporarily placed with some other foster or host family.

It was often rational for these women to act in this manner. By giving up their child either temporarily or permanently, they visibly freed themselves of the burden that a child of a German soldier could cause. In some cases, the move from their home community or place of residence to another place for a job was a kind of escape from stressful or disturbing conditions. These women could appear to be like any other worker, as only the very closest of their colleagues and friends would know about their illegitimate child or their past. Although a reputation undoubtedly followed these women, it could take quite a long time before word of the children they had borne German soldiers could make its way from their old community to the new. When a child remained in the care of his or her grandmother or close relatives, the mother could visit on weekends or at least on holidays, bringing food

and supplies from where she worked. These women often got their lives back together in a couple of years at their new jobs. At some point, they got married and established a family. When this happened, it was possible to end the previous temporary care arrangements and bring the child into the new family.

When they established a family, many of these women often had difficulties. Women who had given birth to illegitimate children fathered by German soldiers did not have a very good chance when looking for a relationship or marriage. They might have to marry men who could not form a stable relationship with a woman earlier for one reason or another. Some of the Finnish husbands were decent men who had jobs and took good care of their families. However, some proved to be alcoholics and violent, suffered from mental health problems or were otherwise odd in one way or another. Some husbands demanded that the child of a German soldier be placed elsewhere before marrying. Some accepted the child, but did not grant him or her an equal place in the family in comparison with the other children.

The mothers of illegitimate children fathered by German soldiers often had a very difficult experience in postwar Finland. These women often had to struggle to sustain themselves and their children in low wage jobs and live in modest circumstances. In addition, they had to withstand the negative attitudes of their local communities, as well as the vilification of individuals and even physical violence. They were often treated in an unreasonable manner.

The early life and youth of illegitimate children. Illegitimate children of German soldiers characteristically were placed in care arrangements that were temporary, varied, and changed in the late 1940s and the 1950s. The mothers of illegitimate children left alone as single mothers often raised their children themselves. Approximately one fourth of these children thus lived in the same household as their single mother. These women often lived in very modest circumstances and focused on getting a basic income to sustain their small family. They would often withdraw into their own world. This manifested itself in them avoiding public notice and meeting friends in only small circles. The modest and withdrawn manner of life of these women was also passed on to their children, who often turned into silent, modest workers.

Some children were placed in orphanages, which was almost always a temporary solution. It is not really possible to evaluate this option on the basis of the questionnaire material, as none of the respondents had been in an orphanage. Approximately four percent of the illegitimate children of German soldiers in Norway were placed in orphanages, where they often faced harsh and depressing conditions. This may have happened in Finland as well.

Some women put their children up for adoption when they were young, generally to families that lived far away in another community. Because the municipal child welfare authorities investigated and approved the parents doing the adopting, they very often fit the bill. These families were generally very decent, so that the illegitimate children placed there often coped well in life. The new family

generally took care that the adopted child was raised well and received an education. For these reasons, these illegitimate children have succeeded in their fields and had good or at least reasonable jobs. The adopted children may also have been by their nature positive and balanced. Compared to other illegitimate children of German soldiers, the children who were adopted are the group that coped best.

Many illegitimate children fathered by German soldiers grew up in the care of their grandparents and particular their mother's mother in their earlier years. The explanation for this is the awkward personal situation of the mothers in the late 1940s and early 1950s. If a mother had a job and an income that sufficed for two people, she was able to acquire a home for herself and her child and to arrange day care in one way or another. These women continued their lives as single mothers. However, only some of the mothers of illegitimate children had this opportunity. At least a third of the women who answered the questionnaire adopted another survival strategy. The arrangement required that the child remain home, often in the care of the grandmother, while the mother left to live and work in another community. From the beginning, this arrangement was meant to be temporary and the grandmother often provided the care on an on-going basis. These women intended to abandon this system as soon as their income and life situation were better organized.

Having the grandmothers take care of the children while the mothers worked in another community served the interests of the mothers in many ways. When the family that had raised the mother was taking care of her child, she could be certain that her child was safe and living in reasonably good conditions. This also meant that child care could be arranged with individuals who had not shunned, rejected or blamed the mother. When care was unofficially set up in a small family circle, it could be silently arranged and hidden from public view. Often only the acquaintances, near neighbors and friends of the grandmother knew or had an inkling about what was going on. When the child care had been arranged with the grandmother, the mother was left free to look for work elsewhere. Generally, this proved to be easy after the child care had been arranged. Moving to a new job broke the visible connection between the mother and the illegitimate child fathered by a German soldier, as at most few knew about the mother's past in her new community.

When the relatives, neighbors and locals at home knew about the child fathered by a German soldier, a mother often encountered rejection, grief, and accusations, so that a move to another community served as an escape route from the gloomy and repressive conditions at home. In their new community, these women had an opportunity to focus on their jobs and on getting their lives in order. Many of them succeeded in these efforts in a couple of years. They did contribute to their children's upkeep from their jobs by sending money or otherwise compensating their own mothers by sending children's food, clothes, and supplies. The mothers of the illegitimate children sent these items through the mail or they brought the supplies themselves when they came home on holiday. As a consequence of these

arrangements, the children often strongly bonded with their grandmothers and foster homes while their relationship with their mothers became ever more distant in a couple of years. The dismantling of this arrangement when the mothers married a Finnish man at some point in time was often painful when the children of German soldiers were removed from their grandmothers' care.

In some cases, these women placed their children with foster families in order to work and live in another community. The reasons for this solution were the same as when the children were left in the care of their grandmothers. This arrangement enabled a mother to look for work in another community, care for the child was ensured, and the visible connection between the child fathered by a German soldier and his or her mother was obscured. All-in-all, this served the mother's interests. A sister or brother or of some other relative or friend often served as a foster family in these cases. The reason why a mother had to make use of these individuals was most often that the grandmother did not want or could not take care of the child, or that another relative or acquaintance was better suited for one reason or another. These cases often resulted in the child becoming attached to his or her foster parents with the result that things became difficult for the child when the mother later got married and took the child back from the foster family in order to have him or her join the new family.

When the mothers got married to Finnish men in the late 1940s or 1950s, the arrangements made for child care came to an end, regardless of whether they had lasted for a shorter or longer period of time. After the wedding, the child was taken from the orphanage, grandmother or other foster family and became part of the mother's new family as part of the new couple's home. This new home was often in another community. For many illegitimate children of German soldiers who had been in a foster home or other temporary care, the new family quite often turned out to be less pleasant than the previous arrangements. There were many reasons for this. The children had often become attached to the grandparents or foster parents, as well as the conditions, people, and friends in the foster home. When a mother visited her old home more or less often, she could become a more or less distant figure, with whom the child did not have a sense of immediate attachment. Leaving the familiar environment in which they were growing up thus became unpleasant for many of these children.

Quite many illegitimate children had to undergo negative experiences in their new families. The unwished for and unannounced arrival of a child in a family could cause tensions in the mother's marriage. In many cases, the new stepfather more or less kept his distance from the illegitimate child and did not confer equal status on the child when compared to his own children. The male acquaintances of the stepfather often probably either harassed him or even spoke ill of him behind his back when he took up supporting a child fathered by a German soldier. Silence about the child's past within the family was often the mechanism used by the mother and stepfather to avoid the situation getting out of hand in the marriage, although the internal tension within the family had not gone anywhere. The

mother's position after the marriage often happened to be difficult, as the child was often not satisfied with the new arrangements or his or her new stepfather at the same time as the relationship between mother and child had become more or less distant over time. In the new family, the mother was also in a difficult position because it was not always possible to please both the child and the new husband at the same time. The mother had to simultaneously try to both care for the illegitimate child, see to raising him or her, and provide a stable environment while also adjusting to her husband's more or less expressed conditions, principles for raising children and predilections.

The life stories of children of German soldiers. Many children fathered by German soldiers continually carried a burden when they were children and adolescents. The collected material from the questionnaires gives a picture of extensive suffering, pain, and personal conflict. Still, it is very likely that only those who coped answered the questionnaire. Those who were already lost, those who had hardly coped at all, and the indifferent did not respond to requests to participate in the project. In their responses, many illegitimate children described a great deal of suffering, self-destructive thoughts and a lack of self-worth. For some children it became common for them to feel a lack of a sense of security, as well as to be suspicious of their environment and of other people.

However, the personnel suffering of childhood and youth has provoked in some a strong desire to cope and find their way, as well as a need to prove themselves to others. In these cases, it was just these feelings of pain and rejection that created a powerful drive that later enabled the children to cope and construct a successful life for themselves when they were adults. Some children were never able to do this. They were not very successful in life or their lives fell apart at some point. There is no further information on these cases. It is presumed that the group that had problems is not small.

Finally, some illegitimate children have wanted to return to their roots and discover their past. As adults, these children often travelled to Germany in the hope of recovering from their past. They also sought social acceptance in their father's home country or at least in German culture; something that they had been left without in Finland. These illegitimate children drew strength from their German past, particularly when they retired. They were happy that they had found their German father at some phase or at least his relatives, however distant. Children stressing their German identity are likely to romanticize their German roots and connections. However, this phenomenon is connected with the feelings of being rejected that they experienced in their childhood and youth. The idealization of their German identity was an internal mechanism that they used to compensate for old wrongs and to find new value in themselves. In the last 15 years, the formation and strengthening of the European Union has considerably aided this personal recovery, particularly since the reunited Germany has played a key role. As German society and culture has meanwhile more and more shed the dark heritage of World War Two Germany, an opportunity has opened up for the Finnish

illegitimate children of German soldiers to follow their family and cultural connections.

Suomen ja Saksan sopimus 15.6.1944 saksalaisten sotilaiden lasten elatuksesta

Saksan ja Suomen puolustusvoimat solmivat 15.5.1944 sopimuksen Saksan sotilaiden suomalaisten naisten kanssa siittämien lasten elatusjärjestelyistä (ks. liitteet 1 ja 2). Sopimusta hierottiin yli kahden vuoden ajan, ennen kuin se lopullisesti hyväksyttiin alkukesällä 1944 Kannaksen puolustuksen jo horjuessa. Sopimuksen merkitys jäi jatkosodan loppuvaiheessa vain vähäiseksi eikä saksalainen taho enää Saksan ja Suomen virallisten suhteiden katkettua syyskuussa 1944 soveltanut sitä.

Esityksessä valaistaan sopimuksen valmistelua vuosina 1942–44 ja elatusasioiden valmistelua vuosina 1944–45. *Marianne Junila* on aikaisemmin suppeahkosti käsitellyt elatussopimuksen valmistelua ja sisältöä. Hän on kiinnittänyt huomiota etenkin kunnallisten lastenvalvojain vaikeuksiin hankkia tietoja saksalaisten sotilaiden au-lapsista, sosiaaliministeriön pyrkimykseen saada otetta asiasta ja eri kuntien lastenvalvojien vaihteleviin edellytyksiin valvoa elatusasioita.¹ Tässä kirjoituksessa huomioidaan enemmän sopimusasian poliittista merkitystä.

Ainoa saksankielinen tutkimus, jossa on hieman huomioitu vuoden 1944 solmittua saksalais-suomalaista elatussopimusta on tietävästi *Volker Koopin* vuonna 2007 julkaistu kirja Lebensborn -järjestöstä. Tekijän käytettävissä lienee kuitenkin ollut vain sopimuksen aikaisempi luonnos eikä sen lopullista sopimustekstiä. Koop toteaa sopimuksen kuitenkin noudattaneen pitkälti suomalaisia oikeusperiaatteita johtuen Saksan poliittisesta tarpeesta kiinnittää huomiota ”erityiseen yhteenkuuluvaisuuteen ystävällisen Suomen kanssa” (der besonderen Verbundenheit mit dem befreundeten Finnland Rechnung getragen werden).²

Elatusta koskevan sopimuksen valmistelu vuosina 1942–43

Lapin lääninhallitus alkoi alkuvuonna 1942 selvittää saksalaisille sotilaille läänin alueella syntyneiden lasten lukumäärää. Asiaa tiedusteltiin 11.2.1942 kiertokirjeessä, joka toimitettiin kuntien lastenvalvojille. Heiltä pyydettiin äitien, lasten ja isien henkilötietoja ja lisäksi tietoja lasten hoidosta ja elatuksesta. Yhteysesikunta Roi, joka vastasi suhteista Saksan armeijaan, edellytti puolestaan 27.3.1942 Lapin ja Oulun lääninhallituksilta valmistelutoimenpiteitä elatusasioiden valvomiseksi.³

¹ Junila 2000, 264–267

² Koop 2007, 202–203

³ Junila 2000, 263

Huomion kiinnittäminen asiaan sai myös Saksan tahot liikkeelle ja puolustusvoimien intendentti, Oberintendanturrat, tri *Derichs* tapasi keväällä 1942 sosiaaliministeriön esittelijäneuvos *Runar Böökin* Helsingissä keskustellakseen suomalaisten naisten saksalaisille sotilaille synnyttäneiden lasten elatusasioiden järjestämisestä. Tapaaminen oli valmistelemaa laatua keskustelun rajoittuessa molemminpuolisiin tiedonantoihin ja ajatusten vaihtoon asiasta. *Derichs* lähetti kuitenkin 8.6.1942 virallisen kirjelmän sopimusehdotuksineen Suomen puolustusministeriölle. Ehdotuksen mukaan Suomen kansalaisina olevien naisten ja heidän avioliiton ulkopuolella synnyttämiensä lasten elatusvaatimusten käsittely Saksan puolustusvoimiin kuuluvia kohtaan järjestettäisiin. Asia voisi *Derichsin* mukaan olla järjestettävissä siten, että solmittaisiin elatusapua koskeva lisäsopimus, jolla täydennettäisiin Saksan valtakunnan ja Suomen tasavallan 14.10.1941 kesken solmittua sopimusta Saksan puolustusvoimain puolesta tai sitä vastaan tehtyjen riitaisten siviilioikeudellisten vaatimusten ratkaisemisesta.⁴

Myös ulkoasiainministeriön lainopillinen asiantuntija, asemaltaan neuvotteleva virkamies *Erik Castrén* pohti 24.8.1942 laaditussa muistiossaan asiaa ja totesi, että oli kaksi vaihtoehtoa: joko puolustusministeriö tai sosiaaliministeriö voisi sopia elatusasioista Saksan kanssa tai sitten solmittaisiin muodollisesti moitteeton valtiosopimus. Aihe oli kuitenkin arkaluonteinen, mikä selviää *Castrénin* loppulauseesta: ”Itse asiahän senlaatuinen, että mitä vähimmin julkisuutta se saa osakseen, sitä parempi. Tavallaan on se myös kiireellinen, jolloin valtiosopimuksen solmiminen saattaisi sitä hidastuttaa. Toisaalta on otettava huomioon muodolliset seikat”.⁵

Auswärtiges Amtin mukaantulo vuonna 1943

Puolustusministeriön yhteysosaston eversti *V.A. Paananen* lienee syksyn 1942 muokannut *Derichsin* sopimusluonnosta, sillä saksalaiselta taholta tuli 12.12.1942 vastaehdotus. *Paananen* näyttää tämän jälkeen laatineen uuden, seitsemän pykälää koskevan sopimusluonnoksen. Yhteistä näille oli se, että sopimuspuolina toimisivat Saksan ja Suomen puolustusvoimain edustajat. Tammi- ja helmikuussa 1943 käytiin asiasta kirjeenvaihtoa puolustusministeriön *Paanasen*, sosiaaliministeriön *Böökin* ja ulkoasiainministeriön *Castrénin* välillä. *Derichs* ilmoitti kuitenkin 17.6.1943 Oberkommando der Wehrmachtin päättäneen, että asiasta oli solmittava valtiosopimus eikä Saksan ja Suomen puolustusvoimain välistä sopimusta.⁶

⁴ Oberintendanturrat *Derichsin* kirjelmä Suomen puolustusministeriölle 8.6.1942, Sosiaaliministeri K.A. Fagerholmin kirjelmä puolustusministeriöle 23.9.1942, Päämajan yhteysosasto T 17944–17951/45, Kansallisarkisto, Sosiaaliministeriön esittelijäneuvos *Einar Böökin* lapseneläkevaatimuksia Saksan sotilaille koskeva kirjelmä N:o 693/272 1942. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely Saksan kanssa. UM 110 A6. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁵ *Erik Castrénin* muistio ”Saksan Suomessa olevien sotavoimien siviilioikeudelliset suhteet väestöön” 24.8.1942. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely Saksan kanssa. UM 110 A6. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁶ Junila 2000, 264

Heinäkuun alussa 1943 Suomen lastenhuoltoviranomaisten tiedossa oli noin 50 elatusasiaa, mutta mm. Helsingin ja Petsamon tiedot vielä puuttuivat. Sosiaaliministeriön virkailija *Aune Mäkinen-Ollisen* mukaan tapauksia saattoi kuitenkin olla huomattavasti enemmän. Niitä salattiin kuitenkin ”koska osa äitejä on ns. hyvien perheiden tyttäriä, jotka tulevat toimeen elatusapua hakematta, osa niin hyvätuloisia naisia, että he eivät tarvitse eivätkä halua yhteiskunnan apua omien ansioittensa suuruuden johdosta”. Joidenkin äitien arveltiin myös salaavan saksalaisen isän henkilöllisyyden.⁷ Tässä vaiheessa keväällä 1943 olivat sekä Saksan että Suomen tahot jo valmistavissa neuvotteluissa molemminpuolisesti hyväksyneet sopimusehdotuksen.⁸

Kysymys Saksan tuomarin toimivallasta

Koska oli päädytty siihen, että solmittava sopimus oli luonteeltaan valtiosopimus, puuttui myös Saksan ulkoasiainministeriö, *Auswärtiges Amt*, valmisteluun. Verbaalinootissa Suomen Saksan lähettiläs *T.M. Kivimäelle* 19.11.1943 *Auswärtiges Amt* ehdotti asia järjestettävän siten, että Saksan puolustusvoimat määräsivät tuomarin ratkaisemaan suomalaisten avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapuvaatimukset Saksan puolustusvoimien sotilaita ja muita puolustusvoimiin kuuluvia henkilöitä kohtaan. Tuomari soveltaisi Suomen oikeutta aviottoman äidin oikeutena, mutta sellaisin rajoituksin, että Saksan kansalaista vastaan ei voitaisi tehdä pidemmälle meneviä vaatimuksia, kuin Saksan oikeutta sovellettaessa on mahdollista. Sodan aikana Saksan valtio hoitaisi elatusavun maksamisen kunkin elatusapuelvoituksen mukaisesti.⁹

Suomen ulkoasiainministeriö katsoi kuitenkin lausunnossaan 22.4.1944 epäilyksiä herättäväksi seikaksi sen, että Suomen alueella myönnettäisiin ulkomaiselle viranomaiselle tuomiovalta, joka vielä koskisi yksinomaan Suomen kansalaisten siviilioikeudellisia asioita. Ministeriön mukaan oli valitettavaa, että Saksan taholta oli peräännytty järjestelystä, joka antaisi Suomen viranomaisille mahdollisuuden osallistua elatusapuvaatimusten ratkaisuun. Jos saksalainen tuomari olisi ainoa viranomaisaho lapsen siittäjää vastaan, ei kannetta missään tapauksessa voitaisi panna vireille sääntöjen mukaista oikeudenkäyntitietä käyttämällä.¹⁰ Tämän huomautuksen jälkeen saksalainen taho poisti saksalaista tuomaria koskevat pykälät sopimusluonnoksesta.

⁷ Mäkinen-Ollinen 1943, 2-3

⁸ Oberintendanturrat Derichsin kirjelmä Suomen puolustusministeriölle 17.6.1943. Päämajan yhteysosasto. T 17944-17951. Kansallisarkisto, kirjeenvaihtoa ja ulkoasiainministeriön apulaisosastopäällikkö Tauno Suontaustan kirjelmä Suomen Berlinin lähetystölle ”Avioliiton ulkopuolelle syntyneiden lasten elatusavun järjestely” 1.7.1943. UM 110 A6 Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely. Ulkoasiainministeriön arkisto

⁹ Verbalnote an die Finnische Gesandtschaft in Berlin 29.11.1943. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely. UM 110 A6. Ulkoasiainministeriön arkisto

¹⁰ Ulkoasiainministeriön apulaisosastopäällikkö Tauno Suontaustan kirjelmä puolustusministeriön yhteysosastolle 22.4.1944. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely. UM 110 A6. Ulkoasiainministeriön arkisto

Puolustusministeri Rudolf Walden ja kenraali Waldemar Erfurth kiirehtivät valmistelua keväällä 1944

Kun Suomen ulkoasiainministeriö 29.1.1944 tiedusteli tilannetta Auswärtiges Amtilta niin tämä vastasi, että kysymys kummankin maiden puolustusministeriöiden välillä solmittavasta sopimuksesta oli taas noussut esille. Tämän johdosta puolustusministeri *Rudolf Waldén* lähetti 2.2.1944 kirjelmän Saksan yhteysupseerille Suomen päämajassa, kenraali *Waldemar Ehrfurthille*. Kirjelmässä Walden ilmaisi kohteliaasti tyytymättömyyttään siitä, että elatussopimuksen valmistelu oli jo kestänyt vuosi ja seitsemän kuukautta, vaikka jo varhain oli syntynyt yhteisymmärrys sopimuksen sisällöstä. Walden viittasi erityisesti äitien ja lasten tukalaan tilanteeseen, joka vaatii pikaisia toimenpiteitä ja pyysi Erfurthia nopeuttamaan asian käsittelyä. Erfurth vastasi 10.2.1944 Waldenille, että tämän hankalan asian venyminen oli erinomaisen kiusallinen hänelle (ist mir ausserordentlich peinlich). Syynä toistuviin käsittelyihin hän mainitsi saksalaisten virkaportaiden muuttuvat käsitykset menettelystä. Erfurth kertoi pyytäneensä Oberkommando der Wehrmachtin pikaisia ohjeita. Muutamia viikkoja myöhemmin Erfurth välitti 7.4.1944 OWK:n laatiman uuden sopimusluonnoksen Waldenille, joka kiitoskirjeessään 13.4.1944 mainitsi asian monimutkaiseksi (dieser verwickelten Sache).

Vaikka sopimuksen asiasisällöstä jo varhaisessa vaiheessa ilmeni yhteisymmärrys elatusten korvauksia koskevista periaatteista, sen valmistuminen venyi pitkäksi. Tämä johtui kahdesta syystä. Ensinnäkin OWK:n piirissä esiintyi epäröintiä sopimuksen muodollisesta solmijatahosta ja tämä johti siihen, että Auswärtiges Amt otettiin mukaan valmisteluun. Koska Auswärtiges Amtilla oli oma näkemyksensä sopimuksesta, aiheutti tämä uuden käsittelykierroksen. Toiseksi pyrkivät saksalaiset viranomaiset, kuten Norjassakin, varaamaan mahdollisimman suurta vaikutusvaltaa saksalaisille tahoille. Suomen sopimusasiassa tämä ilmeni pyrkimyksenä järjestää Saksan sotatuomarille huomattavaa vaikutusvaltaa. Waldenin ja Erfurthin puuttuttua asiaan sopimuksen valmistelu sai kuitenkin pragmaattisen käänteen ja muutamassa viikossa syntyi kummallekin osapuolelle hyväksyttävä ja toteutuskelpoinen ehdotus.

Waldenin ja Erfurthin jouduttamisen jälkeen sopimuksen valmistelu jatkui ainoastaan vähäisin muutoksin. Kirjelmissä sosiaali- ja ulkoasiainministeriölle puolustusministeriön yhteysosaston Paananen toivoi, ettei enää sopimusta vastaan esitettäisi muistutuksia, elleivät nämä olisi ”ehdottoman tarpeellisia”.¹¹ Lopullinen ja kumpaakin osapuolta tyydyttävä sopimusluonnos valmistui 28.5.1944 ja allekirjoitettiin 15.6.1944.

¹¹ Puolustusministeriön kirjelmät kenraali Waldemar Erfurthille 2.2. ja 13.4.1944, Kenraali Erfurthin kirjelmät puolustusministeri Rudolf Waldenille 10.2. ja 7.4.1942. Päämajan yhteysosaston kirjelmät sosiaali- ja ulkoasiain ministeriöille 28.4.1944. Päämajan yhteysosasto. T 17944–17951/45. Kansallisarkisto, Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely. UM 110 A6. Ulkoasiainministeriön arkisto

Asetukset lastenelätyksestä Norjassa, Alankomaissa ja Tanskassa

Norjassa yrittivät Saksan miehitysviranomaiset saada Norjan sosiaaliministeriö siirtämään kaikki saksalaisten sotilaiden lapsia koskevat asiat Abteilung Lebensbornille. Kun tämä ei onnistunut, antoi valtakunnanjohtaja Adolf Hitler 28.6.1942 kahdeksan pykälää käsittävän asetuksen Saksan armeijaan kuuluvien henkilöiden lapsista miehityksillä alueilla ”Verordnung über die Betreuung von Kindern deutscher Wehrmächsangehöriger in den besetzten Gebieten”.¹² Tämän mukaan olivat saksalaisten sotilaiden lapset norjalaisten ja alankomaisten naisten kanssa erityisen huolenpidon ja turvan kohteena ”rodullisesti arvokkaan germaanisen perimän ylläpitämiseksi ja edistämiseksi” (1 §). Asetus julkaistiin ”Forordningstidene for de besatte norske områder” -asetuskokoelmassa 26.10.1942 ja sitä täydennettiin vuosina useilla Norjan valtakunnankomissaari *Josef Terbovenin* antamilla lisäasetuksilla: Verordnung über der Kinder von Deutschen in Norwegen 18.2.1943 sekä soveltavat asetukset 29.6.1943, 13.8.1943 ja 14.1.1944.¹³

Saksan puolustusministeriön ns. ministerineuvosto (Ministerrat für die Reichsverteidigung) antoi valtakunnanmarsalkka Hermann Göringin johdolla 9.8.1943 asetuksen Tanskassa syntyneiden lasten elatusvaatimusten toteamisesta Wehrmächtiin kuuluvia henkilöitä kohtaan. Sen nimi oli ”Verordnung über die Feststellung von Unterhaltsansprüchen dänischer Kinder gegen deutsche Wehrmächsangehörige” ja se käsitti 11 pykälää.¹⁴

Eräässä NSDAP:n puoluetoimiston Oberkommando der Wehrmachtille 23.8.1944 osoitetussa kirjeessä todettiin Saksan armeijan Suomen armeijan kanssa solmitun elatussopimuksen esikuvana olleen Tanskan, Norjan ja Alankomaiden vastaavaa elatusapua varten annetut asetukset. Kirjelmän liitteenä oli Suomea koskeva vastaava asetuserä. Lisäksi mainittiin, että samanlaista sääntelyä suunniteltiin myös Kroatiaa, Slovakiaa ja Unkaria varten.¹⁵

Näiden tietojen perusteella voidaan tehdä useita johtopäätöksiä. Saksan sotilasviranomaiset huolehtivat miehityksessä, ns. germaanisissa maissa (Alankomaat, Norja ja Tanska) saksalaisten sotilaiden aiheuttamien isyysasioiden elatusjärjestelyistä yleisluontoisten asetusten muodossa. Myös Saksan liittolaismaissa (Suomi, Kroatia, Slovakia ja Unkari) Saksan viranomaisten tarkoituksena oli säädellä vastaavat elatusasiat asetuksilla. Kummassakin ryhmässä huomioitiin kuitenkin maakohtaisia olosuhteita. Vastaavia elatusjärjestelyjä saksalaiset tahot eivät kuitenkaan suunnitelleet miehityksellä Puolaa ja Neuvostoliittoa varten. Tiedossa ei ole myöskään Ranskaa, Belgiaa, Viroa, Latviaa

¹² Olsen 1998, 52-53, Verordnungsblatt für die norwegischen Gebiete – Forordningstiden for de besatte norske området Nr. 7 1942

¹³ En hvitbok. Utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken 1999, 11-27

¹⁴ Reichsgesetzblatt Nr. 79 1943 25.8.1943

¹⁵ Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP 1983, 983, 1048

ja Liettuaa koskevia elatusjärjestelysuunnitelmia, vaikka näissä maissa lienee syntynyt satoja tuhansia saksalaisten sotilaiden siittämiä lapsia.

Elatusasioiden valmistelu

Elatussopimuksen astuttua voimaan kesäkuussa 1944 sosiaaliministeriön valmistelu alkoi. Kunnalliset lastenvalvojat olivat toukokuusta lähtien 1943 ottaneet au-äideiltä vastaan elatushakemuksia. Vuoden 1943 syksyllä saapui yhteensä 72 ja elokuun loppuun 1944 mennessä tuli vielä 70 hakemusta. Syyskuun ja joulukuun välisenä aikana 1944 hakemusten määrä oli 37 ja vielä 1945 puolella saapui yhdeksän hakemusta, viimeinen niistä 17.8.1945.¹⁶

Sopimusta ehdittiin ennen Saksan ja Suomen virallisten suhteiden katkeamista soveltaa 44 tapaukseen, joista maksu suoritettiin 37 tapauksessa. Ratkaisemattomiksi jäi 106 tapausta, joista sosiaaliministeriö 51 tapauksessa ehti lähettää asiakirjat Saksan sotavoimien pääesikunnalle. Wehrmachtintendant in Finnlandin viimeiset virkakirjelmät sosiaaliministeriölle on päivätty 3., 19. ja 30.8.1944 ja niissä esitettiin useita huomautuksia ja lisäselvityspyyntöjä. Yhteensä 38 hakemusta jätettiin kokonaan käsittelemättä.

Sopimusta laadittaessa oli päädytty siihen, että lapsen elatusmaksun suuruus olisi noin 600 markkaa kuukaudelta, samalla kun suomalainen äiti olisi oikeutettu saamaan noin 2000 markkaa synnytysapuna.¹⁷ Summat vastaisivat nykyrahana noin 98 ja 327 euroa. Suoritettuina elatusmaksuina sosiaaliministeriö merkitsi yhteensä 367 200 markkaa ja synnytyskustannusapuna lasten äideille yhteensä 441 200 markkaa. Jaettaessa summat euroiksi muutettuina 44 lapsen ja äidin kesken tuloksi saadaan, että lapsen saama elatusapu oli keskimäärin 1 365 euroa ja äidin synnytysapu 1 640 euroa.

¹⁶ Sosiaaliministeriön huolto- ja väestöosaston lastensuojelutoimiston arkisto. Hb.2. Kansallisarkisto

¹⁷ Junila 2000, 265

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

- Päämajan yhteysosasto. Salaista ja yleistä kirjeistöä 1941–1944. II/Y Yleiset sopimukset. T 17944–17945/45 ja 92

- Sosiaaliministeriö. Huolto- ja väestöosaston lastensuojelutoimisto Hb:2

Ulkoasiainministeriö

- Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskeva sopimusjärjestely Saksan kanssa. UM 110 A6

Kirjallisuus

Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP. Rekonstruktion eines verlorengegangenen Bestandes. Sammlung der in anderen Provinzen überlieferten Korrespondenzen, Niederschriften von Besprechungen usw. mit dem Stellvertreter des Führers und seinem Stab bzw. der Partei-Kanzlei, ihren Ämtern, Referaten und Unterabteilungen sowie mit Hess und Bormann persönlich. Regesten. Band 1. München 1983

En hvitbok. Utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken. Oslo 1999

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941–1944. Helsinki 2000

Koop, Volker: ”Dem Führer ein Kind schenken”. Die SS-Organisation Lebensborn e.V.. Köln 2007

Mäkinen-Ollinen, Aune: Nykyhetken kysymyksiä kansainvälisen yksityisoikeutemme alalta. Ulkomaanavioliitot, ulkomaalaisten makaajain aviottomat lapset ja lapseksiottaminen eräissä tapauksissa. Selostus sosiaaliministeriön toimesta toukokuussa 1943 pidetyssä huoltoasiainosastostan ja sen alaisten huoltotoimen piiritarkastajain sekä eräiden asiantuntijain yhteisessä neuvottelukokouksessa. Helsinki 1943

Olsen, Kåre: Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre. Oslo 1998

Liite 1.

VERTRAG.

Zwischen dem Deutschen Oberkommando der Wehrmacht, vertreten durch den Wehrmachtintendanten in Finnland und dem Finnischen Wehrministerium, vertreten durch obest V.A. Paananen ist über die Unterhaltsregelung unehelicher, von deutschen Wehrmichtsangehörigen geseugter Kinder sowie über die Zahlung und Unterhaltsbeiträgen an die Mütter dieser Kinder folgende Vereinbarung getroffen worden.

§ 1.

Das Deutsche Reich übernimmt für die Dauer des Krieges die Zahlung der Unterhaltsbeiträge für Kinder, die von Angehörigen der Deutschen Wehrmacht oder Wehrmichtsgefolge während des Aufenthalts in Finnland erzeugt und von Finninnen ausserhelich geboren sind.

Das Deutsche Reich übernimmt ferner für die Dauer des Krieges die Zahlung der Unterhaltsbeiträge für die Mütter der vorgenannten Kinder.

Die Zahlungsübernahme erfolgt auch dann, wenn der Erzeuger des Kindes währen des Krieges gefallen, vermisst oder gestorben ist.

2 §.

Die Zahlungsübernahme durch das Deutsche Reich erfolgt, wenn aufgrund der von Finnischen Sozialministerium und den Wehrmachtintendanten vorgenommen Ermittlungen die Vaterschaft nach Massgabe des finnischen Gesetzes vom 27.7.1922 über ausserhalb der Ehe geborene Kinder anzunehmen ist.

Die Zahlungsübernahme erfolgt auch dann, wenn in dem gegen der Erzeuger des unehelichen Kindes einzuleitenden Verfahren eine den Antrag abweisende Entscheidung ergeht.

3 §.

Für die Höhe de vom Deutschen Reich zu zahlenden Unterhaltsbeitrages is des Gesetz vom 27.7.1922 über die ausserhalb der Ehe geborenen Kinder zugrunde zu legen.

Die Höhe des im einzelnen Fälle zu zahlenden Unterhaltsbeitrages wird zwischen dem Finnischen Sozialministerium und dem Wehrmachtintendanten vereinbart.

4 §.

Sofern bezüglich der Übernahmeverpflichtung des Deutschen Reiches und über die Höhe des Unterhaltsbeitrages keine Einigung erzielt werden kann, entscheidet die Kommission nach dem deutsch-finnischen Abkommen vom 14.10.1941.

Die Auszahlung des Unterhaltsbeitrages setzt voraus, dass der Vormund des Kindes und die Kindesmutter ihre Ansprüche gegen den Vater, soweit sie vom Deutschen Reich befriedigt werden, an das Deutsche Reich abtreten.

5 §.

Wenn nach der Festsetzung des Unterhaltsbeitrages eine wesentliche Veränderung in den Verhältnissen, auf deren Grundlage die Festsetzung erfolgt war, eintritt, kann der Betrag des Unterhaltsbeitrages einer Nachprüfung unterzogen werden. Sofern die Nachprüfung durch eine Veränderung des Feldwertes verursacht worden ist, gilt als Bewertungsgrundlage der amtliche finnische Lebenshaltungsindeks.

Die Nachprüfung wird durch einen Ausschuss von zwei Personen vorgenommen, von denen die eine vom finnischen Sozialministerium ernannt wird und die andere vom Wehrmachtintendanten in Finnland. Falls der Ausschuss nicht zu einer Einigung gelangt wird die Angelegenheit nach dem deutsch-finnischen Abkommen vom 14.10.1941 entschieden.

6 §.

Sofern und soweit das Deutsche Reich nach § 1. ff, die Zahlungsverpflichtung übernommen hat, ist während des Krieges die Klage auf Leistung ausgeschlossen.

7 §.

Die Deutsche Wehrmacht wird Massnahmen ergreifen, um baldmöglichst einen Akt der deutschen Gesetzgebung zustandezubringen, der es ermöglicht, dass die Verpflichtung des Erzeugers der von dieser Vereinbarung betroffenen Kinder oder seiner Erben Unterhaltsbeiträge zu zahlen, schon während des Krieges festgestellt werden kann. Einzelheiten dieses Verfahrens werden besonders vereinbart.

Das Deutsche Reich verpflichtet sich nach dem Kriege den Vormund des unehelichen Kindes bei der Beschaffung eines vollstreckbaren Titels gegen den Erzeuger oder seine Erben zu unterstützen.

8 §.

Diese Vereinbarung tritt in Kraft sobald sie unterschrieben ist und von dem Oberkommando der Deutschen Wehrmacht genehmigt ist.

9 §.

Diese Vereinbarung ist in finnischer und deutscher Sprache ausgefertigt. Sie ist in je 2 Stücke ausgefertigt, von denen jeder Vertragsteil je eine Ausfertigung erhalten soll.

Helsinki, den 15. Juni 1944

Für das Deutsche Oberkommando
Wehrministerium
der Wehrmacht
Der Wehrmachtintendant in Finnland

Für das Finnische

Oesterling
Geschwaderintendant
(Stempel)

V.A. Paananen
Oberst
(Stempel)

Jäljennöksen vakuudeksi: Luutnantti Y. Härkönen

Liite 2.

SOPIMUS.

Suomen Puolustusministeriön, jota edustaa eversti V.A. Paananen ja Saksan sotavoimien Pääsesikunnan, jota edustaa Wehrmachtintendant in Finnland, välillä on tehty seuraavat sopimus Saksan sotavoimiin kuuluvien henkilöiden siirtämien aviottomien lasten elatusavun järjestelystä sekä lasten äideille maksettavasta elatusavusta.

1 §.

Saksan valtakunta ottaa suorittaakseen sodan ajaksi elatusapua Saksan sotavoimiin kuuluvien tai näitä seuraavien henkilöiden heidän oleskeluunsa aikana Suomessa siirtämilleen ja suomalaisten naisten avioliiton ulkopuolella synnyttämille lapsille.

Saksan valtakunta maksaa myös elatusavun sodan ajalta mainittujen lasten äideille.

Elatusapua maksetaan silloinkin, kun aviottoman lapsen siittäjä sodan aikana on kaatunut, joutunut kadoksiin tai kuollut.

2 §.

Saksan valtakunta ottaa suorittaakseen elatusavun kun isyys on todettavissa Suomen sosiaaliministeriön ja Wehrmacht-intendentin kesken tapahtuneen selvittelyyn kautta Suomen, avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 27.7.1922 annetun lain mukaisesti.

Elatusapua maksetaan myös silloin kun aviottoman lapsen siittäjä vastaan nostetussa oikeudenkäynnissä anomus hylätään.

3 §.

Saksan valtakunnan toimesta maksettavan elatusavun määrän perustana on 27.7.1922 annettu laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista.

Yksityisissä tapauksissa maksettavasta elatusavun määrästä sopivat Suomen sosiaaliministeriö ja Wehrmachtintendant keskenään.

4 §.

Mikäli Saksan valtakunnan maksuvelvollisuuden elatusavun määrän suhteen ei päästä yksimielisyyteen, ratkaisee asian komissio 14.10.1941 tehdyn suomalais-saksalaisen sopimuksen mukaisesti.

Elatusavun maksamisen edellytyksenä on, että lapsen holhooja ja lapsen äiti luopuvat vaatimuksestaan elatusvelvollista vastaan Saksan valtakunnan hyväksi siinä määrin kuin Saksan valtakunta suorittaa elatusapua.

5§.

Jos elatusavun suuruuden määrittämisen jälkeen tapahtuu oleellinen muutos olosuhteissa, joiden perusteella elatusavun määrittäminen on tapahtunut, voidaan elatuksen määrä uudelleen tarkistaa. Mikäli tarkistus johtuu rahanarvossa tapahtuneista muutoksista, on arvioinnin perustana virallinen suomalainen elinkustannusindeksi.

6§.

Mikäli Saksan valtakunta 1. ja seuraavien §§ mukaisesti on ottanut maksuvelvollisuuden täyttääkseen, ei sitä koskeva suorituskanne sodan kestäessä ole sallittu.

7§.

Saksan sotavoimat ryhtyvät toimenpiteisiin aikaansaadakseen mahdollisimman pian sellaisen lainsäädännöllisen järjestelyn, että tässä sopimuksessa tarkoitettujen lasten siittäjän tai heidän oikeudenomistajansa velvollisuus suorittaa elatusapua voidaan saada vahvistetuksi jo sodan aikana. Tarkoitettua menetelmän lähemmästä järjestelystä ja soveltavuudesta sovitaan erikseen.

Jos edellisessä kohdassa tarkoitettua menetelmän lisäksi tai muusta syystä sodan jälkeen tarvitaan toimenpiteitä täytäntöönpanokelpoisen asiakirjan aikaansaamiseksi lapsen siittäjän tai hänen oikeudenomistajansa vastaan, sitoutuu Saksan valtakunta tässä suhteessa auttamaan aviottoman lapsen holhoojaa.

8§.

Tämä sopimus tulee voimaan heti kun se on allekirjoitettu ja Saksan sotavoimien Pääesikunta on sen hyväksynyt.

9§.

Tämä sopimus on tehty suomen- ja saksankielellä. Sitä on tehty kumpaakin kaksi kappaletta, joista molemmat sopimuspuolet saavat omansa.

Helsinki, kesäkuun 15 p:nä 1944

Saksan sotavoimien pääesikunnan puolesta: Puolustusministeriön puolesta:

Wehrmachtindendant

merk. Oesterling

V.A. Paananen

Oesterling

Eversti

Geschwaderintendant

Puolustusministeriön leima

Jäljennöksen oikeaksi todistaa: Helsingissä, sosiaaliministeriössä 5 päivänä helmikuuta 1945. Jenny Långholm. Kirjaaja.

SUMMARY

The 15.6.1944 Finnish-German Agreement on Support for Children of German Soldiers

Representatives of the German Wehrmacht and the Finnish Army signed a mutual agreement on support payments for children of German soldiers in Finland in June 1944. This agreement meant that the Wehrmacht would make child support payments to Finnish women who had given birth to children fathered by German soldiers and also compensate these women for treatment in maternity hospitals.

German forces began their movement across Finland in September 1940, but there were only approximately 2,000 German soldiers serving in the centers that supported this transport until June 1941. Then, the numbers rapidly grew to about 200,000, although the bulk of these forces were deployed on the eastern border, where the soldiers had few opportunities to meet women. However, the personnel in the logistics centers did date Finnish women and an increasing number of children of German soldiers were born in Finland from the spring of 1942. On the initiative of the German army paymaster (Wehrmachtintendant) and the Finnish Ministry of Social Affairs, support payments were discussed for the first time in May and June 1942. The agreement took two years to negotiate although there was a common understanding of the support payment principles from the beginning.

There were two reasons for the long delay. First, there was disagreement in the Oberkommando der Wehrmacht (OKW) about the proper status of the agreement. Initially, it was suggested that the Wehrmacht and the Finnish Army would be the parties to the agreement. However, the OKW started to favor an agreement between the German Reich and the Finnish State in 1943. The Auswärtiges Amt was also included in the preparations as more time passed. Second, the Germans would have liked to give considerable authority to German judges and reduce the influence of the Finnish parties. A parallel can be seen with Norway here, where the Germans gave the Abteilung Lebensborn excessive authority in 1943 at the expense of the Norwegian Ministry for Social Affairs.

When the preparations did not get very far, the Finnish Minister of Defence contacted the German Liaison Officer at the Finnish General Headquarters, General Waldemar Erfurth, in early 1944. As both men wanted to resolve the issue, a common view emerged from the beginning and work on the agreement took a pragmatic turn that was acceptable to both parties. Thus, the agreement was concluded in June 1944. Since German-Finnish official relations were terminated in September 1944, support payments were made and maternity costs were covered in only 44 cases. Most cases were never processed.

In Finland, the support payment issues took the form of an agreement between the Wehrmacht and the Finnish Army. Germany arranged the corresponding support payments by decree in the occupied Netherlands, Norway, and Denmark. However,

the Germans had planned to also include the principles of the German-Finnish agreement in an administrative decree in August 1944.

Generally, German authorities followed a pattern when dealing with the issue of support payments for children fathered abroad by German soldiers. In occupied Germanic countries (the Netherlands, Norway, and Denmark) support payments were regulated by administrative decree in a generally universal manner. German authorities also planned similar decrees for their partners (Finland, Croatia, Slovakia, and Hungary). However, the decrees did pay proper attention to the particular circumstances in the individual countries. No similar or corresponding preparations were made for occupied Poland and the Soviet Union. There are also no known support payment plans for occupied France, Belgium, Estonia, Latvia or Lithuania, although hundreds of thousands of children were probably fathered by German soldiers in these countries.

Saksalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa

Kirjoituksen aiheena ovat Aunuksessa vuosina 1942–43 paikallisten naisten saksalaisille sotilaille saamat lapset. Alueella oli muutamia tuhansia saksalaisia sotilaita, joista oletettavasti ainakin muutama kymmenen seurusteli paikallisten naisten kanssa. Naiset olivat Neuvostoliiton kansalaisia. Seurustelleista naisista ainakin kuusi synnytti lapsen saksalaiselle sotilaille. Näistä lapsista on jäänyt tieto suomalaisten sotilasviranomaisten asiakirjoihin, sillä Suomen Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan huolto-osasto kokosi jatkuvasti tietoja suomalaisten sotilaiden lapsista paikallisten naisten kanssa. Näiden tietojen kokoamisen yhteydessä huolto-osastolle tuli vuonna 1943 tietoja myös kuudesta lapsesta, joiden isä oli saksalainen sotilas ja äiti ns. kansalliseen väestöön kuuluva nainen.

Saksalainen 163. jalkaväkidivisioona Aunuksessa 1941–42. Saksalainen, kenraalimajuri Erwin Engelbrechtin komentama 163. Infanteriedivision alistettiin heinäkuussa 1941 Karjalan Armeijan käyttöön tilanteen selvittämiseksi Suojärven Suurlahden suunnalla. Divisioonassa oli vain kaksi jalkaväkirykmenttiä, sillä yksi jalkaväkirykmentti oli Pohjois-Suomessa AOK Norwegenin käytettävissä. Elokuussa divisioona määrättiin reserviksi Suojärvelle, syyskuussa se keskitettiin Viteleen-Rajakonnun alueelle ja syksymmällä se ryhmitettiin puolustukseen Syvärin alajuoksulle. Divisioonan oli sieltä käsin määrä edetä 80 kilometrin päässä Syväriltä sijaitsevaan Tihvinään saadakseen yhteyden Saksan pohjoiseen armeijaryhmään. Ylipäällikkö Gustaf Mannerheim ei kuitenkaan antanut hyökkäyskäskeä, ja divisioona siirrettiin muualle toukokuussa 1942.¹ 163. divisioona oli sijoitettuna Aunuksen alueelle kymmenen–yhdeksentoista kuukauden ajan, jolloin myös sotilaiden seurustelu tapahtui.

Keitä olivat äidit? Kaikki kuusi äitiä kuuluivat itäkarjalaiseen ns. kansalliseen väestöön, mikä tarkoittanee sitä, että he puhuivat suomea tai suomalaisia murteita. Naisista viidellä oli venäläinen etu- ja sukunimi ja yhdellä suomalainen sekä etuettä sukunimi. Viiden au-äidin ammatti on tiedossa. Yksi naisista oli toimistoapulainen Aunuksen (Olonets) kaupungissa, kaksi oli sahatyöläisiä ja yksi maatyöläinen. Viides nainen oli kyläläinen ja harjoitti tästä syystä ehkä myös maanviljelyä. Naisista kaksi asui Kuittisissa (Kuitezhi) sekä yksi Viteleen (Vidlitsa) Pertjärven kylässä ja toinen Viteleen Lemijärven kylässä. Yksi äideistä kuoli ilmapommituksen uhrina Aunuksen kaupungissa 10.2.1943.²

¹ Jatkosodan historia. Osa 4 1993, 183, Rautala 2002, 86, Raunio-Kilin 2005, 59, 174

² Everstiluutnantti L.O. Virkkusen ja huolto-osaston päällikkö, majuri Vilho Koiviston kirjelmä sosiaaliministeriölle 25.8.1943. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusavun korvaaminen erinäisissä tapauksissa. Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunta. Huolto-osasto. Hb:2 Sosiaaliministeriö, Kansallisarkisto

Au-äidin synnytyksenaikainen ikä on tiedossa viidessä tapauksessa. Nuorin oli 20-vuotias ja vanhin 40-vuotias. Muiden äitien synnytysikä olivat 26, 28 ja 34 vuotta. Naiset olivat täten suhteellisen vanhoja, sillä heidän keski-ikänsä oli 29,6 vuotta.

Neuvosto-Karjalan viranomaiset eivät sodan jälkeen tietävästi rankaisseet saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneitä au-äitejä näiden sodanaikaisesta seurustelusta. Viranomaiset lienevät kuitenkin suorittaneet kuulusteluja ja selvityksiä, ja on saattanut esiintyä lyhytaikaisia pidätyksiäkin. Neuvostoviranomaisten suhtautumista au-äiteihin ja -lapsiin ei ole mahdollista tutkia kunnolla, sillä viranomaisten laatimat asiakirjat eivät ole käytettävissä.

Keitä olivat isät? Jokainen kuudesta isästä kuului Saksan sotavoimiin. Näistä kolme oli rivisotilaita ja kaksi aliupseeria. Kuudes oli vähintään aliupseeri, vaikka hänen sotilasarvoaan ei mainita. Mies oli noin 50-vuotias ja toimi muonavaraston päällikkönä Pisissä (Obzha).

Seurustelutapauksia. Suomalaiset viranomaiset laativat selvityksiä em. naisten au-lapsista, ja näiden tietojen pohjalta on mahdollista perehtyä yksityiskohtaisemmin muutamaan tapaukseen.

Naispuolinen toimistoapulainen kertoi tutustuneensa 7.11.1941 Aunuksen vankileirillä järjestetyssä juhlassa Sveitsistä kotoisin olevaan saksalaiseen aliupseeriin. Tästä lähtien aliupseeri oli joka päivä käynyt naisen kotona ja pariskunta oli ensimmäistä kertaa sukupuoliyhteydessä kaksi viikkoa tapaamisen jälkeen. Aliupseeri oli jatkossakin joka yö naisen luona, kunnes hänet tammikuussa 1942 siirrettiin jonnekin muualle. Naisen tiedon mukaan aliupseeri oli luvannut mennä naimisiin hänen kanssaan. Syksyllä 1942 syntynyt lapsi sai suomenkielisen tytönimen.³

Kuittisissa asuva 34-vuotias sahatyöläinen oli mennyt naimisiin vuonna 1930. Aviomies oli kuitenkin vangittu vuonna 1937 ja viety Leningradiin, missä hän naisen mukaan vieläkin oli. Miestä ei kuitenkaan ollut syytetty tai rangaistu. Vuoden 1942 aikana nainen oli alkanut seurustella saksalaisen aliupseerin kanssa. Seurustelun tuloksena syntyi tyttö, joka sai suomenkielisen nimen.

Myös 40-vuotias maatyöläinen oli naimisissa ja hänellä oli kaksi työvelvollisuusiässä olevaa ja kaksi alaikäistä lasta. Nainen ei ollut käynyt koulua eikä osannut lukea tai kirjoittaa. Hänen aviomiehensä oli vangittu vuonna 1936. Naisen taloudellinen asema oli huono, mutta hän omisti talon, jossa oli kaksi huonokuntoista asuinhuonetta. Lisäksi hän omisti lehmän. Vuonna 1942 hän pesi saksalaisten sotilaiden pyykkiä Alavoisten (Iljinski) Jeroilan kylässä. Eräänä päivänä hän oli ollut sukupuoliyhteydessä saksalaiseen asepukuun pukeutuneen pyykin noutajan kanssa. Miehen nimi oli jäänyt tuntemattomaksi. Nainen tiesi kertoa ainoastaan sen, että mies oli viisissäkymmenissä, melko suurikokoinen ja

³ Itä-Karjalan Sotilashallinto. Aunuksen alue-esikunta. Kuulustelupöytäkirjoja, selvityksiä, kirjeitä ym. Sosiaaliministeriö Hb:2. Kansallisarkisto

todennäköisesti Pisistä. Nainen arveli miehen toimivan siellä muonavaraston päällikkönä. Lapsi sai tässä tapauksessa suomenkielisen pojannimen.

Viteleessä asuva 28-vuotias nainen oli seurustellut saksalaisen aliupseerin kanssa noin puolen vuoden ajan. Naisen äiti oli sairaalassa, ja siitä syystä pariskunnalla oli ollut vapaata aikaa seurusteluun. Aliupseeri oli syksystä 1941 alkanut käydä öisin naisen luona ja saanut tämän taivutetuksi sukupuolilyhteyteen. Nainen sai kesällä 1942 keskenmenon ja häntä hoidettiin viisi päivää Aunuksen kaupunginsairaalassa. Suhde kuitenkin jatkui, ja siitä syntyi terve lapsi, jolle annettiin suomenkielinen tytön nimi.

Itä-Karjalan sotilashallinnon huolto-osaston yritykset selvittää kahden muun naisen tapausta eivät johtaneet mainittavaan tulokseen. Näiden naisten lapset saivat yhdessä tapauksessa venäjänkielisen pojannimen. Toisessa tapauksessa nimi oli samalla sekä venäläinen että suomalainen tytön nimi.

Au-lasten hoito. Saksalaisten sotilaiden Itä-Karjalassa syntyneistä lapsista neljä syntyi Itä-Karjalan sotilashallinnon huolto-osaston tietojen mukaan vuonna 1942 ja kaksi vuonna 1943. Heistä neljä oli tyttöjä ja kaksi poikia. Kesällä 1943 viisi lapsista lienee ollut äitinsä hoidossa ja yksi adoptoitu helsinkiläisen varastonhoitajan perheeseen. Tässä tapauksessa taustana oli se, että äiti oli muutamia kuukausia aikaisemmin saanut surmansa Aunuksen kaupungissa ilmapommituksen yhteydessä. Muita tietoja lapsista ei löydy sosiaaliministeriön asiakirjoista.

Saksalaisten sotilaiden Itä-Karjalassa siittämiä lapsia ei sodanjälkeisenä aikana, poiketen Neuvostoliiton yleisestä käytännöstä, erotettu äideistään eikä siirretty lastenkoteihin. Erään opettajan mukaan Kuittisten kansakoulussa oli 1950-luvun taitteessa yhteensä 16 suomalaisten sotilaiden siittämää lasta ja lisäksi vielä em. saksalaisen sotilaan siittämä lapsi.⁴

Kokoavia näkökohtia. Saksalaisen 163. jalkaväkidivisioonan pääosa oli sijoitettuna Aunuksen vuosina 1941–42, ja arvion mukaan useat kymmenet saksalaiset sotilaat seurustelivat paikallisten naisten kanssa. Seurustelun seurauksena syntyi vuosina 1942–43 Itä-Karjalan sotilashallinnon huolto-osaston tietojen perusteella kuusi saksalaisen sotilaan lasta.

Lapsen synnyttäneet naiset olivat useimmiten noin 30-vuotiaita. Jokainen heistä oli vähävarainen ja asui vaatimattomissa oloissa suomalaisten ja saksalaisten joukkojen miehittämällä alueella. Lapsen synnyttäneistä naisista kaksi oli naimisissa, mutta heidän aviomiehensä oli vangittu vuosina 1936 tai 1937, eikä aviovaimoilla ollut juuri tietoja näiden olosuhteista. Saksalaiset sotilaat kuuluivat 163. jalkaväkidivisioonaan ja heistä puolet oli aliupseereja ja puolet rivisotilaita. Sotilaat lienevät seurustelleet etupäässä saadakseen naisseuraa ja mahdollisuuksia lyhyt- tai pitempiaikaiseen sukupuolielämään, eikä suurimmalla osalla heistä

⁴ Pekka Kauppalan antamat tiedot.

todennäköisesti ollut ns. vakavampaa tarkoitusta. Viimeistään 163. divisioonan pois siirtämisen jälkeen toukokuussa 1942 pääosa saksalaisista sotilaista lienee katkaissut suhteensa paikallisiin naisiin, joiden kanssa olivat seurustelleet.

Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan asiakirjojen perusteella syntyy kuva, että useat saksalaiset sotilaat hyödynsivät sukupuoliasioissa enemmän tai vähemmän laskelmallisesti seurustelukumppaniensa heikkoa ja suojatonta tilannetta. Tämä johtopäätös vastaa *Marjo Koposen* ja *Antti Laineen* huomattavasti laajempaan asiakirja-aineistoon perustuvaa havaintoa suomalaisten sotilaiden jatkosodanaikaisista naissuhteista Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla. Sen mukaan olivat sukupuolisuhteiden aineelliset vaihtokaupat jokseenkin yleisiä. Lisäksi suomalaiset sotilaat pakottivat myös jokseenkin laajalti joidenkin väkivaltaisten raiskauksien rinnalla lievemmillä keinoilla paikallisia naisia sukupuolisuhteisiin ja käyttivät hyväkseen heidän tukalaa asemaansa.⁵

Valloitetun Itä-Karjalan alueella oli vuosina 1941–42 sijoitettuna runsaat 200 000 sotilasta. Alueella oli kuitenkin samalla suurta vajetta 20–30 -vuotiaista naisista. Itä-Karjalassa oli nuorehkoja suomalaisia lottia ja työnaisia sekä alueelle jääneitä joko ns. kansallisia tai epäkansallisia naispuolisia neuvostokansalaisia. Näiden osuus sotilaisiin nähden on saattanut olla kymmenesosa tai viidesosa. Kun täten vallitsi suuri epäsuhta sotilaiden ja nuorten naisten lukumäärän välillä, osa sotilaista aloitti suhteen sellaistenkin naisten kanssa, joita kohtaan he eivät muissa olosuhteissa todennäköisesti olisi osoittaneet kiinnostusta. Aunukseen sijoitetuille saksalaisille sotilaille lapsen synnyttäneet kansalliset naiset lienevät pääosaltaan olleet tällaisia.

Suomalaisten viranomaisten suorittamien kuulustelujen yhteydessä au-äidit esittivät kertomustensa tueksi saksalaissohilailta saamiaan kirjeitä, osoitelappuja ja valokuvia. Eräs sotilaista oli lähettänyt kenttäpostin välityksellä kirjeen naisystävälleen elokuussa 1942 ja toinen sotilas maaliskuussa 1943. Tästä voitaneen päätellä ainoastaan kahden sotilaan olleen yhteydessä au-lapsen synnyttäneeseen äitiin 163. divisioonan poissiirtämisen jälkeen, vaikka hyvin toiminut kenttäpostijärjestelmä olisi tarjonnut mahdollisuuden säännölliseen yhteydenpitoon. Näissä tapauksissa kirjeenvaihto viittaa siihen, että seurusteluun liittyi myös sosiaalista kiinnostusta ja tunteita naista kohtaan. Kummassakin tapauksessa kirjeenvaihto näyttää kuitenkin olleen vain satunnaista.

Käytetystä aineistosta ei saada suoranaista tietoa naisten seurustelun vaikuttimista. Oletettavasti naiset kuitenkin hyötyivät seurustelusta aineellisesti. Koska evakuoimatta jääneen paikallisväestön toimentulo oli niukka, saksalaisten sotilaiden hankkimat ja välittämät kulutushyödykkeet olivat varsin haluttuja. Vaikka selvityksissä ei ole mainintoja saksalaisten tuomista elintarvikkeista tai viinasta, lienevät sotilaat luovuttaneet naisille kulutushyödykkeitä siinä määrin, että nämä suostuivat sukupuoliyhteyteen – joskin suhteisiin on saattanut liittyä myös

⁵ Marjo Koponen ja Antti Laine: Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla. Artikkelin käsikirjoitus 2010

enemmän tai vähemmän kiintymystä. Aineellisten etujen voidaan silti arvioida olleen merkittävä vaikutin seurusteluun ryhtymiselle.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Sosiaaliministeriö

- Huolto- ja väestönsaston lastensuojelutoimisto. Hb:2. Saksalaisten au-
lapset

Tiedottaja

Kauppala, Pekka, Espoo

Kirjallisuus

Jatkosodan historia. Osa 4. Saksalaisarmeijan hyökkäys Pohjois-Suomesta. Asemasota. Vetäytyminen Karjalan kannakselta. Porvoo 1993

Rautala, Ari: Itä-Karjalan valtaus 1941. Jyväskylä 2002

Raunio, Ari – Kilin, Juri: Itsenäisyyden puolustajat. Sodan taisteluja 2. Jatkosota. Porvoo 2005

Julkaisematon käsikirjoitus

Koponen, Marjo – Laine, Antti: Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla. Artikkelin käsikirjoitus 2010

SUMMARY

Children of German Soldiers in the Occupied Soviet Karelia 1942–43

Most of the German 163rd Infantry Division was deployed in the area of Olonets (Aunus in Finnish) in Soviet Karelia in 1941-42. At least several dozen soldiers belonging to the division consorted with local women during the ten to eleven months they were stationed there. The women were Soviet citizens, but they were classified as so-called nationals by the Finns because they spoke Finnish dialects.

The Support Department of the Finnish Military Administration for Eastern Karelia (Itä-Karjalan sotilashallinnon huolto-osasto) gathered information on children fathered by Finnish soldiers. By chance, this also resulted in the recording of information on six children fathered by German soldiers.

The mothers of the illegitimate children lived without much means and in poor housing in the occupied area. Generally, the women were rather old; as they were 29.5 years old on average. Two of the women were married to men who had been imprisoned in the Soviet purges of 1936–37. Half of the German soldiers were privates and the other half were non-commissioned officers. Their names are known in five cases, but no additional background information is available. The soldiers probably consorted with local women out of a desire for female company and out of a desire for sex for shorter or longer periods of time.

The documents do not provide much information on the circumstances of these events. Nevertheless, the main motive for the local women to consort with German soldiers was probably the support it could bring. German supplies of food and liquor were superior when compared to the resources of Finnish soldiers. Meanwhile, the locals generally had only meager rations and a scarce supply of food. This means that consorting with German soldiers offered these women an opportunity to acquire basic necessities. After the 163rd Division departed in May 1942, only two of the fathers had some limited contact with the mothers of their children. After a while, all further correspondence ceased. Thus, the information and the circumstances indicate that there was no serious commitment from the German soldiers.

Raastoi rintaani ja sydämelle paha tek´

Suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa kansanomaisissa pilkkalauluissa sekä Valtion tiedotuslaitoksen seuranta

Useat kansalaiset, tahot ja instituutiotkin kiinnittivät jatkosodan vuosina säännöllisesti huomiota maahan saapuneiden saksalaisten sotilaiden kanssa seurusteleviin naisiin. Näin tekivät eräät kuplettilaulajat julkisissa esiintymisissään, suomalaisten sotilaiden mielialoihin vaikuttava neuvostopropaganda, Valtion tiedotuslaitos (VTL) ja sen ohjaamat sanomalehdet. Lisäksi tämä seurustelu oli jatkuvasti esillä siviiliyhteiskunnan sosiaalisessa elämässä ja epävirallisessa kanssakäymisessä, kuten kahdenkeskisissä keskusteluissa ja henkilöjuoruiluissa.

Kirjoituksen tarkoituksena on tarkastella seurustelleista suomalaisnaisista tehtyjä pilkkalauluja sekä Valpon ja etenkin VTL:n toimenpiteitä seurustelun tarkkailemiseksi sekä kyseisen ilmiön aiheuttaman ärtymyksen vaimentamiseksi.

Kirjoitus on jäsennelty siten, että ensiksi käsitellään lyhyesti seurustelua koskevaa neuvostopropagandaa. Tämän jälkeen valaistaan kansanomaisia pilkkalauluja ja lopuksi huomio siirretään suomalaisten mielialoja muokanneiden viranomaisten arviointeihin ja vastatoimenpiteisiin. Lopuksi vedetään tutkimuksessa ilmaantuneet havainnot yhteen.

Suomalaisten naisten seurustelu neuvostopropagandassa

Kansallisarkiston Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa vuosina 1940–48 -hankkeen lyhyen keston johdosta ei jäänyt aikaa tutkia neuvostopropagandan suhtautumista seurusteluun. Alun perin tarkoituksena oli kylläkin huomioida myös, kuinka neuvostopropaganda pyrki käyttämään hyväkseen tiedustelun kokoamia tietoja saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelusta ja vahvistamaan seurustelun aiheuttamaa tyytymättömyyttä suomalaisten rintamiesten keskuudessa. Juuri tässä asiassa neuvostopropaganda lienee ollut tehokkaimmillaan. Propagandan tärkeimpiä välineitä oli suomalaisille rintamamiehille tarkoitettu ”Sotilaan ääni” -lehti, josta vuosina 1941–44 ehti ilmestyä jopa 321 numeroitua numeroa. Tämä tarkoittaa sitä, että rintamalehdestä tuli keskimäärin joka neljäs päivä ajankohtaiseen tilanteeseen päivitetty numero.

Neuvostopropaganda menestyi varteenotettavalla tavalla seurustelun huomioimisessa ja hyödyntämisessä. Tähän oli ennen kaikkea kaksi syytä. Ensinnäkin jatkosodanaikainen neuvostopropaganda pyrki välttämään liioittelua ja

talvisodan aikaisia ylilyöntejä. Toiseksi se perustui seurusteluasioissa tukevasti suomalaisten rintamamiesten omiin havaintoihin, kokemuksiin ja kuvitelmiin. Yksityiskohtaisia tietoja neuvostotiedustelu sai kuulustelemalla sotavangiksi saatuja suomalaisia sotilaita sekä tutkimalla heidän kirjeenvaihtoaan. Tästä syystä neuvostopropaganda pystyi usein kertomaan paikoista, ajankohdista, paikallisista oloista ja toisinaan myös saksalaisten sotilaiden joskus hyväksikäyttämien suomalaisten naisten nimitietoja. Tämä propaganda upposi usein varsin hyvin suomalaisiin rintamamiehiin, sillä se vastasi usein täysin suomalaisten sotilaiden omia, arkipäivän kokemuksia. Erään rintamamiehen kertomuksessa on tietoja neuvostopropagandan vaikutuksesta: ”Vihollisen propakantamiehet tiedottivat monella eri tavalla, enimmäkseen lentolehtisillä, joita pudotettiin lentokoneista, sekä kovaäänisillä etulinjassa, että saksalaiset huoraavat kotirintamalla rintamamiesten vaimojen ja ylipäänsä kaikkien suomalaisten naisten kanssa. Samalla levitettiin innokkaasti tietoa, että kotirintamalla olevat miehet ahkerivat naisten kimpussa. Lomalaiosten kertomukset vahvistivat jossakin määrin näitä huhunomaisia tietoja. Rintamamiehet saattoivat näin ollen uskoa melkoisesti naisten parjausjuttuja”.¹

Kansanomaiset pilkkalaulut

Jatkosodan keskeinen kansanomainen pilkkalaulu naisten seurustelusta saksalaisten sotilaiden kanssa on kappale ”Alppikengistä jäljet vain jää”. Etenkin kuplettilaulujen tekijät kirjoittivat seurustelua pilkkaavia lauluja. Melkein poikkeuksetta pilkkalaulut esitettiin suosituilla sävelmillä, mutta sanoitus poikkesi ko. laulujen oikeista tai tavanomaisista teksteistä. Tällaiset pilkkalaulut levisivät sotilaiden keskuudessa ja eräät sotilaat rintamalla tai kotialueella merkitsivät niitä muistiin, sillä osalla heistä oli laulu- ja muistovihkoja. Sen sijaan suomalaisten naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa pilkkaavia lauluja ei missään vaiheessa tietävästi sisällytetty sota-ajan painettuihin laulukirjoihin, joita kustansivat Propaganda-Aseveljet r.y., päämajan valistus-, viihdytys- ja koulutoimistot sekä muut ylimpien sotilasviranomaisten hyväksymät tahot.²

Näissä laulukirjoissa oli usein hyvin röyhkeätä neuvostojohtoa ja -sotilaita halventavia kappaleita ja törkeätä ”ryssittelyä”, mutta lukuun ottamatta äkäisiä kotieukkoja niissä ei ivattu suomalaisia naisia eikä heidän sukupuolisiveyttään missään vaiheessa kyseenalaistettu.³ Ainoa tiedossa oleva poikkeus tästä on ”Korsusta korsuun” -laulukirjaan sisältyvä ”Oma Maija ja maatuska” -laulu. On ehkä kuvaavaa, että sen sävel on ”Rosvo-Roope” -laulusta. Laulussa ivataan

¹ Martti Kekäläisen kokoamat tiedot. Nide 3, s. 9. Korsuperinnekoelma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

² Kokkinen 1980

³ Aseveikko. Lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin 1–3 1941, 1943 ja 1944, Aunuksen asemien lauluja 1942, Korsusta korsuun 1942, Laulu-Lekkeri oli lauluratto Maaselän satureille 1943, Laulu-Veikko 1942, Maanpuolustajain lauluja I-II 1942 ja 1944, Rautainen annos kenttä- ja korsulauluja I-IV 1941, Sotilaan laulukirja 1942, Visor i fält 1943, Yhteislauluja 1943 sekä 60 yhteislaulua – 60 allsänger 1943

irstasta ja naimahaluista Neuvosto-Karjalan Kaarinaa, jonka henki haisee hapankaalilta ja joka lähentelee suomalaista sotilasta.⁴

"Kaikki naiset tekemään äpärälapsia saksalaisten kanssa" kehottaa lottajohtaja Fanni Luukkonen Sotilaan Äänen ivakuvassa huhtikuulta 1943. Luukkonen nostaa standaaria, joka koostuu saksalaisupseerin pussihoususta. – Fanni Luukkonen, who was head of the Lotta Svärd (the Finnish female voluntary auxiliary organization), urges her members to make more "German brats." She raises a banner made out of a couple of German officers' trousers. Cartoon in Sotilaan Ääni, April 1943

Pilkkalaulujen tekstit

Sotavuosina viihdyttäjänä ja kuplettilaulajana tunnettu viipurilainen Eino Kettunen esitti 18.2.1942 naiseksi pukeutuneena saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelevia naisia koskevan pilkkalaulun "Alppikengistä jäljet vain jää" ja muitakin saksalaisvastaisia kappaleita Helsingin Työväenyhdistyksen juhlasalissa pidetyssä Ilmatorjunta-aseveljien ns. Ikäväntorjuntailanvietossa. Asevelijärjestön urkintaelimen VIA:n (Vapaus-Isänmaa-Aseveljeys) toimessa olevan sotilasvirkailija A. Paasosen kertoman mukaan päämajan taholta oltiin kovin tyytymättömiä "tuollaisen epäasiallisen propagandan johdosta". Valpon Freedy Kekäläinen totesi puolestaan maaliskuussa 1942, että laulua oli viime aikoina lähetetty rintamamiehille mm. kirjeitse: "Laulussa kuvataan naistenme intoa

⁴ Korsusta korsuun 1942, 103

saksalaisiin sotilaisiin, heidän uskottomuuttaan. – Tällaisen viisun esittämistä pidetään aseveliliiton taholtakin tarpeettomana olkoot, että Kettunen ehkä oli yrittänyt saada laululle `epäpoliittista sävyä`. Kun Kettunen ei ole sotaväessä, on oletettavaa, että hän nyt saa sinne äkkinäisen komennuksen (...).⁵

Kettusta ei tiettävästi kuitenkaan määrätty armeijan palvelukseen. Sen sijaan hän työskenteli viihdyttäjänä Janne Sariolan Karhumäkeen kevättalvella 1942 perustetussa tivolissa, joka toimi lokakuusta 1942 joulukuuhun 1943 päämajan viihdytystoimiston alaisena. Kuplettilaulajana Kettunen tulkitsi usein päiväntapahtumia rahvaan näkökulmasta, eivätkä herravihan ainekset ja eri toimijoiden piikittely olleet harvinaisia. Kettusta voitaneen kuitenkin luonnehtia opportunistiksi. Vuoden 1918 sodan aikana hän toimi Viipurin punakaartin muonittajana. Palvellessaan vuosina 1942–43 armeijan viihdytyskomppaniassa hän kuitenkin sivuutti vasemmistolaisen taustansa asettuen enimmäkseen valtion virallisen kannan mukaiseksi laulajaksi. Hänen esittämässään lauluissa esiintyi säännönmukaisesti ryssittelyä, neuvostovastaisuutta, Saksan sotatoimien tukemista ja sekä Suur-Saksan että Suur-Suomen laajentamista kannustavia säkeitä. Kettunen kannatti 1930-luvulla SDP:tä ja sotavuosina puolueen oikeistolaista johtajaa, Väinö Tanneria. Sodanjälkeisenä aikana hän kuitenkin kipakasti arvosteli sodanaikaista johtoa ja politiikkaa ja lienee kannattanut SKDL:oa. Tiettävästi hän ei kuitenkaan koskaan liittynyt mihinkään puolueeseen.⁶

Valtion tiedostuslaitoksen 21.2.1942 tapauksesta laaditussa mielialakatsauksessa todettiin: ”Huomionarvoinen seikka on erään ilkeämielisen laulun levitys joukkojen keskuuteen. Sitä on mainittu erikoisesti levitettävän laivaston keskuudessa Turussa, mutta myös muille rintamille mainitaan sen kulkeutuneen lomalaisten mukana, sitä jakavat siviilipukuiset henkilöt sotilaille (nimenomaan humalaisille) mm. junissa, mutta myös varuskuntapaikoissa kerrotaan levitystä tapahtuvan. Myös kaksi viikkoa myöhemmin todettiin 6.3.1942 laulun vielä kiertävän: ”Helsingissä tässä kohden sai it-miesten työväentalolla hiljattain pitämä `Ikävantorjuntailta` paljonkin ikävää aikaan”.⁷

Miesten keskuudessa suosittu pilkkalaulun nimi oli ”Naisten rintama”, jota on sodanjälkeisenä aikana painettu useita kertoja.⁸ Laulu tosin tunnetaan myös nimeillä ”Naistemme rintama murtunut on” ja ”Vieraan maan soturi”. Sävel on valssi ”Pienet kukkivat kummut”:

⁵ Freedy Kekäläisen raportti ”Koskee saksalaisvastaiseksi katsottavaa propagandaa” 15.3.1942. Valpo, Kansio 601

⁶ Kotimäki 2008, 19–21, 25–26, 33–45, 84–88

⁷ Valtion tiedostuslaitoksen mielialakatsaus 21.2. ja 6.3.1942. Valtion tiedostuselimet 1939–48. Valtion mielialakatsaukset 1941–44. Dg 1, Kansallisarkisto

⁸ Kotirintama 1941–1944 (1972), 114–115, Jermo 1974, 304–305, Jermo 1979, 29, Junila 2000, 157, Kallioniemi 2003, 202, Aseveljet 2005, 37, Mikkola 2008, 6–8

Naisten rintama

*Siell' lempivät lehdoissa saksalaiset
alppikengistä jäljet vain jää.
Siell' uinuvat naiseimme sankarien
käsivarsilla saksalaisten.
Jalkavaimoiksi tekivät naiseimme
on muistossa suloiset yöt.*

*He kaatuivat hetkeksi vesakkoihin
sydän suruihin jäi Suomen mies.
Kotimökillä vanhukset huokailevat
missä viiptyvät tyttömme taas.
On hiuksensa surusta harmaantuneet
ja silmissä kyynelten veet.*

*Naiset lempensä uhrasi saksmanneille
pikku peipit vain jäljellä on.
Lapsi isätön orvoksi kai tänne jää
isä maailmalle jo häipynyt on.
Hän oli vain soturi vierahan maan
ja naistemme lemmen nyt saa.
Kun soturit urheat palaavat taas,
naistemme rintama murtunut on.*

Päämajan valvontaosaston edustaja Imatralla, kapteeni Yrjö Kares, mainitsi ilmoituksessaan 12.2.1942 laulun olevan nykyisin ”pahasti leviämässä ja tuntuisi se kommunistien heille ominaisissa tarkoituksissaan, kuten vihan lietsomiseksi saksalaista sotaväkeä vastaan, tekemäksi. Edustus on kuullut mainittavan, että laulun olisi Aunuksessa joku mies sepittänyt, mutta saattaa se olla lähtöisin Etelä-Suomen kommunistien keskuudesta. Laulu on saanut jalansijaa sotilaiden keskuudessa rintamalla ja rintaman takana, ja mm. naikkosten on havaittu tyrkyttelevän sitä Lapin perukoilta myöten”. Kareksen kuuleman mukaan laulun kerrottiin olevan mukaelma jostain jo talvisodan aikana hälyä herättäneestä ”Kukkivat kummut” -nimisestä laulusta.⁹ Rintamalla olleen Urho Rytköjän tiedon mukaan ”Alppikengistä jäljet vain jää” syntyi tosin jo ennen jatkosodan puhkeamista eli keväällä 1941.¹⁰

Neuvostoliiton propagandalehti Kansan Mies julkaisi heinäkuussa 1942 ”Kotirintama” -laulun, jonka alkuperänä mainittiin vangiksi joutuneen suomalaisen sotilaan muistikirja. Laulussa on varsinkin ensimmäisessä säkeistössä aineksia ”Alppikengistä jäljet vain jää” -laulusta, joskin se muuten on sanoituksiltaan

⁹ Kapteeni Yrjö Kareksen kirjelmä ”Koskee: er. laulua” 12.2.1942. Valpo, Kansio 603, Kansallisarkisto

¹⁰ Urho Rytköjän aineisto. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

pääosin erilainen. Tässä versiossa kärki ei niinkään suuntaudu suomalaisia naisia kuin saksalaista sotaväkeä ja Suomen armeijan Neuvostokarjalaan tunkeutumista vastaan.¹¹

Kotirintama

*On päättynyt päivä ja yö yllättää,
tykit nyt yöksi on vaienneet.
Nuoret soturit hetkeksi rauhan jo saa,
vie kotihin taas aatokset.
Siellä lempivät lehdoissa saksalaiset,
alppikengistä jäljet vain jää,
siellä uinuvat naisemme urhoolliset
käsivarsilla saksmannien.*

*Heidän lempensä vei Saksan mies,
Suomen lapsilta leivänkin ryöstäin.
Vain tuska ja huoli jäljelle jäi
minne rauta-anturat tallasi tiensä.
Tuon estääkö minun kuolohon pitää,
joka turmioon naisemme vei.
Toki niin hounia olla me ei,
sen kotijoukkomme saakohon tietää.*

*Maa, jota tallaamme täällä nyt,
on vierahan miehen maata.
Täällä paikkamme oikea ole ei,
siksi kotipuolehen käymmekin kohta.
Me tulemme turvaksi lastemme luo,
on siihen jo kiirekin kyllä.
Nyt selustan sankarit joutavat nuo
itse kestämään rintaman vaivat.*

Myös Kettusen esittämässä jatkosodanaikaisessa toisessa pilkkalaulussa ”Kotirintaman terveiset” oli viittaus seurusteluun. Laulun aiheena ovat kotipuolen olot ja alkoholin käyttö. Sen mukaan naisväelle kelpaa ravintoloissa ukko kuin ukko ja lisäksi naisten on nyt ”pakko oppia saksa”.¹² Sodanjälkeisissä lauluissa

¹¹ Kotirintama. Kansan Miehen kirjoitus nro 23 (64), Heinäkuu v. 1942 s. 2. Lehden numero sisältyy eversti Yrjö Soran kokoelmaan. PK 1683/4. Kansallisarkisto

¹² Ratilainen 1996, 82, Kotimäki 2008, 44

”Välirauhan alkuaikoina” ja ”Muistellaan mennehiä” Kettunen lauloi saksalaisten kanssa syksyllä 1944 maasta lähteneistä naisista:¹³

Raastoi rintaani

*Raastoi rintaani ja sydämelle paha tek’,
kun kuulin, että saksalaiset Ellin veivät vek!
Ne saksalaiset Toisenlinjan-Ellin veivät pois
ja juorutaan, ett’Annelikin sinne mennyt ois
ja Kaarina ja Sirkka-Liisa sekä Liisa pien
ja Ros-Mari myös sinne löysi tien.*

Rintamamies ja tekstiilityöläinen Eelis Laineen mukaan saksalaisten ”aseveljien” ja suomalaisten naisten kanssakäymiset aiheuttivat paljon katkeruutta ja paha verta suomalaisissa sotilaissa. Aiheesta sepitettiin useita lauluja, joista osa on hyvinkin suorapuheisia, pilkallisia ja rivoja. Suomalaiset sotilaat lauloivat mm. laulua ”Sakemannin kolttu” ravintoloissa, junissa ja muilla julkisilla paikoilla.¹⁴

Sakemannin kolttu

*Enpä kerro teille suotta kuinka monta omi huolta,
täällä soturilla Suomenmaan,
kun vanhastaan on tuttu tuo saksalainen juttu,
kun ne naisemme houkuttaa.
Ne sanoo – tule, tule tyttö vaan,
Sakun kanssa jatsaamaan.
Jos sulla on suru, niin mulla on muru,
joka sinutkin tanssiin saa.*

*Jos sulla Suomen solttu olis ylläs Saksan kolttu,
ja hakaristi hatussas
Saisit kotkankuvan rintaan ja pistoksia pintaan,
tunnukseksi touhuistas.
Sanot, tule, tule, tyttö vaan,
tule pojan kanssa laulamaan.
Jos sulla on halu, niin minulla on kalu,
joka sinutkin laulaan saan.*

*Kun on ryssä viimein lyöty ja ne selluloosat syöty,
niin siviiliin me marssimme.
siellä pikku-solttu soma, vaikkei oookkaan aina oma,*

¹³ Kukkonen 1997, 223, Kotimäki 2008, 45

¹⁴ Eelis Laineen ja Unto Seppälän aineistot. Korsuperinnekokoelma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

*oottaa soturia Suomenmaan.
Sanoo: - ota, ota isi vaan minut soturiksi Suomenmaan,
minut Saksan solttu jätti,
kun hän itse täältä lähti,
äidin helmahan uinailemaan.*

Toinen versio toisesta säkeistöstä kuuluu:¹⁵

*Jos sulla Suomen solttu ois Sakemannin kolttu
ja hakaristi hatussa
niin lomallakin käydessä voisi käyätä täydestä
eikä tarttis ruikuttaa:
tule, tule tyttö vaan minuakin katsomaan*

Lisäksi on kittiläläinen kertoja välittänyt otsikottoman, joskin jatkosodan vuosina suositun laulun, jonka aiheena on naisten seurustelun kautta saavuttama sosiaalinen nousu, joka pilkkaajien silmissä tosin oli pelkkää lumetta.¹⁶ Katkelma laulusta on painettu hieman toisin sanankääntein.¹⁷ Laulun sävel on tunnettu Matti Jurvan säveltämä kupletti ”Väliaikaista kaikki on vaan”.

Väliaikaista vaikkakin vain
*Suomen pojat kun reserviin käskyn sai,
tytöt yksin vain siviiliin jäi.
Mutta kauan tuo suru heitä painanut ei,
tuli lohdutus Saksasta päin.*

*Sitten alkaapi rakkaus vaivata,
miten oppisi kielitaitoa,
jotta vangita vois pojan vierahan maan.
Väliaikaista vaikkakin vaan.*

*Piikatyttö on lottapuvussaan ylioppilas arvoltaan.
Jos häntä suomeksi tervehtii, ei hän ymmärrä olleenkaan.
Lehmänhajun puuteri poistanut on,
sillä Saksan pojan suukko on korvaamaton.*

¹⁵ Sutela 1984, 117, Valto Tuomisen aineisto. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

¹⁶ Vastaus KV:K33/1385. Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisessa maailmansodassa. Museoviraston kysely 1983, Museovirasto

¹⁷ Jermo 1974, 305

Lainattu maine tuo saksammiien väliaikaista vaikkakin vaan.

*Puiston viileän vihreän varjossa
tovin kuiskii lempi nyt lempivien.
Oli täysi kuu kun tyttö hymysuu kuiskasi korvahan
ich liebe Dich ja armain katsovi kaihoten
väliaikaista vaikkakin vain ...*

Samasta laulusta on toinen versio nimellä ”Väliaikainen”, jonka neuvostoliittolainen propagandalehti Sotilaan Ääni marraskuussa 1942 lainasi 3. prikaatin korpraali Seppäsen lauluvihkosta. Tämän laulun sävy on poliittisempi, sillä se tähdentää ensisijaisesti Karjalan sotaretken väliaikaista luonnetta. Lauluun kuuluu viisi säkeistöä, joista ainoastaan kolmas ja neljäs viipyy suomalaisissa naisissa.¹⁸

Väliaikainen

*Reissumme Karhumäen kaupunkiin
on vain väliaikainen,
ja ne lotat, jotka me treffattiin,
ovat vain väliaikaiset.
Kyllä lottakin käy täällä naisesta,
vaikka tuntuukin eroavan toisesta.
Omat naisemme meitä ei tarvitse –
ne on heiloja saksammiien.*

*Joka likka se lottiformussa
on ylioppilas arvoltaan.
Jos joku häntä suomeksi tervehtii,
hän ei ymmärrä laisinkaan.
Lehmän hajunkin puuteri poistanut on.
Saksan poikien suukko on korvaamaton,
ja sankarimaine lainattu tuo
on heille riemujen vuo.*

Kolmas ”Väliaikaisen” versio yhdistää molemmat em. aiheet.¹⁹

*Puntisreissumme Aunuksen kaupunkiin,
oli vain väliaikainen.
Ja se heili joka Karhumäessä treffattiin,*

¹⁸ Kenttä- ja korsulauluja. Kirjoitus Sotilaan Äänessä Nro 112 10.11.1942 s. 3

¹⁹ Eelis Laineen ja Unto Seppälän kokoelmat. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

*oli myös väliaikainen.
Täällä Karjalassa on kauniita naisia,
Suomen uusia alamaisia,
Suomen nainen ei seuraamme tarvitse,
ne on heiliä saksmannien.*

Vielä neljännen version sanoitus (katkelma) kuuluu.²⁰

*Piikatyttö on lottapuvussaan, ylioppilas arvoltaan.
Jos joku häntä suomeksi tervehtii,
lyhyt vastaus kuuluvi niks.
Tuuri parempi on Hitlerin pojilla,
heille vastataan ih liipe tiks.*

Syvärillä jatkosodan vuosina olleen itäsuomalaisen Vihtori Kareisen muistelmissa on kolmisäkeistöinen sota-ajasta ja jätkän elämästä kertova laulu, jonka runoseppä Vänni Mertanen kirjoitti, soitti ja lauloi kierrellessään savotoita. Ainakin viimeinen säkeistö on selvästi laadittu vasta aikaisintaan syksyllä 1944. Se kuuluu.²¹

Sakumannilla naitettu
*Ja kampeet mukana myä
ruahattiin, kun tultiin
Syväriltä Hellunlei.
Tänne valvonta komissiot
laitettu ja Suomen naiset
sakumannilla naitetettu,
kun tultiin Syväriltä
hellunlei.*

Myös laulu ”Pihlajanmarjat” kuului sodanjälkeisten vuosien suosituimpiin iskelmiin. Sen ensimmäiset rivit kuuluivat: ”Punertaa marjat pihlajain, kuin verta niissä ois ...”. Rintamilta palanneet miehet hoilottivat samalla nuotilla rivompaa väännöstä.²²

Punertavat housut
Punertaa housut Marjatan

²⁰ Unto Seppälän aineisto. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

²¹ Muistitietotoimikunta TMT 189:721/1. Työväen Arkisto

²² Jermo 1974, 306

*kuin verta niissä ois,
on sakemannit lähteneet
jo hänen päältään pois.
Mukaansa eivät ottaneet
ne maihin kaukaisiin,
saa siveettömät tyytyä
siveellisten syytöksiin.*

Lomalle tulleen rintamasotilaan paha aavistus vaimon salaseurustelusta saksalaisen kanssa toteutuu epämiellyttävällä tavalla vimpeliläisen maanviljelijä ja alikersantti Eino Lehtorannan välittämässä ”Kangastus” -laulun väännöksessä.²³

Kangastus

*Lomalle kun tulin kerran,
niin ihmeellisen näyn näin.
Muijan luona vieraan herran
istuvan näin vierekkäin,
taisi olla rakkautta heidän
heidän yhdes olo tuo.
Kuulin naisen kuiskausta:
jää sä rakas minun luo.*

*Lamppu lakkas valaisemasta,
tulevaisuus selvis näin.
Taisi olla saksalainen,
hieno herra tuo.
Nainen oli suomalainen,
vaikka hieman häpeissään.*

Helsinkiläinen turvasäilöläinen Harry Vuorinen kertoo muistelmissaan, että kesällä 1944 oli Korkeasaaren eläinpuiston käymälän seinälle kirjoitettu seuraava varsin rivo säkeistö:²⁴

Kesän lihat

*Kesän lihat kävelee
kuin lehmät alamäkee.
Vesi tippuu vitusta, kun
saksalaisen näkee.*

²³ Eino Lehtorannan aineisto. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

²⁴ Vuorinen 2006, 183

Neuvostoliittolainen, suomalaislähtöinen propagandamies Armas Äikiä julkaisi lehdessä ”Kansan Mies” syyskuussa 1941 ”Lähtölaulu natseille” -nimisen ja kahdeksan lyhyttä säkeistöä käsittävä pilkkalaulun tai ehkä pikemminkin -runon. Tässä ilmeisesti pikaisesti kyhättyssä käyttörunoilussa napakat iskulauseen tapaiset sanoitukset on sommiteltu sidottuun muotoon. Vaikka yksittäiset säkeistöt ovat katkelmallisia välittävät ne yhdessä sekä selkeän ja iskevän kuvan virallisen Suomen harjoittamasta politiikasta ja maan silloisesta kaksijakoisesta sisäisestä tilanteesta. Viidennen säkeistön aiheena oli saksalaisten seurustelu suomalaisten naisten kanssa.²⁵

Lähtölaulu natseille

*Natsi jahtaa Suomen naista,
Suomen tyttölapsia.
Siksi täytyy saksalaista
granaatilla rapsia.*

Neuvostoliittolainen propagandalehti Sotilaan Ääni julkaisi huhtikuussa 1943 ”Kotirintamalta” -nimisen laulun sotamies Eino Lahtisen lauluvihkosta. Sen sanoitus kuuluu:²⁶

*Suomen poika jos seuraansa tarjoaa,
lyhyt vastaus vain: ”nein, nicht”.
Tuuri parempi on Hitlerin pojilla,
he saavat vastauksen: ”Ich liebe Dich”.
Saksalainen on sankari kanttiinissa,
urho mahtava naisten seurassa.
Suomen poika etulinjalla rämpiä saa
ja saksmanniretkuja puolustaa”.*

Kuusankoskelainen junamies Unto Seppälä on välittänyt toisen ja katkelmallisen version samasta laulusta:²⁷

*Saksalainen on sankari kanttiinien,
urho mahtava naisemme seurassa.
Suomen poika etulinjassa taistellessaan,
karjalaisia vain rakastaa.*

Kiestingissä liikkui vielä laulun väännös, jossa sotilaat pilkkasivat sekä suomalaisten naisten heikkoutta saksalaisiin että heidän omassa keskuudessaan

²⁵ Armas Äikiän kirjoitus Lähtölaulu natseille Kansan Mieheessä. Syyskuu 1941. Numero sisältyy eversti Yrjö Soran kokoelmaan. PK 1683/4 Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteessä

²⁶ Kotirintamalta. Sotilaan Äänen kirjoitus nro 28 1.4.1943 s. 3

²⁷ Unto Seppälän aineisto. Korsuperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

hyvin yleisenä esiintyvää itsetyydytystä pimeinä tunteina vartiovuoroillaan ja syrjäisissä paikoissa vapaa-aikanaan. Sanoitus on silloisen alikersantin ja myöhemmän Åbo Akademin sosiologian professori Knut Pippingin välittämä:²⁸

Nokikoura

*Saksalainen on sankari kanttiinissa,
urho mahtava naistenme seurassa,
Suomen pojat korvessa taistellen
nokikouralla runkata saa*

Pilkkalaulujen keskeiset aiheet

Jokaisessa kymmenessä pilkkalaulussa arvosteleva, kyseenalaistava ja välillisesti syyttäväkin viesti suuntautuu saksalaisten kanssa seurustelleita suomalaisia naisia kohtaan pyrkimyksellä joko saada lopetettua tapaamiset tai vähintään vähentää torjuttavaksi koetun ilmiön esiintymistä. Perusteita tähän on kolme.

Ensinnäkin vedotaan tekstissä naisten kotiväen huolestumiseen, kuten ”Alppikengistä jäljet vain jää” -laulussa. Siinä vanhukset odottavat, itkevät ja hankkivat surusta harmaat hiukset itselleen. Tämä veto lienee usein osunut arkaan paikkaan, sillä monen tytön kotiväki oli todennäköisesti seurustelun vuoksi aidosti huolestunut.

Toiseksi pilkkalauluissa tuodaan esille seurustelun kielteiset seuraukset: suomalaiset naiset ovat saksalaisille sotilaille vain tilapäisiä jalkavaimoja, sotilaat katoavat jossain vaiheessa ja heidän jälkeensä jää vain huollettavia ja isättömiä aulapsia. Tämä piirre on vahvana ”Alppikengistä jäljet vain jää” -laulussa. ”Kotirintama” -laulussa saksalaiset sotilaat vievät jopa leivänkin lapsilta – jotka nyt tosin epäjohdonmukaisesti katsotaan Suomen eikä saksalaisten sotilaiden siittämiksi lapsiksi. Laulussa ”Punertavat housut” Marjatalle jää puolestaan lopuksi vain veriset pikkuhousut. Laulussa ”Raastoi rintaani” kaikkien naisten toinen toisensa perään juorutaan kadonneen jotenkin oudosti ”vek”.

Kolmanneksi korostetaan seurustelun suomalaisissa sotilaissa aiheuttama surua ja masennusta. Järjestyksessään toisessa laulussa seurustelu raastaa sotamiehen rintaa ja tekee pahaa. Laulussa ”Sakemannin kolttu” suomalainen sotamies kokee tulleensa torjutuksi pelkästään sen perusteella, että saksalaisella on komeampi kolttu ja hakaristi hatussa. ”Nokikoura” -laulussa saksalaiset temmeltävät kanttineissaan samalla kun suomalaiselle korpisoturille jää vain runkkarin surkea osuus. ”Alppikengistä jäljet vain jää” -laulussa sotamiehen surumielisyyttä kiteytetään toteamukseen, että ”naistemme rintama” on murtunut. ”Kangastus” -laulussa saksalaisten sotilaiden viettelemä aviopuoliso taas pettää isänmaallisen velvollisuutensa rintamalla täyttävän suomalaisen aviomies-sotilaansa. Laulussa

²⁸ Pipping 1978, 188

”Sakumannilla naitettu” ikään kuin huiputetun rintamamiehen paha tuska tiivistyy havaintoon, että kotiin tullessa saksalaiset ovat vieneet sieltä naiset valvontakomission nyt määrällissä ja painaessa päälle.

Laulussa ”Väli aikaista vaikkakin vain” saksalaisen sotilaan kanssa seurustelleesta naisesta on taas tullut niin koppava, ettei hän enää tervehdi eikä ymmärrä suomalaista sotilasta, sillä seurustelun myötä tyttöressukka on kokenut sosiaalisen nousun: entisajan lehmänhaju on haihtunut, kun piiasta on tullut melkein ylioppilaan tapainen lotta samalla kun puuteri ja uusi lottapuku korostavat saksalaisheilan saavuttamaa sosiaalista nousua.

Yhteistä lähes jokaiselle pilkkalaululle on, että ne esittävät arvostelunsa ja syytteensä, mutta pysähtyvät siihen. Ainoa, jolla on esitettävänä käytännön ratkaisu pulmaan on toimintavalmis ja reipasotteinen propagandajyrä Armas Äikiä: suomalaisia naisia jahtaavia saksalaisia sotilaita on rapsittava pois tieltä.

Valtion tiedotuslaitoksen kansalaisiin kohdistama urkinta

Valtion tiedotuslaitos seurasi sotavuosina järjestelmällisesti kansalaisten mielialoja salaisen, laajahkon ja maata kattavan tiedusteluasiamiesverkostonsa avulla. Asiamiehet tarkkailivat erityisesti kansalaisten tyytymättömyyden ilmaisuja, ja myös suomalaisten naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa arvioitiin nimenomaan tästä näkökulmasta. Jatkosodan puhjettua ensimmäinen seurustelua koskeva arvio laadittiin 27.8.1941: ”Eri puolilla liikkuu toistaiseksi rajoitetussa määrässä jonkin verran ylimielisiä kulkupuheita saksalaisten joukkojen sotataidosta Suomen rintamaosalla. Näillä voi, yhdessä joissakin asutuskeskuksissa esiintyvistä naisten kevytmielisyydestä johtuvista ilmiöistä syntyneiden liioittelevien huhujen kanssa olla ainakin se vahingollinen vaikutus, että ne valmistelevat maaperää ’aseveljeyteen’ kohdistuvalle vihollisen propagandalle”.²⁹ Arviosta voidaan päätellä saksalaisten sotilaiden seurustelleen suomalaisten naisten kanssa lähes pelkästään asutuskeskuksissa ja että kansalaisten puheet tästä ilmiöstä koettiin riskitekijäksi, koska neuvostopropaganda voisi käyttää niitä. Tämä seikka viestii puolestaan välillisesti siitä, että kansalaisten arvioitiin olevan alttiita väitteille suomalaisten naisten kevytmielisyydestä.

Tiedotuslaitos palasi mielialaraportissa 30.10.1941 aiheeseen, jossa ohimennen pahoiteltiin mm. maaseudun ”yksinkertaisimman naisaineksen” mielenkiintoa neuvostosotavankeihin: ”Sotaan varsinaisesti liittyviin ilmiöihin täytyneekin luokitella moraalien rappeutumisilmiöt, jotka eritoten naisten kohdalta ovat erikoisen huolestumisen aiheena kautta kaikkien kansankerrosten piireissä, joissa ajatellaan asioita hiukankin pitemmälle. Edellä mainitun sotavankeihin kohdistuneen mielenkiinnon ohella on koko kesän yhä pahenevana ilmiönä ollut kaikkiin piireihin kuuluva naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa”. Joskin

²⁹ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 27.8.1941. Dg 1. Valtion tiedostuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

käsitykset ja kertomukset tästä olivat yksityiskohdiltaan useinkin liioiteltuja, ne eivät varmaankaan olleet kokonaan tosiasioihin perustumattomia. Lisäksi todettiin sukupuolitautilien leviävän, mikä koettiin kansanterveydelle hyvinkin vakavaksi asiaksi.³⁰ Kuvauksesta ilmenee tiedotuslaitoksen kuvan tarkennettua syksymmällä, että suomalaiset naiset kaikista yhteiskuntapiireistä seurustelivat saksalaisten sotilaiden kanssa ja että ilmiö ei liene rajoittunut pelkästään asutuskeskuksiin. Pääriskitekijänä painotettiin nyt leviäviä sukupuolitauteja.

Vuoden lopussa todettiin 5.12.1941 päivätyssä mielialakatsauksessa, että kansalaiset keskustelivat paljon saksalaisista ja että pääpuheenaiheena oli jatkuvasti suomalaiset naiset: ”kauhutarinoita naisista levittävät kaikkein eniten naiset itse, mutta myös sotilaat. Pari otetta yksinomaan naisten parissa toimivain tarkkailijoiden tiedotuksista: (Pieksämäki:) Ainoina huhuina liikkuu puheet siitä, miten suomalaiset naiset erikoisesti siellä Helsingissä ovat innostuneita saksalaisiin. Esim. juttu, kuinka eräs suomalainen upseeri on siellä ampunut kotiin tultuaan vaimonsa ja tämän luona olleen saksalaisen upseerin. Tätä juttua kertovat naisväen lisäksi rintamalta tulleet miehetkin (...) (Helsinki:) Suomalaisen sotilaiden sanotaan kertoneen, että Suomenlinnan laivoissa kulkevilta saksalaisilta olisi laivassa pudonnut naisten käsilaukkuja povitaskuistaan. Samoin olen kuullut, että he olisivat kertoneet, että Etelä-Satamasta olisi löydetty saksalaisten sinne heittämiä suomalaisten tyttöjen ruumiita. – Kiihoitusta tunnutaan tämän asian varjolla harjoitettavan paljon. Kerrotaan eräänkin naisen lähettäneen yli sadalle Ässärykmentin sotilaille henkilökohtaisen kirjeen, jossa ovelasti kunkin tuttaviiin viitaten kerrotaan saksalaisten sotilaitten suhteista suomalaisiin naisiin”.³¹

Mielialakatsauksessaan 17.1.1942 tiedotuslaitos selosti raportin, jonka mukaan kaupungin naiset lähestyivät saksalaisia sotilaita jopa häiritsevän innokkaasti (det enda ledsamma är att de (= tyskarna) ha mycket svårt att få vara ifred för våra damer). Tämän innostuksen katsottiin lisäävän jännitystä suomalaisten ja saksalaisten sotilaiden välille, sillä jokin aines suomalaisista sotilaista pyrki aina tilaisuuden tullen saamaan aikaan riitoja, vaikka saksalaiset sotilaat puolestaan pyrkivät väistämään. Sotilaiden kirjeissä saatettiin keväällä ja alkukesällä 1942 moittia naisia ankarasti: ”De springa som besatta efter tyska soldater. En finsk soldat är många gånger dum i en finskas ögon. – Ei täällä Suomessa enää löydy kunnan naista, että Sinun on parasta tuoda sieltä (Saksasta) tullessasi, minä otan täältä Karjalasta maatuskan”.³² Nämä lauseet viestivät torjutuksi tulleiden suomalaisten sotilaiden katkeruudesta.

Varsinkin Kemissä paikallisten naisten sukupuolimoraali oli 25.4. ja 11.7.1942 laadittujen mielialakatsausten mukaan löystymässä: ”Siveellisen tilan alentuminen

³⁰ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 30.10.1941, Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

³¹ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 5.12.1941, Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

³² Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 17.1. ja 6.6.1942, Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

antaa aihetta huolestumiseen, sillä sota-aikana moraaliset käsitteet näyttävät höltyvän ja ihmiset saattavat tehdä sellaista, mitä he ennen eivät olisi tehneet. Juopottelu ja siveetön elämä ovat lisääntyneet paikkakunnallamme. Siihen on syynä myöskin runsaat sotaväen sijoitukset, mutta myös muut seikat. Kiinnitetään huomiota vain siihen, että sotalesket ovat usein vajonneet ilotyttöasteelle. Tiedänpä tapauksia, jolloin he ovat hyljänneet lapsensa ja kiertävät nyt vapaina paikkakunnallamme tai muualla”.³³

Mielialakatsauksessaan 22.2.1943 tiedotuslaitos totesi Suomen johtoelinten uusien, hyvin varovaisten ulkopoliittisten linjausten heijastuvan välittömästi kansalaisten suhtautumiseen Saksaan ja saksalaisiin: ”Tästä ovat todistuksena mm. monet maassa olevaa saksalaista sotaväkeä sivuavat mielialahavainnot. Se laajuus, jonka esimerkiksi huhut saksalaisten muka raiskaamista ja tappamista naisista Pohjois-Suomessa vuoden vaihteen aikana ja jälkeen ovat saavuttaneet, puhuu (...) sen puolesta, että väestö tavallista herkemmin kallistaa korvaansa saksalaisia mustaaville puheille (...) Jonkin aikaa sitten levisi Tampereella lyhyessä ajassa läpi kaupungin huhu, jonka mukaan nimeltä mainittu nainen, jonka kuolinilmoituskin oli ollut lehdessä (ja joka todellisuudessa oli kuollut 6 kk kestäneen sairauden jälkeen johonkin tautiin), olisi kuollut jonkun saksalaisen sotilaan jossakin tunnelissa suorittaman väkivallanteon uhrina”.³⁴

Pilkkalauluja, neuvostopropagandaa ja VTL:n lievennystä

Pilkkalaulut olivat suomalaisten sotaväkeen kutsuttujen miesten esittämiä ja kirjoittamia ja niiden ilmiselvänä tarkoituksena oli pyrkiä varaamaan suomalaiset naiset Suomen miehille saksalaisten ”ryöstösaalistamiselta”. Viranomaisten ja Suomen poliittisen johdon näkökulmasta tämä ei ollut suotavaa, sillä suomalaisten sotilaiden saksalaisia arvostelevat mielialat haittasivat sekä sotapoliittista aseveljeyttä että suomalaisten ja saksalaisten joukkojen yhteistoimintaa sotatoimialueilla.

Neuvostopropagandan yhtä ilmiselvä tarkoitus oli ruokkia jo seurustelun aiheuttamaa kytevää tyytymättömyyttä suomalaisissa sotilaissa ja täten vaikeuttaa sotilaallisten johtotahojen hallintaa miehistön suuntaan. Kun neuvostopropaganda aikaisemmin oli laadultaan saattanut olla karkeaa ja yliampuvaa, löysi se melkein alusta alkaen seurusteluasiassa suotuisan vaikuttamisen kentän. Tämä johtui siitä, että sekä seurustelu sinänsä että sen suomalaisissa sotilaissa herättämä inho ja vastenmielisyys olivat todellinen, pysyvä ja laajeneva ilmiö. Huomion kiinnittäminen siihen lienee täten ollut neuvostopropagandan koko jatkosodan ajan menestyksekkäin osa-alue, jonka parissa puuhailu todella vaikutti suomalaisten

³³ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 25.4. ja 11.7.1942, Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–48, Kansallisarkisto

³⁴ Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 22.2.1943. Dg 1. Valtion tiedotuselimet 1939–1948, Kansallisarkisto

sotilaiden taistelumotivaation laskemiseen ja poliittiseen johtoon luottamuksen kaventumiseen.

"Saksmanni iskee..." Sotilaan äänen kuvitusta, marraskuu 1942. – A German pig targets a Finnish woman. Cartoon in Sotilaan ääni, November 1942

Vuosina 1937–43 sosiaaliministerinä toiminut Karl-August Fagerholm luonnehti myöhemmin sodanaikaista sanomalehdistöä lähes toivottomin sanankääntein: ”Tärkeintä oli, että lehdet saivat ilmestyä. Sodan aikana on aina pakko harrastaa sensuuria, ei sille mitään voi. Väestön mielialojen kannalta oli tärkeätä, että lehdet ilmestyivät lehden näköisinä. Sisältö oli jo sitten eri juttu”.³⁵ Varsinkin päivä-, viikko- ja paikallislehtien toimittajille suomalaisten naisten jatkosodanaikainen seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa oli kimurantti asia. Toisaalta, kuten

³⁵ Lehtinen 1981, 99-100

toimittajat käsittävät toimintansa, sanomalehtien tehtävänä oli heijastaa yhteiskunnan ilmiöitä, tulkita ajan ja paikallisyhteisön tapahtumia sekä kasvattaa lukijoitaan toimimaan toimittajien esittämien arvojen suuntaan, mutta toisaalta oli varottava siviilielämää koossapitävien siteiden repostelemista ja noudatettava VTL:n määräyksiä. Täten seurustelua koskeville kirjoituksille jäi käytännössä ainoastaan melko pieni liikkumatila, kun oli tyydyttävä viittailuihin eivätkä selkeästi kantaa ottavat lausunnot olleet toivottuja.

Valtion tiedotuslaitos pyrki päinvastoin lieventämään seurustelun aiheuttamaa tyytymättömyyttä suomalaissa sotilaissa ja sisäistä säröä siviiliyhteiskunnassa. Koska VTL:n vaikuttamisen keskeinen välikappale oli sanomalehdistö, se toteutti tätä ohjeilla ja kiertokirjeillä päivä- ja viikkolehdistölle sekä sensuroimalla näitä herättäviä kirjoituksia. Koska seurustelu vain laajeni vuosi vuodelta, VTL:n alkuperäinen pyrkimys ohjata keskustelu sopiviksi arvioituihin uomiin koki vesiperän. Ratkaisuna tilanteeseen VTL turvautui lopuksi ilmiön julkisen esiintuomisen maata kattavaan vaimentamiseen ja 20.11.1942 se kielsi sanomalehtiä jatkossa julkaisemasta kirjoituksia, joissa käsiteltiin saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua.³⁶ Syynä tähän askeleeseen oli ilmiön saama liian laaja julkinen huomio.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

- Eversti Yrjö Soran kokoelma. PK 1683/4
- Sanomalehtikokoelma Sörnäisten toimipisteessä (Sotilaan Äänen vuosikerrat 1941-44)
- Valtion tiedostuselimet 1939–1948. Valtion tiedostuslaitoksen mielialakatsaukset 1941–44. Dg 1

Museovirasto

- Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisessa maailmansodassa. Museoviraston kysely 1983. Vastaus KV:K33/1385

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Korsuperinnekkokoelma 1973

- Laine, Eelis, Skene, Rutosi

³⁶ Kotirintama 1941–1944 (1972), 114

- Lehtoranta, Eino, Vimpeli
- Rytkölä, Urko
- Seppälä, Unto
- Tuominen, Valto

Työväen Arkisto

- Muistitietotoimikunta

Käsikirjoitukset

Kokkinen, Sakari: Sotilaiden laulu- ja muistovihkot. Muistoja sotilasajoilta. Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden seminaariesitelmä 1980

Kotimäki, Jaakko: ”Terve Huttunen, tääl’ on Kettunen”. Eino Kettunen kuplettiperinteen jatkajana ja kuplettien kuvaama yhteiskunta. Joensuun yliopiston Suomen historian pro gradu- tutkielma 2008

Kirjallisuus

Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1942–1944. Alftan, Robert (toim.). Helsinki 2005

Jermo, Aake: Kun kansa eli kortilla. Reportaasi lähimenneisyydestä. Helsinki 1974

Jermo, Aake: Oli pientä tupenrapinaa. Muistoja sodan ja pulan vuosilta. Helsinki 1979

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnkainelo Pohjois-Suomessa 1941-1944. Helsinki 2000

Kallioniemi, Jouni: Kotirintama II. Sotavuosien Suomi 1939–1945 naisten ja lasten silmin. Turku 2003

Kenttä- ja korsulauluja. Sotilaan Äänen kirjoitus nro 112 10.11.1942 s. 3

Kotirintama. Kansan Miehen kirjoitus. Nro 23 (64). Heinäkuu 1942 s. 2

Kotirintama 1941–1944. Favorin, Martti – Heinonen, Jouko (toim). Helsinki 1972

Kotirintamalta. Sotilaan Äänen kirjoitus nro 28 1.4.1943

Kukkonen, Pirjo: Ilon ja surun sointu. Helsinki 1997

Lehtinen, Lasse: Kekkosen tasavallan kakkonen. Pohjoismaisen politiikan muotokuva. Porvoo 1981

Mikkola, Hanna: Puhetta puuttuvasta. Naiset korsuperinteen keruukilpailun aineistossa. Elore. Vol. 15. - 2.2008 s. 1-19

Pipping, Knut: Komppania pienoisyyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944. Helsinki 1978

Ratilainen, Jaakko: Humoristi sanoittaja, esittäjä ja säveltäjä Eino Kettusen ikkuna maailmaan. Sotkamo 1996

Sutela, Pauli: Saksan sotavoimat Kemissä vuosina 1940-1944. Jatuli XIX. Kemin Kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu 1984. Kemi 1984 s. 86-148

Vuorinen, Harry: Myrskyn silmässä. Poliittisen vangin päiväkirja jatkosodan ajalta 1941-44. Helsinki 2006

Äikiä, Armas: Lähtölaulu natsseille. Kirjoitus Kansan Mieheessä, syyskuu 1941

Laulukirjat ja -vihkot

Aseveikko. Lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin 1-3. Koonnut Reino Hirvisseppä (Reino W. Palmroth). Propaganda-Aseveljet r.y. Porvoo 1941, 1943 ja 1944

Aunuksen asemien lauluja. Helsinki 1942

Korsusta korsuun. Kiesting ja Uhtuan suuntain korsu- ja marssilauluja. Koonnut ja julkaissut valistustoimisto. Oulu 1942

Laulu-Lekkeri eli laulurattoa Maaselän sotureille. Maaselkä 1943

Laulu-Veikko. 2-äänisiä lauluja asemiehiä varten. Propaganda-Aseveljet r.y. Helsinki 1942

Maanpuolustajain lauluja I-II. Miesäänisten laulukuntien ohjelmisto. Toim. Martti Turunen. Helsinki 1942 ja 1944

Rautainen annos kenttä- ja korsulauluja I–IV. Koonnut Reino Hirvisseppä (Reino W. Palmroth). Helsinki 1941

Sotilaan laulukirja. Päämajan koulutustoimisto. Helsinki 1942

Visor i fält. Red. J.O. Tallqvist och Nils W. Lindholm. Propaganda-Aseveljet r.y. Helsingfors 1943

Yhteislauluja. Käkisalmen Is.piiri. Savonlinna 1943

60 yhteislaulua – 60 allsänger. Propaganda-Aseveljet r.y. Helsinki 1943

SUMMARY

Stabbed Through the Heart. Relationships between Finnish women and German soldiers as portrayed in popular song and in surveillance reports from the state information bureau in 1941–1944.

During the Continuation War, Finnish women who consorted with German soldiers were largely scorned in popular song. The best known of these are “Stabbed through the heart” and “Only tracks from mountaineering boots remain.” The songs were often indecent and obscene.

The mock songs were written and presented by Finnish soldiers with the clear purpose of trying to preserve the women for themselves and to “save” them from German exploitation. Finnish authorities, the Finnish government and the Finnish General Headquarters regarded these songs as inadvisable since they thought the resulting tension would disturb the political and military cooperation between Finnish and German forces at the front and in the rear areas.

The equally clear purpose of Soviet propaganda about the topic was to encourage the existing and smoldering disaffection among Finnish soldiers with the aim of complicating the ability of senior officers to exert command. Where earlier Soviet propaganda had been of poor quality, extreme and exaggerated, the targeting of relations between Finnish women and German soldiers was successful almost from the beginning. The reason was that the phenomenon was really occurring and that the feelings of disgust and resentment in the minds of the soldiers were real, stable and growing. The campaign was probably the most successful effort of Soviet propaganda in the entire Continuation War as it really had an effect. As a consequence, the fighting spirit of Finnish soldiers and the credibility of the political leadership both diminished.

The Finnish press was rigorously controlled during the war. Karl-August Fagerholm, Minister of Social Affairs from 1937 to 1943, later characterized the wartime press in the following nearly hopeless manner: “The most important thing was that newspapers continued to be published. During the war, press censorship was inevitable; there was nothing to be done about it. With respect to popular opinion, it was essential that the newspapers still looked like newspapers. The contents were then completely another thing.”

Relationships between German soldiers and Finnish women were a delicate issue for journalists at daily, weekly and local newspapers in particular. On the one hand, journalists thought their role was to reflect social processes, to interpret the events of the day and their local communities and to foster in their readers the values the journalists represented. On the other hand however, they thought it was necessary to act carefully in order to prevent the disintegration of society and to follow the directives of the state information bureau. Thus, there remained only a narrow space to discuss what was going on. Therefore, the journalists generally only hinted

at the issue and did not present controversial views in accordance with the preferences of the state information bureau.

The state information bureau tried to act to reduce the disaffection caused by the issue among Finnish soldiers and in society. The bureau's main method for influencing society was by giving directives and circulars to the press and by censorship, which provoked dissatisfaction. As relationships become more common from year to year however, the original intention of the state information bureau to direct public opinion along more suitable lines largely failed. As a result, the bureau finally adopted the strategy of remaining silent. On 20 November 1942, it resolutely forbade newspapers to publish anything on relationships between German soldiers and Finnish women. The reason was the large amount of public attention paid to the phenomenon.

Suomalaiset naiset synnyttivät vuosina 1941–46 arviolta noin 700 lasta Suomeen sijoitetuille saksalaisille sotilaille. Lars Westerlund valaisee näiden naisten ja sotilaiden seurustelua, taustoja sekä heidän lastensa elämänvaiheita. Nide käsittää kirjoituksia kihlauksista ja avioliitoista saksalaisen rotupoliitikan varjossa, suomalais-saksalaisesta lasten elatussopimuksesta vuodelta 1944, saksalaisten sotilaiden lapsista miehitetyssä Neuvosto-Karjalassa sekä suomalaisten rintamamiesten sepittämistä, seurustelleita naisia käsittelevistä pilkkalauluista.

Between 1941 and 1946, German soldiers deployed in Finland fathered an estimated 700 children with Finnish women. Lars Westerlund sheds light on these relationships, the backgrounds of these Finnish women and German soldiers, and the life stories of their children. This volume also contains articles on marriage and getting engaged in the context of racial doctrines, the 1944 German-Finnish agreement on support payments for children of German soldiers, the children of German soldiers in occupied Soviet Karelia and songs by Finnish soldiers about women who consorted with German soldiers.

ISBN 978-951-53-3348-3

9 789515 333483

ISBN 978-951-53-3349-0

9 789515 333490